TARTU ÜLIKOOL
1632
UNIVERSITAS TARTUENSIS

A. Jakobson

HILINENUD SÖÖMAAEG

Käesolev valimik sisaldab kakskümmend üks jutustust ja novelli ajavahemikust 1930—1942.

Kolmteistkümmend neist olid jäänud ajakirjade veergudele, ülejäänud ilmunud tillukese tiraažiga kogudes.

Välja arvatud novellid «Isa ja pojad» ning «Karm kangelane», on siin tegemist kirjaniku nõukogude-eelsete teostega. Kõiki neid ühendab tihe seos keskkonnaga, kust autor pärineb — linnakehvikutega, «vaeste-patuste alevi» elanikega, aga samuti keskkonnaga, kuhu ta hiljem kuulub — haritlasega, intelligentsiga. Esimesel puhul sai määravaks alamkihtide vihase, ehkki veel stiihilise vastupanu kujutamine ülemkihtidele. Teisel puhul jäi tulipunkti eesti kodanliku intelligentsi kui ülemkihtide teenri eraldumine rahvast, tema eksisteerimise masendav tühisus.

Kriitik O. Urgart kirjutas 1937. a., et A. Jakobson armastab inimesi, kes «oma olemuse ja tegudega tekitavad sündmusi». See hinnang peab paika ka siin esitatud palade kohta, mis tervikuna on suure huviga loetavad.

A. Jakobson

HILINENUD SÖÖMAAEG

August Jakobson

HILINENUD SÖÖMAAEG

Jutustusi

Eesti Riiklik Kirjastus * Tallinn 1961

E
J 16

Ümbrispaber, kaas ja vahetiitlid: Vive Tolli

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
53490

Irmale — oma naisele, sõbrale ja väsimatule teekaaslasele — pühendan selle teose.

Autor

Ühe suli elulugu

Eile vastu kesköödlasksid meie agarad kriminaalametnikud taga-ajamisel maha tuntud varga ja roimari. Niisiis võivad meie linna kodanikud jälle rahulikult hingata.

Ajalehest.

Hädaristimisel anti talle nimeks Mihkel, kuid selle asemel hakati teda juba lapsena vastavalt sadamalinna žargoonile Mišeliks hüüdma.

Ta tuli ilmale udusel ning porisel novembriõhtul. Kuna ta oli väga nõrga tervisega — ta oli hea tükike aega pärast sündimist lausa hingetu ja ta käed ning jalakesed lausa sinetasid — ja kuna toitu nõudvaid suid oli majas niigi juba palju, poleks kellelgi kahju olnud, kui ta oleks tõepoolest surnud.

Kuid ta jäi ellu nagu enamik temataolisi ülearuseid olendeid. Ja nõnda tuli paratamatusega tahes-tahtmata leppida, kui ebameeldiv see kellelegi ka oli.

Tast kasvas aastate jooksul teravate silmadega, kitsa ja kahvatu näoga poiss, kelle pilk jooksis aina uudishimulikult ringi ega seisnud kunagi kauemat aega samal paigal. Ta tahtis maailmas kõike teada saada; ta püüdis keerukamategi sündmuste ning olukordade põhjani välja tungida; ta pidi lõpuni minema ka siis, kui see lõpuniminek tähendas pattu, tähendas sellest või teisest keelust ja käsust üleastumist. Juba sel ajal, kui ta suutis end suure vaevaga püsti hoida, rääkimata oskusest kaitsta end ümbritseva elu salakavalate vem-

pude vastu, polnud kellelgi aega temaga tegelda ja tihti tuli tal seda või teist küsimust otsustada-lahendada täiesti omapead. Keegi ei armastanud teda nagu kord ja kohus, keegi ei hoolinud temast, ta lapseaastaid soojendasid ainult need vähesed emahelluse kübemed, mis loodus ise talle pakkus. Ja tema pärast oleks vist pudenenud üsna üksikuid pisaraid, kui ta oleks leitud ühel heal või halval päeval uppununa ojast või kraavist või üles korjatud uulitsatolmust, purukssõtkutuna lõhkuvate hobuste rautatud kapjadest.

Tal oli kolm venda ning kaks õde. Kuid nendegi soojendavat sõprust ei saanud ta tunda iialgi maailmas; koguni mitte siis, kui ta ei suutnud veel ise enda eest seista. Tal polnud kelleltki nõu küsida, kuid tal polnud tarvis ka kellelegi oma tegudest aru anda. Nõnda oli ta ise ainsaks otsustajaks, mis on hea, mis halb.

Kogu oma lapsepõlve veetis Mišel liivastel, ainult lapikestehaaval rohtunud agulitänavatel. Ta kihutas siin hommikust õhtuni ringi, kergejalgne ja lõbus nagu see tolmu keerutav tuul, mis neid tänavaid alati täitis.

Säärane elu ei lasknud tal areneda araks unistajaks, oh ei, see tõukas ta juba algusest peale teiste omataoliste ridadesse, kuna hulgakesi elatud elu oli ju hoopis kindlam. Ta sobitas tutvust kõikjal, kuhu ta teed-rajad teda viisid; kui ta kuueaastaseks sai, võttis ta ette koguni pikki jalutuskäike.

Ometi sai ta sõpradeks vaid vähestega; enamikuga neist, kellega ta kokku puutus, seisis ta aga alati sõjajalal.

Sageli rippus peksasaamine üsna ta pea kohal. Siis päästsid teda harilikult vaid ta väledad jalad.

Oma seitsmendal sünnipäeval (mida keegi peale tema enda muide ei mäletanud), tuli ta esmakordselt koju verisekslöödud ninaga, kuid ühegi pisarata silmis.

Säärane alaline liikvelolek kasvatas tast ettevõtliku ja agara poisi. Ta ei kartnud kedagi ega löönud kellegi ees silmi maha; ta õppis juba varakult ise kaitsma oma arvamusi, olgu siis oma terava keelega, olgu siis oma väikeste, kuid nobedate rusikatega. Tal ei tulnud kunagi meelde oma ulakusi argpüksina kellegi teise süüks ajada, ehkki ta pidi nende ulakuste pärast tihti raskeid karistusi kandma. Ja kui ta kord juba midagi otsustanud oli, ei suutnud teda selles otsuses kõigutada halvemadki väljavaated selle või tolle ürituse õnnestumiseks.

Mišeli isa, ehitustööline Peeter Lenk, oli suur naljaarmastaja ja lõbus seltsimees. Kuid ta oli seda ainult kodunt väljas, sõprade killas; omaksed tundsid teda väga kinnise ning tigeda mehena.

Ka oli ta oma vaesuse kohta liiga aus ja liiga korralik. Nõnda ei võinud ta silmaotsaski sallida oma naisevendi, kes istusid sageli türmis kakluste ning varguste pärast.

Ta kartis, et need võivad midagi kahtlast temagi majja tuua. See kartus sai tihti põhjuseks suurtele sõnavahetustele, mis ähvardasid vahel lausa käsikähmluseks muutuda.

Sellistel kordadel istus väike Mišel nurgas, näris erutuse pärast küüsi ja kuulas põnevalt, pea viltu.

Oma õdedest-vendadest jäi Mišel kaugele juba sellegi tõttu, et ta oli neist palju noorem. Näis, nagu ei kuuluks nad üldsegi ühte ning samasse perekonda.

Vastupidi Mišelile olid kõik teised noored Lengid suurekasvulised ning tugevad; ja kui palju ta end ka nendega kaasa ei pakkunud, ajasid nad ta alati poolelt teelt tagasi. Nädal aega teenisid need suurekasvulised tööpoisid ning töötüdrukud endale leiba ja leivakõrvast vabrikutes või saeveskites, laupäevaõhtuti ja pühapäeviti rändasid nad lõbusalt napsitades ja laulu lüües

simmanilt simmanile ja tantsupeolt tantsupeole. Aja jooksul tõusid nad ninameesteks-algatajateks ka kõige pöörasemates ettevõtetes ja olid ise uhked selle üle, et neid tunti koguni kaugel üle agulipiiri.

Jaan, kõige vanem, oli kuni lärmakuseni lõbusa iseloomuga ja väga jutukas. Ta kakles sagedasti noaga ja istus selle eest peaaegu igal aastal paar kuud türmis; Andreas, see tagasihoidlik ja kohmetu mehike, sattus tihti raevuhoogu kõige tühisemalgi põhjusel ja kippus siis liiga tegema ka oma paremate sõpradele. Kristjan oli väliselt lahkus ise, hingelt aga kaval ja väga kuri. Temagi kakles; kuid ta ei läinud kellelegi otse vastu, vaid lõi alati nurga tagant, nõnda et tal polnud tarvis oma tegude eest hiljem vastutust kanda.

Kui Mišel kaheksa-aastaseks sai, naitus ta vanem õde Klaara kingseppmeistriga, kellel oli naabertänavas väike töökoda, kus lõid hommikust õhtuni lõbusat laulu kaks alati vanade kottade ning alles veel traanise uue naha järgi lehkavat selli. Seda rippuvate vuntsidega ja naeratavate silmadega meest hüüti omavahel halvustavalt Pigilinnuks. Nad sobisid teineteisega juba algusest peale väga halvasti, tugev ning energiline Klaara ja see pikameelne pehme südamega mehike: vaiksetel õhtutundidel võis nende sõjakaid hääli kuulda üle kogu aguli, selle kaugematessegi tänavatesse, peamiselt küll sõjaka naise kõrgekõlalist sädinat, mille varjust suutis vaid üpris harva esile kerkida mehe veidi veniv, maamesilase muhedat suminat meenutav bass.

Kord nähti noort abielupaari mööda tühje ehituskrunte läbivat teed linna poole tormamas, Pigilind suurte kohkunud sammudega ees, Klaara nagu lennates ta kannul, peos pikk nüblik otsekui vihasel karjasel, kes püüab oma kangekaelset hoolealust õigele teele juhtida. Ja veel mitu nädalat hiljem liikus kingseppmeis-

ter ringi lühikeseks kitkutud teise vuntsiga ja sinise laiguga samapoolse silma all.

Ühel õhtul külastas vaene tagakiusatu oma äia, vana roostelaiguline käterätt ümber pea seotud. Kui ta üsna pimedakamul tusasena ning kurblikuna lahkus, ütles isa Lenk:

«Eks sa ikka vaata, jah! Tuleb välja, et meie rõõmsa loomuga tütreke on ägeda meele ajal päris põrguperenaine ise!»

Ja ema Lenk kinnitas nõus olles:

«Jah, tüdruk on minusse läinud — niisugune tubli ja kange verega, et kohe rõõm vaadata!»

Mišeli noorem õde, pikk ja kuivetu Sinaiida, oli ainuke, kes tegi pisut välja ka oma kõige nooremast vennast. Kuid teda ei sallinud jälle Mišel ise.

Esialgu oli Sinaiida üsna meeldiv tüdruk, elav ja riiakas nagu kõik siin agulis, siis aga suri ta peigmees ja ta langes usu rüppe. Kuid Lenkide perekonnas vagasid laule ja palvepominat ei talutud. Ja kui ta siis jälle kord laupäevaõhtul oma kõrge häälega kõõrutama hakkas, otsustati ta vaikse kokkuleppe alusel lihtsalt välja kihutada... jõhkrate tagakiusamiste abil, millega teda siitpeale koheldi.

Sellest päevast saadik ei räägitud Sinaiidast enam ei head ega halba. Ja Mišel kohtas teda alles palju aastaid hiljem ühes sadamakõrtsis. Endine palveõde oli vahepeal lõbutüdrukuks libisenud, üheks neist paljudest, kes käisid siin üksteisest ette tõtates kergemeelseid madruseid varitsemas.

Samal suvel, olles käimas oma üheksandat eluaastat, langes Mišelile osaks õnn näha kõige lähemast kaugusest üht suuremat kaklust, nagu neid juhtus harva isegi siinsetel radadel. Ka seda laiaulatuslikku lahingut juhtisid ta kolm venda oma niisama sõjakate sõpra-

dega; vastaseks neile oli suur salk linnas asuvate lõbumajade kelnereid.

Mehed jooksid ringi veriste peadega; kellelgi lasti revolvriga otsast pool sõrme; maoli kuskil põõsa all lamades nägi Mišel, kuis ta Kristjanist vend kellelegi vibajale härrale oma pika teraga liigendnoa selga lõi, varjates ise nägu mütsisirmi taha, nagu tegid seda tavalisti kuulsad röövlid maailmakuulsate pealikute Morandiini ja Rinaldiini salkadest, kelle seiklustest armastati alevis üksteise võidu lugeda ning tuttavatelesõpradele erutusest lausa värisedes edasi jutustada.

Pärast paaritunnilist visa heitlust tõrjuti linnamehed võidukalt paaditekile. Ja vend Jaan, kes oli selgi korral üks kangemaid ja kelle oma pea oli sõna otseses mõttes paksuks pekstud, viskas neile lootsikusse järele veel raske raudankru.

Kuid enam kui see laiaulatuslik ja vägev kaklus, mõjus väikesesse Mišelisse too üsna kitsapiiriline omavaheline tüli, mis leidis juba järgmisel pühapäeval aset samas rahvaaias.

Kõik algas siin sellest, et keegi ülbe ja riiuhimuline poiss vabrikualevist vennas Jaani tölplaseks ja puupeaks nimetas. Esialgu müksati üksteist vaid paljaste kätega, ja Jaan oli juba valmis leppima vastase ilmse allajäämisega. Kuid otsustaval hetkel segas end vaibumisel olevasse sõnelusse veel üks upsakas ning uhke nolk, kellele ei meeldinud vennaste Lenkide üldine kuulsus. Ja kohe sai kaklus uut hoogu nagu leek kanarbikus, mida õhutab tugev tuulehoog. Siitpeale peksti üksteist juba kasteetidega, ja paaril korral välgatas õhus isegi tühi õllepudel. Kristjanile löödi mingi raske asjaga nii tugevasti pähe, et ta istukile kukkus ja naljakalt silmi pööritas. Ja halvasti minema kippus teistelgi Lenkidel — õllepudelid lõppesid otsa ja kivegi

polnud enam, alevi omad olid varustanud end aga juba varakult raskete kasemalkadega.

Siis taipas väike säbruspäine Mišel esimest korda kogu oma olemusega, et on saabunud temagi aeg, et oma perekonna au jalul hoidmiseks peab temagi nüüd üldise asja kasuks kaasa lööma. Ta jooksis väledasti väravast välja, haaras maanteelt suure kiiruga mitu parajat munakivi, surus need vendadele pihku, igale ühe. Kui ta siis oma kohaletoimetatud munakate ähvardavat lennuvuhinat kuulis ja kui need munakad puhkenud sõjale juba hetk hiljem jälle õige sihi andsid, tundis ta oma väikeses südames lausa rõkatavat rõõmu, nagu kunagi see, kes on oma tähtsuses teadlik.

Mõni tund hiljem, kui kaklus oli ju ammugi vaibunud, haavad ju ammugi viinaga puhtaks loputatud ja lepitusklaasid ju ammugi tühjaks joodud, pöördusid võidukad Lengid lauldes kodu poole... nüüd juba neljakesi. Ja püüdes Kristjani ning Andrease vägevas sõjakisas ka end kuuldavaks teha, patsutas vennas Jaan väikesele Mišelile sõbralikult õlale, hirnatas lühikest naeru ja ütles tunnustavalt:

«Poiss, pergli pihta, ei lootnud mina sinust, põrnikast, midagi head, aga mis tõsi see tõsi — oled siiski üks tubli mees ja tõeline Lenk. Näo poolest sarnaned küll rohkem vennas Andreasega, tegude poolest oled aga just nagu minu enda suust kukkunud. Ja veel ütlen ma sulle: ei ole sina küll meie taadi-tossikese poeg, oled vist mõnda vägevate tempude tegijasse läinud, kes meie memmelt on käinud juua küsimas!»

«Hahahaa!» naeris Mišel südamest, kuigi ta kõike veel päris selgesti ei mõistnud.

See arglik liitumiskatse oma suurte ja vägevate vendadega muutis ta muu maailma vastu veelgi iseteadlikumaks ja sõjakamaks. Ta tundis nüüd oma tõelist

väärtust. Seni polnud tal veel kunagi meelde tulnud oma nimega uhkustada, sellest päevast peale ei unustanud ta aga silmapilgukski, et ta on Lenk. Ja kui ta kord üsna tühises kokkupõrkes ühe omaealise sangari mehiselt läbi peksis, teatas ta sellele asjalikult:

«Mis sa töinad, peaksid uhke olema! Iga tattnina meie, Lengid, juba ette ei võta.»

Juba varsti jõudis Mišeli kasvukiirus kaugele ette tema eluaastate arvust. Kaheteistkümne-aastasena kandis ta ilma suurema raskuseta isa kuube, mille käised ema ainult õige veidi lühemaks kärpis; ta tumehallid püksid, mis langesid kogu oma madruslikus laiuses üle ta paljaste varvaste, olid kuulunud alles hiljuti vennas Kristjanile. Aga vennas Andrease ruuduline sonimüts oli talle kõigele vaatamata siiski veel pisut liiga suur; kui ta seda jooksu ajal peast ei võtnud, vajus see tal sügavale üle silmade.

Neil murrangulistel päevadel tajus Mišel koguni ootamatult, et agul oma kitsusega ei suuda teda enam rahuldada. Siitpeale siirdus ta huvi tervenisti linnale, sellele hiiglasuurele majaderägastikule, kuhu ta oli seni sattunud vaid kord aastas, suvise aastalaada ajal.

Ta seisis nüüd sagedasti kõrgel jõekaldal ja vaatas tumma igatsust tundes teisel pool kaldal asuvaid vabrikuid nende sõrmsirgete korstnatega; või kirikutorne, mille teravas tipus istus-lössutas suur kõverate sabasulgedega kukk; ja kõrget teatrihoonet parkide tummas hämaruses. Kõige selle kohal hõljus mingi nägematu, võimas ning kutsuv jõud, mis ei andnud talle enam rahu ei ööl ega päeval. Aga igal õhtul, kui ta uinus, viirastusid talle kohutavalt kõrged ning sünged majamürakad ja lugematud ristlevad ning siia-sinna tormavad tänavad. Ta jooksis nende lõpmatus rägastikus ringi

kuni hommikuni, edasi, ikka edasi, ometi kuhugi pääsemata, ometi kuhugi välja jõudmata...

Kord sügis-suvel, kui ta oli just lõpetamas oma kolmeteistkümnendat eluaastat, — ühel päikeseküllasel, kuid kargel hommikul, — sattus ta ometi viimaks aguli kitsastest piiridest välja. Ta hulkus esialgu ringi hoopis sihitult, nagu see toimus temaga ta rahututes unenägudeski.

Ta jõudis ikka uutesse ja uutesse põiktänavatesse; kuni ta äkki märkas, et ta seisab lageda ning avara platsi ääres, mille tagant vaatas ta poole rida tõepoolest kõrgeid maju, loendamatud aknad täis silmipimestavat, miskipärast väga vaenulikuna tunduvat päikeselõõma.

Nii kaugele polnud ta sattunud veel kunagi seni. Ta kohkus sisemiselt peaaegu jääkülmaks ja oli päris kindel, et arvatavasti ei mõista ta siit üldse enam tagasi minna. Oleks tarvis kelleltki teed küsida, või... või omaenda käel tasapisi seda otsima hakata, otsustas ta erutatult. Kuid ometi ei teinud ta ei üht ega teist, — mingi magusvalus kihk, mis oli teda äkki vallutanud, kutsus teda edasi, aina edasi. Ja kui esialgne sihitu hirm jälle tasapisi järele andis, kiirustas ta veelgi samme, hing täis uudishimu, mis pani ta südame tugevasti põksuma.

Ta ette kerkinud suurest ja tühjast platsist üle sammunud, jõudis Mišel juba varsti välja madalale puusillale, mis viis üle jõe. Ainult kord või paar varemalt oli ta ühes emaga siin käinud; sel ajal oli ta aga üsna väike, ja kui ta nüüd vaikse vulinaga vastu vettinud palke jooksvaid murdlainekesi vaatas, oleks ta vägeva õnnetunde pärast lausa hõisanud. Ta lõõtsutas nüüd nii tugevasti, nagu püüaks õhk endale otse roiete vahelt teed läbi murda. Kuna ta polnud siin kõikjal valitseva

hoopis kiirema ja hoopis sihituna tunduva tõttamisega harjunud, purunes tas äkitselt kogu ta senine eneseusaldus ja ta jäi abituna ning kartlikuna keset kandilistest paetahvlitest tehtud kõnniteed seisma, arglik ning kohmetu, möödaminejaile tõugata. —

Ka sel klaasselgel ning pöördelisel sügispäeval oli ta riietatud isa vanasse tööülikonda, mida oli pealegi juba korduvalt mitut eri värvi paikadega kohendatud. Selle tõttu pidas üks lahke härra teda kerjuseks ja ulatas talle viiekopikalise vaskmündi.

Too almuse andmine ning saamine toimus nii ootamatult, et Mišel ei osanud ei ära ütelda, ei ka tänada. Kui ta jälle pisut toibus, oli lahke härra juba oma teed läinud. Ta ostis vaskmündi eest suure rosinatega suhkrusaia ja peotäie häid hapumaitselisi kompvekke, mis olid seni ikka tema kättesaamatuks unistuseks olnud.

Nahksillalt suundus Mišel mööda laia, kühmuliste munakatega sillutatud tänavat üles, sinnapoole, kus paistis talle vastu kirikutorn eriti suure ja uhke kükitava kukega. Ta märkas oma vaikseks heameeleks, et ainult vähesed pööravad talle tähelepanu. Sellest asjaolust julgustatuna sai ta tagasi oma tavalise iseteadvuse ja jätkas vapralt teed, valmis ükskõik millisteks hädaohtudeks.

Kuskil hooviväravа ees nägi ta suurt salka sõjakalt lärmitsevaid poisse. Need sarnanesid väga tema endaga nii välimuselt kui kommetelt, neil polnud aga sääraseid rõivaid, nagu olid tema omad. Paar kõige suuremat suitsetasid; paar vähemat, kes rääkisid samuti juba sügavate bassihäältega, mängisid seina ääres litrit; kolm kõige nooremat ning ühtlasi ka kõige äbarikumat — kõhnad nagu tema, kondised nagu tema, küllap vist sitkedki nagu tema — kaklesid omavahel leitud liigendnoa pärast. Korraga aga nägi kogu see kirju seltskond üle

tänava vahtivat võõrast mehikest; ja hetk hiljem tormasid nad kõik üksmeelselt tema poole, saadetud ähvardavast kisast, läbilõikavast vilest ja valjust jalgademüdinast, mis lausa põrises talle mööda kõva sillutist järele.

Keegi karjus jämeda häälega:

«Näe, pasatski! Võtke kinni, poisid, võtke see pasatski kinni!»

«Kiviga talle kuklasse, kurradile... mis ta siin passib... hohohoo!» kisendas teine.

Ja kohe möirgas keegi kolmaski omalt poolt, lennutades Mišelile järele lühikese tüseda pallikaika, ning vingus ise tigedalt läbi nina:

«Lööge sellel koerapojal kopp punaseks! Ko-opp... pu-na-seks... lööge tal!...»

Kuid sõjakad uulitsapoisid kaotasid Mišeli juba varsti silmist; ta oli väle jooksja ega vaadanud tagasi enne, kuni ta tajus jälle kuskil üsna lähedal oma kodust ümbrust.

Kuid see pöörane ülepeakaela põgenemine tõigi Mišelile ta mehisuse lõplikult tagasi. Jälle hakkas temas kõnelema Lenkide veri ja Lenkide uhkus, mis polnud harjunud kartma ei suuri ega väikesi ohte. Mööda kõrvalisi tänavaid ning kõnniteid tagasi linna poole sammudes hakkas ta juba varsti oma harjunud kombe kohaselt uljaid viisikesi vilistama, lõbusaid laulukesi laulma. Kuna ta igasugustele eeskujudele ja mõjutustele äärmiselt vastuvõtlik oli (nagu kõik temaealised!), püüdis ta endalegi loomusunniliselt säärast välimust anda, nagu ta oli näinud olevat oma jälitajatel. Ta nihutas sonimütsi paremale kõrvale, toppis käed hästi sügavale taskutesse, surus küünarnukid vastu külgi, lükkas oma lahja, kuid tugeva lõua väljakutsuvalt ette. Kustki värava varjust leidis ta paar käe järgi kivi ja pistis need

põue, — igaks juhuks, kuna ta oli nüüd üpris kindel, et siinsetel radadel võisid oma käimisi käia ainult hästi-relvastatud ja julge südamega täitsamehed . . .

Sel päeval rändas Mišel mööda linna ringi kuni hilise pärastlõunani. Uued muljed ründasid teda rängalt, tungisid rüsinal peale, hakkasid viimaks väsitama. Kõik, mis ta neil tulikuivadel ning tolmustel tänavatel nägi ja kuulis, oli talle veel võõras ning väsitas kangesti. Suured mitmekorruselised ja massiivsed majad justkui litsusid ja vajutasid teda; pargid oma põliste puudega tegid ta imeväikeseks; möödasõitvate voorimeeste uhked vedruvankrid möödusid tast vahel nii lähedalt, et ta kartis neid endale otsa sõitvat, teda oma rataste alla kiskuvat. Ja äkki muutus ta kõigest sellest nii uniseks, et silmad vägisi kinni kippusid ja jaladki põlvist nõrgaks jäid.

Kui ta viimaks tagasi koju pöördus, lõi raekoja kell juba viis. Ta heitis voodisse, uinus kohe ja nägi veel kord seda sõjakat poistejõuku, kellega ta oli seal kitsas tänavas vastamisi sattunud. Kuid nüüd olid osad hoopis vahetatud — see kärtsev poistejõuk põgenes kabuhirmus läbi aguli, taga ajas seda aga Mišel ise, — Mišel Vägev, Mišel Julge, Mišel Hirmus, ühesõnaga: M i š e l L e n k.

Teist korda puutus ta linnaga lähemalt kokku ainult mõni nädal hiljem, aastalaada viimasel pühapäeval. Tol õhtupoolikul teostuski tema elu teine pöördepunkt — ta sooritas oma esimese varguse.

See oli küll üsna süütu lugu paari õunapungaga ja peotäie siirupipräänikutega; ta näppas need sõprade õlul, püüdes neist üle olla ka selles suhtes. Kuid kuigi suurt rõõmu ta oma sangariteost siiski ei tundnud: õunad olid hapud, präänikud aga isegi ei krõbisenud närimise juures, muutudes ühtlaseks sitkeks kitiks, mis

kleepus hammaste, suulae ning igemete külge, nõnda et ta pidi seda sealt veel õhtul voodis lamades sõrmega lahti kraapima.

Ent saak, mis langes Mišelile osaks vaid paar päeva hiljem, oli juba hoopis väärtuslikum: pool tosinat siniste äärtega taskurätte, ligi naelane jupp mahlakat ning maitsvat teevorsti (mida ta sai muide maitsta esimest korda maailmas), seitse läikivat mängu-uuri ööpimeduses säravate roheliste numbritega hõbevalgel numbrilaual...

Sama aasta oktoobris sai puusepp Lenk hakkama ühe väga tõsise rumalusega, mis tundus rumalusena vaid esialgu. Kord joobnuna koju tulles ütles ta:

«Poiss, põrguline, varsti oled sa täisealine ja iga täisealine mees peab ka midagi mõistma. Juba tuleval nädalal lähed sa kooli.»

«No on aga sul, vanal oinal, alles mõtted ja plaanid!» hüüdis ema Lenk kohkudes. «Kooli?! Mis kaabakat või hobusevarast sa siis s e l l e s t poisikaltsakast nüüd tahad teha! Parem juba võtku lehepakk kaenlasse ja mingu endale leiba teenima, et ta ainult oma vaeste vanemate ja õe-vendade kopikaid ei kugistaks!»

Just nõnda arvasid vennadki — kõik kolm nagu ühest suust!

Ent perekonnapea ei teinud sel korral järeleandmisi. Ja tõesti juba nädala pärast (missugune aeg kulus rätsepa-ametit pidaval valla vahimehel ta ülikonna hädaliseks kohendamiseks), pidi Mišel tahes-tahtmata ette võtma selle hirmsa tee; energiline kõrvalepõiklemine muutus võimatuks kasvõi ainuüksi sellepärast, et puusepp Lenk ise pojaga kaasa läks. —

Ent tõepoolest polnudki kooliskäimine nii vastumeelne asi, nagu Mišel ja teised majalised ühes temaga endamisi arvasid. Esimesed päevad möödusid küll tea-

tavas kohmetuses ja seisukohavõtmises; kuid selle eest jõudis ta juba üsna peatselt äratundmisele, et lõbus elu on võimalik siinsetegi krohvist lagedate vanade palkseinte vahel.

Kui paksu kõhuga koolijuhataja ühes lahtikruvitud kateedri seljatoega siruli põrandale potsatas, ei leitud süüdlast pärast põhjalikumatki ülekuulamist. Päev hiljem istus maateaduse õpetaja, tige kaheksa sõrmega hiiglane, kellel oli eriline oskus õpetada tarkust kepiga lohmimise ja juuste väljakitkumise abil, toolipõhjasse seatud vana kirjutussule otsa ja lamas paistetanud tuharaga ligikaudu kaks nädalat kõhuli voodis. Laupäevases laulutunnis juhtus hiljem rohkesti kõneainet andev arusaamatus piiblilugude-issanda ilusat täishabet kandva kiriku-vöörmündriga, — kui hea taat harmooniumi kaane üles tõstis, nägi ta enda ees nelja nagu väljavalitult suurt konna, kes kössitasid paanilises surmahirmus tähtsa muusikariista kord-valged-olnud klahvidel.

«Oh ar-rmsad, kal-lid lapsed, kes teist küll seda tegi?!» küsis muidu nii muhe vanake nüüd jälkusest lausa värisedes.

Keegi ei teadnud talle vastata ja süüdlane jäi leidmata selgi korral.

Kuid ei jäänud loomulikult tulemata ebaõnnestumised ning sissekukkumisedki. Ja kuna eelmised vembud ühendati hilisematega, heideti Mišel pisut enne jõule koolist välja. Kirjutada ta päris korralikult veel ei osanud, lugemise oli ta aga selle lühikese õppeaja jooksul siiski selgeks saanud.

See põnev talv oli ühtlasi Mišeli viimane tõesti vaba talv. Kui kevad tuli, anti ta karja ühe talupoja juurde, kellest arvati, et see mõistab hakkama saada isegi tsirkuses näidatavate metsloomadega. Aga möödus vaevalt

paar nädalat, ja juba lonkis Mišel mööda maanteed tagasi alevisse, paljaste jalgadega liivatolmu maanteelt üles lüües, leivakannikas kaenlas, tükk tulisoolast pekki nartsuga põuetaskus.

Oma teisel teenistuskohal püsis ta nädala; kolmandal töötas ta usinasti tervelt kümme päeva; neljandalt kihutati ta näppamise ja kupjale vastuhaukumise pärast ära aga juba esimese päeva õhtul. Pärast seda, kui ta oli niisama vahelduva õnnega tagasi jõudnud viiendalt, kuuendalt ning seitsmendaltki töökohalt, polnud teda võimalik enam kuhugi saata. Sest sügis oli juba kätte jõudnud. Ja nõnda hakkaski ta järgmisel talvel isa sõimu ja ema õnnistuste saatel ajalehepoisiks, — teda ennast huvitas see tegevus enam kui miski muu maailmas.

See, mis nüüd algas, oli kerge ja vaheldusrikas elu, — see ei toonud küll kuigi palju sisse, selles oli aga igal sammul nii palju põnevust, et kodus veedetud tunnid näisid tänaval möödasaadetud tundide kõrval lihtsalt mahavisatud ajana. Päevad läbi kihutas ta mööda linna ringi, uulitsast uulitsasse, hoovist hoovi, treppidest üles ja treppidest alla. Ta omandas uskumatu kiirusega osavuse ja julguse ringi tuhnida lahtiunustatud sahvrites; märkamatult eeskodadesse tungida; sageli isegi suurte korterite tagatubadesse sattuda. Kui ta kedagi enda läheduses ei näinud, polnud tal jõudu vastu seista kiusatusele mõnd pisiasjakest taskusse libistada, — olgu siis salli varnast, olgu siis vaskset tubakatoosikest kustki jõuka arsti ootetoast, olgu siis midagi muud kergesti peidetavat, mis talle ta põnevatel rännakutel näppu juhtus.

Et mõni soodne juhus kasutult mööda ei lipsaks, kandis ta elutargalt kaasas tillukest kuue alla peidetud salataskut. Varastatud kraami müüs ta aga maha vana-

kraamiturul või poodides, kus kunagi ei küsitud käikulastava kauba päritolu järele. Nõnda kogus Mišel-varas endale esimese väikese tagavarakapitali, mille arvel ta võis ennast aeg-ajalt varustada küll tubakaga, küll oma lemmik-kompvekkidega. Selle tagavarakapitali olemasolust ei teadnud peale tema enda ainuski hingeline. Ja et hoiduda kodustest kokkupõrgetest elatiskulude pärast, andis ta ajalehtede müügist saadava tasu vastu rääkimata perekonna üldisesse katlasse.

Parajasti sel ajal, kui oli lõpule jõudnud see pöördeline kolmeteistkümnes eluaasta, sattus ta esimest korda kohtukulli ette. Ühel udusel õhtupoolikul, kui kogu perekond köögis koos istus, jooksis ta väravat suure hooga lahti paisates õue ja kadus kohe kuuri. Puusepp Lenk, kes veeris akna all vana ajalehenumbrit, tõusis nagu midagi aimates ja läks talle järele.

Mišel küürutas nurgas, teise käega vastu seina nõjatades ja põrandal vedelevat saepuru suure hooga laiali kraapides. Ja puusepp Lenk küsis:

«Poiss, sa igavene röövel, mis sa seal teed?»

Väike teolttabatu kargas kohkunult püsti. Ta põrnitses isale sõnatult ning sõjakalt vastu. Alles tükikese aja pärast suutis ta end jälle koguda ja vastas neelatades.

«Mina? Ma ... ma ... ei tee midagi.»

«Miks sa selle «ei midagi» siis nii sügavale pühkmete alla oled peitnud? Näita siia!» käratas puusepp Lenk. Ja tõuganud poja kõrvale, hakkas ta nüüd omakorda saepuru laiali kraapima, kuni selle alt ilmus päevavalgele vana kastilogu. See oli hoolikalt suletud — kaht raudrõngakest ühendas väike, kuid kindel tabalukk. Ümber kasti kandilise kõhu oli seotud tükk jämedat nööri. Isa Lenk lõikas nööri pooleks ja murdis luku lahti. Üsna peidupaiga põhjast vaatasid talle vastu paar lillelist pearätti, neli või viis uhiuut habemenuga, ligi

tosin erinevat suurust ja erinevat värvi tee- või kohvitassi, millest osa — nähtavasti kõige kallimad — olid mähitud paberisse.

«Kust sa, krants, need asjad said?» küsis puusepp Lenk erutuse ning viha pärast vaevu rääkida suutes.

Vaikus.

Ning muutunud korra tulivihaseks (aga seda juhtus temaga üpris tihti), karjus taat veel kolmatki korda, raputades poega nüüd siia-sinna nagu kerget takukoonlakest:

«Kas sa kuuled, sa hulgus ja nadikael — ma tahan teada, kust sa kõik need asjad oled saanud! Vasta, räägi kohe... või ma löön su siinsamas paigas maha!»

Kuid Mišel jäi endiselt tummaks.

Ja vihane isa haaras ta erutusest kuuma käe pihku, surus leitud aaretekasti kaenlasse ning läks kõigest hingest vandudes tagasi tuppa, et seal karmi kohtumõistmist alustada.

«Vargaks, vargaks on see rästikupoeg hakanud, näed!» karjus ta hingeldades ja tõukas nuttu uluva Mišeli suure hooga vastu köögis kohmitseva naise põlvi. «Säh, võta ta, oma pesamunake! Sina oled ta sihukeseks suliks kasvatanud, eks katsu ta nüüd jälle kõverast konksust sirgeks kepiks koolutada!»

«Mina? Ah või mina olen ta suliks kasvatanud?!» hüüatas naine ja seadis käed puusa.

«Sina! Just sina!» kärkis mees.

«Vale, vana oinas, sina ise!» vastas naine.

Nad hakkasid teineteist kordamööda süüdistama, püüdsid karjuda võimalikult valjusti ja leida võimalikult tabavamaid sõimusõnu. Nad soojendasid üles kõik Mišeli koerustükid viimaste aastate jooksul ja kumbki neist ajas vastutuse nende eest enda kaelast ära. Aga asjaosaline ise oli samal ajal kuidagi erakordselt ärev

ning vahtis aina aknast välja, silmis tagaaetava looma paaniline põgenemistung.

Selle kärarikka tülitsemise lõpetas vali koputus uksele. Eeskojast nähti tulevat paksu linnavahti ja kohe selle kannul kaht härrat. Kõik kolm vehkisid kätega ja seletasid tummaks kohkunud vanematele midagi üksteisest vihaselt üle karjudes.

Mišel tegi katset äkki kitsaks jäänud toast välja joosta. Kuid ta tabati osava ametniku poolt veel enne, kui ta üle lävepaku jõudis hüpata. Teda otsustavalt kraest kinni hoides käratas kordnik jämeda ning kurja häälega:

«Ahah, siin sa mul oledki, pikanäpumees!» Ning kohe kahe vaidleva härra poole: «Kas tunnete ta ära?»

«Tunneme! No selge, et tunneme!» vastasid küsitavad nagu ühest suust.

Paks kordnik tuhnis Mišeli taskud läbi näljase koera agarusega ja leidis sealt paksu hõbedase uuri ning käevõru kahe punase kiviga. Ta asetas need asjad kõrvuniulatuva naeratuse saatel enda ette lauale, vaatas küsivalt härrasmeeste poole. Kaks kahjukannatajat seletasid jälle peaaegu ühel ajal ja ühtede ning samade sõnadega, et see kõik olevat tõesti nende omandus: poiss olevat selle neilt röövinud! Akna purukslöömise juures olevat tegev olnud küll veel rida teisigi kaabakaid, kuid vaatamiseks väljapandud asju haaranud vitriinist ainult see siin. Ja kui nad pärast suurt higistamist ja põhjaliku protokolli ootamist viimaks lahkusid, nii paks kordnik kui selle kaks kaaslast, hüüdsid nad veel eeskojast midagi tulevasest sunnitöölisest, kelle tee olevat juba ette teada.

Selle peale vastas vennas Jaan, kes pikutas parajasti voodis ega olnud seni sõnagi lausunud:

«Taltsutage oma siidiseid suid, mu ilusad isandad! Kui

te liiga upsakaks lähete — jumal seda teab, kas ma suudan lõpuni paiks jääda!»

«Vait seal, noormees, ärge targutage midagi!» ütles kordnik eeskojast, veel kord üle ukse sisse vaadates.

Pärast võõraste lahkumist algas jälle kärarikas vaidlus selle üle, kes on poja languses süüdi või kes on selles vähemalt s u u r e m süüdlane. Ja noor varas pääses vana puusepa vägevate käppade eest ainult tänu oma vendadele, kes astusid sel puhul ta eest välja lausa imekspandava üksmeelega.

Kohtus kaitses teda noor advokaat, kellel oli ülemisel huulel vaid üksikuid õrnu karvakesi. Ta rääkis kaua ja südamlikult ja kiskus pisarad silma peaaegu kõigil kuulajail; tänu ta oraatorlikule kõneosavusele karistati Mišelit tingimisi.

Noor õiguse eest võitleja kaelustas oma esimest klienti eestoas paari ametivenna juuresolekul ja patsutas teda ajakirjanikkude fotoläätsede ees isalikult õlale. Kui ta pärast restoranis sõprade killas lõunat sõi ja käe taskusse pistis, leidis ta selle tühja olevat. Ent ta ei rääkinud oma äpardusest kellelegi, kuna ta armastas huumorit ja mõtles endamisi:

«Noh, mis läinud, see läinud. Selle eest on ajalehed mu rüütliks löönud, ja reklaam maksab midagi nii ärimeestele kui meilegi.»

Aga samal ajal peatusid uulitsanurgal kaks Lenki, Mišel ja Andreas. Õngitsedes hõbemonogrammikestega kaunistatud taskukesest välja krabiseva kümnerublalise, ütles Andreas hirnatades:

«Tubli poiss! Kui sa ise seda peeneks vahetada ei julge, küllap mina sind aitan. Paras sellele... sõnadetegijale!»

«Jah, just — paras talle!» noogutas Mišel, püüdes vennaga võrdselt mehine näida.

Keskmist kasvu, mustavereline, kõhetu, kuid sitke ja alati rahutult ringihulkuva pilguga — säärane oli Mišel Lenk kuni oma kuueteistkümnenda eluaastani. Siis aga hakkas ta korraga kasvama, sirguma, tüsenema laiuseltki. Vaevalt kahe aastaga muutus ta täiskasvanud meheks, oli isast ligi peajagu pikem ja vandus nii jämeda häälega, millist polnud perekonnas veel varem kuuldud. Ta muutus õlgadest tugevaks, ta käsivarte rammuga ei suutnud võistelda enam vanemadki vennad. Suur kongus nina, mis kõverdus ettepoole nagu tugev kullinokk, andis talle tigeda, veidi röövelliku välimuse.

Muide — sõprus kergemeelsete agulinaistega tekkis tal juba väga vara. Ta polnud veel seitsmeteistkümne aastanegi, kui ta püüdis nendega juba vahekordi soetada; samal aastal, oma sünnipäeva õhtul, peksis ta täismehe kombel läbi oma liiga julgeks kippuva rivaali ja veel aasta hiljem nähti teda tihti ringi hulkumas linnaosas, kus asus enamik salakõrtse ja salalõbumajasid.

Kord suvel, ühe väljasõidu ajal, lõi ta raskeid haavu kalevivabriku noorele ketrajale. Too halb tüli tekkis sellest, et uljas poiss julges paaril korral tantsima kutsuda tema sõbratari, sel ajal, kui ta ise parajasti seltsimeeste killas õlut jõi. See pussitamine läks talle kalliks maksma: kaheksa kuud türmi.

Vanglamüüride vahel tutvus Mišel kolme väga lõbusa ja väga energilise mehega, kes kandsid karistust varguse pärast. Kaks neist olid vennad — väikesekasvulised ja väga osavad; kolmas kambamees oli sünge luukur, kes lausus vahel mitme päeva kohta vaid paar sõna; ja kõiki neid kokku nimetati naljatades «Mustaks surmaks». Nende erialaks oli olnud peamiselt sissemurdmine korteritesse, — ennekõike agarate köögitüdrukute kaasabil, kellega noorim neist suhteid soetas. Sünge lonkuri südametunnistusel teati lasuvat isegi

paar raskemat juhtu, nende hulgas üks tapmine; kuid iga kord oli tal õnnestunud tõendada enda eemalolekut roimapaigast.

Mõistetud karistuse ära istunud, pühendas Mišel end juba kogu hinge ja andumusega oma valitud kutsele. Kuna tal ei puudunud ei tarvilik osavus ega julguski, usaldas «Must surm» ta hooleks alati kõige raskemad ülesanded. Nende ebaõnnestumise puhul tuli arvestada koguni karmide karistusmääradega. Et ta oli aga külmavereline ning ettevaatlik mees, ei suudetud teda tabada ühelegi vaevale vaatamata.

Saagi kõrvaletoimetamises ja rahakstegemises aitasid teda kõik ta omaksed, välja arvatud vaid isa. Nad vedasid varastatud kraami laiali ustavatesse kätesse, tüki sinna, tüki tänna. Ja teenis tema kaudu õde Klaaragi, too agar kingsepakaasa, kes pidas parajasti patust vahekorda kellegi vanakraamikaupmehega.

Ühel õhtul, viibides seltsimeeste poolt korraldatud tantsupeol, sattus Mišel kokku oma esimese armastusega. Nad polnud teineteist näinud juba enam kui viis pikka aastat.

See oli tugev valgetverd tüdruk, lõbujanuline ja pisut patune nagu enamik siin alevis. Vähe enne südaööd astus ta sisse kellegi suurekasvulise mehe saatel. Ja ainus pilk ta näole tuletas Mišelile meelde kõik tema poisikesepõlve sihitud ihalused — need magusvalusad ihalused, mis olid teda kord vastupandamatu jõuga selle valgepäise piigakese kannule ajanud.

Kui lõõtspill jälle polkat hüürgas, kutsus ta Salme tantsima. Tolmune, maani suitsu täis tuba, peas sumisev viin ja noore naise paitav-erutav lähedus paiskasid Mišeli otsekui tugevasse palavikuhoogu. Ta pigistas tüdruku lihava käe oma pihku, tundis sõrmede all selle sooja värinat ja küsis sosinal:

«Kas sa tunned mind veel, Salme?»

Tüdruk vastas pead tõstmata:

«Tunnen küll. Miks ma ei peaks sind siis tundma . . .!»

Nad tantsisid pisut aega vaikides, tajudes vaid teineteise lähedust.

Ja Mišel ütles jälle:

«Sellest on nüüd väga palju aega mööda läinud, kui ma sind viimast korda nägin.»

«Jah, üsnagi palju aega,» ütles tüdruk.

Vaikus.

«Kuidas sa vahepeal ka elanud oled?» küsis Mišel.

Salme muigas vaid huultega, kehitas õlgu.

«Päris hästi,» vastas ta viimaks.

Nad keerutasid nüüd aina suureneva hooga, sest pillimees lisas kiirust.

Ja Mišel ütles jälle sosinal:

«Me saime omal ajal hästi läbi . . . kas see on sul veel meeles, Salme?»

«On küll, miks see's minulgi meeles ei peaks olema . . .!» noogutas tüdruk.

Jälle vaikus.

Siis kummardus Mišel üsna oma kunagise äravalitu näo kohale ja lausus uljalt-ülemeelikult silmi välgutades:

«Mäletad, kuidas ma vandusin sind . . . kui me mõlemad suureks saame . . . oma seaduslikuks naiseks võtta?»

Korraga lõi Salme nagu üleni lõkkele. Ja samal ajal, kui ta tugevad kõvad põlveotsad tantsurütmis Mišeli põlvi puudutasid, vastas ta kuidagi vaikselt-hellalt, otsekui võtaks ta seda lastenalja veel praegugi tõsiselt:

«Mäletan, Mišel.»

Pärast seda tantsisid nad veel vaid omavahel, — polka vaheldus valsiga, valss reinlenderiga. Nad tantsisid ja jõid; nad jõid ja tantsisid. Ning äkki, kui nad olid

jälle uut lugu alustamas, ütles suurt kasvu sadamamees, kellega ühes Salme oli tulnud, pilkavalt-halvustavalt, ilmse kavatsusega tüli norida:

«Lenk, ahhoi — vaatan sind siin ja väärutan lihtsalt pead, tõsijutt... Kas su isa või ema ei ole sulle tõesti öelnud, mis nende piimavasikatega tehakse, kes kipuvad endast vanematelt tütarlapsi näppama?»

Mišel naeris nii, et ta suured valged hambad välgatasid.

«Ei sõber, mu isa ega ema ei ole mulle seda öelnud,» vastas ta. «Aga üht asja tean ma ise ilma ema või isa ütlematagi... Ja nimelt seda, mis tehakse nendega, kes ei oska parajas paigas ja parajal ajal oma pikka keelt hammastega kinni hoida, et see seasaba kombel liiga vehkima ei kipuks.»

Tuppa tekkis pahaendeline vaikus; isegi ettevaatlik pillimees pidas paremaks lõõtsa kokku litsuda ja oma selja taha asetada. Suurt kasvu sadamamees aga läks näost peaaegu kollaseks ning küsis pikkamisi:

«Nii? Ja mis nendega siis tehakse?»

Mišel vastas, nüüd omakorda üleolevalt-halvustavalt muiates:

«Nendega tehakse üsna lihtsalt. Kui nad õigel ajal vait ei jää, antakse neile vastu kärssa.»

Siis ootas ta, et vastane talle kallale tungib ja katsus juba pisitasa põuetasku peidetud pussi. Kuid tüli sel korral kõigele vaatamata siiski ei tulnud; sõber pidas paremaks asja naljaks käänata. Ja edasi pidutseti juba ühes lauas, kolmekesi kõrvuti.

Hommiku eel, kui enamik külalisi taarudes-vaarudes mööda segipaisatud tuba viimast tantsu tantsis ja kui kõik olid suutelised kuulama veel vaid omaenda juttu, kummardus Mišel tüdruku kõrva kohale ja sosistas tasakesi:

«Ma lähen välja ja ootan sind värava taga. Ära karda midagi, see lollpea on märkamiseks juba liiga pehme. Kas tuled?»

Vaikus.

«Ma küsisin — kas . . . sa . . . tuled . . .?» kordas Mišel.

Ja Salme vastas nüüd samuti vaid hingeõhuga:

«Jah, hea küll, ma tulen.»

Mišel poetas enda tagaukse kaudu pilkaspimedale hoovile. Siit hiilis ta edasi tänavale. Seistes niiskes, lakkamatult kustki tõusvas ja kuhugi hajuvas udupilves, selg vastu külma seina, tundis ta, kuis nii tema ihu kui tema hing ihkas selle heledapäise naise poole.

Kui ta silmad hetkeks sulges, nägi ta teda enda ees otsekui elavana; Salme mahe, veidi laulev hääl kumises vahetpidamata ta kõrvus ja näis teda vastupandamatu jõuga endaga kaasa kutsuvat; ta arvas praegugi veel tunda võivat tüdruku pehmete sõrmede sooja paitust. Siis nägi ta läbi halli auru kedagi ettevaatlikult enda poole hiilivat, — see oligi Salme, ta oli tõesti tulnud! Ja ta haaras temast kinni kogu oma noore, jõhkra jõuga, oma rikutud mehe hoolimatusega, mis oli talle külge harjunud sadamakõrtsides, räpastes salaurgastes, tagahoovidesse peitu pugenud libude juures, kus ta oli harjunud lubama endale kõik, mis talle iganes meelde tuli.

Salme andus talle kuulekalt, tundlik nagu armuke, osav ja asjalik nagu abielunaine. Ja endalegi märkamata hakkas Mišel-varas kordama neidsamu igivanu, kuid igale kiindunud mehele nii uusi ning erutavaid armuavaldusi, mille lausumiseks avanesid ta huuled esimest korda kogu ta tormise elu jooksul.

Kui nad tagasi tuppa läksid, ootas petetu neid kurjalt punetavate silmadega. Ta seisis püsti keset tuba ja ta pea oli ähvardavalt kummargil nagu maruhärjal.

Mišel sai ränga hoobi vastu lõuga. Ta tundis kaelas ning peas kohutavat valu ja kukkus pikali. Viha ja solvumise pärast valjusti röögatades kargas ta kassi väledusega kohe uuesti püsti, et oma võitlust nagu kord ja kohus lõpuni võidelda.

Korraga nägi ta enda ja oma vastase vahele asuvat nelja tugevat, kõigeks valmis sadamameest, tinakasteedid sõrmede ümber, valmis iga hetk halastamatult ta pead purustama. Salme taandus kaugemasse nurka ja surus käed näole, nähtavasti kindel oma lapsepõlvesõbra hukkumises. Toas jäi väga vaikseks. Ja selles kohisevas, kõrvadele lausa valutegevas vaikuses taipas Mišel-varas järsku vääramatu selgusega, et tal ei maksa vastu astuda säärasele ülekaalule; et ainus mõistlik tegu on praegu põgenemine; et iga mõtlematu sammu puhul võidakse ta silmapilk tappa, kuna tal endal pole aga kustki abi loota.

Teeseldes hoolimatut, märatsevat viha, kargas ta sammu ettepoole. Kuid hetkel, mil vastased tema veelgi sügavamale lõksu meelitamiseks taganesid ja ta nägi üht neist juba oma selja taha kippuvat, tegi ta osava hüppe kõrvale ning kadus läbi avatud akna udusesse ööpimedusse.

Keegi virutas talle vandudes noa järele; kuid puss lendas temast mööda ja tungis ta nina ees sügavale kuuriseinasse.

Kindel jälitamises, kihutas Mišel tuhatnelja lähemasse põiktänavasse, et kaduda seda täitvasse udusse. Kauge vastukajana kuulis ta enda kannul kihutavate vastaste valju jooksutüminat. Ent ta ei vaadanud kordagi tagasi, — ta teadis, et see oleks tähendanud vaid ajakaotust ja et ka kõige tühisemgi ajakaotus oleks talle kindla surma toonud.

Viimaks arvas ta endale järgnevat veel vaid paari

meest; ja kuna hingemattev kiskjaviha oli tas selle häbistava, ebaausalt pealesurutud põgenemise ajal kõrgeks, mõistustpimestavaks leegiks kasvanud, jäi ta nüüd nurga varju ootama, valmis iga silmapilk jälgijatele kallale hüppama.

Müdisevad sammud jõudsid aina lähemale, aina lähemale. Mišel piilus läbi plangus leiduva kitsa praokese ja nägi Salme sõpra hallist aurupilvest esile kerkivat ihuüksi; kõik teised olid temast nähtavasti juba ammugi maha jäänud. Ja koondades kogu oma suure jõu raudkõvasse rusikasse, lõi ta vastasele säärase hooga vastu rinnakorvi, et see temast kaugele eemale lendas, selili kukkus ja tumeda röögatuse kuuldavale laskis.

Kuid juba hetk hiljem oli mees uuesti jalul ja Mišeli õlast välgatas mööda läikiv noatera, mille eest tal õnnestus vaid suuri vaevu kõrvale põigelda.

Võitlus, mis nüüd järgnes, oli väga äge, kuid ühtlasi ka väga lühike. Mišel oli kaljukindel, et varsti on kohal ka teised tagaajajad. Et neist pääseda, kiirustas ta lõpetamisega. Ta andis ründajale hirmsa hoobi meelekohta, — hoobi, mis oli niisama tugev kui tema raev ja niisama meeletu nagu tema ootamatult ärganud armastus. Ja kui suur mees sellest hirmsast hoobist jälle uimasena vaaruma lõi, haaras ta maast hooletu veovoorimehe vankrilt pudenenud puunoti ning virutas sellega nagu suure sõjanuiaga.

Ta tundis õudse, kainekstegeva selgusega sooja verelainet oma käele purskavat. Ja nõnda sai ta mõrtsukaks, tallates alles oma kahekümne esimest eluaastat — Mišel-vargast Mišel-mõrtsukaks.

Nähes oma võistlejat selili porisel murul lamavat, silmad otsekui imestusest pärani ja lõtv käsi mõranenud lagipeale vajunud, tajus Mišel äkki veidrat jäivel-

dust, — ta toetus õlaga vastu planku ja oksendas valusasti öökides.

Siis aga oli see seletamatu tülgastusehoog jälle möödas. Ta kummardus lamaja kohale ja vaatas seda teraselt, silmad kissis. Ja ajanud enda taas pikkamisi sirgu, hakkas ta jalgu väsinult järele lohistades tagasi minema, millestki hoolimata, kartmata isegi seda, et tapetu sõbrad võivad teda pidumajas veel oodata.

Kui ta tuppa astus, nägi ta, et see oli tõesti nõnda, — lõbutsemine jätkus endise hooga, kõik ta ellujäänud vastased olid kohal. Kuus meest lärmitsesid laua ümber ja rüüpasid viina küll klaasidest, küll otse pudelikaeltest, küll murdunud kõrvadega savikruusidest. Ta sõbrad tõstsid teda nähes juubeldavat poolehoiulärmi, nagu oma ennistise reetliku pealtvaatajaiks-jäämise pärast nõnda vabandust paludes; tapetu kaaslased aga hakkasid teda kohe kurjalt sõimama, aimates vaistlikult, et seal uduses mereäärses põiktänavas oli midagi saatuslikku ja neile häbistavat sündinud.

Visanud ukse enda järel valju raksatusega kinni, ütles Mišel-mõrtsukas pikkamisi ning rahulikult:

«Noh nii, ka see töö on nõnda siis tehtud.» Tugevad lihased ta lõuapärade kohal liikusid närviliselt. Ähvardavalt suurena ja kõige peale valmis olles tegi ta veel paar sammu; siis peatus ta otse laua ääres ja kordas — veelgi aeglasemalt, veelgi selgemalt sõnu rõhutades: «Jah, te vist kuulsite, — ka see töö on nõnda siis tehtud.»

Vaikus.

Nurka surutuvale naisele pilku heitmata kuulis ta seda tasakesi kiljatavat ja siis nutma puhkevat. Ja kolme vastast oma pisut pungituvate, süsimustade, praegu lausa leeke heitvate silmadega kohal hoides kõneles ta kohe edasi:

«Õiged mehed võitlevad rusikas rusika vastu, teie aga tulete karjaga nagu pulmipidavad koerad. Noh, nõnda nagu te ise algasite, on teiega nüüd ka lõpetatud. Ja olgu see teile üteldud heamehe poolest — hoidke endid, poisid! Mõni kvartal siit edasi lamab teie peamees, külm nagu kapsajuurikas... nagu kunagi see inimene, kes enam ei hinga... ja igaüks, kes tahab minuga ta pärast õiendama hakata, saab tasu sama tollipulga järgi. Aga üles anda, — katsuge te sellest mõteldagi, kuigi teietaolistest kaabakatest võib kõike oodata. Lähme, Salme, on juba aeg.»

Põlgliku ilmega, suu tigedalt-ähvardavalt kinni pigistatud, pööras ta kohkunud meestele selja ja sammus ukse poole. Salme tõusis ja järgnes talle kuulekalt. Ja läkski nõnda, nagu ta oli neile soovitanud, — keegi ei kavatsenud teda peatada, kellelgi polnud julgust talle takistades teele vastu astuda.

Sellest saatuslikust ööst peale vajus Mišeli elurada senisest veelgi sügavamale. Ta oli küll suur suli ning varas, ta polnud aga siiski sündinud mõrtsukas. Ja esimest korda ta kätele voolanud inimveri kõrvetas teda nüüd nagu elava leegiga, — sama päeva õhtul ärgates haaras teda korraga säärane ahastus, et ta suutis vaid suuri vaevu kisendamisest hoiduda.

See ootamatult ärganud südametunnistuse julm piin hakkas Mišelit siitpeale vaevama peaaegu püsivalt, talle hetkekski asu andmata. Hirmus mälestus ei jätnud teda enam ei ööl ega päeval, — mälestus purustatud peaga mehest, nõnda nagu see oli seal udus lamanud, silmad pärani, verelomp kukla all. Ta ärkas tihti üleni higisena, kuna talle tundus vahetpidamata, nagu viibiks keegi tema läheduses ja valmistuks iga silmapilk oma külmade kooljakätega teda puudutama.

Kord nägi ta imeselge unenäo, õudse, otse füüsiliselt tajutava ja kisendamapanevalt masendava. Surnu oli nagu hauast üles tõusnud ja tuli teda külastama. Nad seisid kottpimedas toas vastamisi; ta nägi enda ees ainult ähmast varju ja nende vahel oli imekitsas pikk laud pudelite ning toitudega. Siis rüüpas klaasist tema, ja siis rüüpas samast klaasist viirastus; ja sõnagi lausumata ulatasid nad teineteisele kord sööki, kord jooki, kuni õudne külaline viimaks purju jäi ja kahe verd tilkuva käega ta rinnust kinni haaras, et teda põrandale ... tantsima tirida.

Hirmu pärast valjusti karjatades kargas Mišel istukile ja hakkas üksisilmi pimedasse vahtima, julgemata peadki pöörata, otsekui kardaks ta tõesti kedagi toas viibivat. Kuid akendest vaatas sisse sõbralik, hämar, rohekasvalge suveöö. Ja ta langes järsku silmili voodisse, surus käed näole ja hakkas tasakesi, lapsekombel nutma.

Mõni kuu pärast kuriteo ilmsikstulekut, kui kõmu selle ümber juba vaibuma hakkas, julges ta jälle oma vanade tuttavate kilda ilmuda. Kuna teda oli rõhunud ta hinges lõõmavate kahetsuspiinade kõrval veel hirm võimude kätte sattuda, mõjus see omasarnastega kokkupuutumine temasse kuidagi rahustavalt, nagu talle osa tema suurest süüst andeks andes. Ja mida ta pidi siis tegemagi, — olematuks pöörata ei saa ju maailmas mitte midagi!

Kord õhtul otsis ta üles Salme, selle valgepäise patuse naise, kes oli nii äkki ja kõike pahupidi pöörates tema ellu astunud. Nad istusid kaua vaikides ja suitsev õlilamp aknapiida küljes heitis nende varjud kohmakatena ning rasketena vastasseinale. Siis puhkes tüdruk valjusti luksudes nutma ja küsis sosinal:

«Miks ... oh miks sa seda küll tegid?!»

Mišel võpatas. Tema mustad silmaterad muutusid äkki tuhmiks, ta pööras pikkamisi pead. Alles tükikese aja pärast küsis ta omakorda:

«Kas sul on temast siis ... nii kahju?»

«Kah-ju?!» hüüdis tüdruk. «Ei, miks mul peaks tast kahju olema? Aga see võib hukka viia niihästi sinu enda kui ka minu, kas sa ise siis tõesti sellest aru ei saa! Sind võidakse ühel heal päeval ... samuti maha lüüa!»

«Ei, seda nad ei julge,» ütles Mišel pead raputades. Ja vaadates nüüd naisele karmilt, peaaegu ähvardavalt otsa, lisas ta: «Kui politsei mu jälile satub, ütlen ma neile, et ma tegin seda enesekaitseks. Ja sina pead seda kasvõi vande all tunnistama ... mõistad! Muuseas — enesekaitseks see oligi. Ta tuli mind, nagu sa ju tead, taga ajama ja tungis mulle noaga kallale. Ja siis ma lõingi ... e-ne-se-kaitseks.»

«Enesekaitseks? Kas ... kas see aga oli ... ainult enesekaitseks?» hüüdis tüdruk äkki püsti hüpates, nuuksus jälle valjusti ja peaaegu kisendas: «Jah, jah, ütle, kas see oli aga ... enesekaitseks?»

Mišel liigutas end jälle kuidagi raskelt, kuidagi pikkamisi.

«Pea suu!» ütles ta kurjalt.

Naine kordas hüsteeriliselt:

«Jah, räägi, kõnele ... anna mulle ausõna, et see oli ainult endakaitseks!»

Vaikus.

Viimaks ütles Mišel kuidagi väsinult:

«Vaata, Salme, päris kindlasti ei tea ma seda isegi.» Ja ta ajas enda käte najal püsti, tõusis, väljus sõnalausumata.

Järgmisel nädalal lahkus Mišel lõplikult kodust ning asus tüdrukuga ühte. Salme oli olnud tapetu ülalpee-

tav ja toitja surm oli paisanud ta tavaliselt elurajalt kõrvale; praegu teenis ta endale ülalpidamist kuskil vabrikus.

Siitpeale hakkas Mišel oma valutavale südamele lohutust otsima viinast ning kaardimängust. Töötamise vaheaegadel, kui sõbrad ja omaksed olid ametis saagi laialikandmisega, jõi ta mööda salaurkaid ringi. Nõnda loopis ta oma raske vaevaga teenitud raha jälle viimase kopikani tuulde.

Juhtus tihti, et ta ei tulnud kogu nädala jooksul koju; või kui tuligi, siis ainult selleks, et pigistada ka Salmelt välja viimasedki veeringud uue unustuse hankimiseks. —

Kord õhtul, kui ta oli jälle kuhugi mänguurkasse astumas, kohtas ta selle uksel kaht venda, Andreast ja Kristjanit. Need pidasid ametit juhuslikult, — vaid siis, kui polnud millegi muuga endid ja oma perekondi toita või kui saak vedeles lausa tänaval.

Kuid täna näis neil siiski midagi suuremat varuks olevat. Nad kutsusid Mišeli kõrvale, küsisid hoolitsevate häältega tema tervise üle ja hakkasid viimaks mingist heast otsast sosistama. See andvat kindlasti tõhusat tulu, kinnitas Kristjan, see kavalpea, ning Andreas noogutas omagi poolt: «Või veel! Ja sissekukkumise kartust pole peaaegu olemas, raha saaksime aga kõik nagu raba ... usu, vennas!»

Mišel küsis, kuigi ta suhtus kogu sellesse jutusse hea asjatundja ettevaatlikkusega:

«Ja milles siis teie hea ots seisab?»

Vennad ei vastanud kohe. Nad langetasid ikka vaid salapäraseid vihjeid ja tirisid ta endiga kaasa varjavasse ööpimedusse. Viimaks tühjale linnakarjamaale jõudnud, hakkasid nad rääkima kirikust, kuhu olevat tin-gi-mata vaja sisse murda, — polevat kahtlust, et

seal leiduvat hõbedat ja kulda lausa puudaviisi. Pealegi olevat kõik nii häbematult lihtne ja kindel; neist endist olevat ainult selle suurejoonelise ürituse läbiviimiseks vähe... Noh, ja siis pöördunudki nad armsa Mišeli poole: olgu ta meheks, aidaku ta neid ivake enda ja oma sõprade kaasabiga!

Rohkem kui loodetav saak viis Mišeli kavaldavate vendadega nõusse asja uudsus. Veel kunagi polnud ta tegutsenud kirikuröövlina; see tõotas rohkesti põnevust ja närvekõditavaid seiklusi. Aga põnevust ja närvekõditavaid seiklusi ta neil halbadel päevadel kõige enam vajaski...!

Juba samal õhtul rääkis ta loost oma kolme seltsimehega, kes nimetasid end vanglakaaslaste poolt antud hüüdnime kohaselt nüüd lõplikult ja kindlalt «Mustaks surmaks». Kaksikud olid kohe nõus, suurekasvuline lonkur aga suhtus asjasse pilkavalt ning üleolevalt. See olevat rumalus ega tõotavat midagi head, ütles ta, see lõhnavat koguni sunnitöö järele, jah, võetagu heaks või pandagu pahaks, aga sääraste lollide asjadega ta ei tegele! Ta oli nimelt usklik mees nagu kõik vanad kurjategijad, ja juba üksipäinis see asjaolu tegi ta ettevaatlikuks; ta kahetses tihti nii oma juba tehtud kui ka veel tegemata patte ja palvetas vargsi siirast südamest. Kui tal õnne oli, tänas ta selle õnne eest jumalat, kuna ta oli kindel, et isegi ülemeelikus kakluses juhib inimese kätt taevaisa ise; aga kui ta kord ühe vihahoos löödud elukardetava haava pärast kaheks aastaks türmi mõisteti, vastas ta kohtuniku küsimusele, et see sant lugu olevat juhtunud issand Seebaoti enda tahtmisel; tema ei saavat sinna midagi parata, tema olevat vaid pime tööriist.

Mišel, kes tundis oma sünge sõbra nõrku kohti, ütles selle keeldumist kuuldes solvava halvakspanuga:

«Kardad, vennas, kardad — vaat selles seisab asja tuum!»

Lonkur kehitas õlgu.

«Kardan? Ei, ma ei karda. Aga see ei ole aus asi, ja ebapuhastest tegudest hoian ma alati eemale. Ja sedasama soovitan ma teilegi, niihästi sinule kui ka neile kahele, kes sind pahal teel tahavad saata — olge ettevaatlikud, iga asjaga ei tohi naljatada!»

Ja ehkki nad püüdsid teda kaasa tõmmata küll nii, küll teisiti, jäi ta oma otsusele kindlaks, — pisku leiba saavat ta ka muul kombel.

Kottpimedal ning vihmasel südaööl, kui magava linna kohal undas ja möirgas vihane meretuul, asusid julged mehed südilt tööle. Nad tungisid läbi hoovile avaneva akna kirikusse, riisusid selle tühjaks ja lahkusid sedasama teed kaudu, väsimusest lõõtsutades, küürus raske saagikoti all. Sest nad olid leidnud käärkambrist tõesti koguni suure hulga hõbenõusid, ühest teisest panipaigast aga suure hõberisti ja palju muidki väärtasju. Kõige selle eest lootsid nad saada küllalt palju, et elada muretult... vähemalt paar aastat.

Kuid loodetud paari muretu aasta asemel möödus vaid paar nädalat, ja juba nad istusidki trellide taga, kõik viis; nende röövitud rikkusest jäi üles leidmata vaid paar tühist asjakest.

Korraga olid nad kuulsad üle kogu maa. Leidus vaevalt ajalehte, mis poleks neist kirjutanud ja nende ülesvõtteid avaldanud.

Selle kurva sündmusega ühenduses, sündmusega, millest väljarabelemiseks ei paistnud olevat enam vähematki võimalust, võttis Mišel nõuks vabastada end oma elu raskemast saladusest. Olles kohtu-uurija juures ülekuulamisel, ütles ta äkki:

«Läinud suvel leiti uulitsalt tapetud mees. Mul oleks ka selle asja kohta midagi kõnelda.»

«Ja nimelt? Mida nimelt oleks teil selle asja kohta kõnelda?» küsis ametnik varjamata huviga.

Mišel vastas, õlgadest vimma laskudes:

«See olin mina, kes ta tappis.»

«Teie?» venitas kohtu-uurija.

«Jah, see olin mina, kes ta tappis,» kordas Mišel.

Ta arvestus oli asjalik ja lihtne: kui tal läheb korda tõestada mõrva enesekaitseks, tõuseb määratav karistus vaevalt kõrgemale karistusest kirikuvarguse eest. Aga kahe otsuse liitmisel — mis on loomulik ja usutav, — tuleb tal niisiis istuda ainult üks kord. Ja ta süda oleks jälle puhas, ta hingest oleks jälle maha pühitud kogu senine vale!

Kõik tunnistasid ta kasuks. Ja et surnud sadamameest tunti kui inimest, kes alati esimesena tüli noris, määrati Mišelile kergem karistus, kui ta oli lootagi julgenud: poolteist aastat vangistust ühes kõigi õiguste kaotamisega.

Tulid igavad, hallid vanglapäevad, mille raskus ähvardas teda juba varsti kägistada. Samad ilmetud näod! samad luitunud seinad! samad laiguliseks hallitanud lagi ning seinad! Nädalad lohisesid tast üle, kuud muutusid nagu tüütavateks ahelalülideks. Kui ta kitsal vanglahoovil teiste saatusekaaslastega ühes reas oma igapäevast jalutuskäiku tegi, vaatas ta igatseva pilguga pilvitu taeva poole, mille all võis praegu vabalt liikuda ning tegutseda nii palju energilisi mehi...

Lõpetades oma esimest karistuse-poolaastat, pääses ta nagu õnnekombel väljapoole vanglahoonet ümbritsevaid müüre: ta oli peitnud oma teravad murdjaküüned, teda usaldati ja saadeti töölisena saeveski laoplatsile.

Raskeid planke üles riidale vinnates oleks ta rõõmu pärast valju häälega laulda ning hõisata tahtnud. Ta seisis sirgena kõrgel vuhiseva tuule käes ja vaatas kaugete põldude poole, kus künti, äestati ning külvati; ja ta tundis korraga, kuidas eelseisev karistusaasta nagu mingiks õudseks müüriks kasvas, müüriks, millest üle ega mööda ei vii enam ükski rada.

Kaks nädalat hiljem, kui vahtide esialgne valvsus pisut lõdvemaks muutus, poetus ta parajal silmapilgul läbi plangus leiduva augu. Ta hiilis põõsa tagant põõsa taha joostes vaevalt veerand kilomeetri kaugusel asuvasse mõisaparki; ta ruttas mööda vaikseid rajakesi läbi põldude ning nurmede, mille tagant paistis kauge mets.

Kui ta kadumist viimaks märgati, oli ta juba linnast kaugel ning piiras eraldiseisvaid talusid, kust oleks võimalik endale midagi sobivat selga varastada. Ja kuna sel ajal käis põldudel parajasti vilgas töö ning mõnigi maja jäi terveks päevaks järelevalveta, jõudis ta sihile üpriski kergesti, — tal õnnestus juba esimesel vabadusepäeval kuhugi sisse tungida ning varustada end nii hädavajaliku talupojarüüga kui sama hädavajaliku toidumoonagagi.

Liikudes suure ettevaatusega mööda raudteed südamaa poole, lootis ta kuhugi naaberlinna jõuda, et kaduda seal ringi sagivasse inimmurdu. Aeg-ajalt puhkas ta veidi ja maa pudenes kilomeeterhaaval ta selja taha. Kui varastatud toidumoon otsa lõppes, hakkas ta ringi piiluma uue saagi järele.

Ühes suuremas raudteejaamas, kuhu ta usaldas minna vajalikke andmeid hankima, langes ta saagiks ninakatele ametnikkudele. Ühele neist oli ta ajalehes ilmunud foto meelde jäänud ja nad püüdsid teda haarata kõige hädaohtlikumal silmapilgul, — parajasti

siis, kui ta kummardus veenõu kohale, et piinavat janu kustutada.

Kuid Mišel ei alistunud võitluseta. Ühe ustavatest kroonusulastest tõukas ta pikali; teisest hüppas ta vilkalt mööda; kolmas ja neljas hüppasid ise ta teelt kõrvale. Aga hetk hiljem lõi torkav valu täie jõuga ta pahemasse õlga, tulejuga läbis pimedust, ta silmade ette tormasid punased rõngad. Ning kisendades suure häälega rohkem viha kui kannatuse pärast, kukkus Mišel ninali rööbastele, kust ta ka tabati.

Öö magas ta valutava õlahaavaga vallamaja kartseris; järgmisel päeval saadeti ta edasi linna. Seal avanesid ta ees jälle rasked vanglaväravad. Ning ta pidi uuesti otsast alustama seda neetud kaheksateistkümmet kuud, mis lahutas teda nii ihaldatud vabadusest.

Kui ta viimaks ometi vanglast välja pääses, puhkes parajasti maailmasõda. Ta vennad ja sõbrad kutsuti kohe püssi alla. Mööda salakõrtse ja salalõbumajasid jäi ringi hulkuma ainult üksikuid sante, kes polnud kõlblikud isegi selleks, et tapetud saada, või argpükseviguri mehi, kellel leidus vajalikku osavust isakese tsaari võrgust esialgu eemale libiseda.

Kord õhtul purujoobnuna koju jõudnud, ütles Mišel Salmele, keda näis ta vabanemine siiralt rõõmustavat:

«Neetud sõda! Siin pole enam midagi peale hakata, nüüd on maailmas moes ainult vaprad soldatid. Saab siis näha, kui kaua nad mind veel eramundrisse jätavad.»

«Su kodanikuõigused võeti ära... ei tea, kas nad sind nõuavadki...» ütles naine, avitades teda lahtiriietumisel.

«Või veel! Meie, vargapoisid ja kõrilõikajad, oleme nüüd kõige otsitavamad mehed, — meist need kõige

julgemad kangelased just saavadki!» naeris Mišel küüniliselt.

Kuna ta kartis, et politsei ta järele valvet peab, ei julgenud ta hulgal ajal enam korrapärasele töötamisele mõteldagi. Suured ajaloolised sündmused ei huvitanud teda; tegevusetusest väljakasvav igavus rõhus ja masendas; ja ta mõtles järjest sagedamini sõpradest, kes asusid praegu jumal teab kus ja jumal teab kas elasidki enam.

Range keeluseadus sigitas salaurkaid nagu seeni, ja kuni tal hinge taga veel üht-teist leidus, oli ta seal igapäevaseks külaliseks. Kuid varsti oli sellega lõpp, — varsti tuli nälg majja, tuues endaga kaasa esmalt juhuslikke kokkupõrkeid, siis aga inetuid tülisidki. Ka kunagised kaubatarvitajad, kelle poole ta viimases hädas pöördus, ei laenanud talle krossigi, sõimasid teda, irvitasid, kihutasid ta välja. Siis vandus ta kurjalt ja ähvardas neid raskete ähvardustega, ehkki ta teadis kaljukindlalt, et ta ei puutu enam kellessegi maailmas ei enesekaitseks, ei kiivuse pärast, ei mõnel veelgi tõsisemal põhjusel.

Ühel õhtul läks ta vanematekoju — jälle kord pärast pikka vaheaega. Vana puusepp lamas veetõbisena voodis, oli kohutavalt suureks paistetanud, ägises-oigas valu käes ja vaatas poega kuidagi pelglikult kõõritades.

Mišel ütles ühegi sissejuhatuseta, isegi head õhtut soovimata:

«Kraapisite siin mu higi ja vere pealt kokku kenakesi summasid, nii sina ise kui vanamoor. Kui poleks olnud mind, oleksite te mõlemad juba ammu tühjast kõhust kokku kuivanud... Lao mulle kohe lauale sada seeklit, mul on seda hädasti vaja!»

«Hulluks oled vist läinud, lollpea!» hüüdis haige töö-

mees, — ta oli ammugi oma eksimusi kahetsenud, pidas oma libastumistes tõe ning õiguse vastu süüdlaseks ainuüksi oma hukkaläinud poega ja tundis selle vastu veel vaid viha ning jälestust. Ja ta püüdis oma lapselikus meeles petta veel ennastki: «Seda sinu abil teenitud paturaha pole ma kunagi näinud, — eidega jagasite, eidelt ka küsi!»

Ent emagi piirdus vaid etteheidetega ja ebasiiraste pisaratega, saates ta minema niisama tühjade kätega, nagu ta oli siia tulnud.

Mida vaesemaks Mišel nõnda jäi, seda raskemini hakkas teda vaevama tülpimus kõige ning kõigi vastu. Ta oli seni ikka pisut edev olnud, nüüd aga muutus ta hoolimatuks oma välimusegi vastu. Ta hulkus ringi katkenud rõivastes, ajamata habemega, ei viitsinud end vahel nädalate jooksul korralikult pestagi. Ta mõtles siia ning sinna; ta arutles ning tegi plaane; ent millisest otsast ta nende plaanide teostamisega ka alustas, ikka komistas ta raskuste otsa, mis ajasid kõik saatuslikult nurja. Siis haaras teda sihitu meeleheide, ja kui ta sellest jälle veidi toibus, teadiski ta ometi viimaks, mis ta pidi ette võtma.

Ühel päeval astus ta kohaliku sõjaväeülema kantseleisse ja teatas endast seal kui vabatahtlikust.

«Kust te, kulla mees, järsku niisuguse mõtte võtsite?» küsis lihava näoga ja suure, tihedalt tedretähnidega kaetud ninaga ohvitser ning vaatas teda umbusklikult muheldes.

Mišel vastas, ehkki juba ette teades, et ta paatost ei võeta just päris tõsiselt:

«Jah, näete, ma ei ole kunagi sakslasi sallinud ja ma tahaksin neile meie vendade piinamise eest kätte maksta. Noh... ja peale selle... ma olen oma kodumaa seaduste vastu raskelt eksinud, ma oleksin õnnelik,

kui ma need eksimused endalt jälle saaksin maha pesta... olgu siis kasvõi oma vere hinnaga...»

«Oo!» hüüdis ohvitser ja hirnatas korraks nagu teravmeelse nalja puhul.

Nõnda tõmbas Mišel-mõrtsukas selga tsaariteenri rohekashalli mundri, pani pähe tsaariteenri sinipunavalge tärniga mütsi, tõmbas jalga tsaarisoldati juhtnahksed sõjasaapad. Tema pea aeti paljaks ja ta muutus täpipealt sarnaseks nende miljonitega, keda kõikidest kirikukantslitest nii võidu kui surma vastu õnnistati.

Lähemad kuud paiskasid teda mööda tagavarapolke ringi, kuni ta sattus viimaks kuhugi suure Venemaa kaugeimasse soppi, kuhugi tulikuuma kõrbe piiri äärde. Ta pidi siin läbi tegema kõik need hirmus igavad ning hirmus väsitavad harjutused, mida vajati selleks, et tappa teisi või lasta tappa ennast... jumalale kiituseks ja keisrihärrale kuulsuseks.

Juba oma sõdurielu kolmandal kuul sattus ta Poolamaale, kus käisid parajasti vihased ning verised võitlused. See siin oli juba midagi muud kui tuim tagala, oojah, siin võis tõesti mõtelda isegi tõusuteest! Vajadusest oma eluga pisut mängida sai varsti vahvus; vahvus pani aluse kuulsusele; kuulsus hakkas teda tasapisi tavalisest kahurilihast kõrgemale upitama. Sõjakirjasaatjad võrdlesid teda kuulsa Kuzma Krjutškoviga, üks välkuvate silmadega staabiohvitser kiitis teda terve roodu ees. Kui polk rinde taha puhkusele asus, võis ta pead õigustatud uhkusega kuklas hoida: ta kirjude äärtega vabatahtliku-paguneid ehtisid kaks helekollast paela, mis ta oli oma hulljulgusega ausalt välja teeninud.

Mišelile anti kuuajaline puhkus ja ta sõitis endaga rahulolevana koju, — oli nii hullupööra hea kujutleda,

kuidas teda tema edu pärast kadestatakse . . .! Astunud ühel sajusel sügistalvisel õhtul läbi hämara koridori, mille kaugeimast sopist viis uks edasi tema naise korterisse, leidis ta sealt eest vennas Andrease. Saksa ulaan oli vaese mehikese käe küünarnukist saadik maha raiunud ja talle nõnda valge pileti muretsenud.

Haaratud kohe loomusunnilisest kahtlusest, ütles Mišel-paelamees kulmu kortsutades:

«Ohoh, vaata ikka, keda ma näen! Kuidas sina siis siia sattusid?»

«Tulin su teistpoolt vaatama ja su vägitempude kohta uudiseid kuulama,» vastas Andreas ja näis selle kohtamise üle südames rõõmustavat.

«Jah, nad käivad vahel mu pikki õhtuid viitmas . . . Jaan, ja Kristjan samuti,» ütles Salme.

Vesteldi sõnahaaval. Kuid midagi nagu segas neid ja jutt ei tahtnud hästi sobida.

Viimaks küsis Salme nagu pisut murelikult oma põlvedel lebavaid, veidi liiga lihavaks muutunud käsi vaadates:

«Kui kauaks sulle puhkust anti?»

«Noh lootkem, et ta enne kolme kuud siit kuhugi ei lähe,» arvas Andreas naerdes, tõusis ja hakkas koju minema.

Kui vanema venna sammud juba õuest välja jõudsid, küsis Mišel, kelle süda ikka pakitses ärganud kahtlustustest:

«Ta vist sõbrustab sinuga, see . . . kavalpea?»

«Sõbrustab?!» hüüdis Salme solvunud nägu tehes. «Mis see tähendab — sõbrustab?»

«Sõbrustab tähendab . . . sõbrustab! Sina aga ära keeruta, ära salga, räägi, nagu asi on!» vihastas Mišel.

«Andreas — sõbrustab m i n u g a? Kuidas sa ülepeagi niisuguseid asju võid mõtelda!» hüüdis Salme,

kuid punastas ise äkki kõrvuni. Ning käed kohe näole surunud, puhkes ta ootamatult nutma, nuuksus kuidagi üleliia erutatult ja pahandas häält kõrgendades: «Sa teed ülekohut! Ülekohut teed mulle, jah, Mišel! Jumal ise näeb, missuguse igatsusega ma sind ootasin, sina aga saad vaevalt tuppa astuda, kui räägid juba... toorusi! Ega ma imestakski, kui sa järsku mõnd rumalat juttu uskuma hakkad!»

«Jäta see veetilgutamine, küllap ma varsti näen ja kuulen, kuidas sa mind siin ootasid,» lõi Mišel käega ja heitis väsinult voodisse.

Kuid see üsna juhuslikult hinge tõusnud kahtlus tuli jälle visalt tagasi, ei tahtnud ega tahtnud enam lahkuda. Seletamatu-põhjendamatu kiivus kasvas temas nagu lumepall. See ei andnud talle rahu, piinas teda ööl kui päeval. Oma umbset armukadedust ise häbenedes ja varjata püüdes valvas ta naist ning venda nagu hea haistmisega jahikoer. Ta eest ei jäänud varjule nende tühisemadki liigutused, ta varitsev kõrv tabas nende pisimagi häälevarjundi. Kuid ta ei märganud enam ühtki jälge, mis oleks ta kahtlusi kinnitanud. Ja kui ta peatseks rindele tagasiminekuks valmistus, oli ta juba koguni rahulik, kuna talle näis, et ta oli ilmsesti eksinud.

Ent veel viimasel õhtul märkas ta päris kogemata mingit kokkuräägitud viibet, mille kahtlustatavad vahetasid. Selgi korral suutis ta väliselt rahulikuks jääda.

Andreas lahkus veidi enne südaööd. Mišel läks temaga ühes ja kutsus ta parki jalutama. Kui nende läheduses parajasti ühtki teekäijat näha polnud, haaras ta ootamatult venna käsivarrest kinni ning lõõtsutas sellele näkku:

«Võta teatavaks, et ma tapan su nagu lamba, kui sa oma tegusid ei jäta... jah, võta see teatavaks ja kir-

juta see endale kõrva taha! Praegu pean ma küll lahkuma, aga varsti olen ma tagasi. Kui ma siis veel midagi märkan, kägistan ma su nendesamade kätega! Vaata, näed, nendesamade kätega siin!» Ja ta sirutas raevunult kõveraks tõmbunud kämblad nende sõnade juures Andrease nina alla, nagu kavatseks ta oma ähvardust juba praegu täide viia.

«Hull, mis sul pähe tuleb!» kähises vanem vend, püüdes end kõigest jõust oma ühe käega kaitsta.

Kuid enne veel, kui ta õieti suudki sai avada, paiskas Mišel ta ootamatu rusikahoobiga vastu pimeduses nähtamatut puutüve; ta komistas ja prantsatas kukerpalli murule, jäädes sinna hingetult lamama.

Mišel ei püsinud sel korral kuigi kaua rindel. Juba esimesest lahingust sattus ta haiglasse, kuhu ta pidi minema oma läbilastud kanda parandama. Ja kaks kuud hiljem oli tal kodutee jälle jalge all.

Nüüd ei teatanud ta oma tulekust kellelegi ette; ta lootis Andreast ja naist nõndaviisi teolt tabada. Kuid vend oli vahepeal hoopiski surnud. Ja ehkki see teade tuli talle ootamatult, tundis ta säärase lahenduse üle siiski endamisi salajast rõõmu.

Ning jälle saabusid igavad nädalad, hallid nagu seenetus, tüütavad nagu kogu ta elu. Ta mõtles sageli oma endisest ametist, oma vanadest sõpradest, kellega seltsis oli ta nii mõnegi retke sooritanud. Mööda laia Venemaad ringi rännates — viibides vaheldumisi kord rindel, kord seljatagustes linnakestes, — oli ta mõneks ajaks läinud päevadega seotud romantika unustada suutnud; sattudes aga nüüd jälle ümbrusse, kus oli ta jaoks oma ajalugu igal tänavasopikeselgi, kerkis see romantika uuesti selgena ta silmade ette. Ja mõte kunagistest headest sõpradest-seltsimeestest, kes olid praegu laiali paisatud miljonilisse tapakarja, üks siia, teine

sinna, kasvas tas veelgi suuremaks, kasvas tas lausa haaravaks igatsuseks.

Siis pigistas ta hambad kurjalt risti ja ütles endale vaimus:

«Noh, mina sinna enam tagasi ei lähe! Jah, selge, vähemalt mind ei pea nad saama, need... kangelastemeistrid!» Ja ta ei läinud sinna tõesti enam tagasi.

Nõnda sai Mišel-paelamehest Mišel-väejooksik, tagaaetav metsloom teiste samasuguste tagaaetavate metsloomade hulgas. Ta pidi end kõikide eest varjama, kõigiga sõjajalal olema, kõiki kartma ja kahtlustama; ta ei tohtinud usaldada ainustki hingelist, kui heatahtlikud need talle pealtnäha paistsidki.

Mitu nädalat elas ta naise juures. Ta varjas end tillukeses poolpimedas tagatoas, näidates end väljaspool agulipiire ainult hilistel õhtutundidel. Kuid siis hakkas teda jälle vaevama hingenööriv igavus, ja kohe vajus laiali ka ta senine valvsus, mis paistis talle nüüd ülearusena ja lausa naeruväärsena.

Kord kohtas ta juhtumisi kolme teist omataolist öörüütlit; nad tuletasid kaua võidu meelde möödunud ilusaid aegu; paar päeva hiljem olid nad aga juba relvastatud ja tõmbusid soisesse metsatihnikusse.

Nad seadsid end sisse heinamaavahi tühjas hurtsikus, milles enam ammugi ei elatud. See koht oli küladest kaugel ja sealt viis mööda ainult talvine tee. Ja nõnda sai Mišel-väejooksikust Mišel-metsavend.

Nende arv suurenes kiiresti ja aasta hiljem oli neid juba kümme. Et mitte nälga surra, hakkasid nad mööda talusid vargil käima; või nad tegelesid ühegi südametunnistuse-piinata linnast tulevate talumeeste paljaksriisumisega, jättes need vahel vankrisse lamama peaaegu ihualasti, ainsaks rõivastuseks vaid paigatud alus-

TRÜ Raamatukogu

püksid või armulikult alles jäetud hobusetekk. — Varjates nägusid luuleliste röövlimaskidega — määrdunud riideräbalatega — murdsid nad tihti sisse maakauplustesse, kus nende saak aga tavaliselt vastu ootust kehvaks kujunes.

Nõnda hankisid nad endile suure vaevaga ja alatises hädaohus viibides nii toitu kui kehakatteid. Paaril korral ajasid nad ära vähemaid kariloomigi, lambaid ja vasikaid, et tappa neid kuskil tihnikus ja saada nõndaviisi nii värsket liha kohesteks vajadusteks kui tagavarasid talvegi jaoks. Kuna nad tegutsesid osavalt, läbikaalutud kavalusega ja väga ettevaatlikult, ei läinud haarangut teostavatel politseinikkudel korda neid tabada või vähemalt mõnd nende salapelgupaikagi avastada.

Ent samal ajal ei lasknud Mišel silmist ka Salmet, oma naist. Ta armastas teda endiselt selle metsiku, kiskjaliku armastusega, mille ajel ta oli tema pärast tapnud kord teise endataolise inimese. Oma harvadel koduskäikudel püüdis ta naist igal viisil hellitada ja õrnustega lausa üle külvata; vahel aga kaotas ta tema vastu pisimagi usalduse ja peksis teda härjakaraga, huuled hirmsas vihas veriseks puretud.

Suurem osa rahast, mis talle ta öistel röövretkedel osaks langes, kulutas ta ainult ja üksi Salmele. Ta tegi temale rohkesti kingitusi — ostis talle sõrmuseid ning kaelaehteid, muretses ta kleitide jaoks spekulantide abil nägusaid kangaid. Aga tarvitses tal uuesti kahtlema hakata, ja juba muutusidki need ülekeevad õrnuseavaldused kurjaks märatsemiseks, otsekui poleks tal maailmas suurimat vaenlast kui see leebete silmadega, alati naeratava suuga valgepäine naine.

Lõplikult elukutselise roimari radadele sattumast hoidis Mišelit tagasi ainult too esimesest juhuslikust

tapmisest juurdejäänud tülgastus vere vastu; tal polnud pehme süda, ei, kuid ta ei suutnud sellega enam kunagi harjuda ega seda rahulikult vaadata. Ja kui juhtus, et verd valamata siiski läbi ei saadud, läks ta otsustavaks hetkeks roimakohalt võimalikult kaugemale, närvitses, tundis piinavat hirmu, kartis alati tagasi jõuda... ülearu vara...

Kord, kui ta üht riisutavat kergesti haavas, tundis ta veel kaua pärast seda sündmust piinavat iiveldust. Vahel aga nägi ta kogu öö unes aina lahinguid, millest ta oli osa võtnud, ja purustatud käte ning jalgadega õnnetuid, kes olid kõik tema ohvri nägu. Ja iga kord, kui keegi salka kuuluvatest meestest tõstis üles vajaduse kedagi päriselt vaikima panna, virutas ta raevu sattudes rusikaga vastu lauda ning karjus nagu meeletu:

«Suu pea! Ja olgu niisugusel jutul kohe lõpp, mõistate!»

Muide — tapmast ja verd valamast hoidsid teda tagasi veel teisedki, koguni arukad kaalutlused. Ta mõtles nõnda: «Pigem juba ainult surmaga ähvardada ja veidi ehk piinatagi; pigem juba kangekaelsele inimesele pisut valu valmistada, kui sellise hädaohtliku äärmuseni minna. Sest kui kange mees ei lase end pehmeks teha juba nõnda, siis ammugi mitte tapmisehirmu all, tapmise, mis võib tapjale endale pealegi kaela tuua vaid saatuslikke sekeldusi.

Nõnda elas Mišel-metsavend tasapisi oma väikest elukest; päevad läksid ja oli raske kujutledagi, et sõda veel kunagi lõpeb. Kord hommikul ereda päikese käes murdunud peegliklaasi ees habet ajades märkas ta äkki meelekohtadel esimesi halle karvu. Ometi teadis ta üpris selgesti, et tal oli aastaid alles pisut üle kahekümne seitsme.

Selle päeva õhtul viskas ta püssi õlale ja hulkus kaua mööda lumist metsaalust, kuni ta viimaks väsis ja tusasel meelel tagasi muldonni pöördus.

Järgmisel ööl hiilis ta pimeduse katte all koju ja jäi sinna kogu päevaks. Ta tuletas kildhaaval meelde oma minevikku ja tegi sellest nii mõnegi valusa järelduse. Jah, nõnda see on, ta ei ela enam pooltki nii huvitavalt-tormiselt kui vanasti, ehkki tema teele satub pealtnäha koguni põnevaid sündmusi mitu korda suuremal arvul; tema elu oli just nagu tühja jooksnud; tema jõutagavarad olid lõppemas; ta liikus praegu otsekui vana hoo tõttu, keegi või mingi oli tal soontest välja imenud selle tagantsundiva rahutuse, mis tema elule kord mõtte andis. Ja ta mäletas nüüd selgesti neidki unetuid öid, mil ta oli seal metsapunkris väsinuna kõval põrandal pöörelnud, unistades nukraid unistusi pärast sõja lõppu oodatavast amnestiast... ka säärastele patustele nagu tema ja teised temataolised.

Äkki tõusis ta istukile, oleks nagu midagi otsustavalt katki rebinud ja pistis revolvri taskusse. Ning rutates kärmel sammul läbi saabuva õhtu suitsuvärvilisse hämarusse, pomises ta kuuldavalt — pisut kähinal ja pisut vaevaliselt, just nagu oleks iga sõna pääsenud ta suust vaid rasket valu valmistades:

«Lollus...! Kuradi pihta, missugune lollus see kõik siiski on!»

Samal nädalal riisusid nad paljaks mööda külasid ringi sõitva spekulandi-ülesostja. Neile langes osaks suurem summa sularaha ja suurem osa sellest suurest summast võttis endale tema, selle ulja röövlisalga uljas ning kartmatu pealik.

Paar päeva hiljem jälle naise tillukeses soojas toakeses istudes küsis ta äkki vähemagi ettevalmistuseta:

«Miks meil last ei ole?»

«Aga paike, kust mina seda tean?» vastas naine ja naeris veidi sündsusetult.

«N-nii? Sa siis ei tea seda . . .?» pomises Mišel.

Vaikus. Ja korraga küsis Salme omakorda:

«Kas . . . kas sa seda siis nii väga himustaksid?»

Mišel vastas viivitades, kuidagi mõtlikult:

«Kas ma seda nii väga himustaksin? Jah, seda küll, naine, ma himustan seda tõesti . . . nii väga.»

Salme naeris jälle — ikka kuidagi sündsusetult; ikka kuidagi viha tekitades; ta kohendas juukseid ja küsis:

«Kas sa arvad, et meie endi patusest elust juba küllalt ei ole?» Ning kui mees sel korral midagi ei lausunud, naeris ta uuesti, nüüd juba hoopiski vaenulikult-kahemõtteliselt: «Noh, kui see just nii tähtis on, eks ma võiksin siis katset teha. Sinust endast ju niikuinii õiget asja ei ole.»

Need sõnad tulid kuidagi ootamatult; need sõnad solvasid! need sõnad sülgasid näkku! Mišel kargas tooli ümber tõugates püsti ja urises sõnatult, summutatult, nagu ootamatu valu pärast. Kuid ta rahunes jälle kohe ja ütles tasakesi, ent samal ajal väga ähvardavalt:

«Katsu ainult! Tapan, kui peaksin midagi niisugust teada saama!»

Naine, tõsinedes kartlikult ja muutudes näost tuhkhalliks, vastas pikkamisi:

«Kallis inimene, ma ju ainult naljatasin!»

«Eks mina siis kah . . . ainult naljatan . . . kui ma su musta vere sinust välja lasen!» ütles Mišel ikka vaikselt ja niisutas keelega kuivanud huuli.

Aja jooksul tõusis ta oma leidlikkuse, julguse ning osavuse tõttu metsavendade salga tõeliseks, karmikäeliseks atamaniks. Ta sõna kuuldi nurisemata ja ta arvamist arvestati isegi siis, kui need olid enamiku omadega ilmses vastuolus.

Ta ei laskunud enam kunagi kahtlastesse lugudesse, sest tema tagaaetava kiskja loomusund aimas hädaohtu ette peaaegu eksimatult. Ja ta taltsutas oma metsistunud alluvaid nagu hea loomataltsutaja salakavalaid kiskjaid.

Kuid ühel retkel ei tahtnud mehed talle siiski alistuda. Nad olid nimelt kustki kuulnud, et kellelgi jõukal peremehel on suurem tagavara rahuaegset kuld- ja hõberaha, nad ei leidnud aga seda üles hoolikamalegi otsimisele vaatamata ega suutnud kuidagi uskuda vanainimese kinnitust, et jutud ta suurest varandusest on vaid tavaline liialdus.

Sattudes nagu maruhoogu, tapsid nad vaevatava taadi silma all ta kaks last ning lasksid maha naisegi. Kui ka see tulemusi ei andnud, purustasid nad ta pea püssipäraga. Sulane ja karjapoiss pääsesid surmast ainult tänu õnnelikule juhusele, — kohkunud sulane oli kellelegi märkamata suure reheahju taha pugenud, karjapoiss aga koguni ahju varjule läinud.

Kuna keegi, kes oli neile sel verisel retkel teejuhiks, oli mõlemale ellujäänule hästi tuntud, arenes kõik nii kiiresti, et nad ei jõudnud veel õieti ringigi vaadata. Juba järgmisel päeval piirati nende pelgupaik sõdurite ning politseinike poolt ümber ja nad tabati esimesest viimaseni.

Nüüd pidid nad omaenda nahal tunda saama kõiki valusid ja vaevu, mida nad olid valmistanud nii mõnelegi õnnetule. Ülekuulamisel peksti neid raskete, traadiga läbipõimitud härjakaradega, kuni mõned neist veristena maha kukkusid. Kõik üksteist võsarüütlit pihtisid ja ainult Mišel, nende pealik, vaikis kangekaelselt.

Sel ööl, kui neid linna taha männikusse mahalaskmisele viidi, pöördus enamik röövleid palves jumala poole. Mišel teeskles surmahirmu, laskis end sõduritest

edasi lohistada, ja need peksid teda jälle halastamatult küll jalgade, küll nuutidega. Aga kui haua kaevamine hakkas juba lõpule jõudma (nad pidid seda nimelt ise tegema!), ja kui ohvitser selle sügavust vaatama kummardus, võttis ta kokku kogu oma säilinud jõu ja virutas agarale asjamehele raudus kätega kuklasse. Pikkade sammudega, pea õlgade vahel, kadus ta tuulekiirul pilkaspimedasse tihnikusse.

Sel hirmsal ööl olid tal silmad nagu kassil — hirm tegi ta nägijaks. Puude vahel sinna ning tänna põigeldes püüdis ta tagaajajaid eksiteele viia ja kuuliski viimaks püssipaukude lajatusi hoopis teisest suunast.

Vastu krobelist männitüve toetudes ja hirmsast väsimusest lõõtsutades tundis ta tahtmist valju häälega nuuksuma puhkeda. Siis raputas udust ööõhku kaks teineteisele järgnevat kogupauku; seega oli ta ainsa hetke jooksul üksikuks hundiks muutunud. Nõnda sai Mišel-metsavennast Mišel-lindprii, keda igaüks võis karistamatult tappa ja kellel polnud enam kaitset ei inimeste, ei metsloomade, ei jumala endagi eest.

Näljane, surmahirm südames, hulkus Mišel-lindprii mitu päeva sihitult mööda tihnikuid ringi, püüdis käidavatest teedest piinliku hoolega eemale hoiduda. Viimaks õnnestus tal käerauad vastu teravat kiviserva läbi viilida. Kui ta enda jälle vabalt välja sirutada võis, oli kõik tas niivõrd pingul, et ta jõuetuna samblale istus ja tõesti nutma puhkes.

Nälg viis ta varsti uuele meeleheitele. Et edasirändamiseks hädavajalikke pabereid hankida, unustas ta kõik oma senised tõekspidamised ja otsustas tappa esimese vastutulija.

Ta jäi soodsat juhust ootama kõrvalise metsatee äärde, suure tagamaa-küla ja tillukese pooljaama vahepeale. Seal liikus tihti talunaisi, kes sõitsid linna tu-

rule, ja kuskilt tulevaid ja kuhugi minevaid sõdureid. Teisel varitsuspäeval, kui ta tahtis parajasti tühja heinaküüni magama pugeda, nägi ta seal habemikku hulgust, kes oli talle märkamata samasse ulualusesse varjule tulnud ja einetas kuivanud põhuhunnikul istudes, määrdunud leivarätt põlvedel.

Kõik sündis imelihtsalt, vähemagi vaevata. Ja ta muutus tervislikel põhjustel sõjaväest vabanenud Kaarel Tempelsoniks, endiseks talusulaseks, kes otsib endale tööd ja peavarju.

Kui ta tagasi sünnilinna jõudis, kuulis ta esimest korda pealinnas puhkenud rahutustest. Varsti algasid need siingi. Vihane rahvahulk käis tänavatel ringi, rüüstas liigkasuvõtmises kahtlustatavate isandate kauplusi ja purustas ning laastas viinakeldreid. Sõdurid pidasid kärarikkaid miitinguid; erainimesed korraldasid rongkäike; rindelt tulijad rebisid maha ohvitseride paguneid. Peatänaval peksti linnavahte. Kõikjal valitses korralagedus; ja et see viimaks üle pea ähvardas kasvada, nähti varsti lagedale ilmuvat esimesi erariides korravalvureid, näod asjalikud-karmid, punased sidemed varrukatel.

Kuna Mišelil polnud tarvis end enam varjata, elas ta kogu selle üldise vaimustuse laulva ning juubeldava linnaga kaasa, väsis aga juba varsti hõiskamisest ja andus jälle täie hingega oma endisele ametile. Aja jooksul sobitas ta sõprust endast nooremate ametivendadega, unustas kõik halva ja sai jälle agaraks ning ettevõtlikuks. Kuid ta jäi siiski varju oma uue nime taha. Et mitte kelleski kahtlust äratada, asus ta elama allüürnikuna kellegi salaurka perenaise juurde, levitades enda kohta ise kuuldusi, nagu kavatseks ta sellega hea kaasavara eesmärgil abielluda.

Kevad ning suvi möödusid õnnelikult, ja sama aasta

sügisel julges ta jälle oma naist külastada. Ta oli vahepeal väliselt väga muutunud; isegi lähimad naabrid ei tundnud tas ära endist veidi edevat sulipoissi.

Salme võttis ta vastu voolavate rõõmupisaratega. Kuid ta ei jäänud siia siiski kuigi kauaks. Talle näis kõigele vaatamata, nagu kõnniks hädaoht praegugi veel otse ta kannul, teda igal sammul tigedalt luurates.

Sakslaste tulekust, mis järgnes kiiresti enamlaste lühiaegsele võimulolekule, polnud ta kuigi heal arvamisel: jõukate ning nõukate seas leidus rohkesti neid, kes olid esimesel soodsal võimalusel valmis tema peale keelt kandma. Ühel ööl kadus ta märkamata armsama juurest ja liitus oma väeosadest maha jäänud sõduritega, kes ruttasid läbi hirmunult vaikiva linna maantee poole.

Kuid see hõõrdunud jalgadega, pikast marssimisest kurnatud salk langes julmade võidumeeste kätte juba järgmises asulas. Ja enam kui poolsada rahu ning leiba ihkavat meest lasti maha alevi taga algaval lumisel põlluserval.

Ta osavus päästis ta selgi korral. Pimeduse katte all hiilis ta tunnimeestest mööda ja sammus kiiresti ida poole.

Nõnda sattus Mišel jälle kodutu hulguse okkalisele rajale, võõrast keelt rääkiva rahva sekka, tundmatule maale. Päeval kerjas ta ülalpidamist ja varastas raudteejaamades või turgudel juhuslikke asju, et neid juba lähemas kõrvalises tänavas tükikese leiva vastu vahetada; ööd veetis ta lagunevate majade keldrites või tühjades vagunites.

Kuna revolutsioonitules ja algava kodusõja mürinas leegitsev maa oli vaene ning möödunud sõja-aastatest rusudeks pekstud, polnud siin kerge ei temal, ei päriselanikelgi.

Ja Mišel rändas ringi küll külmas põhjas, küll tüüfusest hingeldavas lõunas. Ligi aasta otsa orjas ta ainult leivakannika ning magamisaseme eest ablast atamani; üpris tihti teenis ta endale ülalpidamist virkade näppudega käsitöölisena, elatus ajuti vaid pisinäppamistest või teeskles värisevate jäsemetega sõjainvaliidi, et välja nuruda almust turgudel spekuleerivatelt haleda südamega eitedelt. Iga palukese eest, ükskõik mis teel ta selle ka hankis, tuli tal lausa verist vaeva näha.

Kui kodusõda viimaks ometi lõpule jõudis ja rängast võitlusest väsinud mehed laiali oma kodudesse sõitsid, ärkas ka Mišelis äkki kihk ausaks saada, oma kirju minevikuga lõpparve teha. Teda vallutas senitundmatu mõte — olla nagu kõik need, kes elasid vaid sellest, mida nad said oma kätetööga.

Kuid talle näis miskipärast, nagu oleks see võimalik vaid kohas, kust ta kord laia maailma läks, — linnas, mida ta oli kord erutatud pilguga üle jõe vahtinud, agulis, mille tänavate mõru suitsulõhn viirastus talle vahel uneski. Ja ta asus kohe teele.

Pärast pikki ning väsitavaid rännakuid jõudis ta viimaks Peipsi kaldale. Nõnda lahutas teda isamaast, kuhu ta väga tagasi ihkas, vaid mõnekümne kilomeetri laiune tuules virvendav veeväli.

Suure habemega ja hea südamega kalur andis talle ulualust, uskudes siiralt ta valesid, mille taha ta püüdis oma tõelisi mõtteid ja kavatsusi peita. Kuid tal puudus püsivus teisele kaldale kargamiseks parajat hetke varitseda: ta rahutu veri tõstis ta jälle jalule; seda enam, et piirivalvurid hakkasid ta vastu varsti huvi tundma.

Ning jälle tulid sihitud rännakud, jälle tulid pikad kannatused ning väsitavad loobumised. Otsekui nimetusihitu tung kordki kuhugi välja jõuda, kordki elus

endale kindel pind jalge alla leida, piitsutas teda aina paigast paika. Peaaegu vahetpidamata seisis tal nüüd meeles Salme ning kõik see, mille oli naise lähedus kord ta hinge kõrvetanud. Lamades vahel kuskil viljarõugu all ja jäädes tukkuma väljas sadava vihma üksluisest rabinast, arvas ta tihti haista võivat selle armsaid-armsaid lõhnugi. Ja isegi siis, kui ta mõne hulkuva lõbutüdruku juures unustust otsis, kerkisid imepärase selgusega ta vaimusilma ette Salme hoolitsevaid emahellusi meenutavad kuumad kaisutused. —

Korraga hakkas teda piinama arusaamine oma elu sihitusest. Alles nüüd arvas ta mõistvat selle ülearusust, selle julmust. Üksindus sünnitas kummalisi tulevikukujutlusi, ja kuna ta ei kohanud oma hulkumistel-rännakutel enam ainustki hingelist, kellega mõtteid vahetada, hakkas ta viimaks maailma oma teadvuses kaheks surmani vaenulikuks leeriks jagama — ühte, kuhu kuulus vaid tema, tagaaetu, ning kõik muud tema-taolised, ja teise, kuhu kuulusid kõik need, kes teda taga ajasid.

Ning jälle: mida eraldatumaks ta jäi, seda tugevamaks kasvas tas see sihitu-rumal koduigatsus, ehkki ta teadis samal ajal selgesti, et õigupoolest pole tal ju mingit kodu olnudki. Kauge lapsepõlv — raske ja vaevaline — näis nüüd otse nõidusliku Sinimaana. Ja ikka sagedamini ning sagedamini mõtles ta üht ning sama mõtet: ta peab kindlasti uut elu algama! ta peab kindlasti viimse karvakübemeni ära põletama oma hundinaha! ta peab kindlasti muutuma samasuguseks nagu kõik muudki inimesed!

Samal ööl tegi ta veel kord otsuseks maksku mis maksab kodumaale pääseda. Uus, tundmatu elu, mis end ta ümber kohendama hakkas ja tulevikuvaimustusest lausa rõkkas, ei veedelnud teda, selle käärivast

põuest üleskerkivad küsimused ei äratanud tas huvi, need polnud tema jaoks. Rännates talust tallu ja külast külla, mis olid tervetest ning tugevatest meestest tühjaks jäänud, avanes talle nii mõnigi hea võimalus kindlat maad jalge alla saada; ta ei kasutanud aga neid võimalusi, — ta otsekui põgenes nende eest; ja nõnda jätkas ta visalt teed oma musta, tuiskliivase kodutänava poole, oma väikese, vähenõudliku õnneraasu poole, kuigi kindlasti teadmata, kas tuul polnud seda õnneraasu ju ammugi minema kandnud.

Ühel pimedal õhtul, kui ta oli piirile juba koguni lähedale hiilinud, tabati ta valvsate valvurite poolt, kes märkasid teda metsas luusimas. Tulid ülekuulamised vastavates julgeolekuorganites, süüdistused salakuulamises — praegugi veel elu ning surma peale võitlust pidav noor vabariik kaitses end nende vastu, kes talle kaikaid kodaratesse loopisid. Juba seisis surm hambaid näidates üsna ta ees; ja hirmust ning meeleheitest kurnatuna palus ta tihti jumalat, saamata vahel und laugudele kogu pika ja pimeda vanglaöö jooksul.

Kuid tal oli õnne nagu alati — kõik lõppes hästi. Ta viidi piirile ja seal öeldi talle ähvardavalt näppu viibutades:

«Kao siit jalamaid! Ja häda sulle, vennas, kui me sinuga veel kord jändama peame!»

Kui Mišel läbi traataia puges, tabati ta jälle. Ülekuulamisel poliitilises politseis luiskas ta luulelise loo oma juhuslikust Venemaale-sattumisest ja aastaid kestnud vangielust kurikuulsas Solovkis.

Ta mõtles välja põnevaid pisiasju, mis muutsid ta vale usutavaks isegi neile, kelle elukutseks oli jaht inimestele. Seiklusrikas põgenemine punaselt Venemaalt soetas talle võidujoovastusest veel uimaste edukate

meeste (vürtspoodnike, taluperemeeste ja noorte ohvitseride) seas, kes seda punast Venemaad kogu hingest vihkasid, luulelise kannatajaoreooli. See tegi temast sõna otseses mõttes rahvussangari, — armas aeg, jah, kas säärase asjaga on suuteline hakkama saama keegi muu peale visa ja tööka eesti suguvenna!

Kuna ta uued sõbrad olid valmis samastama kommuniste inimlihast toituvate kurjade moorameestega, leidus koguni paar kirjanikku, kes teatasid teineteist vastamisi mustates, et nad kavatsevad temast romaani kirjutada.

Kaarel Tempelsoni polnud keegi taga otsinud, ta laipa polnud nähtavasti leitud (või seda polnud suudetud kindlaks teha!), ja mitte kellelegi ei tulnud pähe tema teisiku ehtsuses kahelda.

Esimesed sammud kodumaise vabariigi pinnal õnnestusid seega üle ootuste hästi. Härdasüdamelised inglise mundreid kandvad sangarid, väsinud hiljutistest mahalaskmistest, jää alla uputamistest ning poomistest, taht-sid ta kulul üles näidata oma uut patriootlikku hingepuhangut ja korraldasid ta heaks korjanduse. Ajalehetoimetused, tehes ta kuulsusega äri, kviteerisid tänuga laekuvaid annetusi isamaalikult mõtlevatelt kaubahärradelt ning Kalevi kojujõudmisest rõõmu tundvatelt vabrikantidelt.

Ta pildi alla, mida avaldati enam kui aasta jooksul kord habemikuna, kord sileda lõuaga, trükiti loendamatuis teisendeis pateetiline juhtlause: «Olgem nagu tema! Armastagem oma rahvast ja kodumaad nagu tema!»

Üha kasvava hirmuga südames, ehkki väliselt täiesti rahulikuks jäädes, jälgis Mišel-aferist seda iseenesest kujunenud valemängu. Ta kartis välgu sisselöömist — saatusliku päeva saabumist, mil mõni ootamatu liiva-

tera selle keerleva masinavärgi laagritesse tungib ja kõik saatuslikult läbi põletab.

Kas keegi tõesti midagi ei aima?! küsis ta endalt korduvalt.

Kas keegi tõesti mitte midagi ei tea?! keerles pööritamapanev mõte ta peas vahel magadeski.

Viimaks hakkas kära ta nime ümber siiski pikkamisi vaibuma. Ja märgates ühel heal päeval, et temast tõesti enam ei hõisata, sõitis ta korralikult riietatuna, kähar, hallide hõbekarvadega läbipõimitud mustlasehabe lõua otsas, oma kodulinna poole, kuhu ta oli kogu aeg nii piinarikkalt igatsenud.

Oli jälle möödunud üks aasta, oli jälle saabunud sügav sügis. Kui rong hingeldades üle kulukollaste väljade ja läbi laiguliste metsade kihutas, seisis Mišel akna all ja vaatas välja. Pimeduse saabudes kuulas ta kaua aega hajameelselt vihma ühetasast nukrat rabinat, mis kostis vaguni katuselt ja rütmiliselt kõikuvate tumedate seinte vahelt.

Korraga uinus ta raskesti, pea varnas rippuva palitu sisse mähitud. Tal oli tunne, nagu langeks ta kuhugi põhjatusse-põhjatusse kuristikku. Ta tahtis kisendada, karjuda, kedagi endale appi kutsuda. Kuid mingi nägematu-suur litsus ta suule ja ta kartis end lämbuvat. Ja äkki nägi ta end kuskil lagedal väljal seisvat, raskelt punetavas aovalguses, mida voolas kõikjalt ta peale, otsekui oleks maailm ta läheduses tihedasse vereaurusse mattunud.

Ja tal oli külm, ko-hu-ta-valt külm! Kaugusse viiv, mitte kuskil algav ja mitte kuhugi lõppev tee, tema elutee, avardus ta ees ja seisis ta selja taga. Hall taevas surus talle õlgadele, see punane vereaur litsus lämmatades ta suule... Ja ta hakkas nüüd läbi selle punase vereauru, selle halli taeva all, mööda seda lõpmatusse

viivat teed kuhugi minema, astudes jälestusega üle risu ja rämpsu, mis lamas kõikjal ta ümber ja millesse olid ta väsimusest vaaruvad jalad iga hetk takerdumas.

See äkiline unenäokatke mõjus temasse kuidagi raskelt, kuidagi väga masendavalt. Hirmsa jõuga tõusid ta vaimusilma ette tema elu mustemad hetked. Ta nägi end udusel uulitsal seisvat ja vastasele raske kivikamakaga pähe virutavat; ta käed tundsid nagu praegu veel hõbedaste kirikuriistade külma puudutust; lonkur invaliid, kellelt ta oli röövinud veel viimasegi maailmas, tema nime, et ise tõuguna ta kestasse pugeda ja kõigepealt aplalt alla kugistada ta kuiv leivapalake, — Kaarel Tempelson, tema algkuju, — tõusis esile vaguni valitsevast hämarusest, peenikese kõhna kaela ümber sügavad sõrmejäljed.

Siis meenus talle imeselgesti pilt sellestki, kuidas teda ühes ta kambameeste-röövlitega läbi pimeda öö mahalaskmisele viidi; ja korraga võpatas ta üle kogu keha: kuskil ta teadvuse hämaruses lajatasid samad kogupaugud, mis pidid ka tema tol korral tapma . . .

Seejärel mõtles Mišel kaua ja piineldes Salmest, oma naisest, ja oma vendadest, ja oma isast, ja oma emast. Kas polnud nõnda, et igaüks neist oli oma pisku andnud, et tema kiiremini põhja vajuks?! Nad astusid ta vaimusilma ette ükshaaval ja aeglaselt, ja ta mõtles korraga vajadusest neile . . . näkku süljata. Vaguni-rataste rütmilise mürina kaudu ajasid nad temaga juttu, vaidlesid talle vastu, püüdsid end õigustada. Ja äkki hakkas teda piinama üks vargažargooni kuuluv sõna, mille tähenduse ta oli juba ammugi unustanud, — see hüppas esile rataste sumedast mürinast, see kõlas silphaaval tuulehoogudest, mis pimeduses vuhisesid.

Kui rong kodulinna jõudis, lömitas üle maailma vesihall hommik. Madal jaamahoone magas raskes terajas

udus ja majades tänavate ääres oli alles vaikne. Pargid seisid tuuletus avaruses tumedatena ning liikumatutena, kustki kaugelt kostis öötöös ähkiva vabriku võimas hingeldamine.

Hiilides mööda viirastuslikult tuttavaid põiktänavaid, mida ta oli muide kujutlenud hoopis teisiti, kui need talle praegu paistsid, jõudis ta viimaks agulisoppi, kus ta oli ühes Salmega elanud. Igal sammul ründavad mälestused muutsid ta meeleolu väga nukraks ning rahutuks. Siis jõudis ta madala, kunagi kollaseksvärvitud maja ette ja koputas tasakesi eesuksele.

Alles pika ja visa põrutamise peale ilmus lävele kössis vanamoor, keda ta enam ei tundnud ja kes ei tundnud enam ka teda, Mišelit. Suure ärrituse pärast peaaegu värisedes küsis ta:

«Kas siin elab keegi Salme... see tähendab Salme Lenk?»

Ja ta kuulis vastust tulevat otsekui väga kaugelt, kustki sealt hallide lainetena voolava udu sügavusest:

«Salme Lenk? Ei, siit on see inimene läinud.»

«Läi-nud? Ku-hu?» küsis Mišel silphaaval ja unustas sootuks ettevaatuse.

Eit juhatas teda vastutulelikult, piiludes ise samal ajal pisut kahtlustava uudishimuga üle oma pika, allapööratud otsaga nõianina. Viimaks ei suutnud ta enam ükskõiksust teeselda ja küsis:

«Aga kes olete talle... teie?»

«Üks tema kaugelt sugulasi. Sõitsin juhuslikult linna ja tulin teda külastama,» seletas Mišel pilku maha lüües. «Kas ta on juba ammu üle kolinud?»

«Jah, ligi kaks kuud tagasi,» vastas eit.

Mišel surus käed erutatult sügavale mantlitaskutesse, noogutas jumalagajätuks, ruttas kiirel sammul läbi räpase äärelinna eemalt paistvate lagedate põldude poole.

Ta sammus jälle läbi kitsaste põiktänavate; ta valis vaiksemaid teid, et jääda nähtamatuks, et mitte kellegagi juhuslikult kokku sattuda.

Viimaks seisis ta inetu ning madala hurtsiku ees. Selle korsten suitses paksult. Ümberringi hoovidel kägisesid kaevuvinnad ja õhk siin lehkas vängelt sibula või küüslaugu järgi.

Majakese uks oli avatud; ta astus kohe sisse.

Ta nägi Salmet keset kööki seisvat. Naine toimetas midagi aurava paja kohal.

Tõmmanud oma mustad, veidi tigedad silmad kissi, ütles Mišel:

«Tere!»

Salme pöördus kohmakalt, nagu ootamatust nõrkusehoost vaarudes, ja kogeles tasakesi:

«See ... see ... oled s i i s k i sina.»

«Jah, nii see on, see olen siiski mina,» vastas Mišel; ta kartis naisele miskipärast läheneda. Ta istus sõnalausumata toolile, vajus kummaliselt norgu ning küsis alles hulga aja pärast: «Sa uskusid vist, et ma surnud olen?»

«Ei, seda ma ei uskunud,» ütles Salme pisut liiga rutates. Ja kohe veelgi vaiksemalt, nagu suuri vaevu nuttu tagasi hoides: «Milleks sa, kallis inimene, nõndaviisi oma eluga mängid? Ma aimasin ju kohe, kui ajalehed sellest Tempelsonist rääkisid, et see oled sina ... kuigi see vanaaegne habe su väga võõraks tegi. Ja nüüd siis ... oledki sa v i i m a k s o m e t i siin.»

Vaikus.

«Jah, nüüd siis olengi ma v i i m a k s o m e t i siin,» venitas Mišel; ta suunurki väristasid närvilised tõmblused. Ning korraga lisas ta madala häälega, ahastus kurgus: «Mu jumal, Salme, Salmeke, kui sa ainult aimaksid, mida need viimased kuud mulle tähendasid! Sellepärast et ... kus ma sain siis kindel olla, — igal

sammul võis ju keegi mind ära tunda. Aga nüüd, jumal tänatud, pole enam midagi niisugust karta. Ainult et... siia me küll jääda ei või, juba lähemal ajal on meil vaja kuhugi mujale kolida.»

Vaikus.

Naine kordas imelikult kartlikuna:

«Ah kuhugi mujale...? Aga — kuhu?»

Mišel lõi käega.

«Lõppude lõpuks, kas see pole ükskõik,» ütles ta. «Mul on dokumendid, ja et mitte kahtlasena paista, võime me endid ka laulatada lasta.»

Ta nõjatas seda üteldes küünarnukid lauale, pigistas lõua rusikate vahele, sulges silmad. Kummalise asjalikkusega hakkas ta mõtlema, et see praegune kohtamine naisega pole sugugi see, millest ta oli endamisi unistanud. Kõikjal ta ümber, — ta all ja ta kohal, ja tast paremal ja tast vasakul, — tundus midagi võltsi, vaenulikku, midagi võõrast ning ebaomast. Tuba oli kitsas ja must, ta ees seisev Salme oli räpane ja vana. Ta nägi korraga naise käsivartel kuivanud leivatainast, selle silmis aga hüppasid ja võpatasid salakavalad sädemekesed. Nurkadest ilmus pikkamisi esile mädaneva puu lõhna ja see pani järsku südame pööritama.

Tundus, nagu poleks neil millestki rääkida... nagu kunagi inimestel, kelle selja taga seisab päratu pikk lahusolek. Vahiti teineteisest vaikides mööda; oldi teineteisest vastamisi võõrdunud. Siis kinnitas Mišel keha ja heitis kohe puhkama.

Ta magas raskesti ja rahulikult kogu päeva, — ta magas järele kõigi möödunudki väsitavate aastate eest. Jälle viirastus talle painajalik unenägu, mida ta oli vagunis näinud: läbi raske vereauru lõpmatusse viiv tee... Ja ta sammub seda mööda, sammub, aina sammub... edasi, ik-ka e-da-si!

Õhtu eel äratas teda vihmapiiskade kahin maja ümber. Keegi oleks nagu vastu aknaid ja seinu liiva visanud.

Kui ta kohe silmad avas, nägi ta oma voodi ees istuvat vanemat venda.

«Jõudu, Mišel,» ütles Jaan ja surus tugevasti ta kätt.

Mišel vaatas naeratades, ikka veel veidi nukker ja ikka veel väga väsinud:

«Tarvis, vennas.»

Nad mõtlesid mõlemad, et teine neist on muutunud, ja nad mõlemad püüdsid seda mõtet varjata. Jaan köhis ragisevate rindadega ja tõstis käe selle juures tihti suu ette. Märgates noorema venna uudishimu, seletas ta, et ta olevat selle ligi toonud sõjast, — sakslased kõrvetasid neid gaasiga ja kogu nende polk muutus tollest kõrvetamisest saadik põduraks. Ning viimaks küsis ta naeratades:

«Noh, millal me siis jälle... töötama hakkame?»

Mišel vaikis, võttis siis voodi ees seisvalt kolmjalalt paberossikarbi ja suitsetas pisut aega suurte, mõnusate sõõmudega.

Jaan hakkas nüüd jutustama neist kangetest ning kõvadest meestest, keda nad mõlemad tundsid. Enamiku neist olevat sakslased maha lasknud; mõned istuvat türmis; üsna üksikud liikuvat küll veel vabalt, kuid olevat nagu ümber loodud. Tegutsemine ei tasuvat end enam tublimatelegi meistritele, seltsimehelikkusest ei leiduvat jälgegi, igaüks seisvat väljas veel vaid omaenda naha eest...!

Tekkis jälle pikk, nagu järelemõtlik vaikus.

Jaan ajas enda viimaks sirgu ja küsis nüüd otsekoheselt:

«Aga sina, kuidas siis sinuga edaspidi jääb? Kas oled midagi mõistlikku juba valmis mõtelnud?»

Korraga tõusis Mišel voodis istukile ja ütles kindlalt, peaaegu tigedalt:

«Minuga jääb nimelt nõnda, et ma töötamisest loobun.»

«Nii? Miks?» küsis vanem vend.

Vaikus.

«Sellepärast et... on juba aeg rahuliku mehe elu alustada,» vastas Mišel. Ja lisas hetk hiljem nagu vabandades: «Ma sõidan siit varsti minema ja otsin mõne sobiva ameti.»

«Ongi võib-olla kõige õigem. Kui sul aga jalgealune jälle kuumaks ei lähe,» arvas Jaan viivitades, ja näis, et noorema venna kavatsus on talle tõesti meelepärane.

Nõnda vestlesid nad kaua sõnahaaval, katkendlike lausetega, ja tõusid alles kella kümne paiku, kui Salme oli ammu juba magama läinud. Asetades Mišeli ette lauale kaks suurekaliibrilist püstolit ja padrunikastikese, ütles Jaan sosinal:

«Võta! Ja ära näita oma naisele. Maailmas võib juhtuda mõndagi. Sa tead ju, et kui sa püünisesse satud, pole sul armu loota. Hoia need riistad laetult. Kristjanit, seda lurjust, ära liialt usalda.»

Ta ütles seda naeratades, nagu muuseas, ja hakkas kohe minema. Mišel aga mõtles ta sõnade üle veel kaua järele, taipamata nendesse peidetud mõtet, kuid muutudes nende tõttu siiski kuidagi kartlikult ettevaatlikuks.

Tulid igavad, pikad päevad, jälle ühteviisi hallid, jälle ühteviisi väsitavad. Rahutus ta veres polnud ikka veel lõplikult vaibunud, uuesti pinnaletõusnud hirm vaheldus ääretu tüdimusetundega. Ja ta ööd olid täis paina jalikke pilte politseinikest või sõduritest, kes olid teda nagu püüdma tulnud.

Peaaegu kogu talve jooksul ei julgenud ta üldse majast väljuda. Kuid siis rahunesid ta meeled ja midagi oleks teda nagu enda poole kiskuma hakanud, mingi kutsuv-meelitav jõud, millele ta ei suutnud vastu panna. Ning ühel õhtul, kui agulit varjas jälle läbitungimatu, udust märg kevad-talvine pimedus, riietus ta rutates ja lahkus kohe kodust.

See öö sai ta elus murranguliseks, siit pöördus ta jälle tagasi vanadele rööbastele. Ta laskus uuesti üsna alla põhja, — ta rändas rahutult urkast urkasse, liikus minevikuvarjuna mülkast mülkasse. Ja lõi uuesti kergelt vahule tema vargaveri, — kustki paksude-paksude tihnikute varjust hiilis taas esile endine kiskja.

Paar ööd hiljem kakles ta sadamakõrtsis määratu suure madrusega kergemeelse naise pärast, kes ei suutnud kuidagi otsustada, kumba neist valida. Järgmisel õhtul kogus ta enda ümber salga noori sulipoisse ja jõi ning lärmitses nendega seltsis mööda punkreid, kuhu nad ta kui rahaka mehe meelitasid.

Kui neid toast välja taheti ajada, raksatas Mišel pussi sügavale lauasse ja kuulutas otsustavalt:

«Vale! Siit ei lähe need härrad enam kuhugi!»

Kuid see vägev vaimustus hääbus tas juba varsti; ja hilisel hommikutunnil jälle üksikuna ning luitunud meelel kodu poole kõmpides tundis ta, et tema ajad on *siiski* möödunud, et ta kuulub *siiski* vaid minevikku, et ta peab tahes või tahtmata *siiski* edasi minema... mingit muud, enam vaiksemat ja rahulikumat rada mööda!

«Ei ole mehi,» pomises ta nukralt. «Jah, nii see on, ei ole enam mehi nagu muiste, ei ole enam mehi nagu meie nooruspäevil!»

Ning nõnda nagu unistas Mišel ainult aasta tagasi kojupääsemisest, nõnda hakkas ta nüüd unistama jälle

siit lahkumisest. Päevast päeva kestev salahirm väsitas ta hinge lõplikult. See omal ajal nii armas naine — nüüd lohakas ja rasva läinud nagu sügisene hani — muutus talle iga tunniga aina vastikumaks.

Kord õhtul, kui ta magama valmistuvat Salmet kõrvalt vaatles, kerkis ta vaimusilma ette selle kunagise kallima pilt nõnda, nagu ta oli tema eest valmis tapma, nõnda nagu ta tema eest tappiski.

Siis märkas Mišel, et peaaegu iga päev, kui videvik laskuma hakkas, lahkus Salme kodust. Ta jäi ära paariks või kolmeks tunniks ja oli tagasi tulles kuidagi vaikne ning järelemõtlik.

Haaratud kohe salakahtlusest, küsis ta:

«Kus sa alati niiviisi hulgud?»

«Aga kus siis ikka? Käin naabrieitede pool juttu ajamas,» vastas Salme.

«Valetad!» viskas Mišel kõveralt-halvustavalt naeratades üle õla.

«Valetan? Milleks ma siis niisugust asja valetama peaksin?» hüüdis Salme kätt nagu vandeks vastu rinda surudes.

Ühel sajusel ja väga tuulisel õhtul hiilis Mišel naisele järele. Salme läks peaaegu joostes läbi tühjade tänavate. Ta vaatas aeg-ajalt kartlikult tagasi. Siis lipsas ta kärmesti kuhugi eeskotta, mille uks kohe raksatades lukku keerati.

Mišel seisis ivake aega teisel pool tänavat ja hiilis siis akna alla. Ta nägi selgesti läbi kitsa luugiprao, kuis vend Kristjan ta lõbusat naeru kikutava naise vägivalda teeseldes külili voodisse surus...

Kui Salme koju tuli, ütles Mišel väliselt koguni rahulikuks jäädes:

«Noh, nüüd ma siis tean, kus sa juttu ajamas käid. Ja samuti ka seda, kuidas sa seda juttu ajad. Aga ära sa

mõtlegi, sa reo, et ma teist korda sinusuguse pärast mõrtsukaks saan.»

«Mis juttu sa nüüd ajad, kallis mees!» kogeles Salme, püüdes end kiiresti koguda.

Mišel kehitas õlgu.

«Kas maksab siiski enam veiderdada?» ütles ta. «Ma mõtlesin küll, et sa ei ole järelkäimist väärt, aga ma tegin seda siiski. Uudishimu pärast, mõistad, ja selleks, et asi selge oleks. Tahtsin ju muidugi ka seda näha, kes niisugune lollpea on, kellele sinutaoline hapu supi järele lehkav eideke veel paras on. Noh, Kristjanist võis seda ju arvata.»

«Usu, ma ei saa ikka veel su sõnadest aru!» hüüdis Salme jälle, kuid hakkas veelgi enam sõnadel komistama ja vaikis siis punastades. Kuna tal oma elu pärast hirm oli, lisas ta kohe: «Jah, tõepoolest ma käisin seal majas, kus Kristjan elab. Aga see oli ka kõik.»

«Nii-nii, kas sa oled täiesti kindel, et see kõik oli ja et su teki alla tirimine midagi olulist enam ei lisa . . .?» küsis Mišel pilkava häälega ja heitis kohe magama.

Ent sel korral ei olnud ta uni kuigi pikk ega sügav, nagu nüüd harilikult. Korraga virgus ta veidra hirmutunde sunnil. See tuli kuidagi äkki, kuidagi täiesti ootamatult ja talle näis, nagu asuksid ta vastu selsinatsel silmapilgul liikvele mingisugused vaenulikud ning hädaohtlikud jõud.

Kõigepealt vallutas teda tahtmine ruttu-ruttu riietuda ja kuhugi kaduda. Siis tuli aga järsku õudne, läbi luu ning liha lõikav kahtlus. Ja raputades magavat naist tugevasti õlast, karjus ta sellele meeletust raevust katkeda ähvardava häälega:

«Sa käisid mind üles andmas! Käisid, ah? Ütle, ütle, kas sa käisid mind üles andmas?»

«Ega su mõistus ikka päris korras ole,» vastas Salme hooletult ja pöördus pahaselt teisele küljele.

Nõnda hakkas Mišel Lengi viimane öö. Vaevalt oli ta uinunud, kui ta ette ilmus jälle too vagunis nähtud unenägu — mitte kustki algav ja mitte kuhugi lõppev tee, mida mööda ta kiiresti-kärmesti edasi tormas, selle tee kohal hõljuv punakas vereaur... Otse füüsiliselt tajutav hirm lõi hoogude kaupa ta südamesse. Ta kukkus ninali, tõusis uuesti, kukkus jälle, ronis, roomas, rühkis kõigest jõust, püüdis jälle joosta. Üle maailma laskus korraga imelikult soolaselt lõhnav pimedus ja otsekui mudased, külmad müürid riivasid teda kõikjalt, kuhu ta iganes pöördus. Ning siis näis talle sajas teisendis, nagu oleksid kinnivõtjad juba üsna ta kannul ja nagu tarvitseks neil vaid käed välja sirutada, et teda tabada.

Umbes kesköö paiku ärkas ta tundest, nagu oleks keegi ettevaatlikult ta pead puudutanud. Ta kargas istukile ja küsis ärevalt:

«Kes siin on?»

«Mina olen. Ma ei saa magada,» ütles naine.

«Ahah, sina... tähendab...?» pomises Mišel ja uinus uuesti.

Tulid jälle rahutud unenäod ja ikka nagu lähenesid kinnivõtjad. Ta jooksis nüüd üle lõputu lagendiku, kõikjal tema ümber hõljus hädaoht, ta ei leidnud pisimatki pelgupaika, kuhu selle hädaohu eest põgeneda. Siis ajas ta enda taas värisedes istukile ja ütles sosinal:

«Tulevad!»

Ta enda hääl äratas ta lõplikult teadvusele. Ta hüppas kiiresti voodist välja, haaras padja alt püstolid, jäi ootama. Kuid ta ei kuulnud peale vihma ühetasase rabina ainustki häält, — kõik oli vaikne, vaikne... vaik-ne nagu kalmistul!

Ent kõigele vaatamata ei saanud Mišel lahti tundest, nagu peaks ta ümber kõik nüüd-nüüd kokku varisema, tuhandeks tükiks purunema. Tagaaetava looma enesesäilitamistung ajas katsesarved kaugele ööpimedusse ja saatis üha uusi hoiatusi: «Ole valvel, ole valvel... ole valvel... o-le val-vel!» Ning rabatud jälle paanilisest kahtlusest, küsis ta juba kolmandat korda:

«Salme, ära salga! Ütle, ütle, noh — kas sa käisid mind üles andmas?»

Kuid sel korral ei saanud ta mingit vastust. Käsikaudu voodis ringi kobades ei leidnud ta sealt kedagi, — ainult veidi-veidi hingasid linad sealt äsja lahkunud inimkeha soojust.

Korraga kuulis ta eeskojaust tasakesi avatavat. Samal silmapilgul muutus ta jälle külmavereliseks ning julgeks. Ta astus kiiresti akna alla, nihutas kardinaserva kõrvale ja piilus välja. Haagid olid avatud. Ja metsiku hooga, otsekui hunt oma ohvri peale, hüppas ta aias seisvale mehele vastu rindu, lõi selle pikali ning sööstis meeletult edasi.

Ent ta ei jõudnud veel kuigi kaugele, kui lajatas ta selja taga rida revolvripauke. Silmapilkselt lõi ta pahemasse küljesse ning reide terav valu. Ta mõtles, et see on lõpp, ja pöördus välkkiirelt kõhuli, kuna ta tahtis vähemalt väärikalt surragi.

Kuid mõlemad püstolid olid tühjad. Ta viskas need eemale viha pärast uludes, — nüüd teadis ta kindlasti, kes oli magamise ajal ta pead puudutanud. Siis hakkasid teda peksma mitu paari rautatud saapakontsi, ja ta surus hambad meeleheitlikult risti, et mitte valu pärast valjusti oiata.

Püüdes nägu hoopide eest varjata, tõmbus Mišel vastu maad. Ent samal hetkel süüdati toas tuli. Nähes valgus-

tatud aknale ilmuvat kaht kogu — oma naist ja oma nooremat venda, — karjus ta meeletult:

«Äraandjad! Teie mu müüsitegi, te juudased! Et... te... jätised... kord samasuguse otsa leiaksite!»

Ja kuna vihased seadusevalvurid ikka veel ta pihta oma püstoleid tühjendasid, suri ta tasase korinaga, mida voolav veri ta kurgus sünnitas.

Nõnda lahkus maailmast Mišel Lenk — Mišel-suli, Mišel-vargapoiss, Mišel-mõrtsukas, Mišel-lindprii. Ta oli maailma sündinud juhuslikult nagu metsloom; ta oli kasvanud nagu metsloom; ta aeg möödus alalises hulkumises ning põgenemises nagu kunagi metsloomal.

Ja nüüd nõrgus ta must metsloomaelu pikkamisi, tilkhaaval kleepuvasse porri, segunes sellega, kustus ning hääbus.

See oli ühe vaevarikka teekonna vaevarikas lõpp.

1930

Eeva Sauluse okkaline rada

Eeva vanemad elasid kesklinna suures kivimajas; selle hämaratest sisekoridoridest viisid laiali rohked uksed.

Suur, mitmest lõigatud nurkadega ärklitoast koosnev, kolmandal korrusel asuv korter oli sisustatud lihtsalt, kuid mugavalt. Kahest ida poole avanevast aknast võis vaadata üle poole linna. Laiad, üksteisest üle põiklevad tänavad jagasid määratu suure majadekobara peaaegu korrapärasteks ruutudeks; parkide tumeroheliste latvade taga säras ja sädeles ääretuna näiv merelaht. Sadamasse sõitvate või sealt lahkuvate laevade hajuvad suitsusambad muutsid silmapiiri hämuseks ka kõige päikeserikkamal päeval.

Härra Saulus oli karjääri teinud, kuigi ta oli alles päris noor mees. Ta algas oma sihikindlat eluteed vallakirjutajana mahajäänud kolkas, metsade ja rabade vahele surutud maa-alevis; praegu istus ta juba neljandat aastat sekretärina kõrge rahukogu laua taga. Kuna ta nägi iga päev enda eest läbi rändavat lugematul hulgal nii väiksemaid seaduserikkujaid kui päris pesuehtsaid kurjategijaid, kasvas ta loomupärane kõlblusetunne varsti vägevaks puuks. Selle oksad ulatusid kaitsva varjuna üle kogu ta suguvõsa ja tema tõekspidamiste haljas mõõk läikis külmalt ning asjalikult ta vaikse, jumalakartuses elava perekonna kohal. Kui üks ta lähem

sugulane — lihtne ning harimatu talupoeg — kergemeelse metsavarguse pärast kohtu alla sattus, lõpetas ta selle poegade ning tütardega (kes olid samuti edukate inimestena linna jõudnud) jäädavalt läbikäimise.

Oma armsa abikaasa oli härra Saulus kosinud oma kolmekümnendal eluaastal, kui ta arvas enda aineliselt küllalt kindlustatud olevat. Kaasavara polnud suur, kuid rõõmustas siiski tema leplikku südant.

Taevane isa õnnistas teda ka viljakusega. Juba aasta pärast pulmi sünnitas tema kristlikult-sõnakuulelik naine esimese lapse — poja, kes sai pühas ristimises nimeks Peeter.

Kuid üsna varsti külastas surm maja. Sel puhul tekkiv kurbus hajus alles siis täielikult, kui nägi päevavalgust teine laps, sel korral tütar. Ta ristiti Eevaks.

Eeva oli valgepäine, rukkilille värvi siniste silmadega tüdruk, priske, üleni hele (ta nahk oli nagu piimaga võitud) ja väga elavaloomuline. Vaevalt sundis algav päev teda silmi avama, kui ta sädistav kisa juba madalaid tube täitis. Kuna ta oli ümbritseva maailma vastu nõudlik juba kohe, kui ta kaela kandma hakkas, karjus ta sõjakalt vahel ööselgi.

Oma neljandal eluaastal muutus väike Eeva aga põduraks ning haiglaseks. Suur niiske kivimaja asus ta kallale nagu rooste raua kallale. Ta kasvava keha vajadusi ei rahuldanud tolmustel linnatänavatel ettevõetavad reeglipäratud, vaevalt pooletunnised jalutuskäigud.

Emaarmastuse soojus nihkus tast eemale üpriski vara, kuna talle sündis juba varsti väike vennake, kes oskas enda majas maksma panna. Selle tulemusena leidis Eeva esimest korda elus silmapilke, mil ta võis raputada endalt igasuguse sunduse ja sai maailmaga vastamisi asuda omaenda tahtmist mööda. Kergejalgsena

ning rõõmsana liugles ta mööda treppe üles-alla, peatus iga veidikese aja järel südame põksudes välisuksel. Ja ta vahtis kaua ning ärevalt läbi tolmuse klaasi välja uulitsale, kus liikusid alati jumal teab kust tulevad või kuhu minevad võhivõõrad inimesed.

Peale selle oli siin veel palju muudki, mis vääris vaatamist. Voorimehed, alati lõbusad ja alati väga naljakad oma veidrate mundrite tõttu, kihutasid piitsa vibutades mööda; tihti ilmus kustki nurga tagant hulk sõdureid, kelle lajatav, sajast kõrist tulev laul pani kõik ümberringi värisema; autod kisendasid oma inetuhäälsete pasunatega valje hoiatusi: huu, eest ära, eest ära! Tema enda ealised poisikesed ja plikad ruttasid jooksujalu tänavast tänavasse, kaenlas ajalehepakid, mida nad pakkusid kõigile möödujatele — heledasti kilgates, lõbusad nagu västrikud.

Kuid sääraseid põnevaid üle ukse vaatamisi juhtus siiski üpris harva; enama jao oma pikast ajast pidi ta tahes-tahtmata nelja seina vahel viibima, väsinud ning tüdinenud venna igavesest nutuvirinast, mis kestis sageli nii öösel kui päevalgi.

Sel ajal hakkasid teda piinama-vaevama esimesed ebamäärased igatsused selle suure ning salapärase maailma järele, mida ta nägi seni vaid juhuslikult raske ning tumeda paraadukse varjust ja läbi ärklikorteri tolmust hallide aknaruutude. Kõrgele toolile roninud ja jalad enda alla kõveraks tõmmanud, nõnda vahtis ta vahel tundide viisi ristlevate uulitsate rägastikku, avaraid platse ja parkide rohelisi kuhikuid; ninake vastu rõmelist ukseklaasi pigistatud, jälgis ta vahel kaua igatseva pilguga seda peatamatult kulgevat elu, mis voolas piki paeseid kõnniteid tast peatamatult mööda. Kord mõtles ta endamisi, et maailm lõpeb merega, mis sealt liivase kalda tagant kaugusse laius; kord kehastas talle õiget

ning ihaldusväärset elu tänav oma lakkamatu, alati uuena ning erutavana tunduva suminaga. Kui aga tuul ning udu linnale langesid, peletades ta eemale nii jahedast koridorist kui lausa jäist külma hõõguvatest ruutudest, mis näisid sääraseil päevil nagu suuri valupisaraid nutvat, valdas ta tillukest lapsehinge ääretu väsimus; ja siis ei talunud ta enda läheduses isegi oma väheseid mänguasju, mida ta muidu nii väga armastas. —

Nagu kõik väikesed tüdrukud, nõnda tundis temagi lausa piiritut kiindumust oma isa vastu. Kui härra Saulus hommikul ametisse läks, tahtis ta teda alati vähemalt trepilegi saata; õhtupoolikul ootas ta teda pikisilmi ja kilkas rõõmust, nähes siia-sinna tunglevate inimeste seas seda kallist habetunud nägu, mis ei naeratanud talle muidu peaaegu kunagi. Emast aga arvas ta, et see on tema vastu liiga halb — aina tõreles ja sõitles, aina keelas ning käsutas . . .!

Kui ta seitsmeaastaseks sai, ilmusid ta eluteele peale unistuste ka kohustused. Väikese ning rumala Johannese kõrvale sigines talle veel üks hoolealune — õde Marta, kelles ta aimas oma lapsevaistuga hädaohtlikku võistlejat. Kummatigi tõi see uustulnuk ta jaoks kaasa kehalistki vaeva, — ta pidi väikest õde valvama, hoidma ja vahel süleski kandma: emal oli ju nii hirmus palju talitusi-toimetusi küll turul, küll kauplustes, küll köögis kuuma pliidi juures.

Siis nuttis Eeva vahel kibedaid pisaraid ja usaldas oma häda isalegi. Kuid see muigas vaid ükskõikselt, vaikis nagu alati; või kissitas mõtlikult silmi . . . samuti nagu alati.

Kõige enam olid Eevale meelepärased valged suveõhtud, mil polnud vaja liiga vara magama minna. Istuda vaikselt-vaikselt akna all, kiigutada ajaviiteks jalgu ja vahtida üksisilmi roosakaspunast taevaäärt, — ta oleks

seda teha võinud kasvõi sügava öö saabumiseni! Kui päike üsna silmapiirile vajus, muutus meri nii toredaks, et selle sillerdavasse helendusse oli lausa valus vaadata; loendamatud tillukesed, silmipimestavad leegikesed hüplesid mööda laineid edasi-tagasi, süttisid ja kustusid, tõusid ning vajusid...

Neil rohekassinistel videvikutundidel armastas härra Saulus viiulit või flööti mängida, kuna ta ustav naine saatis teda truult vanal klavessiinil. Säärane peaaegu pühalik suveõhtune musitseerimine muutis Eeva meele alati väga nukraks. Ja nõnda mõjus see nähtavasti proua Saulusessegi, kes puges pärast sellist esinemist alati kuhugi varjulisse nurgakesse, ohkas ja nukrutses seal kaua... vahel isegi nuttis pisut.

Kuid selliseid üksmeelseid koosviibimisi juhtus siiski väga harva. Enamjagu õhtuid lõppes tavaliselt sellega, et isand Saulus kohe pärast einetamist ütles:

«Noh, kallid lapsed, nüüd lugege igaüks oma õhtupalve vaikuses ja vagaduses ära ja... marss-marss magama. Aeg on juba hiline, aga see, et lapsed liiga kaua üleval on, pole meie armsale Jeesukesele meelepärane.»

«Las nad siiski veel natike aega olla!» palus proua Saulus, kui tal parajasti selleks vajalik julgus ei puudunud.

Kuid härra kohtusekretär armastas korda ega muutnud kunagi oma korraldusi. Ta kortsutas kulmu ja ütles:

«Ei, naine, distsipliin jäägu distsipliiniks, ära hakka ise seda kõigutama.»

Ja magama tuli siis minnagi, jah, seal polnud midagi parata! Sest selles eeskujulikus ja jumalakartlikus perekonnas võis oma eriarvamist avaldada vaid üks kord, vaielda aga mitte iialgi.

Emand Saulus oli harilikult vaikne ning sõbralik, nagu seda temalt nõuti. Kui tal juhtus hea tuju olema, armastas ta tihti muinasjutte rääkida. Need olid harilikult ikka väga kurvad lood printsessidest, keda nende kasuemad taga kiusasid ja keda ilmus kõige saatuslikumal silmapilgul päästma lihtne noormees, kes osutus aga hiljem nõiutud printsiks või õnnetussetõugatud Heaks Rüütliks.

Neid ilusaid lugusid kuulates muutus Eeva pikkamisi endassesüvenenud unistajaks. Ta ei suutnud juba varsti merele vaadata kui lihtsalt merele, vaid kui salapärasele paigale, kus elasid imekaunid ja üliõnnetud näkineiud. Jälgides üle linna libisevaid pilvi, manas ta oma vaimusilma ette kauneid valgeid inglikesi, kelle on armas jumal välja saatnud kaitsma häid ning sõnakuulelikke lapsi ja üles märkima ulakate vempe, vigureid ning halbu koerustükke. Kuulates tuisu ühetasast üminat lumme mattuva linna kohal, arvas ta lendavate räitsakate vahelt jõulutaadi kõrget kogu vilksatavat, kui see oma laiadest varrukatest laia lund raputas. Või ta rändas vaimus läbi tundmatute maade, kus õitsesid muinasjutulised lilled ja kasvasid imettegevad rohud ja kus võis pikki jutte ajada lindude ning loomadega, kuna need teda mõistsid, isegi tema viipest või pilgust aru said.

Tihti põgenes Eeva Jeesukese enda abiga tigeda nõia hurtsikust, nagu see viirastus talle ema jutustuste järgi. Ta polnud veel kunagi näinud metsa ja see kasvas ta kujutlustes elavaks, kuid salakavalaks olevuseks eksitavate teedega-rajakestega, varitsevate koletistega iga puu ning põõsa taga. Prääniku test ja suhkrusaiadest hurtsikutes elasid kurikavalad haldjad ning tigedad, küürakad kääbused, kes muud midagi ei teinudki, kui vaid varitsesid eksinud lapsukesi. —

Kord nägi ta mööda kõrvalist tänavat mingit sarvilist elukat viidavat ning küsis hirmunult:

«Mamma, mamma, vaata, mis see on!»

«Kuidas nüüd sedasi, kas sa ise siis ei tea! See on lehm, tütreke,» seletas ema naerdes.

«Aga miks teda... niiviisi, lahtiselt...? Ta võib oma hir-r-m-sate sarvedega meid kõiki ära tappa!» hüüdis Eeva.

Proua Saulus muigas jälle tahtmatult.

«Oh ei, ära karda, ta on hea... Temalt me ju oma piima ja või saamegi,» ütles ta lausa silitavalt hella häälega, kuigi oli võimatu taibata, kellele see õrnus määratud oli — Eevale, kelle süda põksus ikka veel kõditava hirmu pärast, või lehmale, kes hakkas järsku oma talutajale vastu tõrkuma. —

Muide — iga pisimagi asja kohta kujunesid Eeval oma isiklikud vaated ja arusaamised, mis erinesid pahatihti täiskasvanute arusaamadest. Põld oli habemik maamees, kes annab meile leiba ning saia; siga kandis pitsidega põlle ja tegeles aina lihaliudadega, jagades igale soovijale maitsvat keedusinki ning auravaid viini vorstikesi: lina ja vill olid ema meenutavad naised, kes valmistasid ilusaid kleite, palituid ja kirevaid mütsikesi; õunapuu oli heasüdamlik, naeratav, punaste põskedega ja naljaka punase ninaga vanahärra. Ja kõik need muhedad, muinasjutulised olendid olid aina tema ja teiste sõnakuulelikkude poiste ning tüdrukute teenistuses, et viimastel enestel poleks vaja end vaevata, millegagi väsitada või millegagi koormata...

Kui ta esimest korda linnamüüride vahelt välja pääses, oli ta juba kaheksa-aastane. See juhtus ühel suvisel pühapäeval, mil maailma valitses juba teist nädalat närtsitav põud. Hiljuti oli tulnud küllakutse paari versta kaugusel elavalt onult, ainsalt rikkalt talupida-

jalt-sugulaselt, kellega veel vahekorda peeti. Vanemad otsustasid kaasa võtta peale Eeva ka Johannese ning Marta, juba üksnes sel põhjusel, et neid polnud ju kellegi hoole alla usaldada.

Pärast pikka ning väsitavat sammumist jõuti viimaks välja madalate äärelinnamajade vahele. Siit algasid laiad tuulised põllud. Pilvitust taevast paistev päike pani higistama. Lapsed, keda täitis kõikjal valitsev avarus suure, rõõmsa vaimustusega, jooksid kilgates minema mööda tolmavat maanteed. Ja isand Saulus ütles asjalikult enda kõrval kõndivale proua Saulusele:

«Sai see tee küll ette võetud, aga ma kardan väga, et me halvasti tegime.»

«Miks sa nii arvad?» küsis proua Saulus.

Ja härra Saulus vastas mõtlikult:

«Sa ju tead, missugune see külaelu on — väga ropp ja väga must. Loomadele sa ju pükse jalga ei pane, ja oma sündsusetuid asju ei aja nad öö katte all... nagu kristlikud inimesed. Aga igal sammul oma lapsukesi valvata me kah ei suuda. Nõnda võivad nad näha ja kuulda palju niisugustki, mis pole nende hingelisele arengule kasulik, ennem küll kahjulik.»

Proua Saulus heitis mehele kärme pilgu, oleks nagu korraks naeratada tahtnud, ei teinud aga seda, vaatas oma pikkade ripsmete varjust otse enda ette.

«Ei tea, kas see on nii... hädaohtlik... Loomadel on ju nende sabad,» ütles ta äkki kuidagi ootamatult, ja oli võimatu taibata, kas ta mõtles seda tõsiselt või oli ta tõesti vaid sündsusetut nalja teinud.

Härra Saulus peatus nõksatades, otsekui oleks ta oma korralikult läikimahõõrutud, kuid nüüd paksu tolmukorraga kaetud kamassinina mingi kõva eseme vastu löönud.

«Kuidas, kui-das?!» küsis ta väga vaikselt ja väga hukkamõistvalt.

«Jah, ma mõtlen, et kas see ongi meie laste hingelisele arengule nii hädaohtlik, — loomadel on ju nende sabad,» kordas proua Saulus, ja nüüd polnud küll mingit kahtlust, et ta rääkis nõnda ainult oma lihtsameelsusest.

Ning härra Saulus, jõudes otsusele oma autoriteedi puutumatuse üle, ühmatas halvustavalt:

«L-lollike! Ja ise kah veel... kunagi... maal elanud!»

See väike sõnelus rikkus vanemate meeleolu ja ülejäänud osa teest vaikisid nad kangekaelselt — ema ilmsesti pisut kartlikult, isa ikka targema inimese halvustava üleolekuga. Hall maanteelint viis läbi lokkavate, veel värskelt-roheliste põldude. Kraavikaldad olid kaetud paksu pehme rohuga, millest ulatusid edevatena välja oma pätsikesi väristavad kasteheinad ja väikeste kuusekestega sarnanevad konnaosjad; võilillede mahlakalt kollased õied seisid kõrvuti lillade pääsusilmadega; varased kurekellad hõljusid edasi-tagasi ja kavatsesid vist iga hetk tasakesi helisema hakata. Rukis tõusis ja vajus nagu roheline laine, täis helesiniseid täpikesi, mis meenutasid miskipärast taevatähti; tõrvalillede vaigused varred kleepusid sõrmede külge, jättes sinna pruune laigukesi, mis ei kadunud hõõrudeski. Ja vahetpidamata voogas õhus rohutirtsude ühetasane saagimine, maamesilaste põrisev sumin ning üle pea liuglevate lindude lõbus vidin, otsekui oleksid need lakkamata vastamisi sõimelnud või millegi üle sõbralikult-ägedalt vaielnud.

See päev kujunes Eeva elus suure rõõmu helisevaks pühapäevaks. Suviste nurmede vahelduv värviküllus meenutas talle paradiisiaeda, millest oli ema talle küll jutustanud, küll raamatutest lugenud, koguni laulegi

laulnud. Ta tahtis kõike näha hästi lähedalt, kõike nuusutada, kõike kombata. Meelsasti oleks ta kõik õied oma pihku noppinud, kui ta väikesed sõrmed oleksid neid vaid mahutada suutnud...

Kui talle aiast, kivisest-porisest karjatanumast ning põldudest küllalt sai, pööras ta kogu oma tähelepanu loomadele, kelledest ta oli näinud seni vaid üksikuid. Ta ajas kilgates laiali suure kanaparve, kui see läbisegi häälitsedes uhke kuke kannul üle õue jalutas. Kaasiku ääres lagedal väljal sõi rohtu hulk lambaid; ja üks voonake lähenes talle usaldavalt, puudutades ta kätt oma sooja ninaga. Pärastlõunast karja väljalaskmist vaatas ta hirmu pärast põksuva südamega läbi kaitsva akna, endamisi kindel, et need ammuvad ning ülemeelikultsaamatult edasi-tagasi tormavad suured elajad kellegi tin-gi-ma-ta jalge alla tallavad. Kuna ta oli oma ruumikas linnakodus kokku puutunud vaid läikiva puhtusega, põgenes ta ummisjalu eemale poris püherdavatest sigadest ning vanast habemikust sokust, kes lehkas nii halvasti, et tal sellest hing rindu kinni jäi.

«Papa, kas me tuleme siia varsti jälle tagasi?» küsis ta isalt, kui nad õhtul kodu poole sammusid.

«Eks me näe, eks me näe, tütreke,» vastas härra Saulus ja silitas mõtlikult oma ilusat täishabet. Aga hiljem, kui nad juba voodis pikutasid, pani ta käe ümber naise kaela ja sosistas miskipärast suud matsutades: «Jah, tegime selle külaskäiguga rumalasti, vä-ga rumalasti! Ma ju märkasin: tüdrukul ei jäänud tähele panemata isegi selle p-pagana jää-ra liiderlikkus... seal küüni taga. Kas... kas sina... nägid seda?»

Ning proua Saulus, tajudes tänagi oma range abikaasa õrnuste vastu nii tülgastust kui tasast, seletamatut hirmu, vastas nõnda, nagu temalt oodati:

«Jah, nägin küll.»

«Ah nä-gid . . .? Eks see olnud toores ja inetu küll . . . mu . . . armas . . .» sosistas härra Saulus veelgi hellemalt.

Järgnevad ööd olid Eeva unenäod täis lilli, tugevat, sõbralikku tuult ning põldude ja nurmede magusaid lõhnu. Ta nägi end üle piiritu lagendiku minevat; ta kuulis jälle rohutirtsude, maamesilaste ja lindude häältesuminat. Kari tormas valju tümina saatel mööda tanumat alla, lõõtsutavate külgedega roigasaeda maha murdes ja igasse suunda laiali põgenedes. Ja ta ärkas hommikul kanade lõbusast kaagutamisest, taibates alles tükikese aja pärast, et see kära tuli alt hoovist pumba juurest, kuhu olid kogunenud vee järele tulnud virgad ning jutukad perenaised.

Kui proua Saulus nagu harilikult turule läks, istus Eeva akna alla ja hakkas unistava pilguga merele vahtima. See kadus kaugusse nagu sädeleva karraga tikitud hele kangas. Aga imelikul viisil ei huvitanud teda täna ei musti suitsusambaid taeva poole puhuvad suured kaubaaurikud, ei purjekad, mis oleksid nagu tahtnud end veest välja rabelda ning õhku tõusta, ei need kaks halli kivimuuligi, mis olid tas nii tihti kujutluse tekitanud, nagu oleksid need mingi salapärase hiigelolendi ettesirutatud ja midagi haarata-püüda tahtvad julmad kombitsad.

Õhtul küsis Eeva äsja töölt tulnud isalt:

«Ütle, papa, kust onu küll kõik need loomad sai?»

«Eks ikka armsalt jumalalt, lapsuke, ikka armsalt jumalalt,» vastas härra Saulus asjatundlikult.

Muide — armsa jumalaga, selle kõikvõimsa, suure ning kurja olevusega, sattus Eeva kokku peaaegu igal sammul, mis ta oli seni oma eluteel astunud või parajasti astus. Enne magamajäämist pidi ta Temalt head und paluma; ärgates rahulikku päeva; lauda istudes igapäevast leiba; vihmase ilmaga päikesepaistet; kõrvetava

kuumuse ajal kosutavat vihma. Ja iga pisemagi asja eest pidi ta Teda tänama, isegi äparduste eest, mis talle juhtusid. Pühapäeviti — harva mõnd vahele jättes — viidi ta kirikusse, ja seal rääkisid ning laulsid Jehoovast, meie jumalast pikas mustas mantlis ja mustas sametmütsis mehe saatel kõik, kes parajasti kohal olid.

Kuigi seda Vägevat Valitsejat kujutati rohkem kaitsjana kui karistajana, tundis Eeva tema ees siiski painajalikku hirmu, otsekui teeks ta rasket pattu iga oma mängukese ja iga oma väikese vallatusega. Ja nõnda õppis ta juba varakult küürutama nii oma tõelise kui taevasegi isa ees, kes pidasid karmilt silmas iga ta sammukest, mürgitades oma ebaloomuliku nõudlikkusega tema pisimadki rõõmuraasud.

Ema ütles:

«Armas laps, mitte iialgi ära sa ilma minu loata sealt altuksest välja vahi või akent lahti tee, et sa tõmbetuult ei saaks ja ennast ei külmetaks!»

Isa ütles:

«Pea meeles, tütreke, — kui sa mu keelust üle astud ja hoovile või tänavale nende kasimata kaltsukubudega mängima lähed, ei viivita karistus tulemisega!»

Ja armas jumal ütles omalt poolt nende mõlema suu kaudu:

«Ära tee vallatusi, sest see ei ole mu meele pärast! Ära keksi ühel jalal ringi, sest seegi ei ole mu meele pärast! Ära vahi, kui sa oma ema käekõrval pargis jalutad või tänaval käid, igale poole ringi, sest ka see ei ole mu meele järgi, vaid vaata vaguralt oma jalge ette maha! Ära iialgi kirikupingis tukkuma jää, sest see on üks väga paha asi ja pole hoopiski mu meele järgi!»

Aga ta tahtis ju nii väga ühes rõõmsatega rõõmus olla! Ning nõnda kogunes ta südametunnistusele ikka

enam ja enam karistatavaid üleastumisi. Kuid ilma nende üleastumisteta polnud siiski võimalik läbi saada, ja nõnda hakkas ta neid kavalalt varjama nii isa, ema kui ka armsa jumala endagi eest...

Elu tõelist, muinasjuttudega kaunistamata palet kattev eesriie hakkas pisitasakesi ja juhuslikult ta ees üles kerkima alles siis, kui ta pidi kooli minema. Sel ajal oli ta juba üheksa-aastane. Kaasõpilased, ehkki temaga ühevanused, olid kasvanud hoopis vabamalt ja teadsid temast hoopis enam; ta tutvus nende kaudu elu nii mõnegi seletamatu-salapärase küljega.

Istudes kord ühes emaga pargipingil, nägi ta endast mööda jooksvat tiinet emakoera ja lausus tähtsalt:

«Vaata, mammi, missugune ta on!»

«Jah,» ütles proua Saulus, kes oli parajasti tegevuses nooremate lastega. «Ta peremehed on teda hästi toitnud.»

Siis puhkes Eeva heledasti naerma ning ütles koguni ootamatult:

«Aga mammi, kas sa siis seda kah veel ei tea...? See ei tule ju hoopiski heast toitmisest.»

Proua Saulus kohkus kahvatuks. Kulus enne hea tükike aega, kui ta jälle kõnelda suutis. Ta huuled värisesid erutusest, kui ta viimaks küsis:

«Kuidas nii — ei tule heast toitmisest? Aga millest see siis sinu arvates tuleb, kallis laps?»

«Sellest, mammi, et tal on varsti pojad,» vastas Eeva.

Tekkis raske, pahaendeline vaikus. Üks maailm oli ootamatult kokku langenud ja endast järele jätnud vaid korratu risuhunniku. Proua Saulus pomises abitult suud maigutades:

«Mil-lest?»

«Sellest, mammi, et tal varsti pojad on,» kordas Eeva kindlalt. Ning juba hetke pärast hoopiski üleolevalt,

nagu kunagi inimene, kes on tõeni välja jõudnud ja on selles nüüd kaljukindel: «Vaata, mammi, — ei too ju kurg ei kutsikaid ega ka meid, lapsigi!»

«Oh mu tütar, mu tütar, mis sündsuseta juttu sa nüüd küll ajad!» hüüdis proua Saulus. Ta ei osanud aga ka midagi muud usutavat seletada, vaikis ja lõkendas vaid üle kogu tavaliselt nii kahvatu näo.

Sellele pargipingil toimunud jutuajamisele järgnes õhtul kodus pikk ning häbistav ülekuulamine. Härra Saulus vintsutas tütart ainult karmi õiglust taotlevatele inimestele omase kõlvatuseni ulatuva halastamatusega. Kui Eeva ütles, et koer kandvat poegi enne sündimist omaenda kehas, langes vooruslik mees lausa ahastusse ja käis kaua aega habet näppides ning viha pärast juukseid sasides mööda tuba ringi, siunates ahastaval häälel uut aega oma moraalilagedusega, mis viivat inimkonna tin-gi-ma-ta hukatusse. Siis aga rahunes ta jälle pisut, kuna ta avastas halva loo kõige otsesema süüdlase; ta peatus proua Sauluse ees, viibutas sellele ähvardavalt oma pikka, sõlmelist, kuskil pildil nähtud needustütleva piibliprohveti sõrme ja hüüdis mitu korda järgemööda:

«See on teie mõistmatu kasvatuse vili, madaam! Jah, jah, imetlege nüüd ise, madaam, — see on algusest lõpuni teie mõistmatu ja arutu kasvatuse vili!»

Nõndaviisi — valuliselt hinge pigistades ja igal sammul põletavat häbi tehes — hakkas loomulik elu Eeva ees järk-järgult avanema. Pikkamisi ja paratamatult liikus ta ilusate ning armsate muinasjuttude maailmast halli tõelikkuse auklikele radadele.

Korraga märkas ta, et ta on oma sisimas kahtlema hakanud isegi Jeesuse imetegudes. — Maateaduse tunnid avastasid talle suure hulga imepäraseid asju, sulgesid talle aga jäädavalt Eedeni rohtaia kuldsed vära-

vad. — Looduslugu väitis äkki lihtsalt ja endastmõistetavalt, et nõnda nagu loomadega, nõnda on ka inimestega — et nad maailma võiksid tulla, peab isa neid sigitama ja ema sünnitama. Ja oli kuidagi põletavalt piinlik selle pärast, et ta oli neis küsimustes nii hirmus rumal; et seda, mis temale alles nüüd selgemaks sai, teadsid ammugi ka need, kelle taiplikkus ning õppeedukus oli tema omast palju-palju madalam...!

Kuna ta oli nõrga tervisega ja väikest kasvu, hakkasid naisetunnused ta organismis arenema üsna hilja — alles siis, kui ta juba gümnaasiumis käis. See ajas ta meeled kuidagi ärevaks ja ta muutus veelgi häbelikumaks, veelgi kohmetumaks. Ta lõi tänaval silmad maha võhivõõrastegi inimeste ees, kuna tal oli tunne, nagu võiksid need isegi läbi kleidi ta kasvavat keha näha, — ta rindu, ta puusi, ta õlgu, ta kõhtu. Ja kui ta end hommikuti riidesse pani, punastas ta isegi ema ja väikese õe ees... eriti just viimase ees, kuna see terava keelega plikake kippus nalja heitma just nende asjade üle, mis ta endagi hinges nii hirmus palju segadust tekitasid...

Sel ajal hakkas ta lausa neelates lugema vaid neid raamatuid, mis rääkisid kahe noore inimese vastastikusest puhast kiindumusest. Ja järsku armus ta ise kõrvuni oma klassijuhatajasse, sihvakasse ning ilusasse matemaatikaõpetajasse, kellele ta meeldis oma alatise korralikkuse tõttu.

Ent kui uskumatu see ka polnud: isegi kuueteistkümne-aastaseks saades ei omanud ta veel päris selget ettekujutust kehalise armastuse tõelisest olemusest. Ta mõtles endamisi, et lapsi saadakse suudeldes; ja täiesti kindlasti siis, kui need suudlejad magavad ühes ning samas voodis.

Neil segaduste ning kahtluste rasketel päevadel hakkasid teda vaevama imelised igatsused mingi tundmatu-

teadmatu järele. See tundmatu-teadmatu pidi kindlasti varsti tulema ja selle päralejõudmine muudaks teiseks (uueks ning veetlevaks) kogu ta elu. Soojad ning umbsed suveööd ei lasknud tal magada; aknasse hõõguv kuuvalgus sundis teda küljelt küljele visklema ja voodiriiete puudutused panid ta keha üleni hõõguma. Tal oli vahel tunne, nagu lõhnaks ta nahk kuidagi ebatavaliselt — kuidagi nõnda, nagu lõhnasid puud aias, kuidagi nõnda, nagu lõhnas jahe ööõhk linna kohal, kuidagi nõnda, nagu lõhnasid teatriplatsil suured lillepeenrad, millest ta peaaegu iga päev koolist tulles möödus. Ta jälgis vahel hilise tunnini aknal istudes rohekassinises hämaruses jalutavaid paarikesi ja katsus kujutleda, millest nad küll räägivad, kuhu nad ta vaateväljalt kadudes küll lähevad ja... mis nad küll teevad...!

Samal suvel leidis ta oma esimese unistuste-rüütli. See oli üks tema nägusamaid kooli- ning klassivendi, kes oli teda paaril korral juhuslikult kohanud. Sama tumedatest ning ebamäärastest igatsustest piinatud poiss kirjutas talle pika kirja elu üksluisest mõttetusest. Eeva vastas talle vaid paari häbeliku lausega, kuid ta vastas siiski, jah, ta ei saanud teisiti! Juba järgmises kirjas oli noore südametevallutaja toon hoopis kindlam; ta avaldas Eevale koguni armastust ja kutsus teda õhtul rannaparki kohtuma — ta ootavat armulist preilit suure i-gat-su-se-ga!! Ja päriskirjast isegi pisut pikemas järelkirjas kuulutas ta nagu tulekeeli:

«Sa oled mulle kõik, oo minu hinge suur unistus! Sa oled minu igatsuste elav kehastus, Sa oled minu elu, Sa oled minu kõigi soovide püha ingel! Pilv lendab minust üle, ja ma mõtlen Sinule! tuul puhub minust mööda, ja ma mõtlen Sinule! kullakarva kuu tõuseb vaikivate vete kohale, ja

ma mõtlen Sinust, Sinust, ainult vaid Sinust! vägev kotkas laotab tiibu tasa liuglevate pilvede all, ja ma mõtlen Sinust, Sinust, ainult vaid Sinust, oo minu hinge armsam, oo, oo, minu rahutute ööde Valge Naine. Usu mind, mu arm — ei suuda minu väsinud, elust tüdinud käed noppida enam ühtki õiekest, soovimata seda kinnitada Sinu neitsilikult voogavale rinnale! Nii et, preili Eeva, ärge purustage mu põksuvat südant, ärge hukutage minu noort elu! Kell üheksa, eks ole?»

Hõõguvate põskedega üksikuid kõige ilusamaid lauseid ja võrdlusi mõttes korrates toimetas ja talitas Eeva kogu päev nagu kerges uimas. Jälle tundus talle, nagu seisaks ta just nüüd, just selsinatsel silmapilgul suure saladuse lävel ja nagu tarvitseks tal veel üksainus samm astuda, et kõigest ning kõigest maailmas aru saada. Riided jäid kitsaks ta kehale, ihu ta hingele. Ja tasa-tasa mingit viisikest ümisedes pidi ta korraga tahtmata naeratama: jumal küll hoiaks, kui naiivne oli ta olnud n e i s k ü s i m u s t e s alles mõni päev tagasi . . .!

Kui kirjas märgitud aeg kätte jõudis, ütles Eeva:

«Mamma, mu pea on nii-i kangesti uimane . . .»

«Oo, su pea on uimane? Ega sa meil viimati haigeks ei jää, armas lapsuke?» kohkus proua Saulus.

«E-ei, mamma, ma olen täna liht-salt liiga palju umbses köögis olnud. Luba mind veidiks ajaks jalutama!»

Hea proua Saulus kohkus kohe ka teist korda.

«Nõn-da hilja! Mis sa ikka mõtled, tütreke! Kas isa seda siis lubab!» kahtles ta sosinal.

Ent sel päeval oli härra Saulus ametialast edu saavutanud ja sellepärast polnudki ta pooltki nii range nagu harilikult. Kui Eeva oma palvekese talle ette kandis, lausus ta ootamatu lahkusega:

«Jalutama? Eks sa mine siis pealegi ja lahuta oma valutavat pead... h-hehehee. Aga seda ära sa unusta, hea laps, — koju tule ikka õigeks ajaks. Ikka, ikka õigeks ajaks!»

«Mui-du-gi tulen, kallis-kallis papa!» hüüdis Eeva õnnelikult.

Ja jälle üle hulga aja võttis ta isa kaela ümbert kinni ning suudles teda otse paksu pehme habeme all muigavale suule.

«Hm-m... no kas sa ikka näe, kas sa ikka näe!» torises härra Saulus sõbralikult. Ja ta ütles naisele, kes sellele ootamatule rõõmupuhangule samuti siirast südamest kaasa elas: «*O sancta simplicitas!* Oh püha lihtsameelsus! Annaks taevane isa, et ta meil ka edaspidi nii puhas ja süütu seisaks!»

Veidi uimasena, hing täis magusat ootuseärevust, ruttas Eeva seatud tunnil kodust minema.

Suveõhtu mõtlik vaikus laotus üle päevastest askeldustest ning kõrvetavast juulikuumusest väsinud linna. Vastujuhtuvad jalutajad tundusid täna palju sõbralikumatena kui harilikult. Eeva vaatas neid nüüd julgelt, pilku maha löömata; nad kõik vaatasid talle vastu samuti nagu heale tuttavale — küsivalt, vaevumärgatavalt naeratades. Ja talle tuli äkki pähe naljakas mõte, et küllap kõik need poisid ja tüdrukud, mehed ning naised on samuti kohtuma tulnud... ühed neist lähevad alles kokkulepitud kohale, teised aga on juba sealt tagasi tulemas...

See esimene salajalutuskäik kestis ligi paar tundi. Koolivend oli jutukas ning rääkis peaaegu lakkamata: kuid... ta ei rääkinud siiski armastusest. Ja mida mõtlikumaks õhtu muutus, seda uimasemaks tegi Eeva meeled mingi ebamäärane, valus lootus, kuni see ähvardas teda lausa lämmatada, ta hinge enda alla matta.

Ning ometi viimaks see sündiski — rannas, tuulest viltu puhutud mändide all, ääretu mere sõbralikult sooja, veidi soolase hinguse käes... Kui poiss — ise erutusest lõõtsutades — käe Eeva piha ümber pani, oli tüdruk lausa nõrkemas. Ta käed värisesid, huuled hõõgusid, ta ihu läks miskipärast kananahale, väsitav, nagu uniseks-uimaseks tegev raugus levis kiiresti üle kogu keha. Ning vastates saamatult sama saamatu kavaleri suudlustele, surus ta end tugevasti-tugevasti selle embusse, valmis end jäägitult ära andma... kui teda oleks vaid võtta taibatud...

«Noh, hea laps, kus sa siis ka käisid... nii üksinda ja omapead?» küsis härra Saulus silmanurkadest luurates, kui Eeva kella üheteistkümne paiku tagasi koju jõudis.

«Istusin mere ääres ja vaatasin, kuidas loojuv päike veele nagu hõbelitritest silla tegi. See oli nii-i kaunis, oh papa!» vastas Eeva ega punastanudki selle isa, ema ja armsa jumala enda poolt õpetatud ilusasõnalise vale juures.

Ning ta läks kohe tuppa, vaiksel ja kuulekal sammul, nagu talt seda just oodatigi.

«O sancta simplicitas... oh püha lihtsameelsus!» ütles vooruslik perekonnapea jälle oma paksu habeme alt esile lipsava, enesekindla inimese armuliku muhelusega.

Ja ta truu ning ustav abikaasa kordas tema enda äsjaste sõnadega:

«Jah, ma olen tema pärast nii rahulik ja julge. Annaks jumal-isa ise, et ta meil ka edaspidi nii puhas ja süütu seisaks.»

«Aamen, aamen,» noogutas härra Saulus.

Nõnda ärkasid Eevas esimesed pisut selgemad ja pisut kindlamaid piire omavad naisevaistud. Kuna tal oli või-

malus oma noore unistusterüütliga kokku saada vaid väga harva, piinas nukker igatsus teda nüüd nii ööl kui päeval, nii unes kui ilmsi. Vahtides vahel tundide viisi kaugele päikeses sillerdavale või pilvise taeva all luitunud, hallina näivale merelahele, mõtles ta tihti tulevikust, nõnda nagu ta seda oma seniste kogemuste varal oskas ning suutis. Siis muutusid poisi kirjad kord-korralt harvemaks. Ja kui ta oli asjata oodanud tervelt kolm nädalat, valmis tal kindel kavatsus parajasti lugemisel oleva romaani petetud naiskangelase eeskujul endalt elu võtta. Öösel, kui kõik magasid, nuttis ta padjasse oma esimesed kibedad pettumusepisarad ja sõi ära peotäie tikuväävleid, mis sundisid teda ligi kaheks nädalaks voodisse heitma ja kange kõhuvalu pärast valjusti oigama.

Selle aasta jooksul kasvas ta nooreks naiseks nii oma unistuste kui oma kehagi poolest. Kõik tas küpses, muutus painduvaks, kõik tas tundis mõnu omaenda kauniduse üle. Ta puusi, rindu, õlgu, sääri ning pihta vooliti nagu nägematu kunstnikukäega; kõik nurgeline ning puine, mida ta oli endas loomusunniliselt häbenenud, kadus lausa üleöö.

Seni oli menstruatsioon talle ainult looduslooline-füsioloogiline oskussõna, mille sisulist tähendust ta tegelikult ei tundnud. Ja kui esimesed kuuvered teda äkki üllatasid, kohkus ta sellest sügavalt ega mõistnud midagi ette võtta. (Sest ka sõbratarid olid seda üksteise eest miskipärast varjanud ja sellest vaid salapäratsedes sosistanud.) Ta mõtles südamevärinaga: «Ma olin mehega lubamatus vahekorras... ma lasksin ennast suudelda... küllap see on nüüd mingi hirmus haigus, millega mind selle eest nuheldakse!»

Kui veri ka järgmisel päeval ei lakanud, viskus ta ahastusega ema embusse ja ütles nuuksudes:

«Mamma, mul juhtus õnnetus!»

«Õn-ne-tus? Aga missugune õnnetus, räägi ometi?!» hüüdis proua Saulus selgi korral lubivalgeks kohkudes.

Eeva pihtis kartlikult, pilk maas. Kuid oma suureks üllatuseks sai ta muigava vastuse:

«Ära ole rumal, see pidigi nii minema. Minul endal see algas siiski palju nooremates aastates.»

«Sinul? Kas siis sinul... kah nõndaviisi...?» küsis Eeva.

«Aga muidugi! Nõndaviisi on see kõigil meil, naistel. Neid, kellel need päevad üldse ei tule, on jumal raskesti karistanud.»

See piinlik lugu tegi Eeva teadlikuks omaenda lapselikust naiivsusest. Ta taipas alles nüüd, kui rumal ta tõepoolest veel on. Ja kuna ta neist asjust kellegagi rääkida häbenes, otsustas ta endamisi tutvuda mõningate nähtustega... iseseisvalt.

Hoidnud alal isalt saadud taskuraha, ostis ta naabertänavas asuvast raamatukauplusest mingi armetu suguelu käsitleva raamatukese, mille kaant kaunistas hästi lopsakate juustega rindadeni palja noore naise pilt. Kui vanemaid kodus polnud, luges ta seda neelates. Puudulik, ärilistel kaalutlustel väljaantud brošüürike valgustas küsimusi ainult poolikult, moonutades neid nagu mõraline peegel. Mehe ja naise sugulise kooselamisena mainiti korduvalt mingisugust salapärast «ühinemist» ja ta hakkas pidama selleks veelgi kindlamalt kui seni... suudlust. Kuna katkenud armuvahekorrast polnud möödunud veel üheksat kuud, ootas ta suure hirmuga lapse sündimist.

Koduses elus väljakujunenud piirid, millest ei tohtinud kunagi üle astuda, kägistasid ja närtsitasid Eevat otsekui ettekavatsetud plaani järgi. Kuigi ta oli nüüd juba täiskasvanud tüdruk, pidi ta endiselt arvestama

seda «keelan ja käsin», mis kerkis igal sammul ta teele. Kui ta padja alt leiti üks käest kätte edasilaenutatav romaan, mille üksikud stseenid püüdsid pisut edvistada oma avameelsusega erootilistes küsimustes, pidas hingepõhjani solvunud isand Saulus tütrele pika ning kirgliku loengu kristlikust ausameelsusest ja vajadusest hüljata kõik must ning ebamoraalne.

Vaevalt nädal hiljem, ühel õhtul, tuli Eeval veelgi lähemalt tutvust teha selle elu varjatava eesriide-tagusega, kuhu tal ei lastud seni isegi läbi raamatulehekülgede pilku heita. See oli valus ning hirmus tutvus. Ja kuna ta oli endamisi veendunud, et maailmas ei leidu midagi säärast, langes ta alla otsekui õitsvalt aasalt... otse mustale maapinnale, näoga porri.

See oli üsna tühine tüli, mis leidis aset kahe abikaasa vahel, kui perekond üksmeelselt söögilauas istus. Tillukestest vasturääkimistest muidu nii kuuleka proua Sauluse poolt jätkus küllalt selleks, et viia rööpast välja härra Sauluse hell autoriteeditunne. Ja lapsed saadeti pärast eine lõppu välja jalutama, nagu alati siis, kui isal ning emal oli tarvis omavahel veidi mõtteid vahetada.

Ent juhtus nõnda, et väike Martin tahtis jäätist, Eeva oli aga rahakoti maha unustanud. Lõbusalt enda ette laulu trallitades jooksis ta tagasi koju.

Kui ta ukse taha jõudis, peatus ta kuulatades, kuna ta kõrvu ulatusid tasased, vaevaga mahasurutud nuuksed, mis näisid tulevat nende korterist. Ta kummardus esimest korda elus võtmeaugu kohale, et näha seda, mida püüti ta eest varjata. Ja talle avanev pilt kogu oma usutamatuses ning võikuses pani ta lausa ümber kukkuma.

Ettepoole vimma tõmbunud, nagu hüppele valmistuv vihane murdja, seisis isa keset tuba ja viibutas käes

nahkset püksirihma. Ta oli selle ühe otsa oma karvase kämbla ümber mähkinud. Ta suur täishabe oli inetult sassis; ta terashallid kurjad silmad välgatasid nagu tuld visates; ta suu oli irvakil ja polnud sellisena hoopiski nii kitsas ja kahvatu nagu harilikult. Ta jagas harvu, aga hoolega sihitud hoope valu ja alanduse pärast kühmu tõmbunud naisele, kelle paljal pihal punetasid juba pikad punased vermed. Halastamatu kohtumõistja vihaselt irevile aetud huulte vahelt kobrutas välja valget vahtu, otsekui kurjal koeral, kes parajasti pureb.

Mingi vastik, ilge ning libe tõmblus jooksis korraga läbi Eeva keha. Ta käed ning jalad hakkasid värisema. Ta pidi suurt vaeva nägema, et mitte pikali kukkuda. Ja kiljatades läbilõikavalt, tõukas ta ukse suure hooga pärani.

Pööranud oma nülitud liha meenutava punase näo kohkunult tütre poole, tardus härra Saulus kuidagi halenaljakalt kohale. Tema rihma hoidev karistajakäsi vajus pikkamisi alla. Ja ta ütles katkeliselt, ikka sülge pritsides ja kuidagi inetult korisedes:

«Sina... sina... ku-rat... mis sa siit otsid!»

«Mamma, mamma, miks ta sind peksab?» karjatas Eeva nuuksudes ja jooksis ema juurde.

«Ole rahulik, laps... Ole... ole... ole üsna rahulik... see ei tee ju midagi...!» kogeles proua Saulus abitult.

«Käi minema, nadikael, ep ole sina mehe ja naise vahel õigusemõistjaks ega arupärijaks seatud!» kärkis härra Saulus piibli tooni tarvitades.

Kuid tal oli siiski väga häbi. Ja ühtelugu kurjalt pomisedes tõmbas ta kuue selga ning astus pikkade sammudega toast välja.

Eeva kordas, pisaraist märg nägu vastu ema paljast õlga surutud:

«Mamma, ütle, miks ta sind peksis... see koletis... see koletis...?»

«Hea laps, ära tarvita mitte eales niisuguseid sõnu, ta on ju su isa...» ütles proua Saulus, muutus järsku näost kuidagi sinakaks ning puhkes südantlõhestavalt nutma. Ja pigistades tütart oma lamedale, peaaegu kuivanud rinnale, rahunes ta alles tükikese aja pärast ning lisas: «Ah... see ei olnud ju midagi... U-su, see ei olnud ju... mitte... midagi!»

See igapäevase elu variserlikkusega vastamisisattumine jättis Eeva teelahkmele jõudnud hinge sügava, määriva jälje. Öösel magas ta väga rahutult, otsekui mööda kõvade kühmukestega kaetud maad edasi libisedes.

Ta nägi unes aina üht ning sama pilti — valu pärast kühmu tõmbunud ning tasakesi oigavat ema. Ja järsku mäletas ta selgesti, et ta oli varemgi tema seljal ning õlgadel sinakaid vorpe märganud, vorpe, mille tähendust ta siis küll veel ei aimanud, mis tekitasid tas aga alati kummalise hirmutunde.

Sellest päevast peale ei võinud Eeva enam silmaotsaski kannatada oma isa, sedasama isa, keda ta oli alles hiljuti lausa jumaldanud. Vaevalt kuulis ta trepilt tema samme, kui kõik tas kägistavast iiveldustundest kokku tõmbus. Õhtuti aga, kui olid jälle ettevalmistamisel musitseerimistunnikesed, lahkus ta nagu rutates kodust, et mitte kuulda neid luulelisi flöödi- või viiulilugusid, millega karm perekonnapea oma vabu minuteid täitis.

Ühe säärase pakkupõgenemise ajal sattus Eeva juhuslikult pealt nägema teist umbes sama õudset sündmust. Mööda vaikset äärelinnatänavat alla jõe poole sammudes märkas ta enda ees paarikest — nägusat noort tüdrukut ning niisama nägusat sihvakat poissi. Tüdruk oli

väga tõmmu ja meenutas mustlast — tal olid suured kõrvarõngad ja ta kandis õlgadel kirevat narmastega siidrätti; nooruk oli nähtavasti kergelt purjus ja tegi korduvaid katseid mingit sentimentaalset laulu alustada.

Parajasti kui paarike hakkas sisse pöörduma kustki hooviväravast, ilmus lähema maja nurga varjust nähtavale vaeselt riietatud naine, kes hõikas vintis noorukile midagi alandlikku, peaaegu paluvat.

Eeva peatus mingi valvsa vaistu sunnil ja jäi vaatama. Ta kuulis nüüd selgesti, kuis mees ütles:

«Ahah, või luurad mind!»

«Eedi, ära mine!» nuuksus naine.

«Ahah, luurad mind, eks ole?» küsis mees jälle.

Siis vesteldi edasi hoopis vaiksemalt ja Eeva ei saanud enam sõnadest aru. Kuid korraga nägi ta, kuis purjus nooruk naise käsivarrest kinni haaras ja seda meeletult väänas. Mustlast meenutav tüdruk seisis samal ajal veidi kaugemal ja plõksis naeratava näoga pähkleid süüa.

«Kas see on... ta naine?» küsis Eeva kelleltki eidekeselt, kes piilus sündmust naabermaja värava varjust.

Eit vastas sosinal:

«Kus ta's naine...! Ei neist ole kumbki talle naine! Selle, keda ta seal kräunutab, pidi ta ju küll ära võtma, aga see kirju rätikuga Kooseni lehm segas vahele ja tõmbas ta oma mõrda. Mariega, näh, oli tal hiljaaegu lapski ära...»

«Marie, see on vist see... vaevatav?» küsis Eeva.

«Tema, näh, tema jah, lapseke,» noogutas eit vastutulelikult.

Umbes samal eluperioodil hakkas Eeva teedele-radadele sattuma veel muidki inetusi. Oli, nagu oleks talle järsku teejuhiks asunud keegi nägematu, kes on võtnud

endale ülesandeks tutvustada teda siitpeale ainult viletsuse, hädade ning toorustega. Tõustes mööda poolpimedaid trepikoridore oma korteri poole, märkas ta otsekui esimest korda, et selle suure maja kahel ülemisel korrusel elavad peale tema, ta vanemate ja õe-vendade peamiselt vaesed päevatöölised ja kontoriametnikud; et kõik need inimesed käivad riides väga viletsalt; et tihti kostab läbi suletud uste riiukärinat ja vastastikuseid süüdistusi. Kui ta pühapäeviti onule külla minnes läbi aguli-äärelinna läks, juhtus talle vastu lugematuid koltunud nägusid; tal tuli neil rännakuil korduvalt haletseda poriseid, räbalais lapsi, kes hüüdsid talle järele sõimusõnu ning roppusi.

Kui ta kaheksateistkümne-aastaseks sai, hakkas igatsus oma unistusteprintsi järele ta hinges veelgi suurenema, — inimese järele, kelle najale võiks ta ennast toetada, keda usaldada, kes oleks talle kõik ja kellele oleks temagi kõik. Ja neist varjulaikudest, mis talle veel vahetevahel teele ette sattusid, ikka veel sügavalt kibestunud, kujutles ta endamisi, et ainult temale on osaks antud näha enda ümber vaid kõike halba, et üksnes tema peab ringi rändama nagu äramärgitu, kellele on määratud igavene üksiolek.

Sel ajal hakkas tas üha enam kasvama nõrkus unistava koega jutustuste ja sentimentaalsete luuletuste vastu. Ta otsis linnas leiduvatest raamatukogudest välja kõik värsiraamatud, nautis nende magusust, sattus vaimustusse neis valitseva nukrutseva tooni üle. Ta kirjutas oma salapäevikusse mõtterohkeid salme ja õppis pähe ülitarkadena näivaid sententsikesi, mis mõjusid temasse nagu sügisene lillelõhn.

Autorid, kes armastasid käsitleda surmaprobleeme ja teha mõtisklevaid analüüse oma tunnete kallal, muutusid ta lemmikuteks. Nadsonist ja Chateaubriand'ist

ei saanud ta lugeda ainustki rida või värssi ilma selle juures magusvalusaid pisaraid valamata.

Sellega rööbiti õppis ta endastmõistetavalt vihkama kõike proosalist, kõiki sääraseid teoseid, kus puudus romantika. Zola'd ei võtnud ta pihkugi, Tolstoi tundus talle kuivana ja ilmetuna; Vilde ja Tammsaare ei suutnud tas huvi äratada. Arnold Liivi proosaluuletuste ja Tuglase «Liivakella», «Õhtutaeva» ning «Jumala saare» kohal nuttis ta kaua ja härdasti. Ta oli kaljukindel, et inetu, toores ja must ei ole mitte elu kui säärane, vaid et inetuks ja mustaks teevad selle üksikud halvad inimesed . . . inimesed nagu ta isa, inimesed nagu too vintis nooruk, kes oli ta nähes oma kunagise armsama vastu julmalt kätt tõstnud. Jah, jah, nõnda see on, maailmas leidub nii äraütlemata palju üllust ning õilsust, tema, hädavarese, teele peab aga nagu mingi needuse tõttu aina asju ning sündmusi sattuma, mis masendavad nagu kurjad unenäod! mõtles ta valusa pettumustundega.

Kord luges Eeva ajalehest loo noore neiu enesetapmisest. Vaene õnnetu oli teinud seda purunenud armastuse pärast, — kallim oli ta hüljanud, elu oli talle, üksiklasele, mõttetuks ja ülearuseks muutunud. Ridade taga pisaraid valav ajakirjanik jutustas üliliigutavate sõnadega ja ohtra kolme punkti tarvitamisega pikalt ja laialt sellest «karmi ja halli argielu ohvrist, kelle ainsaks sõbraks sai surm, kelle viimseks varjupaigaks sai külm jõepõhi». Ja valades reporteri poolt valatud silmaveele omaltki poolt lisa, nägi Eeva tolle õnnetu asemel äkki ennast tardununa lumivalges puusärgis lamavat, lõhnavatesse lilledesse maetud, kõigist tuttavatest, sõpradest ning omastest härdalt taga nutetud.

«Kindlasti, kind-las-ti teen ka mina endale kord

lõpu peale, kui mu seisukord juba pä-ris väljakannatamatuks muutub!» sosistas ta padjasse ja oli sel hetkel veendunud, et ta on tõesti õnnetuim inimene kogu maailmas.

Kui ta kahekümne-aastaseks sai, kutsus keegi elurõõmus kooliõde ta enda pool korraldatavale tantsuõhtule. Sinna pidi tulema ka mõni viimase klassi meesgümnasist ja kaks esimese kursuse üliõpilast.

Veel kunagi polnud Eeva säärastest koosviibimistest osa võtnud. Ta tundis sellepärast pisut hirmugi. Esimese hooga otsustas ta kutse tagasi lükata ja vabandada end halva tervisega. Kuid õhtul tulid sõbratarid talle järele. Ja valetades jälle kokku loendamatu hulga pisivalekesi, pääses ta määratud ajal kodust minema, kaasas kindel käsk hilinemise puhul kooliõe pool öö-bida.

Ta leidis pidumajast eest kõik oma head sõbrad ja tuttavad. Kaks tundmatut härrat esitlesid end ise koduselt, kuid väga viisakalt. Räägiti lõbusaid lugusid; nende peidetud kahemõttelisus jäi talle pahatihti hämaraks ja pani ta seetõttu kõigist teistest sügavamalt punastama. Tantsiti palju, nii palju, et jalad sellest väsima kippusid ja vana grammofoni kriiskamine kõrvad huugama pani. Ja joodi pisut veini ning söödi kooki peale. Ja joodi veelgi pisut veini ja söödi veelgi kooki peale . . .

Üliõpilased olid lihtsad ning naljakad ja meeldisid Eevale väga. See, kelle kohta räägiti, et ta õppivat õigusteadust, laulis nagu tõrrepõhjast matuselaule, et vihastada sellega sõpra-teoloogi; teoloog aga imiteeris suurepäraselt kõiki koduloomi, kuna juristist sõbra nimi oli Lammas.

Eevale, kes käis aina ühe üliõpilase käte vahelt teise üliõpilase käte vahele, näisid nad tema tantsitamises

ja talle meelituste ütlemises lausa võistlevat. Iga kord, kui ta oma kohale tagasi läks, vaatas ta vargsi peegli poole; ta püüdis üles arvata, kas ta on siis tõesti nii ilus ja veetlev, nagu need kaks nõnda agaralt väitsid.

Seni oli ta edvistanud vaid harva ja vaid loomusunniliselt; nüüd aga ühendas ta selle ebateadliku loomusunniga veel sihikindla teadlikkuse... Ja korraga tundus talle, nagu oleks ta selle lühikese aja jooksul, mis ta siin praegu viibis, naeruväärselt naiivsest tütarlapsest küpseks naiseks moondunud, naiseks, kes aimab täpselt, kui kaugele ta võib nende kahega flirtides minna, kust tuleb tal otsustavalt tagasi pöörduda...

Kui tantsuõhtu umbes kesköö paiku lõppes, palus usuteadlasest üliõpilane luba teda saatma minna. Eeva teeskles hetk aega järelemõtlemist ja ütles siis, et tal polevat midagi selle vastu.

Nad läksid vaikides läbi tühjade tänavate, läbi sinakasroheka juuniöö. Linna kohal kummuvas taevas vilkusid kahvatud tähed.

Korraga tungis kevad neile mõlemale verre. See tegi nad uimaseks, mähkis nad nagu kergesse-kergesse uduvinasse. Eeva haistis kõikjal enda ümber rammusa mulla meeldivalt karget hingust — kuskil hämaruses oleks nagu kummel õitsenud. Vanad pargipuud võpatasid üksikute tugevate iilide käes ja nende okstelt tõusid aeg-ajalt õhku varesed, kraaksudes inetute sõimlevate häältega.

Kui nad vahikorral seisvast kordnikust mööda sammusid, ütles Eeva mõtlikult:

«Ju-mal küll, kui ilusa ööga peab ta siin... igavust tundma!»

«Pole parata, pole parata, kõik me peame ju palehigis oma igapäevast leiba teenima,» ütles üliõpilane ja naeris lõbusasti.

Mindi jälle vaikides, käsikäes, külg külje vastu. Eeva tõstis äkki pea ning küsis, isegi teadmata, miks ta seda tegi:

«Vabandage, kas te usute jumalasse?»

«Kas... ma... usun... jumalasse?!» ajas üliõpilane silmad naljakalt pärani. «Aga miks see teid huvitab?»

«Lihtsalt niisama. Tuli meelde, et te varsti pastoriks saate, vist sellepärast,» vastas Eeva. Ning kordas, kuna kaaslane ikka veel ei vastanud: «Ütelge palun, kas usute? Jah?»

«Pole parata, pole parata, igaüks meist peab ju palehigis oma igapäevast leiba teenima!» ütles üliõpilane jälle, naeris ikka ja pistis oma suure, lausa kuuma käe sügavale Eeva kaenla alla.

Pargi kaugeimas sopis, tiheda sõõrina kasvavate kuuskede keskel asuval pingil otsustasid nad puhata. Eeva oli nüüd väga vaikne ja väga kohmetu nagu alati — hiljutine küpse naise iseteadvus oli jälle lahkunud, oma teed läinud. Siis pigistas tulevane jumalamees tormiliselt ta kätt, langes põlvili murule ja ütles tasakesi, nagu retsideerides:

«Oh minu väike-väike lõoke, oh sa mu vabade väljade pi-si-ke laululinnuke küll!»

Ja ta asetas nende üliõrnade sõnade juures oma sooja ning pehme põse Eeva põlvedele, ise kuidagi katkendlikult nohisedes, otsekui kipuks talle kogu aeg nutt peale.

Eeva süda põksus ägedalt. Öö oleks äkki nagu väga umbseks muutunud, õhust tuli puudu. Viimaks sosistas ta vaid suure vaevaga:

«Jah... jah... mis on, mu sõber?»

«Nagu torm... tulid sa minust üle! Usu mind, sina kõigist naistest kõige kaunim, — ei suuda ma iial enam ilma sinuta elada!» hüüdis tulevane jumalamees.

«Kas... kas... ei suuda...?» küsis Eeva ikka sosinal.

«Tulgu taevane isa ise mulle tunnistajaks, — ma elan ainult sinust, nagu põuane maa, mis ootab vihma... Või... või nagu õitsvad põllud, mis ootavad kuult, et see neid... neid õnnistaks!» ütles üliõpilane, ja ikka põske Eeva põlvedele surudes hakkas ta teda korraga kompama ning pigistama.

«Ärge tehke, palun teid...! Är-ge tehke!» sosistas Eeva, põles nüüd üleni ja lisas vaevalt hingeõhuga: «Ma ei taha, ärge tehke!»

«Kui-das ma ennast seal taltsutama pidin... ja veiderdama... seal tantsuurkas, et keegi ei märkaks, missuguse tule sa minu kõigest tüdinenud hinges põlema süütasid!» ütles üliõpilane ja äkitselt polnud ta hääl enam hoopiski nii mahe ning laulev, nagu äsjaste segasevõitu meelitusnimede pajatamisel. Ta istus jälle Eeva kõrvale. Hetke jooksul kõõritas ta oma kasteseks saanud püksipõlve; siis muutus ta veelgi ründavamaks ja leelutas jälle: «Oh minu sinilinnuke... sa mu kanepivärvuke küll... vidi-vidi-vidi... ära ole ometi mu vastu nii külm ja karm!» Ja ta vajus äkki kogu oma atleetlikult nurgelise ja ivake juba rasvuma kippuva keha raskusega vastu Eeva külge, surudes tüdruku vastu pingi külma malmkäsipuud.

«Kuulge, olge mõistlik... jät-ke, noh!» häälitses Eeva abitult-tahtejõuetult. Kui tulevane jumalamees oma veinist lõhnavaid ja veidi kleepuvaid huuli mööda ta hõõguvat põske pikkamisi-pikkamisi ta suu poole nihutas, tundis ta korraga loomusunnilist vajadust enda eest võidelda, otsustavalt püsti karata ning põgeneda. Kuid ta ei teinud seda, ta ei suutnudki seda enam. Ta tahtis ründajat tagasi tõrjuda, ta keha elas aga omaenda tahtmise järgi ja ulatas sellele ründajale kuulekalt

vastu. Ja käed ümber mehe kaela asetanud, pigistas ta seda äkki kogu oma väikese jõuraasuga ning ütles korraga tasakesi, otsekui oleks ta alles nüüd oma puhkenud tunnete suurust mõistnud:

«Armas! Sina... armas!»

«Ära tõuka mind eemale! Ära tõuka mind eemale!» pomises üliõpilane rutates, — milleks enam aega viita, ta oli oma võidus nüüd täiesti kindel!

Nõnda toimus Eeva esimene pattulangemine, see salapärane, see lõõmav-püha, ülima armastuse kõrgeim leegitsemine, nagu ta oli paari viimase aasta jooksul oma hinges vargsi — vahel ennastki lapsikult petta püüdes — seda akti kujutanud. Ja ta oli ikka nagu kahestunud: midagi temas tahtis jälle valjusti appi hüüda ja kuhugi põgeneda, midagi tundis aga samal ajal suurt, raske lainena kõigest üle voogavat õnne. Siis oli see möödas. Ja rebides enda üliõpilase embusest otsustavalt vabaks, tõusis ta ning hüüdis hirmsast erutusest kokkupigistatud kurguga:

«Mis me tegime?! Mis... me... nüüd... küll... tegime?!»

Tulevane jumalamees muigas tahtmatult ja kohendas end asjalikult, — võttis üles peast libisenud värvimütsi, tõmbas vesti ning kuue sirgu, puhastas püksisääre ettevaatlikult põlvitamise ajal sinna kleepunud märjast liivast. Siis süütas ta sigareti, kustutas osava nipsuga tiku ja ütles alles nüüd, kui ta kõige sellega valmis oli:

«Pisut naljakas küsimus, mu linavästrik. Sest vaata, kallis laps — kõigele on maailmas küll oma nimetus antud... kõikidele asjadele ja kõikidele tegudele... aga sajandite jooksul väljakujunenud vaikse kokkuleppe alusel me... ei tarvita neid nimetusi. See tähendab — vähemalt viisakas seltskonnas... hahahaa!»

Eeva seisis tummalt, talle oleks järsku nagu näkku

süljatud. Alles tükikese aja pärast ütles ta pikkamisi, sõnahaaval:

«Mu jumal, kuidas te... ometi... nõnda rääkida võite!»

Tulevane usuisa taipas nüüd ka ise, et ta oli oma naljakesega pisut üle piiri läinud. Ta tõmbas jälle hästi suure sõõmu suitsu, viskas sigareti pingi taha murule ja lausus hellitades:

«Oh sa mu väike-väike rumalake, kuidas sina ise... nii huumorivaene võid olla! Noh, vabanda, ma naljatasin... ära pane pahaks. Kas sa siis tõesti, tões-ti ei mõista, mis sa mulle tähendad, ar-mas!»

Eeva oli vahepeal tasakesi nutma puhkenud; need õrnad sõnad rahustasid teda aga jälle kohe. Ta pühkis põskedelt pisarad, püüdis naeratada ja küsis viimaks häbelikult:

«Jah, ütle, kallis, kas ma olen sulle ikka tõesti... armas? Olgu või õige-õige veidi, aga... kas ikka olen?»

«Rumalake, muidugi oled!» ütles üliõpilane ja juba jälle vilksatas ta hääles kerge tüdimus või üpriski suur väsimus.

Vaikus. Nad mõlemad tundsid, et nad peaksid midagi ütlema; nad tundsid aga samal ajal ka seda, et neil pole tõepoolest enam millestki rääkida. Eeva tajus kogu hingega, et kõik see, mis oli temaga praegu juhtunud, polnud siiski nõnda, nagu ta oli oma sihitutes unistustes ning igatsustes kujutanud. Kuskil ta läheduses oli aset leidnud ja jätkus praegugi veel hoolimatu ning julm vale; romantilise, jäägitu ühtesulamise asemel oma armsamaga oli ta lasknud end selle poolt siin vanal, nagiseval pargipingil ainult häbistada ning määrida.

Vastavalt ilusatele ning luulelistele teostele, mida ta oli seni lugenud, oleksid pidanud nüüd järgnema tulised truudusevanded. Kuid neid truudusevandeid ei tul-

nud. Tuli vaid mõnulev sigaretisuitsetamine; tuli vaid mure määritud püksipõlve pärast; tuli vaid hool oma kauni, kirju põhjaga korporatsioonimütsikese eest. Noor jumalamees oleks pidanud abieluettepaneku tegema ja tõotusi andma teda mitte iialgi hüljata; aga säärast ettepanekut ja selliseid tõotusigi ei tulnud; tuli vaid labane sententsi, mis lõi nagu piitsaga näkku. Ja praegu istus see alles pool tundi tagasi nii vaimukas ja teravmeelne mees kuidagi roidunult oma kohal, silmaalused kotti vajunud, kühmus kepikonksu kohal, tuhm pilk praegugi pisut määrdunud püksipõlvel, nagu endamisi aru pidades, kuidas oleks võimalik seda märga ning porist laigukest täiesti kõrvaldada.

Eeva silmitses üliõpilast veidi aega teraselt, tundis nuttu jälle peale tikkuvat, tõusis ja küsis kibestunult:

«Tähendab, et... võin siis nüüd minema hakata?»

Üliõpilane ajas enda laisalt sirgu.

«Aga kuhu, kiisuke? Kuhu sa ruttad?»

«Kuhu? Eks tuleb vist magama minna, mis muud,» ütles Eeva õlgu kehitades.

«Noh, mis seal ikka, — kui minna siis minna,» noogutas üliõpilane ja näis selle iseendast tekkinud lahenduse üle endamisi rõõmustavat.

Nad läksid jälle läbi tühjade tänavate, mis lõikusid sügavate mustade kanalitena läbi magava majaderägastiku. Suur, selge, punakaskollane kuu vaatas pilvede alt välja ja pani aknaruudud tuhmilt hõõguma. Tuul hakkas valjenema. Ja väike kühmus vastutulija — nähtavasti hiline kõrtsikülaline — hakkas nende kohale jõudes äkki inetut liiderlikku laulu jorutama, haigutas siis vägevalt ja vedas jalutuskeppi hooletult mööda sillutuskive enda järel: kõp-kõp-kõpp, kop-kop-kopp!

Kuna Eeva oli liiga kergeis rõivais, värises ta juba

varsti külma pärast. Kuid ta oli väga roidunud, tal polnud jõudu ka kiirustamiseks. Senised sihitud tungid ja unistused olid nüüd täiesti vaikinud, surnud, külmaks kiviks hangunud, nii ta hinge kui ihu täitis veel vaid tühjusetunne. Ja alles siis, kui ta kodutänava otsa kohale jõudis, puhkes ta äkki kramplikult nutma ning hüüdis ahastades:

«Kuhu, oh ku-hu ma nüüd küll veel lähen!»

«Jä-ta, ära ole ometi niisugune lollike!» ütles üliõpilane laupa kibrutades.

Eeva sosistas üha edasi nuuksudes:

«Lapsega... lapsega... kuhu ma veel kõlban!»

Noor jumalamees muigas jälle kogu näoga, muigas, muigas ja puhkes siis naerma. Ta seletas targema inimese blaseerunud tooniga:

«Lapsega? Aga miks lapsega? Väi-ke lollike, hahahaa! Noh, ära muretse ja ole täitsa kindel — lapsesaamist pole sul tarvis karta, õnneks pole me neis küsimustes juba ammu enam emakeste koopadaamide ja isakeste koopahärrade tasemel, hahahaa! Kõik jääb endiseks, jah, kõik... jääb... endiseks! Ah et puutumatus? Hahahaa, tead sa, mu kärbsenäpike, niisuguste probleemide kallal ei muretseta endale tänapäeval halle juukseid pähe! Või üldse see, mis meie vahel täna juhtus? Vaata, kallis laps, õnneks elame me juba ajajärgul, kus on naistegi õiguse eest elu maitsta täie häälega välja astutud!» hüüdis ta nagu kellelegi väga vanamoelisele südilt vastu vaieldes. Ja kuna tüdruk ta pikka monoloogi kordagi ei katkestanud, muutus ta jälle pisut ebakindlaks ning küsis kõhatades: «Kas me ehk veel kord kokku saame?»

Vaikus.

Eeva vaatas viimaks üles.

«Aga milleks?» küsis ta omakorda.

Üliõpilane ajas huuled torru, püüdes jälle vaimukana ning naljakana näida.

«Nojah, seda muidugi, et milleks . . .» ütles ta ja tõstis käe suu juurde, mida püüdis magus haigutus vägisi pärani kiskuda. Hetke pärast lisas ta: «Õigust ütelda, ega ei saaks enam aegagi . . . Sõidan juba õhtuse rongiga ära.»

«Ah nii, juba õhtuse rongiga?» kordas Eeva.

«Jah,» ütles üliõpilane. «Juba õhtuse rongiga.»

Eeva noogutas jumalagajätuks pead, hakkas kärmesti astudes mööda kodutänavat üles minema. Tuimana ja väsinuna riietus ta lahti; tuimana ja väsinuna riputas ta kleidi kappi; tuimana ja väsinuna puges ta kohe teki alla. Aknast sisse paistev kuu, mis polnud enam punakaskollane, vaid peaaegu hõbevalge, jagas põranda ruutudeks. Siis sulges ta silmad ja tajus korraga, et ta ei suuda oma uut sõpra üldse enam ette kujutada, et selle nägu ei oma ta mälestuses enam mingeid piirjooni või üksikasju; et ta ei suuda enam meenutada isegi tema häält. Ning korraga muutus kõik kuidagi viirastuslikuks-veidraks, — kas midagi säärast oli üldse aset leidnud? kas ta polnud korraks vaid magama jäänud? kas ta polnud seda vaid unes näinud, nõnda nagu ta oli varemgi sellistel täiskuuöödel igasugu kummalisi asju unes näinud . . . ?

Järgmised päevad möödusid nagu mingis pohmeluses. Ta teadis, et ta poleks tohtinud nõnda talitada ja püüdis end mõttes süüdistada, kuigi sellest ei tulnud tegelikult midagi välja, — käibelolevate vaadete kohaselt oli ta eksitus muidugi suur, talle endale aga näis, nagu oleks ta ikka puhas nagu ennegi. Ja niiviisi vajus see halb lugu pikkamisi unustusehõlma; veelgi suurema hooga süvenes ta oma lemmikteostesse ja nendesse kätketud romantiliste tõdede rägastikku. Päevad olid ju

endiselt nii imeilusad, ööd nii kaunid ja vaiksed . . . Oli ainult tulemata jäänud selgi korral tema unistusteprints, tema igatsetu . . .

Selle pöördelise aasta jooksul tegi ta läbi veel nii mõnegi katsumuse. Ta muutus küpseks naiseks nii kehalt kui oma vaistudeltki.

Ta oli nii hädavajalikke elukogemusi omandanud seni vähemagi süsteemita, juhuslikult, ja olnust järeldusi teha käis tal üle jõu. Ning oma unistusteprintsi ootamist aina jätkates komistas ta siitpeale koguni kergesti, — esimesele pattulangemisele järgnes veel teisigi. Ta omandas juba varsti rikutud tüdruku halva kuulsuse.

Ühel õhtupoolikul, pärast viimast tundi, kutsuti ta koolijuhataja kabinetti, kus talle püüti selgitada ta käitumise sündsusetust. Kuid hea vanapiiga ei uskunud nähtavasti kõiki ta kohta käivaid jutte ega kujutlenud ta languse sügavust: koolist väljaheitmine ei tulnud veel üldse kõne alla, talle pandi vaid südamele end parandada. Ja veel mitu teistki õpetajat olid teda aastate jooksul armastama hakanud nagu oma lihast tütart, tehes nüüd ka omalt poolt kõik, et teda püsti hoida.

Eeva nuttis vaikselt, käed näo ees. Kuid siiski ei suutnud ta taibata, et ta on midagi paha teinud; pigem vaatas ta endale kui õnnetule hädavaresele, kes on järjekordselt sisse kukkunud. Püüdes sellest päevast peale oma armulugusid suure hoolega varjata, püsis ta siiski kuni kevadeni koolis.

Lõpupeol sai ta tuttavaks noore advokaadiga; see tutvus arenes pikapeale sõpruseks. Ja jälle näis talle, et ometi viimaks on ta unistusteprints saabunud.

Mees oli kohmetu, tagasihoidlik, püüdis rääkida hästi valitud võrdlustega. Ei, tõesti, tõesti, ta sarnanes nii väga Eeva kujutluste sihvaka kangelasega!

Kuid härra advokaat nõudis sellelt, kes pidi kord ta siledal eluteel tema kõrvale asuma, lillenupulikku puhtust. Ja Eeval tuli nõnda jälle vaid nutetud silmadega oma unistustest mööda kõndida. Maailm, mis oli teda seni vaid määrinud ning häbistanud, nõudis temalt ühegi halastuseta kõike seda, mille ta ise, see maailm, oli nii hoolimatult jalge alla sõtkunud.

Kord pühapäeval külastas ta jälle oma onu. See oli varasügisel, kui puude rohelistesse kroonidesse hakkas juba üksikuid roostelaike langema. Taevas oli sinakashall ja külm nagu teras, linnud ei laulnud juba ammugi enam. Mõlemal pool maanteed laiusid niidetud põllud.

Vaadates üle helekollaste kõrreväljade, mis lõppesid kuskil kaugemal musta metsapalistusega, läbis Eeva hinge imelik valu. Talle tundus äkki, nagu oleks ta juba väga vana, kuigi ta käis alles oma kahekümne esimest eluaastat.

Väiksesse kaasikusse jõudnud, istus ta kännule puhkama ja puhkes järsku meeleheitlikult nutma. Esimest korda elus taipas ta hirmsa selgusega, et ta teed ning rajad olid nagu märkamatult viltu kaldunud. Ja ta otsustas rangelt ning kaljukindlalt endale mingi töökohakese leida ja kõigele senisele paksu kriipsu alla tõmmata.

Kuid kõik läks jälle teisiti, kui ta kavatses. Samal õhtul haigestus ta raskesti. Alumisel korral elutsev valge tutthabemega arst konstateeris üsna tähtsusetut grippi ja rasedust, — ta pidavat end hoidma, see olevat ju nõnda juba vähemalt neljandat kuud!

Nõnda lähenes Eeva uuele tähtsale pöördepunktile — tundmatule teele, millest ta ei teadnud, kuhu see välja viib. Ligi kaks nädalat lamas ta voodis ja palus endale surma. Kuid jumal vaikis sügavmõtteliselt ja jäi üksköikseks nagu alati.

Kui ta esimest korda üles tõusis ja akna alla istus, küsis ema nuuksudes:

«Tütreke, kallis, miks sa ometi nii tegid?»

«Ta tahtis mehele minna, sellepärast!» hüüdis kuueteistkümne-aastane õde kuidagi lapsikult-labaselt ja väga õelalt.

Õhtul saadeti Marta ja Johannes välja. Põrnitsedes tütart kaua üle prillide, ütles härra kohtusekretär valjult:

«Ma loodan, et sa tead, mis see tähendab. Nuttu uluda pole sul tarvis, see ei aita midagi.»

«Ma ei olegi ju nuttu ulunud,» vastas Eeva, kuna tas lõi järsku lõkkele isalt endalt päritud kangekaelsus.

«Suu pea! Kas sa, idioodike, mõistad üldse kah kujutleda, missugust häbi sa oma ülekäte läinud eluga meile, vanematele, valmistad?! Kas sul on kah aimu, mida tähendab kõlblus, moraal, häbitunne?! Ometi oled sa juba täiskasvanud inimene ja peaksid mõistma oma tegusid hinnata! Noh hüva, sa valisid oma tee, eks hakka nüüd seda mööda edasi minema, — arvatavasti sul niipalju ikka julgust jätkub, et oma tempude eest vastutada! Kas jätkub, aah?» küsis härra Saulus ja tundis sisemist rõõmu oma kõrgelt kõlbeliste sõnade üle.

Eeva vastas lühidalt:

«Jätkub.»

«Tubli! Siis ma loodan, et sa minu majast kohe lahkud!» hüüdis härra Saulus. «Sest sa peaksid ju teadma, et peale sinu on mul veel ka teisi lapsi, kelle kasvatusele võivad su kõlvatused halvasti mõjuda. Aga kuigi ma peaksin su päris lihtsalt nagu koera üle ukse välja viskama, ei tee ma seda siiski, — annan sulle niipalju raha, et sa saaksid ennast hädavajalikult sisse seada.»

«Hea küll, kui sul aga sellest rahast kahju ei hakka,» ütles Eeva tigedalt.

Selle öö magas ta veel kodus. Juba järgmisel päeval, peenikest külma vihma tibistaval sügishommikul, läks ta mööda pimedat ning niisket treppi alla ja ruttas vastu oma udusele tulevikule.

Veidi hiljem sammus ta piki uulitsat edasi, nõrk ja abitu. Rasked, segased, kuidagi kiiresti tekkivad ja sama kiiresti laialivalguvad mõtted enesetapust tõusid talle hooti pähe. Liikumatult ning raskelt seisis ta vaimusilma ees väike tolmune aknaruut, kust ta oli tihti kaugele merele vaadanud... nii siis, kui see säras päikesest, kui ka siis, kui lamas lahe kohal tihe, taeva ning veega ühte sulav aur. Pilved jooksid väga madalalt ja puud aedades ning kõnniteede ääres olid täis sinna kogunenud piisku nagu suuri pisaraid.

Juba varsti hakkas ta käimisest väsima. Ta pöördus vana laguneva kiriku taga asuvasse parki ja istus märjale pingile, rasket kohvrit enda kõrvale asetades. Kõnnitee ja muru puude all oli täis kolletanud lehti, tuulehood puhusid neid kahinal üle jalgade. Ja ta vajus nagu raskesse tinasesse tardumusse — mõtted jäid seisma, ta elas veel vaid loomusunniga, aeg läks tast nagu lohisedes üle... esmalt keskpäeva poole; ja siis juba õhtugi poole.

Kui see tardumus viimaks järele andis, hakkas Eeva end vaatlema — nagu ta oli harjunud seda tegema — jälle luulelise ning ilusa romaani kangelasena, kellele on antud kannatada suuri kannatusi. Ta kujutles taas oma vabasurma ja selle hirmsat mõju isale ning emale; ta nägi end taas vaimus puusärgis lamavat; talle viirastus äkki õrn-õrn rooside lõhn ja ta ette udusse kerkis pilt põlevatest vahaküünaldest, mille leegikesed värisesid tuuletõmbuses. Ja tal hakkas endast nii hale, et ta jälle suure häälega nutma puhkes.

Kui ta oli juba küllalt magus-valusaid pisaraid valanud, tegi ta veel kord kaljukindla otsuse nüüd t õ e s t i k o h e kõigega lõpetada, mitte ainult seda lõppu ette kujutades, vaid ka teoks tehes. Ent veel muulilt kohkus ta tagasi külmade aurupilvede eest, mis talle seal vastu hoovasid.

Ta mõtles kuidagi asjalikult, et parem juba uputab ta enda jõkke; aga veidi hiljem üle märja sillakäsipuu kummardudes ning kõntsaseid palke peksvaid halle, määrdunud murdlaineid vaadates kaotas ta siingi julguse.

Kui õhtu kottpimedana üle linna vajus, koputas Eeva ühe oma kooliõe-sõbratari uksele ja palus öömaja.

Sellele painajalikule õhtule ja ahastusrohkele ööle järgnevad päevad asetasid ta silm silma vastu saabunud olukorra masendava argipäevasusega. Lootusetu, tühi ja sihitu olevik hakkas teda järsku kohutava jõuga rõhuma ning piinama. Kuna ta senine elu oli piirdunud vaid ebatõelikkuse kirevate raamidega, näis saabunud katastroof veel palju suuremana ja sügavamana, kui see juba niigi oli. Ja ta mõtles, et niisiis on ta nüüd otsekui tagaaetav metsloom, kes ei tea enam, kuhu oma viletsuses varjule pugeda.

Kui emalt saadud raha lõppema hakkas (isalt polnud ta siiski midagi vastu võtnud), õnnestus tal ajutist teenistust leida kuskil ärikontoris. Ent ta vallandati juba mõne kuu pärast, — arenev rasedus ei lasknud tal korralikult tööl käia; kuna ta aga püüdis oma seisukorda kõigi eest varjata, kirjutati paratamatud puudumised vastutustundetuse arvele.

Üüri maksmiseks ei leidunud enam tarvilikke summasid. Nõnda kaotas ta õiguse toale, mille ta oli üürinud linna karjamaa ääres ühe poolega tänavas, üsna mere kaldal. Pärast asjatuid jõupingutusi uut teenistuskohta

ja uut peavarju leida läks ta jälle kooliõe juurde ning kurtis sellele oma häda.

Heasüdamlik tüdruk püüdis teda jõudumööda aidata. Kaks kuud elasid nad ühes, sõid ühes, magasid koguni ühes voodis; siis abiellus sõbratar aga äsja sõjakooli lõpetanud noore ohvitseriga. Et toakese eest oli ette tasutud, jäi Eeva sinna esialgu edasi elama.

Hirmust närituna hakkas ta lapse sündimist ootama. Juhuslikult kätte juhtunud raamatust luges ta abortidest ja laenas tuttavatelt kokku vajaliku summa. Kuid ämmaemand, keda ta külastas, ütles talle otsustavalt, et ta olevat sellega ju ammu hiljaks jäänud, — raseduse viimasel kuul polevat see mitte ainult tapmine, vaid ka enesetapmine.

Samal õhtul helistas ta oma viimases hingehädas noore advokaadi ukse taga, keda ta pidas oma lapse isaks. Ent mees võttis ta vastu külmalt ja ükskõikselt. Iga silmapilk ootavat ta külla oma kihlatud pruuti ja selle vanemaid; ja peale kõige muu ei sallivat ta väljapressimist. Vaikse ning südamliku näoga edukas mees tõusis nende tapvate sõnade järel oma kohalt, andes mõista, et vestlus on seega lõppenud.

Siis hüüdis Eeva ahastades:

«Kõik tõukavad mu endast eemale . . .! Kõik, kõik löövad mind jalaga nagu koera! Ütle, õpeta, mis ma pean tegema, mida ma pean ette võtma!»

«Pead kannatlik olema ja jälle korralikuks inimeseks saama!» vastas vaikse ning südamliku näoga aumees leebelt.

Perenaine, kellele ei jäänud Eeva seisukord märkamatuks, oli samuti hea ning südamlik inimene, tahtis teda aidata ja sosistas talle erutatud häälega tulusaid õpetusi. Eeva kuulas teda vaikides ja otsustas nõnda talitada. Ta käis kuuris puid lõhkumas; ta vedas mööda

treppe üles rasket veepange; ta asetas redeli seina najale ja kukutas enda sellelt alla. Samal ööl algasid tal valud ja kaks päeva hiljem sünnitas ta surnud lapse. Ta mattis selle pööninguliivasse, kuna tal kõigeks muuks jõud puudus.

Kui ta jälle tõusta suutis, valitses linnas juba kevad. Hoides käsipuust kramplikult kinni, läks ta ärklitoast alla, perenaise korterisse. Kuid hea ja abivalmis vanainimene võttis ta nüüd vastu etteheidete ja süüdistustega. Ta ütles, et keegi üürnik olevat laibakese üles leidnud ja et säärast hukkaläinud tüdrukut ei pidavat ta enam päevagi oma ausa maja katuse all.

Kõigest surmani tülpinud, haige ja jõuetu, nõnda seadis Eeva juba samal õhtul sammud kodu poole. Ta hing oli tühi, ta süda valutas hirmsasti, kõik mõtted olid nagu rängaks kiviks kokku langenud ja surusid oma külmusega. Kui ta mööda porisest veest nõretavat tänavat läbi linna läks, vaevas teda kogu aeg üks ning sama veider kujutus, — ta oli nagu kuidagi lahti möödatõttajate pilkude jaoks ja igaüks näis aimavat, kes ta on ja mis ta on hiljuti korda saatnud.

Kodus ei teadnud keegi teda oodata.

Proua Saulus oli veelgi kurnatum ja vaiksem kui aasta tagasi. Rutates Eevale uksele vastu, hüüdis ta hädaldava häälega:

«Sina, tütreke! Sina, sina, oh armas tütreke!»

Ja mööda ta koltunud põski hakkasid silmapilkselt alla voolama suured rähmused pisarad.

«Jah, mina,» vastas Eeva ja istus läve kõrvale toolile.

Vaikus. Ja ema küsis alles hulga aja pärast:

«Sa oled näost nii kahvatu . . . Kas sa olid ehk haige?»

«Jah, ma olin haige,» ütles Eeva.

Jälle vaikus.

«Aga kuidas siis s e l l e ga jäi . . .?» kogeles ema, —

nagu kogu oma elu jooksul, nii hoidus ta praegugi asju nende õige nimega nimetamast.

Ja mingi eksleva, jõuetu ning armetu naeratusega, mis tundus käesolevas olukorras kuidagi hirmus ebakohasena, vastas Eeva tasakesi:

«Ta oli juba sündides... surnud.»

Samal ajal, kui ta seda ütles, läbis ta pead mingi väga-väga kaugena näiv, kuid ühtlasi ka väga hea mälestus. Ta tõusis, astus akna alla ja lükkas kardina kõrvale. Läbi vihmajoontest virvendava klaasi vaadates nägi ta enda ees udust ning hämarat linna, vastu plekist aknasimssi põristavaid suuri piisku. Mere ähmane pind sulas ühte sama ähmase, nagu suitsuvinaga kattunud silmapiiriga. Otse maja ees seisvale telegraafipostile laskus suur hall vares, istus tükike aega märgu tiibu kohendades posti lagipeal, kraaksatas siis äkki ja lendas jälle minema.

«Kuidas Marta elab?» küsis Eeva viimaks, et üldse midagi ütelda.

«Eks ikka nagu vanastigi,» vastas ema. «Hakkab kah juba kooli lõpetama.»

Vaikus. Ja Eeva küsis, olles jälle tükike aega sõnatult kaugele uduse lahe poole vaadanud:

«Ja... vennas?»

«Ah Johannes? Johannes oli ligi nädalapäevad voodis, sai külmetada.»

Vaikus. Jälle tuli kustki vihmahämust suur hall vares, jälle istus see vares posti lagipeale, jälle kuuldus inetu kraaksatus ja lind püüdis end läbi tuule pargi poole suruda.

Järsku pöördus Eeva näoga toa poole ja sosistas:

«Ütle mulle, mamma, miks... miks isa sind seekord peksis? Sa ju mäletad, eks ole? Ma juhtusin seda kogemata pealt nägema.»

«Sellepärast, et ma talle vastu rääkisin,» ütles proua Saulus ja näis end veel praegugi oma karmi kaasa ees süüdlasena tundvat. «Aga vasturääkimist ta ju ei salli. Kas sul on nüüd ... väga raske?»

«Jah, on küll. On küll, mamma,» ütles Eeva, vaikis jälle hetke ja küsis: «Aga ega see ei olnud ju ainus kord, kus ta sinuga nii ümber käis?»

Kuid ema ei vastanud talle enam. Ja nad istusid vaikides hämaras toas, mille aknaid pesi nüüd lausa voolav soe kevadvihm.

Õhtul tuli isa koju pahurana ja endassesüvenenuna. Visanud paberitega täidetud mapi lauale, vaatas ta Eevat kaua tigedalt põrnitsedes. Siis kattus ta nägu nagu halli raudmaskiga; ta ütles pikkamisi, iga sõnaga nagu rihmaga lüües:

«Noh, mis armulisel preilil siis *siit majast* vaja on?»

«Ei midagi,» vastas Eeva. «Mul pole praegu kuhugi mujale minna ... ja mul hakkas külm ... ja sellepärast ma tulingi.»

Vooruslik perekonnapea pidas jälle ühe oma karmidest lühijutlustest.

«Ahah, või sellepärast? Vaata aga, vaata-h!» hüüdis ta ja viibutas oma pikka sõlmelist näppu. «Oled tähendab unustanud, mis ma sulle juba kord ütlesin? Noh eks võta siis veel ja veel kord teatavaks: neisse tubadesse kõlbad sa täna veelgi vähem kui aasta tagasi ... kasvõi ennast soojendama! Sest *minu* lapseks ei saa olla *niisugune*! Ma kasvatasin sind jumalakartlikkuses ja kasinuses! ma andsin sulle hea hariduse! ma püüdsin sind eemal hoida kõigest kurjast! Kuid mis tegid sina? Hooraks hakkasid, libuks läksid! Olgu sulle öeldud — varsti võetakse sind kinni lapsetapmise pärast! Kui sa *selles* asjas siia tulid, siis on su käik

asjata. Su üle mõistab kohut õig-la-ne seadus ko-gu oma val-ju-se-ga!»

Proua Saulus langes jõuetult sohvale, ahmis lahtise suuga õhku.

Eeva ütles:

«Ma pole kedagi tapnud ja ei tee seda ka kunagi. Aga sina, sina, isa, oled küll tapnud, kuigi su üle kohut ei mõisteta. Sa oled tapnud nii ema kui minugi! Jah, jah, raiuge mind või tükkideks, — vähemalt selles, milles te mind süüdistate, pole kellelgi õigus mu üle kohut mõista!»

«Sohoh! Aga laip on ju leitud... ja arst konstateeris lämbumissurma,» ütles isa kalgilt.

«Ta oli juba sündides lämbunud,» ütles Eeva.

Härra Saulus astus kohe pika sammuga ukse juurde. Ta avas selle, ta väljasirutatud sõrm sihtis pimedasse koridori; ta lausus selle ainsa õhtu jooksul juba teise karmi lühijutluse:

«Ma palun sind kohe siit toast lahkuda! Mu armsad süütud lapsed võivad iga silmapilk koju tulla ja ma ei soovi, et nad kohtaksid siin tänavatüdrukut. Ja pea meeles igavesest ajast igavese ajani — meie perekonna nimekirjast oled sa lõp-li-kult maha kustutatud! Ja kui sa oma õdede-vendade head nime pi-sut-ki hoida tahad — saa kordki jälle südametunnistusega inimeseks ja tee endale lõpp peale! Jah, tee endale lõpp peale, kas sa kuuled... sa... sa mürgiseen!» Ning ise oma rangusest mõnu tundes küsis ta kohe jälle taltudes: «Või on sul raha vaja?»

«Ei, mul ei ole raha vaja,» vastas Eeva ja hakkas kohe minema.

Kui ta juba eeskojas oli, kuulis ta ema ütlevat:

«Peeter, karda jumalat! Mõtle, et ta on ikkagi liha meie endi lihast ja luu meie endi luust. Kuhu sa ta ajad?

Tõukad teda õnnetut veel tagant ja saad nii ehk tõesti ta mõrtsukaks...»

«Kui saangi, mis siis! See oleks armsa jumala ja minu omavaheline asi. Ei, ei, ära keelitagi mind, — juhtugu mis ka juhtub, mina pesen selles asjas oma käed puhtaks! Eks mingugi minupoolest päriselt tänavale!»

Ja pahase õigusemõistja nagu mõõdetud sammud hakkasid järsult ning otsustavalt edasi-tagasi kulgema, ikka nurgast nurka, ikka nurgast nurka, ik-ka nur-gast nur-ka.

Eeva läks tasakesi astudes trepist alla. Viimane poolaasta oma kuhjuvate äpardustega oli ta nii tuimaks ja ükskõikseks muutnud, et ta ei suutnud enam kannatadagi. Läbi tühja sajuhalluse lonkides mõtles ta kuidagi asjalikult-rahulikult, et tal pole enam kuhugi minna. Ta rõivad olid läbimärjad; tal hakkas külm; ta lõdises. Siis muutus ilm pikkamisi pimedaks. Ja kui linn hoopis vaikseks jäi, läks ta raudteejaama, et otsida ööseks peavarju tagavararööbastel seisvates tühjades kaubavagunites.

Järgmine päev möödus sama nukralt ning lootusetult — ta hulkus, hulkus, hulkus, puhkas siin-seal pargipinkidel, hulkus jälle. Lahelt lõõtsus tugev märg tuul, mis tõi endaga kaasa pakse udupilvi; vahel muutusid need nii tihedaks, et polnud võimalik näha paari sammu kauguselegi.

Kui õhtu jälle kätte jõudis, läks ta sadamakõrtsi, et seal oma viimaste veeringute eest einetada. Neelates isukalt krõbedakspraetud kartulilõigukesi, mõtles ta äkki, et nüüd siis tuleb tal igaveseks ja lõplikult lootused jätta veel kord jalule tõusta.

Sel hetkel astus ta laua juurde hiilivate silmadega, veidi paksuks läinud ja veidi kulunud härrasmees, ase-

tas oma sõrmustega kaunistatud käe ta käsivarrele ja küsis tasakesi:

«Andestust, kas te olete vaba, armuline preili Kullerkupuke?»

Eeva vastas midagi mõtlemata:

«Jah, olen küll... vaba.»

Nagu kõigest eemal seistes nägi ta, kuis paks härra ta arve kinni maksis; nagu kõigest eemal seistes pani ta mantlinööbid hoolikalt kinni. Siis talutas hiilivate silmadega, veidi paksuks läinud ja veidi kulunud härra teda kaua mööda pimedaid tänavaid, kuni nad jõudsid viimaks suure, nagu jõuetult lösakile vajunud maja ette.

Otsekui oleks see kõik, mis temaga praegu toimub, täiesti loomulik, astus Eeva oma tundmatu partneri kannul kõrbenud sibula järgi lehkavasse koridori. Ja valgustades talle elektrilaternaga teed, ütles veidi paksuks läinud ja veidi kulunud härrasmees miskipärast naeru kihistades:

«Olemegi kohal, mu kallis preili Kullerkupuke. Soo, nüüd pöördu siia.»

Eeva astus pisukesse puuritaolisse tuppa.

Kulunud härrasmees ütles jälle:

«Sooh, nii-h... Tee, nagu oleksid sa kodus. Seal tagapool on veel üks ruum, võid ka sinna vaadata. Muuseas — palun vabandust, et ma teid sinatan, aga ma kõlban teile ju isaks, hehehee! Mida te seal vaatate? Jah, täiesti õige, see on mu naise foto.» Ning inetult-kahemõtteliselt naerdes lisas ta veelgi: «Ärge kartke, armas preili Kullerkupuke, loomulikult pole teda praegu kodus. Ta on mul ivake virilavõitu, viisin ta juba paar päeva tagasi haiglasse.»

Ometi viimaks näis Eeva jälle täiele teadvusele tulevat. Ta vaatas kohkunult ringi, võpatas nagu külma tuulehoo käes ja ütles tasakesi:

«Ärge pahandage, aga... te eksite... Ma pole nimelt... niisugune.»

«Oo, kas tõesti!» hüüdis veidi paksuks läinud ja veidi kulunud härrasmees silmi pärani ajades, purskas aga nüüd lausa hirnuma ning ütles pilkavalt: «Ja et seda mulle ütelda, tulitegi te minuga siia kaasa, hohohoo? Rumalus, kallis preili Kullerkupuke, rumalus, — meietaolised... inimesed nagu mina ja sina... me tunneme üksteist juba kauge maa tagant, meil pole tarvis omavahel vigurdada. Muide, ära lase oma väikest rumalat südant asjata vaevelda — ka mina pole nimelt n i i s u g u n e. Hinna jätan sinu enda määrata, armuvallas pole ma kunagi väiklane ega luba endale sündsusetut tingimist. On selge, armas preili Kullerkupuke?»

«Jah, on... on küll...» kogeles Eeva.

Hommiku eel lahkus ta surmani väsinuna ning unisena majast, krabisev kümnekroonine kramplikult pihku surutud. Ja ta mõtles korraga abitult-süüdlaselt naeratades:

«Läksingi tänavale... Jah, läksingi, läk-sin-gi tänavale. Jah, jah, näed, papa — ma läksingi nüüd tänavale...!»

Siitpeale ei kulgenud Eeva langusetee enam pikkamisi ja varjatult nagu seni, siitpeale läks see mäest alla väga kiiresti, suuri hüppeid tehes. Et mitte nälga surra ja viletsamatki katust pea kohale saada, läks ta tõesti p ä r i s e l t tänavale... nagu härra Saulus oli talle oma vihameeles soovitanud.

Kuna ta oli veel noor ning ilus, ei puudunud ta ärklitoas külalised ka kõige harilikumate argipäevade õhtuti. Või ta alustas kuskil odavas kõrtsis ja lõpetas võõrastemajanumbris või mõne muretu poissmehe erakorteris.

Et oma viletsust kergemini taluda, jõi ta end tihti purju. Nõnda valitses ta ümber nagu lakkamatu häma-

rus — pikk, hall, lõputu öö, kus oli raske vahet teha hea ja kurja vahel, ilusa ja inetu vahel, ja kus nii ta ise kui inimesed, kellega ta kokku puutus, liikusid ringi ähmaste varjukujudena.

Ühel vaiksel, nagu mõtlikul suveõhtul, kui ta oli parajasti välja minemas, koputati tasakesi uksele. Vastust ootamata astus tuppa väike lõbusa näoga mees ja teatas üht sõrme hooletult kaabu juurde tõstes, et ta olevat kriminaalpolitseist. Ta kuulutas — ise sekka lamedat nalja heites — Eeva areteerituks . . . ettekavatsetud lapsetapmise pärast.

Nõnda sattus ta vanglasse. Kui ühiskongi raske uks ta järel raginal kinni vajus, näis ta äkki oma poolunest ärkavat ja vaatas kohkudes tagasi oma möödunud elupäevade peale.

Konginaabrid pärisid talt teateid ta eksimuse üle; ta jutustas neile nuuksudes oma loo; nad vangutasid kaastundlikult päid ja andsid talle vajalikke juhatusi. Öösel nägi ta unes, nagu oleks ta alles väike laps ja jookseks vabana mööda põlde ning välju ringi, läbi sooja tuule, läbi särava päikesevalguse. Kõikjal ümberringi kasvas rohkesti lilli ja ta korjas neid kilgates, kuni need ei mahtunud enam ta väikeste sõrmekeste vahele.

Aga juba järgmisel silmapilgul oli see kõik läinud — kadusid lilled, kadus soe tuul, kadus päikesevalgus; ja nüüd kihutas teda läbi ääretu-piiritu tuiskliiva taga suur punane maruhärg, kes lähenes talle nagu paratamatus, lähenes, lähenes, aina lä-he-nes!

Ülekuulamisel eitas Eeva kindlalt oma süüd. Ametnikud naersid teda heatahtlikult-pilkavalt. Nad ütlesid, et see olevat asjata vaev — kogu lugu olevat selge juba algusest lõpuni.

Siis surus ta käed näole ja kisendas suure häälega:

«Ei, ei, ma ei ole seda teinud! Uskuge mind ometi, ma ei ole seda teinud... see patt pole minu patt!»

«Te jääte niisiis kinnituse juurde, et laps oli surnud juba sündides?» küsis halli habemega kohtu-uurija, kes oli sagedasti ta isakodu külastanud.

«Jah, ta oli surnud juba sündides!» hüüdis Eeva.

Vaikus.

Ja kui kirjutaja silmapilguks toast lahkus, ütles heasüdamlik vanake ohates:

«Kui sa mulle võõras oleksid, ei usuks ma ainustki su sõna... Aga praegu ma usun sind... pisut... ja kui see veel minu teha oleks, laseksin ma su vabaks. Miks sa pidasid seda vajalikuks varjata, oma lapse laibakest?»

«Mul oli häbi,» vastas Eeva. Ja kuna ta arvas praegugi halli kohtu-uurija silmis kahtlusesädemeid märkavat, seletas ta uuesti ahastusse sattudes: «Ma ju arvasin... arvasin... et keegi pole mu seisukorda tähele pannud... Jah, jah, jah... uskuge ometi teiegi mind...! Ja ma... ma... mõtlesin, et... et ma matan ta hiljem maha... Aga ma jäin haigeks ega saanud enam mahti seda teha...»

«M-m-jaah...» venitas hall kohtu-uurija ega lausunud enam midagi.

Ainult üks kord käidi teda eeluurimisvanglas vaatamas ja see vaatamaskäija oli ema. Ta oli selle raske teekonna ette võtnud salaja, ilma oma karmi kaasa teadmata, ja ta pidi ruttama.

Nad vestlesid vaid kümmekond minutit. Nad mõlemad nutsid. Aga kui ema juba vaarudes ukse poole läks, hüüdis Eeva peaaegu mõistust kaotades:

«Mamma, oh mamma... ära jäta mind mitte maha! Ma palun, ma palun, ma palun sind, kallis mamma, ära jäta mind mitte maha... ära jäta mind mitte siia!»

«Ütle mulle õigust nagu issanda, meie vägeva jumala ees, — kas sa tegid seda?» küsis proua Saulus tasakesi ja surus tütre pea hellitades enda vastu.

«Ei, ei! Ei, ma ei teinud seda!» vastas Eeva ja karjatas äkki nagu suure valu käes. «Kas ka sina mind siis enam ei usu? Jumal, oh jumal, kas... ka... sina... mind... siis... enam... ei usu?!»

«Usun, tütreke,» ütles proua Saulus. Tal oli nähtavasti veel midagi südamel. Ja veidi aja pärast küsis ta jälle: «Lapsuke, oh lapsuke, miks sa ei võinud ometi elada nagu kõik teised... rõõmuks endale ja rõõmuks ka meile, oma vanematele?»

Eeva vaikis, vaatas liikumatu pilguga otse enda ette. Siis aga ajas ta enda järsku sirgu, ta silmis välgatas nagu tulesädemeid, ja ta ütles pikkamisi ning karmilt:

«Miks? Aga miks ei ole see nõnda, nagu ütleb pühakiri, — selle asemel et oma lapsele valetada, võta parem veskikivi ja uputa ta kõige sügavamasse vette!»

Proua Saulus nuuksatas valuliselt, otsekui oleks teda tugev hoop tabanud. Ta ütles pikkamisi:

«Jah, see on küll õigus, — miks see nõnda ei ole? Ja hoidku jumal kõiki, kes nii talitavad, nagu tegime seda meie, mina ja su isa.»

Kaks kuud hoiti Eevat nõnda eeluurimise all kinni. Siis esitati talle süüdistusakt ja öeldi, et ta võib endale kaitsja valida.

Kui ta kohtu ette viidi, nägi ta jälle üle hulga aja oma isa, auväärset ja õiglast kohtusekretäri, külma ja kalki nagu kivistunud kirjatäht.

Kuna tunnistajad kõik ta vastu rääkisid, mõisteti talle kaks aastat vanglakaristust.

Nõnda jõudis Eeva elu oma viimasele pöörangule, kust edasi polnud enam midagi oodata. Hallid päevad ja hall rüü pigistasid ta hingest viimsegi tõusta-tahtmise.

Vajudes öösiti painajalikkude unenägude küüsi, rändas ta nüüd aina mööda nukraid-nukraid maastikke. Siin oli kõik inetu, kidur, sügavale küüru ning kühmu litsutud. Läbi pori vingerdaval teel polnud lõppu; ta jalgade ümber roomasid kirjud sisisevad ussid. Vahel hakkas ta kõrvus kumisema üks luuletuserida, mida ta oli kunagi armastanud.

Ta nägi läbi raudsete võrede aastaaegade vaheldumist. Kuumad suveilmad kütsid kambri umbseks; öösiti vaikis tuul ja heledast taevast sillerdasid alla kauged tähed. Siis mõtles ta merest, mille pind on praegu kindlasti sile nagu klaas. —

Sügise saabudes paiskus tihti ruutudest mööda koltunud lehti, mis meenutasid põldude kohal lehvivaid kesaliblikaid. Vahel sadas terved päevad läbi vihma; ja ööd olid tormised; aga varsti pärast seda algasid lumetuisud. Konginurkadesse tekkis valge härmatisekord, mis muutis kambri külmaks nagu jääkeldri.

Ent kevad raputas ta tuimenenud meeled jälle pisut enam virgaks. Kui ta esimest korda vihmarabinat ja katustelt allavariseva lobjaka rasket langemiskahinat kuulis, valdas teda valus igatsus vabaduse järele. Ta tahtis vaadata udustesse kaugustesse. Ta mõtles jälle põldudele ning väljadele, kus sädistavad nüüd tagasipöördunud rändlinnud. Sulavatelt tänavatelt tõusid üle trellide udupilvekesed ja tõid ta kõrvu vahutades voolavate rentslite tasase ning rõõmsa sulina. Kui ta ühel tuulisel õhtupoolikul vägevat kohinat ning praginat kuulis, mis tuli nagu kauge, pilvedesse mattuva silmapiiri juurest, mõtles ta endamisi, et küllap see on vist merre rühkiv jõejää, mis murrab endale teed.

Ja jälle panid ta vere kiiresti tuikama ning vabaduse järele kisendama need salapärased vaiksed juuniööd,

mil ringutab kogu loodus elujätkamise ürgse iharuse vaevas. Ta teadis: nüüd lõhnab kõik uimastavalt ja meeli segaseks tegevalt; see lõhn näis tungivat läbi paksude müüridegi. Tuulistel päevadel kuulis ta põliste pargipuude joobnustavat mühinat, kui tuul nende kroone raputas ja nende õietolmu laiali kandis. Mõeldes ühel sellisel õhtul oma surnud lapsest, purskas Eeva äkki nutma, suutmata tagasi hoida kuuldavaid nuukseid, mida ta teiste kambrikaaslaste ees nii väga häbenes.

Aeg edenes, kuid isegi ema ei tulnud teda enam vaatama. Ja ta kadestas kõiki neid, keda polnud unustatud, kes olid tast õnnelikumad.

Vangla töökojas õppis ta õmblema ja kuduma. Kui ta käed juba sama osavad olid nagu neil, kes sellega hoopis kauemini tegelesid, muutus ta endas jälle pisut kindlamaks. Ta kujutles, et ta leiab vabanedes tingimata teenistust kuskil vastavas ettevõttes. Ja kohe tulid ka unistused: ta sõidab kuhugi teise linna, kus teda ei tunta; ta hakkab endale ise ausal kombel leiba teenima; ta kohtab kedagi sama õnnetut, kes temasse armub ja kellesse armub temagi . . .! Ja nüüd, kus ta on ammugi teadlik maailmaelu raskustest, ei suuda teda väärata enam ükski jõud . . .!

Kui ta oli juba poolteist aastat karistust kandnud, viidi ta ühel päeval kantseleisse. Kangesti pikk ja kangesti kõhn vanglaülem tõstis oma peenikesel kaelal kõikuva linnupea ja ütles:

«Vahialune Saulus, ma vabastan teid enne karistusaja lõppu, kuna te olete end korralikult üleval pidanud. Soovin õnne.»

Kuuldes türmiväravaid oma selja taga krigisedes-ragisedes kinni vajuvat, seisis ta jälle kodutuna udusel tänaval, taskus mõnikümmend krooni vaevaga teenitud

raha. Ja imelik: tal polnud sellest enam pisimatki rõõmu! Viimaste ööde jooksul ei saanud ta silmagi kinni, aina kujutles ning unistas; ja nüüd viibis ta vabaduses, ja nüüd ei osanud ta selle vabadusega midagi peale hakata. Ja ta elu tundus taas sihituna ning hallina, nagu see hallide majade vahel roomav hall aur, mis pani ta äkki valusasti köhima.

Kui kord... koju minna...? mõtles ta pikkamisi, ei teinud aga seda ja sammus edasi.

Peatudes siin-seal vaateakende ees, silmitses ta kaua teraselt väljapanekuid, mis ununesid aga niipea, kui ta pilk neist kõrvale pöördus. Kord juhtus ta vanale kindlusevallile ega teadnud, kuidas ta oli tee sinna maha käinud; kord juhtus ta randa ega märganud sedagi, kuis ta sinna sattus; kord leidis ta enda sadamasillalt, mille talasid peksis süsimust vesi.

Õhtu eel tuli talle meelde, et ta peaks katsuma ju endale korterit leida. Ta käis tänavast tänavasse ja vahtis akendele riputatud kuulutusi; ta helistas uste taga, ta kõnetas perenaisi, kes silmitsesid teda ta meelest kuidagi umbusklikult, nagu temalt midagi küsida kavatsedes. Kuid kõik vaadeldavad toad olid ta kehva rahakoti jaoks liiga kallid. Alles videviku saabudes õnnestus tal väike urgas leida, kuhu võis mõneks ajaks peatuma jääda.

Tulid jälle igavad, tegevusetud päevad, need liitusid luitunud nädalateks, ja luitunud nädalatest said luitunud kuud. Tal oli tunne, nagu oleks aeg seisma jäänud ja lamaks raskena ühel ning samal kohal. Kui ta oli paar kuud asjata teenistuskohta otsinud, sattus ta ühes kõrvaltänavas kokku kooliõega, kelle juures ta oli kord elanud.

Eeva vaatas kõrvale, et märkamatult mööduda. Kuid kooliõde hüüdis teda:

«Oo, see oled ju sina! Kuhu sa lähed?»

«Niisama. Mitte kuhugi,» vastas Eeva lühidalt.

Nad seisid uulitsanurgal; katuseräästast tilkus neile vett; nad ei teadnud äkki, millest rääkida. Viimaks küsis kooliõde tasakesi, otsekui ettevaatlikult:

«Sa oled siis jälle vaba?»

«Jah, nagu näed,» vastas Eeva.

Vaikus.

«Kui sul aega on, lähme korraks minu poole,» ütles kooliõde ja lisas kohe: «Ma ei ela siit kuigi kaugel, seal järgmises põiktänavas.»

Eeva näis esialgu kahtlevat, kuid võttis siis selle heasüdamliku kutse vastu. Ja ta käis seal hiljemgi veel, kuni teenija ütles viimaks, et prouat polevat kodus; edasipüüdja ohvitser oli kustki ta kohta halbu andmeid saanud ja keelas oma naisel s ä ä r a s e g a suhteid pidada.

Eeva oli küllaltki kogenud, et kohe asjade tõelist seisukorda taibata. Kuid ta ei haavunud, — nõnda pidi see ju olemagi.

Kuna sääraseid hädalisi oli tematagi juba külluses ja kuna temaga ühes käis ta kuri kuulsus, ei õnnestunud tal suurematelegi pingutustele ning püüdmistele vaatamata mingit tööd leida. Kuskil kontoris öeldi talle koguni toorusi, — temalt küsiti, kuidas elavad praegu ta kambrisõbrad, tema armsad õekesed.

Siis tõusis tas esimest korda kogu ta nurjunud elu jooksul tuline viha, sapine tasumisiha kõigi vastu, keda ta pidas oma õnnetustes süüdlaseks, või kes elasid temast õnnelikumalt. Surmani kõigest väsinuna, hing täis solvumiskibedust, mõtles ta, et nüüd ei maksa end enam üldsegi vaevata asjatute tõusmiskatsetega, Jah, nõndap see oli, — ta oli sattunud sellesse mudasesse keerisesse juhuslikult libisedes, praegu aga püüdis iga-

üks teda sinna tagasi tõugata külmaverelise julmusega, ta viletsuse üle rõõmu tundes.

Ning jälle saabusid mustad päevad, mil tal polnud enam raha kuiva leivagi muretsemiseks. Igal hommikul rändas ta mööda töökodasid ja vabrikute kontoreid; kuid teda ei vajatud endiselt kuskil. Ja vaevalt jalgu lohistades pöördus ta igal õhtul tagasi oma katusealusesse urgu tühja kõhuga ja külmunult, nagu kodutu hulkur-koer.

Kui häda kõige suuremaks muutus, läks ta ühel õhtul välja, et otsida üles mõnd tuttavat. Ent häbi ei lubanud kelleltki laenu küsida. Ta astus tühja kõhuga linna lugemislauda, et end seal vähemalt soojendadagi.

Parajasti, kui ta palitut seljast võttis, nägi ta järsku ühest taskust välja paistvat rahakoti serva. Kuna eeskoda oli hämar ning läheduses polnud ainsatki hingelist, kes oleks teda näha võinud, ei valmistanud see esimene vargus talle peale hirmu kuigi suurt vaeva.

Mõni päev hiljem sihitult mööda linna ringi hulkudes juhtus ta kokku tuttava lõbutüdrukuga, kellega seltsis oli ta ühes ja samas vanglakongis karistust kandnud. Nad jalutasid tükk aega piki jõekallast ja jõudsid viimaks randa. Õhtu hakkas saabuma. Kui nad tagasi linna poole sammusid, küsis tüdruk:

«Millega sa ennast praegu elatad?»

Eeva vastas õlgu kehitades:

«Ei millegagi.»

Nad sammusid kõrvuti ja ta jutustas libule veel kord kogu oma loo. Rääkides lapse laibakese peitmisest, hüüdis ta ahastusega:

«Kuidas mul praegu küll kahju on, et ma niiviisi tegin! Poleks ma end mitte vaevanud, oleks ta, mu maimuke, kindlasti elavana maailma tulnud. Ja mu endagi elu poleks praegu nii üksik ja raske, nagu see on!»

«Rumalusi kõneled! Ühe hädavarese asemel oleks praegu kaks hädavarest, ja . . . kõik!» naeris libu.

Sel õhtul läks Eeva talle külla. Tüdruk tõi lauale kandmiku viinapudeliga, leiba, tüki sinki. Kui nad parajasti einetama asusid, koputati uksele.

«Keegi tuleb . . .!» hüüdis Eeva kohkunult, valmis kohe lahkuma.

Kuid libu keelas teda järsult, peaaegu vihaselt:

«Kuhu sa tormad, loll! Need on ainult paar mu tuttavat.»

Ta avas kohe ukse ja sisse astusid kaks nooreohtu meest, üks tüse ja kuldhambuline, teine aga vaevalt poisikese-east välja jõudnud. Tüdruk teretas neid kärarikkalt ja ütles midagi tundmatus žargoonis.

Külalised tõid endiga kaasa maitsvaid suupisteid ja pudeli konjakit. Veidi hiljem, kui mehed juba purju jäid ja uljast röövlilaulu alustasid, sosistas tüdruk Eevale kõrvu:

«Ole nüüd tragi ja ära lase seda piimahabet peost, — kas sa siis ei näe, kuidas ta sind oma silmadega neelab! Ta on jõuka papa poeg, ma tean, ta võib sulle veel terve patsaka raha kinkida.»

«Ma ei taha nõnda . . .» ütles Eeva abitult.

«Tobu! Kanapea . . .! Eks siis nälgi edasi!» ütles libu kurjalt.

Hommiku eel, kui Eeva väsinuna ja joobnuna koduteele asus, tuli noorem külalistest teda saatma. Kell lõi kolm. Jõudnud kahtlase kuulsusega võõrastemaja ette, sõnas härra:

«Ma peatun praegu siin. Kas te ei astuks ehk silmapilguks sisse, jooksime veel midagi karastavat.»

«Oi, jäägu pealegi!» ütles Eeva ja naeris jälle üle hulga aja lõbusalt.

Ent noor elumees palus nii härdasti . . . ja süüa oli

tarvis ka homme. Ja ta andiski kohe järele, äkilist hirmu tundes võimaluse ees, et seda kutset viimaks tõesti enam ei korrata.

Vaevalt pool tundi hiljem koputati tugevasti numbritoa uksele:

«Avage, politseikontroll!» põrutas jäme hääl koridorist.

Noor härrasmees vaarus pesuväel ukse juurde, oli äkki väga armetuks ja kartlikuks muutunud, avas kuulekalt. Ametnikud viisid Eeva endaga ühes jaoskonda.

«Algaja?» küsis paksu põskhabemega politseimeister ja kissitas naeratades silmi.

Nõnda sattuski Eeva elukutseliste lõbutüdrukute nimekirja, nende hüljatute nimekirja, keda võidakse näha igal õhtul luusimas elavamatel linnatänavatel, et müüa end paari krooni eest esimesele vastutulijale. Ta oli saavutanud oma eluredeli alumise pulga, haisev mudalaine lõi ta pea kohal kokku. Ja ta ei mõtelnud enam millelegi, ta vaid . . . elas.

Ühel kuumal ja tulikuival pärastlõunal arstlikult järelevaatuselt tulles sattus Eeva ühes oma kahe ametikaaslasega jaamaesisele. Rahvast oli palju, oodati rongi saabumist.

Korraga kuuldigi kaugusest veduri ähkimist. Tõmbudes madala aiaplangu äärde, jäi Eeva ajaviiteks vagunitest väljuvaid reisijaid vahtima, erutatud nägudega higistavaid mehi ning naisi, kes kandsid eranditult käes pakke või raskeid kohvreid.

Äkki võpatas ta kogu kehast, — kuskil lähedal kostis tuttavaid hääli. Ta vaatas ringi. Jah, ta polnud eksinud, need olid ta õde ning vend. Marta oli nähtavasti kuskilt koju jõudnud ja Johannes oli talle jaama vastu tulnud. Ja ta lahkus kärmesti, pead õlgade vahele tõmmates, et teda ei nähtaks.

Tollele õhtule järgnev öö oli väga raske ning vaevaline. Ta süda valutas, ta hing pakitses, kuskil ta sisemuses hõõgus nagu vana haav, mis oli ootamatult lahti rebenenud. Lamades liikumatult voodis ja imedes närviliselt paberossi, mõtles ta aina neist kahest, kes olid seal perroonisaginas teineteist nii sõbralikult kohanud. Kui ta viimaks üsna hommiku eel uinus, nägi ta end nendega ühes koju minevat, samuti rõõmsalt juttu ajades, samuti suurt ning rasket kohvrit kandes...

Pärast seda erutavat juhtumit elas ta ligi nädalapäevad tagasihoidlikult ja karskelt, valetades ametiõdedele, et ta tervis olevat äkki halvaks muutunud. Siis kirjutas ta Martale ja palus teda õhtul rannaparki tulla.

Ilm juhtus vihmane ning väga tuuline. Märgadel kõnniteedel vilksatas ainult üksikuid jalakäijaid.

Kui nad kuhugi limonaadiputkasse astusid, küsis Eeva:

«Kuidas sa nüüd ka elad?»

Marta vastas paari sõnaga ning vaikis kohe tusaselt.

Vaevalt veerand tundi hiljem astusid nad jälle tagasi sajusele tänavale. Hakkas juba hämarduma. Kuid ilm oli siiski veidi paremaks läinud, — pilved polnud enam nii troostitult hallid nagu äsja; siit-sealt ilmus nähtavale lapike taevastki. Põliste pargipuude all oli väga vaikne; meri liivaluidete taga auras nõrgalt.

Vallutatud järsku äkilisest haledushoost, ütles Eeva katkemisel oleva häälega:

«Marta, Martake... kui sa ainult teaksid, kuidas ma sind näha tahtsin! Ja samuti ka Johannest, meie venda... Aga koju minna ma ju ei julgenud... Ja ma kartsin nii väga, et sa viimaks ei tulegi.»

«Miks ma ei pidanud siis tulema!» ütles õde ja kirtsutas kuidagi naljakalt-halvustavalt nina. Ja kuna ta kartis, et keegi tuttavatest võib neid juhuslikult näha,

lisas ta kohe noomiva tooniga: «Oled meie perekonnas nagu valge vares! Võta heaks või pane pahaks, aga su üle oleks tulnud veel palju valjemini kohut mõista. Kuidas vanemad sind küll hoidsid ja armastasid... aga sina... noh!»

Sel silmapilgul taipas Eeva äkilise selgusega õe tõelist meeleolu. Hetkeks valdas teda kohutav soov valjusti karjatada, põlvili langeda, Martalt kõige pärast andeks paluda. Kuid ta taltsutas end siiski ja ütles vaid tasakesi:

«Hea küll, mis me selle üle enam targutame. Sul ei ole vist rohkem aega... ja ka mina pean minema hakkama... oma ametikohustusi täitma. Vabanda, et ma sind asjata tülitasin, edaspidi seda enam ei juhtu.»

«Ega muud midagi, kui ma ennast aga viimaks ei külmeta. Hommikul oli kurk nii valus, et...» vastas tüdruk veidi häbenedes, ulatas käe ja kadus kärmesti puude varju.

Sel õhtul tundus juba ainus mõtegi kojuminekule Eeva meelest ääretult vastikuna ja ääretult raskena. Ja ta alustas jälle üht neist sihitutest ringide-tegemistest, mis olid ta valutavat hinge seni ikka nagu suigutanud, talle vajaliku rahu andnud.

Äkki märkas ta, et ta oli üsna linna äärele jõudnud. Seisatades veidi aega avarate põldude serval, vaatas ta punetavat ehataevast ja silmapiiri palistavat metsa. Tugev tuul liigutas rohelisi, äsjasest udust ning sajust veel märgi rukkinurmi. Korraga kuulis ta, kuis hakkas kuskil kauguses laulma hele naisehääl.

Kui ta viimaks tagasi peatänavale jõudis, oli juba saabumas rohekasvalge juuniöö. Tasakesi mingit laulu ümisedes, hinges ikka raske, põrmu suruv hüljatu-kurbus, pöördus ta kohe alla mere poole. Tuli vastu paar tuttavat tüdrukut, ja üks mees hakkas talle järele

käima, kuni tal õnnestus selle eest viimaks rannapargi hämarusse pakku põgeneda.

Kuna kõnniteedel kord-korralt pimedamaks muutus, peatus ta pisut aega valgustatud kasiino ees. Selle avatud akendest voolas öövaikusse lõbusat laulu ja orkestri rütmilist mängu.

Varsti hakkas ta jälle edasi minema. Ta suundus mööda liivast randa muulide poole, mille kaks kiviseljandikku olid hämaruses vaevalt veel nähtavad. Saksofoni melanhoolne ümin saatis teda kaua vanade puude vahel ja ta mõtles äkki nukralt, et ta ei kuule seda... enam iialgi. Viiul sillerdas ja tšello ahastas tumedalt. Kaugenev trummipõrin hääbus mere ühetasasesse kohinasse. Siis ei ulatunud ta kõrvu enam midagi peale havaivile närvilise vingumise, mis tekitas tas tunde, nagu istuks keegi pimeduses ja nutaks ahastades.

Korraga märkas Eeva, et ta oligi muuliotsa juurde välja jõudnud. Ja tõmbudes lahelt tuleva udu pärast vimma, sammus ta pikkamisi tumenevasse kaugusse, ümbritsetud vaid laskuvast ööst ja tasakesi vastu kive peksvatest lainetest.

Kuhu ja milleks?

Et panna punkt oma nurjunud elule ja kaduda jäädavalt?

Või et istuda ainult veidi suveöö sinakas pimeduses ja siis oma senistele radadele tagasi pöörduda?

1930

Sõiduauto nr. 719
ehk
Taaniel Sangerneebo uus õnneaeg

1.

Õhtu eel hakkab sadama ühetasast tihedat lund, mis varjab pikkamisi augud ning konarused, matab enda alla kraavikallastel kolletavad takjavarred, katab kogu maastiku nagu määratu suure valge lõuendiga. Aeg-ajalt pole teed näha mõnekümne meetri kauguselegi, ja siis tuleb end kokku võtta, et mitte kraavi kihutada.

Taaniel Sangerneebo istub kössivajunult oma nahksel juhiistmel, käed tüürirattal. Ta vahib hajameelselt läbi üha ähmasemaks muutuva kaitseklaasi, mida mööda liigub pendlikujuline pühkija lakkamatult edasi-tagasi, ta laseb pilgu üle tühjade nurmede joosta, ta vaatab silmapiiri varjavale tumedale metsale, mis nihkub sammsammult lähemale. Sõiduatuo nr. 719 töötab korralikult; vara saabunud talv on maantee ju ammugi siledaks sillutanud, ainult harva põrkavad esirattad vastu kivikõva konarikku ja püüavad tüüri tasakaalust välja kiskuda. Siis kahekordistub ta pikkade luiste sõrmede haare nagu iseenesest, ja kohe võtab masin jälle endise suuna, tormates edasi vabalt ja kergelt nagu noor ning vilgas loom, kes jookseb vaid omaenda lõbuks.

Aeg-ajalt Taaniel Sangerneebo isegi soovib, et maanteel oleks hädaohtlikke kohti veidi rohkem, — et oleks midagi, mis ta tähelepanu pingutaks. Ühetasane rütmi-

line hõljumine pehmetel toolivedrudel, päratu pika igava kinolindina selja taha veniv maastik oma üksluisusega ja sadava lume tasane langemiskahin masina plekk-katusel — kõik see teeb pea uimaseks ja hakkab und laugudele kiskuma.

Ilm muutub pikkamisi aina hämaramaks. Näib, nagu püüaks kõik tast kaugemale nihkuda, tasapisi kuhugi taanduda, laiali valguda. Väikesed puudesalud, mis kasvavad siin-seal põldude vahel, muutuvad läheneva öö, esimese lume ja pilves taeva kahvatus kumas hallideks, ebamääraste piirjoontega laikudeks; õlest katustega talumajades süttivad tuled värisevad läbi udu ja tahaksid nagu uuesti kustuda; metsa sik-sakiline viir sulab ühte tumedate, nukrust tekitavate pilvedega, mis lendavad kogu aeg üle tühja laotuse. Tee teeb suure käänaku, suundudes nüüd piki aurust rabaäärt palju enam edelasse. Ja äkki kõrge männikutuka varjust esile kerkivast linnast pole järjest tiheneva saju tõttu näha enam midagi peale tuhande tulukese, mis tekitavad kujutluse, nagu ootaks teda seal hämaras kauguses määratu hulk muinasjutulisi olendeid, kes jälgivad lakkamatult tema liikumist.

«Poistel pole vist täna midagi teha, — jutustavad jälle oma niigi juba habemetüükasse kasvanud anekdoodikesi . . .» mõtleb Taaniel Sangerneebo ja naeratab rõõmsalt. Ja otsekui oleks see üsna juhuslik ning tühine mõte talle uut jõudu andnud, surub ta gaasipedaali järsu nõksuga alla ning süütab laternad, pilk nüüd pöördumatult kahte valgusribasse puuritud, mis hüplevad valjusti ähkiva masina ees nagu pikad katsesarved, otsides pimedusest ning lumest sinna peitu pugenud saaki.

Juba varsti jõuabki ta esimeste agulimajade vahele. Akendest langev ere kuma teeb tänava kuidagi vöödiliseks. Linn muutub iga hetkega kodusemaks ning

rõõmsamaks. Suured kivimajad kõnniteede ääres, postide küljes hõljuvad elektrilaternad, kaupluste valgustatud vitriinid oma uhkete väljapanekutega, — oojah, selles kõiges on hoopis midagi muud — midagi lähedasemat ning elurõõmsamat kui lagedates talupõldudes, kõvaks külmunud nurmedes ja laudtasasel maal kasvavates kidurates lepikutes ning kaasikutes, millest ta oli äsja mööda kihutanud! Nurkade tagant ja päraniseisvatest hooviväravatest esile paiskuvad tuuleiilid ajavad üle munakivisillutise madalaid lumelaineid nagu nähtamatud luuad, mida keegi vahetpidamata keerutab.

Jõudnud kaht linnaosa ühendavale tõrvmustal veepinnal kiikuvale nahksillale, tunneb Taaniel Sangerneebo jälle kuidagi imeselgesti mere aeglast vägevat hingust ja selle omapärast soolakat lõhna, mis tekitab kujutluse, nagu oleks kuhugi lähedusse rohkesti joodi valatud. Kerge käeviipega vastujuhtuvaid ametivendi tervitades juhib ta masina oma alalisele seisukohale, vene kiriku taga asuva Lastepargi varju, ronib kohe juhikabiinist välja. Ta on kauaaegse liikumatult ühel kohal istumise tagajärjel peaaegu kange, ta keha on sellest liikumatusest tüdinud, ta tõstab käed üle pea ja ringutab mõnusal meelel. Tal on püstiseisvad kondised õlad, tugev ja painduv selg ja peaaegu edevalt kumeraks hoiduv rind nagu heal maadlejal. Kui ta oma uhiuute säärsaabaste ninadel kikivarbaile tõuseb, ületab ta kasvult kõik oma seltsimehed.

Kuna Taaniel Sangerneebo pole kogu sõidu ajal mahti saanud suitsetada, lööb ta nahkkuue õlised hõlmad nüüd uljalt lahti, võtab taskust õhukese, ussinaha mustriga portsigari ja ütleb endalegi märkamata veidi suurustades:

«V-vastik teekond, aina veni! Sõitsin seda otsa enam kui kaks ja pool tundi, kujutage ette — ei saanud ju

peaaegu kuskil täit kiirust peale panna... Selle neetud lume pärast, tähendab. Teel endal pole just väga viga.»

«Noh, ära nurise, vennas, sul vedas nagu alati,» ütleb väike punajuukseline mees kadedust varjamata. «Õieti oleks see reis minule kuulunud, kui minul vastuoksa viltu poleks vedanud... kah nagu alati. Just enne seda head väljakutset pidin oma paksumaolist arsti sõidutama ja ta krooniga rahul olema... Sinul on samasuguseid kroone taskus praegu... vähemalt kolmkümmend, eks ole?»

«Üle saja jooksva kilomeetri, eks arva välja!» ütleb Taaniel Sangerneebo ja naerab kahjurõõmsalt.

«Praeguste teede juures tähendab see... oh-hoo!» hüüab punapea.

«Õige, sõber Kristjan, praeguste teede juures tähendab see, jah, oh-hoo!» noogutab Taaniel Sangerneebo.

«Ptüi!» sülgab punapea ikka kadedust varjamata.

Veel keegi jalutab lähemale — rüsajas, peaaegu poisikese-ealine ja lühikest kasvu Oskar Siimiskar, klubimärgiga müts uljalt teisel kõrval. Ja see lähemale jalutaja kuulutab kohe oma vanusele vastava kelkiva tooniga:

«Teate, mehed, mina lähen täna õhtul tantsima!»

Taaniel Sangerneebo küsib:

«Tantsima lähed? Kuhu?»

«Noh, küllap juba kohti leidub,» vastab poiss üleolevalt. «Selles osas ma praegu oma pead ei murragi. Nädala lõpp või viik-änd, armas aeg...! Pealegi on ju täna mardilaupäev... ärge unustage, kallid sõbrad ja ametivennad.»

Ning punase peaga Kristjan Arnikas hüüab samuti vaimustusse sattudes:

«Pagana pihta, jah! Täna on ju, jah, mardilaupäev, hohohoo!»

Oskar Siimiskar küsib, pöördudes rõugearmilise pika poisi poole:

«Noh, Nattan, mis sina siis teha kavatsed?»

«Mina? Arusaadav, et lähen kah tantsu lööma,» vastab Nattan Mitt harjunud kombe kohaselt oma pikka ning lihavat nina näppides.

«Kindlasti pole sa, Taaniel, veel kuulnud, mis pagana lugu minuga paar tundi tagasi juhtus,» ütleb klubimärgiga nooruk ja seabki enda jälle luiskama. «Jah, lihtsalt uskumatu! Asi on sihuke, et ma andsin ühele vurlele autovändaga vastu kärssa ja ootan nüüd hirmuga, mil kuldnokad mulle järele tulevad, sest maha see paksuke igatahes patsatas. Maha nagu m-mauk... mitte uimegi ei liigutanud enam, sigudik! Ja mina mõtlesin, et mis kurask ja põrgu mina sinu külmast raipest enam taga vean...! Tõstsin tagumiku muudkui ratastele ja vajusin tulema... nagu Eelias oma tulise vankriga, hahaaa! Kui ta, sikk, ei jäänud viimaks päriselt sirakile!»

Kristjan Arnikas, väike punapea, küsib umbusklikult:

«Kus see vänge lugu sinuga juhtus?»

«Noh, vennas, seda sul igatahes ei ole tarvis teada, kui sa ei taha kord kohtulaua ette tunnistajaks kukkuda,» vastab klubimärgiga poiss praalides.

Aga Taaniel Sangerneebo naerab ainult pilkavalt ning ütleb:

«Ei, näeb jumal-isa ise, et ma ei tea, miks su nimi pole mitte Peeter Paabulind, — valetad nii, et suitsu-juga käib suust välja.»

Kuid ta pole seda lausudes vimmas ega vaenulik nagu alati, ei, seda ta ei ole, ta tunneb end vanade ametivendade killas praegu koguni rõõmsana ning õnnelikuna.

Sõnakas nooruk ajab rinna uljalt ette ja hüüab oma vaevalt üle murdumisjoone jõudnud häälega vägevalt komistades:

«Kes? Mina? Ah mina valetan? N-noh, tead sa, pai mees . . .!» Ja ta lisab kohe siiski veidi tagasihoidlikumaks muutudes: «Kas ma selle mehe päriselt maha lõin, noh, seda ma muidugi ei tea . . . Aga koledal kombel ta mu r-usikamatsu järel karjuma jäi, see on kindel nagu aamen kirikus. Ma ei julgenud ju enam tagasigi vaadata, mõistad.» Ning nähes, et sõbrad lõplikult tema luiskamise vastu huvi kaotavad, lisab ta veelgi, püüdes selle uue jutuga oma mehe-au siiski kuidagi päästa: «Teate, mehed-vennad, te võiksite täna puha välja tulla! Võtame ninad täis ja tantsime mõne punkri muust rämpsust tühjaks, nagu me oleme seda ikka vahel teinud, hohohoo! Ah jah, — eile sai tilgutud ligi hommikuni Leida pool. Peale minu oli seal veel paar tüüpust vaksalipoiste hulgast. Kui me läksime, oli kohal kamalutäis kunne, — ahjukütjad-pärdikud sadamavalitsuse puksiiridelt. Aga Leidat te ju tunnete, — need ahvipojad kihutas ta kohe välja! Noh, ega see v-väike v-vastuvõtt või t-tin-nee, mis ta meile andis, polnud kah palju, eks me ole talle vedanud juba küllalt külalisi! Vaat sellepärast . . . tänu meile . . . ta oma poekesega mitu ning mitu korda enam teenibki kui kõik teised laululinnud kokku. Sina, Taaniel, iga kord, kui ma sinna juhtun, küsib ta ikka just s i n u järele. Miks sa teda vahel ka vaatama ei lähe?»

«Aitab sellest, et sinagi teda vaatamas käid,» ütleb Taaniel Sangerneebo pahuraks muutudes ja kehitab õlgu.

«Kord ma nägin tema pool sinu endist kallist kaasatki, hahahaa-a!» hirnatab klubimärgiga nooruk vanemat kaastöötajat nüüd ilmselt solvata püüdes.

«Nii, ah nägid? Ja näe, kurat sind võtku, mis sa sellest siis minule kiitled!» vastab Taaniel Sangerneebo kurjalt.

Sel hetkel tuleb autode seisukohta salk lärmitsevaid sõitjaid — kolm purjus ohvitseri ja kolm värvimütse kandvat uljast üliõpilast-korporanti. Kärsitud pidumehed hakkavad kohe kepikonksudega vastu kõige uulitsaäärsema masina kaitseklaasi koputama, — kurat ja kaheksa, kas neid tahetakse sõidutada või ei taheta?! Üks neist, kitsaste kiipsvuntsidega kahurväeleitnant, kukub käsi ning jalgu välja sirutades põigiti radiaatorile, teised naeravad kooris nagu väga vaimuka nalja puhul, heinasaona suur kordnik vaatab laisalt üle õla ja poetab enda targu kuhugi hoovi, — las noorhärrad lõbutsevad, milleks noorhärrasid asjata segada! Nattan Mitt, rõugearmiline pikk mees, jookseb tippivate sammudega kohale, haarab autost vända ja lööb mootori osava nõksuga käima. Ja kõik kuus rõõmsameelset asjameest ronivad üksteist tõugates üsna tibatillukesse masinasse, kuhu nad näivad mahtuvat üsna vabalt.

Klubimärgiga nooruk, keda teiste skeptiline suhtumine ta seiklustesse ikka veel vihastab, muutub iga silmapilguga aina pealetükkivamaks ja hakkab viimaks lausa riidu norima. Jah, ütleb ta, kunagine uhke ning tore proua Rita Sangerneebo käivat tõesti üsna tihti selle terves linnas üldtuntud Leidakese pool, hahahaa-a! Ta ei julgevat küll tõendama hakata, et nad mõlemad on juba võilillevärviliste passide omanikud, aga kui see või teine seda praegu ehk tõepoolest ei ole, siis saavat nad selleks kindlasti juba üsna pea! Ning käsi sügaval kalifeede taskus hoides ja veidi kangel kukekõnnakul edasi-tagasi jalutades roogib ta tükk aega suure põrinaga nina, sülgab, vaatab viltupäi, kas

ta sattus ka ettekavatsetud kohta ja seletab väikesele punapeale, tehes näo, nagu vestleks ta ainult sellega:

«Et see meie ilus Ritake varsti ka Karlast lahku läheb, see väike jiftikärbes, seda ma rääkisin alati. Ei ole ju see Karlagi poiss, kes oskab eitesid enda külge siduda. Aga Leidakese juures — n-noh, seal käib igatahes m-mehi nagu m-mürakaid! Minagi olen seal näiteks istunud küll ja küll... aga mind sa, Nattan, peaksid ju tundma, hahahaa!»

Taaniel Sangerneebo, tulipunane üha kasvavast vihasööstust, kärgib nüüd lausa paukudes:

«Nadikael... lõuad pea! Või usud, et nad sul liiga kõvade kruvidega paigale on pandud, — vaat kui äigan korra, näed ainult, kuidas nad minema lendavad!»

Klubimärgiga nooruk kehitab õlgu ja ütleb ülbelt:

«No mis sa nüüd märatsed, poja, ja milleks ma peaksin sinu ees lõugu pidama, — mis kuninga kass sa mulle oled!»

Taaniel Sangerneebo kisendab:

«Hoiatan sind, sa nolk! Kui sa kohe vait ei jää, sunnin ma sind selleks!»

Nagu juba loendamatuid kordi, nõnda on nad praegugi iga hetk teineteise kallale kargamas. Nad mõlemad on suurekasvulised ja tugevad, üks õitsvas nooruses, teine juba hallide meelekohtadega ja elu poolt valusasti läbi ruditud. Ametivennad ootavad ka täna, et nad käsitsi kokku läheksid; kuid selle asemel et teisele oma ähvarduse kohaselt kallale karata, pöördub Taaniel Sangerneebo kiiresti ringi, kargab autosse ja sulgeb prantsatades ukse. Ja ta kihutab tuhatnelja mööda uulitsat alla, laiad õlad tüüriratta kohal vimmas, suu kramplikult kinni pigistatud, silmad kissis.

Kuid veel enne, kui ta sõpradest eemale jõuab, kuuleb ta, kuis väike punapea irvitades hüüab:

«Nägite, mehed, läks jälle nii, et õhk vuhises, hohohoo! Mitte ega mitte ei julge enam kellelegi käsitsi kallale minna, — ju see kaks aastat, mis ta sel korral oma kalli naise armukese pussitamise eest sai, talle nii sügavalt lihasse lõikas. Nagu polekski enam meest... selles suures keres.»

«Kurrrat,» pomiseb Taaniel Sangerneebo raevunult ja pigistab sõrmed nii tugevasti ümber tüüriratta jääkülma kaare, et küünte all sellest valu tekib. Ta mõtleb, et ta peaks masina kohe seisma jätma ja uuesti tagasi minema. Kuid ta ei tee seda, ei, ta taltsutab end ja sõidab edasi.

Ja ta kihutab tänavast tänavasse, võtab järske kurve, on aeg-ajalt vastu poste või seinu põrkamas. Siis muutub linn jälle aguliks, mida valgustavad veel ainult üksikud, harvikult siia-sinna paigutatud gaasilaternad. Ning äkilist nõksatust tehes peatab Taaniel Sangerneebo sõiduki viimaks madala hoovivärava ees, mis on ulakate kartusel juba lukku pandud.

Ta hingab sügavasti, püüab end taltsutada, vihahoog temas ei taha aga ikka veel üle minna. Suu krampliikult kinni pigistatud ja käed sügavale taskutesse topitud, nõnda seisab ta tükk aega harkisjalu keset kõnniteed, hinges ikka meeletu soov kuuldud solvamiste eest pilgeni tasuda. Mõtted mässavad ja märatsevad, haavatud uhkusetunne nõretab sapist, kuum veri lööb hoogudena pähe ja ähvardab mõtteid segi ajada.

Kui ta siiski viimaks veidi rahuneb, kobab ta põuest suure roostetanud võtme ja hakkab väravat avama. Bensiini, riknenud soolasilkude ning mädaneva roiskvee lehk lööb talle näkku, — seda imbub vürtspoodniku laokuurist, seda toob tuul juba ammugi ääreni täis prügikastist, seda näib hingavat endast isegi külmunud muld jalge all. Hoov on kitsas ja pime

nagu umbne kast, paremat kätt asuvas aias kohisevad puud, madal õuemaja, mille piirjooni ta ainult aimab kuskil enda ees, kõik see levitab suitsu järele lõhnavat soojust ja see soojus mõjub kohe kuidagi sõbralikult-koduselt. Kui ta autolaternad süütab, näeb ta enda ees jälle seda viimsegi üksikasjani tuttavat, aastate jooksul meelde kulunud pilti ja tunneb korraga ääretut väsimust. Siis juhib ta masina lahtisse katusealusesse, laotab mootorile vana paksu vilteki ning astub tibatillukesse, umbsesse eeskotta, pead sügavale alla kummardades, et mitte vastu ülemist piita põrgata.

Taaniel Sangerneebo läbib nüüd köögi — kohutavalt külma väikese ruumikese, mille seinad ähvardavad teda iga silmapilk puudutada — ja astub tühja tuppa, mida valgustab esimese lume kahvatu helk. Kohe vallutab teda nagu kerge hirmutunne. Et seda eemale peletada, ruttab ta nurgalaual seisvat kõrgejalgset petrooleumilampi süütama. Kui see susisedes ja suitsedes põlema hakkab, võtab ta nahkkuue seljast, istub sügavalt ohates vanale puusohvale ja sirutab jalad kaugele põrandale.

Korraga tunneb ta ääretut vajadust midagi meelde tuletada, millegi üle põhjalikult järele mõtelda. Ta toetab küünarnukid põlvedele, lõua peopesadele, ta laskub raskelt kühmu.

Nõnda istub ta tükk aega liikumatuna; ent sihitu rahutus ta hinges ähvardab jälle kasvama hakata; ja ta tõuseb viimaks, et alustada tänagi oma igaõhtust edasi-tagasi tammumist.

Ta astub pikkade, lootusetult raskete sammudega, — seinast seina, nurgast nurka, ukse juurest akna alla ja akna alt tagasi ukse juurde. Ta meenutab niiviisi vahetpidamata kärmesti liikudes suurt looma, keda

piiravad kõikjalt kitsa puuri kägistavad seinad. Aeg-ajalt tõukab ta küljega vastu lauda või jalaga vastu tooli, aeg-ajalt riivab ta õlg ust või ta puus logiseva puusohva teravat serva; kord käib vari ta ees, kord järgneb see talle, sedamööda, kas ta ise on pööratud tule poole seljaga või näoga. Kui ta jälle kord kummuti juurde jõuab, kus lebab paks riidesse köidetud album, peatub ta hetkeks, puurib pilgu selle kitsasse kaanepilti ja pomiseb korraga:

«Eeh, sina... kas sul siin halb oli? Jah — kas — sul — siin — halb — oli?»

Ning samal hetkel, kui ta seda pomiseb, teab ta täpselt, lausa painajaliku selgusega, mille üle nimelt pidi ta järele mõtlema...

See, mis teda nüüd jäägitult haarab, on jälle sama liikumatuna hinge litsuv mälestus, mille käes ta on piinelnud juba kuust kuusse ja aastast aastasse. Rita lahkumisele järgnev kaklus; kardetava haava löömine oma kunagisele sõbrale; kohtu alla sattumine; karistus — kõik need üksikasjad on juba ammu oma esialgse teravuse kaotanud; kuid kord nii armsa olevuse pilt ei taha nüüdki veel teda päriselt jätta. Ta näeb hämaratest nurkadest enda ette kerkivat tumedajuukselist pead, veidi kõhnu, peaaegu lapselikke õlgu ja vallatult sädelevaid silmi, mille sügavuses alalõpmata midagi nagu põles ja leegitses. Ehkki ta püüab sellest piinavast kummitusest meeleheitlikult vabaneda, ilmub see ikka ja jälle tema rahulikke õhtuid ja pikki öid segama... Ning tihti peab ta hommikul välja minema surmani väsinuna, seljataga painajalik pöörlemine küljelt küljele, möödunu ahastav taganutmine, kuigi ta teab, et see enam midagi ei aita.

Siis ei lähe ta tihti töölegi, jätkab oma lõputut kõndimist ka kogu päeva, mõtleb, aina mõtleb. Ikka ukse juu-

rest akna alla ja akna alt tagasi ukse juurde; ikka seinast seina; ikka nurgast nurka. Ja säärane on ta tee tänagi. Ta kuuleb oma sammude kompsivat kaja läbi praokile jäänud ukse kööki tungivat, sealt edasi eeskotta ulatuvat ja vastu kumisevat isegi vanadest tühjadest puukuuridest, mis piiravad hoovi. On väga vaikne, — ainult ta sammud kajavad sellest vaikusest läbi ja ainult tuul puhub kahinal vastu aknaruute ning kohiseb katuse kohal.

Äkki kuuldub kustki nurgast sügavat haigutavat ohkamist ja kohe selle järel ronib nähtavale suur segavereline koer, jäädes peremehele loiult otsa vahtima, nagu sellelt midagi küsides.

«Noh, poisu, kas sa ootasid mind kah täna, vana sõber?» ütleb Taaniel Sangerneebo, naeratab valuliselt, kuid jätkab ikka kõndimist.

Musta turjaga hunt kissitab valguse pärast silmi ja liputab rõõmsalt-sõbralikult saba.

Ning Taaniel Sangerneebo käib aina edasi ja ütleb jälle:

«Tubli, tubli, vennas, kohe hakkame keha kinnitama ja siis saad sinagi suutäie inimestetoitu.»

Koera usaldav lähenemine juhib ta piinavalt ühte punkti koondunud mõtted jälle pisut laiali. Ta sirutab käe välja, silitab looma karedat, nagu valvsalt püstiseisvat karva, läheb akna juurde ja võtab selle vahelt singikamaka, tüki kivikõva leiba ning piimakannu. Kui ta isukalt sööma hakkab, istub sõber ta ees põrandal ja püüab ehtsa tsirkusemehe osavusega kinni iga toidupalakese, mis peremees talle viskab.

Selle ühegi mugavuseta õhtueine varsti lõpetanud, süütab Taaniel Sangerneebo paberossi, toetub seljaga vastu sohvaleeni ja vaatab kissis silmil lae poole tõusvaid suitsurõngaid. Need muudavad kiiresti kuju ja

hajuvad varsti ühtlaseks halliks pilvekeseks. Ja ta hakkab tänagi mõtlema naisest, kes oli ta säärase südametusega hüljanud, selle salavahekorrast, mis oli teda samavõrra solvanud kui kurvastanud, teiste ametivendade kahjurõõmsatest, seletamatult tigedatest mõnitustest ning pilgetest, mis jälgivad teda veel praegugi, enam kui kaks aastat pärast seda vapustavat lugu. Kui ta silmad hetkeks kinni vajuda laseb, näeb ta end jälle mööda lõpmatut maanteed edasi kihutavat, kühmus tüüriratta kohal, keha täis kõigest tülpinud mehe sügavat väsimust, nagu rasket, tarretamapanevat külma tina.

Kui ta lõpuks ometi und tunneb, lööb kell juba üksteist. Ent selle asemel, et tõusta ja korralikult voodisse heita, sirutab ta enda kogu pikkuses puusohvale, rasked saapad jalas, rõivastes nagu ta on. Ja vaevalt saab ta seda teha, kui ta juba uinubki sügava, nagu vihase norinaga, mis kajab nüüd samuti vastu tühjast köögist, vist eeskojastki... ja küllap vist hoovi ümbritsevatest pimedatest puukuuridestki.

Ometi ei saa ta kuigi kaua magada. Korraga satub ta otsekui metsikusse keerisesse, mis tõukab teda armutult siia-sinna. Ta teab ise lakkamatult, et see on vaid unenägu, ja teeb korduvalt pingutusi, et sellest unenäost virguda, kuid see ei õnnestu, metsik keeris aina jätkub, jätkub. Ta nagu sõidab kuhugi, maantee on lund täis, ja see lumi on kohutavalt sügav, — masin mattub otsekui tihkesse kleepuvasse jahumassi, mis tungib talle suhu ja matab kinni ta silmad. Keegi, kelle ees ta tunneb lausa loomalikku hirmu, istub aga ta selja taga ja karjub üha kurjemaks muutuva häälega: «Kiiremini, kiiremini, kii-re-mi-ni, kurrat!» Ning järsku kaob rataste alt kõva maa, ta langeb hirmsa hooga kuristikku, kõik tema ümber aina tuiskab, otsekui oleksid

kustki vahetpidamata ta peale vajunud tihedad, hingematvalt soojad udusuled. «Kiiremini, kiiremini, kii-remi-ni, kurat sind võtaks!» karjub aga keegi ikka ta selja taga, otse talle kõrvu, kogu ta surmani väsinud kehasse.

«Ma ei saa! Ma ei suu-da e-nam!» ütleb Taaniel Sangerneebo ahastades ja avabki nüüd silmad.

Kohe näeb ta, et see unenägu on kestnud tõepoolest väga lühikest aega. Koer istub endiselt keset põrandat, lumi kahiseb endiselt vastu aknaid, tuul undab endiselt katuse kohal. Kuid ometi on tal tunne, nagu oleks kõikjal tema ümber iga pisemgi häälitsus äkki vaikinud ja sellest imelikust senitajumatust vaikusest hakkab jälle välja hiilima tülpinud ning väsinud inimese painav igavusetunne, mis kulutab ta hinge viimasel ajal nagu rooste rauda.

«Tarvis on . . . veel midagi ette võtta!» ütleb Taaniel Sangerneebo kuuldavalt ja veidi kogeldes ning vaatab ahastava pilguga korraks petrooleumitule kumas helkivatele ruutudele, mille taga mustendab ju ammugi sügav öö. Ning otsekui oleks see üsna juhuslik mõte ta mingile kindlale, kõigist vaevadest päästvale otsusele viinud, tõuseb ta kähku, tõmbab nahkkuue uuesti selga ja kustutab lambi. Ta lahkub kohe toast, ust enda järel hoolimatult kinni visates ja ikka veel keset põrandat istuvale neljajalgsele sõbrale tähelepanu pööramata.

Väljas sajab endiselt paksu lund, mis on vahepeal enda alla matnud nii majad, uulitsad kui madalad viltu vajunud plankaiad.

Kui ta kuuri läheb ja masina tagurpidi hoovist välja juhib, kuuleb ta Püha Pauluse kiriku tornikella lööma hakkavat, loeb hajameelselt ja saab kaksteist. Ning andes autole täie kiiruse, sõidab ta tuhatnelja linna poole.

On pehme öö nagu ikka siis, kui ilm tormile valmistub. Tuul surub vastu seinu, tihe lumi tiirutab hoogsalt mööda tänavat ringi; läbi auto ees jooksvate valgusjugade libisevad juba tuisulained, aeg-ajalt kõrgele pimedusse tõustes, siis aga jälle üsna vastu maad tõmbudes. Ja salk hiliseid mardisante, lambanahksed kasukad pahempidi seljas, jookseb lärmates mööda, lootes nähtavasti veel kuhugi sisse pääseda.

Masin hüpleb auklikul teel ja varsti jõuab Taaniel Sangerneebo kõrtsi ette, kust väljub parajasti kaks kõhukat lihunikku. Ta mõtleb äkki, et ta peaks j u s t s i i a sisse minema...

Ta pidurdab maameeste hobustest mügerlikuks näritud lasipuu kõrval. Kuna aeg on juba hiline, põrutab ta rusikaga vastu plekiga kaetud ust — ta on ju siin peaaegu omainimene, — kuulab veidi aega ja põrutab jälle. Majast kostavad laatsivad sammud ja varsti talle avataksegi.

Ta astub sisse, ere valgus lõikab talle silmi, ta hingab sügavate sõõmudega suitsust ja viinalõhnalist soojust. Leti ees seisab üks mees, — üks purujoobnud mees — kes hõikab talle lärmakalt:

«Tere, kapten, sa vana kaim!»

Ja Taaniel Sangerneebo vastab ringi vaatamata, oma tusatuju varjata püüdes:

«Tere ka ise... vahva Aabraham.» Siis viskab ta mütsi lauale, istub ning hüüab ettekandjale: «Sibulaklops kolme õllega ja väike karahvin viina. Tee ainult ruttu, Lilli.»

«Kohe... üks silmapilk,» noogutab valgetverd tütarlaps ja läheb virgalt tellimist täitma.

2.

Kui Taaniel Sangerneebo kõrtsis ringi vaatab, näeb ta, et siin ei arvestata tänagi politseitundi. Nii puhveti-ruumis kui tagumistes tubades keeb elu alles täie hooga. Suured habemetüükalised mehed, enamikus turukaubitsejad, ülearusest verest lillakaspunaste kukaldega lihunikud ja oma jõukusega kiitlevad ülesostjad istuvad jookidest üleujutatud laudade ümber ja püüavad kaasa laulda kolmele lõbusale, samuti juba purjus tänavamoosekandile; nende kergemeelsed naiskaaslased kiljuvad edevat naeru; põrandal vedeleb laiakstallatud paberossiotsi ja laiutavate kundede poolt laiali poetatud toidutükke. Kõik siin, isegi seinad ja lagi, lehkavad hapukalt-vängelt ja raskesti. Rasvalapiliste põlledega piigad liiguvad väsinult edasi-tagasi, unistades nähtavasti ajast, mil nad siit ometi kord lahkuda saaksid.

«Sina kah . . . oled siis täna pidutsema pistnud,» ütleb Taaniel Sangerneebo, kui purjus mees leti äärest ta juurde astub ja laia liigutusega toolile istub.

«Jah,» lausub sõber ning lisab kohe nagu edevalt naerdes: «Nõnda küll, kapten, ka vaga Aabraham võttis püha sisse ja pistis pidutsema! Sellepärast et . . . vaga Aabraham pole kelneriks loodud, ta võib vahel ka härraks hakata . . . hahahaa! Pr-roo-sit, täna vaga Aabraham ei vea kellegi ees kassiküüru selga ja maksab ise jootraha! Aga kust sina nii hilja tuled? Sõidust?»

«Ei, kodust,» vastab Taaniel Sangerneebo.

«Ko-dust?» kordab mees.

«Jah,» noogutab Taaniel Sangerneebo. Ja seletab nagu vabandades: «Igav hakkas . . . Noh, mõtlesingi siis, et keerlen vähe aega veel ringi. Ja astusingi siis ka siia silmapilguks sisse . . .»

Purjus kelner liigutab oma kõhnu lõuapärasid, mis tõmblevad peaaegu kollase naha all nagu kaks suurt sõlme. Tal on tillukesed, hästi lühikeseks pügatud vurrud, kõrge otsaesine ja väikesed kavalad silmad, mille ilmet ta oskab osavalt muuta, vastavalt sellele, kuidas see talle kasulikum on. Ta süsimustad õlitatud juuksed pole täna pugejalikult siledaks harjatud nagu tavaliselt, need kleepuvad korratute salkudena higistele meelekohtadele; kui ta käe lauale ulatab, et võtta sealt õlleklaasi, värisevad ta pikad sõrmed tugevasti. Siis vaatavad nad teineteist vähe aega sõnagi lausumata, kaks suurekasvulist meest, mõlemad vintsutatud ning tüdinenud, mõlema nägu jumestatud nukrast naeruvinest. Ja Taaniel Sangerneebo ütleb viimaks, alustades nüüd esimesena vestlust:

«Pagana pihta, vennas, ma pole seni märganudki, et sa oled ju hullupööra vanaks jäänud. Millest siis see, sa vaga Aabraham?»

«Noh, ega's minagi saa ju maailmas rohutirtsu moodi ainult tantsida ja pilli mängida!» kehitab sõber oma püstiseisvaid õlanukke ega paistagi enam nii otsas olevat nagu äsja leti juures seistes. «Ligi kakskümmend viis aastat tirin ma igasugu lontrustele ette küll õlut, küll viina, — algasin ju juba pikolona . . . Noh, peaksid isegi teadma: meietaolisi elu ei silita ega paita, ennem ehk kitkub sulgi ja karistab. Või oled's sinagi, kunagine vägimees, veel sihuke, nagu siis, kui me ujusime . . . noh, ütleme . . . ivake sügavamas ja puhtamas vees.»

Taaniel Sangerneebo vaatab mõtlikult enda ette lauale, hakkab õlleklaasiga lauale suuri ringe joonistama. Raske õhk paneb silmad valutama, teeb pea uimaseks. Ikka näib talle, nagu peaks ta nüüd-nüüd midagi hoolikalt läbi mõtlema ja kindla otsuse langetama, otsuse, mis lahendaks korraga kõik küsimused. Ent

ometi ei viitsi ta jälle hulgal ajal sõnakestki lausuda; ja nad istuvad kaua vaikides teine teisel pool lauda, kuni tuleb viimaks ettekandja ja toob neile mõlemale tellitud õhtueine.

Nad söövad, joovad ja vahetavad ikka vaid üksikuid juhuslikke lauseid. Karvatüükaliste põskedega vööritsejad naaberlaudade ümber satuvad üha hoogsamasse meeleollu, kipuvad tantsima, pigistavad oma sõbratare, kes käätsatavad iga puudutuse juures nagu kanad. Kuskil uulitsal jorutatakse laulda; kolm tänavamoosekanti mängivad nii, et higi aina voolab, — nad tahavad, et nendega rahule jäädaks, ka nemad tahavad ju elada ja ivake lõbugi maitsta. Keegi lööb kellelegi taldrikuga pähe ja haavatu verine nägu viirastub suurt ruumi täitvas suitsuvinas kuidagi tontlikult-kahvatult ning mõttetult, nagu pikast filmilindist juhuslikult välja rebitud võigas episood, mis pole kuidagi ühenduses kõige muu ümbritsevaga.

Kui kell kaks lööb, tantsib Taaniel Sangerneebo oma esimese tantsu; kell kolm trambib kohmakalt põrandal ringi nagu kunagi see, kes tahab kah teiste õlul pisut nalja teha, kuid ei saa sellega mitte kuidagi hakkama; ning kella nelja ajal tõuseb ta laua tagant, on äkki nagu sootuks kaineks muutunud ja astub kõrtsist välja, et ometi viimaks koju puhkama minna.

«Ole sa terve, vana kaim!» karjub vaga Aabraham talle peaaegu kõrva ja püüab teda purjus mehe nutuse hellusega kaelustada.

Kuid Taaniel Sangerneebo lükkab ta endast pahuralt eemale ja ütleb meelega solvates:

«Jäta jändamine ja... ära tüki!»

Pisut hiljem lööb ta pikast seismisest kangeks külmanud masina käima, istub tüüri taha ning kihutab täie kiirusega kõrtsi eest minema; autolaternatest langevad

eredad valgusjoad jooksevad hüpeldes üle lumise kivisillutise.

Parajasti, kui Taaniel Sangerneebo tahab kodutänavasse pöörduda, märkab ta pimeduses äkki inimkogu, kes lamab otse sõiduteel. See on naine punases kootud mütsis, kõrgetes botikutes ja karvase kraega palitus. Lamaja pea on lumele vajunud, üks käsi lebab väljasirutatult kõrval, nägu on kuidagi lapselik ja väga kahvatu. Ja kuigi Taaniel Sangerneebo saab mahti lamajat vaadata ainult hetke vältel, märkab ta ometi selle suudki — kahvatut, sinisehuulelist suud, mis on pärani avatud ning näib selletõttu mustana ning ebaloomulikult suurena.

Taaniel Sangerneebo juhib masina järsu ning kärme käeliigutusega magajast mööda, püüdes vältida posti, mida ta näeb samuti alles praegu. Ja jälle on iga lihas ta suures kehas täis rahulikku kindlust ja vääramatut jõudu, talle tundub isegi, nagu poleks ta joonud ainsatki klaasi.

Ta väljub sõidukist, istub tüdruku kõrvale lumele, võtab selle pea sülle. Taskulaterna põlema süüdanud, vaatab ta vaest väsinut äkki virgunud sügava kaastundega. Jah, muidugi — see on kindlasti üks neid paljusid, kes lendlevad sellistel öödel nagu täna ringi maskipidudel ja tantsuõhtutel, et teenida mõnelt lõbusalt joodikult kasvõi paargi kroonikest. Ja Taaniel Sangerneebo pomiseb nukralt muiates, kuigi ta teab, et see, kellele on need sõnad määratud, teda ei kuule:

«Oh sa hädavaresekene küll, või nõndaviisi on sinuga sel kaunil õhtul ümber käidud! Oh sa rumalake küll, kas sulle seda nüüd vaja oli!»

Lõbutüdruk on lamanud siin nähtavasti alles lühikest aega: vaatamata koguni käredaks muutunud külmale on ta käed alles soojad, isegi ta põsed õhetavad veel ker-

gelt. Kui Taaniel Sangerneebo teda raputab, hakkab ta oigama ja kõõksatab kõrge ning heleda lapsehäälega. Ja Taaniel Sangerneebo ütleb hellalt, korraga tasakesi naerma puhkedes:

«Üles, üles, tütreke! Nõndaviisi võid sa enda ju veel surnuks külmetada!»

«Jäta mind rahule, lollpea, või ma karjun... ja hüüan appi!» ütleb tüdruk veidi kareda häälega, kuid ei suuda ikka veel päriselt ärgata.

Taaniel Sangerneebo küsib:

«Kus sa elad? Ma viiksin su koju.»

«Puutumata Neitsite uulitsal,» ütleb tüdruk nüüd pilkavalt ja vaatab teda oma õhukeste laugude alt, tõuseb siis istukile ning lisab lõbusalt: «Ah lahke härra tahab mind koju saata?»

«Pea suu ja ära enam eputa!» ütleb Taaniel Sangerneebo nüüd pahaseks muutudes.

Tüdruk katsub end kõigest jõust püsti ajada, ei suuda aga seda ja vajub istukile lumele tagasi.

Taaniel Sangerneebo võtab ta kätele, tõuseb ja astub auto juurde. Ja asetanud vaese väsinu enda kõrvale juhipingile, surub ta jala täie hooga gaasipedaalile.

«Kus sa elad?» küsib ta jälle järsult.

Kuid selle asemel et vastata, pomiseb tüdruk uniselt:

«Auto... Kas see auto... see auto... on sinu enda oma?»

Ning samal hetkel uinub ta uuesti, rahulikult ja sügavalt, pea usaldavalt pahura naabri õla najale toetatud.

Kogu äsjane rõõmus elevus on Taaniel Sangerneebo hingest jälle kadunud, ta vaatab süngel pilgul läbi tasakesi langevate räitsakate. Mis teha, mida ette võtta? Kordniku juurde ja... soolaputkasse, mõtleb ta. Jah, muidugi — ei või ju inimest ometi tänavale surema jätta!

vastab ta endale kohe kuuldavalt, nagu oma otsust sellega õigustada püüdes.

Ta teeb veel kord katset naist äratada; ning kuna tüdruk vastuseks ikka vaid ümiseb, paneb ta auto tagurpidi käima, väljub põiktänavast ja kihutab täie hooga linna poole.

Kordnik, tuttav mees, mõtleb, et ta mööda sõidab ja viipab talle käega. Kuid Taaniel Sangerneebo peatub üsna ta ees, avab ukse ja ütleb:

«Mul on üks väsinud reisija, aga kahjuks ei tea ma, kus ta elab. Öö on külm, kui ma oleksin ta magama jätnud, poleks tast hommikuks üldse enam oma aadressi ütlejat. Mis sa arvad, mis ma peaksin temaga tegema?»

«Ei muud ühtigi, kui puhkekohta toimetama,» vastab kordnik laisalt.

Härmatanud vuntsidega asjamees tahab juba autosse ronida, et kaasa sõita. Kuid viimasel silmapilgul peatub ta ja heidab veel kord uuriva pilgu tüdruku näole, mis on nüüd kuidagi kurb-kurb ja surmani väsinud. Ning vallutatud samuti kaastundest selle õnnetu olendi vastu, lööb ta käega ja tähendab tusaselt:

«Eeh, pagan võtaks... polegi himu teda sinna külma kongi viia. Vaata terasemalt, t e i e rahvas peaks ju s e d a rahvast ikka tundma.»

Taaniel Sangerneebo ütleb õlgu kehitades:

«Peaks... õige. Ja enamat jagu neist ma tunnengi. Aga nende killast ta kahjuks ei ole.»

«Mnjaa, elukutseliste killast ei paista ta tõesti olevat,» arvab ka haleda südamega kordnik mõtlikult.

Nad teevad jälle asjatuid äratuskatseid. See ei anna aga tagajärgi, tüdruk on endiselt lõtv nagu laip.

Ta avab silmad alles siis, kui kordnik teda tugevasti, peaaegu vihaselt raputab. Kuid ta on nüüd täiesti segane

ning vastab kõigile küsimustele mõttetu naeruga. Ja kordnik heidab käega ning ütleb:

«No on alles lugu, — mis pagan sa temaga teed või oled...? Soolaputkas pannakse ta kohe kartsa, ja kui mitte just tiisikust, siis vähemalt kopsupõletiku saab ta seal ilm-tin-gi-ma-ta.» Ning korraga tuleb talle hea mõte. «Anna talle, vennas, ise ulualust, — näed ju ise, kõlbab sulle tütreks, kuidas sa teda ikka surra lased.»

«Mina? Talle... ulualust? Peaksin ta tähendab enda poole viima?» ajab Taaniel Sangerneebo silmad pärani.

Kordnik noogutab:

«Jah, peaksid seda tegema. Mina olen — nagu sa ju tead — perekonnainimene, mina teda aidata ei saa... ei eit seda usuks, et ma niisama... heast meelest...»

Ja rinda harjunud kombe kohaselt kumeraks ajades ning vöörihma kohendades jalutab ta raskel sammul autost eemale.

«No mis siis ikka, eks üht hädavarest aita alati teine hädavares,» ütleb Taaniel Sangerneebo kordnikule järele.

Juba kümmekond minutit hiljem jõuab ta koju. Ta võtab tüdruku sülle, viib tuppa ja asetab voodisse, lahti rõivastamata, nagu see on. Siis heidab ta ise kõvale puusohvale, kuulab pisut aega magaja ühetaolist, rahulikku hingamiskahinat, suleb silmad ning näeb end äkki mingisugusesse pimedusse vajuvat, kuuma ning umbsesse, kus kõik pikkamisi hääbub ja laiali valgub.

Kui ta ärkab, hakkavad aknad juba helendama. Ta tõuseb, süütab tiku ja näeb, et kell hakkab kaheksa saama. Ei, pagan võtaks, see on tõepoolest sigadus nii kaua kodus vedelda! mõtleb ta pahuralt.

Korraga langeb ta pilk voodile ja kogu möödunud öö tuleb talle kohe meelde.

Kuube kärmesti selga tõmmates märkab ta, et külali-

negi on juba ärganud. Ja ta ütleb endalegi ootamatu sõbralikkusega:

«Ahah, te ei magagi enam!»

«Jah, nagu näete, ma ei maga enam!» vastab tüdruk nipsakalt ja vaatab teda kuidagi ainiti oma heledate silmadega, mille ilme tuletab Taaniel Sangerneebole meelde midagi väga kauget, kuid ühtlasi ka väga-väga kurba. Korraga meenub talle õde, — see, kelle ta oli kord isa abiga välja tõmmanud tibatillukesest harujõest, peaaegu ojakesest, kuhu tüdruk oli enda uputanud oma suures hingehädas. Ja vallutatud peaaegu valusast õrnusehoost, küsib ta hetke pärast tasakesi:

«Te tahate ehk . . . midagi süüa?»

«Ei, aitäh, ma e i t a h a süüa!» vastab öömajaline jälle tigeda nipsakusega.

Nad vaatavad teineteist hetk aega uurides, lamp kahiseb ja hakkab suitsema, varjud liiguvad mööda seina edasi-tagasi. Tüdruk on väga ilusa näoga; tal on tumedad juuksed, ja valge nahk ta kätel, põskedel ning kaelal näib lausa hõõguvat.

Taaniel Sangerneebo ütleb tahtmatult naeratades:

«Te paistate mu peale pahane olevat, aga ma pole teile tõesti midagi halba teinud. Oleksite te mulle oma aadressi ütelnud, magaksite te praegu oma isiklikus voodis. Muuseas, — mind nimetatakse Taaniel Sangerneeboks ja ameti poolest olen ma selle vähenõudliku masina juht ja omanik, milles ma teid siia puhkama sõidutasin. Ma küsisin teilt, kas te tahate ehk midagi süüa?»

«Ja mina, kui ma ei eksi, ütlesin vist, et ma e i t a h a midagi süüa,» vastab tüdruk.

«Aga kuidas oleks klaasi viinaga?»

«Klaasi viinaga ei ole kah . . . mitte kuidagi.»

«Kui nii, siis nii, — mis seal parata,» ütleb Taaniel

Sangerneebo, vaatab pisut aega silmi kissitades põrandale, pöördub siis sõnalausumata ja istub tagasi sohvale.

Mehe heatahtlik-sõbralik toon hakkab tüdruku meeleolusse siiski pikkamisi muutust tooma. Ta heledates silmades süttib nagu leebet alandlikkust ja pisut usaldustki. Siis laseb ta äkki pea kätele vajuda, hakkab erutatult nuuksuma ja küsib kogu kehast võppudes:

«Ütelge ... ütelge palun, kas te ... korjasite minu ... tänavalt ... üles?»

Taaniel Sangerneebo noogutab:

«Jah, kui asju nende päris-nimedega nimetada, siis ... nõnda see küll oli, — ma korjasin teid tänavalt üles.»

Vaikus.

«Mu jumal, mida te küll minust nüüd mõtelda võite!» ütleb tüdruk viimaks ja kogu keha näib järsku — ilma äsjase jonnakuseta — kuidagi lõdvaks vajuvat, nagu närtsivat.

Taaniel Sangerneebo kehitab õlgu.

«Aga mida ma teist siis ikka mõtelda võin?» ütleb ta. «Ei ole ma teie mees, ei ole ma teie isa ega vendki ... Nii et ... pole mul mingit õigust teie üle kohut mõista.» Ja kogu oma napi toidutagavara jälle akna vahelt lauale toonud, küsib ta juba kolmandat korda: «Kas te siis tõesti süüa ei taha?»

«Mul on ju häbi, kas te siis aru ei saa!» hüüab tüdruk nüüd ahastades ja laseb käed näo eest alla vajuda.

«Lollus, asuge lauda, pole siin tarvis vigurdada midagi!» ütleb Taaniel Sangerneebo resoluutselt, püüdes sellega varjata oma õiget meeleolu.

Külaline istub veel veidi aega vaikides oma kohal, liigutab end siis otsustavalt ja tõuseb pikkamisi püsti. Ta kohendab kärmesti juukseid. Siis tuleb peaaegu kartlikult astudes laua juurde, naeratab järsku ja küsib:

«Ega teil priimust või piirituselampi ei juhtu olema?»

«Priimus on,» vastas Taaniel Sangerneebo.

Vaikus.

Tüdruk küsib jälle hetke pärast:

«Aga... petrooleumi?»

«Noh, küllap leidub sedagi,» ütleb Taaniel Sangerneebo ja naeratab nüüd samuti.

«Kas ehk... köök kah...?»

«Köök kah, köök kah!»

Taaniel Sangerneebo tõuseb, juhatab naise kööki ja tuleb ise tagasi tuppa. On äkki imelikult kerge olla, — imelikult kerge ja imelikult hea. Üksindustunne ja igavus on äkki kuhugi kadunud, ta meeleolul pole jälle vigagi, ta veri voolab soontes kuidagi soojalt ning rõõmsalt. Siis hakkab priimus praokilseisva ukse taga undama, pannile asetatud liha säriseb, kõik ümberringi lõhnab varsti magusalt.

Nõjatudes seljaga vastu puusohva nagisevat leeni, tõstab Taaniel Sangerneebo oma suured jalad ootamatult toolile, nõnda nagu ta oli teha armastanud oma kaugetel õnnepäevadel, mil ta läheduses kostis veel lõbusat naeru ja südamlikult lapsikuid naljakesi.

Tüdruk tuleb juba mõne minuti pärast tuppa, asetab sööginõud lauale ja ütleb:

«Noh, niipaljukest oli seal võimalik korda saata. Kui mitte muud, siis vähemalt sink on nüüd kuum ja leib on kah üle praetud. Palun väga, härra peremees.» Ja ta teeb nende sõnade juures tillukese viisakuse-niksu, mille üle on raske kohe otsustada, kas see on mõeldud tõsiselt või ainult vallatusena.

«Tänan,» noogutab Taaniel Sangerneebo muiates. Ning kui nad on juba veidi aega vaikides söönud, vaatab ta külalisele esimest korda nagu usutledes otse silma ja küsib asjalikult: «Vabandage, kuidas teie nimi on?»

«Mu nimi on Hilda,» vastab tüdruk. Jää ta hinges on nüüd lõplikult sulanud ja ta pilgus pole enam jälgegi äsjasest alandlikkusest. Nagu end milleski vabandada püüdes jutustab ta koguni sõnaohtralt, et ta elavat hoopis teises linnaservas; et ta isegi ei mäletavat enam, kuidas ta sinna sattus, kust Taaniel ta leidis; et neid olevat olnud suur mardiseltskond, ainult tema polevat ennast maskeerinud, ja peale omavahelise pidutsemise kellegi sõbratari sünnipäeval polevat nad mitte midagi paha teinud. Muide — ta ei olevat kaugeltki s i h u k e, oh ei, ärgu härra seda mõtelgugi, kuid hea magusa veini suhtes olevat ta tõesti ivake kergemeelne ... ja seda ta ei kavatsevatki kellegi eest salata! Üks ta sõbratari tuttavatest olevat talle seda meelega liiga palju peale sundinud ja hiljem ennast talle saatjaks pakkunud, — küllap see suli ta sinna tänavale tukkuma jättiski!

«Noh, siis on teil nii pahad sõbratarid kui pahad sõbradki,» tähendab Taaniel Sangerneebo.

«Tuleb välja jah, et pahad, ei ole midagi ütelda!» hüüab tüdruk ja ajab silmad naljakalt suureks.

Kui Taaniel Sangerneebo minema hakkab, tõuseb ka Hilda. Ent nähtavasti pole tal vähematki tahtmist lahkuda. Ja ta küsibki varsti kuhugi kõrvale vaadates:

«Kas te ei jätaks mind kuni õhtuni siia ...? Ma olen väga väsinud, ja praegu pole mul tahtmist ennast ka kodus näidata. Ma magaksin enda siin välja ... Ajaksime ehk enne mu lahkumist veel ivake tõsisematki juttu ...»

«Muidugi, jääge, jääge, kui te nii tahate ...» pomiseb Taaniel Sangerneebo, kuigi see ebasobiv ettepanek muudab ta pisut tusaseks.

«Aitäh, aitäh, härra!» hüüab tüdruk, ja see tänulik toongi on Taaniel Sangerneebole miskipärast vastumeelt.

Väljas on selge, raudkülm talveilm, sillerdavate lumeräitsakatega kõikjal ja vinge põhjatuulega madalate majade vahel. Kuu seisab pea kohal, pimedus on muutunud hämaruseks, see hämaruski jääb iga silmapilguga kord-korralt hõredamaks, kustuma hakkavad tähed säravad alla rohekalt taevavõlvilt. Kuskil kägiseb kaevuvinn. Siis läheb keegi laatsides mööda uulitsat alla linna poole, kiskudes kogu aeg raskesti läkatada. Ja Taaniel Sangerneebo juhib masina väravast välja, valmistudes ärasõiduks.

Ent veel viimasel silmapilgul tuleb tal midagi meelde, — tema vaevaga teenitud rahanatuke! Ei, kindlasti mitte ei tohi ta oma usalduses liiga kergemeelne olla! mõtleb ta. Kui ta tagasi tuppa läheb ja krabisevad rahapaberid vargsi põuetaskusse topib, magab tüdruk juba rahulikult, põsk peopesadega vastamisi asetatud kätel.

See päev on kummaline oma senitundmatute, ebakindlate, otsekui siia-sinna vaaruvate meeleoludega. Imeline, rõõmuga segatud ülemeelikus vaheldub Taaniel Sangerneebo hinges kord ebamääraste kahtlustega, kord mingi tarbetu, talle endalegi põhjendamatuna näiva kahetsustundega. Aeg-ajalt paistab kõik sootuks ilusamana ja sõbralikumana kui tavaliselt, — isegi ametivennad pole liiga vaenulikud ega terava keelega, ja inimesed, keda ta peab sõidutama, alustavad temaga esimestena lahket vestlust; puhuti muutub aga iga pisimgi asi kuidagi hiilivalt tigedaks ja manitseb teda ettevaatlikkusele, — samade ametivendade silmis piilub jälle igapäevane võistlejakadedus, samasugused ja peaaegu samailmelised sõitjad, nagu need esimesena vestlust alustajad, näivad talle vaid halba soovinud ja ta vastu mõttetut viha kandnud...

Lühike talvepäev kaob nõnda nagu veidi sega-

ses unenäos. Ja kui õhtu kätte jõuab, lahkub ta esimesena, vabandades oma laiskust äkki alanud peavaluga.

«Tere!» hõikab ta juba ukselt.

Tüdruk istub seljaga ta poole ja näib midagi tegevat. Nüüd pöörab ta Taaniel Sangerneebole vastu säärase mugava rahuga, nagu elaks ta siin juba mitmendat kuud. Ta vastab teeseldud lõbususega, püüdes sellega nähtavasti oma õiget tuju mehe eest peita:

«Jah, tere. Oli teil ehk ka asja?»

«Tühja nüüd asja või...» vastab Taaniel Sangerneebo.

Nad puhkevad järsku lõbusalt naerma, — nüüd aga juba teesklemata, nüüd aga juba koguni siiralt.

Ja Hilda ütleb:

«Vaatasin teie karukoopas ivake ringi. Ega ole midagi kõnelda, — teil on siin ju üsna kena elamine... Kaks tuba, ilus köök, sahver...» Ning hetke pärast sädinal, suurte lillesiniste silmadega loomusunniliselt edvistades: «Ei, ei, päris tõesti on teil siin üsna kena elamine. Ma korraldasin ja kasisin veidi... nõnda-ütelda vastutasuks teie heateo eest. Ühel hirmus pimedal ööl oleksid ämblikud teid kind-las-ti oma võrkudesse ära lämmatanud, see on küll täitsa selge!»

«Vaevalt see asi just nii hull on,» naerab mees.

Kui ta kõrvaltuppa läheb, et end seal ümber riietada, ruttab Hilda kööki ning toob lauale terve hulga taldrikuid ja kausse, milles kõigis on midagi isuäratavat ja magusasti lõhnavat. Ta olevat poes käinud ja sealt ühteist muretsenud, seletab ta häbelikult. Siis hakkavad nad einetama. Ja kuna isegi praetud sibulad maitsevad Taaniel Sangerneebole täna ülihästi, vestlevad nad kogu aeg sõbralikult.

Veidi hiljem küsib tüdruk nagu muuseas:

«Ma leidsin kummutilt raamatu vahelt ühe noore daami pildi. Kes see on?»

«See,» vastab Taaniel Sangerneebo, «see on mu noorem õde.»

«Ah... nõnda...» venitab Hilda. «Paistab olevat... päris kena tüdruk.»

Vaikus.

Ka Hilda ei lausu enam midagi, ringutab ainult ja istub voodiäärele, et puhata veel veidi enne lahkumist. Ei, ei, tal polevat sellega tões-ti-i mingit tagamõtet, ta tahtvat tões-ti-i veel ivake puhata! ütleb ta kindlalt, otsekui kellegagi vaieldes.

«Muidugi, selge, mis tagamõte sul sellega's ikka peaks olema!» noogutab Taaniel Sangerneebo asjalikult.

Siis seisab ta tükk aega harkisjalu keset tuba ja näib millegi üle aru pidavat. Viimaks kustutab ta tule; ja nad on ühes kuni uue päeva hommikuni.

3.

Taaniel Sangerneebo lamab vaikselt, käed risti kukla all, ja vahib mõtliku pilguga lakke. Juba mitme pika aasta jooksul pole ta tundnud niisugust sügavat rõõmu teise inimolendi lähedusest kui täna, mil ta kõrval, teda iga liigutuse juures puudutades, magab see uulitsalt üles korjatud patune naine.

Talle näib, nagu oleks ta alles äsja jääkülma tuule käest sooja tuppa astunud, kus iga pisiasigi hellitab, kus iga õhutõmmegi sõbralikult paitab. Ta kuuleb oma õla juures tüdruku ühetasast hingamist, haistab tema noore, puhkava keha karget lõhna. Ja muutudes pisut sentimentaalseks, mõtleb ta korraga, et isegi õnnetu, kõigist põlatud ning alandatud lõbunaise juhuslik armastus

võib pakkuda vahel seda, mida vajab teine samataoline põlatud ning alandatud inimhing oma tühjusse kulgeval tühjal eluteel.

Et sellest tärkavast õrnusehoost võitu saada, püüab ta endale kõigest jõust selgeks teha, et ta peaks nüüd kohe uinuma, et tal oleks vaja end läheneva tööpäeva jaoks hästi välja puhata. Kuid vaevalt on ta silmad sulgenud, kui ta need jälle uuesti avab. Tuule tasane kahin maja ümber, pimeduses voogavate tuisulainete hoobid vastu ruutu, toonesepa väsimatu tiksumine vanades seinapalkides — kõik see häirib teda, kõik see teeb ta meeled rahutuks. Ja ta hinges aina pakitseb midagi, aina pakitseb ning sügeleb... ja aina valutab... magusa, iharalt piinava valuga... ja ta suruks pea meelsasti padjasse ja nutaks, nu-taks...!

Kui ta viimaks ometi magama jääb, hakkab akende taga juba valgeks minema. See, mis talle nüüd viirastub, on üsna tavaline ja üsna loogiline katkekene tema igapäevasest elust. Ta on jälle sama üksik nagu alati... ja sama mahajäetud nagu alati... ja sama piinatud ning vaevatud omaenda mõtete poolt nagu alati, na-gu a-la-ti... Ning see uneks moondunud tõelisus sisendab temasse järsku säärast painajalikku ahastust, et ta on õnnetundest lausa hõiskamas, kui ta viimaks ärkab ja Hildat ikka veel enda kõrval magavat näeb.

Sel hommikul vestlevad nad kaua ning tõsiselt, — nii oma senisest elust kui sellestki, mida nad võiksid tulevikus teha. Ja alles kella kümne paiku kodust lahkudes ütleb Taaniel Sangerneebo karmilt:

«Noh, tubli! Meid mõlemaid on kõvasti raputatud, nii sind kui mind, ja ma loodan, et me sellest tulevasteks päevadeks õppust võtame. Mina tean, kes oled sina, ja sina tead, kes olen mina... Ja sellega olgu kõigel senisel rist peal. Pikka juttu pole siin enam vaja ajada.»

«Mina . . . mina küll loodan . . . et me võime veel päris hästi elada . . .» noogutab Hilda.

«Aamen!» põristab Taaniel Sangerneebo jälle naljatada katsudes. Ning valgeid lumepilvi enda taha jättes juhib ta masina mööda uulitsat alla, ärkava linna poole, mille katustel sillerdavad juba esimesed päikesekiired.

Nõnda algabki Taaniel Sangerneebo uus õnneaeg. Kõik see, mis on teda seni koormanud ja vaevanud, jääb tast maha, ununeb, kaotab võime valu tekitada ning piinata. Ainult väga harva tuleb talle veel meelde ta nukker minevik oma kuhjuvate äpardustega; tühjad päevad, tühjad õhtud, veelgi tühjemad unetud ööd; see, kelle pärast ta oli kaks aastat tagasi peaaegu surnuks pussitanud teise omataolise inimese ja kes oli tema siiski viimaks hüljanud, hoolimata vähimatki tema valudest ja kannatustest. Ning jälle on kõigel mõte, ning jälle on kõigel eesmärk, ning jälle on kõigel siht. Kui tal vahel vaba aega üle jääb, süütab ta piibu ning istub kööki pliidi ette, pilk punakalt hõõguvatel sütel, süda täis õnnist rahu, mille olemasolusse polnud ta alles hiljuti enam uskuda suutnud.

«Kas sulle siin meeldib?» küsib ta tihti, hoides nagu esimese poisihellusega Hilda kitsast valget kätt oma õliste kämmalde vahel.

Ja naine vastab alati ühtede ning samade sõnadega:

«Taavet, kallis, ära parem pärigi, loomulikult meeldib!»

Taaniel Sangerneebo taipab juba algusest peale, et Hilda pole ta vastu päris avameelne olnud ja püüab ka praegu üht kui teist oma elust ta eest varjata, end ivake süütumana näidata kui ta tõepoolest on. Kuid aja jooksul on ta harjunud vaatama ka endale nagu allakäinud inimesele, keda võib igaüks pilgata ning mõnitada, ja sellepärast ei tule tal meelde etteheiteid teha oma

uuele sõbratarilegi. Jah, kindlasti ei saa kumbki neist oma senise saatusega kiidelda, ja nüüd, mil nad mõlemad tahavad uut elu alustada, peavad nad teineteise vastu kannatlikud olema, peavad unustama ning vastamisi andestama üpriski palju.

Ja ta hinges hakkab taas midagi helisema, — sealt lahkub nagu külmatarretus, on nagu kevad, ta ümber puhuvad jälle hoopis soojemad tuuled. Ametivendadega halva teenistuse üle vesteldes mõtleb ta nüüd alalõpmata vaid õhtust; mõne lihava advokaadiga või igavesti kuhugi ruttava arstiga läbi tänavate kihutades kujutleb ta vahetpidamata, et päev on lõppemas ja et ta sõidabki juba koju. Kui ta pärast pikemaid maareise surmani väsinud on ja tüüri taga sekundi murdosaks tukkuma jääb, ilmub ta vaimusilma ette pilt sellest, kuis teda pikisilmi oodatakse, kuis lamp laua ääres istuva naise näole värisevaid varje viskab ja kuis iga natukese aja tagant ärev pilk seinakella tolmusele numbrilauale heidetakse: miks ta veel ei tule, miks ta täna ometi nii kauaks jääb? Ja ikka ning jälle naeratab ta endamisi, — oojah, see on tõesti ta õnneaeg! oojah, ta tee on tõesti suure pöörde teinud ja tal pole enam vaja kannatada ei valusat elutüdimust, ei ka musta, lausa vaevaks kasvavat igavust, mis teda alles hiljuti päevast päeva rõhus!

Vahel, kui tühi aeg kipub liiga pikaks venima, kargab ta sõnagi lausumata masinasse ja kihutab piki tuisuseid tänavaid koju. Ta jätab auto uulitsale ja tõttab läbi hoovi, endamisi lootes, et teda aknast ei märgata: ta tahab ju Hildale üllatust teha!

«Armas inimene, nõnda ajad sa mul ju kõik kohad vett ja pori täis!» sõitleb naine säärastel kordadel ja hakkab kohe vastutahtmist voodist või sohvalt üles tõusma: päevad läbi loeb ta raamatuid, vanu ajalehelisa-

sid ja paksude rõõvliromaanide rasvaga määrdunud andeid, mida Taaniel ise talle muretseb. Kuna ta lamaks meelsasti aina edasi, ütleb ta vahel nagu muuseas, esialgu ainult naljatoonis: «Oli sul nüüd siis vaja poolest päevast õhtule tulla, — seda vaeva ja sekeldust, mida sihuke etteteadmata käik alati tekitab! Pean su järelt jälle kraamima ja kasima, nii et nina higine... ja lugeda ei saagi enam...!»

«Jõuad, jõuad!» hüüab Taaniel Sangerneebo ning naerab muretult.

Kui Hilda kööki teed keetma läheb, heidab ta harilikult sohvale, et sirvida ajalehti, mis ta on kaasa toonud, tukub pisut, suitsetab mõnusal meelel. Vahel meenub talle endine elu oma korrapäratusega, ja ta peab selle mälestuse juures tahtmatult muigama. Ning säärase mõnusa puhketunni viimaks kogu tahtejõudu kokku võttes katkestanud, kargab ta jälle rooli taha ja sõidab valjusti tuututades minema, et taas kohe ootama hakata, nüüd juba õhtu saabumist...

Ka Hilda, too tänavalt-korjatu, näib oma uue eluga täiesti rahul olevat. Müüdava tüdruku tühjad ööd olid nii ta keha kui vaimu põhjalikult laastanud; praegu ta puhkab. Ja see puhkus on talle kosutav, see meeldib talle, see puhkus annab talle uut jõudu, see puhkus tekitab tas vaikse ning sügava rõõmutunde. Talle ei tule mõttessegi, et ta peaks siit kord lahkuma ja uuesti peale hakkama sealt, kus ta tol külmal sügisõhtul lõpetas. Kui mees kodus on, sädistab ta ja trallitab mööda korterit ringi nagu kunagi usin perenaine, kes oma tööst igal sammul täit mõnu tunneb.

Kuid aeg kulub ja pikkamisi hakkab ta lapselikule näole jälle vaevatud ilme tekkima. Kevadtalvised päevad on hallid ning nukrad, vana tuttavat igavust hakkab esile venima küll hämaratest nurkadest, küll loenda-

matutest jälgedest auklikuks sõtkutud lumehangedest, mida ta näeb läbi jääroosidest pikkamisi puhtaks sulavate aknaruutude, küll vaevu hingitsevatest vanadest agulimajadest, millest ta peab poodi minnes mööduma. Rasvaste röövliromaanide romantiline põnevus ei kisu enam kaasa ja ta tabab end tihti oma kunagiste tuttavate ning sõbrataride meeldetuletamiselt.

Kuid tagasiminekust nende hulka ta siiski ei mõtle. Ja kui ta seda vahel naljaks kujutlebki, ajab see talle hirmu peale.

Ühel udusel ning karmil õhtul, jõudes koju veidi enne kesköö, leiab Taaniel Sangerneebo naise eest punaseksnutetud silmadega ja vihasena ning pahurana. Tulvil pikalt teelt tulnud armastava mehe õrnusi, võtab ta Hilda käe pihku ja küsib:

«Mis sul on, mu pääsulinnuke, mis sul on, kuule?»

«Ja mis mul peab siis olema? Mitte midagi pole mul häda!» vastab tüdruk ning vaatab tast jonnakalt mööda.

Taaniel Sangerneebo ei lepi aga selle vastusega — ta jätkab pärimist, ta käib aina peale:

«Aga sa oled ju nutnud!»

«Nut-nud . . .? Vaat nüüd alles leidsid. Pole ma nutule mitte mõtelnudki!» vaidleb Hilda kangekaelselt.

Ent samas purskavad naise silmist jälle suured pisarad, valgudes üle kogu tema kitsa ning kahvatu näo laiali. Ta ruttab neid abitult pühkima. Ja Taaniel Sangerneebo kordab visalt:

«Kõnele, kõnele, ära salga! Mis sul ometi on, noh?»

Järsku kummardub Hilda sügavale oma tõmblevate käte kohale, hakkab üha valjemalt nuuksuma ning vastabki viimaks:

«Mul on igav, noh! I-gav, aru saad!»

«Nii . . .? Ahah . . .? Sul on siis igav, tähendab . . .?» pomiseb Taaniel Sangerneebo alles tükikese aja pärast

ja tõmbab kulmud kortsu. Äkki tunneb ta end kuidagi ebakindlalt. Ta süda muutub imelikult raskeks ning rahutuks, justkui peaks nüüd kohe midagi väga halba ning väga saatuslikku juhtuma. Ja ta kordab hajameelselt, hingates nüüd kuidagi pikkade sügavate sõõmudega, nagu oleks tal ootamatult õhku hingamiseks väheks jäänud: «Ahah... ahah... sul on siis tähendab minuga seltsis... igav...?»

«Mis see tähendab — s i n u g a seltsis!» hüüab Hilda järsku vihastades. «Ära pööra mu sõnu pahupidi ja ära tee nägu, nagu poleks sa minust aru saanud! Mitte sinuga seltsis pole mul igav, vaid just ja nimelt sellepärast, et... et... ma ju kunagi sinuga seltsis ei ole! Lähed kodust minema juba poolest ööst ja tagasi tuled samuti... poole öö ajal... Mina, lollike, pean aga terve päev otsa ihuüksi olema... Palju ma's lugedagi jõuan... ja neid su raamaturäbalaid tuhnida...!»

Taaniel Sangerneebo ei lausu hulgal ajal sõnagi. Veel kunagi seni pole teda ärritanud naise minevik, kuid nüüd korraga tuleb see talle meelde mingi painajaliku selgusega... valu valmistades, kägistades. Ja pilgu mõtlikult enda ette põrandale suunanud, küsib ta viimaks tasakesi:

«Ütle, kuule, kas sa käisid täna... linnas?»

«Linnas? Hull oled või! Mitte kuskil ei ole ma käinud!» hüüab Hilda kohe kärmesti, väga kahtlasena tunduva agarusega.

Ent vaevalt kümmekond minutit hiljem ei suudagi ta enam vastu vaielda ning tunnistab kartlikult, nägu kohmetusest punane:

«Kui ma õigust ütlen — käisin küll. Aga ma ju tean, et sa oled neis asjades väiklane... jah, jah, Taaniel, sa oled neis asjades tões-ti väiklane!... ja sellepärast kartsin ma sulle kohe ütelda. Eks sa kujuta ise ette, —

mis ma siin siis ikka ühteilma istun ja haigutan, tahan ju kah vahel ennast natike tuulutada ja oma meelt jahutada. Ja . . . rohkem ära enam uuri! See sinu kahtlustamine on ju nii . . . nii . . . rumal, et . . .!»

Kuid Taaniel Sangerneebo ei jäta siiski, vaid pärib aina edasi:

«Sa kohtasid seal kedagi . . . neist endistest? Ütle, kas kohtasid?»

«Ei!» vaidles tüdruk. «Jumala eest, kallis, u-su, — ma ei kohanud seal mit-te kedagi! Usu, Taaniel, usu, noh, mitte ega mitte kedagi ei kohanud ma seal, jah!» Ning jälle teeb ta veidi aja pärast järeleandmise: «Kui päris ausalt ütelda — kohtasin küll. Aga jumal ise näeb, — selles kohtamises polnud tões-ti midagi halba!»

«Nõndaviisi, nõndaviisi, või selles kohtamises ei olnud siis sinu ja jumala e n d a arvates tõesti midagi halba . . .?» ütleb Taaniel Sangerneebo viivitades. «No aga eks seletage siis mulle lähemalt, sina ja jumal i s e, mihuke ta õieti oli, see sinu kohtamine . . . nende libudega? Eeh, ma lollpea, mis mulle küll sel korral pähe tuli, et ma su siia jätsin! Ja et ma su, raipe, ülepea sealt hangest üles korjasin!»

Taaniel Sangerneebo lausub neid sõnu ainult endas keeva viha tõttu, oma mässavate meelte vaigistamiseks, — ta on tüdrukusse kiindunud ka praegu veel kogu hingega, ja teadmine, et see on jälle ühendusse astunud ümbrusega, kust ta tema hiljuti välja kiskus, paneb ta sügavasti ahastama. Seni märkamatult alateadvuses pesitsenud mürgine kiivus oma sõbratari kunagiste elukommete pärast lööb nüüd põlema kõrge leegiga; suutmata end ikka taltsutada, karjub ta pead käte vahele haarates:

«Kui võtaksin praegu kätte . . . ja . . . tapaksin su! Jah,

kui tapaksin su, sina r-rämps! Kasi välja! Ja-la-maid kasi välja, kuuled!»

Hilda, sügavalt õnnetu ja põrmuni alandatud, tõuseb pikkamisi. Jah, mis seal ikka, küllap nõnda vist ongi kõige parem, ta võivat ju tõesti oma teed minna, ütleb ta väga vaikselt. Ta hakkab kärmesti oma rõivaid korraldama, tõmbab palitu selga ja paneb kübara pähe. Aga veel viimasel silmapilgul haarab Taaniel Sangerneebo ta õlgadest kinni ning käsutab tigedust teeseldes, kuigi teda on tõeliselt paaniline hirm haaranud:

«Mitte kuhugi sa ei lähe! Ä-ra sa mõt-le-gi, et...! Noh, mantel maha ja kohe magama, homme on mul jälle tööpäev ja ma ei taha, et ma sinu pärast unise peaga enda kuskil puruks ajaksin!»

Hilda kogeleb sõnakuulelikult:

«Hea küll...» Ja lisab kartliku häälega: «Söök on köögis ahjus... Võta... ise.»

Taaniel Sangerneebole saabub raske öö. Kõik see, millele mõtlemast on ta seni kogu hingest hoidunud, murrab endale nüüd tee vabadusse ning kerkib ta vaimusilma ette otse hullukstegeva selgusega. Tummas ning rõhuvas vaikuses meenub talle jälle kogu ta raske minevik; ja kui ta selles ringi tuhnima hakkab, näib talle, nagu poleks midagi vahepeal, tõepoolest mitte midagi muutunud: ta on seni ringi käinud ainult kinnisilmi ja kõik see, mida ta on oma uueks õnneajaks pidanud, on vaid ta enda kujutlus! Ning ta mõtleb korraga kibestunult, et mis seal ikka, et ühtehakkamine Hildataolisega ei võinudki ju lõppeda teisiti kui see nüüd lõppes...

Ent seegi küüniline enesevaatlus ei aita teda edasi, — tal on siiski väga-väga valus. Aja jooksul on ta tüdrukuga harjunud, see on talle kuidagi hirmus lähedaseks muutunud. Juba ainus kujutluski, et teda võidaks jälle

hüljata, paneb ta südame valusalt põksuma. Siis jääb ta tukkuma, näeb Hildat enda juurest tõesti lahkuvat, kargab värisedes istukile ja kuulab hinge pidades. Ja ta on lausa üliõnnelik, kui naise rahulik ning muretu hingamine talle jälle kõrvu kostab . . .

Selle õhtuga alates suundub Taaniel Sangerneebo elu taas vanadele rööbastele, närivate kahtluste ja kahtlustuste rööbastele. Üksikuks jäänud mehe tugev, kõike andestada suutev kiindumus annab samm-sammult maad sama tugevale, hinge kõrvetavale armukadedusele, mis võib iga silmapilk plahvatada ning purustada. See väliselt peaaegu tähtsusetu lugu Hilda linnaskäiguga hävitab temas kõige tähtsama — usalduse; see muudab ta ööd jälle unetuks; see teeb tema päevad uuesti talumatult raskeks ja sunnib teda vahetpidamata kujutlema, et tüdruk teda kindlasti petab.

Tollest õhtust peale hakkab ta naist igal sammul varitsema. Kui ta tema koju tulles magamast leiab, on ta kohe kindel, et Hilda on jälle oma vanade tuttavate juures pidutsemas käinud; kellegagi patuse kohtamise korraldanud; teda, Taanieli, tagaselja mõnitanud ja ta üle irvitanud. Kui ta kord tüdruku suust tulevat magusat lõhna haistab, kargab ta sõnalausumata püsti, kaotab enda lõplikult ja lööb Hildat kogu jõust näkku.

«Ahah, või viina oled jälle jooma hakanud!» kisendab ta peaaegu märatsedes.

«Kompvekki sõin, mitte viina pole joonud!» vastab naine nuuksudes.

Kuna säärased inetud kokkupõrked järjest sagenevad, muutub nende kodune elu iga päevaga aina raskemaks ning talumatumaks. Ja ta mõtleb tihti endamisi, hing täis kibedust: «Nõndaviisi, sõber Taaniel, nii kauakeseks su uuest õnneajast siis jätkuski!»

Kord hommikul, kui ta kõige viimasena autojaama jõuab, paistab talle, nagu oleks ametivendade käitumises üleöö midagi põhjalikult muutunud, — nende näod näivad pilkavaina, nende pilgud paistavad ta üle varjatult irvitavat. Ja pahur, nagu ta nüüd alati on, küsib ta kohe väljakutsuvalt:

«Noh, kas teil on mulle ehk midagi ütelda?»

«Aga mis meil sulle ikka ütelda peaks olema!» vastab punase peaga Kristjan Arnikas õlgu kehitades.

Oskar Siimiskar aga, kes on temaga endiselt vaenujalal, lükkab oma klubimärgiga mütsi uljalt teisele kõrvale, naerab ning ütleb üle õla, silmad pilkavalt kissis:

«Jah, ega meil sulle tõesti midagi iseäralikku ütelda ei ole... Ainult et... mina isiklikult tahtsin nii palju paluda, et sa mu kallile Hilduskale palju terviseid viiksid.» Ning kohe põnevate nägudega ootavate sõprade poole: «Pagana tükk, jah, tead, tüdruk kadus paar kuud tagasi nagu vits vette, tead... ja minul, nahiivikul, ei tulnud hinges ettegi mõtelda, et ta võiks meie vahva Taanieli pool peesitada, tead... Noh, ma pole mees, kes sõbrale midagi keelata tihkaks, aga seda ma kah, tead, ei salli, kui sõber mu enda täiesti kõrvale tõrjub!»

Vaikus, — kõik ootavad midagi, näod pinevil. Ja Taaniel Sangerneebo, lausa võpatades metsiku raevu pärast, küsib vaikselt, kuid kähinal:

«Kuradi pihta, mis juttu sa ajad, ah?»

Suure ninaga ja rõugearmiline Nattan Mitt ütleb nüüd omaltki poolt:

«Pagana saks oled, jah! Juba ligi pool aastat naisemees, vanadele skuludele pole aga pitsi viinagi pakkunud!»

Ka Oskar Siimiskar, klubimütsiga juht, hirnub jälle:

«Oota aga, loll, hahahaa! Sellelt mehelt sa sihukest asja nagu viinapits näha ei saa. Ja kust ta teab õieti

vandudagi, et Hilduska praegu ainult teda hoiab, — mina, ta vana kunde, olen ehk ka veel arvel . . .!»

Ning nüüd see siis viimaks ometi tuleb, see kahe tugeva mehe vaheline ammuoodatud tüli. Taaniel Sangerneebo kargab küüru tõmbudes Oskar Siimiskarile kallale, virutab sellele ränga hoobi vastu rindu, lausa möiratab raevu pärast.

Kui vastane enda kohe suure kiiruga uuesti püsti ajab ja vastu lüüa kavatseb, annab ta uue, veelgi vägevama hoobi, unustab kõik kombekohased võitlusreeglid ja virutab jalagagi. Ja ta peksab surmani kohkunud kehkenpüksi ka siis veel, kui see enam tõustagi ei jõua.

Veidi hiljem kihutab ta tagasi koju. Ta kohtab Hildat köögis, kus see parajasti midagi toimetab, palitu seljas ja kalossid jalas.

Haarates naise käsivarrest nagu tangidega kinni, küsib ta kogeldes:

«Ah muudkui . . . muudkui . . . lähed aga jälle?»

«Jäta palun, ära märatse!» hüüab Hilda, püüdes endas tärkavast hirmust jagu saada.

«Ah muudkui . . . muudkui . . . lähed aga jälle, aah?!» kordab Taaniel Sangerneebo. Ja kui naine kohe ei vasta, tõukab ta teda toorelt ning paiskab talle näkku raskeid süüdistusi nagu suuri kivikamakaid: «Mõis-tan! Just sedasi sa mu selja taga teed ja toimetadki! Ootad, kuni ma lahkun, ja tõttad kohe oma häbitegudele! Noh kannata, küll ma need vigurid sul nüüd nahast välja taon!»

Hilda kogeleb, järjest enam kahvatades:

«Mis sa nüüd, paike . . .! Ma tahtsin ju ainult . . . poodi minna . . .!»

«Poodi? Ah . . . poodi? Tähendab, et aeled selle paksmaogagi!» hüüab Taaniel Sangerneebo ja lööb teda jälle vastu nägu. Ning kui Hilda kangekaelset salgamist ikka jätkab, toob ta lagedale oma suurimagi trumbi, mida

ta kavatses esialgu küll ainult enda teada pidada: «Või käid sa jälle kokku saamas oma endise kallimaga, selle Siimiskari-kergatsiga? Aah?»

Naises hakkab tekkima vastusurve. Ta ajab enda pikkamisi sirgu ja küsib pealtnäha koguni rahulikult:

«Ütle mulle, Taaniel, mis sa minust õieti tahad?»

«Vaat seda tahan, et... et igaüks ise oma armukesi toidaks!» kärgib vihane mees. «Kohe, ko-he, kuuled sa, paki oma seitse asja kokku ja kao kus kurat!»

Ent selgi korral ei tule lahkuminekust midagi välja.

Ja Taaniel Sangerneebo viskub kummuli voodisse, nõnda nagu ta on — nahkkuues ja pikkades säärsaabastes — ning lamab seal kuni hilja õhtuni. Siis tõuseb ta raskelt ja lahkub kodust... nagu nüüd ikka, kõrtsi unustust otsima.

4.

Ja Taaniel Sangerneebo elu muutub jälle vaevaliseks ning raskeks, — ring on täis saanud, ta seisab uuesti seal, kust ta oli alles äsja oma uut õnneaega alustanud.

Tal on nüüd lakkamatult tunne, nagu libiseks ta mööda kallakut pinda ikka edasi... ikka edasi... täie kiirusega. Umbsed, valusasti närivad kahtlused ei jäta teda nüüd hetkekski. Kõik, mida Hilda iganes teeb, muudab ta silmapilkselt ettevaatlikuks ning valvsaks; märgates naise näol rõõmsat naeratust, kujutleb ta kohe, et see on tema äraolekut kurjasti tarvitanud ja mõnuleb nüüd tagantjärele oma patu magusatest mälestustest; nähes naist vaiksena ning nukrana, on ta otsemaid kindel, et see vaevleb jälle saatusliku igavuse käes, mis sunnib teda varem või hiljem uuesti ette võtma neil kahtlasi linnaskäike. Hilda liiga varane magama-

heitmine on ta meelest ilmseks tõenduseks selle lõbunaise-väsimusest; juhtub aga too liiga kauaks ärkvele jääma, kahtlustab ta teda ühegi kaaluvama põhjuseta plaanide sepitsemises, kuidas jälle oma vanade sõbrataride ning sõprade kilda pidutsema pääseda... Ja kui juhtub siis vahel koguni nõnda, et Siimiskar-Oskargi töölt puudub või midagi pikemalt seletamata kuhugi sõidab, ei saa Taaniel Sangerneebo pahatihti teisiti rahu, kui kihutab suure ajuga koju, et... neid kaht otse teolt tabada...!

Kuid vaatamata kogu sellele lakkamatule valvusele, — vaatamata sellele väsimatule varitsemisele ning luuramisele, — ei õnnestu tal siiski avastada midagi kahtlast, midagi, mis oleks ta valusaid oletusi kasvõi pisutki kinnitanud. Ning hambaid hirmsas kiivusepiinas risti surudes mõtleb ta ikka üht ning sama kägistavat, nii tema öid kui ta päevi mürgitavat mõtet: «Kaval, kaval oskab olla, madu! Oo, mu jumal, kui kaval ta oskab küll olla, see südametu libu!»

Nõnda möödub veel ligi kaks vaevalist, tinarasket kuud, mil kõik tas lausa põleb, lausa leegitseb, küpseb ning kõrbeb. Unetud ööd väsitavad teda surmani, päevad täis pakitsevat hingevalu muudavad ta senisest veelgi kinnisemaks ning üksikumaks. Ta hakkab nüüd pahasoovlikkuses enda vastu süüdistama neidki, kelle siiras sõpruses pole ta seni kahelnud, ta hakkab nüüd vaenlasi nägema neiski, kellega ta on aastate jooksul peaaegu võõraks jäänud ja vahetab harva vaid paratamatuid, kohe ununevaid terenoogutusi. Ja on vahel päevi, mil talle paistab, nagu tegeleksid kõik, — isegi need, keda tal sõidutada tuleb, — vaid ühe ning samaga, ta mõnitamisega, tema elu kallal urgitsemisega, lõbu tundmisega kõige selle üle, mis teda, vaest hädavarest, praegu nõnda põrmu surub ja alandab...

Siis — ühel hommikul — ärkab ta mingi ebamäärase hädaohu-aimusega, mingi seletamatu hirmutundega, — midagi oleks teda nagu hoiatada tahtnud, midagi oleks nagu ta poole sõrme sihtinud: «Ahah, seal sa mul seisadki nüüd, vennas, hoia ainult alt!» Vaevalt on ta silmad avanud, kui talle juba näib, et täna... just, j u s t tä-na... midagi tingimata juhtub, aset leiab mingi paratamatu katastroof, mis jätab ta ellu kauaks ajaks sügavaid jälgi. See on peaaegu looduslik-loomalik vaist, ja tal pole võimalik selle eest kuhugi põgeneda... tuleb süda vaid kõvaks teha, tuleb sellele meeli masendavale ebamäärasele hirmule fatalistina vastu minna! Kuna talle kogu aeg paistab, nagu peaks ta tingi-ma-ta midagi meelde tuletama või millegi üle järele mõtlema, istub ta abituna toolile ja laseb pea kätele vajuda. Ta pilk otsekui tardub tasa-tasa üle hallide ruutude pühkivatele räitsakatele, mis ilmuvad vaid vahel harva nähtavale ümber maja kohisevast tihedast pimedusest, et kaduda jälle kohe jäljetult sinna tagasi.

Ta küürutab nõnda hulga aega, kuni ta silmad pikast pingutusest väsima hakkavad, ohkab masendatult, pöördub viimaks tagasi toa poole. Jälgides sõnagi lausumata Hilda nobedat askeldamist, — tema noore keha painduvat liikumist ja ta paljaste säärte vilkumist kirju sitskleidi alt, — mõtleb Taaniel Sangerneebo kuidagi tigedalt, et tõepoolest pole see koguni meeldiva ning lahke välimusega naine küünevõrdki parem kui ükskõik milline teine... säärane minnalaskja... Ta on nüüd ju ammugi täiesti veendunud, et Hilda teda petab, — jah, tema, Taaniel, pole midagi enam ega vähem kui hädavajalik silt, mille taha elutargalt varju poetakse! Ja ikka puserdab ning vaevab ta hinge külm, vormitu ning kauge-kauge tunne, nagu peaks temaga täna, — tin-gi-ma-ta j u s t t ä n a! — midagi kohutavat juhtuma.

«Kuradi pihta, ma tahaksin teada, kas ma saan kord juba süüa, või katad sa laua alles homseks!» toriseb ta pahuralt ja tõuseb viimaks tooliga kolistades.

Hilda, heites talle nukra, peaaegu alandlikult andestust anuva pilgu, ütleb tasakesi:

«Saad, Taaniel, muidugi saad... Aga sina ära jälle pahaseks mine, iga asi võtab ju aega... Kui sul tõesti nii kiire on, siis... külma võiksin ma sulle ju kohe lauale tuua...»

«Külma, kül-ma... jah! Mis saadana pärast sina mul siin's kaelas kõõlud, kui sa niigi palju ei suuda, et vähemalt kordki päeva jooksul soe toit õigeks ajaks valmis oleks!» kurjustab Taaniel Sangerneebo. Ning kuna teda haaravad sel hommikul kõik tema viimaste päevade haiglased kahtlused, lisab ta kohe ilmse tahtmisega naist hästi sügavalt solvata: «Kas ma võtsin su oma leivale vist selleks, et sul oleks lihtsam oma endist tulukat äri edasi ajada...? Noh, seda me veel vaatame, kui kaua sa oma ar-mas-tu-se-ga nõndaviisi hõlma alt kaupled, sa... kapsaliblikas! Selge, selge... ja arusaadav... oled ju nüüd noor proua, ja need on ju alati hinnas... vastutusest kõrvalehiilivate iga sorti nolkide juures...!»

«Taaniel, kallis, kui sa igas mu sammus sedasi kahtled ja mind aina kahtlustad, siis — jumala eest! — oleks tõesti parem, kui kumbki meist oma teed läheb!» ütleb Hida nutuselt ja nagu juba ette oma mõtete pärast andestust paludes.

Need üsna vaikselt lausutud sõnad panevad Taaniel Sangerneebo südame äkki imelikult külmetama. Et oma õiget meeleolu varjata, äigab ta rusikaga ränga hoobi vastu lauda, kargab püsti ning lahkub toast, et juba järgmisel hetkel lumepilvi üles keerutades minema kihutada.

Ta on täna üks esimesi autojaama jõudjaid. Linn on möödunud öö järel veel väga vaikne ja näib magavat, elektrilaternad hõljuvad udus edasi-tagasi, suured valguselaigud, mis nad alla sillutisele heidavad, liiguvad nendega kaasa. On väga selge ja väga külm. Ja korraga hakkab ta pikisilmi päikesetõusu ootama, otsekui oleks see ainus asi, mis suudaks lahendada nii tema halva meeleolu kui kaotada ta hingest selle ebamäärase hirmutunde, mis teda endiselt vaevab ning rahutuks teeb. —

Taaniel Sangerneebo käib tükike aega rahutult mööda lumist kõnniteed edasi-tagasi, pea norus, käed krampliikult taskutesse topitud. Suur nurgeline vari jookseb ta ees, muutub siis imeväikeseks, kaob hoopis, hüppab korraga ta selja taha. Vanad pargipuud, telegraafitraadid, isegi siledad majaseinad, kõik ümberringi on paksus härmas, — niivõrd raudne on veel see varane märtsihommik. Siis hakkab raatuse kell pikkamisi lööma, — nukralt-nukralt, otsekui kellegi matuseks, — ja Taaniel Sangerneebo mõtleb äkki neid kumisevaid kellalööke kuulates:

«Ku-u-uus! Pagan küll võtaks — alles kuus!»

Sel silmapilgul ilmub nurga varjust välja pikk rida taksoautosid, kõige ees jälle Siimiskar-Oskar oma tuliuue «Fordiga». Taanielist möödudes tõstavad lõbusad sellid kordamööda käe; ta tervitab vastu; valus soov ka ise nende rõõmsate pillerkaaritajatega ühes pisut muretult mürada läbib korraga ta üksiklasehinge.

Kuid samas meenuvad talle kõik tema arvel viimasel ajal lendu lastud mõnitused-irvitused; ja ta pöördub kohe kõrvale, hambad jonnakalt risti surutud.

Istudes ennastki petva teeseldud hooletusega härmas käsipuule, hakkab ta pealtnäha koguni suure hoolega piipu toppima. Kogu aeg peab ta nüüd valusa kadedu-

sega ette kujutama, kuis need noored rõõmsad poisid on kogu eilse ja tänase öö mööda linna ringi tuisanud ja teevad seda kindlasti kogu järgneva päevagi... millestki hoolimata, oma karme ja uhkeid-halastamatuid leivavanemaidki kartmata...

Korraga lõikab läbi uduse hommikuhämaruse pikk ja kärsitu helin. «Te-le-fon!» mõtleb Taaniel seda lühikest mõtet miskipärast silpideks hakkides ja jookseb kohmakalt komistades madalate ilupõõsakeste vahele peidetud aparaadikapi juurde. Kui ta jääkülma toru vastu kõrva surub, kuuleb ta õige tasast, otsekui sadade kilomeetrite tagant tulevat ja seletamatult tuttavana tunduvat häält, mis piiksub abitult-ärevalt ja nagu kohkunult:

«Halloo, hal-loo, hal-l-loo-o!»

«Jah, halloo, autojaam 4-39 kuuleb teid,» vastab Taaniel Sangerneebo.

Hääl sadade kilomeetrite tagant piiksub veelgi hädisemalt:

«Kau-kau-kau-ge-kõ-ne!» Ning kohe selle järel: «Räägitakse Suislepast... Ke-ke-kes on telefoni juures?»

Taaniel Sangerneebo ütleb oma masina numbri ja nime.

Ja hädine hääl paljude kilomeetrite tagant piiksub kohe edasi:

«Ahah, ahah, see on väga hea! Jah, see on tõesti vä-ga hea, sellepärast, et teid ma ju tunnen, tead... ja olen teist ainult kiitusi kuulnud. Hallo, hal-l-loo-o! Ärge tsurkige vahele ja ärge kuulake pealt, preili! Ma kõnelen, jah, Suislepast... Siin on üks vaene kannataja haige, keda tuleks kii-i-resti linna toimetada... Mäksi talu, teate ju, eks ole...? Sõitke siva siia, härra... vabandage, kuidas teie nimi oligi... ah Sangerneebo, jah... Halloo, hal-loo... hal-l-loo-o-o...! No küll on

täna ikka halb kuuldavus, kuramuse pihta... preili! Kas võime teid siis oodata, aah?»

«Mitu kilomeetrit Kuhja alevist teie taluni veel on?» küsib Taaniel Sangerneebo.

«Kessi sarvik teda mõõtnud on, aga ega teda ju päris palju ei peaks olema,» vastab telefon nagu vastu taht-mist. Ning hakkab kohe asjatundlikke juhatusi jagama: «Käänate va Särg-Mihkli teepoe juurest alla... pahe-mat kätt... jah... Siis sõidate nii umbes kümmekond kilomeetrit otse edasi, ja kui tee uuesti hargneb, põru-tate paremat kätt... Jah, jah, jah, — ma ütlesin pa-re-mat kätt! Ja ikka otse, oot-se... o-o-t-s-e... nii umbes kilomeetrit paarkümmend, mitte rohkem. Vaat seal... tead... ongi m e i e Suislepa küla, ja kolmas talu põldude keskel... põl-du-de kes-kel... vaat see ongi m i n u Mäksi talu. Saite aru ja peate meeles, eks ole... tead...?»

«Ärge kartke, küllap ma teie elukoha juba üles leian!» hüüab Taaniel Sangerneebo reipalt, — ta on koonda-nud kogu oma tähelepanu kõneleja täpsesse mõistmisse ja on endamisi täiesti kindel, et ta teelt kõrvale ei eksi. Ja hoolikas nagu ta juba lapsest saadik on, lisab ta igaks juhuks: «Hea tee juures oleksin ma seal kõige hiljemalt kahe tunniga, praeguste oludega läheb ehk... ivake enam.»

Ning hädine hääl on temaga kohe nõus:

«See on täitsa õige, tead... praeguste oludega läheb kind-las-ti ivake enam! Kuidas teil seal linnas kah on? Kas tuiskab?» «Ei, tuisku küll ei ole, aga udu on hullusti tihe,» vastab Taaniel Sangerneebo. «Aa, udu! Vaat see on halb, tead!» ütleb hääl kaugusest ja lõpetab siis kõneluse.

Taaniel Sangerneebo riputab toru kähku konksu otsa, jookseb masina juurde, lööb mootori käima. Vaevalt

saab ta oma kohale istuda ja tüüriratta haarata, kui ta unustab kohe kõik muu peale kahjurõõmsa teadmise, et tal on jälle hoopis paremini vedanud kui teistel siinsetel juhtidel; et sel ajal, kui need oma lolli pillerkaari peavad, pistab tema jälle taskusse vähemalt kolmkümmend krooni, mis pole teps mitte halb teenistus . . .! Täie hooga kihutab ta mööda tühja tänavat alla, jõuab varsti maanteele ja surub rõõmsalt veelgi tugevamini gaasipedaalile. Kuna laternad valgustavad veelgi tihenema hakkavas udus vaid mõne meetri kaugusele, peab ta kokku võtma kogu oma osavuse, et libedal teel püsida ja mõnel hädaohtlikul käänakul mitte kraavi lennata.

Juba varsti jõuab ta viimaste linnamajade vahelt välja. Hakkab sadama tihedat, raheteradega sarnanevat lund. Seda paiskub hoogude kaupa vastu tuuleklaasi ja auto plekk-katust, otsekui külvaks hall kevadtaevas alla rasket, helevalget kruusa.

Mootor kütab masina sisemuse kiiresti kuumaks, ta hakkab higistama ja peab jopi maha võtma, soo, nüüd ei saa ta kuuenööpegi avamata jätta! Paksu härmakorraga kaunistatud puud vilksatavad mööda nagu kõrged lumised heinakuhjad; madal lausmaa, mida katab ikka veel tihe pimedus, vaheldub vaevaltmärgatavate tõusudega, tühjade rabaseljandikkudega mõlemal pool teed ja metsatukkadega, mille kohale on kuhjunud paksud pilved. Otsekui umbusklikult luuravad või pilkavaltparastavalt kissi tõmbunud silmad ergavad ta poole üksteisest nagu meelega hästi kaugele põgenenud talude valgustatud aknad. Siis kihutab ta läbi mitme tagamaaküla, kus saadab teda kogu aeg koerte haukumine, otsekui oleks siia välja pandud hoolikad valvurid, kes ta liikumist kellelegi kohe edasi teatavad.

Taaniel Sangerneebo tuju, mis oli linnast välja sõites koguni reibas, hakkab jälle seletamatult nukraks ning

õnnetuks muutuma. Ta istub oma nahksel toolil nüüd sügavasti ettepoole kummardudes, ta nagu kardab end liigutada, talle näib, nagu võiks iga tühisemgi asendi muutus talle mingi suure häda kaela tõmmata. Kui ilm valgeks hakkab minema, silmitseb ta ajaviiteks tühja, hangejoomedega kaetud lagendikku, mis venib pikkamisi selja taha. Ta on lausa lapsikult rõõmus, nähes ometi viimaks hämarusest esile kerkivat suurt majadekobarat, Kuhja alevit, kust ta tee läbi viib.

Ta tasandab käiku, jõuab varsti nõndanimetatud «Särje-Mihkli teepoe» ette ja juhib masina mööda hargnevat tanumat pahemale, kõrge metsamüüri poole, mis paistab vaid vaevu läbi järjest tiheneva lumesaju. Pool tundi hiljem ongi ta ometi viimaks Suislepal ja hangedesse tuisanud lepavõsa varjust üles kerkiva talu hooned tunduvad talle hiljutise helistaja sõnade järgi tuttavaina.

Kitsa, kuid läbipääsmatu harutee otsa kohal peatab ta auto ning läheb — et mitte asjata aega raisata — pooljoostes otse üle põlluserva. Ta hüüab juba eemalt õuel seisvale habemikule mehele, kes on teda ammugi märganud ja ootab nüüd ta päralejõudmist, käed taskus:

«Vabandage, kas me hakkame kohe sõitma?»

«Sõit-ma? Hm-m, ku-hu?» küsib habemik mees omakorda, — ebasõbralikult, paksud kulmud kortsus. Ning lisab kohe, nüüd juba päris vaenulikult: «Ei minul, noorhärra, ole lusti kuhugi sõita... ei kohe ega hiljemgi. Lase aga ise käia, kui see püksipõhi ikka ilusasti vastu peab... hähähää! Ülepea... kust sa selle lolli mõtte võtsid, et ma kuskile sõitma tahan hakata?»

«Kust sa selle võtsid? Helistati ju!» vastab Taaniel Sangerneebo ja muutub korraga väga rahutuks, — ta mõtleb hirmunult, et nüüd siis see hommikul kummitama hakanud õnnetus ongi vist kätte jõudmas! Kuna

habemiku taadi pilk üha torkavamaks-puurivamaks muutub, küsib ta nagu süüdlaslikult igal sõnal kogeldes: «Kas see siis siit ei olnud? Kas siin's pole haiget, kelle peab kähku linna viima? Või ei juhtunud ma ehk ülepeagi Mäksi tallu?»

«Mäksil oled sa nüüd küll, ei seda saa keegi ä'mb tagasi a'ada,» ütleb habemik mees ja naerab jälle tigedalt kõõksudes, «aga helistatud või kõlistatud pole siin täna hommikul isegi mitte piimaplekke... phähähää! Ja haigust pole meie kandis kah viimasel ajal näha olnud, kui ehk mitte see, et va kuldikurask murdis tunamullu koiva paigast ära... phähähää! Nõnna tulebki välja, et keegi on sind vist lausa päisi päeva ajal ninalondist vedanud, p-phähähää-a!»

Taaniel Sangerneebo neid viimaseid, neid eriti solvavalt lausutud sõnu enam ei kuule. Pikkade sammudega rühib ta läbi lume, istub autosse ja hakkab seda rängalt enda ette vandudes ringi pöörama. Ja otsekui tuulispask, mis keerutab üles tihedaid lumepilvi, kihutab ta tagasi linna, kordagi kõrvale vaatamata, peas ainult too neetud äraandjahääl, mida ta kuulis hommikul läbi telefonitoru, — ta ei kahtle enam silmapilkugi, et teda on järjekordselt narriks tehtud, et see narrikstegija pole keegi muu kui ta vana vimmamees Siimiskar-Oskar, et see narrikstegemine oli soovitud tagajärgi andnud ja et arvatavasti naerdakse ning irvitatakse praegugi võidu ta haleda sissekukkumise üle...

Ta sõidab autojaamast läbi vaid selleks, et leida kinnitust oma hinge kallal närivatele kurjadele eelaimustele. Jah, tõepoolest — siin polnud ainustki masinat... nõnda nagu ta oli ju kohe oletanud! Metsiku haardega surub ta sõrmed ümber tüüriratta libeda ning külma puu; ta keha vajub vimma nagu hüppeks valmistuval kiskjal, ta süda peksab nagu vasaraga, ta hing küpseb

nagu kõrvetaval leegil; sooned ta meelekohtades taovad nii valjusti, et ta ise neid kogu aeg kuuleb. Ta ei hooli enam tänavaliikluse kivinenud reeglitest, ta annab vaid vahetpidamata kurje hoiatussignaale, kõikjal, kuhu ta ilmub, vahitakse teda üllatuse ning hirmuga. Isegi postil seisva kordniku hoiatades ülestõstetud käsi ei suuda teda kiiruse vähendamisele manitseda. Kuskil tänavanurgal läheb tal vaevu korda mööda põigelda raskest veoautost, mis kerkib äkki sajusest udust ta ette. —

Juba eemalt-kaugelt näeb ta, et ta on aimanud üsna õigesti, — pikas reas asuvad tema koduvärava ees seltsimeeste masinad, katused valged, rataste ümber kauasest seismisest juba hangejoomekesed. Kui ta hirmsast raevust hingeldades autost välja ronib, kuuleb ta selgesti joobnud meeste uljast lärmi. Selle kaja lööb talle pähe, teda lõplikult rööbastest välja tõugates, kõike ta hinges halastamatult puruks tampides ning maha sõtkudes. Ja ta jookseb libedal teel komistades vaaruval sammul üle hoovi ning kisub vööruseukse lahti, endamisi kindel, et teda on juba märgatud.

Ent kisa toas ei vaiki ikka veel. Ja peatudes hetkeks köögis, kuuleb ta nüüd koguni selgesti, kuis Siimiskar-Oskar, see lurjus ning lontrus, oma tavalise praalimisega jutustab:

«Sel-ge-e ... ja ärgu keegi katsugugi siin asju vassida, hohohoo ... Jah ja jah — see siiatuleku-mõte, see oli algusest lõpuni minu mõte! Me plaanitsesime esialgu kuhugi mujale sõita ... ja olimegi seda juba tegemas ... kui mulle järrrsku nagu tuhandeküünlase lambiga pähe turgatas ... et ... h-hohohoo! Mu kallis aastapikkune naisuke, mu Hildake ... h-hohohoo-o ... mõtlesin ma. Ja maailmatuma tore ja kaval plaan oli kah kohe valmis ... selle kaugekõne osas, teate! Ja nüüd ei aima mina teps mitte, mihukeses hanges ta praegu istub, see

sinu armas ja kallis kungla kuningas... No Hilduska... nu mu hea ja sõnakuulelik naisuke... no ära tõrgu, noh... h-hohohoo-o! Kas sa's ei mäleta, kuidas me alati kudrutasime ja üksteise kaelas rippusime, täna aga... p-pagan ja põrrrgu... ei taha sa mulle isegi seda väikest magusat musikestki anda, h-hohohoo-o! Mis, ikka ei taha? No olgu, no olgu, no tubli, no tubli — meie, gentlemannid, end jõuga maksma ei pane, nagu teeb seda ehk mõni teine mees... hm-hmm... hohohoo! Ütle mulle, kiisu, tead, ainult seda, mis p-pa-ga-na plaaniga sa üleüldse selle ahvi pesasse kolisid, aah?»

Üksmeelne koor saadab neid sõnu nagu suure trummi mürinaga:

«Ütle, kiisu, jah, hoohoohoo!»

«Ütle, ütle, kiisu, jah, hõõhõõhõõ!»

«Ütle, üt-le, no ü-üt-le-e, kii-su-u, jah, huuhuu-huu-u!»

Ja alles hulga aja pärast saab ka Hilda ise selle möirgamise sekka midagi lausuda. Ta hüüab nuuksudes, hääl iga hetk katkemas:

«Ma palun teid veel kord... veel kord... head inimesed... jätke mind rahule! Miks, oh miks te siia tulite ja... miks küll te mind sedasi kiusate!»

Siimiskar-Oskari hääl kisab kohe läbi uue naerupurske:

«Mhh, sohh, ole nüüd lahke, tead... ja katsu, kui kaua sa lahke jaksad olla! Või miks, miks, miks ja... miks? Tuleb välja, et pean jälle kordama... Kas me elasime üks aasta, üks kuu, üks nädal ja... ütleme... üks päev õnnelikult kaelakuti nagu kaks armast linnukest, tead? Elasime! Kas ma olin selle nimetatud aja jooksul sinu mees nii inimeste kui jumala ees, tead? O-lin! Ja nüüd, kus ma sinu jäljed jälle suure tegemisega kätte leidsin ja sulle oma südamesõprade seltsis

järele sõitsin, nüüd sa... küsid järsku nii ropult ja prostalt?! Ai-ai-jai ja ai-ai-jai, no kuidas sedasi võib, tead! Ja vaat sellepärast ütlen ma sulle nüüd täies tões ja õiguses, et...»

«Hoohoohoo... hõõhõõhõõ... huuhuuhuu-u!» röögib kogu seltskond jälle nagu kustki sügavast ning kitsast kuristikust, — isegi põrand jalge all paistab hetke jooksul värisevat ning võnkuvat.

«Kas... kas te siis... siis ometi aru ei saa. Taaniel võib ju iga... iga silmapilk... tagasi koju jõuda ja minust... jumal teab mida mõtelda!» hüüab Hilda ahastades.

«Võib, kiisuke, võib!» lärmitseb Siimiskar-Oskar aina kasvava hooga. «Just nimelt võib! Ja see, tead, kõige suurem nali olekski, hoohoohoo! Tema jõuab tagasi koju ja astub — kar-m-mouhti! uksest sisse, mina aga võtan sinu oma õrnalt väljasirutatud kätele ja... Vohh, just nii... näe... ju-ust nii, kiisuke!»

Kõlab uus, kõigist senistest naerumõiratustest hoopis tugevam naerumõiratus, ja Taaniel Sangerneebo lööb ukse samal silmapilgul jalaga lahti. Ning kohe tekib kõikjal ta läheduses, ta ees, ta taga, temast paremal ja temast pahemal — raske, pahaendeline vaikus; näib, nagu oleks mingisuguse sekundi murdosa jooksul kohale tardunud mitte üksi inimesed, vaid ka elutud esemed — toolid, lauad, vana puusohva seina ääres, isegi ju ammu kõlbmatuks muutunud ja kõõmendama kulunud vana nahkkuub kummuti kõrval varnas.

Tuba on laeni täis paksu tubakasuitsu, põrandale valatud viina ning õlle lõhna, higistavatest inimkehadest tõusvat umbset, lausa aurust kuumust. Kõikjal istuvad kuubedeta mehed, näod nagu rasvaga läikima võitud; kõikjal lössutab hooletutes poosides sasipäiseid, lohakaid naisi, kes kilkavad kahemõttelise nalja-

kese üle, mis keegi nähtavasti just äsja langetas. Taaniel Sangerneebo tunneb neid kõiki... esimesest kuni viimaseni, e-si-me-sest kuni vii-ma-se-ni... Ja ta küsib — ähvardavalt, tumedalt, iga häälikut üksikult hammaste vahelt läbi tõugates:

«N-no-o-h?»

Vaikus.

«N-n-n-o-h-h?» kordab ta lõõtsutades, kui keegi ikka midagi ei lausu.

Ent toas jääb endiselt väga vaikseks. Ja ta karjub veel kord, haarates nurgast vana kõverakskooldunud autovända, mille ta kunagi ammu tuppa tõi, et seda jälle korda seada:

«N-noh, ma oo-tan!»

«Sina... sina oled, Taaniel...?» kogeleb Hilda kohmetult ja püüab end kõigest jõust Siimiskar-Oskari käte vahelt lahti kiskuda. «See... see... oled ju... sina, Taaniel...!»

«Jah, see olen mina, nagu näed!» ütleb Taaniel Sangerneebo, ja enne kui keegi teda takistada suudab, lööb ta naist järsku näkku... lööb teda halastamatult, ülekohtuselt, ise seda ülekohut taibates, kõrvus praegugi veel Hilda abitult anuvad sõnad, mida ta äsja läbi praokile jäänud köögiukse kuulis.

Ja siis see puhkeb — hirmus maruhoog, mis hävitab veel viimsedki raasud tema taas kiiresti rusudeks langenud õnnest. Ta hakkab hoope jagama, kuhu iganes vaid juhtub. Ta ei eralda enam üksikuid isikuid, kõik need mehed ning naised ühinevad ta silmade ees mingiks tihedaks, vaenulikuks, pealevajuvaks massiks, oiged ja karjatused, mis ta rasketele löökidele järgnevad, teevad ta lõplikult hulluks, röövivad tal lõplikult aru peast. Kellegi ahastusest ning hirmust pärani pilk hakkab talle kohutava kiirusega lähenema, ta haa-

rab vahepeal põrandale kukkunud autovända uuesti pihku ja virutab kõigest jõust... kõigest jõust... kõigest jõust... raske rauatükiga... vastu seda ahastusest ning hirmust pärani pilku... vastu suuri heledaid silmi... vastu lainetavaid kastanpruune juukseid... Ja just, kui ta seda teeb... kui see juba tehtudki on... kui ta enam midagi olematuks käänata ei saa... siis, siis ärkab ta äkitselt nagu sügavast viinauimast ning märkab, et toas pole enam ainustki hingelist, ainust-ki hin-ge-list... peale tema enda ning liikumatult põrandal lamava naise. —

Autode mürin kaugeneb suure kiiruga; ta võtab mütsi peast ja pühib nahkkuue varrukaga pikkamisi üle otsaesise. Ta on nüüd nii väsinud, et ta meelsasti kuhugi pikali heidaks ja sügavasti magama uinuks.

Kuid ta ei tee midagi säärast, ei: mingi muu asi hakkab võimsalt ta nürinenud tähelepanu endale kiskuma. Ja kummardudes kuidagi aeglaselt-kohmakalt Hilda kohale, hüüab ta kähinal:

«Kallis... kuule... tõuse üles! Tõuse üles, kuule... kallis!»

Kuid naise käsi ta närviliselt tõmblevate kämmalde vahel on endiselt täiesti liikumatu ja näib korraga jahedaks muutuvat. Ning Taaniel Sangerneebo hüüab ikka väga vaikselt:

«Tõuse, tõuse nüüd üles, kallis... ma palun sind! Tõuse üles, Hilda, tõu-se üles!»

Kuna Hilda ikka liikumatult lamama jääb, võtab Taaniel Sangerneebo nüüd ta peast kinni ja püüab ta nägu enda poole pöörata. Seda tehes tunneb ta mingi kohutava selgusega, et ta sõrmedele rohkesti verd nõrgub. Asjalik ja täpne mõte, et ta on naise arvatavasti surnuks löönud, tõuseb ta teadvusse, ja kohe liitub sellega veel teinegi asjalik ning täpne mõte: ta on selle mõrt-

sukatöö kaudu kisendavat ülekohut teinud, kisendavat, taevani tõusvat ülekohut selle vastu, kes oli talle ju kõik ja kes pole süüdi mitte milleski, mitte milleski...!

Kuid imelikul kombel ei kohuta see kõik teda praegu põrmugi, see tekitab vaid hirmsat kurbust, ja ta jätkab ikka äratamiskatseid... ettevaatlikult, peaaegu hellalt:

«Tõuse, tõuse nüüd üles, Hildake, tõuse nüüd üles! Tõuse nüüd üles, kuule!»

Jälle ootab ta veidi aega, jälle hõikab ta... jälle ning jälle ootab ta, jälle ning jälle hõikab ta. Kuid Hilda vaikib ikka, jah, ta ei liigutagi ennast... ainult ta pea langeb lõdvalt alla... ja ainult verd jookseb, jookseb, jookseb... üle ta valge lauba, üle ta külmade põskede...

Sõrmedega ettevaatlikult kobades leiab Taaniel Sangerneebo varsti koha, kuhu ta lõi, — jälestavalt sügava haava, mis ühendab mõlemat silma ja mille põhjas tunneb ta libedat pealuud: autovända terav serv on pahema kulmu nagu noaga läbi lõiganud.

Taaniel Sangerneebo tõuseb raskelt nagu kunagi see, kes tunneb, et kogu ta maine elu on äkki parandamatult viltu vajunud. Tugevad, jämedad käed ette sirutatud, kannab ta Hilda voodisse ja istub ise selle veerele. Ta ei mõtle millestki. Ta ei tunne midagi. Ta ei igatse kuhugi ega millegi järele. Kogu maailm ta ümber on äkki nagu kohale kivinenud... igavesest ajast igavese ajani... ja keset seda jubedat, hullukstegevat tardumust norutab tema, Taaniel Sangerneebo, käed süles.

Läbi katkise aknaruudu hakkab lõikavalt külma tuult sisse puhuma. Ta võtab tasa-tasa teki ning laotab selle Hildast üle, otsekui teda nõnda soojendada püüdes või teda niiviisi kogu maailma eest varjata ja kaitsta katsudes. Ning jälle istub ta kaua aega liikumatuna oma

kohal, kordagi kõrvale vaatamata, verised kämblad vaheliti põlvedel.

Kui ta viimaks tõuseb, lööb kell Püha Peetruse kiriku tornis parajasti kaks. Ta sirutab käe masinlikult välja, võtab põrandale kukkunud mütsi üles, surub selle pähe. Siis vaatab ta veel kord kuidagi õudselt sirgena lamava laiba poole, pöördub ja lahkub kärmesti toast.

Auto seisab uulitsal. Pealtnäha täiesti rahulikult ja isegi nagu mingi liialdatud hoolikusega paneb ta selle käima, vajutab gaasipedaali alla ja sõidab aeglaselt läbi paksu, kuid sulgkerge lume. Juba varsti jõuab ta välja avarasse tänavasse, kus on tee hoopis parem.

Kui ta südalinna poole pöördub, hõigatakse teda järsku kuskilt tuisuhallusest. See on karakullmütsis ning karakullkraega paks härra, kes toetab käe alt pikka ning sama paksu naist. Ja oodanud, kuni söönud paarike naerdes ning kahemõttelist nalja heites masinasse poeb, küsib ta masinlikult:

«Kuhu käsite?»

Lihav elumees ütleb aadressi, ja ta hakkab kohe autot ringi käänama. Siis kihutab ta suure ajuga minema, tuldud teed tagasi, jälle südalinnast eemale.

Järsku vajub ta teadvus laiali — läheb meelest saadud korraldus, kaob aeg ja kaob ruum. Tal pole aimugi, kui kaua ta nõnda sihitult edasi kihutab, ta tunneb vaid äkki, et teda meeleheitlikult õlast rebitakse. Ja ta pidurdab kohe säärase hooga, et sõitjad talle selga lendavad, teda peaaegu kaitseklaasidesse tõugates. Ikka veel verelaigulisi rusikaid tüürirattalt tõstmata karjub ta nüüd märatseva häälega, nägu ootamatust vihapurskest lausa sinine:

«Välja! Välja, noh . . .! Ko-he . . . välja!»

«Kuulge, teie, mis te endale ikka lubate!» hüüab paks härra ega oska kohe õiget tooni võtta,

Kuid Taaniel Sangerneebo silmad on nii ähvardavad ja kurjad, et ta kohe taltsaks jääb ja sõnalausumata autost välja ronib. Naine järgneb talle hädaldades. Ja Taaniel Sangerneebo näeb neid keset tuisust teed seisma jäävat, linnast kaugel, ümberringi vaid udused väljad ja peaaegu paksult sadavad lumeräitsakad.

Sõiduauto number 719 jätkab aga jälle oma hirmunud kihutamist, teadmata kuhu, teadmata milleks, teadmata kui kaugele.

Sadu suureneb. Hall talvepäev nihkub pikkamisi edasi.

1931

Pojad

1.

Faabian Soo, dzentelmen, käänas elektri põlema, et teada saada õiget kellaaega. Samal hetkel kuulis ta esimesi lumeräitsakaid kahinal vastu ruute löövat. Pime sügisõhtu hingeldas valjus edelatuules, mis tormas kiiresti üksteisele järgnevate hoopidena läbi äärelinna sirgete tänavate.

Kätt lülitilt võtmata seisis Faabian Soo ivake aega nagu sügavas mõttes oma kohal. Siis pööras ta pikkamisi pead. Nurkadesse tõmbuva hämaruse varjust kerkis esile madal, mööda põrandat roomav mööbel, luitunud tapeedid, laest rippuv, ammugi rikki läinud kolmeharuline lühter, vana pianiino raagus palmi kõrval. Ja selle labasuse üle tänagi vihaseks saades vaatas ta jälle akna poole, mille tagant kostis nüüd lakkamatut rabinat; äsjased sulgkerged räitsakad olid tangjateks teradeks muutunud.

Astudes peaaegu kikivarvul, läks Faabian Soo üle toa, lükkas vaheukse praokile ja küsis tasakesi:

«Noh?»

Vaiksed sammud lähenesid nagu kartlikult ja keegi ütles sosinal:

«Endine, ikka endine, härra. Mina, vana põetaja, olen

ju näinud nii mitutki minejat... Küllap härrade emagi on üks säärastest... andku jumal talle rahulikku uinumist.»

«Nii...?» ütles Faabian Soo. Ta tundis nende hädaldades lausutud sõnade üle valusat solvumist, — teda oli nagu jälle tüssatud, teda oli nagu järjekordselt petetud!

Sulgenud uuesti ukse, tõmbas Faabian Soo selga tumesinise sügispalitu, surus otsustava liigutusega pähe musta kõvakübara. Ilusat luupähikuga jalutuskeppi mööda põrandat järele vedades läbis ta pimeda eeskoja ja astus hetk hiljem tänavale.

Kuna ikka veel sadas, tõmbas ta krae üles. Kuid ta ei kummardunud nagu tavaliselt selle varju — ei, ta ei teinud seda — ta käis uhkelt kuklasse visatud peaga, selg sirge. Lund vuhises talle näkku; lumi peksis talle vastu lauge; lumi pani ta põsed ning lauba külmetama. Aeg polnud veel hiline, kuigi kõikjal valitses juba sügav vaikus.

Mida lähemale Faabian Soo südalinnale jõudis, seda suuremates salkades hakkas talle vastu juhtuma lõbusaid inimesi. Need näisid kõik millegi üle sügavat rõõmu tundvat... mille üle, mille üle, saadan neid söögu?! Paljud vadistavad hääled hüppasid tast üle ja mööda; paljud jalutajad tõukasid teda hoolimatult; elektrituledes sätendavad silmad kohtasid ta pilku. Ta sammus edasi kõigest sellest välja tegemata, — kellelegi teed andmata, kellegi eest kõrvale astumata. Muidugi, see ei lähe talle korda, tal pole sellega tegemist! mõtles ta järjest tigedamaks muutudes.

Alles siis, kui raekoja torni valgustatud esikülg ta ette kerkis, tasandas Faabian Soo sammu. Ja veel ivake hiljem, suurte vaateakende värvilistest tuledest säravale tänavanurgale jõudnud, vaatas ta esmakordselt veidi

teravamalt ringi, nagu midagi äkki meenutades või kedagi otsides.

«N-nii . . .! Nähtavasti hilineb ta jälle, see lurjus, kurat teda võtaks! Noh, ma ei oota enam,» mõtles ta kurjalt.

Kuid ta ei saanud veel pöördudagi, et tuldud teed tagasi minna, kui selja tagant äkki hüüti:

«Hei, pea kinni! Panid mu kannatuse proovile, vennas, ah? Hilinesid!»

«Jah, tuli ette,» vastas Faabian Soo rahulikult ja tegi näo, nagu oleks ta ise sellest tõsiasjast ammugi teadlik.

Ning sagivast rahvasummast esile rühkinud kirjus sonimütsis mees, — ta vanem vend, kellega kokku puutuda polnud tal enam ammugi tahtmist, — sõnas kätt ette sirutades:

«Ära pahanda, vana, aga mul polnud võimalik kodust läbi tulla. Selle asemel tulin ma siia . . . nagu sai ju räägitud. Ootasin sind vähemalt pool tundi.»

«Noo? Vabandan väga,» ütles Faabian Soo, köhatas ja lisas vimmaselt: «Aga ma ju rääkisin, et varem pole mõtet. Su oma asi, kui sa täpne polnud.» Ja lasknud venna hetkeks enda kõrvale, küsis ta korraga sosinal: «Noh, kas said?»

«Mitte sentigi,» vastas sonimütsis mees naerdes.

Faabian Soo pomises mõtlikult:

«Nõnda . . . no-jah. Õigust ütelda, seda arvasin ma juba kohe. Viljatu optimism, nagu su muudki plaanid.» Ning kohe järsult, nagu käsutades: «Tähendab — asi on otsustatud! Ja nüüd — marss! — teele!»

Ta hakkas ruttavate sammudega ees minema. Vend oli tast lühem ja pidi pingutama, et temast mitte maha jääda. Faabian Soo kuulis kergemeelset mehikest esialgu sõrki laskvat ja ise selle koomilise ruttamise üle naeru turtsatavat. Siis aga need turtsatused vaikisid,

ja siis algasid tigedad vandesõnad. Vend hüüdis viimaks, jõudes talle jälle silmapilguks järele ja rebides teda palitupõõnast:

«Kuradi pihta, tormad nagu lokomobiil! Oota, kannata... pea ivake kinni... ma tahan sulle midagi rääkida!»

Faabian Soo vastas üle õla:

«Mida? Jälle mõnd lollust? Aitab venimisest, — me hilineme!»

«Ei, me ei hiline,» ütles kirjus sonimütsis mees, lõõtsutas ja läkatas kordamööda ning lisas siis targema inimese kindlusega: «Mitte midagi me ei hiline! Mina see ju olin, kes käis maad kuulamas... ja ma peaksin teadma! Vana on seal vähemalt seitsmeni. Oota nüüd, oota... kannata nüüd, kannata... Ma ju ütlesin, et ma tahan sulle midagi rääkida... midagi väga tähtsat!»

Faabian Soo peatus nii äkki, et vanem vend talle tagant selga lendas.

«Noh?» küsis ta vihaselt.

«Kas ta... kas ta... on nüüd surnud?» sosistas kirjus sonimütsis mees pimedusest ja rääkis jälle nii vaikselt, et teda vaevalt kuulda võis.

«Ei, ta ei ole veel surnud,» vastas Faabian Soo.

Vaikus.

Vanem vend seadis väriseva käega hõlmade vahelt välja kippuvat villast salli, mida Faabian rohkem aimas kui nägi. Gaasilaterna rohekaskollane nõrk valgus andis ta uljale ja rahutule näole pisut ülbe ilme. Viimaks pomises ta — ka sel korral sosinal:

«Ei... ole... veel... surnud? Issand jumal, halasta, kuidas siis nõnda?»

«Aga mis vahet sa selles näed, lollpea?» küsis Faabian Soo kurjalt. Ta vaatas vennast üle pimedusse; ja ta lisas viimaks õlgu kehitades, nagu pärast lühiaja-

list asjalikku kaalutlust: «Jah, tõesti — ma ei saa aru, et see meie kavatsust kuidagi takistada võiks! Hommikuni ta igatahes enam vastu ei pea. Muide, ma kordan — see pole ju meie ettevõtte seisukohalt tähtiski, kas ta on niisuguses või teistsuguses olukorras praegu, just nüüd, või toimub k õ i k paar-kolm päeva hiljem.»

«Kas arvad?» kahtles kirjus sonimütsis mees.

«Mis seal arvata, arukale peale on see seletamatagi selge,» vastas Faabian Soo ja naeratas halvustavalt.

«N-nojah, aga . . .»

Vaikus.

Mindi jälle edasi. Mäkke suunduv tänav lõppes viimaks kitsal nõlvakul. Seal vanade puude vahel seisis kahekordne valge maja. Selle maja ülemised aknad olid eredasti valgustatud.

Haarates Faabian Sood jälle mantlipõõnast, küsis kirjus sonimütsis mees äkki kartlikult:

«Kuule . . . kas sa arvad, et see ei tule i i a l g i ilmsiks?»

«Ära nõnda igal sammul karda, imelik inimene,» ütles Faabian Soo ja lisas kohe ootamatu sõnaohtrusega: «Sa hakkad oma alatise kahtlusega juba argpüksiks muutuma! Julgus riskida — ris-ki-da, aru saad — on mehise mehe üks tunnuseid! Sina aga . . . värised isegi siis, kui kärbes su kukla taga aevastab! Haahaahaa!»

«Nojah, aga . . .» pomises kirju mütsiga mees jälle ebamääraselt, sellest ootamatust naeruraksatusest ilmsesti segadusse viidud.

Nad seisid nüüd üsna valge maja ees. Alt linnast tulev tuulehoog haaras vanemal vennal soni peast ja viis selle pimedusse.

Faabian Soo, surudes põgeneda tahtva mütsi järsu jalahoobiga porisse, ütles:

«Noh, olgu nii. Ma lähen. Oota siinsamas. Ma ei jää kauaks.»

«Jah, tule tagasi nii ruttu kui vähegi võimalik,» pomises vanem vend. Ja kuna südametunnistus näis teda äkki vaevama hakkavat, jätkas ta kohe sõnaohtralt, nagu vaid selleks, et seda vaevavat südametunnistust rahustada: «Sa võid mulle ju etteheiteid teha, aga kõigele vaatamata on mul siiski veidi nagu paha tunne. Piinlik nagu, piinlik nagu... aru saad! Sest tõesti... näed sa... see on ju kuradima temp, mis me siin praegu teeme! Aga peab see kord juba nii olema, siis jumal kaasa, Faaby! Jah, Faaby, jumal sulle kaasa... ja andku ta ise meie tegevusele õnnistust... hee-hee-hee...!»

2.

Faabian Soo läks samal ajal edasi samal ükskõiksel, blaseerunud elumehe-kõnnakul, nagu ta oli äsja tulnud mööda tühje äärelinna-tänavaid. Ta jõudis veidi määrdunud eeskotta; ta kissitas elektrilampide eredas kumas silmi; ta seisatas nagu hinge tõmmates kuulutuste ees, mis rippusid seinale kinnitatud mustal tahvlil. Ja kui ta silmad jälle pisut harjusid, hakkas ta kohe mööda järsku kivitreppi üles minema, jõudis viimaks pruuni ukse ette, mille sile pind läikis süngelt-rasvaselt nagu hüübinud veri.

Uks oli lukustatud. Faabian Soo koputas, nägi siis kellanuppu ja helistas.

Talle avas vana sinakashallis kitlis kojamees.

Ja Faabian Soo küsis kerge inglise aktsendiga, pisut venitades, kaks sõrme tervituseks kübara äärde tõstetud:

«Pliis, ekskjuuz mii, — kas professor on veel siin?»

«On küll, kus mujal ta siis veel peaks olema, kui mitte siin,» vastas kojamees tusaselt.

«Mul on ta juurde asja,» ütles Faabian Soo.

«Kui on, eks siis minge ja ajage see asi ära,» ütles kojamees.

«Thänk juu,» ütles Faabian Soo. Ta asus vimmase taadi kannule, jättis mantli ning kõvakübara riietehoidu, läks läbi kahe suure lahkamissaali. Kõige kaugemas neist nägi ta valgetes kitlites noori inimesi. Pikkadel madalatel laudadel, mille ümber need noored inimesed askeldasid, lebasid liikumatult sinakashallid, poolestsaadik juba prepareeritud laibad. Ta kirtsutas vastiku raipelõhna pärast nägu; seda raipelõhna hakkas talle äkki veelgi suuremal hulgal vastu hoovama, ja ta ei saanud teisiti kui pidi taskuräti ninale suruma. —

Et hoiduda laudadel lebavatele laipadele vaatamast, ei pööranud Faabian Soo pead ei pahemale ega paremale. Nähes nõnda enda ees ainult anatoomikumiteenija kühmus selga, jõudis ta viimaks kitsasse ning sooja vahetuppa, kust viis uks edasi professori kabinetti.

Sinakashallis kitlis kojamees torises:

«Soo, oleme kohal. Koputage ja minge sisse.»

«Thänk juu,» ütles Faabian Soo jälle ja võttis kinda käest.

Pisut aega näis ta aru pidavat, kehitas siis õlgu ning lõi sõrmenukkidega tasakesi vastu ust. Selle soe pind tundus talle äkki elava ihuna ja oleks nagu ta käe all end nõtkena liigutanud.

Kuna ümberringi juhtus täiesti vaikne olema, kuulis ta vastust väga selgesti.

«Jah!» käsutas veidi kõrge falsett järsult, kuid sõbralikult.

Faabian Soo, džentelmen, astus üle künnise ja kum-

mardas viisakalt suure laua taga istuvale valgepäisele teadusemehele. Ja nagu kunagi kaine teoinimene, asus ta kohe asja juurde.

«Vabandage väga, et ma teid segasin,» ütles ta pikkamisi ning selgelt, ikka kerge inglise aktsendiga. «Ma tulin teie jutule nüüd ka isiklikult. Andestust — mu nimi on Soo. Asi, millest ma teiega kõnelda tahan, kannab rangelt teaduslikku ilmet. Muide — ma vihjasin sellele ka oma kirjas, kuid arusaadavatel põhjustel mitte küllaldase selgusega. Kas ma tohin istuda, härra professor?»

«Palun,» noogutas valgepäine teadusemees. Alles nüüd võis märgata, et ta teine näopool oli halvatud. See andis talle lakkamatult naeratava inimese ilme.

Faabian Soo ütles:

«Thänk juu... tänan teid väga. Jah, asi, millest ma teiega kõnelda tahan, kannab ran-gelt teaduslikku iseloomu. Ka mina ise olen akadeemiline inimene, kuigi kahjuks... teiselt alalt. Aga ma tean siiski, mis tähendavad ühele nimekale anatoomile kõrvalekaldumised inimkeha normaalsest arhitektoonikast. Kas ma tohin suitsetada, härra professor?»

«Ei, palun mitte,» ütles valgepäine teadusemees korraga ootamatult kurja tooniga.

«Pliis ekskjuuz mii... vabandage, oo vabandage!» pomises Faabian Soo. Üle ta näo lendas kohmetu, peaaegu hirmunud võpatus; ta neelatas tahtmatult. Kuid ta kogus end kohe jälle ning ütles, peites külma piibu kiiresti taskusse: «Ma mõtlesin ja kaalutlesin väga kaua. Sest ma olen nimelt inimene, kes ei tee midagi uisapäisa. Pealegi tean ma, milliseid takistusi veeretab meie tagurlik moraal ette tõsisele teadusele... Jah, jah, nii mõneski küsimuses oleme me veel vana hea Leonardo da Vinci epohhi tasemel. Aga üks arenenud mees ei

tohi ennast kohutada lasta eelarvamustest. Inimkond peab edasi sammuma... ta p e a b seda tegema! Ja meie peame teda selles aitama... me p e a m e seda tegema! Ma mõtlen loomulikult niisuguseid inimesi, nagu teie ja mina, — teadlikke, julgeid, külmaverelisi inimesi, kes ei karda, kui vaja, vastamisi minna ka suure massi standardsete vaadetega. Loodan, härra professor, et te mind õ i e t i mõistate.»

«Hm-m... jaa-jaa! Oo-jaa!» ütles valgepäine teadusemees.

Vaikus.

Faabian Soo jätkas:

«Ma kirjutasin teile... nagu ma juba mainisin. Tegemist on nimelt ühe laibaga. Ühe elatanud naise laibaga.»

Valgepäine teadusemees noogutas jälle, võttis sahtlist kirja, millele Faabian Soo vihjas, luges seda veel kord. Sealjuures liigutas ta rohelisel lauapaberil oma soonelisi, kondiseks kuivanud käsi, nagu nendega midagi hajameelselt otsides. Ta rippuvate laugudega silmad, mida ümbritsesid suured kanavarbad, vaatasid nüüd teravalt. Viimaks küsis ta tasakesi, oma juba poolestsaadik elutu keelega pisut komistades:

«Nõnda, nõnda...? Teie siis oletegi see teadlik ja julge inimene, kes pakub seda vana naise laipa ülikoolile või minule isiklikult müüa?»

«Oo jeess... jah, te ei eksi, härra professor, see olen mina,» vastas Faabian Soo kerget kummardust tehes.

Akna taga hakkas sadama üha tihedamat lund, selle ühetasast kahinat võis selgesti kuulda läbi jääroosiliste ruutudegi. Ja valgepäine teadusemees küsis üksikutel sõnadel komistades: «Vabandage, kes see laip teile oli?»

«Ah see laip...?» pomises Faabian Soo ja hakkas äkki paukudes köhima.

Valgepäine teadusemees ootas viisakalt, kuni külalise köhahoog viimaks mööda sai.

Ja Faabian Soo algas hetke pärast hoogsalt, tehes näo, nagu poleks ta esitatud küsimust kuulnud, ja küünitades samal ajal üle laua valget paberilehte:

«Pliis, siin üks väike visand. Skits, nõnda-ütelda. Vaadake ainult seda torsot, härra professor. Eriti just selle kukla ja turja lõiget... hehehee! Vabandage, et ma naeran, aga ma kujutlen juba teie tõsist naudingut, kui te seda objekti kord prepareerima hakkate. Sest ärge unustage, härra professor, et nõnda on aastate jooksul muundunud selle inimese kogu organism. Isegi käsivarred ja sääred, uskuge mind.»

Ent ta pidi jälle kohmetult vaikima, kuna ta nägi end korraga silmitsetavat mingi tigeda, lausa häbematuseni ulatuva vaenulikkusega. See tegi rahutuks ja pani südame kõvasti kloppima. Et oma segadust varjata, köhis ta jälle paukudes.

«Kas see inimene on teie ema?» küsis professor.

«Aga... ei!» pomises Faabian Soo, kaotas nüüd sootuks julguse ja hakkas taskurätiga laubalt higi pühkima.

«Imelik, väga imelik. Mulle aga näib see just nimelt nõnda olevat,» ütles professor.

Faabian Soo solvus ja tõmbas kukla kangeks. Püüdes aga oma pahameelt elutargalt maha suruda, vastas ta kerge kummardusega:

«Ei, härra professor eksib, see pole siiski just nõnda. Uskuge mind, ma tulin teie juurde kui aumees, kui džentelmen, mõttes ainult meie teaduse huvid, mitte aga mingisugused... madalad ainelised tagamõtted. Ja kui te arvaksite veel heaks andmeid küsida ka... hm-m... maksutingimuste osas, siis te veenduksite

täi-el mää-ral, et teil on minu isikus tegemist tõsise meditsiinisõbraga.»

Vaikus.

«Millal ta suri?» küsis professor.

Faabian Soo kõhatas veel kord valjude paugatustega, pühkis jälle higi, — pagan küll võtaks, miks seda äkitselt nii ohtrasti voolama hakkas! Ta vastas alles tükikese aja pärast, püüdes ikka oma asjaliku mehe filosoofilist rahu säilitada:

«Millal, jah... Vaadake, härra professor, ta nimelt... polegi veel surnud.»

Valgepäine teadlane ajas silmad imestusest suureks.

«Kuidas, kuidas?» hüüdis ta. «Kas teid tuleb ehk nii mõista, et see inimene on veel elus?»

«Jah, ta on praegu veel elus, aga...» pomises Faabian Soo ikka nobedasti laupa kuivatades, — nüüd kippus higi talle lausa suhu ning silmi nõrguma.

Valgepäine teadlane ei lasknud teda lõpetada.

«Hingab tähendab nagu mina ja teiegi? Sööb, joob, tähendab... nagu mina ja teiegi? Jalutab, kõnnib... tähendab... nagu mina ja teiegi?» küsis ta tasakesi, kogu kehaga ettepoole kummardudes.

Faabian Soo sai ometi viimaks oma seletamatust erutusest võitu. Ta pigistas käe ühes higist märja siidrätiga koduselt taskusse, raputades naeratades pead ja ütles:

«Noo-h, härra professor, mui-dugi mitte! Hingab, sööb ja joob, seda küll, aga ei jaluta ega kõnni enam ammugi! Muidugi mitte, jah... ei jaluta ega kõnni enam ammugi... H-hee-hee-hee! Vabandage väga, et ma jälle naeran, aga tõepoolest... hee-hee-hee! Ma olen kindel, härra professor, et juhul, kui me kokkuleppele jõuame, saate te oma anatoomilise maiuspala kõi-ge hil-je-malt lähema kahekümne nelja tunni jooksul.»

«Nii, nii...?» noogutas valgepäine teadusemees, tõmbas oma kondikskuivanud käe pikkamisi rusikaks, näis midagi endamisi kaalutlevat, — nähtavasti küsimust, et kas see rusikas suudab maailmas veel midagi otsustavat korda saata. Siis aga liigutas ta end kuidagi järsult-ootamatult, tõusis ja rääkis väga selgelt ning täpselt, ühegi sõna juures enam komistamata: «Noh, tubli, härra teadlik ja julge meditsiinisõber, lõpetame selle jutu. Esiteks pole mul enam aega, ja teiseks — ärge pange pahaks — olen ma teie mõttelaadiga sammu pidamiseks juba liiga vana ja ka liiga konservatiivne. Igatahes — ärge siia enam tagasi tulge. See tähendab — teie maapealse elu jooksul. Pärast surma aga... pärast teie surma, tähendab, oleksin ma siiski valmis teiega veel kord kohtuma, et teie enda ihus ja ajudes veidi oma skalpelliga ringi kobada.» Ja vana valgepäise mehe kõvad kondised sõrmenukid lõid selle koguni pika jutu juures nii otsustavalt vastu lauda, et Faabian Sool sellest kummaliselt paha hakkas.

«Vabandust... pliis ekskjuuz mii... nagu soovite, jaa-jaa, nagu soovite,» pomises ta ja taganes ukse juurde. Avanud selle selja taha painutatud käega, lahkus ta kohe kabinetist.

Ta süda kloppis väga tugevasti, vä-ga tugevasti. Pikkadel, inetult läikivatel lahkamislaudadel lebavatest ja karboli ning algava roiskumise järele lehkavatest laipadest möödudes tundis ta korraga kerget iiveldust. Ja ta läbis taas mõlemad saalid, haaras varnast mantli ning kõvakübara ja väljus jälle kõrgesse, veidi räpasesse koridori. Kuna ta polnud küllalt kärmas üle läve astuma, lõi raske eesuks talle mütsatades selga, ja see üsna tugev mütsatus tekitas tas järsku kuidagi hirmu sisendava tunde, nagu poleks ta lahkunud siit omaenda

vabal tahtel, vaid nagu oleks vana laibalõhnaline kivimaja ise ta jõhkralt välja visanud.

Vanem vend tuli talle vastu, puhastades ikka veel oma kirjut sonimütsi, mille Faabian ennist jalaga porri oli tallanud. Ta viipas juba eemalt-kaugelt käega, ruttas siis põigiti üle õhukese lume ja küsis sosinal:

«Noh, kuidas läks?»

Faabian Soo krigistas hirmsa viha pärast hambaid. Ja nad olid juba mäenõlvalt alla jõudmas, kui ta alles vastas:

«Ei! Nüüd aga... lase jalga! Ja ära sa enam ii-al-gi oma nägu mu lävel näita... kurat teab, missuguste jõledate plaanidega!»

«Noh, noh, kuidas see plaan nüüd järsku ainult minu omaks sai, selle plaani ideekavandi esitasid ju sina ise!» hüüdis vanem vend naerdes — oli ilmne, et ta ei võta neid pahameeles lausutud sõnu kuigi tõsiselt.

«L-loll! Või vassid veel!» ütles Faabian Soo hukkamõistvalt.

«Ja sina püüad, nagu harilikult, veest kuivalt välja tulla, eks ole?» küsis vanem vend, seadis mütsi ivake teisele kõrvale ja hakkas lõbusalt vilistama.

Sadas ikka veel laia lund.

Kahe mehe tümisev sammudekaja jooksis kaugele tuulisesse pimedusse, valgudes laiali mööda vaikseid hoove ja sügavaid väravatühemeid, mis mustendasid mõlemal pool tänavat.

1933

Headuse võit
ehk
Tõsiasju Lar Tööp Tok'i sünniloost

Moto: Neil päevil asutasid mõningad meie linna seltskonnadaamid omavahelise koondise lasterikaste töölisperekondade avitamise eesmärgil. Pakid toiduainetega toimetatakse puudustkannatajaile kätte isiklikult.

Ajalehe järgi.

1.

Nad istusid juba üle tunni böömi kristallist kroonlühtri all, punasest puust saalilaua ääres, kaks head sõbrannat, kelle vastastikustest tunnetest teadis kõnelda kogu linn. Liidia Siimonsen, riisuja-pristavi noor proua, luges värvilistesse paberkotikestesse kalleid šokolaadikompvekke, igasse võrdselt. Aleftiina Aalmann, keskealine kohtunikukaasa, vaagis peopesal hiina pähkleid, süües neist aeg-ajalt mõne suurema. Tillukeses turukorvis, mis asetses nende vahel, lebas juba kuus maitsekat pakikest, kinni köidetud värviliste siidlintidega.

«Nii, mu armas,» ütles Liidia Siimonsen tasasel häälel, «näed sa nüüd, see on tehtud. Ja ma usun kogu hingest, et juba mõne nädala pärast on minu tilluke üksikalgatus kasvama hakanud ja meie laiaharulisel heategevusetammel jälle tugevaks oksaks sirgunud. Sa tuleta meelde ainult kasvõi sedagi, milliste raskustega tuli mul võidelda Leskede Töönaiste Abistamise Koondise või LeAbKoo loomisel... või jälle Vaeste Lasteaia — VaeLa — korraldamisel... või jälle Vallaliste Emade Kõlbluse Tõstmise Ringi — ValEKõlTõRi — rajamisel. Aga mis sa näed nüüd kõigil neil nimetatud aladel? Ja

seepärast ütlen ma sulle veel kord: saabub aeg, mil nii mõnigi lasterikas kehvikuperekond tuletab tänuga meelde meie kahe nimesid. Usu ainult, mu armas — headus võidab alati!»

«Jaa, kallis, see kõik on õige. Aga vaeva on sellega üsna, üs-na palju,» ohkas kohtunikukaasa Aleftiina Aalmann traagilise eneseohverdaja-ilmega.

«Muidugi on,» ütles proua Liidia Siimonsen. «Kuid siiski — peab ju olema keegi, kes ajab põllule e s i m e s e d vaod, kes on valmis — kui vaja — isegi eneseohverdamisele. Kas pole nii, mu armas? Ja nagu sa näed, on sinu ja minu osaks määratud just too esimeste vagude ajamine, ja võib olla, et tõesti ka e-ne-se-ohver-damine! Muide — sa tunned mind ometi: ma ei suuda liht-salt mõteldagi, et sel ajal, kui mina ja teised minutaolised õnnelikud võivad lubada endile nii mõnegi mugavuse, peab keegi kuskil keldrikorteris verist vaesust kannatama. Kas sulle ei tundu — see on liht-salt õudne!»

Ta köitis kinni viimase kompvekikotikese, tõusis ning ringutas rõõmsalt. Proua Aleftiina Aalmann, kohtunikukaasa, kummardus aga üle laua ja küsis:

«Su mees ütles siis tõesti, et neid on kokku kümme — kaheksa last ja kaks vana? Ja kõik nad elavad ühesainsas toaubrikus?»

«Jah, mu mees, kohtupristav, ütles seda tões-ti. Jah, nad elavad tões-ti toaubrikus, kus pole midagi peale mõne tooli ja viletsa lauakese, — polnud ju võimalik neile isegi oksjonit teha!» vastas proua Liidia Siimonsen, riisuja-pristavi noor naine. «Ja see on täiesti õige, sest Alfred ei liialda kunagi. Jah, ma kordan: seal pole leidunud niigi palju kõlvulist kraami, et saada selle müügist neliteist krooni, mida nad maksuametile võlgnevad. Noh, sa võid ju ise ette kujutada!»

«Ko-le!» hüüdis proua Aleftiina Aalmann, kohtunikukaasa, ja väristas kergelt oma täidlasi õlgu, millega värisesid kohe kaasa ta sama täidlased ilusad rinnadki. «Aga... aga... mis ta neist veel rääkis, su Alfred... kõnele ometi!»

Pristaviproua Liidia Siimonsen vaatas teda oma lõbusate nugissilmadega, ajas need nagu kohkudes pärani, surus käed risti. «Mu jumal, see olevat ju nii-i hirmus, et ma tõesti ei söandaks kõike kordama hakata!» sosistas ta. Muide — polevat ka mõistlik iga asja kahvatu refereerimisega vesistada, kuna nad saavat sellele kõigele pilku heita juba üsna pea.

Ent suutmata siiski keelduda mõningate seletuste andmisest, ütles ta hetke pärast vaiksel häälel, ohates: «Jah, sul on õigus — see on kole. Mu mees ütles, et temagi olevat haledust tundnud, kuigi elu on teda harjutanud nii paljudegi raskustega. Külm, lagunenud kivipõrand! aken tilluke nagu klosetil! (Vabanda mind palun!) nurgad täis hallitust ja rõskust! Ja ka-hek-sa last päterdavad selles mustuses ja kasimatuses ringi peaaegu paljastena, — vanem vaevalt kümneaastane, noorem aga alles mähkmeräbalates! Ma kutsusin teisigi daame endaga ühes... Ja ma palusin, et ka nemad ohverdaksid nende viletsakeste heaks mõne veeringu. Kui mitte muu põhimõtte pärast, siis... Mu mees ütleb ju alati, et meil, naistel, peaks olema veelgi enam võimalusi näha inimlikke kannatusi, kuna see õilistavat meid ja pehmendavat meie karakteri nõudlikkust. Ja ta ütleb veel, et vaadelda omaenda ihusilmaga maailmas valitsevaid hädasid, see tähendab omandada üha enam elutarkust. Ja usu või ära usu, aga mulle paistab, et nõnda see võib tõesti ka olla.»

Aleftiina Aalmann, kohtunikukaasa, sosistas närvilikult: «Ja... mitte keegi ei tule kaasa... peale minu?»

«Mit-te keegi...» vastas proua Liidia Siimonsen, kohtupristav Siimonseni noor proua. «Nad naersid mu välja! Nad ir-vi-tasid! Jah! Mu jumal, mulle paistab vahel, et need inimesed ei tea üldse, mis tähendab kaastunne... või... või... mis tähendab liht-salt erutuski, e-la-mus-ki! Kui ma olin veel Leskede Abistamise Koondise esinaine, oli mul juhus külastada üht halvatud daami... Ta ei saanud end ülimategi pingutuste varal liigutada. Sa võid ju ette kujutada, missugune metsik korralagedus pidi valitsema ta läheduses! Madrats ta all oli liht-salt ussitanud! Jah, usu, us-si-tanud! Me viisime ta viimaks vanadekodusse... Uuh... ööselgi, kui ma seda meelde tuletasin, värisesin ma üle kogu keha... ja see... see tekitas minus sü-ga-va vapustustunde!»

«Hirmus...!» kogeles proua Aleftiina Aalmann, kohtunikukaasa, väristades jälle kord õlanukke, kord rindu.

«Muidugi — hirmus!» noogutas Liidia Siimonsen, kohtupristavi noor naine. Ja kuna nad olid juba minekuks valmis, hüüdis ta kõrvaltubadesse: «Anna! No tule juba kord! Kas ma ei rääkinud sulle, et sa kannad täna meie korvi. Tee rut-tu!»

«Teenijatega on ikka nõnda,» ütles proua Aleftiina Aalmann, kohtunikukaasa, sügavasti ohates. «Minu omaga on täp-selt sama häda. Karju kogu päev ta kannul nagu harakas. Ja... mis su mees veel rääkis?»

Liidia Siimonsen, riisuja-pristav Siimonseni noor naine, vastas alles eestoas:

«Kaks neist olevat juba paistetanud. Kaks last, tähendab. Üks poiss ja teine tüdruk... Mitte kõige nooremad ega ka kõige vanemad, keskmised. Plika ei saavat enam silmigi avada. Aga, mu armas, ära nüüd nõnda päri, küllap sa näed isegi varsti!»

Aleftiina Aalmann, kohtunikukaasa, kahvatas suurest erutusest.

«Mu jumal... paistetanud!» sosistas ta närviliselt. Ning võttes varnast oma heleda karusmantli, ei suutnud ta keelduda küsimast: «Aga millest, kallis, millest? On's nad ehk... haiged?»

Proua Liidia kehitas õlgu.

«Haiged? Oh ei. Mu mees ütleb, et see olevat näljast,» vastas ta targema inimese üleolekuga ning pöördus koridori, kus teenija juba korviga ootas. Ja nad lahkusid mööda laiu kiviastmeid, tõsiste nägudega, valmis oma rasket kristlase-kohust täitma.

All uulitsal istusid nad ootavasse autosse, kõik kolm. Ja kuna polnud enam tuju vestlemiseks, silmitseti ajaviiteks kõnniteeveeretel seisvaid maju, mille akendel sillerdas ere kevadpäike.

2.

Vaevalt veerand tundi hiljem astusid nad sõidukist välja kahekordse puumaja ees, mis asetses kõveras ja kitsas põiktänavas, peaaegu jõekaldal. Kari agulilapsi tuli neid vaatama, asetus lärmitsedes ümber sõiduki, vahtis neile otsa oma vilgaste silmadega. Aleftiina Aalmann, kohtunikukaasa, kelle elav kujutlusvõime hakkas otsemaid töötama, muutus kartlikuks ja hoidus võimalikult lähemale poekilseisvale väravale; Liidia Siimonsen, riisuja-pristavi noor proua, naeratas aga ainult ning osutas madalale pesuköögile, mis paistis üle hoovi. Suutmata pöörata oma heasüdamlikku pilku tolmuga kaetud aknaruudukestelt, mille taga ta arvas juba aimata võivat kaheksa lapse nälginud põsekesi, ütles ta sõbratarile sosinal:

«Seal see on...! Ju-mal, kuidas see mind erutab! Ainult — kui need kaks pole viimaks juba... surmale suikunud...!»

«Loodame, et ei ole...» ütles Aleftiina Aalmann, kohtunikukaasa, ja kohendas väriseval käel oma ronkmusti juuksekahle. Ja kuna kitsas jalgrada sundis neid käima teineteise kannul, sosistas ta hetk hiljem eesminejale peaaegu kuklasse: «Sellepärast et... see oleks ju ko-le...! Mõtelda ainult — inimesed pole nii kaua juba süüa saanud... Ma ei ole kogu oma elu jooksul veel midagi niisugust näinud. Is-sand... kuidas mu süda klopib...! Ma kardan, et see ärritus teeb mu... lii-ga nõrgaks! Aga me peame veel kohvikussegi sisse astuma. Mis sa arvad, — kui ma jääksin esialgu vöörusesse? Sa kutsu mind... veidi hiljem.»

Ent Liidia Siimonsen, riisuja-pristav Siimonseni noor naine, ütles halvakspanevalt:

«Rumalus, mu armas! Sa oled ainult natuke nõrga südamega. Kui sa juba kord sees oled, siis sa näed, et see... pole põrmugi nii hull. Ma tean, ma tean, sest vanasti olin ma isegi selles suhtes samasugune argpüks. Näiteks... kui ma enne abiellumist kord ühe noore loomaarstiga sõbrustasin, kutsus ta mind vahel tapamajasse... Ja kui ma oma esialgsest plikahirmust üle sain, oli seal üsna huvitav. Ku-ju-ta ette — mõned aneemikud ... verevaesed, tähendab... käisid seal sooja verd joomas... Ja... ja... mina katsusin kah kord...! Noh, ma koputan.»

Nad olid vahepeal tillukesse eeskotta jõudnud; nüüd peatusid nad. Proua Liidia tõstis oma kinnastatud käekese. Kohe tekkis länguvajunud ukse taga sügav ning raske vaikus, mille kestel võis kuulda ainult tänaval kurjustava autojuhi häält, kui see püüdis agaraid agulipoisse masinast kaugemale peletada. Ja üks pika

ninaga kõhetu naine, kes ilmus korraga lävele, käratas neile ootamatu tigedusega:

«Mis te siin kolistate, ah? Mis haisu te siin ajate... ah?»

Liidia Siimonsen, riisuja-pristavi noor naine, kohkudes sellest kriiskavast-ragisevast häälest, kaotas nüüd samuti oma vahvuse ja julguse. Ta kogeles kartlikult:

«Kas... kas... kas teie olete see, kellel on kaheksa last?»

Enne veel, kui uksel-seisja midagi vastata sai, päris Aleftiina Aalmann, kohtunikukaasa, omaltki poolt:

«Ja ega... ega... need kaks, kes üles tursusid... pole veel ära... surnud...? Ma tahaksin hea meelega... neid näha...»

«Siin, vaadake, me tõime üht kui teist ligi, et teid natuke avitada,» ütles Liidia Siimonsen, riisuja-pristavi noor proua, kes nägi uksel seisva naise silmi sõbratari ebasobivate sõnade puhul kurjalt välkuvat. «Ja võtke arvesse, et see ei jääks esimeseks ega viimaseks korraks, oo ei! Juba homme võime me teid toetada veel palju ja palju tõ-hu-samalt. Kui te lubaksite meid silmapilguks sisse astuda — me paneksime need pakid teie kaunite maimukeste jaoks lauale.»

Kõhn naine naeratas kõveralt, astus aga siiski kõrvale ja peatus neist veidi kaugemal. Hämaruses, millega proua Liidia ja proua Aleftiina suutsid alles pikkamisi harjuda, varitses hulk halle kogusid, väikesed nagu varjud. Sulava lumelörtsiga kaetud hoovil kõhis keegi kaua röginal. Ning korraga vabastas kõhn naine teise käe, tõmbas kondised sõrmed veidralt konksu ja osutas rusikaga kuhugi pimedasse nurka, pomisedes tigeda häälega, mis pani tahtmatult võppuma:

«Noh, eks vahtige siis ometi... vahtige... hoolega!

Vah-ti-ge... te rajakad! Kui te pole nälga surnut enne näinud... eks siis vahtige... seal ta lamab!»

Kaks sõbratari sirutasid kaelad õieli, mõlemad korraga, värahtasid jubedusest (samuti mõlemad korraga) ega lausunud enam sõnagi. Tumepunasel tekil, mida nad seletasid alles nüüd, lebas koguni vaikselt alasti tütarlaps. Ta ei liigutanud enam ja ta väikesed peenikesed käsivarred olid risti ebaloomulikult suureks tursunud kõhule asetatud.

Kulus enne tükk aega, kuni proua Aleftiina suutis viimaks sosistada:

«See... see on ju tões-ti sur-nud! Mu jumal, lähme... läh-me kohe minema!»

«Lähme jah,» ütles Liidia Siimonsen, riisuja-pristav Siimonseni noor proua, kuid vaatas ikka veel väikest valget laipa.

Ja kompvekikotid (ühes korviga) toolile asetanud, tõttasid nad kiirel sammul tagasi autosse, tummvaiksed ja veidi kahvatud, nagu kunagi õrnasüdamelised inimesed, kes ei suuda veel vabaneda oma sügavate elamuste kõikvõimsast meelevallast.

Õhtul aga peeti Lasterikaste Töölisperekondade Toetajatekogu (LarTööpTok) esimest koosolekut, kuhu kahe sõbratari sütitavad sõnad olid kokku tõmmanud ligi kümme auväärset seltskonnadaami. Ja proua Liidia nägu lausa hõõgus sügavast sisemisest erutusest, kui ta oma avakõne lõpul ütles:

«Jah, minu armsad, — see, mis ma seal nägin, oli kohutav, oli hirmus, oli ju-u-be! Ei lähe mul surmatunnilgi meelest pilt, kuidas õnnetu ema voodiserval istus ja nuuksus... ai-na nuuksus. Lihtsal tekil lamab aga tema surnud lapsemaimuke... Praegu kuulete te ainult kuivi sõnu... mu armsad! Aga kui te oleksite olnud ühes minuga...»

«Ühes m e i e g a!» sosistas proua Aleftiina.

«Jah, kui te oleksite olnud ühes m e i e g a,» jätkas proua Liidia, «siis oskaksite te kind-lasti mõista minu praegust meeleolu...»

«M e i e praegust meeleolu...!» sosistas proua Aleftiina.

«Jah, m e i e praegust meeleolu,» ütles proua Liidia. «Sest uskuge, mu armsad — ei ole maailmas mit-te midagi kurvemat kui igavesele unele suikunud väeti lapsuke... mu armsad...»

«Ja kujutage... ku-ju-tage ette... ta nägu oli turrrrsunud... vaat niisuguseks, mu kallis!» sosistas proua Aleftiina oma naabrile, vabrikant Siiraku paksule kaasale. Ja lisas siis mõtlikult, sügavasti ohates: «Sest... tead sa, mu kallis... need, kes nälga surevad, tursuvad nii-i pak-suks, et ko-le kohe! Kas pole veider — inimene sureb nälga, aga tursub samal ajal paksuks...!»

«Jaa-a, see on tõesti haruldane! Tões-ti ha-rul-dane!» nõustus vabrikant Siiraku abikaasa noogutades.

Paljud teisedki arvasid nõnda. Ja kõigi silmad särasid nõnda arvates nakatavast kaastundest nende vastu, kes surevad küll nälga, aga tursuvad samal ajal paksuks.

Ning sellest nakatavast kaastundest ja kõigi nende heasüdamlike emandate üksmeelsest arvamisest sündiski sel kevad-talvisel õhtupoolikul maailma Lasterikaste Töölisperekondade Toetajatekogu. See on praegu meie väikese vabariigi õilsaim ühing, kelle liikmed viivad toidupakikesi vaestesse kodudesse... a l a t i i s i k l i k u l t.

1933

Kolm aumeest

Asmus Timotheus, viimase kursuse usuteadlane, seisis mäenõlval ja vaatas alla orgu. Tal polnud vaja peadki pöörata, et aimata enda kõrval oma kaht lahutamatut sõpra ja seiklustekaaslast, üht paremal, teist vasakul.

Linn, lamades tulisilmsena nende jalge ees, oli aastate jooksul siin-seal juba kingukülgedele roninud. Ta ümises vaikselt ning meenutas liigsöömisest laiska elajat. Novembriõhtu nõgine pimedus oli täis külma kirdetuult; kuivanud vahtralehed lendasid kahinal üle jalgtee. Maa ümberringi oli kõva ning kumises nagu vana vask.

Korraga hakkas läbi vaikuse tumedaid kellalööke kostma. Need järgnesid üksteisele võrdsete vaheaegadega. Ja Oskar Markus, väike õigusteadlane, ütles pahuralt:

«Nii... ja soo! Meie daamid lubasid tulla kolmveerand üheksaks. Selle ajani pole enam täit tundigi... Ja siis on meie heal kuulsusel nende juures lõpp... Lõpp igavesest ajast igavese ajani... aru saate, kaasvõitlejad!»

Tohutu laiade õlgadega filoloog, kes kandis — nagu ta sõbradki — heledat pikka mantlit ning ülespoole pööratud servadega musta kõvakübarat, torkas jalutuskepiga

pügatud ilupõõsastesse. Muidugi, nüüd polevat jah enam mingit lootust, ütles ta loiult.

Asmus Timotheus süütas paberossi ja vaatas jälle alla orgu.

Ning Oskar Markus, väike õigusteadlane, jätkas:

«On lihtsalt kohutav mõtelda, missugused totrad pisiasjad määravad inimese saatuse. Isegi meie, m e i e, kes me kujundame kord oma riigi ja rahva tulevikku, peame juba varakult õppima seda labast kunsti, kuidas nõnda ütelda peost suhu ära elada. Sest kui juba kolm meietaolist vana aumeest on sunnitud iga mõnekümne krooni pärast ähkima ja puhkima, siis on asi tõesti just nagu ivakese kahtlasevõitu. Või nagu keegi mulk olevat peekonihindade langemise puhul pahameelega öelnud: «Midägi on mädä Englišmaal.» . . .»

Asmus Timotheus vilistas tasakesi, suitsetas, vaikis. Ainult ta aeg-ajalt sõlmedeks tõusvad ja taas kohe silenevad närimislihased andsid tunnistust, et ta pingeliselt mõtles.

Suurekasvuline filoloog naeris halvustavalt ja ütles väikesele juristile:

«Ära tee tühje sõnu, kulla mees. Selle asemel et oma paatosega ilutseda, tunnista kainelt ja asjalikult seda paha fakti, et meil puudub väärika õhtu korraldamiseks vajalik summa ja et pole ka allikaid näha, kust seda summat hankida. Teravmeelsusega või aforistlikkude võrdlustega pole siin midagi päästa.»

«Tjah . . . seda enam, et kell on juba kaheksa,» ütles Asmus Timotheus pikkamisi.

Vaikiti jälle, vaadati jälle enda ees virvendavale linnale. Jõelt tõusis halle uduribasid; need panid tahtmatult külmast võppuma. Niisked riided tundusid ebamugavaina ja suurendasid omaltki poolt igatsust valguse ning soojuse järele. Jah, seal ta praegu hingeldab

ning lõõtsutab, see mäekinkude vahele kerra tõmbunud suur majadekobar oma paljude rõõmudega ja loendamatute lõbudega! mõtles suurekasvuline filoloog tigedalt. Ja Asmus Timotheus, kes pidi ikka ning ikka tagasi tulema juba hommikust saadik meeles mõlkuva pääsemisvõimaluse juurde, tundis korraga samuti valusat igatsust läbi südame salvavat (valusat igatsust poolhämara, kuid sooja kõrtsisaali ja külma viina järele), käändus otsustavalt ning lausus käsipuule nõjatuvate sõprade poole:

«Olgu nii, katsuda ju võib! Jah, — katsuda — ju — võib! Vanade eestlaste tark kõnekäändki ütleb, et nälja ajal söövat karu isegi kärbseid ja et... häda ajab härja kaevu. Noh, olgem siis ka meie nagu see issanda jumala näljane karu või see janune härg. Lähme!»

Suur filoloog ning väike õigusteadlane pöördusid nagu mingist uimast virgudes. Ja nad küsisid korraga:

«Kuhu-u?»

«Küllap juba näete, milleks liiga varakult pärida,» vastas Asmus Timotheus, viskas sigareti põõsasse ja võttis taskust sirge varrega piibu, mida ta eelistas alati, kui oli vaja kindlameelset otsust langetada. Toppinud selle oma pikkade ja kaunite usumehesõrmedega tubakat täis, lisas ta veidi aja pärast nagu millegi eest juba ette vabandust paludes: «Eks te tea, et on ju inimesi ja olukordi, mida meil pole vahel himu eriliselt meelde tuletada. Ma usun, kaasvõitlejad, et te mind mõistate. Ennekõike sellepärast, et kindlasti olete ka te ise läbi elanud midagi... s ä ä r a s t. Sest nõnda juhtub peaaegu iga noore üliõpilasega, kui tal pole veel küllaldasel määral kõvadust ja eetilist enesetunnet. Noh, ühesõnaga — ma olen tuttav kellegi daamiga, kellega minul kui korporandil poleks enam vähimatki lusti kokku puutuda, kes võiks aga meid meie hädas kindlasti aidata.»

Kaks sõpra vahtisid teda altkulmu. Kuradi pärast, see olevat ju pööraselt ebaseltsimehelik, ütles filoloog, sattudes äkki väga rõõmsasse meeleollu. Pealegi polevat ju täna otsustamisel mingi tavaline kõrtsioleng, vaid midagi selliselt peent ning oivalist, mille pärast võiks ajutiselt taganeda puritaanlikematestki põhimõtetest, arvas ka Oskar Markus, väike jurist. Ja Asmus Timotheus, naerdes sõpradega kaasa, ütles lõbusalt:

«Noh, mis seal's enam muud, kui astume aga kiiresti. Või laulusõnadesse ümberpandult:

Auru juurde, tee veel pikk,
rõõme ees on igavik.»

Seda muretute meeste loosungit ümisedes astusid kolm dzentelmeni mööda tumedat pargiteed edasi, kuulsid oma raskete sammude tüminat endiga ühes tulevat, läksid siis alla mööda külmunud treppe, mis lõppesid valgustatud tänava kivisillutisel. Nad olid jälle uljas meeleolus nagu alati, — riivasid hoolimatult vastutulijaid, sundisid neid rentslisse taganema, andsid ruumi üksnes neile, keda nad pidasid selle vääriliseks, vedasid järel jalutuskeppe, mis tekitasid kivilt kivile hüpeldes valju kolinat. Kõrgetel põiktraatidel kiikuvad elektrilaternad heitsid nende mehistele nägudele veidi kollakat kuma; nende heledate, rõõmsalt läikivate sügiskingade rõõmus klobin vastu kõnniteede paasi saatis neid ustavalt; pikad heledad *trench-coat*'id ja mustad kõvakübarad, mida nad kõik kandsid, andsid neile veidi salapärase ilme, — nad olid peakatted sügavale laubale surunud ja mantlikraed üles tõstnud, sest juba hommikust saadik puhus üle linna tugev põhjatuul, mis ajas ihule kergeid ning tihedaid külmavärinaid.

Korraga tasandas Oskar Markus, väike õigusteadlane, sammu, vaatas kõõrdi enda ees kõndivale Asmus Timotheusele otsa ning küsis viimaks usutledes:

«Aga kuule, vana vennas, ega sa ei mõtle ometi sinna minna?»

«Kuhu siis mujale? Just nimelt sinna,» vastas Asmus Timotheus naeratades.

Laiade õlgadega filoloog peatus. Ta kortsutas kulmu ja noogutas järsku arusaaval ilmel. Siis ütles ta, ja ta hääles kõmises nüüd mingi karm ning kaljukindel põhimõte:

«Ahhaa, ma mõistan!» Ent samas langes ta pilk jälle loendamatutes tuledes sädelevale linnale, mis oli neile vahepeal justkui veelgi lähemale nihkunud. Ja otsustades kiiresti ümber, lisas ta pikkamisi, sel korral juba ilma mingi karmuse või kindluseta: «Muidugi... sul on õigus, vana sõber. See on tõesti asi, mis meile, organiseeritud tudengitele, hästi ei kõlbaks; kuid ometi ei tohi me unustada ka fakti, et mõnesugustes olukordades on lubatud kõrvalekaldumised kivinenumatestki dogmadest, — muidugi vaid põhimõttel, et erand kinnitab seadust. Sellepärast hüüan minagi: edasi, vennad, aeg ei armasta oodata! Pole igatahes mingit mõtet raisata tühjadele arutlustele juba niigi liiga kalliks muutunud minuteid.»

Kui kolm aumeest olid sammumist endises sihis jälle tükike maad jätkanud, hakkas Asmus Timotheus rääkima, — ta näis nüüd miskipärast tõsiselt piinlikkust tundvat. Ta ütles pikkamisi ja selgesti, ikka end nagu mingi asja pärast vabandada püüdes:

«Võite uskuda, kaasvõitlejad, et ma ei ole käinud seal juba jumal teab mis ajast saadik. Peab ju lõpp tulema igale poisikeselikule lollusele, nii ka sellele! Teatud vanuses ja teatud arusaamise juures... see

tähendab teatud t a s e m e juures... on vabandatav vahel suurimgi rumalus, kuid aastad seavad meile kord-korralt kindlamaid nõudeid ja vastavalt nõuetele tuleb muutuda ka mõistlikuks. Eriti veel nüüd, mil ma astusin auväärsesse organisatsiooni, kuhu kuulumine paneb igale meist mõningaid tõkkeid ette. Aga ometi on ka sinul õigus, kaasvõitleja mõttetark, — pole kahtlust, et kui me laseme tänase võimaluse mööda libiseda, istume me kõik kolmekesi katkise küna juures. Otsustage sellepärast ise...! Ja mõistke kohut südametunnistuse järgi, kaasvõitlejad, sü-da-me-tunnistuse järgi!»

«Mhmmh, selge, selge!» põristas suurt kasvu filoloog.

Ja Oskar Markus, väike õigusteadlane, uuris veel kord:

«Nõnda? Sa kinnitad seega siis, nagu ei käiks sa s e a l üldse enam? Oled sa valmis oma väite tõenduseks ka ausõna andma?»

Asmus Timotheus, viimase kursuse usuteadlane, oigas, surus käed meelekohtadele.

«Mu jumal, ära ole ometi pedant, kulla mees!» hüüdis ta kärsitu liigutusega teistest eemale pöördudes. «Noh olgu... jah, vahel käin! Jah, jah, kas ma siis salgan, — vahel tõesti käin! Aga uskuge, *confrater*'id: mitte kunagi viimaste kuude jooksul pole ma sinna enam jalga tõstnud ilma tun-gi-va välise tarviduseta, nõnda-öelda sisemisest, hingelisest huvist. Aga äärmise vajaduse puhul külastame me ju vahel... sa tead ju isegi, milliseid asutusi! Ja laename raha ka neilt, kellele me muidu, parema seltskonna ees, ei sülgakski. Ja nõnda arutledes — mis on selles siis halba, kui ma astun vahel häda-ajal sinnagi sisse, et mõneks päevaks oma finantse korraldada, või et... ütleme... endale füsioloogiliste tarvete rahuldamise mõttes mugavat õhtukest valmistada? Aga olgu, — pöördume tagasi! Ja istu-

gem, is-tu-gem pealegi pigis nagu... nagu sügisesed kärbsed, kurat võtaks!!»

Laiaõlgne filoloog haaras teda kohkudes kuuehõlmast.

«Jumal hoiaks, armas vennas... mis sa nüüd liialdad!» hüüdis ta ärevalt. «Ja milleks sa meie Markusetaolist ilukõnelejat üldse kuulad, meest, kes on armunud omaenda häälesse nagu ööbik oma laulusse. Muidugi on õige sinu seisukoht, mitte tema oma. Lähme edasi! Parem juba muuta üheks õhtuks oma tõekspidamisi, kui et kaotada oma aumeeste-kuulsus jäädavalt ja lõplikult.» Ja ta küsis kohe kartlikult-usutledes: «Muuseas, kas sa oled siis täit-sa kindel, et ta ikka annab?»

«Issand jumal, no miks ta ei peaks andma!» vastas Asmus Timotheus inimese tooniga, kelle võimetes on ülekohtuselt kaheldud. Annab? Ta on lihtsalt õnnelik, kui ta võib mulle kuidagi kasulik olla ja mind kasvõi s ä ä r a s e l põhjusel külla oodata!»

«Siis on hea! Jah, jumal tänatud, siis on hea!» ohkas filoloog kergendatult.

Kell nende selja taga lõi nüüd kaks korda.

Ning karmide põhimõtetega väike jurist, murtud lõplikult aja liiga kiirest kulgemisest, andis samuti järele.

«Juba pool üheksa?!» ütles ta hirmunult. «Noh, olgu! Mis me siin's ikka vaidleme ja üksteist süüdistame, — säh, võta käsi, lepime ära! Sõprus käib minu juures üle kõige. Ühes asjas jään ma aga siiski kindlaks: ei kõlba ometi tõelisel aumehel a v a l i k u l t sõbrustada mingi... niisugusega!»

«Nojah, a v a l i k u l t muidugi ei kõlba,» noogutasid sõbrad.

Kui uulitsad juba üsna kõverateks ja kitsasteks muutusid, käändusid nad jälle paremale. Siin polnud näha

enam midagi peale uduse pimeduse, mis paistis tasa lainetavat, peale madalate hooviväravate, mille varjust vuhises aeg-ajalt esile valje tuulepuhanguid, peale luugipragudest vilkuvate kitsaste valgusribade. Ainult kuskil väga kaugel, nagu määratu pika ja kitsa toru teises otsas, vilkus rohekas tulekuma. Majad, millest neil tuli mööduda, lõhnasid kuidagi mõrult, otsekui väsinud hobuste higi järele.

«Siin!» ütles Asmus Timotheus lühidalt.

Kolm vana aumeest peatusid.

Madala ukse kohal rippus suur plekksilt, mille kõrval põles tilluke elektripirn ja millele oli maalitud vaksapikkuste tähtedega: H. Laatsarus, õ m b l e j a.

Ja Asmus Timotheus sosistas:

«Oodake teisel pool tänavat. Ma lähen sisse.»

«Aga tee igatahes kõik, mis talle meeldib! Too ennast kasvõi ohvriks, ära ainult mitte tühjade kätega tagasi tule,» ütles suurt kasvu filoloog, katsudes pisut saamatult nalja heita.

«Rahu! Säilitagem ennekõike rahu, kaasvõitleja mõttetark!» ütles Oskar Markus, väike jurist, ja võppus erutusest, mis hakkas tas kohe võimust võtma.

Kaks sõpra ootasid vaikides. Kuskil teise korruse akna taga tekkis korraga suur paarisvari. See libises nagu hüpeldes üle valgustatud tüllkardinate ja jagunes äkki pooleks. Need pooled lähenesid teineteisele; need pooled keksisid kergemeelselt siia ning sinna ja olid täis tumma, ülekeevat elurõõmu; need pooled sulasid aegajalt jälle ühte, et kohe teineteisest uuesti eemalduda. Pimeda tänava sügavuses hakkas jäme hääl mingit laulu jorutama.

Siis kustus valgus ruutude taga kuidagi äkki ja justkui väga-väga ootamatult.

Ning suurt kasvu filoloog kummardus veidi ettepoole,

lükkas oma süsimusta oktoobri jalutuskepi-konksuga veidi enam kuklasse ja hirnatas norsates:

«Soo... aahah! No nüüd siis võitleb meie kallis sõber ja tulevane kuldsuu-pastor seal oma õilsat võitlust... hohohoo! Nagu vana vaga juut Jaagup oma issanda Jehoovaga... hohohoo! Ma usun, et see õnnestub tal nagu muistegi. Võta sigaretti, vennas, rahusta oma närve». Ja ta torkas seda üteldes oma kuldse portsigari väikesele sõbrale peaaegu vastu lõuga.

Markus, lühike jurist, ei vastanud. Ta oli kikivarvastele tõusnud, õiendas kaela, ta ei märganud isegi nina otsa tekkinud tilka sealt ära pühkida. Ja ta näis selles pingutatud vaatlejaasendis hoopis pikemanagi kui ta tõeliselt oli. —

Viimaks süttis tuli tihedate tüllkardinate taga uuesti põlema; ning varsti selle järel kuulsid erutatud ootajad mööda pimedat trepikoridori kedagi alla tulema hakkavat, kuni ristseliti paiskuva eesukse varjust astus jälle esile nende ennastsalgav sõber, viimase kursuse vaga usuteadlane.

«Kas said?» küsis väike jurist sosinal.

«Sain,» vastas Asmus Timotheus üheainsa energilise sõnaga ja väga iseteadvalt.

Korraga kadus kolme džentelmeni eluteelt nagu midagi väga rasket ja peaaegu hukutavalt saatuslikku, — jumaluke, kui hea oli jälle astuda, kui hea oli jälle hingata, kui hea oli jälle igatseda ning unistada! Markus, väike karmide põhimõtetega jurist, loobus oma pingutatud hoiakust, äigas ninaotsa kuivaks. Ta hakkas mõtlema mugavast sohvast, kuhu võib varsti nõjatuda, õrnadest, lausa õhulistest klaasidest lumivalge lina põhjal, armsatest, värsketest, värvilinte kandvatest särasilmalistest tütarlastest, kelle iga liigutus ning sõna viskab verre nagu hõõguvaid leeke. Suurt kasvu filo-

loog süütas sigareti ja surus seda mõnuldes oma soojade tugevate huultega, tundes juba praegu suus jääkülma viina, õrna lõhelõigu meeldivat ning pipardatud röövliprae teravat maitset. Ja Asmus Timotheus, viimase kursuse teoloog, manas oma vaimusilmade ette hoopiski patuseid kujutlusi, kuna äsjane käik madalasse puumajja oli tas vana Aadama pisut enneaegselt ärkvele raputanud. Ta pistis piibu väriseva käega mantlitaskusse ja hakkas vilistama tuttavat kirikulaulu surmast ning inimese elu ajalikkusest, mis oli alati võimeline väljendama tema head meeleolu või ta kaljukindlat lootust ettevõetud ürituse õnnestumisse.

Tänavanurgal põleva gaasilaterna all tasandati käiku.

«Kui palju?» küsis suur filoloog sosinal ja kergitas kepikonksuga oma musta oktoobri endisesse asendisse.

Asmus Timotheus naeris, võttis käe taskust välja ja lehvitas viiekümne-kroonist uhiuut paberraha, mis läigatas rohekalt.

«Inimene on ju nagu sipelgas, kes kogub ja aina kogub,» ütles ta filosofeerides. «Oli endale, rumalake, uue mantli jaoks korjanud... Noh, sellega on aega!» lõpetas ta veidi järsult oma asjaliku mõttekäigu.

Otse nende ees sumises õhtune linn; kogu ümbrus kajas selle igapäevastest häältest pingutatud trumminahana, millel põristatakse pehmete nähtamatute nuiadega.

Ning kolm aumeest ruttasid kiirel sammul läbi suikuvate tänavate — vastu õilsatele rõõmudele, mis neid kuskil seal eespool ootasid.

1933

Masside ärataja

Madal sõiduauto tormas läbi sügisõhtu halli videviku. Kõrgemad teekonarused sundisid teda nagu ülemeelikult hüplema, sügavatesse rööbastesse sattudes ähkis ta väsinult, järsud käänakud kallutasid ta musta kere peaaegu külili. Nagu kobavalt midagi otsides jooksid masina ees eredad valgusesarved ja tungisid läbi kergete udupilvede, mis tulid pimenevatelt rabadelt, üle põllulapikesteks jagatud suure lagendiku.

Ervin Tops, sotsiaaldemokraatliku erakonna noortesektori kihutuskõneleja ja andekas noor luuletaja, istus mugavatel patjadel, vaatas aeg-ajalt läbi akna välja ning mõtles kerge erutusega suurtest massidest, kellega ta peab homme silm silma vastu seisma. Juba oma väljasõidu esimestest minutitest peale pidi ta end võrdlema hea kujuriga, kes annab elu hingetule savikamakale, tolmavale kipsile, nurgelisele graniidiblokile või vormitule amorfsele pronksile, surudes sellesse loova vägivallaga oma mõtted ja ideed, mis hakkavad sellest päevast peale elama ja kestavad läbi sajandite. Aga mille poolest erineb siis harimatu rahvamass näiteks surnud savist, looduse poolt sihitult loodud kivilahmakast või hangunud metallist, mis magab võib-olla juba aastamiljoneid oma rõhuvas raskuses... kuni kutsutud ning

seatud sigitaja-ärataja ilmumiseni? Ja pikkamisi paberossi süüdates mõtles ta täis hardumust sellele elavast sõnast voolavale ürgjõule, mis suudab korraldamatult lainetavad hulgad hirmuäratavaks, sihikindlat võitlust pidavaks jõuks koondada; ürgtugevaks tervikuks liita; otsekui vääramatuks, halastamatuks jumalavasaraks voolida, jumalavasaraks, mille ümbervormivatest hoopidest võivad kõikuma lüüa kõik nähtavad ning nägematud maailmatalad.

Ervin Tops sulges silmad ja tajus korraga oma mina suurust, oma vaimu kartmatust, oma ihu ning hinge vääramatut moraalset vägevust. Eeh neid kuivi teoreetikuid, kes on kirjutanud kümneid ning kümneid pakse köiteid, ilma et nad oleksid mõistnud või osanud õlekõrtki maas püsti ajada! mõtles ta. Kas nende kõlavate nimedega teoreetikute sõnad sööbivad kannatava inimkonna hinge sellise tulisusega, nagu näiteks tema, Ervin Topsi sõnad, kes on ju ise liha selle kannatava inimkonna lihast ja luu tema luust? mõtles ta. Ja kui ta seal endamisi nõnda arutas ja printsipiaalseid küsimusi püstitas, tõdes ta jälle kord, et orjastatud tööliskonda võivad äratada ja seda võidu lumistele kõrgustele viia ainuüksi noored ning tulised mehed nagu tema ja teised temataolised, kes on oma pühas leegis lõõmava hinge ajel lammutama hakanud nii kodanlikke traditsioone üldises mõttes kui ka selle kodanliku ühiskonna ... hm-hmm ... perekonna-aluseid ...

Ervin Tops naeratas ja surus rusikas käed täis uljast tegutsemisiha kõrvuti põlvedele. Sõiduki sisemus tundus talle korraga nii umbsena, et ta pidi külgakna alla keerama. Ta näole ja laubale lõid jaheda sügistuule tõukavad puhangud; külmade väljade tujuülendav karmus sundis teda hingama lausa ahmivate sõõmudega. Kustki pahemalt, aina tiheneva pimeduse tagant hakkasid juba

paistma töölisasunduse valgustatud aknad, ümbritsedes ähvardava, nagu järjest koomamale tõmbuva sõõrina kalevivabriku kõrgeid hooneid, mille kolm tikksirget korstnat sirutusid nagu ründava jõu vastu abi nõudes üles pilves taeva poole. Ja kui ta seal ikka veel kortsus kulmul ning traagiliselt mõtlikul pilgul tasa kahisevasse õhtusse vahtis, huugas äkki läbi vaikuse öövahetuse algust kuulutava auruvile pikk ja sügav röögatus, veeredes tast üle sellesama kannatava inimkonna nuuksuva oigena, inimkonna, kellest ta oli just praegu mõtteid mõlgutanud.

Ervin Tops tõmbus tagasi pehmetele autopatjadele, sulges jälle akna ja sirutas kukla vastu pehmet ning karvaselt-paitavat palitukraed. Jaa-jaa, pehkinud kodanlikke kombeid ning harjumusi tuleb lammutada oma isiklikugi elu eeskujuga, jaa-jaa! noogutas ta asjalikult. Vabrikuvile vägev karje oli toonud ta ette pildi ühest iganenud vaadetega kohalikust tegelasest, kes võitles ju küll töölisklassi huvide ning tuleviku eest, kelle enda kodune elu oli aga läbinisti pehkinud, läbinisti väi-ke-ko-dan-lik. Nüüd laostab tema, Ervin Tops, seda läbinisti ja läbinisti väikekodanlikku kodust elu sihikindlalt ja vääramatult, nagu laostab vesi piiskhaaval kõvemaidki kaljusid . . .! Toetudes oma noore ning targa aju vääramatule loogikale oli ta otse püha vande andnud, et ta peab seda kardetavat ning rasket kaevikuvõitlust kuni lõpliku võidu saabumiseni — kuni tähendusrikka päevani, mil ta on selles ühiskonna algrakukeses igaveseks ja jäädavalt lahendanud kahe sugupoole härrade-eetikale tuginevad suhted. Sest eks olnud see ju nii: kuniks pole vaene, ürgühiskonna jalaraudades rabelev mehike ometi viimaks vabanenud (või vabastatud) omaenda voodisamba küljest — kuni ta usub end omavat mugavat kodu ja igatseb lapsi soetada oma nõn-

danimetatud «armsa küljeluuga» —, mis võitleja saab sellisest mehikesest suurelgi klassivahelisel tapatandril! Ja ta oli veendunum kui kunagi seni, et mitte liiderlikkusest ja vastutustundetu elumehe lõdvast oleskleda-tahtmisest polnud ta alanud mõni kuu tagasi seda salavahekorda oma kangrust parteiseltsimehe soojades tubades (nagu kipuvad kinnitama mõned pahatahtlikud kaasvõitlejad), vaid et ta teeb seda üksipäinis selleks, et päästa vaevlevat tööliskonda kord vanade feodaaligandite ja väikekodanlike jõmmide poolt loodud eelarvamuste tõkestavatest kammitsatest.

Äkki virgus Ervin Tops oma mõtisklustest, vaatas kohkunult läbi uduse klaasi ja käskis kohe peatada. Vabrikuasundus lebas juba üsna ta ees, — ta võis koguni selgesti näha madalaid tööliskasarmuid, mis asetsesid pikkadena ning lamedatena valgustatud tänavate ääres, kirikutorni, mille tagant tõusis noorkuu, ja vabrikukorstnate ähvardavat kolmnurka, millest venis tuulise taeva poole suuri suitsusambaid. Kustki kostis lõõtspilli laia lärmi, sest oli ju lähenemas laupäevaöö ja vabanenud vahetuse tööpoisid valmistusid oma lühikeste nädalalõpu-rõõmude vastu.

Kuna ta kartis, et mõni juhuslik mööduja võib teda näha, kustutas ta auto sisemised tuled. Pimeduses kogu aeg vastu pehmeksvooderdatud seinu tõugates vahetas ta oma moodsa ülikonna lihtsate töötunkede vastu, tõmbas läikivate lakk-kingade asemel jalga porised säärikud, mille vastik tõkatilehk hakkas teda ennast kohe vaevama. Seejärel sidus ta kaela suurte ruutudega villase salli ja surus teisele kõrvale kirju sonimütsi, olles kõik need esemed kustki kohvripõhjast käsikaudu kobades välja otsinud. Ja autojuhile — toredale oma-poisile — tasasel häälel edaspidiseks vajalikud instuktsioonid andnud, astus ta kohe sõidukist välja ning hakkas

pikkade raskete sammudega alevi poole minema, viibutades käes jämedat reisikeppi, nagu kunagi pikalt teelt päralejõudnu.

Et tänavad tühjad olid, haaras teda kerge pettumus, — talle ei juhtunud kahjuks vastu ainsatki hingelist, kes oleks teda tundnud ja tema ennastsalgavast teekonnast kohalikele tegelastele kõnelda võinud!

Pärast veerandtunnist nobedat sammumist jõudis ta viimaks rohekassinise pulkadest jalgvärava ette, avas selle ja läks läbi tillukese aia. Põõsaste vahelt paistva majakese juurde jõudnud, tõmbas ta veidi hinge tagasi. Siis puhkas ta pisut aega õlaga vastu uksepiita nõjatades ning koputas viimaks tugevasti, kuna aknad olid täna miskipärast pimedad.

Juba varsti kuuldus maja pilkasest sisemusest tippivat käimist, see põikles esialgu siia-sinna, koondus siis ühtlaseks pikaks sammudereaks ja lähenes tõtates. Siis lõid ruudud helendama. Ja siis tuli keegi eeskotta, kandes käes õrnsinise kupliga õlilampi, mille klaasist käis kogu aeg välja kitsaid suitsuribasid nagu tibatillukesest korstnast.

Ervin Tops seletas läbi ukseprao isegi valget armast käekest, paljast kuni küünarnukini. Ja enne veel kui talt midagi küsida saadi, ütles ta vaiksel häälel, nagu sugereerides:

«Ter-vist, proua Lilian Allermann... Kas te oleksite nii lahke ja laseksite mind sisse.»

Sinise kupliga lampi hoidev käsi võpatas tugevasti. Ja mahe hääl küsis veidi kartlikult:

«Vabandage... kes... seal on?»

«Mina... mina, noh!» ütles noorte sotsialistide kihutuskõneleja ja andekas noorkirjanik Ervin Tops.

Vaikus.

Ja alles tükikese aja pärast kogeles sinise kupliga lampi hoidev naine õnnelikku ärevust varjamata:

«Ah sina...? Si-na, — Är-r-viin... ar-mas! Oota, oota... oo-ta... ma kohe...!»

Ervin Tops muigas silmi kissi tõmmates ja mõtles armsale ööle, mis tal ees seisis. Tõepoolest, — ta oli teinud targasti, tulles juba täna, — see väikekodanlane ise, see orjaperemees, on ju praegu öises vahetuses!

Kui kirjus sitskleidis naine talle üle langetatud lambi otsa vaatas, küsis Ervin Tops sosinal:

«Sa oled ju üksi, eks ole?»

«Olen... olen muidugi... üksi... Kas sa siis ei mäleta, kallis, et Roobil on täna õh-tu-ne vahetus!» vastas naine, asetas lambi ühest käest teise ja pilgutas miskipärast kavalalt teist silma.

Kaks armastajat — halastamatu traditsioonide-purustaja ja tema ustav abiline selle suure ning tähtsa ürituse juures — vaatasid veidi aega teineteisele otsa, naeratasid peaaegu korraga ja punastasid äkki ühest ning samast mõttest, mis neid mõlemat haaras, — samast jõulisest patusest mõttest, mis erutas äsja Ervin Topsi üksi. Ta libistas pilgu üle naise täidlase näo, vaatas üha otsustavamalt põlema süttides selle kauneid õlgu, oleks meelsasti käe välja sirutanud, et muljuda seda painduvat kassipihta, mis liikus kirju riide all aeglases hingamisrütmis. Ja laskudes hetk hiljem väsinult kõva põhjaga viini toolile, pühkis ta erutusest väriseva käega higi ning küsis:

«Roobil kestab töö... nagu harilikult... hommikuni?»

«Jah, kuni hommikuni,» noogutas naine, naeratas hellalt ning lisas kohe: «Ju-mal tänatud, et sa tulid, kallis Är-r-viin! Kui sa ainult teaksid, missuguse tulise igatsusega ma sind ootasin! Aga sina, südametu, ei viitsi saata

mu hinge trööstiks mit-te ainustki reakest... Tahtsin juba ise sulle kirjutama hakata, lugesin aga siis ajalehest ja kuulutustest, et sa homme meie seltsimajas kõnega esined, ja jätsin kirjutamata. Oi-i sa ar-r-mas küll!»

Kogu aeg nõnda kõneldes kattis ta hoolikalt aknad, tuli siis tagasi ja suudles Ervin Topsi kaua ning õhinal. Ja nõjatudes selle järel usaldavalt mehe põlvele, ütles ta suurest sisemisest erutusest väriseval häälel:

«Pealegi, kallis... tead sa... mul on sulle täna üks uudis! Ja mi-hu-ke uudis veel, sa mu jumal!»

Ervin Tops küsis, naerdes suure inimese heataht-likkusega:

«Noh, noh, mu pääsusilmake, eks too see uudis siis lagedale!»

«Vaata... näed sa... oh kallis Ärvin... Me võime nüüd jäädavalt teineteise päralt olla,» ütles naine miskipärast maha vaadates ja punastas korraga sügavasti.

Veri Ervin Topsi soontes hakkas tarretama ja kippus hoopis seisma jääma. Ta tõusis kohkudes ja neelatas kuuldava jonksuga.

«Kuidas, kui-das... jäädavalt?» küsis ta pikkamisi.

«Jäädavalt, jah, tead,» noogutas naine. Ning minnes oma ilusat sihvakat keha hõljutades laua juurde ja nõjatudes seljaga vastu selle äärt, hakkas ta kohe seletama ka üksikasjalisemalt: «Ta leidis sinu suvised armastuskirjad, tead... Ta luges need läbi, tead... Kõigepealt pistis ta, tead, vanduma, nii et lausa hirm oli seda kuulata... Esmalt lubas maha lüüa nii sinu kui ka minu ja läks otsekohe kodust minema... Kõrtsi, tead... noh...! Öösel, kui ta tagasi tuli, oh sa jeerum, no siis ma alles sain! See tähendab, et mitte rusikatega, vaid sõnadega. Aga jumaluke, — no mis tähendavad mingisugused sõnad meie suure õnne kõrval... olgu need sõnad

siis ka nii hullud kui tahes! Ma unistasin ju ammugi juba, et me viimaks ühte hakkame ... sina ja mina. No kui ta endal hommikuks pea välja magas, siis ma kartsin seda päris halba asja, aga ... nii ime kui see kah pole ... laskis lollpea rääkida juba natike mõistlikumalt. Sa ju tead isegi, mihuke rahulik ja kena mees võib ta vahel olla, kui aga ainult tahab. Ja nüüd ta võttis teise toa üksipäinis enda tarvis ... ja usu, kallis, ei käi enam mina tema juures, ei käi tema enam minu juures! Ütleb, et eks ma siis amelgu pealegi sinuga, kui meil kummalgi muud teha pole. Näed sa, armas, mihuke õnn meile järsku sülle kukkus.»

Vaikus.

Ervin Tops pühkis väriseva käega ootamatult higipisaratega kattunud ninaselga, kaela ja põski ning ütles sügavalt põristades:

«Ku-r-rat!»

Ja kui naine jälle oma erutatud häälega vadistama hakkas, läbis teda korraga tunne, nagu oleks ta kuskilt väga kõrgelt alla langenud; nagu kestaks see langemine praegugi veel edasi; nagu ootaksid teda kuskil seal sügavuses kümned ja kümned hambulised jalarauad, et teda halastamatult kinni haarata. Ta muidu üpriski terve süda lõi nüüd nii korratult ja tugevasti, et isegi ta jalad sellest hirmsast südamepeksmisest aeg-ajalt võppusid ja viimaks väsima hakkasid.

Alles tükike aega hiljem, kui ta ennast taas pisut koguda suutis, küsis ta hädiselt, nii peenikese ja piiksuva häälega, nagu ta polnud seda kuulnud tänavatel ringivadivate lastegi suust.

«Noh ... aga ... mis me nüüd siis teeme?!»

«Kuidas — mis me nüüd teeme?» imestas naine. «Aga väga lihtne — sõidame homme siit hirmsast orjapesast minema. Nõnda arvavad mu vennadki ... ja ema

kah. Olgu küll, et nad algul ei uskunud sinu ausatesse mõtetesse ja lubasid sul naha ribadekaupa seljast maha tõmmata. Hihihii! Nüüd nad aga isegi loodavad, et sa saad neile mõne korralikuma koha muretseda... või linna vürtspoe või nõnda edasi, — oled ju ikka härrasmees, kes...»

Ervin Tops tõusis vaevaliselt, taarudes.

«Nojah... jah...» pomises ta. «Jajah... Homme sõidame siit hirmsast orjapesast minema, jah... Kindlasti sõidame... jah... Nüüd ma aga... hea, et see meelde tuli... pean meie uue elu asjas ühe kirja jaama viima... Oma vanematele, aru saad... jah... Või õigemini mitte jaama, vaid postkontorisse... Ma lähen siis pealegi, et su juurde jälle varem tagasi saada... Nägemiseni... kallis... jah...»

«Mina ju võiksin kah kaasa tulla, kahekesi oleks nagu seltsim,» ütles naine.

Kuid need sõnad virgutasid Ervin Topsi nagu uuele elule. Ta ajas enda äkitselt sirgu ja keelas kategooriliselt.

«Ei, mu tuvike, ära tule! Misjaoks! Öö on ju kü-ülm. Ja mina, tead sa, olen vä-ga näljane... Parem tee mulle midagi kõhukinnituseks... see tähendab kehakinnituseks... tahtsin ma ütelda.»

Ervin Tops viipas kohmetult käega, tõukas ukse lahti ja kadus kiiresti pimedusse. Kui ta uulitsale jõudis, hakkas ta koguni jooksma — palituta ja kaelarätita, nõnda nagu ta oli äsja toast pääsenud. Isegi oma kohvrile, millesse ta oli kokku kägardanud oma ainsa moodsa ülikonna, ei tulnud tal meelde mõtelda. Ja seletades pärast mõneminutilist hullu tormamist parajasti läbi päraniseisvate väravate võõrastemaja hoovi libisevat autot, hüppas ta lausa akrobaadi osavusega selle küljelauale, virutas rusikaga vastu juhi akent ning hüüdis ikka

sama kangesti peenikese ja piuksuva häälega, nagu äsja sinise kupliga lampi hoidvale naisele:

«Ära sa mine kuhugi! Ära... sa... mine... kuhugi... kurat võtaks! Sil-ma-pilk pööra ümber! Ja sõida siit minema... siit ära! Noh, tee kähku, inimene, käh-ku!»

Autojuht ajas silmad üllatusest pärani, kuid kuulas sõna, — mis siis, raha on raha!

Kogu tee kükitas Ervin Tops küürutõmbununa auto nurgas ega julgenud kordagi läbi akna välja vaadata. Tagasi linna jõudnud, saatis ta aga teele kaks kirja, — ühe sotsiaaldemokraatliku partei juhtivatele meestele, teise vabrikuaguli kohapealsetele tegelastele. Ta teatas neis oma äkilisest haigestumisest ja avaldas arvamist, et vähemalt käesoleval aastal pole tal võimalik enam siia esinema tulla.

Ja juba järgmine kiirrong viis ta tagasi pealinna poole, kus ta lootis end kaitstud olevat kõigi eest, kes kavatsevad ehk tõesti kunagi ta nahka ribahaaval seljast maha kiskuda.

1933

Härra abiõpetaja uus nägu

Kord detsembrihommikul, kui kõik tuttavad olid ülikoolilinnast laiali sõitnud, langes mu sõber Mattias, too veidi allakäinud igavene tudeng, väga pahurasse meeleollu. Vaevalt hakkas akna taga valgeks minema, kui ta juba välja läks. Ta hulkus sihitult tänavast tänavasse ja suundus viimaks endalegi märkamata hallide agulitänavate üksildusse, ammugi kustunud pabeross suus, käed taskus.

Umbes kella kümne paiku, kui ilm kippus visalt sajuseks tõmbuma, jõudis ta tagasi südalinna. Käändunud peatänavasse, peatus ta selle kõige rahvarikkamal kohal. Ning parajasti, kui ta igavust tundes raekoja kella silmitses, nägi ta endast mööda vilksatavat pikka ning paksu kogu, mis sundis pöörduma, kuna see näis tuttavana.

«Hei, vana vennas, kuule!» hüüdis mu sõber Mattias ja viipas tervitades, selle ootamatu kohtumise pärast sügavat õnne tundes.

Hõigatav pidi juba peatuma, tõmbus aga siis kühmu ja lõsas kiirust. Ta läks põiki üle tänava. Mu sõber Mattias mõtles endamisi, et küllap ta vist ei kuulnud, see noor ning jumalale truu usuvend; ja tõtates eesminejale peaaegu jooksujalu järele, võttis ta selle küünarnukist kinni ning ütles:

«Pea nüüd, pea, vanapoiss, — kas su silmad on

samasse kohta asunud nagu vähil-vennikesel, või kuidas?! Ma pole sind enam näinud mitme-setme igaviku jooksul... Sõbrast mööda minna ilma teda märkamata — noh, tead sa, see on juba sigadus. *Servus* ja *salve*... kui meie vana leksikoni tarvitada. *Quo vadis, mister*... kuhu kihutad, vennas?»

«Ah-h näe, see oled ju sina, Mattias?! Ja kujuta ette, ma ei tundnud sind tões-ti ära!» ütles pikk ning paks mees hetke pärast ja köhis häbelikult. «Anna andeks, vanadus teeb vist juba silmadele liiga...! Hehe-hee! Jah, *servus* ja *salve*... ole ka ise tervitatud. Ikka veel Tartus?»

«Tartus, nagu näed.»

«Oled juba arvatavasti oma juura lõpetanud ja koha leidnud?»

Mu sõber Mattias ei vastanud sel korral. Ta vaatas tähelepanelikult kunagise vana sõbra lihavat, veidi luuravat nägu. Selle omal ajal nii elavad silmad vaatasid nüüd rahulikult. Tal oli peas tuliuus karakullmüts, mis moodustas meeldiva kooskõla samast materjalist kasukakraega.

Kiiresti ja täpselt meenus mu sõber Mattiasele rida pildikesi möödunud aegadest, mil ta nägi seda kõhetut ning liibitsevalt vimmas turjaga poissi hoopis teistsugusena, — lõdvana, põhjalikult väsinuna viinast ja laulust, ent siiski veel valmis kõigeks, mis kaaslased otsustasid.

See oli mälestus tublist kamraadist, kuigi veidi kõlvatust, kelle eluviisid olid üpris vähe kooskõlas teaduskonnaga, milles ta õppis. Ja mu kaasvõitleja Mattias ütles nagu oma äsjaste mõtete jätkuks:

«Ei, ma pole veel lõpetanud, ma lõpetan kevadel.»

«N-nojah, mina, näed sa...» algas karakullkraega mees õhinal.

Mu kaasvõitleja Mattias katkestas teda lõbusa käeviipega.

«Tean, tean, kuulsin, kuulsin!» hüüdis ta. «Tähendab, sa oled niisiis juba teist aastat omaenda soojas pesakeses? Abiõpetaja provintsilinnas, — noh, see on üsna hea vahejaam edasitraavimiseks, kuigi mitte eesmärk, kuhu igaveseks istuma jääda. Õnnitlen!»

«Tä-nan! Siirast, siirast südamest tänan, kallis Mattias!» hüüdis karakullkraega mees peaaegu magushella häälega ja tegi kerge kummarduse.

Ja mu kaasvõitleja Mattias, tundes äkki ebamäärast ning põhjendamatut piinlikkust, ütles õlgu kehitades:

«Võta heaks, kuigi see pole tänu väärt. Sest... ega midagi ja mis seal ikka! Iga korrektne ja korralik inimene püüab ju veidi kõrgemale pulgale ronida ja väikest kodu, sulgpatjadega sisustatud paradiisi luua. Meie armsas Tartus käid sa nüüd vist väga harva, — igatahes ei ole ma juhtunud sind siin kuigi sageli nägema?»

«Seda küll, seda küll, armas Mattias,» noogutas härra abiõpetaja jälle mahedalt ja näis äkki millegipärast kohkuvat. Ta jätkas hetke pärast endise tooniga: «Sellepärast, et... armas Mattias... sa saad ju isegi aru, mul ei ole enam põhjust siin käia. Ei ole põhjust, jah, hehehee. Ka tänane päev tõi mind neile tuttavatele, kaunitele radadele päris lihtsa maise vajaduse pärast, — naise päranduse asi nõuab korraldamist. Tarvis on advokaadiga küsimus ivake läbi arutada,» lisas ta äsjaselt paatoselt uuesti asjalikule toonile tagasi minnes.

«Oo! Järelikult oled sa vahepeal ka abiellunud?» küsis mu kaasvõitleja Mattias ja mõtles esimest korda, et selle panetunud variseriga pole tal enam midagi ühist, et sellest kavaldavast teesklejast levib ju lausa südatalvist külmust.

Aga noor abiõpetaja muutus pealtnäha veelgi elavamaks ning ütles:

«Jah, kallis Mattias, ma tegin seda. Jah, ma tegin seda, — ma abiellusin! Sest armastus, — see on püha taevane tunne, ta on meist kõigist tugevam, ta tuleb meist üle nagu kuum kõrbetuul... ja siis oleme me nõrgad oma issanda jumala ees. Muuseas — sa tuled ju minuga meie kohtamise puhul einetama, Mattias?»

«Tulen. Kindlasti tulen!»

«Tänan sind, oo, tänan! Siis ma näitan sulle ka oma abikaasa pilti!» hüüdis noor abiõpetaja rõõmsalt ja jätkas kohe oma ülemlaulu armastusele. Ta ütles:

«Sest jah, vaata, nõnda käib ju Tema Enda igavene seadus: meie, mehed, peame astuma ühendusse naistega, et saada lapsi nagu tähti taevas ja kasvatada neid. Ja miks ei peaks meie, hingekarjased, oma rahvale eeskuju andma ka selles pühas asjas!»

Karakullkraega edukas usumees kummardus nende sõnade juures nagu tungivalt vastust oodates ettepoole, muutus korraga imelikult kohmakaks, tõmbas ninaga (kuna väljas oli külm ilm) ja ütles hoopis uue häälega — kuivalt ning asjalikult, nagu kunagi majanduslikult kaalutlev tark mees:

«Muide, mu abikaasa on nimekast perekonnast ja... hm-hmm... ühesõnaga...»

«Ja jõukas, eks ole?» küsis mu kaasvõitleja Mattias.

«Jah, ta isal on Pärnus väike mootorveski ja... hm-hmm... villatööstus.»

Nõnda vesteldes mindi alla mööda laia ja tuulist tänavat, mis viis ülejõele, käidi kõrvuti, puudutati aegajalt teineteist juhuslikult küljega. Noor abiõpetaja naeratas nüüd lausa hellalt, vahtis aga kogu aeg nagu kartlikult ringi, hakkas siis samm-sammult tühja põiktänavasse nihkuma, seal asetseva kõrtsi poole. Mõneks ajaks

näis ta olevat sattunud kummitama hakanud mineviku mõju alla, muutus otsekoheseks ning lihtsaks, naeris aeg-ajalt kogu südamest. Kuid ka säärastel silmapilkudel jäid ta hallid silmad ikka väga rahulikuks, ta keha hoidus ikka hästi sirgu. Aga kui nad kõrtsi trepile jõudsid, pistis ta käe põuetaskusse, klõpsutas ilusa kahekordse kapsliga kulduuri lahti, vaatas seda ja ütles kohkudes:

«Oo, mis ma näen! Anna andeks, kallis Mattias, aga ma siiski ei saa. Mul on ees ka üks teine pakiline asjatoimetus, mille ma oleksin peaaegu unustanud. Kas sa oled ehk õhtupoolikul... vaba?»

Kuid mu kaasvõitleja Mattias oli juba liiga tigedas meeleolus, et teda veel minema lasta. Ja haarates usina jumalamehe küünarnukist kinni, hüüdis ta naerdes:

«Oota nüüd! Pea, pea! Ah et õhtupoolikul? Ei saa, mitte ei saa! Ma usun, et sa pole veel unustanud, mis tähendab lõbus poissmehe-elu... Jah, kui sagedasti pidime me tagasi minema su endagi ukse tagant, kui sa mõne teise-mehe-naisega... noh, hmm-hm... üksi olid. On veel meeles, vennas, ah?»

«No hea küll, on, on,» vastas noor abiõpetaja äkki kärsituks muutudes, kuid läks siiski kaasa. Ta surus enda ettevaatlikult kõrtsikoridoris rippuvate palitute varju... et teda ei nähtaks. Ja silmates tuttavat ooberit, andis ta sellele kohe vaiksel häälel käsu: «Gustav, palun üks vaba kabinet!»

Mu kaasvõitleja Mattias naeris jälle.

«Kabinet? Aga miks me üldsaali ei istu?» küsis ta arusaamatust teeseldes.

Ja alles siis, kui eratoakese uks hetk hiljem nende järel kinni vajus, seletas noor abiõpetaja sõnaohtralt:

«Ah miks mitte üldsaali? Ei, kallis Mattias, parem siiski siia. Kui kergesti võib mõni paha inimene ole-

tada, et me tulime sellesse urgu... ütleme... kavatsusest purjutama hakata! Sa ju tead isegi, — joomine, see on patt, mille vastu meie, vaimulik seisus, peame kõigi abinõudega võitlema. Jah, jah, joomine on tões-ti jõle patt! Joomine on — kui nõnda ütelda võiks — halb haigus! Kui pal-ju-sid on joomine juba hukatusse viinud! Võta või näiteks suurem hulk meie endi ühistest sõpradest. Enamik neist on põhja vajunud nii ihu kui vaimu poolest... Sa mäletad ju Hendriksoni? Ja Altmanni? Ja Kristjansenit? Mu jumal, mis on neist, nii kenadest noortest inimestest saanud? Hin-ge-li-sed sandid! E-la-vad laibad! Tüh-jad kestad, kelle sisu on see hirmus roheline uss läbi närinud! Oo-be-e-r, palun mulle klaas teed. Aga jumalapärast, mitte kanget, mitte kanget, — eks me tea, kui sandisti see meie südamele võib mõjuda!»

«Nii...? Ja napsi sa siis ülepeagi ei võta?» küsis mu kaasvõitleja Mattias.

«Ei, ei, ei, ei!» hüüdis abiõpetaja nagu kohkunult käega vehkides.

Mu kaasvõitleja Mattias naeris nüüd nii kõvasti, et väike ruum aina kõmas. Ta ei katsunudki enam oma häälde siginenud pilget tagasi hoida. Ta pühkis pisaraid ja ütles:

«Tõesti, tõesti, püha isa, see on mulle uudiseks. Jah, see on mulle uudiste uudiseks! Mitte üksi sinu suhtumine heasse külmasse viinasse, vaid kõigesse, kõigesse... Sinu äsjane arvamine üldsaalist; sinu õilis väärikus; sinu sügav ja kõikeammendav hinnang lastesoetamise ja karskuseküsimuse kohta... Vabanda, ma ei mäleta enam hästi, kuidas sa väljendasid natike aega tagasi meie ühiste heade sõprade kohta; mis ma arvan aga sinust endast, armas vend issandas, seda võin ma sulle siinsamas ütelda, kuigi valus tõde võib sulle odra-

okkana silma torgata. Läbi põlenud oled, armas mees, läbi põlenud oled!»

«Kuidas, kuidas — läbi põlenud?» pomises härra abiõpetaja, ja polnud kahtlust, et see hinnang teda tõesti solvas.

«Nojah, vanasti elasid sa ju nagu iga harilik ristiinimene,» vastas mu kaasvõitleja Mattias.

Ja härra abiõpetaja, võtnud oma kuldsete näpitsatega prillid ninalt, ütles, neid taskurätikuga hoolikalt puhastades:

«Sa mõnitad, kallis Mattias. Aga see ei ole ilus. Usu mind, kallis Mattias, see ei ole ilus. Tean, tean, et sa armastasid juba oma nooruses ateismiga edvistada, aga ära siiski unusta, et ma olen vai-mu-lik i-sik!» Ning asetanud puhtaks hõõrutud prillid tagasi ninale, jätkas ta kohe hoopis leebemalt, mahe naeratus lihavatel, veidi prunti hoiduvatel huultel: «Jah, muidugi, kas ma siis salgan, — ka mina võtsin vanasti nii mõnelgi korral viina. Aga ma usun, et sa pole ometi nii naiivne, et sa ei oskaks eraldada vaimulikule kutsele valmistuva mehe t e a d l i k k u eluviisi tavalisest lii-der-lik-ku-sest või pa-he-li-su-sest. Sest isegi pühakiri ju ütleb: see, kes tahab kohut mõista oma patuste ligimeste üle, peab ka ise läbi käima nii laineharjad kui laineorud. Ja mina, ma püüdsin omandada üsna ettevaatlikult vajalikke kogemusi. Nüüd aga, mil mul pole enam tarvis tegelda õppimise ja uuringutega, ei võta ma viina, ei joo ma õlut, ei tarvita ma tubakat. Sest kõik kordub ja uut ei ole midagi päikese all, nagu ütleb tark Koguja, ning aastate eest korjatud faktid maksavad ka tänapäeva kohta.»

«Nii et viina ja õlut sa ei joo ja tubakat sa ei suitseta . . . Aga missuguse pilguga sa vaatad naisterahvastele?» küsis mu kaasvõitleja Mattias.

«Jäta, jäta, jäta!» hüüdis noor abiõpetaja, tõstis käed nagu kaitseks kõrgele, ohkas ja lisas pilku lakke pöörates: «Mul on mu kristlik abikaasa, ja ma olen ette võtnud talle truu olla.»

«Nii? Nojah . . .!» noogutas mu kaasvõitleja Mattias ja naeris tasakesi ning kahtlaselt-kahemõtteliselt.

Vaikus. Laest jooksis mööda imepeenikest niiti alla suur, ähvardavalt kõverate koibadega ämblik, ja kui niit äkki katkes, kukkus ta otse noore abiõpetaja taldrikule, mille pikolo oli parajasti lauale asetanud.

«Mihuke jäledus,» pomises noor abiõpetaja, veeretas putuka sõrmega laudlinale ja lõmastas selle seal vihaselt.

Mu kaasvõitleja Mattias jälgis ta laia roosaka põidla liigutust, ei lausunud midagi, joonistas viinaklaasi põhjaga suuri sõõre ja kolmnurki. Ta näis mõtlevat. Mälestused ründasid teda pikkades vaaruvates ridades, läinud päevad hakkasid elama, kõik see, mis ta arvas ammu juba mälust kustunud olevat, meenus üksikasjadeni. Kergemeelselt raisatud aastad tegid tänagi ta meele nukraks; kuid ta mõtles samal ajal, et vähemalt t o l l e l seal laua taga ei maksaks teda narrima tulla selliste lapsikult-rumalate luisujuttudega, kuna tõeline mees peab julgema omaks tunnistada ka tehtud eksisamme. Ja ta ütles viimaks väsinult, silmitsedes teed ruupsivat kaaslast aina süveneva pettumuse ning vaenuga.

«Vaata aga vaata, püha isa, või siis nõnda mõtlesid ja kavatsesid sa juba sel kaugelgi ajal? Ei midagi. Õndsad on need, kes küll näevad, aga siiski veel usuvad, — keda peaksime meie, lihtsurelikud, veel usaldama, kui mitte oma hingekarjaseid? Ja kui see tõesti nõnda oli, siis, armas püha isa, võin ma ainult hardumust tundes ja ristis kätega sügavalt su ette kummardada ja su

tõsisele ja tugevale karakterile hurraa hüüda. Sest — ära pane pahaks — väliselt kippus sinust vahel sellinegi mulje jääma, nagu oleksid sa meist kõigist kõige rikutum ja nagu oleks su süda mustem kui ühelgi teisel meie hulgast. Luba endale meelde tuletada kasvõi ainult seda huvitavat õhtut, mil me järjekordselt minu tihti korduvat sünnipäeva pühitsesime — sina, meie ühised põhjavajunud sõbrad, keda sa siin nii tabavalt iseloomustasid, sinu kaks juba pastoraate omavat kolleegi ja lõpuks minagi, nurjaläinu. Ja sel korral olid sa nähtavasti kogemusi ammutamas joomahullustuse kohta... on see sul endal veel meeles, ah? Kas on, vaga isa? Kas tuleb meelde, kuidas sa umbes kesköö paiku lauast üles kargasid, enda ihualasti kiskusid ja oma juba pastoraate omavatele kolleegidele kallale kippusid? Kui ma ei eksi, olid ju seegi sina, kes teisele neist pöidlad silmi litsus, — ta vaeseke karjus ja hädaldas nagu piinapingil, ja kui ma talle appi jõudsin, vahtis ta mulle otsa silmadega, mis olid pungis nagu keedukatlast võetud vähil. Mispärast, vaga isa, ei nimetanud sa juba sel korral ainsa sõnagagi, et sa sooritad sääraseid manipulatsioone vaid selleks, et ammutada kogemusi oma pärastiste karjalammaste paremaks mõistmiseks. Kas ma oleksin sind siis nii sündsusetult segama tulnud, nagu ma sel korral tegin!»

«Kuule... ma palun! Ma... pa-lun!» ütles härra abiõpetaja ja punastas kuni väikeste paksude kõrvanibudeni.

Aga mu kaasvõitleja Mattias ei lasknud ennast ikka veel valitud teelt kõrvale juhtida ning jätkas visalt:

«Ja peale selle, vaga isa, tuleb mul meelde veel teinegi juhtum, mis pole samuti viimane paljude endataoliste hulgas. Noh, tehti seal jälle kord tilluke trambu-

rai... Sina aga, nagu ma mäletan, juhtusid imelikul kombel pärale jõudma suure hilinemisega, alles hommiku eel, kui enamik meist teistest oli juba läbi-läbi väsinud. Viin lõppes, õlut ei olnud enam, suupistest leidus laual vaid leivakontse ja vorstinahku. Noh, ja sina kui noorem pakkusid ennast meid, vanemaid, teenindama. Ja iga kord, kui sa läksid uut pudelikest või vastset vorstijuppi tooma, said sa meilt ilusa sinise kümnekroonise. Üle kahe krooni sellest harilikult ära ei kulunud. Aga ma ei mäleta siiski, et sa oleksid meile neist tühistest kümnekroonistest midagi tagasi toonud. Omavahel ütelda, vaga isa, neil kaugeil päevil pidasime me su seljataga väikese koosoleku ja nentisime üksmeelselt, et sinu põuetaskusse jäi sel korral ligi sada krooni võõrast raha, ja mul oli sinu pärast piinlik. Täna mul seda piinlikkusetunnet aga enam ei ole, kuna ma tean ju, et sa korjasid sel korral vajalikke patukogemusi... hmm-hmm... väikese, alatu pisivarga hingeelu kohta.»

Vaikus.

Härra abiõpetaja vaatas kuhugi tühjusse, paistis omaenda mõtteid mõtlevat, pööras siis äkki oma ilusat lihavat pead ja ütles:

«Vabanda, kallis Mattias, aga ma ei kuulnud sind, — mulle tuli meelde midagi väga tähtsat. Jah, usu, kallis Mattias, mul on tõesti tarvis üks väike pakiline käik teha... Millest sa praegu õieti... rääkisid?»

«Oh, ei millestki... niisama... Ütlesin, et... kasi minema, sa raibe,» vastas mu kaasvõitleja Mattias ja ta suured kondised, kõrvuti lauaäärel lebavad käed tuksatasid viha pärast.

«Mida? Kui-das? Ah muide, see pole ka tähtis, mu aeg on niikuinii otsa saamas,» ütles noor abiõpetaja kiiresti. «Jah, kahju küll, et sul täna õhtupoolikul rohkem

aega pole. Loodame siiski, et me kunagi edaspidi veel kord kokku puutume.»

«Mina loodan, et mitte!» ütles mu kaasvõitleja Mattias.

Noor abiõpetaja tõusis kärmesti, puges oma uhiuude karakullkraega kasukasse, mille pikolo talle garderoobist kätte tõi, ruttas ja närvitses. Kuid mu kaasvõitleja Mattias oli niivõrd ametis võileiva tegemisega, et ta ei pannud tähele tema hüvastijätuks väljasirutatud kättki, mis seisis silmapilk aega nagu laest alla rippudes laua kohal ja tõmbus siis pikkamisi tagasi.

Uks käis, härra abiõpetaja läks trepist alla. Ta sammud kaugenesid juba varsti mööda tühja tänavat. Ja mu kaasvõitleja Mattias hakkas kiiresti heeringat ning sibulat sööma, et võitu saada kangest iiveldustundest, mis kippus teda murdma.

Siis hulkus ta jälle kaua aega tänavast tänavasse. Päev edenes ju nii häbemata-igavalt ja tal polnud kuhugi minna.

1934

Hea hingekarjane

Eevald Joosua, noor pastor, lebas mõnuldes sohval. Ta suitsetas juba teist sigaretti, vahtis lakke, näis mõtlevat. Aeg-ajalt tõstis ta käe, silus oma läikivaks õlitatud juukseid ja liigutas mugavat soojust tajuvaid varbaid, mida kängitsesid punasest sametist toatuhvlid. Kogu suvisel maastikul lamas raskena laupäevaõhtune rauge rahu, ning kustki pahemalt, vististi külakarjamaalt, kostis lõõtspilli tasast mängu. Kuumast päevast väsivate lindude lakkamatu sillerdamine tungis sisse läbi avatud aknapoolte, põrkas tagasi raskemeelsetelt tapeetidelt, mille ühtlaselt põhjalt eraldus paar kahvatut õlimaali.

Kui Eevald Joosua oli just kätt uue kriminaalromaani järele küünitamas, et selle lugemisega igavust peletada, avanes tagumistesse ruumidesse viiv vaheuks. Tuppa astus pastorikaasa, pikakasvuline, oma väärikust tundev noor naine.

Kaks armastajat — ja seda nad veel olid — vaatasid teineteist naeratavate silmadega. Nad mõlemad olid veidi roidunud lõppeva päeva vaikusest, alatisest piiritust vabadusest ning alatisest koosviibimisest tingitud paratamatust igavusest. Ja proua Joosua, istudes sohva kõrval seisvasse tugitooli, ütles:

«Eevald, sa ikka pikutad alles. Mina katsusin kah veidi puhata, aga ei saanud. Mu jumal, kuidas ma küll närveerin!»

«Soo, mispärast?» küsis Eevald Joosua laisalt pead pöörates.

«See on ju nii kena ja rõõmustav, et sind ei unustata, aga ometi on mul halb tunne, kui ma kõike seda ette kujutan. Sa pead hea näoga sallima nende kasimatute inimeste odavaid õrnusi. Sa pead naeratades taluma nende v-vastikut f-familiaarsust . . .! Kui ainult kujutleda — sa saad kolmekümne aastaseks . . . Tõesti, jah — sa pead olema väga hea hingekarjane, et evida säärast lugupidamist juba nii noorena, aga kuidas sellega kah poleks . . . ühesõnaga — püüa mind mõista . . .!»

Eevald Joosua muigas oma täidlase suuga, liigutas rahul olles tuhvlite soojusest mõnu tundvaid varbaid, asetas sigaretikarbi vasemale peopesale. Kujutledes endamisi oma suurt populaarsust, muutus ta äkki veidi edevaks: tõesti, tõesti, ta on selle mahajäetud koguduse a ning o, ta on selle keskpunkt, ta moodustab nagu võlli, mille ümber peab kõik siin tiirlema! *Veni, vidi, vici* — tulin, nägin, võitsin . . . jajah, jajah! mõtles ta endamisi ja liigutas jälle varbaid. Ja asetades jalad heleda hommikumantli all iseteadvalt risti, ohkas ta ning ütles:

«Hea hingekarjane? Noh, võib ju olla, ma ise pole igatahes võimeline selle otsustamiseks. Aga üks on igatahes kindel, ja nimelt see, et lugu peetakse siin minust üsna tublisti. Ja ma olen selle üle väga, vä-ga rõõmus. Sest meie, hingekarjased, tunneme oma suure ennastsalgava töö eest ainult üht tasu, ja see on teadmine, et meist külvatud seeme ei kuku mitte kivisele pinnale.»

«Fui . . . sa räägid m i n u g a praegu just samuti, nagu pühapäeviti kantslist . . . oma lihtsameelsete karjalambakestega. Muide, see köster on tõesti koomiline sub-

jekt. Ma vaatlesin teda kogu aeg kõrvalt, kui ta sinuga juttu ajas. Kas ta's tõesti kogu selle aja jooksul muust millestki ei rääkinud, kui ainult sellest, et sulle tahetakse täna õhtul õnne soovima tulla.»

«Jah, ainult ja ainult sellest ta pajatas!» noogutas Eevald Joosua ja muigas endamisi.

Pastorikaasa väärutas imestades pead.

«Ja selleks kulus enam kui pool tundi!» hüüdis ta. «Usu, Eevald, ma olin viha pärast lausa lõhkemas,» lisas ta kohe jälle hoopis vaiksemalt. «Vatrate ja vatrate... Tõesti, ta on veider mees, see sinu köster, Eevald!»

Vaikiti.

«Teatud määral ehk tõesti,» noogutas mees viimaks viivitades.

Ja vähe aja pärast küsis pastorikaasa:

«Kas sa võtad neid vastu siin või kabinetis?»

«Siin, loo-mu-li-kult siin!» ütles pastor Joosua.

Jälle vaikus.

Naine arvas, vaadates oma pikki, kauneid sõrmi:

«Noh, see võib muidugi sündida nõnda või teisiti — peremees majas oled ju sina ja paratamatusega peab ju leppima. Ma kõnelen ainult sellepärast, et nad toovad mulle tuppa liiga palju tolmu.»

«Nooh, ja kui toovadki, mis seal ikka teha.»

«Kuidas — mis seal teha!» ütles pastorikaasa, punastas korraga ja rääkis edasi juba koguni ägedalt: «Eks sa vaata ise, palun, kui palju siin vaipu on! Ja kõik need vaibad on pealegi tu-me-da mustriga! Homme tuleb meil, minul ja teenijal, higistada jälle kuni lõunani ja kasvõi käpuli roomates nende matside poolt sisse tassitud prahti meie niigi vana tolmuimejaga taga ajada. Ja nagu sa ei teaks, kuidas sa ise alati selle tolmuimeja pärast hädaldad ja kõrvu kinni hoiad!»

«Noh, noh, kas see asi ikka nii hull ongi!» rahustas pastor Joosua.

«Ah arvad? Täna räägid nõnda, homme aga karjud mu peale palju hullemini veel, kui see minu vana tolmuimeja siin jälle sumisema hakkab!» kehitas pastorikaasa halvustavalt õlgu, neelatas korraks ja kõneles kohe edasi, pisarad hääles: «Oh jumal, jumal, kui ma ainult ette kujutan, mis ma pean selle ainsa päeva jooksul korda seadma... juba ilma nende sinu matside järelt koristamatagi! Kaks-kümmend külalist...! Sa katsu oma fantaasiavaeste meheajudega kasvõi ku-ju-ta-da-gi, — kakskümmend külalist! Ja ainult väike osa neist e n d i s e d tuttavad, suuremat osa näen ma aga homme alles esimest korda! Kõik — auväärsed isandad küll lähedalt, küll kaugelt! Kõik — nende auväärsete isandate auväärsed emandad...! Ühesõnaga: ümbruskonna eliit kogu oma suuruses! Oh issand, issand, issand, ma päris värisen kohe! Ma oleksin lihtsalt õnnelik, kui see kord juba seljataga oleks!» Ja käega laiali ajades suurt suitsupilve, mis mees ta poole puhus, küsis ta jälle: «Tõesti, kallis, kas me ei saaks korraldada nõnda, et me võtaksime need tänased õnnesoovijad vastu sinu kabinetis?»

Kuid pastor Joosua jäi kangekaelseks ja raputas ainult pead.

«Kabinetis? Ei, mu armas, mitte kabinetis. Olen otsustanud, et siin, ja nii see ka sündigu. Sest ära unusta, mu armas, et mulle on väga tähtis mu rahva poolehoid. Ja kindlasti ei ole mulle ükskõik, kui kogu eeloleva nädala jooksul ei räägitaks millestki muust kui vaid sellest, et mina, nende hingekarjane, võtsin nad vastu oma elutubades, mitte aga külmas ja kõledas ametiruumis.»

«Mh! Vaat kus ka asi! Just nagu ilma sihukese rääki-

miseta ei saaks me maailmas läbi!» hüüdis pastorikaasa nutuselt.

«Jah, see'p see on, mu armas, et me tõesti ei saa ilma niisuguse rääkimiseta maailmas läbi. Sest ära unusta, mu armas, — üks eesti soost noor hingekarjane ei tohi ennast kunagi rahvast eraldada, vaid peab igal sammul ja igas olukorras rõhutama oma veresugulust ja kokkukuuluvust... sellesama rahvaga.»

«Tean, tean, tean, tean, seda oled sa mulle rääkinud ju vähemalt kümnel korral!» hüüdis pastorikaasa juba veidi häält kõrgendades. «Aga mis ma seal parata saan, oh Eevald, kui ma ei suuda neid mühakaid sallida? Sa pole loodetavasti unustanud: ma olen sündinud ja kasvanud linnas, heas perekonnas; igal pool mu läheduses on juba maast-madalast puhtus ja kord valitsenud! Nüüd siis aga võtad sa kätte ja tirid mu alla igasuguse rämpsu sekka... igasugu lameduse ja profaansuse lompi... ja ma pean naeratavat nägu tegema kõigile nendele jüridele ja jaanidele ja miinadele ja liinadele, kes ujuvad oma mullaste saabastega kasvõi su isiklikku magamistuppa ja seavad oma tagakeha puhkama kasvõi su pühale abieluvoodile. Ei noh, kena, tõesti kena! Mine ära, mine ära... mine ära oma naiivse demokraatiaga... ma ei salli sind enam, noh!»

Eevald Joosua naeris nüüd juba lausa valju häälega, lausa hirnus, lausa mekutas nagu sikk. Siis tõusis ta, võttis hommikumantli seljast, haaras naise õlgade ümbert naljatades kinni. Ta liikus veidi aega toas ringi lühikestes spordipükstes, jorutas lõbusat laulu ja hakkas viimaks rõivastuma. Kell oli juba seitse läbi ja iga silmapilk võisid nad kohal olla, need lihtsameelsed õnnesoovijad, kelle pärast siin täna nii palju printsipiaalseid mõtete lahkuminekuid tekkis.

Sidudes endale peegli ees kaelasidet ette, tundis Eevald Joosua ennast taas väga tähtsana, — ühena neist vähestest, kellele on saatuse poolt osaks antud võtta enda järele suuri rahvahulki. Ja sellest üllast tundest täielikult vallutatud, tõmbas ta kuue kähku selga, tuli tagasi sohva juurde ja ütles:

«Kuule, mu meelespea, mu õrn sinililleke, kelle lõi jumal otse taevasina-kübemest... ära nüüd ometi mossita! Kas sa siis tõesti ei suuda minust aru saada? Meil, vaimulikkudel inimestel, on oma rahva vastu tähtsaid kohustusi, mis sunnivad meid paratamatult unustama nii isiklikke veendumusi kui isiklikke sümpaatiaid ja antipaatiaid. Või kujutled sa, mu armas, et igale heale arstile meeldib iga haige, keda ta peab avitama?»

«Arst! Arst, see on arst, mitte aga...»

«Või et iga lurjus meeldib oma advokaadile?»

«Issand küll, kus nüüd aga leiab alles võrdlusi!»

«Või et iga sünnitaja meeldib ämmaemandale, kes teda avitab, oh vabanda mind labase analoogia pärast.»

«Mis seal vabandada! Toores oled sa olnud ja tooreks sa ka jääd!» kurjustas pastorikaasa.

«Su otsus teeb mu kurvaks, mu armas, aga olgu, kannatagem välja. Sest selle käest, keda armastatakse, on magus ka hoope vastu võtta. Ja tähtis on sisu, mu sinililleke, sisu, mitte vorm. Mõtle minust ka, mis sa iganes mõtled, aga ära iial ega iganes unusta, et see, mis meid, vaimulikke inimesi, õigetel rööbastel hoiab, on algusest peale meie ameti-eetika. Ka kõige pahemas olukorras tuleb inimeste ees paista lasta, et sa võtad oma kõrge kutsega ühenduses seisvaid küsimusi otse hinge ning südamega, et sa tunned nende üle rõõmu nagu kunagi see, kes näeb oma ainukest ja õiget elusihti vaid oma ligimeste teenimises!» kõneles Eevald Joosua hästi kiiresti ja hoogsalt, et naine jälle midagi vahele hüüda ei saaks.

«Jah nõnda, mu armas, ja sellepärast ära tõesti enam nõnda mossita. Peale muu pole ju ka aeg enam endine, — seda, mida võisid endile lubada selles siinses kirikumõisas minu eelkäijad, ei tohi endale lubada enam mina. Vanasõnagi ütleb, et kui sa tahad ühes huntidega elada, siis pead sa ka ühes huntidega uluma . . .»

«Ja haisvate matsidega kaasa haisema, eks ole?» hüüdis pastorikaasa tigedalt ning muutus selles tiguses isegi pisut inetuks.

Eevald Joosua kehitas jälle õlgu.

«Muidugi, muidugi, ka seda kunsti tuleks õppida, kui ainult võimalik oleks. Õppigem jesuiitidelt. Eesmärk pühitseb abinõu . . . Ja et omandada head kuulsust ning hiljem sellele kuulsusele tuginedes paremale kohale jõuda, selleks peame me targad olema, mitte aga pimesilmi vastu müüri jooksma,» ütles ta.

«Kuulsust, kuulsust,» osatas naine. «Aga mina olen päris kindel, et kõige parem kuulsus oli ja on veel praegugi just neil vana aja pastoritel, kes ei unustanud iialgi massi ja enda vahele traataeda tõmbamast. Alamat rahvast tuleb alati kohelda teatud üleolekuga ega või teda kunagi lasta endale liiga lähedale. Seda ütlevad kõik arukad ja haritud inimesed ja seda ütles omal ajal ka minu kadunud isa, aga temagi oli ju teatavasti hea nimega hingekarjane.»

«Ei, mu armas, sinu austatud isa selline elutarkus on tänapäeval üpris iganenud,» ütles Eevald Joosua. «Praegu sõltub kõik vahekorrast massiga: vähemalt mõne aasta jooksul ei tohi arukas pastor isegi unenäos paista lasta, et ta ei sea ennast oma karjalammastega võrdseks. Sa ju tead, milline peenehingeline inimene ma olen. Juba ainuüksi sellest võiksid sa järeldada, kuivõrd tülgastav on ka mulle endale nii mõnigi kohustus, milleta on edasiminek võimatu. Või arvad

sa tõesti, et mulle meeldivad kõik need veiderdused, mida inimesed minult igal sammul ootavad!»

«Aga milleks sa siis ülepea veiderdad? Näita neile mühakatele kätte nende õige koht, ja ma usun kindlasti, et lugupidamine sinust aina tõuseks!» ütles pastorikaasa ikka veel väga tigeda häälega.

«Mu armas, ma ju rääkisin sulle ometi,» ütles mees ja muutus samuti rahutuks.

«Rääkisid või mitte, aga ma ei taha, et sa need tänased õnnesoovijad siia lased... siia, mu vaipadele sõtkuma!» ütles naine.

«Tuleb leppida, tuleb leppida, ei ole midagi parata,» ütles mees.

«Ka homsete paremate külaliste vastu pole see kuigi aus — paluda neid ilmuda istuma samadele toolidele, mida täna nühivad need haisvad matsid oma paigatud püksipõhjadega,» ütles pastorikaasa juba viha pärast lausa jämedaks muutudes.

Eevald Joosua tahtis vastata midagi naljatavat, peatus aga poolel sõnal, kuna ta tähelepanu paelus äkki arglik koputus, mis kostis vöörusest. Ta vaatas kiiresti kella ja nägi, et aeg oligi juba saabunud. Teenija sammud läksid uksest mööda, suundusid eeskotta, kustusid pehmel põrandariidel. Ja silmapilk hiljem võis selgesti kuulda, kuis lasti sisse salk inimesi, kelle ilmumist hakkasid kohe saatma tagasihoidlikud köhatused.

«Seal nad ongi!» ütles hingekarjane Joosua pisut närviliselt ja heitis naisele usutleva pilgu. Kuna selle nägu näis ikka veel tusasena, lisas ta kiiresti: «Ma palun sind tõsiselt, — lepi ometi... möödapääsmatuga! Ja võta arvesse, et säärane halb situatsioon ei kordu enam niipea. Kõik, mida ma teen ja milleni ma ennast alandan, on ju ka sinu pärast... et pakkuda sulle peatset võimalust tagasi linna asuda. Sest minu kui hinge-

karjase tulevik sõltub ju tervena sellest, kuidas rahvas minusse suhtub. Katsu mind ometi mõista, kallis!»

«Ma... katsun...» ütles naine ja ohkas sügavasti.

Et ülal hoida oma pastoriväärikust, laskis Eevald Joosua õnnesoovijaid oodata täpselt pool tundi. Siis võttis ta nad vastu isaliku lahkusega, seistes kõrvuti oma armsa kaasaga, kes oli vahepeal pikka süsimusta õhtukleiti rõivastunud. Kaks taluperemeest ütlesid talle tervitusi, külakingsepp tõi talle auaadressi kohaliku pasunakoori poolt, tohutu suured ja paksud kämblad surusid ta lihavaid sõrmi, tõmbudes otsemaid tagasi, et taas selja taha või taskutesse peitu pugeda.

Siis ulatas mustas siidrätikus vana naine proua pastorile suure lillekimbu. Ja kummardudes hardununa selle kohale, näis noorpaar kõigest jõust pisaraid tagasi hoidvat, peites oma nägusid suurte jorjeniõite varju, mis lõhnasid niiskelt.

«Teie olete... liha meie lihast... ja luu meie luust... Ja me peame teist väga lugu...» ütles musta siidrätikuga vana naine.

«Jah... jah... seda ma olen alati tahtnud... Tõesti... seda ma olen a-la-ti tahtnud...!» ütles hingekarjane Joosua ja nuuksatas kaks korda.

Ja noor ning sihvakas pastorikaasa nuuksatas samuti kaks korda.

Kui nad taas üksi jäid, pani Eevald Joosua käe ümber oma kalli kaasa piha ja ütles naeratades:

«Noh, nägid sa, armsam! Nüüd ongi see möödas. Elus on vaja ainult veidi kannatlikkust ja inglaslikku huumorimeelt, ja kindlasti läheb kõik üpris hästi.»

Pastorikaasa kehitas õlgu, läks tippival sammul üle toa, viskas lillekimbu tusase liigutusega tugitooli kirjule polstrile.

«Jah, või kõik läks üpris hästi! Kas sina need vaibad homseks puhtaks klopid!» ütles ta nutuselt.

Ja mees, heites tagasi sohvale, ütles ikka muiates:

«Palun lükka aknad hästi pärani. Tõesti, sul on õigus, — nad haisevad hobusesõnniku järele isegi oma pühapäevariietes.»

Kaugete suviste väljade tagant kostis ikka veel lõõtspilli nukravõitu mängu.

1934

Mark Loorensoni viimne võitlus

1.

Talvine lagendik, mis piirab Mark Loorensoni väikest sepikoda, on täna kuidagi eriti, kuidagi silmatorkavalt tühi ning igav. Otsekui määratu suur valge riidelahmakas laotub see lumisena ümber kõhuka maakivihoone; kraavid on lausa triiki täis tuisanud; üksikud talumajad kaugel eemal sarnanevad madalate hangedega, selja taga seisvat asundust varjab aga paks härmakord, mis katab ühtlaselt kõike nähtavat, — väikestes aiakestes kasvavaid puid, katuseid, seinu, isegi jääroosides aknaruute. Aeg-ajalt tõuseb salude varjust õhku vareseid ja kirikuhakke, kes lähenevad linnale kisavate, hõredaks hajunud parvedena, kandudes edasi ühes vireda põhjatuulega, — mis seal parata, ka nemad tahavad ju oma pisukest elu elada . . .!

Mark Loorenson on parajasti tööd lõpetamas, kui Püha Pauluse kiriku vaikne kell linnas kümme kumisevat pauku lööb. Vasara hoolikalt külili alasile asetanud, pühib taat käeseljaga higi ning tunneb alles nüüd, et see katab tihedate pisaratena laupa ja meelekohti. Ta toriseb endale midagi tusaselt nina alla, istub akna juurde pingile. Siis sirutab ta ammu harjumuseks saanud liigutusega käe välja, võtab riiulilt suure kõvera-

varrelise piibu, mis on mustaks põlenud nagu pigi, ja hakkab seda pikkamisi laadima, hingates endasse mõnuga kahast tõusvat pigilõhna.

Alles praegu tunneb ta, et on tõesti pühapäev; et juba poolest ööst pidi ta siin rahmeldama, kuna oli ju vaja lõpetada õhtul pooleli jäänud tööd. Nüüd on see ometi kord valmis, — kurat teda võtaks! ja nüüd tahaks ta vaid puhata, puhata, jah, muud midagi kui pu-ha-ta!

Kohe sepikoja juurest algavate väljade surnud rahu teeb taadi omaltki poolt uniseks-uimaseks. Korraga vajuvad ta silmad kinni ja tal on tunne, nagu vajuks ta hõljudes kuhugi halli sügavusse. Kuid sellest unekirmest jätkub parajasti, et näha end ikka veel ääsi ees seisvat ning tulipunast rauda taguvat: kilks-kõlks, kilks-kõlks, kilks-kõlks, kilks-ja-kõlks... ja... kilks-ja-kõlks!

Taat virgub uuesti valjust ning käsutavast hüüdest, mis kostab läbi tahmast musta vaheseina. Ta meel muutub äkki pahuraks; ta tõuseb ja võtab varnast kasuka, et seda selga tõmmata. Ja nüüd kuuleb ta seda kurjustavat häält raginal avanevast õhuaknastki.

«Mark, pi-m-mevaim...! No kas sa hakkad juba tulema! No mis sa seal enam ven-n-nitad, oh-h sina küll...!» tänitab sepaemand käredalt.

«Tulen, tulen, mis sa seal jälle sedasi üle terve alevi oma pasunat puhud!» vastab Mark Loorenson. Ja kortsutades kohe veelgi süveneva tusatuju pärast kulmu, lisab torinal, sõnahaaval: «Nagu... harakas! Juba kella üheksast saadik aina kr-raaksud ja kraaksud! Kas sa arvad, et me peaksime olema seal matusemajas need kõige esimesed? Kutsuti ju ometi alles üheteistkümneks!»

«Üheteistkümneks, üheteistkümneks! Palju selle ühe-

teistkümnenigi's enam...!» ütleb naine ja lööb akna nüüd nii kõvasti kinni, et toas midagi klirinal põrandale kukub.

Mark Loorenson pistab piibu suhu, sussitab selle kämbla varjus põlema. Üleriided eest lahti, hülgenahkne randlasemüts uljalt-nooruslikult teisele kõrvale surutud, sooniline vägilasekael kaetud tihedate tahmatäpikestega, nii seisab ta tükike aega sepapaja lävel, suitsetab, vaatab lumistele mõisapõldudele, kust keerutab tuul lähemale madalaid lumepilvi. Silmapiirilt paistab tihe ning kõrge männimets, mis kulgeb tumeda, juba lagunema hakkava müürina läänest itta. Kuna kaugus siit metsani on üpriski suur, näib see täiesti liikumatuna. Kui ta pisut oma vanu silmi pingutab, võib ta koguni selgesti seletada neid suuri imekergeid räitsakaidki, mis liuglevad rahutult tantsides hallist taevast alla, heidavad end hangedele, suruvad end nagu ülemeelikult tuisulainetesse, muudavad kõik ähmaseks, otsekui tõuseks talviselt lagendikult nõrka uduvina.

«Säetab vist tormile...» pomiseb taat endamisi, tõmbab veel tubli sõõmu kanget suitsu ja vaatab uurides üle pea libisevaid lauspilvi. Ja otsekui oleks see asjaolu tihedas seoses viimaste päevade sündmustega, meenub talle kogu hommiku jooksul esimest korda too vana tubli sõber, kelle matusele peab ta täna — juba nüüd varsti — minema.

Samal silmapilgul kuuldub kustki põiktänavast aisakella heledat tilinat. See läheneb kiiresti. Kuna ta on taevast vaadeldes otse maantee keskele astunud, tõmbub ta nüüd ettevaatlikult tagasi sepikoja lävele. Ja ta jääb uudishimulikult vaatama, kes see seal praegu nõnda kihutab.

Muidugi, seda võis juba arvata — eks jälle va lihunik Soo, see krantside krants, see lahkunu noorem vend!

Ehkki Mark Loorenson tahaks tolle lurjuse eest meelsasti kaduda, pole tal selleks enam mahti, — teda on juba märgatud.

Telliskivivärvi näoga kümnepuudane peletis möirgab nagu läbi jämeda vaskpasuna:

«Tere, meister... no terrrre, sa vana kerrrre! H-hoohoohoo!»

«Jah, tere,» vastab taat asjalikult.

Paks alevisangar kisub hobuse tagujalgadele püsti, peatub otse sepikoja ees, otsib istme alt toobise viinapudeli, mille põhjas pöörab end küljelt küljele türgi pipra paksuks tursunud kaun nagu pikk ning inetu vereklomp. «Jahjah, kallis sepake, s e e s i i n on tehtud just ja nimelt tänaseks päevaks, h-hoohoohoo-o!» hüüab ta ikka nagu läbi plekkpasuna. Rüübaku meister üsna julgesti, kurat ja põrgu, ega's tal s e e pläsku üksi, tal on neid veel tervelt kolm tükki siin saanis kannikate all...! Ja neelates kõigepealt ise pungil põskedega, pilgutab ta teist silma ja ütleb sügava, kuid ilmselt võltsi ohke saatel:

«Oh jom-mal, oh jom-mal... olgu see suutäieke minu kalli vennakese määlestuseks ja meelespidamiseks... Oli ta ju üsna kenake mees, ega ju midagist santi ta kohta ei peaks kellelgi ütelda olema...»

Mark Loorenson rüüpab omakorda, tunneb nii viina pakkuja kui selle viina enda vastu sügavat tülgastust, tänab ja pühib suu käisega kuivaks. Kõige parema meelega ütleks ta sellele julmuhkele kiidukukele paar hästi vänget sõna; ta on aga vaene mees ja tal on lootust lihunik Soolt juba varsti tulutoovat tööd saada... Heites kõõrdi pilgu lihava mehe kõrval istuvale soojadesse tekkidesse mähitud naisemürakale, kelle tillukeselt, tuulest punaseks puhutud nõpsninalt parajasti suur tilk alla kukub, ütleb ta tõsiselt:

«Jah, ta oli tõesti, jah, tubli mees, ega saa, jah, keegi ta kohta midagi santi rääkida.»

Lihunik Soo naerab jälle kuidagi kohatult, suud pärani ajades:

«S-selge-e! Aga näed, tõmbas, va tobuke, suu mulda täis, hoo-hoo-hoo! Polnud ise sinust aastatki vanem... Ja ülepea, meister — see tänavune talv on üldse üks imelik talv. Rätsep Humal kärvas jõulu paiku, korstnapühkija Puudersell kukkus kännult just kallil nääripäeva-hommikul, Sandri Siim, see vigurivänt, hoo-hoo-hoo... patsatas p.....li alles paar nädalat tagasi. Ja nüüd siis viskas lusika laua alla veel minu vennas Juusepki... Jajah, kulla meister, vaata aga ette, et sina järgmine ei ole!»

Ja hobusele ohjaharuga vastu külge nähvates sõidab tähtis mees kohe edasi, lai turi vimmas, suur lihav pea kalli sooblinahkse mütsiga hästi vägevaks paisutatud.

Mark Loorenson saadab kaugenevat saani silmadega, sügab siis vihaselt, riputab sepapaja uksele taba ette. Kuid ta ei lähe praegugi veel majja, ta vahib hajameelselt saapaninasid, mis härmatavad pikkamisi. Ja kui ta veidi hiljem õlgu kehitades minema hakkab, haarab teda äkki säärane kummaline, hirmu sisendav tunne, nagu käiks keegi kogu aeg ta kannul, käsi välja sirutatud, et teda õlast haarata.

Mark Loorenson lööb vööruseukse põlvega lahti, astub sisse, trambib raskel sammul läbi köögi, mis haiseb tõkatist ja praetud loomarasvast. Võtaks pagan seda lobasuud, seda vana viinavaati, või nüüd siis hakkab ta lõppu ennustama temalegi, Mark Loorensonile, kelle rusika ees pole ligi viiekümne aasta jooksul püsti püsinud veel ükski mees kogu asunduses! Kui ta kambrisse astub, tunneb ta tarvet suure kummutipeegli ette seisma jääda, et vaadelda end selles kord ka ivake

tähelepanelikumalt. Kuid voodiveerel istuv naine jälgib teda kogu aeg oma tigedate linnusilmadega, iga hetk valmis uusi ja hullemaid etteheiteid tegema: ja ta jätab oma kavatsuse teostamata, vihastab selle asemel veelgi enam ja hakkab lausa kärkima:

«Ütle mulle, hea inimene, mis kuradi kisendamine see sul alati on? Tead ju küll, et ma pole seal ääsi ees ainult lakkesülgamiseks. Kui töö tahab teha, siis seda ka tehakse, — sina oma piiblis nohisemisega meid igatahes ei elataks. Ja ega sinule tule kunded kukile istuma, kui ma oma tärminitest mehekombel kinni ei pea.»

«Aga kui sa issanda, oma jumala ees oma ristiinimesekohustest kinni ei pea, vaat sellest ei ole midagi!» ütleb sepaemand ja piilub meest endiselt kulmude alt. Ning lisab siis veelgi enam esile tungiva kurjusega: «Ise juba vana inimene... aastaid turjal üle seitsmekümne... Peaksid ometi teadma, et õige ja ustav Jeesuse ümmardaja pühitseb pühapäeva! Sina aga tõused voodist juba enne kukke ja koitu ja hakkad oma kolistamisega taevast isa vihastama... Nüüd, mil surm on meie vaestes hurtsikutes ringi käinud, oleks sul tarvis paluda ja valvata, aga mitte ilmalikkudele asjadele mõtelda... ja... üksipäinis kõhtu orjata! Ülemullusest aastast saadik ep ole sa enam laualegi saanud, hä-be-ne!»

Mark Loorenson tahaks vihasele kaasale midagi hästi sapist ütelda, midagi säärast, mis suleks otsemaid selle kurja suu. Kuid samal ajal tunneb ta kogu oma kehas kurvakstegevat raskust, mis kipub rikkuma isegi tülitsemistuju. Ning ta hüüab alles tükikese aja pärast, kummargil üle väikese puuvanni, et endalt maha pesta sepapaja tahma, mis krigiseb praegu isegi ta hammaste all:

«Nojah, hakka aga nüüd m i n d matma, hull inimene! Mis sa ise arvad, kui kaugele me nõnda jõuaksime, —

nõnda, nagu sina tahad? Inimene, — pea meeles, — olgu ta siis noor või vana, elab kõigepealt söögist ja joogist ja alles päris viimases järjekorras piiblist ja laulu-raamatust. Vana Jaanuse Hendrik tuli, ehitas siia sepikoja ja tahtis sellega minu kannikakest oma lauale tirida. Noh, palvetas ja ulus teine pühapäevahommikuti nagu hull koer ja kutsus jumalat oma pahas plaanis abiks. Kas see midagi aitas? Nüüd on ta juba teist aastat vaestemajas, lollpeake.» Ning olles varsti pesemist lõpetamas: «Pane toit kohe lauale, mis sa seal vahid!»

Sepaemand ei vasta, kambrist kuuldub ainult pahurat nohinat. Külm vesi, veeredes piiskhaaval alla mööda kaela, käsivarsi ning küljemuskleid, muudab taadi jälle kuidagi uljaks, kihutab ülemeelikusi ütlema. Kuradi pärast, tema juba niipea ei sure, seda pandagu tähele! mõtleb ta endamisi. Ja toolileenilt puhast särki võttes naerab ta pilkavalt ning hüüab üle poekil seisva vaheukse:

«Jah, eks seleta, vasta, vanamoor, mismoodi see elu välja paistaks, kui kõik sinu kombel aina palvetaksid ja pühakirja veeriksid? Inimesi sureb ju alati, aga kas meie, järelejääjad, peame siis iga sõbra või tuttava kirstu juures silmist suhu laskma? Vaata ja pea meeles — igal asjal maailmas on ju oma kindel piir, ja oma kindel piir on olemas meiegi patutempudel.» Ning vähese aja järel — kuna naine ikka jonnakalt vaikib — ütleb ta juba koguni paranenud meeleoluga: «Eks sa tuleta ise meelde — mullu lõppes rõugetesse aednik Pajussoni keskmine tütar, vaevalt kaheksateistkümneaastane noor tüdruk. Kas sa arvad, et temavanused oleksid pidanud puha sellest õppust võtma ja kõik muu peale kirikus kükitamise nurka viskama? N-napakas!»

Taadi lai lajatav naer põrutab otsekui suure rusikaga

vastu jämedatest palkidest seinu; tal endalgi on seda lausa mõnus kuulda.

Ent vihane sepaemand rikub selle mõnutunde ainsa hoobiga: mürgikarikas ta solvunud hinges hakkab äkki üle kobrutama, ja ta rohkem kärgib kui ütleb:

«Pea juba kord suu, sa vana patukott! Kui sureb noor, jah, siis tuleb seda kahetseda, jah! Kui aga minu- ja sinutaolised mullasse poevad, jah, vaat siis sünnib see õigust mööda, jah, ja on issanda enda tahtmine, jah! Ja mitte kuhugi ei pääse me armsa jumala surmavikati eest, jah! Ja läheneb kiirel sammul sinugi, va kurja orika, ots, jah... pane sa tähele!»

«Ära kraaksu õnnetust, eit!» vastab Mark Loorenson kohe sama ägedalt. Ja nüüd ta ei taha enam süüagi: isu on läinud, ainuüksi toidule mõtleminegi teeb tuska. Kuna ta tunneb aga samal ajal ka imelikku vajadust oma tõelist meeleolu varjata, teeskleb ta pisut halvustavat üleolekut, istub lauda ja tõstab endale suurest savikausist ette tüki rasvast läikivat seaneeru, mille vänge lõhn tülgastab teda veel omaltki poolt.

Nõnda üha kasvava vastumeelsusega einetama hakates vaatab Mark Loorenson vargsi teisel pool lauda istuvat naist, kelle hambutu suu liigub süües kuidagi imekiiresti, nagu kuuldamatuid sajatusi pomisedes. Tigeda meelega sepaemand on luine ja näib väga vanana; ta koosneb küll vist ainult kontidest ja mustjaskollasest nahast; ta vesiste silmadega ning terava pika ninaga nägu tõmbleb aeg-ajalt otsekui äkiliste valuhoogude tõttu, ja siis omandab see veidralt kitsa, peaaegu linnuliku ilme. Tema otsaesine, põsed, kirjust sitsjakist paistev kael, sisselangenud rinnad ja kortsulised, tihedatest habemeudemekestest ümbritsetud huuled — kõik see kuulub inimesele, kellele on osaks antud surra ning laguneda juba elavana. Ta hääl on kähisev ja karm;

ta hingeõhk lehkab sama raskelt-vängelt nagu rammus seaneer laual auravas savikausis; ta silmanurkadest veereb alla hallikaid, rähmjaid pisaraid, mis niisutavad lakkamata ta mõlemat ninatiiba. Ja Mark Loorensonile tuleb meelde üks katkeke kaugest minevikust — omal ajal väga traagiline, nüüd aga seda koomilisemana paistev lugu, — see, kuis ta pidi tolle naise pärast surnuks pussitama oma lihase venna, kuna viimane kippus temaga vägisi võistlema. Jah, issand jumal — aga ometi on too püstijalu kõdunev vana inimene temaga, oma mehega, peaaegu ühevanune! mõtleb taat pikkamisi. Ja ta tõuseb järsu liigutusega, tõukab tooli kolinal tagasi ning kärgib, — nüüd juba täiesti ülekohtuselt:

«Jälle soolane, kurrat küll võtaks! Kas sa keedad seale või inimesele, ah? Kas su suu enam ülepea maitset ei tunne? Ah? Muidugi, selge, sina nuhid ninali piiblis, söök aga valmib köögis oma tahtmist järgi. Va palvemutt, ptüihh!»

Nende sõnade juures astub taat akna alla, vaatab tuisuhallusesse uppunud lagendikule, põristab oma jämedate nõgiste sõrmedega vastu külmanud klaasi. Ta mõtleb korraga mingi valusa, ahastamapaneva loidusega, et täna pole kuigi mugav sõita surnuaiale, — sinna pärapõrgusse on ju maad ligi neli vana versta! Ja veidi hiljem märkab ta kohkudes, et on juba viimane aeg, võtab riiulilt vana luukammi ning astub peegli ette, et korraldada veidi oma rinnuni ulatuvat musta, lausa pigiseks suitsunud täishabet.

Ta lükkab ukse ettevaatlikult jalaga kinni — tal on himu end pisut lähemalt silmitseda, ta ei taha aga, et naine teda selle tegevuse juures näeks . . .

2.

Kogu tee kuni leinamajani on Mark Loorenson tusane ning mõttesse vajunud. Ta rühib edasi pikkade, jäätunud maanteel tasast kõminat tekitavate sammudega, ta turi on vimmas, ta suured allalükatud säärtega saapad külmuvad juba varsti kontkõvaks. Ta aimab naist kohe oma kannul kõndivat ja ta ei suuda mitte kuidagi ebamugavast kujutlusest vabaneda, nagu sihiks see oma tigedate punaste laugudega silmad kogu aeg otse ta kuklasse.

Nagu sellest vimmaselt sihtivast pilgust kohmetuks muutudes komistab ta tihti vastu teekonarusi ja vannub enda ette. Ja nüüd, mil ta jälgib kuidagi umbusklikult teravalt iga oma sammu, tajub ta nii pöidades, säärtes kui põlvedes kerget kangestust; see tekitab tas tunde, nagu oleksid ta tallaalused äkki ükspuiseks muutunud, nagu kipuksid lihased surema, nagu ei tahaks liigesed nagu kord ja kohus painduda.

«Käi ometi i v a k e g i korralikumalt, — lohistad jalgu mööda maad nagu mõni kergats poisike!» ütleb sepaemand viimaks sisinal.

Kuigi naise tigedas hääles pole küll õieti midagi erilist või ootamatut, läbib taati siiski vastumeelne võpatus. Ta katsub end kogu jõuga valitseda, vaatab laisalt üle õla ja ütleb alles tükikese aja pärast:

«Jää juba vait! Sina oled vist mulle mõne paari saapaid muretsenud, et ma jalgu mööda maad lohistada ei võiks!»

«Ma'p ole saabastest rääkinud,» ütleb naine. «Ma räägin sellest, et sihuke kooserdamine pühal matuseteel ei kõlba koera hännagi alla!»

«Soo? Pean ma siis käpuli heitma ja neljal jalal oma vana sõbrakese kirstu juurde roomama!» toriseb Mark

Loorenson, kuid hakkab siitpeale astuma siiski nii kiiresti, reipalt ja sirgelt, et naine talle enam järelegi ei jõua.

Kui nad veidi hiljem leinamajja saabuvad, on kell juba tublisti üle üheteistkümne. Kambrist kuuldub summutatud jutukõminat, hoovis ja uulitsal tammuvad härmakorraga kaetud hobused. Salk naisi vestleb vööruses, huulte ümber see niiske, iharmagus ilme, mis tekib tavaliselt ikka laiba läheduses.

Keskealine lesk, seistes ebaloomulikult agarana, suurena ning tervisest lausa lõkendavana kitsal uksel, hüüab juba eemalt-kaugelt:

«Ole tuhandest tänatud, sa meie kallimeelne sepp, et sa meie kurvale peiepeole tulemata ei jäänud... ole sa tänatud, ole sa tänatud...! Me olemegi minekuks valmis ja ootame veel ainult köstri-isandat, et armsale kadunukesele veel jumalasõna teele kaasa lugeda...»

Mark Loorenson teretab vaprailmelist perenaist kättpidi ja teeb juttu äkilisest pakasest, mille selgroog ei taha ikka veel murduda. Samal ajal aga mõtleb ta ise rahutult, et tõepoolest peaks ta rääkima praegu hoopis millestki muust. Lese õrritavalt elurõõmsad silmad hakkavad teda järsku vihastama, selle patuse ja omal ajal lausa häbitut elu elanud naise silmad, kes näib isegi täna oma lõbusast minevikust mõtlevat. Ja suutmata oma halba meeleolu ainult endale hoida, ütleb Mark Loorenson äkki karmilt:

«Kirstu panema ma ei saanud tulla, oli nimelt palju tööd. Va lihunik Hermi, selle paksmao saan oli rautada.»

«Ooh, mis sa nüüd sellest...!» hüüab perenaine lahkelt, näib jälle midagi hoopis kõrvalist meelde tuletavat ja teeskleb kohe sügavat leinavalu. Kuid arvatavasti pole säärane tembutamine talle endalegi meeltmööda. Ja ta jätkab kohe veidi kerglase tooniga: «Peaasi on see,

et sa tä-na tulid. Isand Raudsepp kinnitas küll, et... ja tahtis siin juba teiste meestega kihla vedada... Sellepärast, et ega's sinagi ju enam... nagu meie, nooremad... või sedasi. Mu mehevend... küdi, tähendab... meie kallimeelne fleiššmeister herr Soo... kõneles just, et sa olevat natuke aega tagasi välja näinud päris halvasti. No ma ütlesin kohe, et... Kas su tervis läks nüüd siis jälle ivake paremaks...?»

Mark Loorenson kortsutab kulmu ega leia kohe sobivat vastust.

Ja aiandusäri omanik Mihkla, kes tuleb parajasti kambrist, et katta vaibaga oma halli sõidutäkku, ütleb naeru vaevu tagasi surudes:

«Ah oledki siin, sa tule ja suitsu isand...? Meie just rääkisime sinust ja su kõrgest east. Härra Petermann... s-seda naljahammast küll!... arvab, et järgmine, kelle auks me varsti sööma-jooma koguneme, oled kindlasti sina. Ja kui päris ausalt ütelda — ega sinust ole tõepoolest järel kuigi palju... nagu ka ma ise praegu näen.»

Punapõskne lesk ähvardab aga naljatades sõrmega ning lausub:

«No see küll nüüd õigus ei ole, — meie sepameister on tugev ja kõva mees nagu raudnael. Aga selleks, et ta meie südamerõõmuks ka edaspidi niisamasuguseks jääks — palun, oh-jah, pa-lun sisse astuda, saadki viimaks külmetada! Ma ootan siin, kuni su prouhjen ka järele jõuab... kuidas sa ta küll maha jätsid? Riputa oma kasukas... ükskõik kuhu... kus sa talle aga sobiva koha leiad.»

Ja ikka laiana ning kohevana lävel seistes hõikab ta kohe midagi ka lihakaupmees Halliksoole, kes sõidab parajasti mööda linna poolt tulevat põiktänavat lähemale.

Samal ajal astub Mark Loorenson perenaise selja tagant läbi, lipsab eestuppa ja sülgab ülekobrutava hirmsa viha pärast. Üha enam ning enam tekib tas ebamäärane ning vastumeelne tunne, nagu ei valmistutaks siin majas üldse matuseid pidama, vaid nagu koguneksid kõik need prisked naised ning turskete nägudega pooljoobnud mehed rõõmsale varrupeole. Ei viitsita pühalikule vaikusele manitseda isegi lapsi, kelle naerulõkerdavad hääled tungivad kõrvu kõigist ruumidest. Ja mis peaasi — igaüks, kes juhtub Mark Loorensonile ses majas vastu, teeb otsemaid kohatu märkuse just nimelt tema liiga kõrge vanuse kohta, nagu oleksid nad kõik ammugi omavahel kokku leppinud, et järgmise lõbusa olengu korraldavad nad just nimelt tema, Mark Loorensoni auks . . .

«Lurjused,» pomiseb Mark Loorenson nõndaviisi mõteldes ja võtab kasuka seljast. Nüüd ta juba kahetsebki, et ta üldse siia tuli. Muidugi, ta oli ju tore mees, see Joosep Soo, sõbralik napsikallaja, kelle tillukeses vürtspoes on kõik siinsed taadid mõne klaasikese kanget pipraviina joonud. Sellepärast on üpris raske taluda seda juhmi teesklemist ja neid labaseid, ammukuuldud naljakesi, mida ta märkab ka nendegi juures, kellest ta on harjunud seni ikka nende arukuse ja tõsise meele pärast lugu pidama. Ja oma raskeid kulmupuhmi alla tõmmates pöördub taat tagumistesse ruumidesse viiva ukse poole, mille varjust võib selgesti kuulda kahe igivana vihamehe, pagar Kalmeti ja vorstmeister Kukelmanni üha ägedamaks muutuvaid hääli, — need edevad kuked vaidlevad täna kibedasti selle üle, kas Saksamaa norib sõja välja juba tulevaks kevadeks või ootab ta sellega veel kuni järgmise suveni.

«Ahah, vaata ikka, või tulid siiski kohale!» hüüab lihunik Soo, kui sepameister tagakambrisse astub.

Mark Loorenson vaatab teda altkulmu, ei vasta midagi, kavatseb istuda hästi varjulisse kohta, kummuti kõrvale. Talle paistab nüüd koguni, nagu püüaks igaüks silmitseda isegi ta kangeid jalgu võimalikult terasema pilguga, — kas te siis ei märka, kuidas need tal praegu valutavad, hahahaa!

Aednik Mihkla naine, kes tõttab tänagi hiilgama oma õlise lahkusega, tõuseb oma kohalt ning hüüab õrnalt:

«Mis sa, kulla meister, sinna pimedasse nurka poed, tule parem meie meestega juttu puhuma. Ma lähen nüüd ja katsun veel kord vaest lesekest rahustada, sa võta mu tool endale. Iida, kallikene, ei saa ju muud, kui aina nutab ja nutab . . . õnnetu inimene . . . ei ole ju nali nii noores eas üksi jääda . . .!»

«Jah, eks ta ole, ta on ju alles vaevalt viiekümnendate lävel,» noogutab saapakaupmees Meos, pilgutades paljutähendavalt.

«Saksamaa, kui ta asja tõsiselt võtab, lööb meid jaanipäevaks oma käpa alla nii et tirtsub,» hüüab vorstmeister Kukelmann rõõmsalt ja annab rusikaga vastu lauda sihukese obaduse, et kõik sellel seisvad esemed nagu hirmunult võpatavad.

«Ei . . . ta on selleks liiga rumal. Ja ta laseb kindlasti õige silmapilgu mööda, lollpea!» vihastab pagar Kalmet ilma näilise põhjuseta.

Ja metsapraaker Petermann valab endale napsi kanget pipraviina ning ütleb sõnu hästi peenelt välja rääkides:

«Kui me istuksime praegu õllepoes või trahteris, jutustaksin ma teile niisuguse vahva loo, et õhkki sellest lõhnama hakkaks, hõõhõõhõõ! See on juhtumine mu oma tõestisündinud elust, minu nõndanimetatud kuriguulum viitast, nagu meie šeff seda vahel latvina keeles ütelda armastab. Mu all teenis nimelt üks sihuke noor ja nõpsis kümnik, Ants oli ta nimi, ja igal laupäe-

val, kui ma talle palga välja maksin, võttis ta kaks viinaputlit ligi ja läks külasse. Just nimelt k a k s viinaputlit. Hõhõhõõ! No see oli alles nali, hõhõhõõ, mis ta alati tegi! Aga olgu pealegi, mis ma sellest praegu räägin, me oleme ju praegu leinamajas. Aga kord ma jutustan selle loo teile kindlasti lõpuni. Oh vaene Juusep... pidi siis tema kah nii vara hauda varisema... oh-oh-jah, hoiaks jumal-isa ise meid sihukeste katsumiste eest!» läheb edev mees lõpuks samuti üle üldisele mokaotsa-leinale.

«Jah, tänavu kukub tuttavaid tõesti nagu kärbseid,» noogutab rauatreial Mats Laagus, päratu suure vatsaga mees, kes on varasele ajale vaatamata jõudnud enda juba tugevasti vinti võtta. Ning lisab kohe viinase halemeelsusega: «Jah, kui ainult mõtelda. Elas ja liikus... Huikas, luikas ja laulis... nagu sõnn koplis... Tegi nalja ja naeris... Nüüd aga on ninali maas, külm ja kange.. ja jalad sirakil... Ja ootab kuskil seal puukuuris, millal me... Ammuks see oli, kui me tema, vennikesega, siinsamas toas sõbralikku juttu puhusime...! Ju's näeb, kes nüüd järgmises järjekorras selle pika tee jalge alla võtab...»

Mark Loorenson tõmbub kühmu ja vaatab põrandale — ta on endamisi kindel, et selgi korral kõigi silmad temale sihivad. Ja juba lihunik Soo ütlebki oma pehme joomarikeelega:

«Ah et kes järgmises järjekorras selle tee jalge alla võtab...? No kes siis muu kui ikka meie armas sepp, hohohoo! Sest tema on ju praegu ainus sihuke, kelle järele va kondikoonlane keelt limpsab! Noh, ta moor ehk ju kah... Ep ole ju kogu meie aleviservas teisi nendevanuseid. Hei, kuule, sõber, — mis sa ise sellest kah arvad, sellest m e i e arvamisest?

«Mis ma arvan?» kordab Mark Loorenson, tõstab äkki

pea ja saab samal hetkel tagasi kogu oma senise ülalt alla vaatava rahu. «Noh, mina, ma olen ju aastates inimene, nagu sa just praegu ütlesid. Ja sellepärast ei oleks minu surmas midagi iseäralikku. Aga küsitav on veel, kumb meist enne kõrvad pea alla paneb, — kas sina või mina. Sest sinutaoline rasvakott on sama mis läbinisti ussitanud tatikas — tuleb tuulehoog, puhub peale ja oledki küllì . . . Ainult käputäis tõugupuru ehk jääbki järele . . . h e a l juhul.»

Kõik naeravad tagasihoidlikult, ainult lihunik Soo tundub kohkuvat ja tusameelseks muutuvat.

Ja see ilmetu, katkeliselt sinna-tänna keksiv, inetult teesklev vestlus jätkub jälle oma endises toonis ja endises vaimus . . .

Mark Loorenson ei võta jälle üldisest jutuajamisest osa. Ta konutab endiselt vaiksena oma kohal, põrnitseb põrandat oma säärikuninade ees, tõstab aeg-ajalt endalegi märkamata oma suure tahmast tõmmu kämbla ja pühib laokil ilmega üle habeme. Ainult üsna harva, kui lõbusate matuseliste hääled eriti tugevaks paisuvad, ajab ta enda veidi kikimale ja vaatab üht või teist toasolijat sepapaja suitsus kissitama harjunud silmade pisut kurja pilguga. Ta tahaks siit meelsasti lahkuda, oma teed minna, ta teab aga samal ajal, et see ei kõlba, et tal pole siit enne ärasaatmise-talituse lõppu kuhugi pääsu. Ja ta istub edasi. Alles siis, kui keegi teda enam tähele ei pane, kuna enamik meestest on juba viinarõõmsas meeleolus, tõuseb ta nagu muuseas, nööbib kuue pikkamisi kinni ja astub märkamatult läbi köögi välja.

Mark Loorenson peatub esmalt hoovis, käändub siis mööda seinaäärt vasakule ja ongi varsti maanteel. Ta märkab kohe, et ilm on vahepeal tublisti pehmemaks tõmbunud; et sadu on muutunud väga tihedaks; et tuul, mis puhub endiselt laiadelt mõisapõldudelt, kannab

endaga kaasas lausa pakse lumelaineid. Järsud iilingud suruvad ta habeme vastu rinnaesist ja sasivad ta pikki, kõrvadele langevaid juukseid.

Kuigi külmavärinad hakkavad teda varsti raputama, on siin tuisku valmistavate lumelainete keskel ometi palju mõnusam ning hubasem kui toas, sündsusetuid jutte vestvate inimeste killas. Ja pikkamisi jalutades läheb ta kuni ungur Naagelsoni aianurgani, pöördub siis tagasi ja peatub alles leinamaja vööruses, mille sajalõhnaline soojus paneb ta südame järsku pööritama.

Ja vana sepameistri meel on ikka kuidagi raske ning nukker, ja ikka kõmisevad tal kõrvus elupõliste naabrite ning sõprade sõnad tema peatsest lõpust... Kõigest sellest hakkab tas äkki idanema tige jonn. See kasvab, aina kasvab ja sunnib teda hambaid raginal vastamisi pigistama. Ja ta pomiseb vaikselt, otsekui räägiks ta kellegi lähedalviibijaga, kes on teda hirmsasti vihastanud:

«Noh, tont võtaks, kannatage...! Kannata aga, sa kurrat... küll ma sulle veel näitan!»

Samal silmapilgul kuuleb ta kedagi suure ajuga leinamaja ette sõitvat, vaatab ukse varjust välja ja silmab köster Oolet, oma vana üleaedset.

«Näe, sina muudkui elad aga edasi ega hooli sellest midagi, et teised sinuvanused on nüüd kõik oma armsa issanda juurde rännanud!» hüüab sõber ja pakub talle kätt.

Kuid Mark Loorenson ei võta seda tere-kätt vastu, sülgab südametäiega ning vastab kurjalt:

«Mis sa jahvatad... kah nagu mõni vana eidelõhvard! Kus mul kah tarkpea välja tulnud!»

Ja minnakse majja; köster Oole käib solvumisest lõkendavate põskedega ees, vana sepameister astub kortsus kulmul kohe ta kannul.

3.

Järgmisel hommikul tõuseb Mark Loorenson jälle väga vara — ta peab õhtuks valmis saama kaks suurt meretuura, lõpetama töö parkalmeistri saani juures ning toimetama veel teisigi pakilisi toimetusi. Kuid ta tunneb end väga väsinud ning unine olevat; ja vaevalt on ta voodist välja astunud, kui ta juba mõtleb, et ta võiks tõesti veel ivake puhata ... vähemalt kella viieni! Ja ta heidabki kohe tagasi sooja teki alla, silmad täis nagu peenikest, lauge sügelema panevat liivatolmu.

Kuid ometi ei jää ta enam magama, kuigi ta püüab seda kõigest hingest. Ta avab jälle silmad, ringutab, vaatab akna poole. Läbi jäätunud klaasi tungib tuppa ainult õige vähe ähmjat lumekuma; see joonistab seintele ning põrandale piirjoonetuid laike; tuul undab ümber maja valjuna ning küllap vist ka väga vingena.

Mark Loorenson tõmbab sokid jalga, kohmitseb riiete kallal, hakkab korraga endamisi naerma: mälestus sellest, kuis ta oli paksu lihuniku peieviinast ülemeelikuks muutudes vastu seina visanud, valmistas talle veel praegugi tigedat rõõmu. Ta kordab hüüatustki, millega ta oli oma ootamatut tegu saatnud: «Hei, mees, mine aga mine enne mind! Kas taevasse või põrgusse, nagu sulle endale rohkem meeldib!» Ning äsjane väsimus on selle mälestuse poolt kohe nagu käega pühitud.

Taat rõivastub nüüd kiiresti, sööb riiuli ees püsti seistes paar suutäit ja astub välja tuulisesse varahommikusse. Kuna tal pole tahtmist naise rahulikku und segada, suleb ta ettevaatlikult eesukse ja pöördub kohe hoovist välja.

Lõbus meeleolu püsib kuni keskhommikuni; ta töötab nüüd säärase hooga, et sädemed aina tantsivad. Kui kell linnas üheksa lööb, on ta teistki meretuura lõpetamas

ning mõtleb muiates, et nüüd nad võivad tulla, need kärsitud mutimehed.

Kuid tööst tingitud pinge katkemine lõikab jalamaid katki ka tema senise kõrgelennulise meeleolu. Korraga tunneb ta jälle väsimust, peab istuma ja hakkab tubakakotti otsima. Pahem õlg, mis on talle juba varemgi vaeva valmistanud, valutab täna tugevasti; ristluudes tuikab; ta sõrmed on ümber haamrivarre kõveraks jäänud ega saa enam kuidagi sirgeks minna. Muidugi — nõnda peab see ju olemagi, mõtleb ta oma ootamatut väsimust vabandades, — viis tundi vahetpidamata tööd murda ei ole kaugeltki naljaasi!

Mark Loorenson tõuseb, vaatab läbi praokil seisva ukse lumistele mõisapõldudele, laseb pilgul kaua ähmases tuisuhalluses ringi hulkuda. Korraga tuleb mälestus isast-kadunukesest, kes rassis samuti kuni viimse minutini. Ja nüüd hiilib ta hinge esimest korda salakartus: mis siis, kui neil irvhammastel tõesti õigus on — kui ta on tõesti lähedal oma lõpule, kui surm ehk tõesti juba tema kannul hiilib . . .?

Kuid ta pole argpüks, ei, seda ta ei ole! Ta katsub endast kohe jälle võitu saada. Noh, pagana pärast, inimesed on siin maailmas ajutised juba Eevast-Aadamast saadik, ka tema pole erand, nõnda peab see ju minemagi! Ent kuidas ta ennast ka julgustab, ometi tunneb ta kogu aeg, et on ääretult masendav kujutleda end koolnuna, säärasena, nagu ta oli näinud eile Joosep Sood, seda lahket viinakallajat. Ning püüdes endalt lõplikult peletada ebamäärast ning võõrast meeleolu, mis teda kogu hommikupooliku vaevab, pöördub ta pahuralt torisedes tagasi ääsi ette, viskab uue rauatüki sütele ja hakkab seda vähe hiljem jälle usinasti taguma.

Kui lõuna kätte jõuab, võtab Mark Loorenson põlle eest ja läheb vihaselt jalgu mööda maad lohistades

tuppa. See, et ligi kaheksa tundi tehtud raske töö pole teda tänagi päriselt maha murda suutnud, annab talle ka nüüd pisut lohutust. Sõnalausumata keha kinnitanud, viskab ta end raskelt ja pahaselt voodisse, asetab käed kukla alla, uinub kohe sügavalt. Ta vajub nagu tigedasse ja sooja pimedusse, mis lööb enda tema kohal kokku peaaegu silmapilkselt.

Kui ta jälle viimaks ärkab ja kella vaatab, näeb ta kohkudes, et see hakkab juba kolm saama. Pagana pihta, kuidas ta siis nii kauaks magama jäi, — jah, nüüd tuleb rutata! Ja ikka end veel mõttes manades, märkab ta äkki kaht võõrast meest, kes seisavad ta voodi ees ja vahivad teda küsival ilmel.

«Tuurad on valmis,» ütleb Mark Loorenson lühidalt.

Kalurite näod selguvad, neil pole enam kuhugi ruttu. Kuna tuisk takistavat mereleminekut, jäävad nad sepapatta kuni õhtuni istuma, vestlevad sõnahaaval, tõmbavad ajaviiteks lõõtsa ja kiruvad kehva kala-aastat. Need on pikakasvulised valkjate habemetega mehed, taadist on nad palju nooremad, ja jõudu paistab neil olevat nagu tugevatel tööloomadel. Küllap ka nemad on vist omaks võtnud selle lapsiku kujutluse, et tema, sepa-Mark, on järgmine, kes kolib asundusest kalmistule, mõtleb taat, võtab külaliste loiust vestlusest osa vaid üksikute umbusklikkude sõnadega ja töötab kogu aeg säärase kange hooga, et madal ruum ta vasara nobedatest löökidest aina lajatab.

Kui kalurid pimedakamul ometi viimaks minekut teevad, suudab Mark Loorenson vaevalt veel jalul seista. Ta viskab vasara põrandale, suleb sepapaja ukse ja komberdab tuppa. See pole enam väsimus, mis ta keha täidab, ei, see on pigemini hirmus kokkulangemine, see... see... see ongi vist s u r m. Sooned taovad naha all, süda virutab mütsatades vastu roideid, pea huugab

vahetpidamata raua punakast hõõgumisest. Ja saabuv öö möödub mingis rängas, rampraskes ohklemises ning küljelt küljele visklemises, kuni ta uinub viimaks alles koidu eel, kui aknaruudud juba kergelt punetama löövad.

Nõnda tulevad nädalad täis kasvavat jonni, päevad täis poisikeselikku näidatatahtmist, julgusest tulvil tunnid, mil ta usub tuliselt oma täit meherammu. Hirm nõrgana ning armetuna näida kihutab ta voodist ühes esimese kukelauluga, valus vajadus võimalikult kauemini täisväärtuslikuna teiste tugevate meeste rivis püsida surub talle vasaravarre pihku vahel üpris hilisel tunnil. Juba aastaid on ta harjunud ennast kosutama lühikese lõunauinakuga, nüüd heidab ta aga päise päeva ajal voodisse veel vaid väga harva, — teda keelab seda tegemast salajane kartus, et ka seda, tema igivana kommet, võidakse tõlgitseda vanadusnõrkusena...

Too varakevadine õhtu, mis peab taadi enda aimamata muutuma tema elu pöördepunktiks, on üks sääraseid, mil ta ei tunne end just kuigi hästi, — mil midagi on nagu peost libisemas, mil kuskil südamesopis pulbitseb tasa valus teadmine, et juba varsti elab maailm edasi omapead, ilma temata. Ta lamab roidunult oma kõval õlekotil; talle tundub järsku, nagu tehtaks talle verist ülekohut ja nagu peaks ta rakendama kogu oma jõu selle ülekohtu vääramiseks, — kas pole siis tõesti inimesele, kes on nurisemata töötanud ainult selleks, et teenida kuiva leivapala eest oma ligimesi ja kasvatada suureks kaheksa poega ning tütart, ühtki muud palka kui vaid kõdunemine ning mädanemine?! Ja otsekui jääkülm tuulehoog läheb taas läbi ta surmahirmus kokku kägarduva südame, jääkülm, vaenulik tuulehoog, mis kisub nüüd kõrri taltsutamatu vajaduse loomana kisendama hakata, märatsevat kaebust tõsta või tillukese

putukana kuhugi pakku pugeda, kuhugi, kus teda ei nähtaks ega märgataks...

Nukralt läbi hammaste ümisedes tõuseb taat istukile, tahab nagu vabaneda millestki hukatuslikust ja astub veidi taaruval sammul kapi poole, kuigi tal pole sinna ühtki asja. Ent pühapäevakuue nägemine tekitab tas kohe valusa iha kodunt lahkuda, kellegi poole sisse astuda, kellegagi ükskõik millest vestelda. Sest siin, selles kitsas toas, näivad seinadki teda litsuma hakkavat, lämbunud, kõdunemise järele lehkav õhk surub talle suule, luitunud lagi paistab nii madalal olevat, et ta kardab end peadpidi selle vastu sattuvat. Ja hambaid tugevasti ümber piibuvarre vajutades hakkab ta kohe komberdades kuhugi ruttama, kuigi tal pole ka nüüd veel aimu, k u h u n i m e l t tahab ta minna, k u h u n i m e l t võiks ta ilma säärase ruttamiseta hilineda.

Ent parajasti, kui ta ust lukku keerab, satub ta eeskojas vastamisi naisega, keda ta arvas ometi oma vanema poja juures võõrsil olevat. See kõverakskuivanud, vaevalt jalul püsiv, iga sammu juures abitult tokerduv vana rauk tunneb ennast juba liiga hädisena ning nõrgana, et üldse veel millegi vastu maailmas leplik olla. Ja kui nad seal külmas koridoris nõnda vastamisi seisavad, teineteist tigedalt altkulmu põrnitsedes, nagu kunagi inimesed, kes on ammu juba tülpinud kauasest kooselust, ütleb Mark Loorenson pikkamisi ja kurjalt:

«M-mine jalust! Tuiad mul niikaua risti ees, kuni astungi sulle viimaks peale!»

«Astu!» turtsatab naine. «Sihuke jõhkard oled sa ju ikka olnud! Teised ristiinimesed käivad kirikus ja palvetavad oma hingekese eest, sina aga ajad suust välja... jumal teab mihukesi patuseid sõnu. Hä-be-ne! Näe, meie oma pojukegi ütles... meie Karla... et kõiki peale

sinu on ta oma jutlustel näinud... Et läheksid teda ko-r-rdki kuulama, meie linna ja ümbruse tähtsamat tõe eest võitlejat, kelle kuulsus ulatab... paljudesse teistessegi maadesse!»

Mark Loorenson kissitab nagu valuliselt silmi, vaatab rääkijat ikka segase tülgastustundega. Isegi neil mõnusatel silmapilkudel, mil ta tunneb end tõesti noorena ning tugevana, võib see tige surmapruut ta hea meeleolu ära rikkuda — küll oma alalise hädaldamisega, küll vagade surma- ja matuselaulude jorutamisega, küll oma näo lubjakarvalise kahvatusega, mis meenutab omaltki poolt juba kirstus lamavat laipa. Ja püüdes naisest kiiresti mööduda, et selle lähedusest kohe pääseda, ütleb ta vaid tusaselt:

«Lase, lase läbi! Näed ise, et ma ruttan... kuulan su joru lõpuni hiljem, kui varsti tagasi tulen!»

Ja ta lööb ukse enda järel nii tugevasti kinni, et terve vana maja sellest nagu kohkudes võpatab.

Läbi õue minnes sülgab Mark Loorenson ebausklikult üle õla, — talle näib järsku, nagu käiks ta kannul jälle mingi ähvardav hädaoht. Siis aga pöördub ta kärmesti sulavast lumelörtsist märjale maanteele ja on üpris rõõmus, nähes vastassuunast lähenevat noort metallitöölist, treial Antohvi.

«Tere,» hüüab treial Antohv.

«Eks tere-tere, jah!» vastab taat. «No kuhu's sina veel nii hilja lähed? Kas jälle kuhugi kaarte mängima ja üksteiselt vastamisi oma palganatukest ära rebima?»

«Täpselt, täpselt selle hirmsa teo peale!» vastab küsitav naerdes.

Mark Loorenson silmitseb noorukit kõrvalt ja mõtleb, et ka ta ise kummarduks praegu hea meelega üle valgustatud laua, teeks plaane, kiruks halba trumbiõnne. Kibedus ning trots, mis tas viimaste päevade jook-

sul aina hoogu võtavad, äratavad tas ellu vastupandamatu iha korda saata midagi säärast, mis kedagi õrritaks, millest saaks see neetud laiade lõugadega alevisopp veel kaua tagantjärele keelt kanda ning käsi kokku lüüa.

«No ega's midagi, siht on sul hea ja eesmärk mehine... Mina isegi teeksin kaasa paar partiid lambapead või omatrumpi... ja kallaksin alla mõned mehised napsidki... hehehee...! Mis sa arvad, kui läheksime õige kahekesi?» küsib ta nagu naljatades.

Noor asjamees näib esmalt aru pidavat, köhatab, vaatab kuhugi kõrvale ega vasta midagi. Siis aga pöördub ta muiates otse taadi nina alla, on nagu millegi suhtes otsusele jõudnud, pilgutab kavalalt-kahemõtteliselt ning ütleb:

«Kas sa aga oskad kah lõugu pidada, vana, aah? Ma põrutan praegu nimelt otseteed neitsi Maarja juurde... Meil on seal täna plaanis üks f-väike f-võtmine... Teenisime läinud nädalal raskeid rahasid ja tahame nüüd korralikke liike teha, Kristjan kardab aga, et ta eit sellest kuidagi haisu ninasse saab ja märulit teeb. Tema ise ja Otu — nad läksid sinna saunamineku nime all juba varem... aru saad! N-noh, kui lusti leidub, litsu aga ligi, mis meil's su vastu saab olla!»

«Teh-tud, lähme!» ütleb taat naerdes ja surub märkamatu liigutusega mütsi pisut teisele kulmule. Ning pimeduses lahket teekaaslast riivates hakkab ta kohe üksikasjaliselt oma kunagistest suurtest tegudest rääkima: mehistest mürtsudest väljasõitudel, kokkupõrgetest parvepoistega, rünnakutest linnavahtidele, kelle räbalaksrebitud mundrite ja kõveraksmurtud mõõkade meeldetuletamine kisub veel praegugi suu vägisi naerule.

Nõnda sõbralikult juttu vestes jõutakse väikese aia-

majakese juurde, mille eredasti valgustatud aknad on varjatud paksude kardinatega. Ja noor ning uljas treial kummardub nüüd üsna vana sepameistri kõrva juurde ning ütleb lõbusa irvituse saatel:

«Näed, aah, olemegi kohal. Ja nüüd marss-marss sisse! Pea igatahes meeles, vennas, et täna võid sa siin haarata, mis su lõukoerakihvad iganes soovivad... hahahaa! Peale m e i e ja sinu ei lasta sisse enam ainustki hingelist. Astu, astu edasi, vana!»

Mark Loorensoni süda hakkab miskipärast rahutult peksma. Kümneid aastaid on sellest ajast möödas, mil ta viimast korda üle säärase lõbutsemiskoha läve astus, ja ta tunneb hinges piinlikku ebamugavust. Kui neitsi Maarja, see tore, mustavereline, väga kõrget kasvu ja väga patune tüdruk neile juba eeskotta vastu tuleb, upitab ta aga rinna nooruslikult ette, katsub muiatagi ning teretab kärarikkusega, mis ületab isegi noore treiali Antohvi viiulikeelena pingule tõmmatud hääle. Ning nähes hämaruses enda ees noore naise paljast käsivart, millele läbi sinise lambikupli pehmeid varje laskub, võtab ta kokku kogu oma julguse ning reipuse, köhatab ja ütleb:

«Mina kah... näed... vana mehenäss... tulin sind täna vaatama. Ega sa, preilein, mind ju välja ikka ei kihuta...»

Patune tüdruk heidab üle õla kelmika pilgu, ei vasta aga midagi, naeratab vaid endamisi. Tal on sirge ning painduv selg, ja kui ta astub, hõljub see sirge ning painduv selg kuidagi kummaliselt, nõnda et see hõljumine taadi südame kohe soojaks teeb. Järgmisel silmapilgul jõutakse aga üsna avarasse ning valgesse kambrisse, ja neitsi Maarja lausub kohe pehme häälega:

«Kuidas n'd nõnda, et vana mehenäss...? Su-gu-gi mitte! Et mispärast peaksin ma teid siit välja kihu-

tama? Kel-leks te mind ikka peate, pardonks! Mõistlikke ja ausaid inimesi võetakse minu majas alati vastu lahtiste kätega ja... ja... rõõmsate õnnepisaratega. Võtke muudkui platsi ja istuge maha... ja ärge tehke oma ea kulul rumalat nalja... pardonks!»

Säärane sõbralikkus hajutab taadi hingest veel viimsegi tusatunde. Ta naerab tasakesi, silub habet, istub raskena ja suurena laua äärde, kus vihuvad parajasti kaarte mängida kaks praalivat noorukit: Kristjan Hints, rauavalaja, ning Otu Kants, saeveski seimrimees. Esimene neist on suur ja nurgeline nagu kivimürakas, laia punase kuklaga ja pakkudena jämedate käsivartega, ja taat peab end tahtmatult temaga võrdlema, teine on aga selle-eest tilluke ja nääpsakas nagu tige nirk. Kristjan Hints ütleb taadile, pigistades loiult selle tervitamiseks ulatatud kätt:

«Või sinagi, vana tõhk, oled enda lagedale vedanud...? Kas tuul tõi viinahaisu ninasse, meh? Üle kolme krooni on juba issanda jumala hanekarja lennanud, huhuhuu! Noorik, juhei, anna veel viina... ja sea sepameistrile kah oma tubli läänikas nina alla! Mina maksan!»

«Eh-ei, vennike, see mees maksab ise oma viinavõlad!» vastab Mark Loorenson kiitlikult ning heidab kummuti kõrval seisva nooriku poole nagu heakskiitu ootava pilgu.

Esialgu on siin istuda ja noorte poiste ärplemist kuulata nagu ivake igavgi. Peaaegu vahetpidamata rõkkab toas lai naer, väljast aga kuuldub koguni selgesti sulavate jääpurikate tilkumist. Kuid kogu olukorras tundub ometi veel midagi kinnist, veidi saamatutki. Kuid siis hakkab viin mõjuma — voolav, äge jutuvada asendab mõttetu naerumõirgamise; Kristjan Hints on varsti valmis laulugi alustama, jätab aga selle siiski, kuna ta

hääl polevat veel nagu kord ja kohus sa-metiseks õlitatud... huhuhuu! Kaaslased, kes näivad teda endi hulgast kõrgemaks hindavat, hirnatavad talle truualamlikult kaasa, patsutades peopesadega vastu põlvi või põrutades rusikatega võidu vastu viinalaigulist lauda.

Ka Mark Loorenson jääb pikapeale purju. Ta tunneb kukalt ning meelekohti kuumaks muutuvat, ta nakatub üha enam teiste lõbususest, tas võtab võimust veider kärsitus, mis sunnib teda poisikese kombel kätega vehkima. Ja kuna ta märkab koguni juhuslikult, et noorik teda aeg-ajalt teraselt vaatleb, istub ta nüüd oma kohal kuidagi mehiselt-hooletult, üks käsi taskus, jalad kaugele üle põranda sirutatud.

Umbes kesköö paiku tunneb taat end selles rõõmsalt müravas seltskonnas juba tooniandjana, — kange vembumehena, keda ei väsita ei vaatamast ega kuulamast. Kui neitsi Maarja jälle kord täis pudeliga tast mööda tõttab, haarab ta seda naljatades puusast, pilgutab kavalalt ja sosistab uljalt habet turritades:

«Tore laps oled, seda ma sulle ütlen! Mis sa nende poisinolkide meeleheaks kogu aeg sedasi kihutad ja keerutad, võta parem tool ja istu siia, m i n u kõrvale.»

Tüdruk viskab pea kuklasse, välgutab silmi ning hüüab:

«Oi-i, ärge tehke, pardonks! Mul on nii-i piinlik, ei... Aga üleüldse... hea meelega, kui te ainult lubate.» Mark Loorenson naerab jälle mürinal.

«Ah et kui ma luban, hohohoo! No ütlete ikka kah, jumala eest! Muudkui istuge aga... kasvõi otse sülle ja põlvedele, kui tahtmine tahab!»

«Miks see tahtmine's ei peaks tahtma... Tahtmine tahab ju küll, aga...»

Noorik nihutab nende sõnade juures tooli nagu järelmõtliku liigutusega lähemale, vaatab kuidagi iseärali-

kult naeratades taadi põlvedel lebavaid suuri labakäsi. Ta helepruunid silmad, elurõõmsad ja teravad, kitsenevad puhuti piludeks, kust väljuvad pilgud tunduvad kord pehmed ning paitavad, kord aga jultunud ja pealetükkivad, just nagu ässitaksid nad kogu aeg millekski kuni alatuseni patuseks.

Kui purjus poisid jälle suure lärmi saatel kaarte mängima hakkavad, surub neitsi Maarja enda äkki külgepidi kiiresti-kärmesti vastu taadi käsivart, vaatab heldinud pilgul tubakasuitsusse uppuva lae poole, ohkab väga sügavalt. Siis laseb ta oma täidlased õlad kuidagi häbelikult kössi, kummardub ettepoole ja sosistab vaikselt, vaevalt hingeõhuga:

«Pardonks, kui ma teile nüüd midagi üles tunnistan... Ma tundsin teid juba varem, teate. Ma olen ju küll väga vaikne ja üksik inimene... ja häbelik nagu ikka naisterahvas... ja ma liigun väljas väga harva... Aga ma tunnen teid hoo-pis ja hoo-pis varem, jah! Ja ühel õhtul näitasin ma teid ka oma sõbrannale ja ütlesin talle, kes te olete... No küll on ikka kahju, et ta täna siia ei saanud tulla, mu sõbranna, tähendab!»

Mark Loorenson ajab enda hästi kikki, kohendab kuuehõlmu. Oh, on ikka hea ja mõnus teada, et keegi sind märkab, su vastu huvi tunneb, su üle teateid pärib! Ta pigistab neitsi Maarja kitsa käe oma jämedate ning sõlmeliste sõrmede vahele, muheleb endamisi ja vastab naljatades:

«Kuss, kuss, kuss, ära kutsu peeltsepuupi välja, kallis preilein! Ja ära kipu mitte tulega mängima, — minamees, kui mind õrritama kiputakse, saadan vahel korda vä-ä-ga hirmsaid asju, hehehee...! Vaat kui pead järsku silmist suhu laskma ja kiiresti-kärmesti peidmehe otsimisele asuma... hehehee!»

«Kui inimene ise meeltmööda on, ei siis lasta ilmaski

silmist suhu,» ütleb tüdruk koguni tasa ja tõuseb, et teha mööda tuba paar hõljuvat ringi. Ta pikkadest tumedatest ripsmetest langeb põskedele kaks siia-sinna libisevat, otsekui salapärast varju.

Tühjendades oma laia habemepõõsasse uut viinaklaasi, vaatleb Mark Loorenson läbi kissis laugude kord üle põranda kõndiva tüdruku peenikesi ning sihvakaid sääri, kord laua taga kiitlevaid noorukeid (kelle lahkumist ootab ta nüüd kogu hingest!), kord omaenda mehist peegelpilti aknaruudu sinakas sügavuses. Ja iga neelatava viinalonksu juures tundub talle kuidagi ebamääraselt-ähmaselt, nagu peaks sellesinatse õhtuga ta elus midagi uut algama, — midagi säärast, mis erineb põhjalikult kõigest seniolnust.

Öö aga edeneb ja pidutsemine jätkub.

4.

Esmaspäeva hommikul seinakella löömisest ärgates on Mark Loorensonil tunne, nagu oleks ta kogu öö kuskil sügaval augus lamanud . . . üsna selle põhjas, nägu allapoole. Uimane teadvus tuleb tagasi väga pikkamisi; mõtted komistavad abitult, käivad kuidagi taarudes-vaarudes, on hirmus lünklikud; kuklas ja meelekohtades taovad-tuikavad tüütavalt veresooned. Siis koonduvad kõik ebamäärased, võõrastena paistvad mälestused, mis esialgu vaid ähmaselt teadvusse tõusevad, teravalt piiritletud, tuima vaeva või kahtlustunnet valmistavaks pildiks. Ja just sel hetkel, kui see koondumine toimub, teab ta lausa sädeleva selgusega, et ta elus ongi nüüd tõesti midagi pöördelist juhtunud, midagi kindlasti kauaks ajaks püsima jäävat ja vääramatut.

Terve minuti jooksul ei julge ta silmi avada, lamab

edasi üsna vaikselt, kuulab hirmununa, kuidas süda järjest kärmemalt-valusamalt peksma hakkab. Kuid ta tunneb eredat hommikuvalgust läbi laugudegi ja mõtleb, et nõnda siis on päev ju ammugi alanud, ja kui ta viimaks siiski silmad lahti teeb, näeb ta, et kõikjal ta ümber voogab tõesti ere kevadpäike.

Kuna neitsi Maarja on juba kuhugi läinud, riietub Mark Loorenson rutates ja poeb vargsi läbi köögi, et tasapisi tagasi koju hiilida. Esmalt mõtleb ta, et nüüd oleks kõige targem otse sepapatta minna, veidi hiljem muutub ta aga jonnakaks, lööb värava jalaga lahti, astub pead kuklas hoides õue. Kuradi pärast, ta tahab veel näha, kes on majas see pärisperemees, kes niisama lõugade lõksutaja! mõtleb ta nagu enda julgustuseks. Ja kohe seejärel vöörustki läbides tunneb ta läinud öö üle koguni salajast uhkust, — kõige sellega, mis ta möödunud ööl tegi, ei saa ju ometi hakkama keegi, kes peab valmistuma peatse surma vastu . . .!

Kui naine vihaselt sõitlema hakkab, ei lausu taat esialgu sõnagi, võtab aga siis söögilaualt suure savikausi ning virutab selle vastu pliidimüüri tuhandeks tükiks. Siis loobib ta põrandale veel mitu taldrikutki, lööb katki suure lihaliua ja sõtkub jalgadega ilusal alumiiniumkastrulil, kuni sellest pole järel midagi muud kui vaid tükk kõlbmatut plekki.

Seejärel otsivad ja leiavad taadi kurjad hallid silmad kätte veel paar kohvitassi; ja kui ta on nendegagi valmis saanud, käratab ta naisele, kes jälgib ta märatsemist hirmust lausa tummana:

«Sohh, nõnda! Ja nüüd olgu sulle üteldud nii palju, et hoia edaspidi oma suu lukus. On selge, ah? Või muidu lendad sa siit . . . ja see on kindel nagu aamen kirikus! — kus kurat. Mina-mees ei kavatse enam tänasest peale ühtki su santi sõna välja kannatada. Oota

sa mul, sa lahja lehmake issanda Jehoova rammusalt karjamaalt, kui teie enda piiblilöraski keelt tarvitada! Küll ma su veel vanas eas ontlikuks inimeseks õpetan, pane sa tähele!»

Surmani kohkunud sepaemand ei lausu musta ega valget, aina väriseb ja nuuksatab vaid aeg-ajalt kuivalt. Ja Mark Loorenson astub kohe raskel sammul kambrisse, viskab pühapäevakuue seljast ning mõtleb veidi edevalt, et nõnda oleks ta pidanud enda ju ammu majas maksma panema, — jaa, juba ammu, juba üp-ris-ki ammu!

Veidi hiljem käib ta sepapajas abilisi vaatamas, tunneb aga end mõnusalt väsinuna ega viitsi vasaravart pihkugi võtta. Siis tuleb ta tagasi tuppa ning magab seal rahulikult kuni õhtuni välja.

Kuid ka järgmisel hommikul pole tal veel õiget lusti tööle hakata, — laiskus istub kontides, ta ei saa sellest mitte kuidagi võitu. Ta käib mornil ilmel ja igavust tundes ringi, vahib sagedasti tühjade põldude poole, suitsetab piipu ja peab nagu millegi üle endamisi aru. Kui keegi talle silma pilgutades ütleb, et asunduses liikuvat ta eilsete naljade kulul ringi väga kahtlasi kuuldusi, kortsutab ta kulmu ja ütleb alles hulga aja pärast, et tema, Mark Loorensoni, elu ja tegevus ei minevat korda vanakuradile endalegi, hohohoo! Jah, põrgu pärast, peetagu seda meeles! kordab ta resoluutselt. Ja õhtupoolikulgi ilmub ta sepapatta vaid mõneks minutiks, et anda sellidele nagu rutates paar vajalikku näpunäidet.

Kui ta kohe seejärel tagakambri akna alla istub ja ajalehe võtab, et silmadega selle päevauudistes veidi ringi hulkuda, mõtleb ta järsku sellest, kellele mõtlemast ta kogu päeva hoidus, — neitsi Maarjast, oma noorest sõbratarist. Kohe muutuvad ta meeled meeldivalt ärevaks ja ta hinges tahaks midagi nagu lahenema

hakata. Jälgides umbusklikult-altkulmu naist, kes aina sõelub toa ja köögi vahel, peab ta seda tahtmatult võrdlema tolle sihvaka ning kauni tüdrukuga, kelle naeratavat nägu ei suuda ta hetkekski unustada. Ja kui ta jälle üksi jääb, tõuseb ta kärmesti, võtab nagu muuseas kummutilt peegli ja silmitseb end selles kaua ning hoolikalt.

Teadmine, et vaevalt kolmekümne-aastane noor naine ei keeldunud temaga kogu öö pidutsemast, tõstab ta enesetunde järsku lausa määratusse kõrgusse. Nõndaks, nõndaks, seda oleksid nägema pidanud kõik need totakad ja tohmanid, kes ennustasid talle alles hiljuti peatset surma! muigab ta endamisi. Ta vaatab uuriva pilguga iga lapikest oma habemessekasvanud näos ja mõtleb, et nüüd ta neile veel näitab, neile mustadele kaarnatele, — ei saa ju temataolist tõrvast kändu kõrvuti seada sääraste koidest puretud mullahunnikutega, nagu olid seda rätsep Humal, korstnapühkija Kodres, vana Siim Sander ja veelgi vanem kenamees Joosep Soo, see lõbus viinakallaja ja viinajooja! Ja kui ta neist oma tegudest nõnda edvistades mõtleb, hakkab tas jälle kasvama tuim, loomalikult tige viha tolle püstijalu kõduneva rauga vastu, kes aina tiirutab praegu ta ümber ja kellega on ta sunnitud veetma veel... ei tea mitu pikka-pikka aastat!

«Ära kooserda siin ometi... nagu vana kits!» põrutab ta pahuralt. «Tolmu oleks veel nagu vähe, pead seda oma seelikuga aina üles lööma!»

Eit vaatab teda viltu silmanurkadest, tahab juba midagi vastata, kuuletub aga siis alandlikult ja kaob tasa sulguva ukse taha. Mark Loorenson näeb teda pisut hiljem kasukasse rõivastatuna aknast mööda sammuvat ja kuhugi minevat. Arvatavasti läheb ta oma vanema poja, tolle jumalasulase juurde, kelle taat mõni päev

tagasi tükkis selle paksu piibliga ja libedate manitsussõnadega välja viskas.

Toas on pärast naise lahkumist üsna vaikne ja hubane. Mark Loorenson võtab jälle vahepeal kummutile tagasi asetatud peegli, istub laua äärde ja süveneb taas enda vaatlemisse. Jah, see kõrvast kõrvani ulatuv habe — ta on seda kandnud küll juba enam kui nelikümmend aastat — see näitab teda kind-las-ti palju vanemana kui ta tõepoolest on! Ta tõmbab käega üle põskede, libistab oma suurt kondist nina, surub pöidlad lõuapärade taha, sügavale karvadesse. Selge, selge, vaielda pole siin midagi — neitsi Maarjal on õigus! — kui ta selle määratu hallikasmusta võsa oma näolt kõrvaldab, muutub ta nooremaks vähemalt poolevõrra! Ja ülepea — milleks õieti on inimesele vaja säärast inetut kaunistust, — inimene sünnib ju maailma täiesti siledana, vaid mõne juukseudemega! Ainult, et... mis ütleksid küll teised agulielanikud, nähes teda, Mark Loorensoni, järsku puhtaks aetud lõuaga?!

Ja kohe, kui ta seda viimast mõtet mõtleb, võtab tas jälle võimust jonnakas õrritamistuju, ning tigedalt naeru kihistades toob ta kapist käärid, istub tagasi laua äärde ja asub usinasti tööle...

Kunagi paljude aastate eest ostis ta aastalaadalt toreda habemenoa, see seisab praegugi veel riiulil kupli all... Ja kui ta on juba niikaugel, et ta sedagi tarvitada saab, edeneb asi ju hoopis jõudsasti...!

Nüüd vaatab talle klaasi sügavusest vastu täiesti võõras inimene; paksu karvakorra alt vabanenud nahk on valkjasroosa ning pehme ja erineb värvuselt tugevasti nii tahmtõmmust laubast kui tuuldunud-päevitunud põsenukkidest.

Kuid ometi näib ta sellisena tõesti palju noorem olevat, jah, seda ta on, seal pole enam vaja kahelda. Ja ta

mõtleb jälle neitsi Maarjale, kujutledes nüüd tüdruku üllatust tema habemetuse üle... nõnda nagu nad olid tol vallatul-ülemeelikul ööl naljatades juba ette arvanud. —

Järsku läbib Mark Loorensoni hinge mälestus, mis kihutab vere soontes voolama hoopis kiiremini, hoopis rahutumalt. Ta vaimusilma ette kerkib magus mälestus sellest, kuis ta lamas noore naisega kõrvuti ühe teki all; kuis tragi neitsi Maarja hullas temaga nagu noore poisiga; kuis tema, Mark Loorenson, katsus piigat isegi oma armukeseks teha... seitsmekümne-aastane vana sammalhaug, kes... hahahaa...! Ja eriti selle viimase ülilõbusa kujutluse juures peab ta aina uuesti ning uuesti lõbusalt kihistama, pead uljalt õlgade vahele tõmmates ja endale aeg-ajalt poisikeselikult keelt näidates, õrnroosa nägu higipisarates, mida oli nende patuste mõtete puhul äkki rohkesti voolama hakanud.

Ning siis saabub aeg, kus üks vägivaldne mõte, mida ta püüab esialgu eemale peletada küll kogu jõuga, ei anna ega anna talle enam mitte kuidagi rahu. Jah, see vägivaldne mõte ei jäta teda enam ei ööl ega päeval, ei magades ega ärkvel olles... Hiline armuiha tas käärib ning käärib, pulbitseb ja ajab mulle; see hiline iha väsitab ja piinab nagu elav põrgutuli; see hiline iha lokkab tas nagu umbrohi, mattes kõik muu enda alla, kägistades ja maha tallates kõik selle, mis temaga otseselt seotud pole. Ja saabub koguni varsti aeg, kus ta ei suuda sellele enam vastu seista, — jah, nõnda see on, t a p e a b m i n e m a!

Ja Mark Loorenson järgnebki selle patuse mõtte käsule ning korraldusele, Mark Loorenson, vana sepameister jätab asjatu vastupanu ning lähebki...!

Neitsi Maarja näib teda juba pikisilmi ootavat. Vaevalt jõuab ta vihmasest kevadpimedusest mahedasti val-

gustatud eeskotta astuda, kui uks tubadesse kohe avaneb ja õrn hääl talle sosinal ütleb:

«Jum-mal ise olgu tänatud, et sa om-meti viimaks tulid... ohh kallis! Need poisimolkused tüütasid mind, nagu... Aga polnud ju kedagi, kes oleks mind kaitsnud... Praegu on nad kah siin... Noh, kannatagu nad — kihutan nad välja... kõige nelja tuule poole. Sa jaluta nendega seltsis minema, tead, ise tule aga teist teed kohe tagasi!» õpetab ta kikivarvastele tõustes ja taadile soojalt-hellalt kõrva hingates.

Mark Loorenson tunneb iga sõna juures, mis neitsi Maarja talle ütleb, õnnist värinat, see värin sunnib teda hingama nii sügavalt, et tal rinnus torked tekivad. Ta embab tüdruku saledat pihta, ähib ja nohiseb, katsub suudeldagi. Kuid seda talle siiski ei lubata; ja ta astub põrinal nina nuusates tagatuppa, kus teda võetakse vastu üksmeelse sõbraliku hurraa-hüüdega.

Kuid ta peab konutama seal lolli lõbusust teeseldes veel tervelt kaks pikka tundi. Siis aga asuvad poisid — jumal tänatud! — minekule, ja kui ta neid saatmast kümmekond minutit hiljem tagasi tuleb, võtab neitsi Maarja teda vastu hoogsalt väljasirutatud kätega.

«Läksid... va tobukesed,» ütleb ta ja ohkab kergendatult. «No küll ma olin aga nende peale täna vihane, sa jeerum!»

«Jah, on tõesti. Muudkui venitavad ja ve-ni-ta-vad... just nagu linnumagusat ootaksid mokale, l-lollpead!» siunab Mark Loorenson omaltki poolt.

Neitsi Maarja viib kalli külalise tagasi kambrisse, juhib ta mugavasse tugitooli, võtab ise ta kõrval istet. Ta on nüüd kuidagi tagasihoidlik ja vaikne ega lausu enam ühtki noorusele nii omast sündsusetut või kahemõttelist sõna. Ainult ta ilusad, veidi kelmikad silmad peatuvad aeg-ajalt taadi siledakspügatud näol, libisevad

selle huultelegi, mis paistavad nüüd veidi häbitult-pealetükkivalt nähtavaina, pilutavad puhuti vaevaltmärgatavaks, kuidagi kiiresti tekkivaks ja sama kiiresti kaduvaks naeratuseks. Ja Mark Loorenson pistab käe hellalt-hellalt ümber neitsi Maarja piha, hakkab jälle ähklema ning puhklema ja ütleb viimaks katkeda ähvardava häälega:

«Näed, preilein, ma ei saa ilma sinuta enam eladagi! Juba mitu korda... päris päise päeva ajal... tahtsin sind vaatama tulla... Habemegi, vahi, ajasin maha, et sul minu pärast häbi ega piinlik ei oleks.»

«Nägin, kal-lis... nägin juba kohe! Ja usu, see teeb su nii kenaks, et...» noogutab neitsi Maarja tõsiselt, vaikib hetke, ohkab õnnelikult ja küsib siis, summutades hääle jälle hellaks sosinaks: «Aga miks sa siis ei tulnud, ar-mas, kui sa tõesti nii kangesti... t a h t s i d? Minagi ju... tahtsin ja oo-ta-si-in! Sul... sul... olevat ju naine... alles elus... pardonks?»

«Ooh, sureb juba varsti!» ütleb Mark Loorenson poisikeseliku kergemeelsusega, kuid tunneb samal ajal, et nõnda ei oleks siiski tohtinud rääkida. Ja ta lisab kohe köhatades: «Mul on maja... Sepatööga elatan ma ennast üsna lahedasti... Sina oled siin vist üüriline?»

«Maja, maja! Mis see... maja! Küll pojad röövivad sinult kord nii maja kui puha!» ütleb neitsi Maarja ning hüüab, nähes taadi kulmu pahuralt-umbusklikult kortsu minevat: «Kui aga mingi äkiline ja jumalast saadetud tõbi sulle kallale ei tule, elad sa need oma ahnepäitsud pojad ise kindlasti üle... ja meist kõigist kauemini. Aga see'p see on, et... kes meist iial oma saatust ette teab... Võta või mind, pardonks... Pealtnäha pole mul ju ehk vigagi, see on õige... Ometi olin ma alles mullu... minemas mis minemas. Eks laulusõnagi

ju ütle, et tormi ees murduvad ja kukuvad nagu kõmatab ümber tugevamadki tammed... jah.»

Mark Loorenson noogutab arusaaval ilmel, muutub jälle heaks ning sõbralikuks. Jah, sedapsi see muidugi on, maailmas võib juhtuda kord nõnda, kord teisiti, kuigi ehk jumalal sellega otsest pistmist pole, ütles ta mõtlikult. Aga pojad, n-noh! Ja äiates raksatava rusikahoobi vastu lauda, seletas ta pisut lärmakalt:

«Noh, need vennikesed ei näe mu käest vana vasaravartki! Küllap mina oskan juba tarvilikke kirju ja tokumente teha, hohohoo! Ise olen kõik ja puha oma kümne küüne varal muretsenud ja ise nimetan ka selle, kes mu surma korral selle kõik ja puha endale pärib.»

Vaikitakse.

«N-nojah...» sõnab neitsi Maarja veidi aja pärast, «see on sinu mesti mehistest meestest kah kõige õigem tegu. Ma olen küll noor ja rumal, aga — pardonks ja ära pahanda — ma olen oma lühikese eluea jooksul näinud nii üht kui teist. Jah. Ja ma olen oma lühikese eluea jooksul näinud ka sihukesi hirmsaid lugusid, kus südametud ja kurjad lapsed oma armsatele vanematele... oma sünnitajatele ja kasvatajatele surma ootavad. Olgu küll, et need vanemad on vahel veel täitsa terved ja tugevad inimesed. Ja sellepärast annaksin ma sulle... kui sa seda lubad, pardonks... vaat mihukest nõu... Võta liht-salt kätte ja müü kogu see kaadervärk maha! Sina, üksik inimene, võid sellest ärist saadud rahaga kasvõi viiskümmend aastat muretult elada...!»

Mark Loorenson kibeleb siia-sinna ja mõtleb endamisi, kuidas küll oleks kõige viisakam oma aina tugevamaks muutuvaid tundeid üles näidata. Ta noogutab samal ajal asjalikku nägu tehes ja ütleb:

«Loo-mu-likult! Või mis mul enam muud tarviski on,

tööd olen lõhkunud maailmas juba küll ja küll . . . nagu va karu-miiska.»

«Täitsa õige, täitsa õige!» hüüab neitsi Maarja, viskab aga siis pea vallatult kuklasse ja ütleb naerdes: «Aga milleks me neist asjadest ülepea räägime, ma ei saa aru! See on ju sinu enda asi, kuidas sa teed ja talitad ja ennast niisuguste jõledate laste eest kaitsed, kes . . . muudkui aina vahivad ja luuravad, et millal sa silmad kinni paned!» Ning kohe jälle hoopis uue tooniga, isegi häälega nagu paitades ja hellitades: «Mis sa arvad, pardonks, kui ma pakuksin sulle ühe til-lu-kese tipsu viina . . . nagu tänase õnneliku kokkusaamise meelespidamiseks või nõnda . . .?»

«Ei . . . tea . . . Tülitan ehk? Hakkan kah parem kodu poole kõndima,» ütleb Mark Loorenson hästi tagasihoidlikult.

Kuid neitsi Maarja keelab nüüd lausa ägedaks minnes, ehkki endiselt väga lahke ja paitava häälega:

«No ajad kah juttu, i-is-sand halasta! Mis asja sa tülitad?! Mul on piinlik üles tunnistada, aga . . . mu süda põk-sub kohe rõõmu pärast, et sa siin oled . . . I-is-tu, istu veel, ma pa-lun! Oh-h . . . is-tu veel, noh! Nii mõnus ja hea on sinuga juttu ajada, et . . . Need igavesed kergatsid poisimolkused, — kui sa ai-nult teaksid, kuidas ma neist tüdinenud olen! Ja sellepärast ma ootasingi sind . . . ter-ve nädal otsa . . . ja mõtlesin kurva südamega, et ei tea küll, millega ma sind s e l k o r r a l pahandasin . . . oihh, kuidas ma täna veel s e l l e l e tagasi mõteldes näost punaseks lähen . . . iih-h, ära vaata mind . . . se-da-si . . . mul on ju nii-i piinlik, et . . .»

Mark Loorensoni süda otse hüppab rõõmu pärast. Ta tõmbab muheldes peoga üle lõua, nagu tal oli kord ikka kombeks sellistel silmapilkudel habet siluda, ja ütleb heatahtlikult:

«Ooh, prelein, mis sa nüüd...! Ep ole meie-ealistel inimestel sihukeste asjade pärast häbeneda midagi, — või me's enam lapsed oleme! Nii et nad ei meeldi sulle põrmugi, need poisikakardid?»

«Aga mitte põrmugi, mit-te põrmugi!» hüüab neitsi Maarja.

Vaikitakse jälle.

«Ma olin ju pühapäeva õhtul küll ivake liiga pommis, ja sellepärast ma päris selgesti enam ei mäleta — tegin ehk tõesti midagi viisakusevastast...» venitab Mark Loorenson teeseldud kohmetusega, tundes end samal ajal uljana ning edevana nagu kord poisikesepõlves oma esimeste mehetempude ajal. «Ära's sellepärast pahanda, olgu küll, et sul ep ole tarvis... nagu ma juba ütlesin... ka mitte häbeneda...»

«Oi-i, mis sa nüüd, milleks ma's pahandama peaksin!» hüüab neitsi Maarja jälle väga hoogsalt. «Aga häbist, — ei, ei, ei, sellest ma ei pääse, oh jumal küll! Ma ei tea isegi, kuidas see nõnda juhtus. Mõne muu oleksin ma otsekohe kohiks löönud... pardonks selle sündsusetu sõna pärast... sinule aga... i-iih, ma ei tea, kuhu ma küll oma silmad peidaksin! — sinule ei saanud ma aga mitte ega mi-t-te vastu panna!»

Mark Loorenson nihutab end kämmaldega nägu varjavale tüdrukule veelgi lähemale. Ta keha hõõgub kuivalt, ta käed hakkavad värisema, nüüd ta juba lausa hingeldab. Siis tõstab ta käe, surub selle meeleheitlikult julgeks muutudes tüdruku soojadele põlvedele ja küsib vaevalt hingeõhuga, higipisarad laubal:

«Aga kui ma tänagi siia jään...?»

«Ma... ma... ei tea... Eks jäää-ä...» sosistab neitsi Maarja ikka häbelikult kõrvale vaadates.

Toas on väga vaikne. Vastu aknaid rabiseb soe kevadvihm.

5.

Mai viimasel neljapäeval, vaiksel ning päikesepaistelisel õhtupoolikul, astub Mark Loorenson väravast välja ning suundub raskelt astudes mööda tänavat alla. Aiad vanade luitunud plankude taga on juba rohelised, kraavikallastel kasvab noori angervaksu, rukkioras põllulappideks muudetud tühjadel ehitusplatsidel haljendab heledana. Alevist veidi kaugemal künnavad jässakad mõisamehed; kuskil kaugemal kudrutavad kartuleid panevad naised ja noorikud, — nende kirjud pearätid vilguvad läbi virvendusest väriseva kevadõhu.

Mark Loorenson käib norguspäi ja hoiab pilku kogu aeg maanteeliival, mis tolmab kergesti. Tal on seljas linnariidest ülikond, peas helehall kaabu, käevangus tuliuus kepp, jäme ning auväärne nagu raske malakas. Ta on kuuenööbid viimseni lahti teinud ja ühest vestitaskust teise ulatuv paks hõbekett särab silmipimestavalt.

Jajah, nõndapidi need asjad läksid — Mark Loorenson ei vaeva end enam musta sepatööga, ei, sellega on lõpetatud... igavesti ja kaljukindlalt. Viimaste nädalate jooksul pole ta vastu võtnud enam ainustki tellimist, sellidki on vallandatud, sepapajauksed sulges ta jäädavalt juba läinud laupäeval. Ta põsed on nüüd alati korralikult puhtaks aetud, ta juuksed hoolega piiratud, ta kannab argipäeviti pruune nöörsaapaid, mille vastu ta vahetas hiljuti oma tugevad ning rasked vene säärikud.

Kuid ometi näib ta täna millegi pärast muret tundvat, millegi üle kahtlevat, millestki pingutatult mõtlevat; ja pahemale ning paremale vaatamata läheb ta nüüd aina edasi ning pöördub viimaks üle suure tühja välja, mis asub alevi teisel serval, üsna vastu jõekallast.

Viimaks ometi jõuab ta pärale. Siin, ilusa õuna-aia

keskel, elab ta noorpõlvesõber köster Oole, kellega ta tahab nüüd ivake nõu pidada, — vaga jumalamees kõneles talle juba läinud sügisel oma kavatsusest meheleminejale tütrele sobivat peavarjukest osta.

Mark Loorenson astub tuttavale hoovile, võtab kaabu peast, pühib helevalge taskurätiga selle rihma kuivaks, ohkab, koputab kepikonksuga vastu ust. Köögist hüütakse kohe kärmesti, otsekui oleks seal seda veidi kärsitut koputust ju ammugi oodatud:

«Jajah, tulge aga, tulge sisse!»

Mark Loorenson peatub lävel, teretab ning küsib:

«Kas Jaak kodus on?»

Lihav emand, kes seisab suurena ja auväärsena vaheuksel, täites seda peaaegu piidast piidani, ütleb rõhutades:

«Ah et kas köstrihärra kodus on?!»

Mark Loorenson vihastab äkki.

«Jaak... kas Jaak kodus on! Ma küsisin, prouhjen, kas Jaak kodus on!»

Suursugune emand vaatab teda nüüd üllatunud näoga, peaaegu kohkunult.

«Näh, pimevaim, see paistab ju meie kallis meister Loorenzonn olevat!» hüüab naine viimaks ja manab oma lihavatele huultele ootamatu äratundmise laia naeratuse. Ning lisab siis kohe selle alatise mesimagususega, mis on taadil ju ammugi tahtmise võtnud siin vahetevahel külas käia: «*Him-mel*... ei tundnud teda kohe äragi! Jah, mu mees... köstrihärra... tuli just. Tal on vist tema poole asja? Eks ta astugu siis edasi, *bitte*.»

Mark Loorenson möödub suursugusest emandast nii lähedalt, et selle kohevast kleidist tõusev sibulalõhnaga segunenud lillelõhn talle ninna tungib. Ta läbib vihasel sammul tillukese söögitoa ja suundub kõige tagumisse ruumi, peremehe kabinetti. Köster Oole on ta häält juba

kuulnud, lõpetab kiiresti ümberrõivastumise ja pigistab kaua ning hoogsalt vana sõbra kätt.

Ta on veetnud enama jao oma päevast sõstarde ning tikrite keskel, ta suur keha lõhnab praegugi veel mulla ning rohu järele, ta on väga heas meeleolus, nagu alati sellistel kordadel. Ta osutab peaga hooletult tooli poole, peaaegu kukutab enda kogu raskuses sohvale, näib ootavat, kitsad silmad muiul. Kuna aga külaline ikka veel midagi ei lausu, küsib ta viimaks hoopis väiksema auväärsusega, kui tegi seda äsja ta kristlik kaasa:

«N-noh, vana, kuidas sina siis kah elad? Muutud päev-päevalt muudkui toredamaks ja to-re-da-maks... nõnda et ei oska sulle varsti enam õiget ega sobivat ametinimegi anda, ohoh-hoo! Tahad ehk piipu teha?»

«Ei taha,» vastab Mark Loorenson põrandale vaadates ja lisab hetke pärast nagu suure vaevaga varjatud häbitundega: «Ma... nimelt... ei suitseta enam. Või kuigi ehk vahel... siis... parema meelega juba paaberossi.»

«Ahah, ahah, või parema meelega... juba paberossi? No vaata ikka! No miks siis sedasi? Maast-madalast peale tirisid ju ikka seda kõverat tobi...» imestab sõber.

«Paabeross on tüki pehmem, ei hakka nii tugevasti rindadele,» ütleb Mark Loorenson.

«Eks seda muidugi, pehmem ta ju on,» möönab köster Oole mõtlikult, vaikib pisut ja kõneleb kohe hoopis juhuslikkudest asjadest: «N-näe, ilmad on tänavu nii kenad, et... talve meelde tuletades päris imesta kohe... Kõike on parajasti — nii vihma, pilvitust kui päikesepaistetki. Muudkui pangem käed üksmeeles risti ja ütelgem issandale, oma jumalale, aitäh ja suur-suur tänu kõige selle hea eest. Sadamasse tuli täna jälle

maailmatu suur ookeanilaev... Keegi veovoorimees rääkis, et see olevat see kõige maokam «Verikäpp»... Ei tea ju, aga... võib-olla küll...»

«Nojah, eks töö paistab sel aastal jälle lahti minevat, suured hädad väljamaa turgudel hakkavad vist üle saama,» arvab Mark Loorenson.

«Paistab, paistab,» noogutab köster Oole.

«Eks ta ju maailmas ikka nõnda ole, et...» pomiseb Mark Loorenson, jätab aga siiski ütlemata, kuidas need asjad maailmas nimelt on.

Vaikus.

Köster Oole urgitseb küünte alt mullakübemeid ja jutustab laisalt sõnu venitades:

«Ma andsin veel mullu kuul uue rätsepa kätte ühe ülikonnariide... seisis teine juba ammu kapis... ja mõtlesin, et lasen ta leerilaste õnnistamise päevaks valmis kõbida... No vaata, kus ikka va tühjade lubaduste kõlksutaja — täna pidin kätte saama, tema, suli, pole aga seni proovinigi jõudnud. Vana Humal, see oli ikka sõnapidaja meister!»

«Jah-noh, vana Humal tõesti tühja tuult ei puhunud,» ütleb Mark Loorenson ning mõtleb samal ajal, et sõbra säärane puiklev jutt on vaid selleks, et talle siinviibimist kergendada. Ning muutudes selle mõtte juures jälle vihaseks, ütleb ta veidi kõrgendatud häälel: «Vaata, vennas, ep maksaks meil siin midagi nagu kuuma pudru ümber käia! Ma tulin üsnagi tähtsas asjas. Pääkisid kord, et otsid ilusas kohas maja või vähemalt sündsat platsi, kuhu oma Härtale äärbäri ehitada. Minu krunt ühes hoonetega on nüüd müüdav.»

Kõigile ootustele vastupidi jääb köster Oole koguni rahulikuks, — näib, nagu poleks sõbra säärane kavatsus talle õieti mingi uudis. Ta nokitseb oma sirgevarrelise piibu kallal ja ütleb viivitades, nagu hajameelselt:

«Ah sinu krunt... ühes hoonetega... on siis nüüd müüdav?»

«Jah, see on nüüd müüdav,» vastab Mark Loorenson ja tunneb lihava usumehe vastu korraga seletamatut vaenulikkust. Ta äigab oma paksu suitsunud kämblaga vastu põlve ja ütleb veelgi valjemalt: «Kurat võtku... see on minu isiklik varandus... ja kui keegi mind sellega ümberkäimises tahaks õpetada, soovitaksin ma talle, et ta suu kinni peaks! Sest vaata, ma olen juba elatanud mees ja teen maailmas täpipealt nii palju, kui mul mu elu elamiseks vaja läheb. Või olen ma kelleltki selles tükis nõu küsinud, vana, ah?»

«Ei, nõu küsinud... vähemalt minult... sa selles tükis ei ole... aga ära's ilmaasjata kurja vannu, kallis vend,» ütleb köster asjalikult.

«Mis — ära ilmaasjata kurja vannu! Nendesamade küüntega kraapisin ma raha kokku nii maja kui kõige muu tarvis, ja kui ma tahan kogu seda kremplit nüüd maha müüa, siis ka müün! Käigu kus kurat nii mu sugulased kui... kui... muidu heade südametega sõbramehed, kes peavad oma kohuseks mu sammude üle otsuseid teha! Sa ei taha niisiis osta, ah? Hea küll, hea küll, tubli, tubli, ma võin ju ka ajalehes kuulutada!» Ja ta on enda iseoma sõnadega nii vihale ajanud, et tal pole enam püsi paigal istuda — jalgadega kolinal hoogu andes hüppab ta püsti ja tahab kohe minema hakata, nägu õhetav, higipisarad kaelal ning põskedel.

«Kallis mees, kas ma olen siis sõnagi lausunud, et ma su krunti ja maja osta ei taha!» ütleb köster Oole ning kortsutab samuti pahaselt kulmu. «Loomulikult võid sa oma varandusega teha, mis sa iganes soovid, mind igatahes su kavatsused ei puuduta. Ja kui me kaubad kokku saame, võib olla, et hakkan ehk tõesti ostjaks. Palju sa nõuad?»

«Kolmsada krooni plats ja aed ja viissada krooni maja ühes muude hoonetega,» vastab Mark Loorenson pikkamisi. «Lasksin asjatundjaid üle takseerida. Nad nimetasid viimase hinnana just seda summat. On lusti — võta! Ei ole lusti — ära võta! Õpetussõnu ära mulle lugema tikugi, neid pole mulle tarvis.»

«Ei, õpetussõnu ma sulle ei loe,» kehitab köster Oole õlgu. «Ja otsekohene olen mina kah: kallis see ei ole, aga mitte ka odav.»

«Jah, õige, — aga mitte ka odav. Sellepärast, et muidu-kinkimise kombed puuduvad mul juba maast-madalast saadik,» toriseb Mark Loorenson.

Vaikitakse jälle.

Ja köster Oole ütleb viimaks mõtlikult:

«Ilus, olgu nõnda. Kuulsin su müügikavatsusest juba mõnda aega tagasi ja . . . olen seda asja kaalunud. Mis sa arvad, kui astuksime ehk juba laupäeval kella kümne paiku notari juurde sisse lepingut alla kirjutama?»

«Olgu ka minupoolest . . . sedasamuti,» noogutab Mark Loorenson.

Ja äsjasõlmitud tehingu märgiks vanale sõbrale kätt ulatades tahab ta kohe lahkuda.

Kuid köster Oole tõuseb, astub ta juurde ja ütleb nüüd tasakesi, peaaegu hellalt:

«Kuhu sa ruttad, vennas, — istu ja ajame veidi juttugi.

«N-noh, eks siis ajame,» pomiseb Mark Loorenson.

Vaikus.

«Nii et sina tahad oma elu siitpeale hoopis ja hoopis uutele rööbastele rajada?» küsib köster Oole.

«Jah, seda ma tahan,» vastab Mark Loorenson ja ütleb seda miskipärast nii valju häälega, et suur tuba lausa lajatab vastu.

Köster Oole vaatab aknast välja, noogutab, vaikib nagu aru pidades. Tal näib midagi südamel olevat, midagi, millele ta ei leia sobivat väljendust.

Viimaks asetab ta käe külalise õlale, muigab kuidagi juba ette oma sõnade pärast vabandust paludes ning ütleb:

«Muidugi, sul on õigus, kui sa ennist ütlesid, et su teod ja tahtmised ei puutu teistesse ja et ärgu ma kippugugi sulle õpetussõnu lugema. Aga sinu vana truu sõbrana annaksin ma sulle siiski nõu... nagu mees mehele. Vaata, vennas, ma arvan, et sa võiksid need oma praegused kavatsemised siiski jätta. Ela ikka tulevikuski edasi nõndasama, nagu sa oled seni elanud. Sest võta heaks või pane pahaks, — kord tuleb kindlasti aeg, kus sa oma praegusi tegusid pisarsilmil kahetsed!»

«Kui kahetsen siis kahetsen — see on m i n u asi!» vastab Mark Loorenson tigedalt.

«Jah, sul on õigus — see on s i n u asi,» noogutab köster Oole.

Tekib jälle pikk ning valus vaikus.

«Nüüd sa elad siis naisest lahus, nagu ma kuulsin?» küsib köster Oole viimaks asjalikult.

«Jah, aga ka see on m i n u asi!» ütleb Mark Loorenson ja lisab jälle ägenedes: «Mingu ta metsa! Muud enam ei olnud, kui üks igavene ulumine... küll piibli järele, küll lauluraamatu järele. Ja oleks, et... niisama. Kippus veel kamandamagi!»

«N-nojah...» venitab köster Oole ebamääraselt.

Ja kuna vestlus ei taha enam kuidagi edeneda, pöördub Mark Loorenson veidi järsult ukse poole ning ütleb:

«Tubli, jäägu siis tunahomseni. Jumalaga.»

«Jumalaga, vend, jumalaga,» ütleb köster Oole harjunud kombe kohaselt häälega veidi vagatsedes.

6.

Laupäeva õhtupoolikul tunneb Mark Loorenson end väga halvasti. See on tõesti nagu äkki saabunud vanadus, mis vaevab teda täna igal sammul. Juba notari juurest tulles on ta väsinud, umbusklik ning tige ega lähe köster Oole poole lõunalegi, kuhu see teda liikudetegemise ettekäändel kutsub.

Hiljem, juba kodus viibides, vajub ta koguni mingisse nukrutsevasse raskemeelsusse. Ja kuna talle näib, et see raskemeelsus võib kaduda vaid pruudi läheduses, otsustab ta neitsi Maarjale külla minna juba üsna varakult, juba kella kuue ajal.

Pealegi on tal vaja oma tulevase kaasaga kõnelda ka üht-teist kolimise üle, — hiljemalt tunahomme tahab köster ju algust teha remondiga ning vajalike ümberehitustega.

Kuid neitsi Maarja võtab teda vastu etteheidetega, — oh-h, see olevat tões-ti lapsik, see niisugune kannatamatus, ütleb ta. Kas kallis Mark on siis juba unustanud, et varsti ei lahku nad teineteisest ju ülepeagi enam . . . hihihii? Täna aga olevat tal pakilisi noorikutoimetusi, mida ta ei tahtvat mitte kuidagi edasi lükata, ja sellepärast püüdku kallis Mark mõista, et . . . Nõnda siis tuleb tal täna öösel magada oma senises korteris? küsib peigmees pisut tusanedes. Jah, nii ta küll mõtlevat, ärgu armas-kallis kaasa pahaks pangu! noogutab neitsi Maarja. Ja silmapilk hiljem hakkab ta heldinud häälel pajatama kõigest sellest, millest ta on seni tagasihoidlikult vaikinud: oma sügavalt usklikust hingest, sellest suurest, lunastust vajavast patust, mida ta tegevat Margi ebaseaduslikuks naiseks saades, pakilisest vajadusest valmistuda uueks eluks palves ning alandlikkuses oma issanda jumala ees . . .

«See on ju nüüd nagu käänak uuele teele . . .» ütleb ta ohates. «Ja ma pole ometi kergemeelne tütarlaps, kes teeb nõnda pattu ainult järelemõtlematusest ja ihkab juba mõne päeva pärast hoopis teisi lõbusid. Ei, mu armas-kallis mees, — see, mis algab meie kahe vahel, olgu küll, et esialgu ilma õpetaja õnnistuseta, kestab kuni musta hauani. Pea seda meeles, oh Mark! Ja sellepärast ma julgengi sind paluda, — luba, lu-ba see viimane öö veel üksipäinis minule endale, et ma võiksin vaikselt ja rahulikult oma neiupõlvevoodil pisaraid valada ja haledas palves oma taevase isa poole pöörata! Sa oled meesterahvas . . . tugev ja julge . . . ja kange . . . ja sa ehk ei mõista mind . . . Aga katsu minust siis-ki aru saada, oh minu südame Mark — m i n a olen ju ainult nõrk ja arg naisterahvas, kes . . .» kõneleb ta tasakesi nuuksudes.

Mark Loorensonile säärane ootamatu usklikkus ei meeldi, — pagan teda võtaks, kas see pole siis nõnda, nagu satuks ta raske lausvihma alt otse sorinal vett jooksva räästa alla?! Kuid tõsiasi, et kord nii ülemeelik ja patuihane tüdruk astub oma uuele elule vastu sellise tõsidusega, teeb ta südame kõigele vaatamata siiski rõõmsaks. Ja veidi paraneva tujuga ukse poole pöördudes ütleb ta sõbralikult naljatades:

«Noh, hea küll, hea küll, olgu's täna pealegi veel sinu tahtmine, edaspidi ma aga niisuguste asjadega nagu naisterahvaste tujud, enam ei arvesta, seda pea meeles! Homme kella kümne ajal tulen ma kogu oma koliga!»

«Ootan, ootan, mu armas ja kallis meheke!» ütleb neitsi Maarja hellusega, mis paneb Mark Loorensoni südame ometi miskipärast kahtlaselt pakitsema.

Kui ta on juba ust avamas, küsib neitsi Maarja maha vaadates:

«Aga kuule, mu südamerõõm . . . mu kukupai külje-

luuke... täna teab ju kogu linn, et sul on kodus maailmatu suured rahasummad. Kas sa ei karda kah?»

«A'a keda kuradit ma peaksin kartma!» hüüab Mark Loorenson kohe veidi edvistama hakates.

«Ma ei tea... Aga mina kardan, usu mind, oh-h armas-kallis meheke, mina kardan, jah, siiski!» ütleb neitsi Maarja, ja pole küll pisimatki kahtlust, et ta hääl seejuures murelikult väriseb. «Kardan, usu mind! Sest inimesed on ju nii-i kurjad ja nende hinged on a-la-ti täis igasuguseid hirmsaid plaane. Kui tulevad... näituseks pilkaspimedal südaööl ja... Oh-h, ma ei taha sellest mõteldagi, kallis Mark, jumala eest, ma ei taha sellest mõ-õteldagi!»

Mark Loorenson tunneb — ime küll! — korraga kerget hirmuvõpatust. Kuid ta püüab seda ootamatut, ebaloomulikku kohkumist neitsi Maarja eest hoolega varjata. Järsku meenub talle lugu tuttavast mesinikust, kelle oletatav kullatagavara sai saatuslikuks kogu perekonnale, roimarit või roimareid pole aga avastatud tänapäevanigi... Ja kätt loomusunniliselt vastu rahast ning väärtpaberitest pungil taskut surudes ütleb ta mõtlikult:

«Õige see ju on... Aga mis ma pean siis tegema? Sa ei taha mind siia kah jätta. Või mõtled ehk veel järele...?»

«Ei, ei, ei, ja miljon korda ei!» hüüab neitsi Maarja pateetiliselt. «Ma ei saa-a ju, mõista mind ometi! Ja seda, et keegi sulle endale viga teeb, seda ma ju ei kardagi, — vaevalt julgeb varas või röövel sinutaolise mehe kallale tulla, niisugusele tugevale hiiglasele lähedalegi minna! Peaasi, kui sa saaksid oma kalli varanduse kuhugi peita, et keegi seda üles ei leiaks. Aga ma ei tea... ma'i tea ju, usu...! Jah, ma ei oska sulle midagi õpetada, oh armas-kallis meheke!»

Mark Loorenson mõtleb.

«Nojah, eks ma ise olen selles suhtes ju sama loll nagu sokk. Aga kui pistaksin selle paki kuhugi välja? Põõsa alla näiteks . . .?» arvab ta viimaks.

«Põõsa alla, põõsa alla, jah! Aga kui vihma sadama hakkab, mis siis?» hüüab neitsi Maarja halvustavalt ja just nagu pisut tigedaltki; mõtleb, kaalutleb jälle pinevalt ja lisab viimaks pahaselt käega lüües: «Ah, mis nüüd mina! Mõtle ise midagi välja! Muidugi, — ma ju teaksin sulle üht kui teist nõu anda, aga siis võid sa jälle igasuguseid rumalusi mõtlema hakata . . . ja sellepärast teegi, nagu ise heaks arvad. Jumalaga!»

Ja ta kavatseb kiiresti kööki minna, et asuda õhtueine valmistamisele.

Kuid Mark Loorenson on äkki jonnakaks muutunud. Ta tahab pruudi mõtteid maksku mis maksab välja uurida ja käib peale:

«Missugust nõu sa mulle teaksid anda? Missugust, ah? Ütle, ütle! Seda aga, et ma sinust midagi rumalat mõtleksin, ära sa karda!»

«Kõige kindlam koht on: näed, seal!» sosistab neitsi Maarja häbelikult ja osutab alumist kummutisahtlit.

Mark Loorensoni läbib terav hädaohutunne, vajadus kohe minekule asuda, tahtmine naisele teravamalt silma vaadata.

Kuid kogu see hädaohutunne hajub juba hetke pärast. Ja naerdes valjusti, ütleb ta:

«Täitsa õige! Imelik, kuidas ma küll ise sellele ei tulnud! Või arvad sa, et ma kardan, et sa mind nende tühiste paberilipakate pärast tüssama hakkad . . .? Va-le, niisugune odav kaup ma juba ei ole.»

«Kallis, kallis meheke, oh mu südame Margike!» hüüab neitsi Maarja liigutatult ja suudleb Mark Loorensoni otse huultele.

Kuid vaevalt on taat oma rahatasku pruudi kätte andnud, kui äsjane ebamäärane hädaohutunne hakkab teda jälle ettevaatlikkusele manitsema. On, nagu peaks ta oma varanduse uuesti tagasi võtma, et peita seda sügavaimasse taskusoppi, üsna ihupõue.

Ent tüdruku näos pole midagi peale äsjase kohmetuse, mis võib äratada vaid usaldust. Ja endamisi oma põhjendamatute kahtlustuste üle häbi tundes jätab ta jumalaga ning sammub kiiresti koju.

See õhtu muutub pikemaks ja igavamaks kui ükski eelmine. Uni ei tule, südames närib valus rahutus. Ikka tõuseb ta vaimusilma ette mälestus sellest, kuis neitsi Maarja kogu ta varanduse oma värviliste särkide vahele pistis, alumisse kummutilaekasse, päris selle põhja peale...

Paaril korral mõtleb Mark Loorenson, et peaks siiski tõusma ja oma raha tagasi tooma. Kesköö paiku uinub ta aga rahulikult ja ärkab alles siis, kui aknast tuppa tungivad päikesekiired juba ta kuumusest hõõguvale näole ulatuvad.

Kuna kõik kahtlustused on nüüd hingest kadunud, hakkab ta kohe pakkima, ja kui ta sellega viimaks valmis saab, ongi kell juba kümme. Ta tõmbab tooli akna alla, et pisut piipu suitsetada ja hobusemeest oodata. Ere päike sunnib teda silmi kissitama.

Ent korraga muutub ta tähelepanelikuks, — ta märkab, et maanteel käib edasi-tagasi rohkesti tuttavaid. Vana lihunik Soo oma abikaasa ning vennanaisega, aednik Mihkla ühes kolme paksu emandaga, saapakaupmees Meoski, too lotendavate rasvavoltidega kehkenpüks, — kõiki neid ammuseid naabreid võib ta silmata praegu läbi oma toaakna tolmuse ruudu! Veidi hiljem jalutavad aga mööda kaks tema lahutamatut vihameestki, vorstmeister Kukelmann ja pagar Kalmet, kes

vaidlevad jälle ägedasti selle üle, millal sakslane uut sõda alustab.

Mark Loorenson kortsutab vihaselt kulmu, — ta teab ju kohe, et kõik need vanad patuorikad jõlguvad siin täna ringi ainuüksi selleks, et näha tema lahkumist. Esmalt toob see teadmine endaga kaasa piinlikkusetunde, siis aga haarab teda tige jonn; ja oma helehalli suvekuue selga tõmmanud, läheb ta rahulikult väravale, lükkab selle pärani ja hüüab töömehele, kes läheneb parajasti piki maanteed:

«No tule, tule jalgadega, mis sa venid!»

Samal ajal heidab ta uuriva pilgu enda ümber. Ja-jah, nõnda'p see on, täna näib siin tõesti koos olevat kogu alevi paremik! Mehed, naised, noored tüdrukud, edevalt üleskeeratud käistega poisinolgid, tillukesed lapsedki, kes ei julge veel ema seelikusabast lahti lasta . . . Nii mõnigi tuttav püüab tagasihoidlikult teiste varju pugeda, enamik vahib talle aga vastu lausa häbitu jultumusega. Ja vorstmeister Kukelmann, see vana jõhkard, hüüab juba eemalt-kaugelt:

«No tere kah, sepameister. Tulime sind saatma, näed, hõ-hõ-hõõ! Kas pulmasõit algab varsti?»

Mark Loorenson teeb näo, nagu ei läheks see kõik, mis siin sünnib, talle üldsegi korda. Ta kannab punase ninaga veovoorimehe abil kraami vankrile, — soo, see on tehtud, sõit võib alata! Hüpates noorusliku kergusega teisele lantsale, pühib ta higi ning ütleb paugatades:

«Noh, lase käia!»

Kuigi ta ei vaata enam kordagi tagasi, aimab ta ometi rahvahulka otse enda kannul. Võib selgesti kuulda paljude jalgade kabinat munakivisillutisel, vaevu mahasurutud naeruturtsatusi, pilkavaid hõikeid, mida mõned omavahel vahetavad. Hirmus viha hakkab tas pikka-

misi võimust saama — metsik, kägistav, üle kogu keha laialivalguv viha, mis täidab ta rusikad nagu raske külma tinaga — ta tahaks kellelegi kallale karata, ta tahaks millestki kinni haarata ja rebida ning purustada! Ja ta peab vankrist kramplikult kinni hoidma, pähe tungiv veri toob järsku silmade ette punakaskollase pimeduse, ta peab vaeva nägema, et oma kohalt mitte maha langeda.

«Mõtle jumala peale, isa!» kuuleb ta samal hetkel endale öeldavat.

Nüüd ei suuda Mark Loorenson end enam vaos hoida. Ta pöördub kärmesti ja näeb rahvasummast eralduvat poeg Karlat, kelle kõrval kõnnib vaarudes ja komistades tudisev vanaeideke, tema seaduslik naine. Kuigi nood kaks on temast veel koguni kaugel, vastab ta raevutsedes:

«Ärge tulge, saadanad! Tapan kohe! Löön surnuks! Ärge tulge, ütlen ma teile!»

Ümberringi lajatab naer. Karla, usumees, hüüab aga jälle:

«Mõtle jumala peale, isa! Mõt-le ju-ma-la pea-le!»

«Käi põrgusse tükkis oma jumalaga!» vastab Mark Loorenson. Ja kuna tal pole enam isu end kauem vihastada, nähvab ta hobusele jalutuskepiga vastu kintsu ja kaob valju vankrimürina saatel nurga taha.

Kui ta viimaks neitsi Maarja värava ette jõuab, näeb ta, et siiagi on kogunenud rohkesti uudishimulikke. Seistakse harkisjalu kõnniteel; vahitakse akendest; nõjatutakse vastu seinu, mis pakatavad kevadpäikese kuumas lõõsas.

Mark Loorenson tahaks kogu sellest segadusest kiiresti välja pääseda. Hiljutise viha asemel vaevab ta hinge nüüd sügav nukrus, — tal on tunne, nagu võiks iga silmapilk pisarad kurku tõusta. Haarates kähku

kaks suuremat pakki, vinnab ta need hirmsate pingutustega õlale ja astub väravast sisse, mille avab talle sügava kummardusega üks pealtvaatajatest.

Kuid ta ei saa mahti kümmetki sammu teha, kui ta äkki kohkunult kohale tardub. Jah, nii see on, siin pole enam mingit kahtlust, — sõstarde ja tikrite vahele on pelgu pugenud suur salk inimesi, eesotsas neitsi Maarja endaga . . . tema pruudiga . . .! Hints-Kristjan on purjus nagu harilikult; treial Antohv irvitab nägu moonutades; Kants-Ottu, see vigurivänt ja naljatilk, istub laatsakil murul, jalad õieli. Ja veel on seal peale nende, keda Mark Loorenson tunneb, kolm pikka parvepoiste-säärikutega linnameestki, kaabud uljalt kuklas, näod higipisarais.

Otsekui tuline viirg jookseb läbi Mark Loorensoni raske koorma all küüru vajunud keha. Ja pakid täie hooga õlalt maha paisanud, kargab ta neitsi Maarja juurde, tõukab seda rusikaga rindu ning möirgab kähinal:

«Sina . . . hoor! Mis see siis tähendab, sa hoor, mis see siis tähendab, ah?»

Kuid tüdruku silmad on täna kurjad nagu ilvesel, ta tõmmu nägu hõõgub vaid tummast vihkamisest. Ta kaob kärmesti purjus vennaskonna selja taha ja kisendab seal jalgu trampides:

«Te nägite, et ta tuli mulle käsitsi kallale! Kas nägite, ah? Täie-lik mõrtsukas, vaat kes ta on . . . jah! No ärge vahtige ometi, mehed, visake see vana kohioinas nagu labakinnas mu väravast välja! Noh, noh, sõbrad, poisid, visake ta siit ja-la-maid välja, noh!»

Mark Loorenson tunneb nagu unes, kuis teda rünnatakse ja talle millegagi mitu korda järgemööda kuklasse lüüakse. Ta tahab pöörduda, et sama mõõduga vastu anda, ta kukub aga põlvili ning näeb läbi silmade ette

kerkiva punase udu, kuis ilmub põõsaste vahelt veel teisigi pidulisi, kes hakkavad teda kohe jalgadega ning rusikatega togima . . .

Ent ta ei nõrke veel, ei. Saades jälle tagasi oma väärramatu separammu, hüppab ta uuesti püsti, haarab seina ääres seisvast puuriidast raske malaka ning hakkab seda pea kohal keerutades tagasi värava poole nihkuma.

Enne kui ta hoovist välja jõuab, õnnestub tal jalust maha rabada nii Hints-Kristjan kui see pikakasvuline parvepoisski, kes tahab teda parajasti pussiga sähvata. Kuid ta on ju üsna üksi, ja sellepärast jääb tal kõigele vaatamata vaid põgeneda. Ning vallutatud samas õudsest teadmisest, et tal pole maailmas enam ainsatki kohta, kuhu end oma hädas varjata, röögatab ta korraga loomana, kes näeb oma silma ees vaid paratamatut hukatust:

«Mu raha . . . mu ra-ha . . .! Anna vähemalt seegi tagasi! An-na . . . vähemalt . . . mu . . . rahagi . . . taga-si!»

«Kas te kuulete, mehed, kuidas ta haavab mind, abitut naisterahvast, veel selle hirmsa valekaebusegagi!» hüüab neitsi Maarja, naerab äkki heledalt ja läheb ühes oma lärmitsevate ning suurustlevate sõpradega tagasi majja.

Tänaval on nüüd üsna vaikne, ainult soe lõunatuul vuhiseb üle uudishimulike salga.

Ja Mark Loorenson hakkab vaaruval raugasammul mööda liivast kõnniteed kuhugi minema, palja peaga, hõredad hallid juuksed vastu higist laupa kleepunud.

Ta tunneb nüüd kogu oma hingega, et see oli tema viimne võitlus; see oli tema viimne meeleheitlik katse püsti jääda; see oli tema viimne trotslik rusikaviibe

oma paratamatule saatusele: lähenevale surmale, kõdunemisele, olematusse-hääbumisele.

Noh, mis seal parata, ta kaotas selle võitluse, — ta võib minna.

Andke teed, head inimesed, andke teed . . . lahkujale!

1934

Koduigatsus

1.

Pikkamisi vajub kesksuvisest soojusest raske õhk üle linnatänava. See tuleb sisse läbi aknaruutude, poeb praokilseisvatest ustest hämaratesse trepikoridoridesse, muudab majad umbseks nagu kastid, mille kaaned on suletud tihedalt ning õhukindlalt. Taevas on esmalt valkjassinine, tõmbub siis pikkamisi rohekaks, veretab läänest ja pilvitab vesikaarest. Ja hoovid kõrgete plankaedade taga, hoonete pehkiv puuvooderdis, parandatavate tänavate hunnikuis seisev muld ning värske asfalt sirgetel kõnniteedel — kõik see hingab raskelt ning mõrult, just nagu õitseksid kuskil hämaruses mürgised lilled, laotades oma lõhna üle aina unisemaks muutuva ning väsinud linnasüdame.

Mattias Lukk seisab sel sinakal õhtul kaua oma ärklitoa ainsa akna juures. Ta toetub mõlema käega vastu sooja raamipuud ning vahib kissis silmil otse enda ette, agulikatuste tagant algavasse kaugusse. Pole enam võimalik üksteisest eraldada ei kraavikallastel kasvavaid vanu remmelgaid, ei laiutavaid mõisamaju paremal, ei luituvaid talupõldegi kagust edelasse kulgeva männi-

metsa tumedas raamistuses; ainult soojust ja vaikust tuleb sealt hämarusse kaduvalt lagendikult, soojust, mis katab mõtted nagu tiheda võrguga, ja vaikust, mis tõstab esile läheduses sündivad nõrgemadki hääled.

Ent kuigi tuul on ühes loojaläinud päikesega lagendikult lahkunud, arvab taat siiski haista võivat seda tihedat kuiva hingust, mis näib voolavat orus asuvale linnale kõrgetes, lausa taevani küündivates lainetes: lausikute põldude küpset hingust, mis on röövinud talt une nii mõnelgi tulikuumal keskpäeval ja nii mõnelgi sumedal südaööl. Juba napradeks kogutud rukis, helekollaseks tõmbunud oder, kaera pikad hõljuvad ladvad madalate kraavide taga, kartuliväljad — tumedad nagu suured sametised riidelahmakad: ta ei näe neid enam, ta aimab neid aga seda selgemini. Ja tarvitseb tal vaid silmad sulgeda, kui valminud või veel valmivad nurmed kerkivad ta kujutlusse avaratena ja heledatena, täis vaikset virvendust, täis sillerdavat päikest...

Ehkki alt kivisillutiselt tulev tasane kõnekõmin kisub taadi tähelepanu laiali, kujutab ta ainult asjalikule maamehele omase täpipealsusega, kuidas ta läheks praegu nobedal sammul üle kastese rohu, hüppaks üle kraavide, sammuks edasi piki kitsaid, pimeduses vaevalt märgatavaid väljadevahelisi radu, istukski kuskil ehk ivakese aega, paljad käed mõnutundes vastu kastest jahedat rohtu surutud... Siis aga valgub see hea-hea kujutlus jälle kuidagi laiali, ja tast paremal ning pahemal, ta all ja ta kohal hakkab taas kostma igapäevaseid, juba aastakümneid korduvaid hääli, mis ajavad tänagi unekirme laugudelt: näib, nagu ärkaks igal ööl ses tohutu suures haisevas kivikastis mingi seletamatu liikumine — paksud, hallituselaigulised seinad kord laienevad, kord tõmbuvad kramplikult kokku, piki ukse taga avarduvat tühja ning pimedat pööninguruumi

käivad läppunult soojad tuulehood, kuskil lae peal keegi just nagu ohkab, roidunult ja sügavasti nagu magaja, keda piinavad rängad nägemused.

Mattias Lukk naeratab nukralt, kuna see viimasel ajal üha sagedamaks muutuv mõte vanast, oma varjatud isikuelu elavast kivihoonest tundub naljakana talle endalegi. Ta istub voodiäärele, heidab siis pikali, suleb silmad.

Kuid selle asemel, et uinuda, hakkab ta meenutama kõiki neid, kes asuvad tema kõrval kui ka temast madalamal. Asjatult puhkust ootavatest väsinud ajudest väljuv mõte ronib läbi valgustamata koridoride; peatub iga üksiku lumivalge ukse ees, mis viib jõukate kaaskodanike korteritesse; luusib enda kõrval asuvate linnatööliste katusekambritesse, milles valitseva viletsuse meeldetuletamine muudab taadi veelgi erksamaks. Siis tunneb ta kibedat vajadust millegi üle põhjalikult järele mõtelda, sedasama kibedat, kogu hinge veidra rahutusega täitvat vajadust, mis on juba varemgi korduvalt ta ööd pikaks ning piinavaks vähkremiseks muutnud.

Mattias Lukk tõuseb veel kord, käib veel kord akna all, heidab jälle pikali, asetab jälle käed kukla alla. Nüüd meenutab ta seda kauget aega, mil ta asus ligi paarkümmend pikka aastat tagasi elama siia, oma praegusse korterisse; kuis ta unistas sellal veel peatsest tagasikolimisest maale; kuis päevad, nädalad, kuud ning aastad kulgesid aga märkamatult, kulgesid ja kulgesid, kuni ta ootused ja lootused purunesid viimsena, jättes endast järele vaid ebamäärase kurbusetunde. Jah, siis oli ta veel noor, siis polnud ta veel täis kuutkümmet aastatki, ja ta hinges elas siis veel kaljukindel usk, et kõigele vaatamata jääb ta siia tülgastavalt vastikusse, oma värvuselt söövat roostet või roiskuvat liha meenu-

tavasse linnamajja ainult ajutiselt, vaid niikauaks, kuni ta on äkitselt oma elu üle laotunud verisest vaesusest jälle võitu saanud. Aga nüüd teadis ta ju ammugi, et ta ei pääse nende niiskete müüride vahelt enam kuhugi, — tõesti, tõesti, nõnda see on, sest varsti pole teda teps enam maailmas, sest varsti tuleb tal veel kord ümber kolida, nüüd juba sinna, kust pole enam tagasitulekut... Ja mõteldes ikka veel oma vanadele naabritele teispool pakse vaheseinu, — kapten Meosele, kes asub temast paremal, ning viiele üksikule ätile, kes elavad üle pimeda, suurtest rottidest kubiseva koridori, — tunneb ta selgemini kui kunagi seni kellegi paratamatut lähedalolekut, s e l l e lähedalolekut, kelle ainus puudutus lahendab lõplikult ja jäädavalt kõik rasked ja keerulisest keerulisemadki küsimused — surma lähedust...

Aga on kuidagi kisendamapanevalt valus kujutleda, et võib-olla juba tuleval aastal magab siin toas keegi teine, et võib-olla juba mõne kuu pärast sirutab end samas voodis keegi, kes üürib tolle möbleeritud toakese pärast tema... lahkumist... Ning ikka jääb kõik endiseks, — mitte midagi ei saa olematuks; mitte midagi ei kao ega kahane väiksemaks; mitte midagi ei varjuta hommikust koitu ega õhtust eha... Ja kevadest areneb endiselt küps suvi, ja küps suvi saab jälle niiskeks sügiseks, mil kogutakse põldudelt salvedesse viimseid viljateri — ainult teda ei ole enam! Ja pehmed ning lumerohked talved lähevad vaikselt üle tuttavate tänavate ning tuttavate majade, ja hanged sillerdavad päikese käes, ja taevaalune on täis tormavaid tuisulaineid nendegi iidsete põldude kohal, mille muld teda kord toitis — ainult teda ei ole enam! Ja öö järel tuleb päev, ja õhtud ning hommikud käivad oma harilikku rada, vääramatult, kindlalt, halastamatu ükskõiksusega, õhtud ning hommikud, mille jooksul sünnivad maailma

uued inimesed, kes saavad samuti kord suureks, vananevad samuti, surevadki samuti, — ainult teda ei ole enam! Ja pikkamisi hiilib ühes nende raskete mõtetega soojast toapimedusest esile midagi halli ning tigedat, mis hakkab end ta poole nihutama, langeb tast üle ja mähib ta endasse nagu ämblikuvõrk kärbse, kuni ta tunneb viimaks, et ta rinnad on otse lämbumas hirmsast raskusest ja et nüüd-nüüd, iga hetk võib ta kangeks tarduda, võimetu tegema veel ainsatki liigutust.

See, mis sunnib taati nüüd paaniliselt rabeldes istukile tõusma, on ebamäärane, vastik hirm halvatuse ees, jumal teab mihukese tõuke tõttu tekkinud hirm, mis on teda vaevanud juba kogu möödunud aasta. Ta jääb kühmuvajununa voodiäärele konutama, ta lõõtsutab, lausa ahmib õhku... nagu kala kuival... nagu kala kuival...

Kesköö on juba möödumas, kui isa Mattias siiski viimaks veidi rahuneb, uuesti pikali heidab ning uinub, — sügavasse, ent samal ajal otsekui kägistavasse ning lainetavasse unne, mis täidab kõik ta luud-liikmed valusa väsimusega. Nagu juba kevad-talvest peale, nõnda on see tänagi, — uni, mis teda haarab, on kuidagi hõre, auklik, see ei kata teda täiesti, see on talle lühike ning kitsas, ta jääb selle alt välja nagu liiga lühikese ning kitsa teki alt. Ta teadvus hakkab nagu midagi valvama ning varitsema; ta kuuleb selgesti, kuis hilised autod majast mööda veerevad; kuis kärgib kordnik lärmitsevate üliõpilastega; kuis korruse võrra madalamal asuvas kõlvatust külvava advokaat Nilsi korteris käratsevad sinna meelitatud rumalad koolitüdrukud. Janu hakkab teda piinama, ta mõtleb läbi selle lühikese ning kitsa teki taolise une, et oleks vaja tõusta ja pliidi juurest vett tuua. Ent kui ta viimaks silmad suure tegemisega lahti saab, et seda kavatsust teoks teha, on kell juba

viis ja kogu madal tuba on tulvil täis eredat päikesevalgust, mida voolab vahetpidamata sisse läbi tolmutäpikestest kirjude aknaruutude, — jah, nõndaps see on, ta on maganud siiski üsna kaua!

Püüdes suure vaevaga kogu keha täitvast roidumusest jagu saada, rõivastub taat pikkamisi ja süütab siis väriseval käel kuivad männihalud, mis ta on juba õhtul ahju toppinud. Ta on suur ja kondine, ja iga kord, kui ta põrandalt või laualt midagi võtab, tungivad ta laiad, nurgelised õlaluud särgi alt esile. Siis hakkab tal külm ja ta käib veidi aega komberdades nurgast nurka, peksab kätega vastu puusi ning istub viimaks ahjusuu ette pakukesele, et soojendada end halge lakkuva leegi võbisevas kumas.

Ehkki väljas valitseb ka täna üha jätkuv põuakuumus, on siin paksude kiviseinte vahel siiski niiske ning jahe, see niiskus ning jahedus uuristab enda ta südamesse, lihasse, küllap vist kontidessegi. Värin ta kätes ja jalgades muutub järjest tugevamaks; seda ei suuda maha suruda hõõguv ahjupaistegi; kui ta pilgu alla laseb, näeb ta hüplema hakkavat isegi valget habemetutti lõua otsas, millesse on jäänud läbi magamiskoti välja tunginud õlekõrs. Ja äkki hakkavad sellesse piinavasse külmatundesse segunema veel painavad valusähvatused, mis löövad kord läbi õlgade, kord läbi puusaliigeste, ulatuvad siis põlvini ja jooksevad alla mööda mõlemat säärt.

Vimmaseid vandesõnu pomisedes läheb Mattias Lukk laua juurde, toob sealt veega täidetud vana plekk-kannu ja raputab sellesse rohkesti kuiva jooksvateed. Kuni anum ahjus keema hakkab, korraldab ta tuba. Ta viskab teki üle voodi, seab toole, pühib põranda puhtaks vana luuakontsuga, mille raod on ammugi tõmbiks muutunud liiga kauasest tarvitamisest.

Korraga jookseb ahju tagant välja jälestavalt suur, palja roosaka sabaga hall rott. Ning haaratud silmapilkselt nagu mingist umbsest tasuihast kõigi oma õnnetuste pärast, kargab Mattias Lukk loomakesele teele vastu, kavatsedes halastamatult murda selle põgenemishoos looka tõmbunud selgroogu.

Ent samas paneb teda valjusti läkatama see tihe, peene piprana lõhnav liivatolm, mis tõuseb põrandapragudest, ja nõnda pääsebki rott eluga minema. Mattias Lukk istub nüüd valjusti kõõksatades toolile, vajub kõveraks põlvede kohale ja köhib kuni lämbumiseni. Viimaks ometi saab ta hinge jälle pisut tagasi tõmmata. Ta läheb vaaruval sammul läbi toa ja lööb mõlemad aknapooled vihaselt ristseliti lahti. Kohe tungib tuppa suur sõõm värsket suveõhku ja ta hingab kogu rinnaga, sellest värskest suveõhust sügavat mõnu tundes, peaaegu joobnuks jäädes.

Samal hetkel koputatakse. Ta hüüab hammaste puudumise tõttu veidi susiseva häälega, pilk ikka alla uulitsale suunatud:

«Jajah, tule, tule, mis sa seal vigurdad!»

Kuna ta on täiesti kindel, et ukse taga seisab ta vana sõber erukapten Meos, ei viitsi ta ringigi vaadata.

«Vabandage, härra Lukk, mul on teile siin üks kiri. Poeg saadab,» ütleb aga selle asemel hoopis tundmatu hääl.

Mattias Lukk pöördub nüüd kärmesti. Jah, nõnda see on, uksel seisab keskmist kasvu härrasmees, keda ta pole seni kordagi näinud, helehall mantel lahtiselt käsivarrel, sama värvi kaabu peas. Ja Mattias Lukk pomiseb alles tükikese aja pärast:

«Soo, või kiri . . .? Mihuke poeg seda mulle saadab?»

«Teie poeg Hendrik,» vastab võõras, astub paksude kummitaldade vaikse kahina saatel üle põranda ja

pakub taadile sõbralikult naeratades helesinist ümbrikut.

Mattias Lukk muutub süngeks, vaatab enda ees seisvat härrasmeest, põrnitsedes altkulmu. Hetke jooksul asetab ta kirja ühest käest teise, just nagu kipuks see ta näppe kõrvetama, ulatab siis külalisele tagasi ja ütleb vaikselt ning kindlalt:

«Sähke... võtke oma paberilipakas ja viige see kus kurat! Keegi on teie kulul paha nalja teinud, — minul ep ole küll ühtegi poega!»

Lihav härrasmees kehitab õlgu ja naeratab kohmetult.

«Ma ju ei tea, aga nõnda ta rääkis. Te ju olete ometi isand Lukk!» küsib ta.

«Jah, see ma olen. Aga mis siis sellest? Pean ma's iga suli, kelle ma olen kord rumalast peast maailma muretsenud, nagu täid oma krae vahel kannatama!»

«Teie pojal on praegu väga, väga suuri raskusi!» ütleb härrasmees viivitades. «Jah, tal on väga suuri raskusi. Võiks isegi ütelda, et tal on niisuguseid raskusi, mis hävitavad halvemal juhul kogu tema elu ja kogu tema tuleviku.»

Paus.

Mattias Lukk pomiseb viimaks ebamääraselt:

«Jajah, sosoo?»

Ning härrasmees algab jälle.

«Kui ta teada sai, et ma siit linnast läbi sõidan, palus ta mind teie juurde sisse astuda. Ja see siin, see on tema kiri. Ja mina omalt poolt palun väga, et te selle kirja vastu võtaksite ja läbi loeksite. Muide — ta on minu paremaid sõpru, ja ta pole hoopiski halb inimene, nagu te paistate arvavat.»

Jälle vaikus. Taat näib endamisi mõtteid mõlgutavat,

viskab siis pea jonnakalt selga ja jääb öeldu juurde kindlaks:

«Ei, olgu pealegi — ma ei taha, ja kõik! Teie aga, te rahutuvike, käige oma teed ja ärge enam siia sisse lennake!»

Kui ta viimaks võõra kobavaid samme piki koridori eemalduvat kuuleb, läheb ta tagasi akna juurde. Raekoja kell lööb kuus ja tänav on juba ärkamas. Ta jälgib hajameelselt punast tuletõrjeautot, mis niisutab asfaltsillutist, vaatab, kuidas tuttavad majateenijad oma pikki kummivoolikuid veavad, tunneb selgesti auruks muutuva vee karget lõhna, mis ronib aeglaselt üles mööda tumepruuni telliskiviseina. Ja kõike seda nähes, kuuldes ning tajudes mõtleb Mattias Lukk nüüd pikkamisi ja kibestunult oma kolmele pojale, kelle heaks on ta kergemeelselt ohverdanud kogu oma varanatukese, — ühelgi neist kolmest pole ligi kahekümne aasta jooksul ainsatki korda meelde tulnud, et ka temal, vaeseksjäänul, võib kontidesse pugeda vanaduseväsimus, et ka tema, põhjaläinu, võib vahel puudust kannatada nii leivast kui leivakõrvasest. Ja korraga vihastab teda jälle võõra isanda viibe sellele, et ka too tänane kiri on peale sunnitud vaid mingisugustest raskustest, küllap vist rahalistest... Armas jumal, kas sa oled siis maailmast hävitanud tõesti veel viimsegi õigluse?! mõtleb ta valutava südamega ja näeb jälle vaimus oma iidset esivanemate kodu, põlist talu keset rohelist lagendikku, kus toimetavad-talitavad nüüd võhivõõrad inimesed.

Mattias Lukk joob oma jooksvatee lõpuni, asetab kruusi põrandale ning hakkab üksisilmi enda ees hõõguvatele sütele vahtima. Ja ta virgub teadvusele jälle raekoja kellast, mis lööb nüüd juba seitse.

«Soo, ongi aeg, tuleb minema hakata,» ütleb ta kuuldavalt.

Leivaräti ning teepudeli tasku pistnud, väljub taat toast, lukustab ukse ning hakkab mööda pimedat pööningukoridori edasi minema. Aeg-ajalt komistab ta üle pehkinud aampalkide ja satub siin kui seal lahtisesse laeliivasse, mis tungib jahedana läbi vanade tuhvlikottade.

Hoovipoolses seinas asuvast tillukesest aknast langeb ähmjat valgust ainult trepiastmetele. Ta läheb neid mööda ettevaatlikult alla, ja kui ta majakorruse võrra madalamale jõuab, on ta juba lausa surmani väsinud.

«Lo-ju-sed... et te kord oma rasvades lämbuksite... te tõugud!» ütleb ta doktor Antoni ukse kohal, mõteldes sellega kõiki neid peeneid härrasid, kes oma isadest ning emadest paremini elavad. Ja suure hoone määrdunud ning musta tagaukse kaudu veidi hiljem terasekarva munakividega sillutatud hoovile jõudnud, läbib ta selle oma seitsmekümne-aastase mehe tippival kõnnakul ning astub kõnniteele, mis läigib ta ees äsjasest kastmisest peaaegu süsimustana.

Kapten Meos — ta vana truu sõber — töötab juba usinasti, lõbus ja sõnakas nagu alati. Ta vahetab üsna võhivõõrastegi möödaminejatega teravmeelseid naljakesi, vilistab, jorutab igivanu madruselaule. Tugev ning soe tuul puhub läbi ta hõredate valgete juuste, seesama sõbralik tuul surub tolmupilvi vastu seinu, seesama hea, veidi ülemeelik tuul raputab avatud aknapooli, pannes need tasakesi lõgisema. Teravad valgusekiired peegelduvad säravatelt ruutudelt tagasi, tuhnivad ringi rentslis ja panevad lõbusalt läikima märja kummivooliku, mis liigub endise merekaru kannul nagu laisalt vingerdav pruun madu.

Silmitsedes hetk aega sõbra särgipõuest vilkuvat laia ning karvast rinda, mida ehib kaelast kuni alumiste roieteni suur hulk igasuguseid naisenimesid ning pil-

dikesi, ütleb Mattias Lukk pikkamisi, täis hukkamõistvat pahameelt:

«Kuulsid nüüd, Karla, kuidas need sõnnid jälle öö otsa möirgasid...! Heameelega oleksin ma nurgast halu võtnud ja neid sellega... veidi taltsutanud!»

Kuid selle asemel, et isa Lukku ta kurjustamises toetada, naerab vana kaugesõidukapten heatujuliselt ja välgutab uljalt silmi. Kõik, mis on kuidagi ühenduses kergemeelsete tempudega, patuste naistega ning lõbusate pummeldustega kuskil kõrtsipunkris, tuletab talle meelde tema seiklusrikast minevikku võõrastes sadamates, joogiurge ning lõbumajasid, kus võis vabalt käratseda ning kakelda, vanu seltsimehi-laintekündjaid, kellest on säilinud enamalt jaolt vaid mõni naljakas mälestusekilluke. Ja ta ütleb, ajades muretult sirgu oma kojamehetööst valutava turja, millele on rasked rauga-aastad ju ammugi suure küüru voolinud:

«Jäta, vennas, kõik pahad sõnad hammaste taha, — ta on tubli ja kena mees, see meie advokaadike! Kui ma veel ivake noorem oleksin, katsuksin ma temaga kindlas-ti tutvust soetada.»

«Seda võib uskuda... muidugi... kuhu's sinagi jääksid!» toriseb Mattias Lukk. Ja lisab, kuna selle vana küüniku häbitu kiitlemine-laiutamine tüütab ning ärritab teda juba nende tutvuse algpäevist peale: «Mis sa eputad, kui sul midagi mõistlikku rääkida pole! Ja pane vähemalt särkki eest kinni! Rauaga peaksid sa need poisikesejõledused oma ihust välja kõrvetama!»

«H-hoo-hoo-hoo-o!» hirnatab kapten Meos rõõmsalt.

Ja Mattias Lukk ei ütle enam midagi, sülgab vaid ning jätkab vihaselt teed.

Nüüd sammub ta edasi üsna vaevaliselt — komberdades ja longates, õlad vimmas. Kõva kivisillutis peksab vastu varbaid, surub säärtele, põrutab põlvi, saadab

pikki ning lõikavaid valusähvatusi üles kuni puusade ning ristluudeni. Hambad jonnakalt kinni pigistatud, jätkab ta aga peaaegu ühepikkuste sammudega teed — mis seal parata, ta ju peab, ta ju peab... ta... ju... pe-ab! Öövahetusest tulevad papivabriku-mehed teretavad teda, sõrme väsinult-laisalt mütsi juurde tõstes, kordnik vahib teda oma ametiharjumuse tõttu luurates altkulmu, üks tuttav voorimees peatab ta kohale jõudes hobuse ja ütleb miskipärast sosinal, et seal ning seal tüdrukutemajas olevat surnuks löödud noor kahurväelane — ta ise olevat kella kolme ajal kohtu-uurija kohale viinud.

Need üsnagi põnevad uudised jätavad aga taadi täna täiesti ükskõikseks.

Vaese Laatsaruse põiktänava nurgal tunneb Mattias Lukk end kuuehõlmast tõmmatavat ja pöördub pahaselt, et sellele tülitajale midagi hästi soolast ütelda. Ta näeb enda ees Paulsen-Mihklit, vana tigedat turukubjast.

Isa Lukk ei või seda inimest silmaotsaski sallida, ehkki nad elavad kõrvuti kambrikestes juba enam kui kümme aastat. Kuid tänahommikune rahutu meeleolu lähendab teda isegi tollele kahjurõõmsale tülikülvajale. Ja ta pahameel on vaid teeseldud, kui ta etteheitvalt pomiseb:

«Mis sa rebid! Suud sul vist peas ei ole, et sa kätega sorgid!»

Rässakas, kõverate rangjalgadega ning lambavilla meenutava kiusaka habemega ametimees põrnitseb teda uurivalt, silitab lõuga, naerab hääletult, kuid nii tugevasti, et ta kondised õlad sellest hääletust naerust lausa hüplevad. Kuradi pärast, vennike, viimaks ometi oled sa mul peos, hehee! näib ta ise samal ajal mõtlevat. Ta on sündinud ja kasvanud ühes neist linna ümbritseva-

test agulitest, mis annavad oma kombed ning hoiaku teiste kaaskodanike vastu sealt väljujaile ligi kogu eluks, talle pakub tõsist rõõmu kõik see, mis annab talle võimaluse seda või teist ligimest pilgata, mõnitada või lihtsalt taga rääkidagi.

Tõmmates mingi kauaaegse harjumuse kohaselt harevileaetud sõrmedega üle oma villkähara täishabeme, muudab Paulsen-Mihkel seni hääletult õlgu raputanud naeru äkki valjuks rõkatuseks ja küsib õrritades:

«Sulle oli vist jälle kiri? Kuidas su kroonprintsid ka elavad, — on vist ikka maailmatuma hea tunne, kui sul sihukesed kõrgesti koolitatud lapsed on...?»

Mattias Lukk, tundes järsku vajadust ka ise oma poegade kohta midagi hästi sapist ütelda, toriseb poolsuletud suuga:

«Maailmatuma hea tunne, jah! Hea tunne, kui sult jälle raha tahetakse pressida!»

«Ära räää-ä-gi!» hüüab Paulsen-Mihkel, turukubjas. «Mõtle ometi, — kõik nad on sul ju rikkad nagu noored kuningad... ja istuvad muudkui kõrgetel kohtadel! Kui minul oleks ükski sihuke, oh sa mu meie, kuidas ma oskaksin elada! Ei ma liigutaks enam lillegi ega kergitaks kõrtki!»

Kuid isa Lukk on naabrimehe sõnade õiget tagamõtet juba taibanud, muutub nüüd näost tõmmuks ja käratab:

«Ah torkima tuled jälle, mees! Minul o l i vähemalt, millega neid tõpraid katta ja kasvatada, sina aga istud juba sündimisest saadik oma kahe kannikaga virtsalombis... ja sinna sa ka kärvad!»

«Nuuh-nuuh-nuuh, hoia ikka keel hammaste taga, va hallparun,» ütleb Paulsen-Mihkel nüüd kurjalt ja hakkab kiiresti-kärmesti silmi pilgutama.

Nad põrnitsevad teineteist jälle altkulmu, nõnda nagu see juhtub üpris sagedasti, kui tappev vanadusetigedus

on neis mõlemas võimust võtnud. Ent täna ei saa nad siiski kuigi kaua tülitseda, kuna nad peavad lahkuma teineteisest juba järgmisel tänavanurgal. —

Sammudes mööda järjest enam jalgu vaevama hakkavat telliskividest kõnniteed paremale, jõuab isa Mattias viimaks jõeäärsele puiesteele, mille valgeil istepinkidel on ta harjunud igal õhtul ja hommikul veidi puhkama. Vanade tammede ning pärnade tüvede ümber on alles hiljuti kaevatud, maa seal on kohe ja must nagu pigi; helerohelisel pügatud murul, mis algab madala põõsasheki tagant, sätendab veel öösel mahaheitnud kaste.

Kummardudes sügavale rehitsetud maapinna kohale, võtab taat pihku suure kamaka niisket mulda ja hakkab seda hajameelselt läbi sõrmede poetama. Korraga meenub talle vana ning vigane hobune, kelle oli ta kord oma ihnurist naabrilt ostnud, et hukata vaest looma vaid kaastundest, — selle kõik neli jalga olid hirmsast kooljaluust niivõrd moonutatud, et ta sai edasi liikuda veel ainult kapjade eesmistel servadel tippides.

See ootamatu, nagu ühegi põhjuseta, kuidagi vägivaldselt esile kerkiv mälestus sunnib teda omaenda praegusi elupäevi võrdlema tolle viletsa elaja omadega, ja mulda peost maha pillates hõõrub ta kaua ja hoolega oma valutavaid sääri, mis on nüüd nagu naelu täis löödud, roostetanud, kidalisi naelu, millest tekitatud piin närib vahetpidamata nii tema liha kui tema luid.

Ja siis hakkab ta südagi valutama — senise kurja vimma asemele asub ta hinge korraga meeletu, lootusetu kojuigatsus, seesama ahastamapanev, rahutu igatsus, mida ta oli märganud alles hiljuti aastalaadal näidatavate metsloomade silmis, kui need käisid vahetpidamata oma puuris edasi-tagasi . . . nurgast nurka . . . nurgast nurka . . . hetkekski peatumata . . . ikka nurgast nurka.

Mattias Lukk ohkab, tõuseb kätega vastu jahedat pingiserva toetades püsti, hakkab jälle edasi minema. Kui ta üle otse madalatele murdlainekestele suruva nahksilla läheb, mõtleb ta väikesest, hõbedase veega ojast, mis läbib ta talumaid kogu nende ulatuses.

Jumal küll teab, kas ta seda kõike üldse veel kunagi näha saab — oma vaikset sünnipaika, kohakest, kus olid enne teda higi valanud nii ta isa, ta isa-isa ja sellegi esivanemad . . .?

2.

Nõnda algab see päev taadile raskemana kui ükski eelmine. Ümbrus, mida ta peab läbima, tundub täna kuidagi võõrana ja vaenulikuna, vanad mälestused teevad nukraks, haige keha kipub puhkuse poole. Ta peab sellest puhkusest unistades pehme paksu muruga kaetud aiasopikest kujutlema, — kahisevaid sõstrapõõsaid, laialadvalisi õunapuid, kolme vana kaske plangu ääres, siniste ja punaste katustega tarusid, mille lennuavade ümber sumisevad virgad mesilased. Ta silmad kipuvad vägisi kinni vajuma, kuigi ta teab, et nõnda nagu öösel, nõnda ei saaks ta magada ka nüüd mitte.

See veider, ebamääraseid pildikesi sünnitav ja neid uuesti suigutavaks uduks hajutav meeleolu hakkab ta hingest lahkuma alles siis, kui ta on ehitatava vabriku väravast juba sisse pöördumas. Üle risu ning rämpsu täis määratu suure ehitusplatsi eredas päikesevalguses punavate tellisehunnikute poole sammudes mõtleb ta äkki, et kui tal oleks s e a l l a g e n d i k u k ü l a s mõni sugulanegi, katsuks ta tõepoolest sinna võõrsile sõita . . . kasvõi juba eeloleval pühapäeval.

Ehkki ilm on ka täna väga kuum ning põuaselt

umbne, töötab ta kuni lõunani peaaegu hinge tagasi tõmbamata. Maapinna kuiva hõõgumist võib tunda siia, üles müüridele ainult õige nõrgalt; kuid tellised, mida vööni paljad poisid korstna otsa vinnavad, hakkavad sõrmedest kinni nagu tuline raud. Ta kolm kaaslast — kunagised batjko Balahhovitši valgekaartlased — jutustavad üksteisele vähemalt sajandat korda oma kaugetest kodukohtadest, Kuubanimaa ning Ukraina ääretutest steppidest, kuhu nad loodavad ikka veel tagasi pääseda... jumala ja isakese tsaari abiga, keda nad kõigile vintsutustele vaatamata endiselt austavad ning usuvad.

Mattias Lukk ei võta tänagi nende hädavareste vestlusest osa ja töötab kogu aeg vaikides, pilk maas. Kuna tal pole siin tellinguil vaja kohalt teise liikuda, hakkab valugi jalgades tasapisi järele andma. Kuid hing väsib seda kiiremini — pea muutub raskeks ning tuimaks, soontesse valgub nagu vaevu-vaevu liikuvat külma tina. On lausa kohutavalt igav, ja kui ta pilk aeg-ajalt aguli tagant algavatele põldudele satub, tunneb ta ikka kanget iha siit nüüd kohe lahkuda, — kepp kätte võtta ja otsustavalt ning kindlalt kõigest senisest eemale põgeneda! Linnast, mis ümiseb seal teisel pool jõekaldal, poolikutest vabrikuhoonetest, mis kerkivad iga päevaga üha kõrgemaks ning kõrgemaks, oma üksiklastest-sõpradest seal nülitud liha värvi kivikastis, kuhu ta peab jälle varsti tagasi pöörduma! Ja mälestus ääretust, taevarannaga ühtesulavast kodulagendikust hõljub nüüd kõikjal ta kohal, elab igas ta liigutuses, pigistab ta kive kohale paigutavaid käsi, virvendab ta liigse valguse pärast väsivate vanade silmade ees...

Kui alati sõimusõnu loopiva kümniku plekkvile lõunavaheaja algust kuulutab, kavatseb Mattias Lukk müürseppade-venelaste kannul samuti alla platsile

minna. Ent vaevalt katkeb tööks vajalik pinge, kui ta tunneb end silmapilkselt jälle väga väsinuna ja väga haigena. Jah, muidugi, milleks ennast asjata vaevata, parem juba puhkab ta siinsamas ülal . . .! mõtleb ta nukralt. Ta sööb vaevalt paar suutäit — imelik küll, miks toit temas täna sellise vastiku iiveldustunde tekitab, — siis heidab ta pikali ja hõõrub tükk aega kuuldavate ohete saatel jälle pakitsema kippuvaid sääri ning põlvi.

Järsku vajuvad isa Mattiase silmad kinni ja ta üle langeb kohe rahutu uni, seesama poolik, hõre, kuidagi lühikest ning kitsast tekki meenutav uni, mis piinas teda kogu möödunud öö. See poolik, hõre, lühikest ning kitsast tekki meenutav uni hakkab teda keerutama, hõljutama, see tõstab ta nagu kõrgele laineharjale, et sealsamas mingisse vormitusse pimedusse lükata. Ta ajud töötavad magadeski edasi, ja ühegi üleminekuta näeb ta äkki kõiki oma kolme poega . . . nõnda, nagu ta oli neid kord kasvatanud ning kalliks pidanud. Ja nii veider, kui see ka on: nüüd, unes, pole ta neile enam vihane, ei, ei, ta ei kanna endas nende vastu ka kõige pisematki pahameelt! Ta tahaks vaid nende juures olla, nende lapsi põlvele võtta, nende tore-uhkete naistega juttu vesta ning lihtsat maamehenalja heita . . .! Siis aga langeb ta nagu kuhugi kitsasse ning sügavasse kraavi, hakkab seda mööda neljakäpukil edasi roomama, ja kui ta sealt viimaks jälle välja pääseb, näeb ta end oma kohalt tõusvat ja jälle kärmesti-kärmesti kuhugi ruttavat, kepp käes, kaabu uljalt-ülemeelikult kuklasse lükatud . . .

See kõik toimub nüüd nagu päris ilmsi, ent kõigele vaatamata teab ta ometi üsna selgesti, et ta pole siiski veel päriselt ärkvel, et ta ikka veel magab. Ja seda (jumal küll, kui tühist!) tõsiasja hetkekski unustamata ning järsul trepil nagu reipalt-vallatult liugu lastes tõt-

tab ta mööda hämarat korstnatruupi alla, kihutab jooksujalu üle risu ning rämpsu alla maetud ehituskrundi, astub väravast välja ning hakkab kuhugi minema, otse edasi piki piimaste põldude poole suunduvat põuakuuma tänavat...

Ning toimub selle lühikest ja kitsast tekki meenutava pooliku ning hõreda une teine ime: tal tarvitseb vaid teisele poole tänavat jõuda, kui ta ongi juba maal, oma isatalus. Ta tahab parajasti vana jalaka alla puhkama istuda, kui kuuldub järsku kustki lähenema hakkavat tumedat müdinat. See tume müdin kasvab ja kasvab ja kasvab, ja nüüd kostab see tume müdin otse siitsamast ta selja tagant, ja nüüd... nüüd... nüüd ta teab, et sealt tuleb nõnda kihutades määratu suur härjakari... otse ta peale, et teda jalge alla sõtkuda ning lömastada!

Ta kargab ainult surmani kohkunud inimese kärmusega püsti! Ta tahab end kuhugi varjata, et pääseda paratamatult lähenevast hukatusest. Aga kuskil, mit-te kus-kil pole sobivat kohta, kuhu peitu pugeda... Jah, säärast kohta ei ole, ja ta kükitab abitult maha, nagu teevad seda üsna väikesed lapsed... Ta kükitab maha ja hakkab suure häälega karjuma, kuna metsistunud sõnnide punased silmad ümbritsevad teda juba kõikjalt, kuhu ta vaid oma pisaratest tumestatud pilgu pöörab...!

Ent ometi tuleb pääsemine — tuleb, tuleb! — just siis, kui härgade laiad teravad sarved on teda juba puudutamas, ruttab vihaste elajate varjust välja isa-kadunuke, ulatab talle käe ja... tõstab ta õhku. Jumal, sa igavene heategija, — näe ometi, nad suudavad ju mõlemad lennata, nii tema, väike poisinarmake, kui isa-kadunukegi, too kuusekõrgune laia habemega hiiglane, keda ta oli ikka tema suuruse pärast pisut peljanud! Ja

liigutades kiiresti-kiiresti käsi ning jalgu, liuglevad nad teineteisest kinni hoides üsna kõrgete pilvede alla, sinisesse sooja avarusse, mis paitab teda kõikjalt hellitava emakäena.

Mattias Lukk ärkab sellest, et keegi teda hüüab. Kuid vaevaliselt silmi avades kuuleb ta enda kohal ning ümber ainult sügavat vaikust, läheduses pole aga näha ainustki hingelist. Kuna ta on ikka veel väga unine, mõtleb ta, et nõnda siis pole uuski peremees maha naiunud seda igivana ja ammugi seest tohletanud jalakat, mille kaitseks astus vanasti nii südilt välja üks ta poegadest — Hendrik, too koolijuhataja.

See lühike ning põgus uinak on taati tublisti kosutanud. Silmitsenud pisut aega enda kohal kummuvat sinist suvetaevast, mida piirab korstnaavause korrapärane sõõr, tõuseb ta nüüd istukile. All platsil hakkab keegi lõõtspilli mängima ja keegi laulab imepuhta ning imekõrge häälega sellele mängijale kaasa, häälega, mis tahaks nagu maa küljest sootuks lahti rebeneda ja üles puhtasse suvetaevasse hääbuda.

Teise käega müürile toetudes tõmbab Mattias Lukk nüüd kuue selga, ajab enda ähkides püsti, laskub rinnuli korstnaveerele, vaatab ringi. Kolm küla seisavad korralikult üksteise kõrvale aetult tumedate laikudena kuskil seal kaugel, läbi sinaka põuaudu paistva metsa ääres, pleekinud põldude päikesekiirtes virvendaval taustal. Avar lagendik, tükati heleroheline, tükati juba valkjaskollane, hingab sooja lõunatuult, mis lõhnab teravalt tulikuiva mulla, heina ja hakkideks ning napradeks kogutud rukkikõrte järele. Odrapõllud on peaaegu kuluvalged, suured, ligi silmapiirini ulatuvad kartuliväljad näivad aga eemalt vaadates nii tumedaina, et neid võib kergesti küntud maaks pidada. Kõverad suitsusambad, mis tõusevad siin-seal pilvitu taeva poole,

tuletavad tahtmatult meelde vanade talumajade mee ning suitsusegast lõhna, mis ei lähe sellises vanas talumajas sündinud ja kasvanud inimesel vist iialgi meelest...

Kui tuul taadi vanad silmad vesiseks puhub, käändub ta veidi kõrvale, ohkab, pingutab kõigest jõust, et tekkinud halemeelsusest jälle võitu saada. Nüüd hakkab ta jälgima kaht vedruvankris sõitvat talupoega, kes kaugenevad pikkamisi linnast, nihkudes samm-sammult edasi mööda väljadevahelist heledat teelinti. Nad sarnanevad eemalt vaadatuna tibatillukeste armetute putukatega, ja vaatamata kõigile püüetele, mis Mattias Lukk teeb enda rahustamiseks, on tal kogu aeg tunne, nagu kükitaks ta ise seal tolmusel heinakotil; nagu tõuseksid need vaevalt nähtavad suitsupilvekesed tema enda piibust; nagu oleks see tema ise, kes tõstab aeg-ajalt kätt, et sähvata hobusele piitsaga üle laudja.

Kui ta õhtul kella seitsme paiku koju jõuab, heidab ta kohe voodisse ja suleb silmad. Ta tunneb end nüüd üsna otsas olevat; jah, nii see on, tööst tekkinud reipus on oma teed läinud, ta keha täidab jälle tinane väsimus.

Nõnda lamab ta kaua aega täiesti liikumatuna ja mõtleb kuidagi ükskõikselt, et ta peab vist juba varsti töölkäimise jätma. Tuba on umbne nagu haud, rotid jooksevad põranda all, üks prussakas kukub laest alla ning püüab hirmunult kuhugi pakku põgeneda. Vastasmajas mängu alustav grammofon, mille möirgamist on ta kuulnud juba aastaid ringi, algab ka täna oma ainsat ja igavest laulukest:

«Komm ins grüüne, Karoliine,
komm in dii natuur...»

Kuulanud veidi aega seda närvesöövat jorinat, tunneb Mattias Lukk valusat vajadust istukile tõusta ja

palvetama hakata, — ta pole ju kirikus käinud enam läinud suvest saadik. Silmapilk hiljem tahab ta aga vaid nutta, kedagi hüüda, kellelegi ütelda, et see tüütav pillilugu ometi viimaks katkestataks. Ja ta tajub korraga ääretut kahetsust kõige pärast, mis ta on kunagi kaotanud või peab veel kaotama: oma väsinud, surmale läheneva keha pärast, oma tinaraske, ebamäärasest ja inetust linnakärast tühjaks kulunud pea pärast, kogu oma nurjunud elu pärast, mis on sama mõttetu ja sama rumal, nagu see akna tagant kostev lõpmatu grammofoni-laul.

Pisut hiljem jääb Mattias Lukk tukkuma. Ja jälle on see sama kerge, peaaegu läbipaistev uni, ja jälle vajuvad ta silmad vaevalt kinni, kui ta näeb ennast kodus olevat. Ta pikutab haljal murul ja silmitseb vargsi läbi sõstrapõõsaste kõrget pakktaru, kus peab algama varsti pereheitmine. Oi, kuidas nad küll tormavad, ja oi, kuidas nad küll seal lennuavadel sekeldavad, need virgad töömehed, keda jätkub kõikjale! Ja kui hea on küll siin puhata, puhata, puhata kogu väsinud kehaga, kogu rahutu, valutava hingega! Taevas pea kohal on kerges valges pilves, karjamaal luikab pull ja ammuvad lehmad... Ja siis tuleb valgetes kesapükstes vanasulane ning hõikab talle midagi, tema aga ei vasta, — ta on ju nii väsinud-väsinud, ta tahab veel ivake aega pikutada ja oma mesilasi vaadata... Ja kasteheinad puudutavad ta nägu, ja rohulibled poevad ta varvaste vahele, ja õitsevad kummelid on madalalt maapinnalt vaadatuna suured nagu puud...!

Armsad kerged valged pilved, armas luikav pull, armsad ammuvad lehmad, armsad kasteheinad, rohuliblekesed, armsad-armsad sumisevad mesilased, armsad õitsevad kummelid, mis on madalalt maapinnalt vaadatuna suured nagu puud...!

Samas katkeb unenägu, hajub nagu vari. Kuigi ta ei ärka, on tal ometi tunne, nagu tahaks keegi talle midagi ütelda-teatada — keegi, kes seisaks nagu otse ta voodi ees. Mingi vaikne kumin veereb tast üle — linnatänavatelt tõusvad õhtused häälitsused, mis muutuvad seda vaiksemaks, mida lähemale nihkub lühike suveöö.

Siis hüütakse teda jälle. Kuna talle meenub samal hetkel, et ta sisse tulles uksele riivi ette lükkas, otsustab ta avama minna, jääb aga endiselt lamama ja silmitseb hajameelselt oma suuri paljaid varbaid, mis toetuvad voodiotsale. Pead viltu lastes mõtleb ta pikkamisi, et arvatavasti on see hüüdja kapten Meos või vana tige turukubjas Paulsen... muidugi... kes siis muu...! Ja just, kui ta seda mõtleb, tuleb uni uuesti tast üle, surmahirmuga, kurbusega ning igatsusega segatud uni, mis näib teda suure jõuga kuhugi kiskuvat, tõukavat, enda ees kuhugi ajavat.

«Madis, pagan võtaks, mis sa seal venitad, tee kord juba lahti!» hüütakse uuesti koridorist.

Ning ikka edasi magades kuuleb Mattias Lukk end vastavat:

«Jajah, kannata... oota veidi, ma tulen kohe.»

Siis ta nagu istuks pärani seisval aidauksel ning see, kes sammub üle õue ta poole, on ju poeg Hendrik, too teistest hoopis südamlikum ja hoopis tublim. Kuid ta teab nüüdki täie selgusega, et ta magab, et see on vaid unenägu, et ka tema tilluke lemmik pole parem kahest ülejäänust. Ja parajasti, kui ta on jälle ärkamas, mõtleb ta, et kindlasti on kõiges süüdi ainuüksi see neetud linn, mis teeb kalgiks healoomulisemagi inimese, ja haridus, mis tarretab külmaks kivikamakaks soojemagi südame. Tema ise aga... tema ise aga... jah... miks ometi saatis ta tagasi selle kirja, mis talle toona toodi!

See küsimus tuleb nii järsku, et ta kohe istukile kargab, — kuradi pärast, on ta siis tõesti sihuke räbal, kes oskab oma halastamatute laste ees vaid roomata ja haliseda! Ja kui koputamist ikka veel ei jäeta, käratab ta rämeda häälega, tigedalt:

«Ära lõhu seal! Käi minema, kurat! Kuuled — ära lõhu seal sedasi!»

Kapten Meose hääl vastab:

«Jäta nüüd, vennas, sulle on külaline... Poeg, aru saad!»

«Poeg?!»

Mattias Lukk tunneb selgesti, kuidas ta selle sõna juures kogu kehast võppub. Kuid samas on ta jälle külm ning ükskõikne. Ja ta ütleb pikkamisi ning selgesti, peadki pööramata:

«Valetad! Ep ole minul midagi niisugust olemas, nagu... poeg! Sellele aga, kes end nõnda nimetab, ütle, et mingu rahulikult oma teed... Et raha mul enam ei ole... Ja ise kah... kasi kus kurat tükkis selle nõndanimetatud po-ja-ga!»

Veidi hiljem akent sulgedes näeb Mattias Lukk kedagi üle tänava minevat, vastasoleval kõnniteel viivu peatuvat ja nagu midagi ootavat. Ent selle asemel, et lahkujat tagasi hüüda, tõstab ta pilgu kaugele põlludeks tükeldatud lagendikule, mis paistab õhtupäikesest valgustatuna selgesti üle lamedate agulikatuste.

Vanas pargis hakkab mängima ratsarügemendi orkester.

Alumisel korrusel lauldakse, teisel pool tänavat rööbib endiselt grammofon.

3.

Öö, mis sellele kuumale päevale järgneb, on jälle algusest lõpuni täis piinavat unetust ja oma üha süveneva jõuetuse kirgast tajumist. Mattias Lukk ei saa magada kuni koiduni. — Vaikus tõstab ebaloomuliku selgusega esile iga tühisemagi heli, mis sünnib kuskil läheduses. Pihad, ristluud, põlved, õlad ning turi — kõik tas igatseb rahu järele. Ilm on sume ja soe, tuul on täiesti vaikinud, udu täna nähtavasti enam ei tõuse. Isegi võhrud põranda all on pikast ning kuumast päevast väsinud ja näivad magavat; ainult surmauur tiksub voodipäitsis ja ainult suured kõvakoorelised putukad ronivad tasast krabinat tekitades mööda ripnevaid tapeediribasid üles-alla. Autode tuututamine, mis lõhestab ööd üksikute harvade löökidena, teeb ta nii erksaks, et ta arvab kuulda võivat isegi seda, kuis kaldub helekollane kuulaik põrandal pikkamisi pahemalt paremale.

Alles siis, kui raekoja kell neli lööb, tuleb viimaks uni. Ta enda meelest peaaegu silmapilkselt uuesti ärgates näeb ta aga, et vana ärataja laual on juba üle kaheksa jõudnud.

Väljas on vahepeal sadama hakanud. Peenike ühetasane vihm, mille hallid niidid moodustavad linna kohal nagu ühtlase tiheda aurupilve, on aknaruudud päevasest tolmust puhtaks pesnud, neid mööda jooksevad nüüd nobedasti alla kõverad läbipaistvad veenired.

Kogu pühapäevane päev venib pikkamisi ja tüütavalt-igavalt. Ta tunneb end üpris pahasti ja tõuseb sängist vaid selleks, et endale jälle kanget jooksvateed keeta. Siis pikutab ta liikumatult kuni lõunani, mõteldes ikka vaid sellest, et tuleval nädalal peab ta küll tahes-tahtmata töölt koju jääma ja et siis pole tal enam

midagi oodata... peale surma, mis on oma ringiga juba üsna ta lähedale jõudnud...

Paaril korral tuleb keegi ta ukse taha, koputab, kuulab tükike aega vaikselt ja lahkub siis jälle. Mattias Lukk mõtleb loiult, et kindlasti on see kapten Meos, kes veedab teiste koridorinaabritega vaba päeva: läbi seina kostab aeg-ajalt korratut laulujorinat, keegi lööb viisile jalaga takti, mitu häält kõnelevad läbisegi, nähtavasti midagi jutustades või millegi üle ägedalt vaieldes.

Kuid juba ainus kujutluski, et ta peab tõusma, sõbra kutsel selle tuppa minema ning pealt kuulama veidi vintis taatide mõttetut narriloba, tundub talle vastikumana kui kunagi seni. Ja ta lamab edasi täiesti ükskõiksena ega võta vaevaks vastata neilgi kordadel, mil lõbusad naabrid paistavad ta ust peksvat lausa rusikate ning jalgadega. —

Ning siis tuleb jälle vaikne, soe õhtu, mis muutub pikkamisi sama vaikseks ning soojaks ööks. Uulits häälitseb ikka tasakesi, advokaat Nils pidutseb jälle oma koolitüdrukutega. Viimaks hakkab taas valgeks minema ning kõikjale laskub sügav vaikus, — krabistavad ikka vaid kõva koorega putukad, ohkab ikka vaid tuul akna taga...

Kui uus hommik üle lamedate majakatuste libisedes ta tuppa astub, üllatab taati äkki see uskumatu tõsiasi, et kuskil ta kehas pole enam jälgegi äsjastest kannatustest. Jah, nii see on, valu on nagu kuhugi taganenud või pakku põgenenud, valu on hävinud, valu on läinud! Ta saab end jälle liigutada... üle hulga aja, ilma et tal tarvitseks iga pingutuse juures soiguda ning hädaldada. Mingi ääretult vaevalisena tunduv, otsekui tihedana vastu nahka kleepuv muie tõmbab ta näo kõveraks ja ta mõtleb kuidagi pikkamisi, et nõnda hakkab see viimaste päevade häda vist tõesti järele andma... Ja ta

lamab nõnda veel hea tükike aega, käed kukla all, — aeg on ju tõusmiseks veel liialt varane.

Veidi hiljem aga, kui ta enda püsti ajab ja rõivastuma tahab hakata, märkab ta kohkudes, et ühes valudega on lahkunud ka kogu ta napp jõud! Jah, ka see on kuhugi taganenud, ka see on pakku pugenud, ka see on oma teed läinud... ka seda ep ole enam olemas!

Ta keha muutub üleni higiseks, kuna hirm tuleb tagasi, ja uuesti rampraskena külili voodile vajudes mõtleb ta, et vähemalt täna tuleks tõesti koju jääda ja end lõplikult välja puhata. Siis hakkab ta värisevate huultega kordama, rusikateks tõmbunud käed vastu lakkamatult pakitsevaid meelekohti surutud:

«Lõpp... lõpp... lõpp... nüüd on see... vist tõesti... lõpp!»

Veidikese aja pärast katsub ta veel kord tõusta, ei jaksa seda aga endiselt ja puhkeb korraga nutma. Ta näib lapseks muutuvat, — teda kurvastab ning paneb ahastama teadmine, et tal pole jõudu oma tahtmist läbi viia. Tööleminek, toiduvalmistamine, rõivastumine, — kõik see on järsku ununenud, ta tahaks vaid püsti tõusta, ta tahaks vaid tugev olla, ta tahaks vaid mitte tagasi voodiäärele vajuda! Aga ta teab, et kõik ta pingutused oleksid asjatud ja käiksid tal ülejõu; ja sellepärast pisarad aina voolavad ta silmist, suured kuumad pisarad, mida ta tunneb pikkamisi sassis habemesse imbuvat, üle nina veerevat, otsekui sügavale kuivanud lihastesse tungivat.

Ent samas läheb see ootamatu, ahastav nutt üle, — ka see on nüüd kuhugi põgenenud, ka see on nüüd kuhugi varjule pugenud, jah, ka seda pole enam olemas... End jälle pisut kikimale ajades mõtleb ta nukralt ja häbelikult, et nõndaviisi võivad viriseda vaid hädised eided, mitte aga mehised mehed, kelleks ta end

ju ikka veel peab. Ja ta püüab endale nüüd kinnitada, et tal tarvitseb vaid veidi lamada, ja kogu see neetud nõrkus läheb mööda nagu alati varemgi.

Kapten Meos, kelle samme kuuldes püüab ta kõigest jõust appi hüüda, astub kärmesti tuppa ja rahustab teda samade lootustega. Vana merekaru on sõbralik ja kärarikas, vaatab teda aga vahetevahel kõõrdpilguga, keedab kuuma teed ja hangib kuskilt lusikatäie mett, mis pidavat ta sõnade järgi haiguse nagu käega ära võtma. Kuid oma kaugetel rännakutel on ta näinud nii mõndagi — on kätel hoidnud surijaid ning põetanud tõbiseid —, ja nüüdki paistab ta oma terava hulkurivaistuga ette aimavat midagi säärast, mida ta ei sooviks oma vihasemalegi vastasele. Ning ta kordab veel kord kärarikkalt, et kindlasti olevat see nõrkusehoog mööduv; et muidugi ei maksvat täna enam kuhugi minna; et imestada polevat ta hädas midagi, — ka masin võivat rikki minna, kui seda õigel ajal ei kohendata. Aga kahjuks polevat tal endal ühtki raamatut, mille ettelugemisega saaks ta kallist naabrit lõbustada, jah, mitte ainustki peale piibli, mille ta võivat nüüd kohe paugupealt kohale toimetada.

Isa Mattias saab nende sõnade pärast väga kurjaks ja hurjutab:

«Suu võiksid pidada... oma piibliga! Või mõtled sa, et ma hakkan juba tõesti surema, ja tahad mind enne seda jumalaga leppima panna?»

«Surema?! Sina?! No mine ikka, vana vennas, hohohoo!» hüüab kapten Meos.

Kuid isa Mattias mõtleb juba hoopis millestki muust ja küsib korraga:

«Kas see oli siis tõesti minu poeg, kes mõni päev tagasi siin käis?»

«Küllap vist, kes siis muu,» vastab kapten Meos.

Ja isa Mattias, kelle närvlik vihahoog möödub sama kiiresti kui äsjane nutt, lausub viimaks vaikselt:

«Jah, ta oli kuni kahekümnenda eluaastani tubli ja korralik poiss, kuigi ta oli ka siis juba koolitatud. Sellepärast, et neil päevil rippus ta veel südamega maa küljes. Hiljem aga, kui ta lõplikult oma raamatute juurde läks, muutus ta hoolimatuks nagu mõlemad teisedki.»

Seda üteldes haarab taati järsku südamepööritus. Ja alles siis, kui ta kurgust kostvad luksatused lakkavad, ütleb vana merekaru ootamatu tõsidusega:

«Ükskõik, mina ju ei tea. Igal meist on seljataga oma rasked katsumised — nii sinul kui minul kui su poegadelgi. Aga üht asja usun ma siiski täitsa kindlasti: see isand, kes sind siin küsimas käis, oli kõigest hoolimata tubli mees!»

«Nojah, selge, et tubli mees, — miks ta's muidu mind siin nälgida ja kärvata laseb! Ja miks ta's muidu on unustanud, et ma andsin talle kõik, mis ma iganes suutsin,» ütleb Mattias Lukk pikkamisi.

«Ei näe meist keegi teise inimese südamesse... Võib olla, et tal polnudki võimalik teisiti talitada, nagu ta just talitas...» sõnab kapten Meos mõtlikult.

«Tarvis on ainult tahta, ja tarvis on, et sul inimese süda rinnus oleks, siis suudetakse... mõndagi!» jääb aga isa Mattias jonnakalt enda juurde kindlaks.

Ja vana sadamatehulkur, kelle suust pole ta veel kunagi arukaid sõnu kuulnud, räägib nüüd veelgi vaiksemalt, veelgi kaalutlevamalt:

«Tühja kah, mis sa asjata pahutsed! Või arvad sa tõesti, et sina üksi lähed surmale vastu veidi teistsugustes olukordades, kui sa seda sooviksid! Tühi jutt, vana! — Näe, minagi tahtsin kord väikeses valgete aknaraamidega majakeses oma päevi lõpuni viia... ja et mul aed oleks... ja muudki veel, mis inimese meeli

rõõmustab... Selle asemel aga — kuidas asi kujunes? Venitan siin kummivoolikut ja viksin majaperemeeste trotuaare! Ja rüüpan vahel harva suutäie halba viinagi jumal teab mihukeste sulidega seltsis, kes ei kõlbaks heale stiimrile trümmerikski... Eeh, vana, vana, ei maksa oma viimaseid tunde asjata raskeks teha. Mis läinud, see läinud, ole tänulik sellegi eest, milleni su käed siiski ulatusid!»

Isa Mattias vaikib, vahib ikka liikumatul pilgul üles lakke.

«Linnas... on kõik lurjused! Ma... tahan... maale!» ütleb ta viimaks, muutudes iga silmapilguga üha lapsikumaks. Jälle kõlab ta häälest midagi abitut, midagi, mis ei ärrita enam vaidlemisele. Kui kapten Meos kohe ei vasta, lisab ta hingeldades: «Maal... seal ei oleks... mul... häda midagi... Teeksin tööd... nagu karu... ja pikutaksin mesilaste juures... Aga linnad... linnad... need tuleksid kõik maha põletada... esimesest viimaseni! Kiskjad elajad võivad siin pesitseda, aga mitte südamega inimesed!»

Kapten Meos muigab habemesse, peidab aga selle nukra muige kohe käe taha, köhatab ning istub voodile. Hallid, luitunud paberiga kaetud seinad ümberringi, lagunema hakkav põrand jalge all, must ning pragunenud lagi pea kohal: muidugi, muidugi, siin pole midagi kütkestavat. Aga paljud ja paljud inimesed elavad oma elu ära veelgi halvemates olukordades, arvab ta ohates. Üks pilv libiseb päikese ette, tuba tumeneb, nad silmitsevad teineteist kuidagi vaikides, nagu midagi öelda tahtes, nad ei lausu aga sõnagi, nad vaatavad ühel ning samal hetkel kõrvale. Siis saab jooksvatee valmis ja isa Mattias hakkab seda lonkshaaval jooma, sinist plekkkruusi vaevaliselt suu juurde upitades, kuna ta käsi kipub kogu aeg tasakesi värisema.

Varsti läheb vana kapten tagasi tänavat kastma, ja ta jääb jälle üksi. Hommikune linn sumiseb juba, aknast tuleb aeg-ajalt sisse kergeid tuuleiile. Üsna voodi ette ilmuvad korraga kaks suurt rotti, kes ei lahku sealt hirmutadeski... turjakad, vilkad loomad pikkade vuntsidega ja pikkade teravate esihammastega. Kui taat käe teki alt välja upitab ja kõigest jõust vehib, vaatavad nad talle vastu mingi jubedusttekitava jultumusega, aeg-ajalt nagu pilkavalt oma roosakashalle ninasid liigutades.

Mattias Lukk saab vihaseks ja hirmutab neid kutsumata külalisi veel kord, veel kord... veel kord. Kuid selle asemel, et põgeneda, tulevad võhrud aina lähemale ja vahivad teda oma mustalt läikivate silmadega. Üks õudne lugu kerkib taadile meelde, — lugu sama maja pesuköögi kõrval elutsevast halvatud voorimehest, kelle varbad närisid rotid läinud talvel maha kuni veriste luunukikesteni. Võib olla, et nende halastamatute röövikute seas olid ka nood kaks... kes teab, kes teab...! Siis tuleb ta üle loomalik hirm, ja ta vehib nüüd mõlema käega, kuni rotid siiski viimaks kartlikuks muutuvad ja hämarasse nurka põgenevad.

Sellest silmapilgust peale ei anna isa Mattiasele enam rahu õudne mõte, et temagi võib äkki halvatuse saada. See mõte kasvab nagu laviin, see mõte omandab mingi koletusliku ulatuse, see mõte muutub nagu kägistavaks silmuseks, mis on talle kaela heidetud. Ta kujutleb end nüüd poolsurnuna oma koikul lebavat, kujutleb ikka suuri, paljaste sabadega rotte, kujutleb neid enda kallale tulevat halastamatute parvedena, kujutleb juba nende teravate hammaste rebimistki oma säärtel ning kandadel. Ta katsub end liigutada — kuid ristluud on vahepeal tuimaks jäänud, tal pole enam jaksu end küljeligi pöörata. Ja järsku surub ta näo tasakesi soigudes

vastu kõva õlgpatja, kuna talle näib, nagu hakkaks ta südame tuksumine kord-korralt nõrgemaks jääma ja nagu ei suudaks ta enam liigutada kumbagi põida...!

Kui kapten Meos teda jälle väheks ajaks vaatama tuleb, püüab ta oma häda ulatust loomusunniliselt vähendada. Ta ütleb agarust teeseldes:

«Jah, olgu nõnda, ma puhkan veel paar tunnikest... Siis aga tulise rutuga voodist välja ja kohe minema! Ennelõunane aeg on ju niikuinii mokas, eks näe, mis kümnik mulle selle eest pajatab.»

«Oh, mis ta sulle siis ikka pajatab! Toriseb veidi, ja kõik,» arvab sõber, vaadates tast mîskipärast mööda, kuhugi seinale või aknast välja.

Aeg läheb täna imelikult kiiresti, — varsti on õhtu juba käes. Kuid ta keha püsib ikka ühteviisi nõrgana ega saa mitte kuidagi endist liikumisvõimet tagasi. Veel kunagi seni pole ta mõelnud surmast sellise koleda asjalikkusega nagu täna, ehkki ta on selle ees hirmu tundnud juba loendamatuil öil. Surm, kadumine — need olid siiani nagu mingisugused kauged ja võõrad suurused, mille olemasolu on küll kaljukindel, mida kardetakse ja aimatakse enda ümber, mida aga siiski ei tunta... nõnda nagu vaja. Kuid nüüd avaneb ta ees otsekui nähtamatu uks, millest edasi on vaid õudne tühjus, pilkane, must pimedus, mis matab endasse kogu teadvuse, nagu tohutult sügav umbne auk, millest ei kosta välja kõige ahastuslikumgi appihüüd. Ja ta keha hakkab järsku külmetama ja tarretama, ta ajud jäätuma. Kuskil seljas tekib kivine raskus, mis tõuseb aegajalt üles südame alla, — ta tunneb seda, see on alandav, jube surmahirm, mis paneb ta higistama ja raputab teda nagu palavik.

Pisut hiljem, kui keskpäevane päike otse aknasse pais-

tab, jääb ta magama. Ta uni on täna veelgi põgusam kui harilikult — see on niivõrd põgus, et ta kuuleb isegi seda, kuis kapten Meos all kellegagi tasakesi juttu puhub. Keegi tuleb ta juurde; keegi nagu hakkab temaga rääkima; keegi naerab vaikse, kuid imekõrge häälega, mis tuleb nagu lapse tillukesest plekkpasunast. Ta näeb end nüüd toredas vedruvankris istuvat, tema, uhke peremees, aga kui nad väravast välja sõidavad, ta poeg Hendrik ja ta ise, näeb ta kohkudes, et kogu maailm on kaetud sügava tuhkja lumega. Tuisk jookseb üle lagendiku, tuisk lööb neile näkku, tuisk möirgab ja märatseb teivasaiaga piiratud külatänaval... tuisk, tuisk... kas sa ei tahagi enam üle jääda?!

«Sõidame tagasi, pojake...» ütleb ta pominal ja ärkab jälle kohe.

Ent unenägu paistab jätkuvat, — keegi on tõesti toas ja lausub vaiksel häälel, peaaegu hingeõhuga:

«Tere... isa...»

Mattias Lukk upitab end pisut, kahe käega voodist kinni haarates. Vastasseina ääres valitsevas hämaruses, õlga vastu ahjumüüri nõjatades, seisab üks mees; sel mehel on seljas helehall ülikond; selle mehe huulel on tillukesed kitsad vuntsid; see mees kannab oma juudilikult suurel kongninal mustade sarvraamidega prille. Aga silmad on sel mehel kohkunud, kurvad ja otsekui nutused, — säärased vastikult alandlikud silmad, et on võimatu neid kauem vaadelda...

Muidugi — kes ta võib siis muu ollagi kui mitte Hendrik, ta keskmine poeg!

Ja isa Mattias küsib kohe, umbset viha kiskudes:

«N-noh, sa tahad minult vist jälle raha välja pumbata?»

«Isa, kui sa mind ainult ära kuulaksid!» ütleb külaline, ja taat märkab kohe, et isegi poja hääl on sama

anuv ja vastik nagu ta nutused silmad; midagi loomalikult orjalikku kõlab igast ta sõnastki. Ning isa Mattias ütleb oma vimma ning tülgastust varjamata:

«Eks räägi siis! Kõrvu ma kinni ei topi... aga tee ruttu! Näed ju ise, et ma haige olen.»

«Kas... raskesti?» küsib Hendrik.

«Ah hakkad loodetava raha eest isegi oma pojalikku hoolitsust üles näitama?» küsib isa Mattias pilkavalt.

Ning Hendrik kordab jälle:

«Isa, ma palun, — kuula mind ometi ära.»

«Ütlesin ju — räägi!» sõnab taat väsinult ja suleb jälle silmad.

«Ma tean, et sul on õigus mind välja kihutada,» räägib poeg nüüd veelgi vaiksemalt. «Seni kui mul kõik hästi läks ja kui ma eemal elasin, olin ma nagu pimedusega löödud. Sest jõukus asus ju majas. Ja see inimene, kel asub jõukus majas, ei oska iialgi ette kujutada, et mõni ta omastest võiks puuduses elada. Mul on naine ja neli last, kõige suurem on alles kaheksa-aastane... Nüüd aga juhtus niisugune rumal õnnetus, et kooli rahad on mu käes... kokku sulanud...»

«Varastasid nad endale, tähendab?» küsib taat kurjalt.

Poeg tahab nagu vastu vaielda, ei tee aga seda ja noogutab vaikselt.

«Jah, nimetagem asju nende õige nimega — varastasin nad endale. Ja varsti pean perekonna maha jätma, et vangi minna... Aita, aita, kui sa iganes suudad!»

«Ei, ma ei aita sind,» ütleb taat pikkamisi.

Poeg astub korraga üsna voodi ette ja hüüab hädaldades:

«Isa, kõigi pühade nimel ma vannutan sind — ai-ta! Kui ma homseks raha tagasi ei pane, ei tea ma üldse

enam, mida ette võtta. Sul jäi ju talukoha müügist raha üle, eks ole... vana vene kulda, mis on nüüd kõrges hinnas... Müü see ära! Sa oled juba vana inimene... väga vana inimene... mis sa tast hoiad! Mind sa aga päästaksid sellega... ja mitte üksi mind, vaid ka mu naise ja lapsed! Ja... ja... meie perekonna hea nime! Halasta, ära ole südametu, isa!»

Nutuse näo ning nutuse häälega härrasmees tuleb veelgi lähemale, ta ülahuul pärlendab higist, ta pühib abitult üle põskede ja lauba, nagu püüdes sealt midagi eemaldada. Taat näeb ta pakse, lihavaid käsi kramplikult risti surutavat ja ahastava jõuga taskurätti muljuvat, ta sõrmeliigesed muutuvad sellest valgeks, ta silmad on nüüd lausa märjad. Kuid taat jääb endiselt kangekaelseks, ja see ahastav pilt ei liiguta teda põrmugi. Ja kuigi poeg ikka oma nuuksuvat hädaldamist ei jäta, ütleb ta äkki südametäiega:

«Oled nagu vana eit! Tõeline mees pooks enda sinu asemel üles, kui ta muud abi ei leiaks! Ma ju ütlesin juba, et sa ei saa minult sentigi. Ja üleüldse... mul polegi enam raha.»

«Sul on raha, isa! Ma tean, sul on raha!» hüüab Hendrik, iga sõna ägedalt alla kriipsutades.

Järsku tunneb Mattias Lukk, et nüüd-nüüd peab ta rääkima, — see, mis on pikkade aastate jooksul ta südamele kogunenud, hakkab käärima, otsib väljapääsu. Sõnad tõusevad kurku, lausa kuhjuvad keelele, ta keha on tuim ning nõrk, ta pead aga valitseb otsekui klaasine selgus, mis annab teravad piirjooned pisimalegi mõttekesele. Ja ta ütleb väriseva häälega, ajades enda nüüd vaevaliselt istukile:

«Nii jah, nii jah, kuidas siis teisiti, — eks mina olen nagu see kask, millele sa võid igal kevadel augu tüvesse puurida, et jälle uut mahla saada. Aga keegi ep ole veel

mõtelnud mu juurtele vajalikku rammu laotada, mitte keegi teist kolmest! Koolitasin teid, matsin teie nahka kogu oma varanduse . . . isaisade talu, karja, isegi viljaseemne, — kõik, kõik muutsin ma pikkamisi teie õppeaastateks. Ja olen ma's kunagi teile etteheiteid teinud või teid milleski süüdistanud? Ei ole! Süda kipitas sagedasti sees, aga suu seisis vait. Enam kui kahekümne aasta jooksul sain ma igaühelt teilt vaevalt neli-viis kirja, mis seisid alati koos . . . vaevalt mõnest sõnast: «Elame kenasti. — Kõik muutub kord-korralt paremaks. — Sündis laps. — Palgad on enamjaolt rahuldavad. — Ja sina, taat, sa ju ikka püsid veel jalul? Jumalaga!» Kas keegi teist kutsus mind kunagi endale külla? Ei kutsunud! Arvasite vist, et teen teile häbi oma talupoja-kommetega. Kui ma siis viimaks nägin, mihukesteks elajaloomadeks olite mul kasvanud, ütlesin ma endale, et siitsaadik ei ole mul enam lapsi. Saad aru — mul ei ole enam lapsi! Mine oma teed ja ära vaeva ennast asjata: niikuinii oled sa oma plaanid liivale ehitanud!»

«Ma hukkun . . .! Isa, ma hukkun!» palub poeg kartlikult.

«Hukku!» ütleb taat.

Äkki kuuldub koridorist samme, mis tulevad lähemale, komistavad, püüavad tabada õiget suunda. Need on võõrad sammud, iseloomustavad oma kobavas ebakindluses, ettevaatlikkuses ning hiilivas ajakülluses. Siis peatutakse, kratsitakse tikke, ja keegi koputab korraga kõvasti vastu ust, ootab veidi ja koputab siis jälle.

Isa Mattias püüab ennast vaevaliselt istukile ajada ja küsib:

«Kes seal on?»

«Politsei,» vastatakse väljast.

«Palun aga lahkesti sisse astuda!» hüüab taat.

Kuid poeg on järsku muutunud, seisab julgena ega liigu paigastki. Taat näeb kolme meest tuppa tulevat, kolme rahulikku, tõsist meest, kellest esimene võtab taskust neljaks kokkumurtud lehe. Ta tahab ütelda, et mingu nad juba minema, kõik, ta poegki. Kuid sõnad jäävad suhu kinni, kleepuvad keele ning huulte külge, ta suudab veel vaid tasakesi ümiseda. Siis lausub vangistatu koguni ükskõikselt, otsekui ei puudutaks see kõik, mis siin praegu sünnib, hoopiski enam teda ja ta elu:

«Hea küll, isa. Anna mulle andeks ja — vabanda. Mis seal's ikka teha... Võib olla, et see peab nii olemagi.»

Ta võtab taadi lõdvalt allarippuva käe, surub seda ning pöördub minema.

Tuppa sigineb vaikus.

4.

Järgmisel hommikul ärkab isa Mattias väga hilja. Veider küll: ta on maganud kogu öö, pole kordagi selle aja jooksul virgunud, ta tunneb end nüüd koguni hästi. Isegi need rahutud ja rabelevad unenäod, mis jälgisid teda seni oma painajalikkusega, ei seganud teda täna ta sügavas unes. Ta naeratab ja mõtleb, et nõnda siis läheb ta varsti tööle... muidugi, ei maksa ju põhjusetult laiselda.

Kuid ometi ei jõua ta ikka veel tõusta. Kogu keha on veelgi nõrgem-lõdvem kui õhtul, tundub nagu vedelana, võib nagu iga pingutuse juures kuhugi vajuda või tükkideks jaguneda. Ta püüab pead tõsta — see on kohutavalt uimane ja väga raske; ta tahab kätt liigutada, — see ainult võpatab korraks ja jääb edasi lebama; ta püüab jalga suuri pingutusi tehes kõveraks tõmmata — varvastes ja säärtes tundub lõdisemapanevat külma

tardumust. Siis muutub ta pea kuidagi väga-väga raskeks ning tuimaks, midagi läheb seal vastupandamatu jõuga segi; ta hakkab magadisõlgedest juba ammu äramüüdud kuldmünte otsima, et viia neid ... oma õnnetule pojakesele ...

Viimaks jääb ta jälle veidikeseks ajaks tukkuma ning näeb kohe unes jubedusttekitavalt suurt rotikarja, kes jälgib teda piki tühja karjatanumat. Ta jookseb, jookseb, jook-seb ... ta jalad on aga hirmus rasked, ja rotid jõuavad talle aina lähemale, aina lähemale. Ja siis ongi nad kohal, oo, issand jumal, kuidas nad talle kallale tormavad, kuidas nad mööda ta riideid üles ronivad, hambad ta kätesse löövad, isegi ta ihupõue poevad ...!

Ta ärkab sellest, et keegi teda raputab. Ikka veel hirmust ning tülgastusest värisedes ajab ta silmad suurte pingutustega lahti ja näeb kapten Meost voodi ees seisvat, taldrik toiduga käes. Kuid juba ainus pilk rasvaselt läikivatele vorstilõikudele paneb ta südame kohe pööritama, ja ta hüüab:

«Vii ära, vii ära ... ma ei ta-ha ... vii ära!»

Kuid tõepoolest suudab ta nende kavatsetud sõnade asemel vaid vaevaliselt ümiseda:

«Mm-m ... mmm ... aa ... m-m-m-a-a!»

«Nonoh, mis sa ütlesid?» küsib kapten Meos ja kummardub nüüd üsna haige sõbra kohale.

Mattias Lukk kordab jälle:

«Mm-m ... aa-a-a ... mmm-a!»

Vaikus. Isa Mattias kohkub hirmsasti oma hääle kinnisest kõlast ja asjaolust, et ta keel ning kurk ei suuda enam ta mõtteid väljendada. Ta silmad on nüüd suured, nagu pungi tõusnud, ta laup ja põsed kattuvad kiiresti külma higiga, otsekui mingi nähtamatu niit rebib äkitselt ta suu viltu. Ta pingutab meeletult, see ei aita aga midagi, ta nägu on nüüd kohutavalt moonutatud ja ta

suudab ikka vaid ümiseda: «Mm-m... mmm-aa... mmaa!» Ta kaelasooned hüplevad naha all, meelekohtades taob kiiresti ning valusalt. Ja korraga hakkab kogu muugi keha kiiva vajuma, — üks õlg tõuseb teisest kõrgemale, nägu pöördub viltu lae poole, just nagu tahaks ta seal midagi hoolikalt üle vaadata, alumine huul vajub lõdvalt alla ja kattub otsekui sinaka koorega.

«Jah, vana, nõndapidi paistab see tõesti olevat — armas jumal on oma kurja sõrme su külge pistnud...» ütleb kapten Meos viimaks viivitades.

«Aa-a-a... a-a-a... am-a-a-a!» häälitseb Mattias Lukk kuidagi nukralt ja higistab nüüd nii tugevasti, et isegi mööda ta kestendavat, tillukeste soonekestega kaetud nina veerevad alla suured, rasked ning külmad pisarad.

Kapten Meos istub voodi ette toolile, laskub kühmu oma jämedate kondiste põlvede kohale. Kui ta varahommikul siin toas käis, oli ta kindel, et just nõnda see päev varem või hiljem lõpebki, ja ta on rõõmus, et vana sõber on kaotanud ainult kõnevõime. Suu liigub, käed ja jalad kah... liiguvad veel... noh, taevas olgu tänatud, et tast veel niigi palju järele jäi! mõtleb ta nukralt, otsib taskust liigendnoa, lõikab tillukese tüki pehmet teevorsti ja ütleb hellalt, nagu haigele lapsele:

«Võta, võta, vennas, ja katsu alla neelata! Tuleb süüa, et kiiremini kosuda!» Ning õnnestumist nähes lisab ta kohe naeratades: «Nii, nõnda, see pole paha. Nüüd aga tahaksin ma sind veel liigutada. Su liikmed — nagu näha — ei ole veel surnud, sellepärast oleks ülekohus lubada vaenlasel ka nendesse asuda. Mis arstid sulle ütleksid, seda ma ei tea. Aga vana kindel komme on liikumine. Pärast aga hõõrume sind veel viinagagi üle... Noh, teeme siis proovi, vana sõber!»

Hirm ja ahastus annavad isa Mattiasele juurde uut jõudu. Kui vana merekaru teda kaenalde alt toetab, tõuseb ta suure vaevaga istukile ja ajab enda siis püstigi. Ja kapten Meose käele toetudes ning iga sammu juures tugevasti vaarudes läheb ta akna juurde, et vaadata jälle viivu aega ümbritsevatele põldudele.

«Näed sa, pole väga vigagi!» ütleb kapten Meos, püüdes teda oma kerglase tooniga julgustada.

Kui sõber jälle alla tänavale siirdub, tõuseb Mattias Lukk veel kord voodist, toetab käed seinale, nihutab enda pikkamisi edasi. Jah, kindlasti on see nii, — ta peab hästi palju liikuma! mõtleb ta ikka kuidagi väga-väga vaevaliselt. Juba paari tiiru järel arvab ta tunda võivat, kuidas vasakpoolsesse jalga jälle nagu uut jõudu voolab.

Kuid ometi on ta liiga nõrk suurematekś pingutusteks, ja juba varsti heidab ta tagasi voodisse. Siis katsub ta ettevaatlikult üksikuid sõnu pomiseda, peab aga selle siiski jätma, kuna ta kurgust kostab endiselt vaid abitut üminat.

Veidi hiljem tekib taadi ajudes jälle nagu tihe ämblikuvõrk; ta mõte ei suuda sellest kuidagi enam läbi tungida; talle näib äkitselt, nagu oleneks ta tervekssaamine ühest ja ainsast asjast — isatallu tagasipääsemisest! Muidugi — juba nüüd kohe otsib ta üles selle tillukese pakikese, milles peab peituma enam kui sada kuldrubla, paneb riided selga, läheb politseisse. Ta tasub sellega Hendriku puudujäägi, saab poja vanglast vabaks, ja nad sõidavad juba homme maale... Hendrik on tugev ja terve töömees, kellel ei maksa ometi linnas närbuda, ka ta ise kõlbab veel paljukski!

Samas aga katkeb see ajudele heitnud ämblikuvõrk nagu kerge unekirmetis. Ta kuuleb tänavate kära, valjuhäälдajate huilgamist, autode röögatusi all kivisillu-

tisel... ja ta mõistab jälle oma tõelist seisukorda! Suurte rottide jooksmine laelaudadel sunnib teda tänagi mõtlema hoovil elutsevale veovoorimehele, — kui need ilged röövikud juba eelseisval ööl temagi kallale tulevad...?!

Korraga meenutab taat üht juhtumit oma ammusest noorusest. Talukarjane leidis soost hobusevarga laiba, mis oli seal vedelnud ainult neli või viis päeva. Ja ometi polnud see enam inimene, ei! Silmi sulgedes näeb ta enda ees veel praegugi mehe surnud liha, mis paistis lindudest ja metsloomadest puruks rebitud naha all libedana ja kollakaspunasena; raisakull oli välja nokkinud vaese hädavarese silmad, mingi hulkuv kiskja ära närinud ta põse ja nina, mudaputukad tema käsivartesse ning säärtesse uuristunud... Kui nad talle mütsi paremini pähe tahtsid asetada, langesid ta juuksed samblale nagu pleekinud takutuustikesed, tihedasti täis pehmeid, kiiresti laiali roomavaid vaglakesi. Ja hais... hais... see kohutav, kõikjale leviv hais, mis jäi kauaks ajaks rõivastesse ja sõrmedele... hais, mida ta arvab tunda võivat täna siin poolhämaras toaubrikuski...!

Kuid taadi mõte läheb veelgi edasi. Vanad tuttavad, kellega ta on aastate eest ühes lauas istunud, omaksed, kelle juures ta võõrsil käis, isa ja ema, kes olid teda kasvatanud... Mädanemine, mädanemine, mä-da-ne-mi-ne! Ning järsku paisuvad kõik need haiglaselt erksad kujutlused otsekui jubedateks viirastusteks paratamatult lagunevast inimkehast, mis lebab kuskil üsna ta läheduses, vististi temaga ühe teki all... «Rotid, rotid, rotid... oo, need rotid!» mõtleb ta üminal.

Kogu õhtupoolik möödub magades. Kui ta kella viie paiku ärkab, on kapten Meos jälle ta juures. Nüüd ei piina mõte surmast teda enam endise painajalikkusega,

selle asemel on ta meel aga nii kurb, et pisarad nagu iseenesest voolama hakkavad.

Vana sadamatehulkur ütleb, imedes närviliselt oma tühja piibunosu:

«Jäta, vennas, ära päris lapseks muutu! Sellega tuleb leppida nagu kõigega maailmas, — ühte punkti jõuame me varem või hiljem välja. Sina pole maailmas veel kuigi palju kannatanud, aga hädasid on ümberringi hirmsaid nagu põrgus. Inimesed pehkivad elusalt just nagu põletikus puud... kuni härra kurat viimaks nende hinged pärib... Mõnegi mehe päevad on nagu sellel siilil, kelle ma kord haledusest ära uputasin. Ta oli haavata saanud, ta haav oli pahaks läinud, ja ühel päeval jooksis ta minu juurde. Ma olin sel korral oma venna juures nõnda-ütelda leiba luusse laskmas. Ei läinud mööda ainustki päeva, mil see muidu kartlik loom ei oleks mu teele sattunud, ja mul polnud kaua aega aimugi tema hirmsast hädast. Aga siis kord tuli ta üsna mu jalgade ette ja ootas. Ja kui ma ta ettevaatlikult sülle võtsin, nägin ma kohe, kuidas lood seisid... Ta elas, ta jooksis, ta otsis oma igapäevast toidukest, aga ta ussitas samal ajal kogu oma okkalise vammuse alt. Ja vaat siis hakkas mul tast kahju ja ma hoidsin teda veetünnis, kuni ta... vait jäi. Vaat vennas, see oli kannatus!»

Isa Mattias näib midagi tahtvat, häälitseb vaevaliselt:

«Aa... mmm... aammaa-a!»

Kapten Meos vaikib, võtab siis taskust paberi ning pliiatsi, ulatab selle sõbrale. Veidi hiljem ta veerib:

«Kutsu mulle arst.» Ning selle all: «Raha on kapis.»

«Seda me teeme kohe... nagu õlitatud välk!» ütleb vana merekaru ja tunneb järgmisel hetkel ka ise oma kohatu nalja üle piinlikkust. Ta vaatab nagu süüdlaselt põrandale ja lisab: «Kahe minuti pärast olen ma tagasi.»

Doktor Kadarik tuleb alumiselt korralt oma pikas valges töökitlis — ta on parajasti jutulesoovijaid vastu võtnud ja pole seda hariliku kuuega asendada jõudnud. Komistades pimedas koridoris, — tõugates pea vastu ülemist uksepiita ja virutades põrandal seisvale teekannule vägeva jalahoobi, — astub ta kohe voodi ette. «Nonoh, see vahva taat on niisiis mõneks ajaks puhkama heitnud!» hüüab ta oma elukutsest tingitud valelikkusega, istub, asetab käed põlvede vahele ja viskab kapten Meosele nagu juhuslikke küsimusi. Oma kaks krooni kätte saanud, ütleb ta koridoris, et tema poolt kirjutatud arstimit võiks edukalt asendada ka lihtsa kaevuveega: see on surm, selle vastu ei saa võidelda enam targemadki eriteadlased! Ja ta tahab ruttu alla joosta, kuna vastuvõtutund pole ju veel möödunud.

«Kas te arvate, et lõpp tuleb... varsti?» küsib kapten Meos ja peatab ruttava asjamehe kitlikäisest.

«Raske, väga raske ütelda... Võib ju olla, et ka varsti,» vastab arst põiklevalt.

Ja juba järgmisel hetkel kaob ta lai turi trepikaevu.

Kapten Meos läheb tagasi tuppa ja ulatab isa Mattiasele jälle paberilehe ning pliiatsi. Ja veidi hiljem ta loeb:

«Mis arst rääkis?»

«Ta ütles, et mõne päeva pärast oled sa terve nagu purikas,» vastab kapten Meos pikkamisi. Kuid õnnetu sõbra rõõmsamaks muutuvad silmad teevad talle haiget; ta lisab jälle hästi lärmakalt: «Kas ma ei kõnelnud sulle — see ei tähenda midagi. Et su hääl ivake krigiseb ja kragiseb, kurat temaga! Sa ei taha ju enam kontserte anda, eks ole? Nüüd aga keedame sulle jälle kuuma teed, see elustab sind paremini kui kõik muu maailmas.»

Mattias Lukk noogutab ja naeratab tänulikult.

Siis tuleb pikk rida väga igavaid päevi. Väliselt ei

muutu ta tervise juures midagi, — ei pahemuse, ei ka paremuse poole. Ööd mööduvad rahutus visklemises; ikka on ta maal, ikka künnab või äestab ta oma põlde, ikka niidab ta kaera ja kogub rukist. Või ta lebab paksus pehmes rohus ning puhkab, puhkab, ta pea kohal aga sumisevad mesilased, ta nägu puudutavad aga kasteheinad ning värelevad rohulibled.

Kord õhtul magama jäädes viirastub talle, nagu oleks Hendrik juba vangist välja tulnud ja nagu valmistuksid nad seltsis koju minema.

Kella kümne paiku tuleb harilikult kapten Meos, et anda talle süüa, et rääkida kõige põnevamaid tänavauudiseid, et targutada oma targutusigi. Aga õhtupoolikud suruvad taadi ikka hämarasse poolteadvusse, ning siis võib ta vahel tundide viisi pomiseda mingit lihtsat sõnajupikest, mille tähenduse on ta küll ju ammugi unustanud.

Kuid reede hommik saabub ühes otsustava kriisiga, — vaevalt avab taat silmad, kui ta juba mõtleb, et just nimelt täna tulebtal kindlasti koju sõita. Talle näib jälle, nagu oleks ta linna asunud alles hiljuti, alles mõni aasta tagasi, ja nagu peaks ta nüüd tingimata siit lahkuma. Miks see Hendrik ometi kord ei tule, jah, miks ta ei tule juba, kuhu ta ometi nii kauaks jääb...? Kui ta lühikeseks ajaks unne suigub, näeb ta ikka tolmust maanteed, mida mööda ruttab ta edasi kord jalgsi, kord oma kõrgel vedruvankril sõites.

Õhtul ilmuvad teda peale kapten Meose vaatama teisedki koridorinaabrid — turukubjas Paulsen-Mihkel ja viis linnatöölist. Nad seisavad reas ta voodi ees, täidavad oma suurte kondiste kehadega peaaegu kogu toa, vaikivad, vahivad teda väsinud silmadega. Ta ei tunne neid enam, kuid miskipärast näib talle, nagu oleksid just need kuus süüdi Hendrikust poja hilinemises. Ja ta

hakkab vihaselt pomisema, püüdes neile mõista anda, et nad end siit kohe koristaksid.

Samal ajal ei unusta ta aga silmapilgukski, et varsti algab sõit, — koju, koju, tarvis on ju ometi kord koju jõuda! Päike loojub, ilm läheb hämaraks, tänav häälitseb hoopis teisiti kui harilikult — kärsitult, nagu millegi pärast pahandades. Üle suure kivikasti langeb sügav rotilõhnaline vaikus, mis katab kõik läheduses nagu paksu niiske riidega, mis surub, rõhub, kägistab halastamatult, röövib ta rinnust viimsegi õhuraasu. Kuid Hendrik ei tule veel, ei tule ikka veel, ei tule ikka veel!

Korraga läbib tühje koridore järsk häälterüsin, mis veereb edasi-tagasi, põrkab vastu seinu, kumiseb kõigis hämarates nurkades. Naerdakse, hüütakse üksteist, kilgatakse, irvitatakse. Keegi jookseb müdinal mööda kiviastmeid üles ning alla, peatub, plaksutab käsi, röögatab, läheb tagasi. Siis imendub too ootamatu lärm nagu mingisse sügavasse ning musta kraavi, jääb õige vaikseks ning hakkab veidi hiljem kostma hoopis mujalt, — läbi põranda, otse ta sängi alt. Ja üks vaevaline, sajast kohast rebenenud mälestus ütleb isa Mattiasele, et nüüd algab kuskil seal rõõmus pidutsemine, et elu seal jätkub endise hooga, et mitte kuskil ei hoolita enam ei temast ega tema saatusest.

Aga Hendrik ei tule ega tule!

Ei tule ega tule!

Hendrik... ei... tule... ega tule! Ei... tule... ega... tule!

Isa Mattias on nüüd väga väsinud ja tahaks enne minemahakkamist veidi puhata, ta ei saa aga selleks aega, ta peab ju ärkvel olema, ta peab ju ootama! Aga... Hendrik... ei... tule... ikka... veel!

Äkki haarab taati jõuetu vihahoog, — kurat neid

võtaks, kas nad julgevad siis tõesti ta poega temast lahutada?! Õise linna kära ühineb advokaat Nilsi piduliste laulujorinaga... seal ta ongi, see vaenulik, kuri jõud, mis tuleks purustada, hävitada, jalge alla trampida! Ja kui see tehtud oleks, saabuks kindlasti Hendrik, ja siis sõidaksid nad koju!

Seda valutavat mõtet mõteldes jääb isa Mattias jälle tukkuma. Ja kohe näeb ta oma viimase unenäo, millesse on koondunud nüüd kogu ta ülejäänud eluraasukesed.

Ta tõuseb voodist, ta väljub, ta läheb trepist alla; ta jõuab tänavale; ta suundub nobedasti astudes üle kuupaisteliste platside, ruttab mööda kõnniteid edasi, läheb läbi parkide... üha kaugemale, üha kaugemale... Ta sammub, sammub, sammub, ja tal on kirka käes, ja ükski jõud ei suuda teda enam ta teel peatada.

Korraga märkab ta, et linn on lõppenud ja et selle järel tulevad külad. Ning läbi saabastegi kastese rohu kargust tajudes hakkab ta nüüd edasi minema mööda lagendikku läbivat laia teed, millest mõlemal pool avarduvad niidetud sügisesed põllud.

Koit tõuseb üle majakatuste.

Ta peab tõttama... et õigeks ajaks pärale jõuda.

1934

Joosep ja Maria

1.

Pimedus hakkas laskuma ja käratsev peatänav puhkes leegitsema värvilistes reklaamtuledes. Piki kõnniteid voogas laupäevaõhtune sumisev rahvamurd. Suurtest vitriinidest langevas valguses tantsisid lumeräitsakad. Lähenev öö tõotas muutuda lõppevast päevast külmemaks: niisketel aknaruutudel võis juba seletada tekkivate jäärooside piklikke vööte.

Maria oli hilinenud ja püüdis kiiresti oma tööga valmis saada. Kell kõrvalruumis lõi viis. Üksteise järele olid kõik kaasametnikud juba lahkunud; riiulitel lamavad raamatuvirnad levitasid igavust ning tegid südame nukraks. Kuskil kaugemas majatiivas hakkas rütmiliselt mürisema suur trükimasin. Kui ta seda viivuks kuulama jäi, tekkis tas tunne, nagu tuleks see sügav, lõõtsutamist meenutav ähkimine teda ümbritsevatest kiviseintest; põrandki jalge all paistis tasa-tasa värisevat, otsekui pingutaks seda nähtamatu surve, püüdes kõigest jõust esile purskuda.

Maria ohkas, lükkas korraldatavate arvete pakid kõrvale. Veel kunagi seni polnud ta endas säärast ränka üksildusetunnet tajunud, säärast sügavat kurbust, säärast tasast valutekitavat mõttetuse-tuska. Ta kujutas

järjest suureneva vastumeelsusega, kuidas ta varsti koju läheb, kuidas ta pimedaid koridore läbib, kuidas ta tubadesse jõuab, mis on sama vaiksed ja sama tühjad, nagu need siinsed kõledad kontoriruumid. Jah, mitte keegi ei oota teda, ei rutta talle vastu, ei tunne ta tuleku üle heameelt... mõtles ta. Ja sel hetkel, kui ta seda mõtles, tundis ta tülgastust kogu oma nurjuva elu pärast, — kas see polnud siis tõesti rumal ning ülearune, pühendatud vaid sellele, et rahuldada korralikult funktsioneeriva inimkeha algelisi vajadusi!

Ikka veel hajameelselt kuulates vägevate trükipresside mürinat, tõusis Maria viimaks oma kohalt, lukustas laualaeka ja hakkas minema. Väljas oli juba pime. Loendamatute astuvate jalgade kahin, omavahel juttu ajavate ning naervate häälte ebamäärane sumin ja siitsealt esile kerkivad rõõmsad naerupursked, — kõik see hakkas kohe und laugudele kiskuma. Üksikud möödujad peatusid viivuks raamatukaupluse vitriini ees, et heita pilku äsja ilmunud uudisteostele, ja et nõnda kogunenud inimsalgast mööda pääseda, läks ta üle tänava.

Ent siingi oli rohkesti kõndijaid. Noored üliõpilased, edevad oma värvimütsides, vaatasid teda teeseldud uljusega silmi välgutades; lõtvade nägudega härrasmehed paistsid teda korduvalt paljaks rebivat oma ihalevate pilkudega; rohelised poisinolgid riivasid teda möödumisel, hakkajad nagu noored kuked, kes püüavad endile kõigest jõust tähelepanu tõmmata. Vestluskatked, mis olid täis seda ühe sugupoole egoistlikku jahimehetungi teise sugupoole järele, saatsid teda igal sammul.

Sellelt liialdatud kujutluselt libises Maria mõte märkamatult edasi, muutus rahutuks, tegi käänakuid. Ja ta jõudis tänagi välja... laste juurde. Jah, näeb jumal, ta elu oleks tõepoolest hoopis teistsugune, kui tal oleks

hiljuti purunenud abielust, millesse ta oli enam kui kümme aastat kätkenud oma armastuse kogu jõu, oma küpse kire kogu tulisuse, kui tal oleks sellest abielust järele jäänud vaid toogi mälestus, — tilluke vilgas olendike, kellele ta võiks nüüd pühenduda, kelle eest hoolt kanda, kelles omaenda kahanevat elu edasi soojendada. Ja haaratud närvilisest vajadusest kibedasti nutma hakata, peatus ta viimaks kuskil pudupoe akna all, et endast taas võitu saada, et jälle pisut rahuneda.

Nõnda seisis ta veidi aega liikumatuna oma kohal, vahtis kirevaid väljapanekuid, püüdis möödaminejate eest oma erutatud ilmet varjata. Sumisev rahvahulk riivas teda aeg-ajalt; kõik näisid millegi üle rõõmu tundvat. Ning suutmata seda lõbusat, oma olemasolust rõõmu tundvat sahinat enda ümber kauemini taluda, pöördus ta kärmesti pimedasse põiktänavasse, vanale kindlusevallile, mille nõlva taga asus suur kivikasarm, kuhu ta oli pärast mehest lahkuminekut elama asunud.

Maria peatus siin, toetas käed järsku serva piiravale käsipuule. Nüüd, mil ta nägi kogu linna enda ees lamavat, kõikjal aina valgustatud aknad, vastu heledat taevafooni esile sirutuvad suitsusambad, katusekelbad, massiivsed ja rasked nagu suured lõualuud, tundis ta korraga kibedat kadedust kõigi nende vastu, kes on temast õnnelikumad. Jälle liialdusse kalduv mõte ütles talle, et enamikus neis majades istuvad emad oma lastega, kelle heaks võib iga tõeline inimene ohverdada oma isikliku heaolu, isegi oma elu. Keegi läks tema selja tagant mööda. Kui ta hajameelselt ringi vaatas, nägi ta piki lumist kõnniteed alla ruttavat noort naist kahe heledasse palitusse rõivastatud tüdrukukesega, kes vaatasid teda möödumisel oma suurte, valgust püüdvate silmadega.

Maria jälgis minejaid seni, kuni need kadusid kuhugi nurga varju. Kuna mõte peatsest kojujõudmisest oli talle endiselt vastumeelne, hakkas ta jälle orus asuvat õhtust linna silmitsema. Kui mõne akna taga tuli kustus, pidi ta tahtmata kujutlema, et kindlasti pandi seal lapsed juba magama...

Korraga meenus talle Alma Madisson, üks tema väheseid sõbratare, südamlik, valgevereline naine, kes oli abiellunud alles mõni aasta tagasi ja omas juba kolm toredat tütart. Ja ta kujutles lausa lapsiku heldimusega, kuidas ta praegu sellele tublile perekonnale külla läheks, kuidas teda seal lahtiste kätega ja lahtise südamega vastu võetaks, kuidas temagi, mahajäetu, saaks nõndaviisi tillukese kübeme perekonnakolde mahedast soojusest.

Ta hakkas kohe piki vanade pargipuude vahel sirguvat teed edasi minema, sinnapoole, kus ta teadis Alma Madissoni, oma sõbratari, elavat. Ent juba varsti taipas ta, et nõnda talitades teeks ta vaid rumaluse. Ning selle asemel, et jätkata teed endises sihis, käändus ta nüüd hoopis teisale ega peatunud enne, kuni jõudis välja tohutu suure eesukse juurde, mida parajasti sulges habemik kojamees.

Kui ta eeskojas elektri põlema süütas, oli tal tunne, nagu peaks ta ootama kellegi vastutulekut. Siis läks ta tuppa, istus sohvale ning püsis nõnda tükike aega liikumatult, käed vastu nägu surutud.

Et sellest sihitust õhtukurbusest lõpuks ometi jagu saada, heitis Maria juba varsti voodisse ja kustutas tule. Kuid kogu öö magas ta väga rahutult. Ebamäärane tunne, nagu silmitseksid teda praegugi veel kaks heledasse palitusse rõivastatud last, suurenes, aina suurenes. Ikka oli tal vaja kuhugi minna; ikka aga segati teda selles; kui ta endaga viimaks valmis sai, märkas

ta kohkudes, et tal oli seljas vaid öösärk, mida kõik silmitsesid. Või ta nägi end ikka veel sohval istuvat ja üha edasi nutvat, sõrmed, rinnad, õlad üleni märjad voolavatest pisaratest.

Kui ruutude taga viimaks valgeks läks, oli ta sellest kauasest vähkremisest peaaegu haige. Ta lamas nüüd edasi lahtiste silmadega, käed kukla all. Läbi jääroosilise klaasi puges sisse otsekui värisevat uduvina, tuhkjas hämarus levis üle põranda. Tapeetide suured roosid paistsid talle vastu ähmastena ja sulavalt pehmetena. Üks auto sõitis mööda, turtsudes vihaselt tänavanurkadel, nagu kiskja, kes kardab, et ta saak tal käest ära libiseb.

Viimaks tõusis Maria ning astus peegli ette. Nagu igal eelmiselgi hommikul, nõnda hakkas ta ka täna end selles teraselt silmitsema.

Kuigi ta oli oma välimust uurinud juba loendamatutel kordadel, näis talle ometi, nagu taipaks ta oma naiseliku kauniduse allakäiku esmaselt alles täna. Tõmmu, vananema hakkav nägu peaaegu süsimustade juuste raamistikus; tumedad, kanavarvastest ümbritsetud silmad; närviliselt liikuvate sõõrmetega sirge nina; kuivama kippuvad, paljudest põikikortsukestest lõhestatud veidi paksud huuled. Pikkamisi juhtis ta pilgu mööda voldiliseks muutuvat kaela alla, avas särgi, silitas sõrmeotstega kollakalt läikivat õlanahka, mis tundus veidi niiskena hiljutisest magamisest. Pikk, pisut lihavusele kalduv, kuid siiski veel küllalt sihvakas, tugevate jalgadega ja laiade, nagu raseduseks loodud puusadega neljakümne-aastane naine täis küpset elujõudu. — Tõesti, tal peaks olema vähemalt kaks last! mõtles ta abitult muiates. Siis muutus väljas juba üsna valgeks; ja ta pöördus viimaks peeglist eemale, ohkas ning kustutas elektri.

Kuid juba varsti hakkas tal väga igav ja ta lülitas valguse uuesti sisse. Oli kuidagi naerma-ajavalt mõttetu kujutada, et ta peaks ainult endale laua katma, et ta peaks varsti ihuüksi sööma istuma, et ta peaks siis köögis nõudepesemisele asuma... ihuüksi, ikka ihuüksi...

Ta võttis öökapilt vana ajaleheromaani, luges mahemagusaid lapsikusi. Issand jumal, kui vaikne oli kõikjal ta läheduses! Muinasjutt moodsast kuningapojast-rahamehest, kes suuremeelselt naib moodsa hanekarjuse-masinapreili, hakkas tekitama seletamatut vajadust jääkülma, karastava vee järele, mida võiks suurte lonksudega neelata või millega võiks end koguni üle valada...

Kui kell lõi kümme, heitis ta raamatu kõrvale.

Ja otsustas jalutama minna, et pääseda kasvõi tunniks sellest hirmsast tühjusetundest, mis varitses teda kodus igast seinapraostki.

2.

Möödunud nädalaga võrreldes oli ilm täna tuuline ning väga külm.

Öösel oli lund sadanud; see varjas tänavaid õhukese, helevalge korraga. Telegraafitraadid undasid tõusvas kirdetuules. Juhtus vastu ainult üksikuid sihitult luusijaid, — mehi tumedates talvepalitutes ja kõrgetes talvemütsides, lihavaid prouasid, kes jalutasid oma niisama lihavaid koeri, lõbusaid moorikesi süsimustades villastes sallides, kelle tee viis nähtavasti palvemajja, koolitüdrukuid oma sõpradega, gümnasiste oma sõbrataridega. Kustki kahekordsest kivihoonest, vististi selle katusekambrist, kostis alla grammofoni vingumist, saa-

detud joobnud meeste mitmehäälsest lõbusast möirgamisest.

Maria jalad hakkasid juba varsti talvepakasest valutama; kuid ta ei pöördunud siiski tagasi, muidugi mitte, peab ta siis jälle nelja seina vahel igavust tundma! Tuul puhus nüüd otse näkku, puistas ta üle peene tuhkja lumega, pani näo hõõguma. Pikkadeks ribadeks hargnev pilv tõusis linna kohale, tekitades kujutluse, nagu oleks kustki majade tagant taevasse kerkinud muinasjutuline linnusulg.

Keegi lähenes talle selja tagant ja puudutas teda varrukast. Vaadates tüdinenult üle õla, nägi ta noort sihvakat daami, oma mehelolevat õde. Ja ta küsis vaikselt, kuna see kohtamine teda eriti ei rõõmustanud:

«Sina, Aada?»

«Mina. Lähed vist kuhugi...?» sädistas õde rõõmsalt. «Ju-mal tänatud, et ma sind siiski kohtasin! Meile, tead sa, tuli ootamatu külaline. Palun, palun, ole nii kallis, saada mind pisut maad!»

«Hästi, seda võib,» ütles Maria ja heitis mõtliku pilgu Aada moodsa kübara taga avarduvale õrnroosakale taevarannale.

Äkki mõtles ta, kui hea oleks praegu pikali heita, silmad sulgeda ja sügavalt uinuda.

Kuuldavalt aga ütles ta:

«Nii, külaline? On see ehk mõni m e i e sugulastest? Ega ometi viimaks Paul?»

«Ei,» raputas õde pead. «See on, tead sa, minu mehe noorem vend. Hendrik. Teenib Tallinnas ministeeriumis. Sa peaksid teda ju meie pulmadest saadik mäletama, eks ole...?»

«Mäletan,» noogutas Maria.

Samal ajal, kui ta katsus veidi üksikasjalisemalt meelde tuletada seda elumehelikku kergatsit, kes oli

joobnuna ligi kippunud isegi oma lihase venna naisele, pidi ta järjest tõusva üllatusega õe liialdatud ülistusi kuulama. Hendrik olevat rääkinud nõnda; ta olevat õelnud sedasi; ta olevat meie riikliku elu uusimaid sündmusi iseloomustanud nii ja nii! Oli midagi lausa vaimustusega kaasaelavat neis kiiresti lauseteks korralduvates sõnades, selles helisevas hääles, igas hoogsas liigutuses, millega Aada püüdis iseloomustada oma noort küdi. Kui nad peatänavasse jõudsid, kuulis Maria teda jälle sosistavat:

«Ma ütlen sulle, mu armas, ta on lihtsalt ületamatu! Ü-le-ta-ma-tu, jah... tead sa! Joosepi juuresolekul püüab ta küll hästi tõsine olla, kui me aga kahekesi jääme... iss-ssand küll! Kahju, et sa ei kuulnud, mis ta alles täna hommikul meist, moodsatest naistest, kõneles. «Laps, see on ilusale daamile nagu... nagu...» I-ih-hi-hii, ei ma tões-ti ei suuda, hahahaa! Kui-das ma küll naersin, sa jeerum... tead sa!»

Maria heitis õele nüüd lausa uuriva pilgu. Äkki hakkas ta süda kangesti valutama.

Kui nad üle tänava läksid, ütles ta nagu juhuslikult:

«Ma olin eile kohvikus, proua Madisson kutsus mind oma lauda. Kas sa oled temaga viimasel ajal ka kokku puutunud?»

«Ei,» vastas Aada kärsitult. «Ja parema meelega ma näeksin, et mul ei oleks vaja teda ülepea tundagi!»

Maria tõstis üllatunult kulme, küsis:

«Miks?»

«Mis see tema asi on, et mul lapsi pole!» sähvas Aada vihaselt ja kirtsutas nina. «Va klatšitanta! Kus mul kah kohtumõistja! Ega's kõik sihukesed friisi tõugu da-amid ole nagu tema!»

«Ma ei usu, et ta su üle kohut mõistnud oleks. Ta on

üks heatahtlikumaid ja sõbralikumaid inimesi,» ütles Maria.

«Parem juba naine ilma sõbralikkuseta kui koduloom, kes alati piima ja mähkmete järele lõhnab!» hüüdis õde ja naeris äkki heledasti.

«Kah üks Hendriku teravmeelsustest, eks ole?» küsis Maria irooniliselt.

«Jah, ku-ju-ta ette! Sellepärast, et... i-iss-sand, milliseid vaimukusi võib ta vahel loopida! Nagu käisest puistab!» naeris Aada jälle. «Ta tuli ju alles eilse rongiga, aga kui ma hakkaksin praegu kõiki tema tabavaid lauseid meelde tuletama, võiksin ma igatahes meie provintsilinna seltskonnas hiilata... seitse aastat järjestikku, hahahaa! Kuule, kuhu sa lähed, pidid ju ometi meile tulema?»

Maria oli põiktänavasse pöördunud, et väikest tiiru tehes tagasi koju minna, — kogu see hüplev vaimustuse-jutlus väsitas teda kangesti.

«Magasin öösel halvasti, tarvis on puhata,» ütles ta veidi järsult.

Õde, hoides teda kramplikult varrukast, hüüdis nüüd hirmuga:

«Kuule, jumalapärast... ära tee rumalust! Oled ikka kah nagu unimüts! Puhata, hahahaa! Minul, tead sa, kui ma päris avalik olen, läheks täna hädasti su abi vaja. Sa oskad ju suud pidada, eks ole?» Ja ta sosistas kohe erutatult, silmad täis hüplevaid sädemeid. «Hendrik palus minult, tead sa, üht kohtamist... hahahaa, kujuta ette! Ei, ei, ei, ära jälle mõtle, et me mõnd kergemeelsust võiksime teha... või rumalust! Üks üs-na süü-tu lõunasöök kuskil restoranis, ja kõik! Kõ-ik! Aga sa ju tead, kui vanameelne doktor Meering, mu mees, neis küsimustes veel on. Oleks jälle enam kisa kui villa!»

«Aga miks te teda siis kaasa ei kutsu?» küsis Maria viivitades.

Õde kirtsutas ikka närviliselt nina. Noh, ta olevat iseseisev inimene, paraku mitte kellegi ori, ütles ta, ja kui ta tahab korraks välja minna oma mehe vennaga kahekesi, siis ei peaks kellelgi sellega tegemist olema. «Sest naine on ometi samasugune inimene nagu need valitsemishimulised isandad, kes püüavad igal sammul maksma panna oma toorest tahet!» ütles ta. «Ja on otse pöörane kujutleda, et mina, kohalikkude emantsipeeritute eestvedaja, määran kellelegi kohtamise vaid õrnutsemise tagamõttega,» ütles ta.

«Aga milleks siis see salapärane lõunasöök kuskil restorani kabinetis?» küsis Maria.

«Kabinetis? Jumal paraku... ütlesin ma siis tõesti — kabinetis?» kohkus õde ja läks näost punaseks.

Maria ütles õlgu kehitades:

«Ma ei tea... võib olla, et sa seda tõesti ei öelnud. Aga poleks ju vaja seda lihtsat asja liiga salapäraseks teha, — ma usun, et Joosep oma juuresolekuga segab vaevalt teie omavahelisi teravmeelsusi.»

«Segab või mitte, see pole tähtis. Ma leian ainult, et ma pole kohustatud iga sammu vaid tema järelevalvel tegema!» hüüdis õde liialdatud pahameelega.

«Ja sellepärast pead sa paremaks teda petta?» küsis Maria.

«Ära ometi li-i-iialda, palun sind!» vaidles Aada südilt, näis aga ometi pisut kohmetuks muutuvat. «Kui minnakse kellegagi välja vaid selleks, et vestelda mõni sõna segamatut juttu, siis pole see kaugeltki mitte oma mehe petmine. Olid ise hulk aega abielus, aga räägid igast asjast ikka nagu naiivne plika gümnaasiumi eelviimasest klassist.»

«Ei, eksid, Aada, ma räägin igast asjast ainult nõnda, nagu see asi seda eeldab,» ütles Maria.

Jõuti moodsa kastmaja ette, pöörduti läbi jalgvärava, suunduti heledasse koridori, kust viis teisele korrusele lai kivitrepp. Mööda sinakat seina tõttasid nendega kaasa kaks tumedat, vimmalangenud varju. Värvilistel põrandaruutudel värelesid päikeselaigud. Ja kui nad hetke pärast ukse juurde jõudsid, mida õde kohe avama hakkas, küsis Maria vaikselt:

«Milles see minu ülesanne siis õieti seisab?»

«I-issand, ma pidingi unustama!» hüüdis Aada sosinal ja tõmbas võtme jälle lukust välja. Ning seletas kohe, rääkides nii kiiresti, et oli raske sõnu üksteisest eraldada:

«Asi on... vaata, missugune... Minu vanameest — doktor Meeringut, tähendab — tuleks tund või paar kodus kinni hoida. Viimasel ajal on ta — jessus küll, mihuke... Taevas ise hoidku ja kaitsku, et ta meid Hendrikuga ei näeks! Kujuta ette, mis see vana hull kord ütles... «Sinu naisõiguslusega eputamise vastu pole mul midagi,» ütles ta, «aga niipea, kui ma taban sind kellegagi *in flagranti*, kihutan ma sulle kuuli pähe nagu kärtsub!» Sa kujuta ainult hullu ette, ole hea! Ja sa ju tead, mihuke toores tolvan ta on... ja mihuke julm! Nii et, paike, katsu teda millegagi võluda, tead sa! Kõige enam vajaksime me Hendrikuga kaks või kolm tundi. Oleksin sulle tõesti südamest tänulik!»

Maria mõtles endamisi, et nõnda siis on selleski perekonnas käimas oma kurbmäng. Elujõuline, paremates aastates viibiv naine, kelle mees on korduvalt rõhutanud oma igatsust laste järele, naine, kellel ei puudu midagi loovaks emaeluks, kes aga valib siiski parema meelega viljatu tuuleõie haleda saatuse. Ja äkki pidi

ta õdegi endataolisena kujutlema — vananevana, üksikuna, väljasurevana nagu kuiv oks.

Kui nad hetk hiljem sooja ning lõhnavasse eestuppa astusid, ütles Maria tõsiselt:

«Mõtle järele, Aada, oleks ehk siiski parem, kui sa selle plaani jätaksid. Lihtne on kõike enda ümber puruks peksta, aga ära unusta, et inimese elus ei saa iialgi enam midagi uuesti kokku klappida. Muide, see ei ole küll minu asi.»

«Mõni aasta veel, ja ma ei imesta, kui ma kuulen, et sind on kohatud siniseristlaste palvemajas,» ütles õde tigedalt, kuid püüdis end siiski taltsutada ja tõmbas näole ebamäärase naeratuse.

Astuti edasi eluruumidesse. Suurte lilledega sohval istusid kaks meest ja suitsetasid sigarette. Maria pilk libises nooremalt vanemale, — ülbeilmeliselt sihvakalt keigarilt tõsisenäolisele hiiglasele. Selle meelekohad olid hallid, otsaesine kõrge ja paljas, silmaterad helesinised, külma terase läikega. Kui nad teda seal kõrvuti seistes ootasid, diametraalselt erinevad, kuigi ühe ema sünnitatud, tundis ta oma õemehe vastu korraga sooja ning südamlikku poolehoidu. Lastes oma kätt silmapilgu aega doktor Meeringu tohutus kämblas puhata, ütles ta peaaegu hella häälega:

«Tere, doktor. Ikka võitlusvalmis nagu alati, et oma väikeste patsientide eest esimese vajaduse puhul välja astuda. Muuseas, sarlakitaudile on sellega siis lõpp tehtud, nagu ma ajalehest lugema juhtusin?»

«Jah, selle kurja vaenlase panime me selili,» ütles doktor Meering sügava, nagu kumiseva häälega, naeratades talle sõbralikult.

Vaimukas elumees hüüdis, välgutades ruskete huulte tagant oma lumivalgeid aplaid hambaid:

«Huvitav küll, — kõige jälgimad hädad, mis võtavad

juba neile mõeldes söögiisu ära, tähendavad arstile ainult head elu ja suuremaid sissetulekuid.»

«Nagu keegi teatud asjadele vaatab, jaa, nagu keegi neile vaatab,» muigas vend. «Ja mis selle nõndanimetatud hea elu üle imestadagi, eks vanasõnagi ju ütle, et kes teeb tööd, see tahab ka leiba.»

«Ei maksa temaga vaieldagi, meie Hendrikuga... hahahah! Ta on nagu jõuluküünal, — aina säriseb ja pillub sädemeid!» hüüdis Aada.

Ja elumees pealinnast lausus kohe veel ühe vaimukuse.

«Andke andeks mu võrdlus, aga midagi tabavamat ma tõesti ei leia... Tohtrid, need on nagu teatud liiki kärbsed... Kus aga midagi lehkab, sinna nad lendavad parvedena kokku. Ja mida vängemini lehkab, seda parem... Vabandage mind veel kord, armulised prouad, — meie, teoinimesed, lillede keelt ei tunne. Oo-o, proua Laagus, selle nelja aasta jooksul, mil mul pole olnud õnne teiega kokku puutuda, ei ole te ju üldse muutunud.» Ja galantselt küüru tõmbudes kummardus elumees pealinnast Maria toolikorjule toetuva käe kohale, tõstis selle oma huulte juurde ning suudles kuuldava, kuid seda peenema matsukesega.

«Tänan,» ütles Maria lihtsalt, ja oli raske aimata, millise meeleolu see kompliment temas tekitas.

«Tõesti — see ei ole nali, mis Hendrik sulle praegu ütles!» hüüdis Aada jälle naerdes. «Miks sa meid ei usu? Ometi on täi-es-ti kindel, et mitte kuidagi ei või sulle neljakümmend aastat anda! Andestust, kallis, ei ole küll viisakas daami vanadusest rääkida, aga moodne aeg katsub sellestki rumalast eelarvamusest lahti saada. Oleme ju samasugused luust ja lihast inimesed nagu mehed, meie isehakanud isandad. Ja sellepärast pole midagi imelikku, et ka meie päev-päevalt vanemaks

läheme ja kogu aeg kahekümne viiendat sünnipäeva ei pühitse. Nüüd aga, mu kallid, andke andeks, mul on veel üks tähtis käik ees. Hiljemalt kella kolmeks olen ma kindlasti tagasi. Koosolek, kavad ja küsimused, mida ei ole võimalik edasi lükata... Noh, ma loodan, et te mind mõistate. Eriti sina, armas küdi Hendrik, kes sa samuti praktiline teoinimene oled.»

«Ma mõistan, madaam,» ütles elumees pealinnast, kummardades väga peenelt.

Mariat pani see valetamise- ning teesklemiseoskus lausa imestama. Kogu aeg oli tal heatahtlikust õemehest põletavalt kahju. Et seda julget alatust mitte kauem pealt vaadata, pööras ta pilgu kõrvale, jälgides hajameelselt üksikuid lumeräitsakaid, mis libisesid tasatasa üle suurte akende.

Viimaks kuulis ta Hendrikut lausuvat:

«Mul on muidugi raske teie seltskonnast lahkuda, madaam, aga mis seal parata, mis seal parata. Eks ma õienda siis vahepeal kah mõninga ametliku ülesande ära. Ega sul, Joosep, ei ole midagi selle vastu, kui ma lahkun samuti tunniks või teiseks?»

«Ole hea, ole hea,» vastas doktor Meering.

Maria pöördus ja vaatas õemeest kõrvalt. Suurena ja rahulikuna istus ta endiselt oma kohal, käed kõrvuti põlvedel. Tal oli tugev kühmus nina, lai lõug ja paksud puhmaskulmud. Oli kuidagi valus kujutleda, et praegu, mil valmistuti teda sellise hoolimatusega tüssama, võis ta püsida rahulikuna, nende kahe plaani läbi nägemata.

Tekkis kange vajadus kogu seda alatust paljastada. Ometi oli Maria hääl koguni rahulik, kui ta sõnas:

«Nii...? Tulite vennale külla, aga isegi pühapäeval on teil pakilisi toimetusi?»

«Jaa, proua Laagus, kohustused! Ei ole midagi parata, kohustused,» ütles elumees pealinnast.

Aada hüüdis magamistoast:

«Hendrik, vabanda mind, sa tunned vist samuti endist preili Helki. Nüüd on ta neljandat aastat abielus vürtspoodnik Madissoniga. Läinud jõulude ajal tõi ta ilmale... kol-man-da lapse, kujuta ette!»

«Jajah, see endine preili Helk on tõesti tubli ema,» ütles doktor Meering, ise ametis piibu põlemasussitamisega.

«Häh!» hüüdis Aada magamistoast.

Ja elumees pealinnast ütles, muiates ainult ühe näopoolega:

«Keegi tahtis mulle kunagi selgeks teha, et igas naisnäitlejas, kui andekas ta ka ei oleks, on kaduma läinud korralik perenaine. Mina aga väidaksin just vastupidi. Ma ütleksin nimelt, et iga ilusa naise emakssaamisega oleme meie, arenenud maitsega mehed, kaotanud nii mõnegi esteetilise naudingu, kuna emad on küll armsad, kuid nad on ühtlasi ka paksud ja väljaveninud. *A propos* — olgu kurioosumina tähendatud: peaks esitatama seaduseelnõu, mis keelaks kõigil kaunitaridel abiellumise vähemalt kuni neljakümnenda eluaastani. Või teine *modus vivendi:* nad ei tohiks sünnitada.»

«Võtaks küll sind vanakuri ise, Hendrik,» naeris Aada. «Seaduseelnõus peaks vist ka see seisma, et kõik eespool nimetatud ülesanded tehakse kohustuslikuks inetutele ja keskpärastele, hahahaa!»

Maria tundis piinlikkust. Kuna ta pilk oli endiselt õemehe näole suunatud, ei jäänud talle märkamata selle süvenev tõsidus. Et käänata vestlust mujale, ütles ta kähku:

«Sa ei jää ju kauaks, Aada? Võib olla, et ma ootaksin sind?»

«Päris tõesti, jah, sa võiksid mind oodata,» vastas õde.

Elumees pealinnast lähenes Mariale, vaatas teda oma niiskete silmadega, suudles jälle kätt.

Eestoas kihistati; siis hakkasid kahed sammud kaugenema — ühed kiiresti tippides, teised soliidselt, täis auväärsust.

Ja doktor Meering ütles sõbralikult, püüdes nagu millestki üle saada:

«Noh, sa maapealne madonna, vestelgem ka meie veidi.»

Linna kohal tiirleva lennuki mootoripõrin pani aknad tasakesi värisema.

3.

Öösel oli Maria nii rahutu, et tundis end koguni haiglasena. Ta pidi nüüd paratamatult mõtlema kahest asjast — vajadusest kohtuda Alma Madissoniga, oma sõbratariga, ja vestlusest doktor Meeringuga, kelle melanhoolset häält ta arvas kogu aeg läbi kerge unekirmatise kuulda võivat. Ikka oli tal millestki kahju; ikka pidi ta millegi pärast kannatama.

Kui hommik viimaks kätte jõudis, tundis ta end nõnda pahasti, et näis kergemeelsusena täna ametissegi minna. Ta telefoneeris oma olukorrast kirjastusse. Ja ta oli juba kuuldetoru hargile asetamas, kui teda läbis äkki veel üks mõte, üsna väikesena ja tavalisena näiv mõte, mis pani ta aga ometi sügavalt punastama.

Ta küsis keskjaamalt enne numbri; ta ootas lauale toetades, kuni talle ka sellega ühendus anti. Ja ta pidi — nagu kunagi teolt-tabatu — tahtmata võppuma, kuuldes hetke pärast rahulikku, nii tuttavalt kõmisevat häält, mis ütles pikkamisi:

«Halloo-o, siin kakssada seitse.»

«Vabandage, kas ma võiksin kõnelda doktor Meeringuga?» küsis Maria ja punastas jälle, nüüd juba selle nii kangesti lapsikuna paistva teesklemise pärast.

«Telefoni juures,» ütles õemees. Siis aga tundis ta Maria ära, naeris valjusti ja peaaegu müristas telefonitorusse: «Ah-haa, see oled ju sina, armuline! No vaat, kus alles üllatus! Mis pagan sind siis... nii varakult...?»

«Mis vara see enam: õigupoolest peaksin juba oma töölaua taga istuma...» ütles Maria ja lisas neelatades: «Ära pahanda, aga... ma ei tunne end täna kuigi hästi. Ja sellepärast ma mõtlesingi, et...»

«...et pead minuga oma tervise asjus nõu?»

«Jah.»

Püüdes endas üha süvenevat piinlikkusetunnet maha suruda, hakkas Maria nüüd paljusõnaliselt oma häda kirjeldama. Doktor Meering katkestas teda vaid paaril korral, pärides pisut täpsemaid teateid kõige teravamalt esinevate sümptoomide kohta, käskis teda kohe voodisse minna, lubas pärale jõuda kõige hiljemalt paarikümne minuti pärast.

Maria tegi kuulekalt saadud käsu kohaselt, — heitis tagasi voodisse, puges teki alla. Korraga tundis ta end hirmus nõrgana ning hädisena, nagu kunagi inimene, kellega pole tõesti kõik korras.

Ta võttis öökapilt kraadiklaasi, pistis selle kaenla alla, lamas põksuva südamega. Kuid vastupidi ootustele registreeris kraadiklaas kõige normaalsemat kehasoojust.

Üha suurenevast närvlikkusest juba lausa värisedes mõtles ta, et nõnda siis oli ta enda haigeks sugereerinud ainuüksi selleks, et põhjendada millegagi õemehe küllakutsumist. Ja jälle tõmbus ta vaiba all häbelikult

kerra, otsekui oleks ta just praegu korda saatnud midagi väga-väga rumalat ja väga-väga naeruväärset.

Kuid ta rahunes jälle kohe, naeratas miskipärast, tõusis istukile ja jäi teraselt kuulama. Alt tänavalt kostis tasast kära, ja nüüd oleks nagu keegi majja astunud. Uks käis; kellegi aeglased, rasked sammud hakkasid treppi mööda üles tulema.

Siis peatus see tulija otse ukse ees ja koputas kuidagi otsustavalt ning pisut liiga tugevasti.

Ja Maria hüüdis, tundes end jälle täiesti rahulikuna:

«Palun, olge head, uks on lahti.»

Doktor Meering astus kärmel sammul elutuppa; läbi poekvile vajunud eesriide võis näha, kuis ta oma hülgenahkse kasuka seljast võttis ning hooletult sohvale viskas. Ta näis täna veelgi suuremana ning tugevamana kui ta juba oli; vaevalt sai ta üle läve astuda, kui tuba täitus kohe lumiste tänavate karske lõhnaga. Veidi korratult laubale vajunud juuksekahlud andsid talle metsikuna tunduva ilu. Nooruslikult kärmel sammul voodi juurde tulnud, istus ta koduselt selle äärele ning küsis muretsedes:

«Noh, pagana pihta, kulla inimene, mis sinuga siis lahti on?»

Maria kogu tusk ning kohmetus olid nüüd lõplikult laiali lennanud. Ta oleks meelsasti voodist välja hüpanud, õemehest rõõmsalt kinni haaranud, heledasti naerma puhkenud. Kuid ta ei teinud ei üht ega teist ja ütles vaid pisut kohmetult, pilk akna tagant paistval pilvisel taeval:

«Sa ära mu peale pahanda, see tuli välja pisut... koomiliselt. Mul on oma paniköörluse pärast isegi piinlik, usu mind. Kui ma sulle helistasin, tundsin ma ennast tõesti väga halvasti; kui ma ennast kraadisin,

tuli aga välja, et mul pole üldsegi palavikku, nähtavasti mingi tühine nõrkusehoog . . .»

Doktor Meering kuulas tähelepanelikult, noogutas, võttis Maria randme oma jämedate sõrmede vahele, luges pulssi. Nagu kõigi teiste abitarvitajate juures, nõnda hakkas ta siingi hoopis kõrvalistest asjadest vestlema.

Maria vaatas teda oma suurte pruunide silmadega, muutus järsku hajameelseks ja mõtles endamisi, et säärase mehise mehe kõrval tunneks ta end kindlasti väga õnnelikuna.

Viimaks küsis ta, suutmata arstile ikka otsa vaadata: «Hendrik jääb vist veel kauaks siia?»

«Arvatavasti mõneks päevaks,» vastas doktor Meering, köhatas paar korda paukudes ja lisas siis: «Jah, paistab, et kõik on korras.»

«Nii et . . . midagi kahtlast pole ei näha ega kuulda!»

«Ei. Õn-neks ei. Või katsume sind järele siiski pisut sügavamalt ja laiemalt? . . . Kopsud pole sulle kunagi muret teinud?»

«Ei ole.»

Vaikus.

Doktor Meering pani vererõhu mõõtmise aparaadi ettevaatlikult kokku. Tal oli nähtavasti tegemist omaenda mõtetega ja ta vaatas samuti aknast paistva halli taeva poole. Äkki aga näis ta jälle täiesti ärkvele virguvat, liigutas raskelt õlgu, nagu püüaks ta neilt nähtamatut koormat maha heita, ning küsis:

«Aga kui ma ehk . . . siiski . . .?»

«Ei, pole tarvis,» ütles Maria ja punastas jälle kõrvuni. Ta nõjatas kukla peopesadele, vaatas lakke, vaikis kohmetult. Tuli kange soov viimaste päevade mured endast avalikult-siiralt välja paisata — kõik igatsused, kõik need salajasemadki soovid, mis tegid ta elu

rahutuks. Hakkas millestki põletavalt kahju, oleks tahtnud nagu midagi uuesti alustada, et hoiduda tulevikus vigadest, mis ta oli minevikus juba teinud. Ärmas jumal, kas ta elu peab siis tõesti tühja jooksma, praeguses hirmsas üksinduses lõpule jõudma, pakatavast, elujanusest tervisest laostavasse, kõigisse kudedesse sööbivasse vanadusse vajuma...? Korraga võrdles ta ennastki tühjalt ilutseva tuuleõiega, millele laskuvad vahel puhkama vaid kergemeelsed ühepäevaliblikad, kasutuna seisva põlluga, mille huumuserikas pinnas muutub pikkamisi kuivaks ning lahjaks, võimeliseks kasvatama ainult kidurat võserikku. Ning kallutades pead tagasi, et näha paremini enda kõrval istuvat meest, tunnistas ta äkki süüdlasliku muigega: «Vaata, doktor... mul on lihtsalt igav!»

Doktor Meering tõstis kulmud kõrgele, vilistas üllatuse pärast, hakkas siis naerma ja hüüdis lõbusalt:

«Igav? No see on alles lops, peab ütlema!»

«Paistab, et sa ei võta mind tõsiselt,» sõnas Maria vaikselt.

«Pagana pihta, vaat see on alles lops, jah! No — see — on — alles — lops!» kordas doktor Meering. «Sa vabanda, et ma sulle sedasama vana ja kulunud plaati väntan, aga tõesti ei tule mul midagi paremat meelde. Kasvab maailmas noor ja nägus naine; see noor ja nägus naine läheb mehele; see noor ja nägus naine elab oma kauni ja vagura kaasa kõrval rahulikult kuni teatud päevani, jätab siis aga oma kauni ja vagura kaasa maha ja kaebab juba mõni kuu hiljem igavuse üle... Vaat nõnda sünnivad veel meiegi ajal imelikud lood, hahahaa! Ja siit vastav moraal: milleks sa siis nõnda talitasid, kui...?»

«Ah, jumal küll, tuleb välja, et ka sina mind ei mõista!» ütles Maria erutudes, tundes ikka teravat soovi

midagi pihtima hakata, midagi siiralt päris lõpuni avada.

Õemees vaatas teda, kulm kortsus.

Ja kui nad veidi aega nõnda vaikinud olid, ütles Maria jälle:

«Minu praegune igavus — see pole kindlasti s e e igavus, nagu sina seda ette kujutad. Kogu häda seisab selles, et ma olen liiga üksik.»

Doktor Meering noogutas nüüd mõistvalt, ta ilmest võis aga järeldada, et ta polnud siiski kõigest aru saanud. Ta lükkas juuksed laubalt tagasi, surus alumise huule peaaegu kuni ninaotsani üles. Kahju küll, kuid säärast haigust tema nimestikus ei leiduvat ja ta ei oskavat selle vastu ühtki arstimit kirjutada, püüdis ta jälle naljatada. Ta näis ikka millegi üle järele mõtlevat ning tähendas siis nagu muuseas:

«Kohtasin paar päeva tagasi sinu endist meest, kohtuhärra Laagust, — käisin nimelt ta kõrge vererõhu all kannatavale emale abi andmas.»

Vaikus.

Doktor Meering ütles jälle:

«Jah, nägin teda, su endist meest... ja kõnelesin temaga. Ta on küll kinnine inimene, aga need, kes sõnu vaos hoiavad, ei oska harilikult oma hinge peita. Mulle paistab, et ta mõtleb praegugi vaid ühest — sinust, sinust ja ainuüksi sinust.»

Vaikus.

«Võib... olla...» ütles Maria viimaks pikkamisi.

Ja doktor Meering otsustas nüüd avameelne olla. Ta võttis Maria käe pihku, silitas seda ja sõnas õrnalt:

«Vaata, armas, kas sa ei võiks tõesti mu vastu üpris otsekohene olla... nagu sa seda ju kavatsesid? Sa ju kavatsesid seda, eks ole?»

«Jah, kavatsesin,» vastas Maria ja hakkas äkki kogu näost lõkendama.

«Nii et... võiksin sinult siis — täiesti otsekoheselt — midagi küsida?»

«Jah...»

«Oli sul tõesti küllalt kaaluvaid põhjusi lahkuminekuks... ligi neljakümneaastase naisena?»

Maria vaatas ikka läbi akna välja, saatis pilguga peaaegu mustjashalle pilverünki, mis vajusid pikkamisi üle talvise linna. Siis ohkas ta kuidagi sügavasti-sügavasti, nagu kipuks tal õhust puudu tulema, ja ütles äkki koguni asjalikult:

«Jah, oli. Usu, doktor, mul oli selleks tõesti kaaluvaid põhjusi.»

«Võib olla, et sa tahad neid ainult enda teada hoida?» küsis doktor Meering ettevaatlikult.

Maria kehitas õlgu.

«Ei, milleks!» ütles ta. «Vist olengi neid liiga kaua ... ainult enda ja muidugi ka oma lahutatud mehe teada hoidnud ... Vähemalt sinu eest pole mul põhjust neid salata. Mul on sulle ainult üks palve: kuigi sa leiad mu loos ehk midagi naljakat, ära mu üle sellegipärast naera. Ma tahtsin nimelt... last saada!»

Tekkis jälle pikk ning miskipärast väga piinavana näiv paus. Doktor Meering tõusis, istus toolile ja vajus jälle oma tavalisse poosi, käed põlvele toetatud, küünarnukid nagu tiivavandid laiali aetud.

Kui Maria tasasel häälel oma lugu jutustama hakkas, kuulas ta väga teraselt, nagu kartes kaduma lasta mõnd olulist üksikasjakest, ei seganud kordagi vahele. Kuid ta nägu reetis meeleolu — polnud kahtlust, et naise sõnad teda ilmselt üllatasid.

Maria rääkis, surudes kukla taas ristipandud pihkudele, mille närvilist tõmblemist ta tundis läbi juustegi:

«Jah, nii see oli, ma tahtsin last saada. Ma mõtlesin sellest juba oma abielu esimesest aastast peale... Neid pidi mul olema vähemalt neli, — kaks poega ja kaks tütart. Vanamoeline, eks ju...? Jah, võimalik, aga niisugune ma kord juba olen. Kuid aeg läks mööda, ja ei juhtunud... mitte midagi. Mu jumal, kuidas ma ennast süüdistasin! Kui-das ma endale poolikuna ja ebatäituslikuna tundusin...! Ma kardan, et sa mind ei usu, aga nõnda see oli — ma isegi palvetasin selle pärast... Noh, kui ei suutnud aidata mu noorus ning tugevus, mida võis seal suuta armas issandki! Ja just siis, kui ma olin juba oma saatusega leppimas, — kuuled sa, doktor, just siis pidi mu mees, auväärt kohtuhärra Laagus, mulle kord purjus peaga naerdes üles tunnistama, et meie kahekesi... tema ja mina... ei võivat maailmas mitte iialgi last saada... mingisuguse tema noorpõlve-vallatuse tagajärjel. Ütle mulle, üt-le, palun, kas on maailmas üldse olemas suuremat alatust kui niisugune pikk, südametu petmine?! Ja kui ma temalt ettevaatlikult pärima hakkasin, jutustas ta mulle poisikeseliku, totra, küünilise suurustamisega kogu oma elumehe-äparduse. Sa tead neist jäledustest rohkem kui keegi teine, sellepärast pole mul vist vaja tema sõnu korrata.»

Vaikus.

Doktor Meering kiigutas end mõtlikult edasi-tagasi. Viimaks ütles ta viivitades:

«Nii-nii... Kas ta oma kuritegelikku saladuse-hoidmist millegagi ka põhjendas?»

Maria noogutas — kõigest sellest kõnelemine muutus talle järjest raskemaks.

«Jah, põhjendas,» vastas ta. «Ja see õieti panigi i'le viimase punkti. Ta ütles, et ta olevat olnud ja olevat ka nüüd veel, vanaduses, ääretult armukade. Ja ta ole-

vat otsustanud sellest omaenda füüsilisest defektist minule püünise punuda.»

«Nõnda, nõnda — püünise punuda...? See tähendab, et sinu võimaliku raseduse puhul oleks ta eksimatult teadnud, et sa teda petnud oled?!» küsis doktor Meering.

«Jah... nõnda ütles ta mulle... peaaegu sõnasõnalt...» Ning hetke pärast, ikka kogu näost lõkendades, ikka kuidagi asjalikult ning rangelt: «Lihtne, kas pole...?»

«Lihtne nagu kõik, mis puutub inimesesse ja selle kannatustesse,» noogutas doktor Meering viivitades.

Vaikus.

Ja Maria ütles jälle:

«Kõigega oleksin ma leppida võinud, kõik oleksin võinud ma talle andestada. Aga seda mitte iialgi, mit-te ii-al-gi! Sest ei ole minu arvates maailmas ühtki tõelist, täie sõõmuga oma elu elavat naist, kes suudaks alistudes lukus hoida just nimelt seda, mis ta naiseks teebki. Ka mina pean ennast üheks sääraseks naiseks, ka mina näen oma elul mõtet olevat ainult siis, kui ma selle oma elu taimelavaks teen, kust sirguvad välja uued elulõngad... Muutuda aga vanaks ilma lasteta — ei, doktor, parem ärgu siis olgu mind ennastki!»

«M-m-jaah...» pomises doktor Meering ebamääraselt.

Maria tundis kogu aeg, et tal on kõnelda veel väga paljust, et ta peab ruttama, et juba varsti võib ta tagasi saada oma tavalise häbelikkuse, mis surmab praeguse siira avameelsuse. Ja ta jätkaski kohe, ootamatult tasakesi nuuksuma hakates:

«Jah, parem ärgu olgu siis mind ennastki, kui et... nõndaviisi, ülearusena oma päevakesi surma poole saata. Neliteistkümmend aastat, neliteistküm-

mend pikka, mõttetut, valusatest kahtlustest moonutatud aastat... kõige selle asemel, mida ma olen ikka ainuõigeks pidanud...! Kui sa natuke aega tagasi ütlesid, et kohtasid paar päeva tagasi mu endist meest ja et ta sinu arvates mõtlevat ikka ja ikka vaid minule, siis oli sul sellega... teatud tagamõte. Mina aga ütlen sulle nüüd, doktor... ja paistkugi mu sõnad sulle meeletuina... ma imestan veel praegugi vahel, et ma teda sel korral ära ei tapnud!»

Maria nuuksatas jälle valuliselt, sai endast uuesti võitu, tõusis voodis istukile. Õnnetuna, õlad kummargil, hommikukleidi hõlmad lahti vajunud, nõnda jäi ta kauaks liikumatuna oma kohale — murtud vananev naine, kes meenutab kogu oma olemusega tasa lähenevat sügist. Ja doktor Meering ütles, tajudes oma kõigele kannatavale kaasatundvas südames sooja õrnusehoogu:

«Jah, Maria, nüüd ma mõistan sind. Ära heida meelt, pea püsti! Sa pole ju veel rauk, kellest ükskõikselt möödutakse. Kes sulle ütleb, et su õnn juba kuskil päris lähedal ei seisa! Kaugeltki pole sa veel rauk, Maria... usu mind!»

Maria laskis käed põlvedele libiseda, katsus jälle naeratada. Ta ütles:

«Jah, praegu ei ole ma seda veel. Aga mõne aasta pärast olen ma seda paratamatult.»

«Mõne aasta pärast oleme me kõik raugad,» ütles doktor Meering. «Aga see pole tähtis, tähtis on, et sa praegu veel noor, kaunis ja tugev oled.» Ja ta lisas pikkamisi õlgu kehitades, kuna ta nägi naise ilmest, et ta sõnade tagamõtet oli õieti mõistetud: «Mis siis, elu on elu!»

«Ei, ma ei saa!» ütles Maria ja raputas energiliselt pead. «Olen ka ise sellele mõtelnud, olen endale ka ise

kinnitanud, et elu on elu, aga ... pole parata ... ei saa, ei suuda! Kui naine on veel noor ... ja kui keegi talle meeldib ... ja kui ta ise samuti sellele kellelegi meeldib ... siis on kõik loomulik ja lihtne. Ka ... patustamine. Sest siis naine ju teab, et tähtis on ta isik tervikuna, nii tema ihu kui tema hing ... Meid, vananejaid, võetakse aga hoopis teisiti, meid võetakse ainult kas lodevusest või pikantsusest. Aga säärane teadmine on nii valus kui vastik. Ja isegi siis, kui keegi mulle tõesti siiraste tunnetega lähenema peaks, ei suudaks ma seda uskuda! Nõndaviisi, armas doktor, on lood. Mis sa arvad — olen ma ehk tõesti viirastuste-nägijaks muutunud?»

Doktor Meering õõtsutas oma laiu õlgu jälle hajameelselt edasi-tagasi, silmitses põlvedel lebavaid käsi, näis nüüd väga mõtlikuna. Ta nägi oma elatanud, kuid siiski veel nii tugevat ning toredat naiseõde sellisena esimest korda kogu selle viie aasta jooksul, mis ta teda tundis. Meelsasti oleks ta tahtnud lausuda midagi lohutavat, midagi uut jõudu andvat, kuid vaatamata oma suurtele elukogemustelegi ei tulnud tal praegu meelde ainustki kohast sõna. Ja sellepärast puges ta kohmetuna otsese vastuse varju küsimuse peale, mille ta ees lebav naine oli esitanud talle rohkem oma meeleolu peitmiseks kui tõsiselt:

«Miks viirastuste-nägijaks? Rumalasti räägid, Maria. See on emake loodus ise, mis sinus kõneleb!» Paus. Ja siis veelgi aeglasemalt, veelgi raskemalt edasi-tagasi õõtsutades: «Jah, see on ränk kõneaine ... see on lii-ga ränk kõneaine ... Nagu see sinu valus hingehädagi, millest mul seni aimu polnud ...»

«Jah, nagu mu valus hingehädagi, millest ma iialgi, mitte iialgi jagu ei saa...» muigas Maria jälle nagu süüdlaselt.

«Pead, pead saama,» ütles doktor Meering veenda püüdes.

Vaikus.

«Kui ma ainult kujutlen, et olen kuni surmani niisugusesse üksindusse mõistetud . . .!» kõneles Maria viimaks edasi väga pikkamisi, ja isegi ta hääl muutus korraga väga sügavaks, nagu appihüüdvaks. «Vahel, kui mul und pole, mõtlen ma nendest, kellel on lapsed ja kes elavad kord edasi oma poegades ning tütardes. Kuigi ka nemad surevad, ei sure nad ometi igaveseks ajaks, jäädavalt, osa nende elust jääb nende laste kujul püsima . . . ja osa nende olemusest, nende ihust ja hingest . . . Miks, oh miks ei olnud ta mu vastu avalik juba aastate eest, see lurjus! Ma olin siis alles noor, vist ka nägus, võib-olla oleksin ma leidnud veel kellegi, kes oleks mind ihaldanud nagu inimene inimest, nagu armastav mees armastatud naist, kellega mitte üksi ei lõbutseta, vaid kellega tahetakse ka uut elu soetada . . . Oo, mu jumal, mu jumal, kui inetu ja lootusetu see kõik siiski on!» lõpetas ta kuidagi ootamatult, surus käed näole ja nuuksatas jälle kuuldavalt.

Doktor Meering tõusis, istus uuesti, seadis enda kuidagi teisiti, kuid ei lausunud midagi. Väljas hakkas laia lund sadama. Tänavate kära kostis selgesti sisse läbi külmunud akende ja jooksis tubadesse laiali.

«Hea küll, doktor, mis me sellest haledast loost ikka enam arutame,» ütles Maria viimaks ja võttis enda taas kätte. «Ma ei pea sind enam kauem kinni, küllap sul on ilma minugi virisemiseta juba niigi rohkesti muresid. Muide — parema meelega jääksin ma veel pisut voodisse ega tuleks sind välja laskma . . . Tõmba uks snepperisse.»

«Jah, vabanda, sul oleks praegu vist tõesti kergem üksi olla kui minu abituid tröösti miskatseid kuulata,»

noogutas doktor Meering, tõusis kohe viisakalt ning ulatas jumalagajätuks käe.

Veidi hiljem ringi vaadates nägi Maria, et külaline oligi juba lahkunud.

Tuli jälle rõhuv, nagu kägistav vaikus, mida segas ukse tasane ning ettevaatlik sulgemine. Ja ta tundis selgesti, et iga silmapilk, just praegu puhkeb ta nutma — valju häälega tihkudes, nagu abitu laps, kellele on liiga tehtud.

4.

See nädal möödus Mariale eelmistega võrreldes palju rahulikumalt — kõnelus doktor Meeringuga oli teda tõesti lohutanud. Ja kaasametnikudki õppisid teda neil päevil tundma hoopis teisest küljest kui seni: lõbusa ning sõbraliku inimesena, kelles polnud enam jälgegi tema hiljutisest nukrusest, ei tema äsjasest pidevast tusatujustki.

Ühes saabunud rahuga tuli aga ka loidus. Õhtupoolikuti, kui enam midagi teha polnud, lamas ta enamaltjaolt voodis, ei viitsinud lugedagi, vahtis tegevusetult enda ette. Nõnda nagu ta oli ainult mõni päev tagasi peljanud oma tühjade tubade vaikust, nõnda mattus ta sellesse nüüd nagu suigutavasse hämarusse, ja iga kord, kui ta juhtus peeglisse vaatama, näis talle, nagu oleks ta äkki kiiresti vananema hakanud.

Ent seegi liialdatud kujutlus ei häirinud teda enam, muutis ta vaid nagu veelgi loiumaks, veelgi ükskõiksemaks.

Ainus asi, mis Mariat neil sügava rahu ja oma saatusega leppimise vaiksetel päevadel veel erutas, oli

mälestus hea õemehe külaskäigust. Doktor Meeringu suur, sõbralik, abivalmis kuju oli enda nagu kõigisse ta meeltesse surunud, tuletas end visalt ning jonnakalt meelde. Ta võis teda silmi sulgedes praegugi veel oma voodi äärel istumas näha; ta ranne tundis praegugi veel mehe kõvade, kuid soojade sõrmede haaret, kui see oli ettepoole kummardudes ta pulssi katsunud. Tal oli oma tookordse avameelsuse pärast ühteaegu nii valus kui häbi, ehkki ta teadis selgesti, et just sellele avameelsusele ongi ta tänu võlgu saavutatud hingelise tasakaalu eest. Ja ta läks äkki seletamatul põhjusel üleni kuumaks, meenutades pilku, mille mees oli talle veel lahkumisehetkel heitnud. —

Pühapäeva hommikul, mil tuba oli juba hele ning rõõmus ootamatult paistma hakanud jaanuaripäikesest, kuulis ta kedagi raskelt astudes mööda treppi üles tulevat. Ta tõusis küünarnukkide najale ja jäi teraselt kuulatama. Oli midagi ärritavalt tuttavat selles liginevate sammude uljas kõminas, midagi väga-väga lähedast, midagi väga-väga omast. Siis koputati — rõõmsate, peaaegu lõbusate löökidega.

Tundes end ikka väga erutatud olevat, ise selle ootamatu erutuse põhjust aimamata (või seda enda eest salates!), hüppas Maria kärmesti voodist välja, tõmbas hommikumantli selga, ruttas peaaegu jooksusammul läbi elutoa. Ja ta hüüdis valju, lausa tütarlapseliku häälega, mis tundus võõrana talle endalegi:

«Tule aga, tule, sa siit-maja kõige oodatum külaline! Vabanda ainult, et ma sind oodata lasksin, aga ... ma nimelt laisklesin veel.»

«Oo-o, niisuguse jumaliku ilmaga, kaunis madonna!» naeris doktor Meering. Paks, lõuani ulatuva kraega tähniline kampsun, mida ta kandis, lõhnas meeldivalt-karskelt värske lume järele. Nagu nädal tagasi, nõnda

meenutas ta tänagi kogu oma avara, sundimatu olekuga lagedaid hangejoomelisi välju, karget metsa-alust, laudtasast põhjamaist maastikku, mis ei väsita ega kisu meeli kunagi pinevile. Ta puhastas kaua ning hoolikalt vanal kookosmatil jalgu, naeris norsates, silus sõrmeotstega pakse, juba hallisegaseid kulme, kuhu käre pakane oli härma poetanud. Ja kõigi nende ettevalmistustega viimaks valmis saanud, astus ta ainsa tohutult pika sammuga üle läve ning põrutas nii valju häälega, et kristallprismakesedki lühtri küljes tasakesi kaasa helisesid: «Noh, luba siis ka oma kätt pigistada, kallis küdi... või ei nimetata meie sugulusvahekorda nõnda, ah? Tervist! Ja üles, üles, suuskadele! Sel aastal olemegi me selle mehise ja õilsa spordi unarusse jätnud — ilus lumi tuli maha juba detsembris, meie pole aga veel kordagi jäätunud linnasillutisest kaugemale jõudnud! Noh, kiiresti, kiiresti, madaam!»

Maria naeris rõõmsalt ning heledasti. Talle meenus üksikuid hetki möödunud aastatest — oli käidud tõesti üpris sagedasti suusatamas, oli hulgutud vahel jalgsigi üsna pikki teid läbi sillerdava lume. Ta tundis doktor Meeringut juba enne selle abiellumist Aadaga (kuigi üsna pealiskaudselt), nad olid kohanud nii mõneski lõbusas seltskonnas, ta ei omanud siiski õiget ettekujutust selle juba üle keskea jõudnud mehe ürgsest looduselähedusest! Linnast väljas talvistel lumelagendikel aga, kesk tuult ja tuisku, nägi ta teda sellisena, nagu ta tõepoolest oli. Ja ta ütles ikka kuidagi ärevalt, osutades sohvale, mille ette nad nõnda vesteldes parajasti jõudsid:

«Istu, palun. Oleksid võinud mulle juba õhtul helistada, nüüd pead sa veidi kannatama ja ootama. Tee kampsunikrae lahti — lähed veel higiseks, külmetad hiljem.»

«Palju tänu, palju tänu, hooletu meditsiin tänab sind su lahke hoolitsuse eest!» hüüdis doktor Meering ja kummardas naljatades.

Maria küsis hetk hiljem magamistoast, kuhu ta läks ümber rõivastuma:

«Ja teised?»

«Ootavad all ja valvavad mu suuski. Aga see ei tähenda, et sa kiirustama peaksid,» vastas õemees.

«Peale Aada ja su venna... on veel keegi?»

«Ei, peale nende ei ole kedagi.»

«Hendrik pole seega siis ikka veel ära sõitnud?» küsis Maria jälle nagu muuseas.

«Veel mitte,» vastas doktor Meering ja lisas kohe, ehkki seda poleks vaja olnud: «Ministeeriumist olevat säärane korraldus tulnud. Noh, see on muidugi tema enda asi. Sina aga... ära raiska aega kõrvaliste probleemidega! Tohib siin ka suitsetada?»

«Muidugi, ole hea,» ütles Maria, vaikis ivake aega ja hakkas siis tasast lauluviisikest ümisema.

Olles selga tõmmanud paksu suusaülikonna — vesihallid, ümber puusade pingutuvad treeningpüksid ja sama värvi treeningpluusi —, väljus Maria viimaks magamistoast. Peaaegu doktor Meeringu omaga sarnanev kootud tuttmüts ja narmaliste otstega sall tegid ta veidi nooremaks kui ta oli. Tugevana ja sihvakana keset tuba seistes ootas ta, kuni õemees endagi jälle korda seadis, noogutas naeratades, asus külalise ees minema. Ja oli kuidagi ääretult hea teada, et keegi tugev ja hea ta kannul sammub, et tal pole vähemalt tänagi vaja üksi olla...

«Kas sa oled oma muremeeleoludest juba üle saanud?» kuulis ta endalt äkki tasakesi küsitavat.

Ja ta ütles niisama vaikselt:

«Vist... küll.»

«Noh, siis on kena,» ütles doktor Meering nagu selle vastuse üle tõsist heameelt tundes.

Kui Maria raske eesukse lahti lükkas, pidi ta tahtmatult hetkeks peatuma ja silmad sulgema. Värske lumi, mida oli öösel rohkesti sadanud, mähkis kogu linna nagu paksu ning pehmesse palakasse. Telegraafitraadid olid köitena jämedad, katused helendasid silmipimestavalt, majade seinad sätendasid otsekui peenikesest klaastolmust. Tuult võis aimata ainult kõrgel taeva all, pikkamisi läänest itta rändavate pilvede vahel. Üks saan sõitis mööda... Üks lahtine saan kahe hellalt teineteise vastu toetuva inimesega.

Elumees pealinnast seisis vana laia pärna all, noor ja lõbus daam neelas tänagi iga ta vaimukust. Maria vaatas neid eemalt ja tundis hinges ikka seda ebamäärast süütunnet, mis vallutas teda alati kellegi südametust või alatust nähes.

Doktor Meering ütles üle tänava ootajate poole sammudes:

«Su õekesel ja minu truul abikaasal on nüüd rohkesti tegemist. Ma ise olen ju enama jao päevast kinni, Hendriku temperamendiga mees aga vajab kellegi seltsi nagu kala vett. Ja eks need iga sorti organisatsioonid ja nende organisatsioonide esinaiseks olemised kipu ju Aadatki pikapeale tüütama...» Ning ta lisas nagu tõtates, et selle ootamatu ja veidi irooniliselt kõlava iseloomustusega mitte hilineda: «Muide — mu noorem vend armastab juba poisikesepõlvest peale seelikute järele traavida.»

«Ega sa neid ometi kahtlustama hakka?» küsis Maria naljatoonil, mis aga päriselt ei õnnestunud.

Ja doktor Meering vastas ootamatu siirusega õlgu kehitades:

«Ei kahtlusta. Milleks? Või arvad sa, et ma suudaksin neile, kui nad mind tõesti petta tahavad, kätt vahele panna? Ja mis veelgi tähtsam — oletagemgi, et ma tõesti nende sõbrustamist ei tahaks... Noh, ja edasi? Enne kui kedagi süüdistama või ehk koguni karistama asutakse, peab see keegi teolt tabatama. Niisiis ma ainult vaatlen ja teen tähelepanekuid, eks edaspidi näe, kuidas asjad arenevad.»

Nad jõudsid ootajate juurde ja vestlus muutus kohe üldiseks ning valelikuks — kõik neli rääkisid sellest, millest keegi neist ei mõtelnud.

Varsti jäi linn seljataha ja nende ees sirgus nüüd üle lagendiku kulgev maantee. Öösel sadanud lumi ei suutnud seda täiesti katta; siin kui seal võis näha halle kühmukesi: päikeselaigud ekslesid üle hangede ja kaugusest paistsid üksikult kasvavad lumised puud ning kraavikaldaid palistavad põõsad. Harvikult asuvad talumajad — madalad, pikad, jäigad oma liikumatuses —, meenutasid hangede vahele heitnud hiiglasuuri loomi, kelle seljad ja küljed on lume ning härma alla mattunud. Siin kui seal kerkis halli taeva poole tumedaid suitsusambaid, mis hajusid kohe ühetasases tugevas kirdetuules.

Suuskadele asunud, libises Maria esimesena minema. Kohe, kui ta tundis enda ümber üle lagendiku tulevaid kergeid tuisulaineid, muutus ta meeleolu taas väga heaks ning rõõmsaks. Päike paistis, lumi sätendas, avar maastik laius nende ees nagu suur maal, jõuline oma lihtsuses.

Pead lapsikult-vallatult kuklasse heites naeris Maria valjusti ning hüüdis üle õla:

«Noh, doktor, kas tahad minuga selgi aastal võistelda?»

«I-ihoo-o!» kostis kaugelt selja tagant.

Kui Maria ringi vaatas, nägi ta, et n o o d k a k s, kes püüdsid kogu aeg teistest eraldi jääda ja selleks igasuguseid võimalusi otsisid, olid samuti juba lähtekohast lahkunud. Nad libisesid vaikselt otse edasi, edelas asuva kasesalu poole, hoidusid hästi ligistikku, tõttasid. Nad näisid minevat oma ettekavatsetud teed täie teadmisega, nagu kunagi inimesed, kes juba ammu enam ei kahtle.

Maria mõtles, et küllap doktor Meeringki võtab suuna samasse kanti, suutmata arvatavasti oma küünikuosa lõpuni mängida. Ning tugev, seletamatu rõõmuhoog tulvas ta rahutult pekslema hakkavasse südamesse, kui ta nägi õemeest jõuliste kepitõugetega endale järele libisevat, samuti ühegi kõhkluseta, nagu oleks ka tema juba ammugi oma tõe leidnud.

Veidi aega suusatasid nad kõrvuti. Nüüd tundis Maria mehe lähedust kogu kehaga, häbenes seda ise, tahtis selle tunde peitmiseks millestki rääkida, midagi ütelda. Sõnad paistsid aga ääretult tühistena, oli vaid mõnus olla, mõnus hingata, mõnus väsimusest lõõtsutadagi. Siis peatus ta, vaatas õele ning selle armukesele ereda valguse pärast silmi kissitades järele, tundis end jälle miskipärast punastavat ning ütles:

«Näe, kui kaugele nemad on juba jõudnud. Kas lähme kah... sinnapoole?»

Salk lõbusaid üliõpilasi kihutas mööda. Kui nende kära jälle kaugusse vaibus, ütles doktor Meering:

«Ei vist maksa. Küllap me kohtame neid... hiljem kuskil.»

Maria muigas tahtmatult.

«Oled sa siis tõesti nii kindel, et nad ei peta sind mitte... ütleme... homme, vaid juba täna?» küsis ta, tahtis seda naljatades ütelda, ei suutnud aga tagasi hoida hääle erutatud värinat.

«Ei, ma ei ole selles kindel,» vastas doktor Meering viivitades.

Kaaslasest uuesti ette sõitnud, kujutles Maria jälle, et mees teda silmitseb. Pilv libises üle päikese, suur nurgeline vari silitas hangi, tuul puhus neile juba ammugi külje poolt. Kasesalu varjas kaugenevaid patuseid, ja nüüd olid nad keset määratut talveloodust veel vaid kahekesi. Tumesinine mets, mida polnud seni algava tuisuvina tagant võimalik märgata, muutus äkki nähtavaks, ja kui nad varsti selle juurde jõudsid, peatus Maria, ootas meest järele ning hüüdis lõõtsutades:

«Oi-i, see oli tõesti tore sõit! Oleks tarvis... veidi puhata. Kui ma sobiva kännu leian, istun ma tõesti pisut.»

Doktor Meering näis samuti õnnelikuna — ta tundis end jälle kord oma õiges ümbruses viibivat, tema silmad välkusid, ta hingas nii tugevasti, et seda võis kuulda kindlasti koguni kaugele. Ta paksud kulmud olid täis härma; see kattis ta niigi juba halle meelekohti; selle kitsas hele võru palistas nii mütsiserva kui kampsunikaelust. Maapind oli kallak, ta lähenes lausa kihutades. Siis pidurdas ta järsult, keppidega lund üles keerutades, ja ütles läbi aurupilve, mis tekkis rääkimisel ta suu ette:

«Nii, kas arvad? Mina ju jõuaksin veel, aga ka seal puude all on kindlasti mõnus. Noh, kihutame edasi.»

Maria sõitis jälle ette. Vanade mändide karm lõhn tuli talle vastu, tungis verre, uimastas üha enam. Ta aimas enda ümber sammalt, mida kattis küll praegu paks lumi; nägi silmipimestavalt valge villaga kaetud oksi kiikumas tuule käes; pikkade ridadena olid luusivad metsloomad lumme lükkinud oma kitsaid teid ning radu. Ja lehitud paakspuudki lõhnasid täna selle oma-

pärase, hõrkja, veidi mõru lõhnaga, mis meenutab kõrvetatud kohviube, kui need vaikselt kuskil sahvris või kapis seisavad. Üksiku, nagu siia eksinud kase tüve mööda jooksis virgalt üles-alla suur kirju rähn, koputades oma pika ning tugeva nokaga aeg-ajalt vastu lapilist tohikukoorikut, nagu sobivat kohta otsides, kustkohalt oleks seda kõige kergem läbi murda.

Mindi tihedalt kasvavate noorte mändide vahele, mille oksi tuli aeg-ajalt kõrvale painutada, et hoiduda nende kriimustustest. Ja kui nad viimaks vaiksele, tibatillukesele lagendikule jõudsid, peatus Maria jälle ning ütles naeratades, vabastades samal ajal jalgu suusarihmadest:

«Noh, aitab. Mu jumal, kui ilus siin praegu on!» Ja ta istus madalale lumisele kännule, nagu ta oli sellest äsja unistanud. «Tule, Joosep, siin on sinugi jaoks üks jumala enda poolt loodud pingike!» kutsus ta rõõmsalt.

«Ei, vabanda, selleks, et ennast siin sooja nahaga ära külmetada, olen ma juba liiga kaua arstiametit pidanud,» vastas doktor Meering. «Sedasama tuleb ka sinul arvestada. Nii et — puhata võib, aga ainult seistes, ainult seistes! Noh, üles, üles, madaam!» Ja äkki naise kaenalde alt kinni haarates, tõstis ta selle püsti säärase kergusega, nagu valmistuks ta sülle võtma üsna väikest tütarlast.

Maria jäi äkki väga vaikseks, hingas raskete, sügavate sõõmudega, toetus jõuetuna vastu doktor Meeringu rinda. Hetkeks haaras teda tunne, nagu hakkaks kitsas suusaülikond tema liikmeid rõhuma, nagu peaks ta selle seljast maha rebima, nagu vajaks tema keha isegi seda vinget tuult, mis puude vahel praegu lõõtsus. Veri voolas soojana ja uimastavana läbi soonte... veri igatses, veri janunes hellitusi. Kui ta silmad roidu-

nult kinni pigistas, kerkis tema ette mälestus Alma Madissonist ja selle kolmest toredast sinisilmalisest tütrest. Ning otsekui kustki kauge-kauge maa tagant kuulis ta doktor Meeringu häält endale korraga ütlevat:

«Noh, sina, Maria... on sul nüüd hea?»

«Jah, mul on siin tõesti väga hea, Joosep.» Siis tegi ta mingi määratlematu liigutuse, näis tahtvat end vabaks rebida, ei suutnud aga seda, nuuksatas vaid korraks kuuldavalt. Ja surudes enda veelgi tugevamini mehe vastu, sosistas ta tasakesi: «Joosep, kallis, kallis... kuidas ma sind kõik need päevad ootasin! Mu jumal, kui-das ma sind oo-ta-sin!» Vaikus. Ja ikka kuuldavalt nuuksatades, surus ta käed äkki näole ja lisas veelgi jõuetuma häälega: «Salgasin sind enda eest. Valetasin endale... hoidsin oma mõtted sinust eemal, aga siiski ootasin, ootasin!»

Jälle — vaikus. Ning võttes ta pea oma suurte, suusakeppide hoidmisest soojaks läinud kämmalde vahele, suudles doktor Meering teda otse huultele ja sosistas hellalt:

«Samal kombel, Maria, ootasin minagi, mil ma sind jälle näha saaksin!»

Kohe selle järel asus mees taas suuskadele, välgutas korraks rõõmsalt oma tugevaid, lumivalgeid hambaid ning ütles:

«Siin on külm, kallis, oleks parem, kui me nüüd jälle sõitma hakkaksime. Või oled sa ehk väga väsinud?»

Maria naeratas, tõusis kikivarvule ja suudles meest omakorda. Ja nad asusid jälle tagasiteele.

Rähn askeldas ikka veel endisel kohal, poetades lumele tillukesi tumedaid tohukübemeid. Mets lõhnas veelgi tugevamini, vana männi otsast kukkus alla kuivanud käbi. Ja Maria küsis vaikselt, nagu muuseas:

«Kas sul on täna vaba õhtu, Joosep?»

«On, Maria, on!» vastas doktor Meering rõõmsalt.

Viimanegi pilv jõudis silmapiiri taha, uuesti säras kõikjal ere jaanuaripäike. Kuskil kaugel väljade taga hakkasid koerad haukuma.

1935

Pärt Tiituse eksitus

Pärt Tiitus sammus üle perrooni, käed taskus. Jaama eest lahkuv rong liikus esmalt aeglaselt, lisas aga iga silmapilguga järjest enam kiirust. Vagunite akendest väljavahtivad näod valgusid laiali ja muutusid heledateks, ebameeldivalt laiaksvenitatud laikudeks.

Kell hakkas varsti üksteistkümmend saama — juuliõhtu tõmbus hämaraks. Ja kui säravate tulede pikk rida tühjade kaubaaitade taha kadus, sulges Pärt Tiitus hetkeks väsinult silmad ning mõtles aeglaselt ja laisalt-pealiskaudselt, et nüüd oleks vaja õhtust süüa; et nüüd oleks kõige mõistlikum kuhugi valguse ning kära kätte minna — kuhugi, kus poleks vaja meelde tuletada kõiki neid askeldusi-sekeldusi, mis olid paar viimast nädalat lausa talumatuks teinud; et ta peab nüüd üksi olema täp-selt poolteist kuud... üksi oma suures, alati lahtunud kölni vee ning tolmuste vaipade järgi lõhnavas korteris, mida ta juba niikuinii hästi ei talunud. Poolteist kuud... pool-te-ist ku-u-ud! kordas ta nägu krimpsutades. Ja ta hakkas asjalikult rühkival sammul väljapääsu poole minema, käed nagu tavaliselt sügavale taskutesse topitud, ometi elegantselt, nagu kunagi hea maitsega mees, kes oskab õieti hinnata peent, veidi boheemlikku lohakust.

Ent Pärt Tiituse tuju paranes juba varsti, — ta oli pikka kasvu ning sihvakas, ta teadis seda ise, ja ta teadis ka seda, millise sügava mulje jätab ta oma välimusega paljudesse naistesse, kes temast möödusid... olid need siis vallalised või kõndisid need siis oma seaduslikkude meeste käevangus! Ta läks nagu kunagi džentelmen, — kindlal sammul, ristluudest vaid õige veidi ettepoole kallutatud, selg sirge. Ta oskas kõrvale põigelda hoolimatumategi tunglejate eest; enamal jaol kordadel pidas ta siiski paremaks vastutulejatele teed mitte anda; iga hetke järel lendas ta hele suvekübar üles kõrges tere-kaares, ja kui austatav juhtus olema daam mitte üle kolmekümne aasta, paljastusid ta hambad lühikeseks julgeks naeratuseks, milles oli alati midagi ründavat ja mis pani alati tahtmata punastama. — Kuna ta oli osav ning energiline mees, kes ei häbene vajalikus paigas ja vajaliku meeleolu puhul rääkida ka omaenda isiklikkudest väärtustest, taotses ta tihti tähendada, et õigeid naisi ei vallutatavat mitte kunagi toore jõuga, küll aga mõninga häbematusega, kuigi seda sõnades taunitakse.

Täna oli Pärt Tiitus veidi roidunud, — perekonna suvitamasõit mõjus temasse alati kuidagi tühjaksammutavalt, — ja kui ta teise klassi ooteruumi astus, et puhvetist paberosse osta, mõtles ta veel kord vajadusest valguse ning kära järele. Muidugi, muidugi, ta pole joodik, kes otsib kõrtsist banaalseid öölõbusid, ei, seda mitte; ta neelaks vaid pudeli sidrunisoodat, kinnitaks end tubli šnitsliga, ta — jah-nojah — tantsiks ehk ühe slow-fox'i või tangogi... Leti taga seisev preili vaatas teda oma suurte, peaaegu mustade atropiinsilmadega, ootas teenistusvalmilt, kuni ta raha luges, tänas vaevalt-vaevalt suunurkadest kaugemale ulatuva naeratusega. Ning just nagu selle elukutseliselt leebe, eba-

teadlikult kutsuva-pakkuva naeratuse mõjul valmiski Pärt Tiituse peas päris kindel otsus: ta istub nüüd autosse ja sõidab «Vanemuise» öörestorani, ja seda jalamaid, seda aegaviitmata, — juuliöö on ju lühike, ja homme on ju jälle tööpäev...!

Pärt Tiitus pöördus, tegi veel siia kui sinna mõne pisut üleoleva, kuid väliselt täiesti asjalikult-viisaka kummarduse. Ta astus läbi suure ruumi kindlalt ning energiliselt: trahh, trahh, trahh, trahh! Väljas oli muutunud viluks, taevasse kogunes vihmaeelseid määrdunud pilvi, tuul puhus jaama taga asuvatelt mõisapõldudelt kuklasse karmina ja väga niiskena.

Ta seisatas ülemisel trepiastmel, tõstis käe. Kohe süttisid pimedas suured heledad tuled ja auto tormas ette nagu kurikaval hiiglaloom. Kui must uks ta selja taga otsekui suur must suu lõmpsatusega kinni langes, ohkas Pärt Tiitus nagu kergendatult ning ütles:

«Palun, laske «Vanemuisesse».»

«Jah, olge head,» ütles klubitärniga juht enam kuklaga kui suuga. Ja äkki hakkas neile pimedusest suure rüsinaga vastu tulema südaöisi tänavaid, mis ristlesid omavahel, jooksid selja taha, põiklesid pahemale ning paremale, samal ajal kui süsimust sõiduk paistis end kramplikult paigal hoidvat, rappudes vaid vihaseltjonnakalt ja püüdes vastu seista jõule, mis tahtis teda maksku mis maksab kaasa viia.

Pärast unnesuikuvate majade vahel valitsevat hämarust ja üha tumedamaks tõmbuvate vihmapilvede varju tundus kõrtsi mahuka ning madala eesruumi ere valgus mahedat soojust hingavat, tegi meeled hoopis rõõmsamaks. Pärt Tiitus ulatas kaabu mundrit kandvale riietehoidjale, kohendas kaelasidet, imetles ivakese aega peegli ees oma kollakaspruuniks päevitanud nägu ja suure hädaga siledaks jäävaid heleblonde, laineliselt

kohevile hoidvaid juukseid. Orkester hakkas mängima kõige moodsamat lööklaulu «Raha paneb rattad käima», ja ta hakkas seda tasakesi kaasa ümisema.

Ta läks trepist üles väga aeglaselt, ruttamata, väga väärikalt. Ta jäi nagu tahtmata teraselt kuulama hoogsat klaverimängu. Mingisuguseid kaudseid ning nukraid teid mööda meenutas see suurte ning sinavalt selgete piiskade langemist sama suurele ning sinavalt selgele klaasalusele; viiuli lainetavad rõkatused panid teda äkki mõtlema täis ülemeelikust ringi kihutavale veidi ulakale lapsele; eksootiline havaivile undas nii südantlõhestavalt, et tal sellest värin üle selja läks.

Juhtus tänagi nõnda, nagu juhtus alati, mil ta astus tühjalt tänavalt moodsaid neegrilaule möirgavasse rahvast täis lokaali: ta samme hakkas mõjutama hoogne kujutlus, nagu oleks ta praegu võimeline korda saatma otse ajalooliselt suuri vallutusi! Ta mõtles korraga, et talle ei suudaks praegu vastu seista isegi Tallinna keskpanga puuslikunäoga direktori tõmmu ning kaunis kaasa... Ja sellest ootamatust iseteadvusehoost veelgi otsustavamaks muutudes laulis ta nüüd omaette koguni sõnadega:

«Ramoona, kas kuuled minu armuhüüdu sa-a-a?
Ramoona, mu kirg su vastu suur ja lõpmata-a-a...»

«Hälou, härra prokurist!» hüüdis noor lõbus pangaametnik, kes oli parajasti ühes kaaslastega kõrtsist lahkumas ja tahtis nähtavasti oma tähtsa tutvusega veidi edvistada.

Kuid Pärt Tiitus oskas sääraseid lihtsameelseid endast üsna väikese pingutusega vajalikus kauguses hoida. Ta vastas tänagi mõistaandva ükskõiksusega:

«No tere-tere, jah! Kas arve tasumisega kipub raskeks minema?»

Ja vastust ootamata pööras ta naiivsele noorukile selja, jättes selle piinliku ilmega ja väljasirutatud käega keset halli seisma.

Kohe selle järel astus ta saali. Ooberid kummardasid, teenistusvalmid silmad saatsid teda unetusest punetavate laugude vahelt. Ta vaatas otsides ringi ja noogutas jälle paarile lipitsevale käeviipele.

Juba ainus pilk üle suure ruumi selgitas Pärt Tiitusele tänaõhtuse publiku seltskondlikku kuuluvust: enamik kontoriametnikud, paar väikest advokaadikest, üks alandlik ja nagu alati piinlikkust tundev arst, laudkond kunstnikke, kes lugesid labaselt lärmitsedes oma pennikesi, et maksta üleolevale härraskelnerile, kelle kinnine nägu avaldas vaid ükskõiksust ja põlgust. Ning Pärt Tiituse meeleolu langes jälle nullini, kuna ta tundis end siin ääretult üksikuna, otsekui haigutaks kõikjal ta ümber vaid tühjus, lagedus, imaralt lehkava ummikvee loksumine, mis oli suuteline kasvatama veel vaid mudamaksa.

Ta istus tujutult kõige seinaäärsema laua juurde. Ta nõjatas pea kätele, sulges hetkeks silmad, mõtiskles. Ooberi kärmed, truualamlikud sammud tulid ta tooli taha ning peatusid seal, oodates korraldusi. Kuid Pärt Tiitus ei teinud sellest väljagi, — mis siis, on alati õige sinust sõltuvale inimesele ta õige koht kätte näidata!

Siis aga tulid samas suunas veel teisedki sammud, nüüd juba hoopis erinevad eelmistest; ka need sammud peatusid ta tooli taga ja ta võppus äkki, sest teda hõigati.

«Oo-o, keda ma näen! Sina, Pärt, kallis poiss?»

Kuna Pärt Tiitus polnud midagi sellist oodanud (ka ei meeldinud talle niisugused ootamatused põrmugi), tõstis ta kärmesti pea, vaatas vihaselt üle õla ja... nõksatas toolilt püsti. Pagana pihta, kes see võis küll

olla, — lihav mees süsimustas frakis, süsimusta kiisulipsuga, süsimustade särginööpidega, süsimustast siidist revääridega, süsimustade läikivate juustega, süsimustade moodsate hitlerivurrudega, mis tekitasid mulje, nagu oleks talle süsimust plaaster nina alla surutud. Mehe laiast naeratusest paistis läbi küll midagi tuttavlikku; ta ei osanud selle tuttavlikkusega aga midagi peale hakata: teda segas otsustavalt see ümmargune härrasolek, mis näis tast endast, Pärt Tiitusest, vähemalt peajagu kõrgemale küündivat. Ja ta naeratas igaks juhuks seisjale vastu, — selle korralikult istuva fraki pärast, nende süsimustade siidrevääride pärast, nende mustade hitlerivuntside pärast, nende läikivate juuste pärast, nende veidi ülbete sõstrasilmade pärast, mis vaatasid teda tungivalt üleoleva inimese suure kindlusega.

«Hel-lou,» vastas ta usutledes.

Kuid võõras oli Pärt Tiituse segadust juba märganud, viskas pea selga, naeris üle kogu kõrtsiruumi ja ütles kavalalt:

«Tohoh, tohoh, kallis poiss, kas siis niisugune ta ongi, see sinu kiidetud juristi-mälu! Sa ei tunne mind? Haa, kuulge ainult, ta ei tunne mind! Ho-ho-hoo, vana tore Pärt Tiitus ei tunne enam sama vana ja sama toredat Ants Särge!»

Ning tundmatu mees tegi oma nime lausudes sügava ja laitmatu kummarduse, nägu ikka täis heatahtlikku üleolevat naeru, mis lausa torkis ja lausa kõrvetas...

«Aa, Särg!» venitas Pärt Tiitus ning tõstis üllatunult kulme.

Samal ajal püüdis ta kramplikult mööda tolmunud mälestuskambrikesi ringi tuhnida, — ta pingutas ja pingutas ja pingutas, kuid... ei leidnud sealt midagi selgitavat. Paaril korral haaras teda küll hetkeline kujut-

lus, nagu hakkaks kuskil sügaval kaane all midagi liigutama. Jah, see sõbralikus iroonias viltu tõmmatud suu! see lage ja madal otsaesine! need kiiresti pilgutavad soonelised laud veidi pungi seisvate silmamunade kohal! — pagan küll võtaks, kus ta neid näinud oli! Ning siis järsku — keegi oleks teda nagu käest kinni võtnud ja kiiresti-kärmesti läbi paljude aastate talutanud, väikese ja igava maakonnalinna gümnaasiumi juurde, kuni ta seisis hoopis juhusliku, kuid lõikavalt koomilise mälestuskatke ees, seda huviga vaadates.

Pärt Tiitus pahvatas korraga lõbusalt naerma ja hüüdis:

«Õige, pagan võtaks! Sina'p see ju olid, kelle ma sel korral... khm... kogemata muidugi... vanasse vundamendikraavi tõukasin. Kui sa mehiselt vandudes kaldale ronisid, oli isegi su särgipõu rohelisi vesiläätsi täis nagu... nagu... nagu maskiballi konfette!»

«Just nõnda, vennas, — täpselt nagu maskiballi konfette,» noogutas frakis mees, naeris samuti ja jätkas kohe tõsinedes, peaaegu õrnalt. «Sa pole põrmugi muutunud, Pärt. Ma mõtlen muidugi väliselt, sest oma iseloomult oled ikka endine liialdaja: mehise vandumise asemel olid mul igatahes pisarad silmas. Ja küsimine on ju ka see, kuivõrd sinu saatuslik tõuge oli mulle antud kogemata, kuivõrd pikalt sa mulle jala ette sirutasid... Muuseas — kui ma ei eksi, siis kohtume me vist küll esimest korda pärast keskkooliaega?»

«Esimest! Täiesti õige — esimest!» noogutas Pärt Tiitus ja oli ikka veel väga segane ega teadnud, kas praegune toon on sobiv või peab ta veel ivake viisakamaks muutuma.

«Mööda on läinud ligi kümme aastat...»

«Nii see on, ligi kümme aastat!»

«Mnjaa...» venitas frakis koolivend paljutähendavalt.

Veel hetk hiljem sõnas Pärt Tiitus, viibates vabale toolile, mis seisis otse ta enda vastas, — ta oli otsusele jõudnud, et on kindlasti elutark laia iseloomu näidata:

«Ole lahke, Ants-pojuke! Ma usun, et ma võin ju sind vana kombe kohaselt nõnda nimetada?»

Ja ta veendus kohe, et ta polnud tolle härrasmehest koolivenna suhtes eksinud, sest see vastas ülisõbralikult:

«Aga palun, Pärt, palun! Teisiti pole see ju kujutletavgi! Seda enam, et mu iseloomu üheks põhiomaduseks on üldse soe ja kodune suhtlemine kaaskodanikkudega, ükskõik kui võõrad nad mulle ka oleksid. Muuseas, kui lubad — minu naine. Sinu enda kohta on vajaline informatsioon juba antud.»

Pärt Tiitus oli üks neid väheseid, kes oskavad kohaneda mis tahes olukorras ja mis tahes situatsioonidega, kes omavad ükskõik kunas ja kus paraja tagavara hädavajalikke sõnu, kellel pole kombeks kohmetuks muutuda rivaali õnnestunumategi teravmeelsuste puhul. Ta armastas tihti toonitada, et ta polevat elus veel kordagi punastanud, isegi siis mitte, kui ta pükste asemel alles ürbikest kandis. Ning nähes nüüd kärmesti ümber pöördudes, et vahepeal oli talle külje poolt lähenenud pikakasvuline ja sale noor daam, kes naeratas kogu aeg nii oma pehmejoonelise ja meeldiva suuga kui nina, põskede ja silmadegagi, kummardus ta sügavale endale ulatatud käe kohale, puudutas seda viisakalt huultega ja tahtis juba lausuda midagi hästi kaalukat.

Kuid nõnda juhtus, et just sel imeilusal vihmaeelsel juuliööl pidi Pärt Tiitus siiski punastama... ja tõesti esimest korda üle paljude aastate, ja kohe kuni kõrvadeni, ja kohe nagu... nagu koolipoiss! Ta isegi ei taibanud, millest see küll tuli, ent midagi näis kindlasti teisiti olevat kui tavaliselt; muidugi, muidugi,

midagi polnud hoopiski nõnda, nagu ta oli harjunud siiani nägema, midagi oli senistest kindlatest rööbastest täie hooga välja vihisenud! Ta selg muutus higiseks. Verd voolas järjest enam ja enam näkku ja kaelanahasse. Ta häbi- ning piinlikkusetunne oli seda suurem, kuna ta ette kerkis äkki pilt lohakast, laisast ning hooletust poisist, keda ta oli kogu koolipõlve jooksul harjunud vaid pilkama, pilkama, pilkama... Ja ta pidi tahes-tahtmata kujutlema, nagu meenuksid ta ees seisvale lihavale ning auväärsele härrasmehele täpselt samad pildid... tühisemateski üksikasjades... pildid, mis võivad tema, Pärt Tiituse, veel kümme aastat hiljem nagu sääse laiaks astuda...

Ta muutus kord-korralt punasemaks, seisis liikumatult, tundis ennast nagu kahanema hakkavat, kummaliselt tillukeseks kärbuvat; ja kui ta nüüd rääkima hakkas, kõlas ta alati nii julge hääl nagu summutava sordiini alt — vaikselt, pehmelt, läikivalt-õliselt, peaaegu alandlikult...

«Armuline proua... kui teil midagi selle vastu ei ole... Näete, vanade koolivendade asi, — istuksite ehk minu lauda... teie ja teie armuline abikaasa...?» ütles ta tasakesi.

«Aga mui-dugi, miks mitte, härra Tiitus,» vastas kaunis naine ootamatu lihtsusega.

Ja Ants Särg, heites frakisabad harjunud inimese galantse hooletusega tagasi, naeris jälle nakatavat naeru, kissitas lõbusalt silmi ning ütles:

«Näed, mammi, missugune viisakus, aa? Ei tahaks nagu uskudagi, et see oled ikka veel seesama sina, kes mu tol korral vundamendikraavi põrutas! Soo! Ja nii kaua, kuni mu naine *á la carte* midagi valib, vestelgem, kallis poiss! Elad ikka Tartus, meie kuulsas Emajõe Ateenas? Oled siin vist ametis?»

Pärt Tiitus katsus end kramplikult koguda, püüdis end sammhaaval tagasi enesekindlusele ning hoolimatusele orienteerida. Ta kogus mõtteid, kogus julgust, kogus ülbust. Noh, pagan võtaks, talle ei lähe ju ometi korda, mil kombel ja mihukesi radu mööda see omal ajal lausa naeruväärsuseni saamatu mehike on välja jõudnud säärasele siledale võidusõidu-maanteele, ütles ta mõttes, vihastades sisemiselt sellele neetud kohmetusele, mis oli talle äkki nii põhjalikult häbi teinud. Aga kui koolivend oma ebadiskreetse küsimuse veelgi teravamal kujul ette seadis, nõnda et ta ei saanud mitte kuidagi selle eest kõrvale põigelda, ilma oma praegust olukorda mainimata, seletas ta hoopis tagasihoidlikult — ikka kuidagi vaikselt, pehmelt, läikivalt-õliselt, ikka kuidagi peaaegu alandlikult:

«Ah kus ma teenin . . .? Jumaluke, austatud koolivend ja sõber, see pole üldse nimetamisväärtki . . . Prokurist . . . ühes kohapealses . . . hm . . . riideäris. Nojah, inimene peab ju millegagi tegelema, kas pole . . .?»

«Oo, see ei olegi ju nii paha!» ütles kaunis naine.

Koolivend Särg kergitas kulme.

«Äri prokurist? Mu kaasal on õigus — ei ole viga, ei ole viga, jah,» ütles ta heatahtlikult noogutades. «Tuleb arvata, et sa teenid niisiis üsna korralikku palka?»

«Jah, pole põhjust nuriseda,» ütles Pärt Tiitus ja punastas lühikese aja jooksul juba mitmendat korda. Ning kuna ta hakkas aga sellelegi vaatamata ometi viimaks vabanema äsjasest neetud tasakaalutusetundest, esitas ta nüüd ka omapoolse vastuküsimuse: «Aga sina ise, vennas? Tegutsed vist samuti majanduse alal, kas pole?»

«Majanduse alal . . . hohohoo!» hirnatas frakis mees lühidalt.

«Jaa, ka Ants tegutseb majanduse alal,» ütles kaunis naine muiates.

«See tähendab — mina? Ah jaa, vabandust, muidugi, muidugi!» hüüdis frakis mees.

«Ta süveneb praegu ühe suurpanga direktori hingeellu,» ütles kaunis proua võluva naeratusega.

«Suurpanga direktori hingeellu... vabanda, vanapoiss, et ma naeran, mulle tuli praegu meelde üks kuradima koomiline juhtum,» hirnatas plaastervuntsikestega koolivend jälle lühidalt. «Noh, noh, Agnes... madaam... kas oled leidnud sealt taskuraamatust juba midagi sobivat?»

«Jah, tänan,» noogutas kaunis proua ja andis kohe ka tellimise ära: «Sudak vene moodi, palun.»

«Silmapilk, proua,» kummardas kelner ja kadus nii kiiresti, just nagu ei käiks ta, vaid hõljuks üle parketi.

«Nii? Finantsist, tähendab,» ütles Pärt Tiitus. «Muide... seda ma arvasin, seda ma arvasin.» Ning kuna pind ta jalge all oli seega jälle ootamatult tugevaks muutunud, sai ta täna hakkama ka esimese maadkuulava komplimendiga, mille peale ta oli harilikult üpriski suur meister: «Sest kuigi meil kahel oli gümnaasiumipäevil nii mõnigi kana kitkuda, vaatasin ma sinu poole salaja ikka alt üles. Jaa, jaa, jaa, ära imesta, nii see oli ja kõige enam austasin ma sinu matemaatilisi võimeid. Muide, sul oli üldse lahtisem pea kui kellelgi teisel meie klassis, ja mis seal salata, ma mitte et imetlesin su võimeid, ma ka kadestasin sind. Pardoon, — sa tegutsed vist rahandusemaailmas juba üsnagi kaua?»

«Jah, küllaltki kaua,» vastas frakis mees, noogutas asjalikult, kuid hirnatas jälle kohe miskipärast naerda.

Kaunis proua Agnes vaatas orkestri poole, kuulas veidi aega «Ramoona» magusvalusat soigumist ja puhkes järsku samuti heledasti naerma.

Pärt Tiitus ütles, tõmmates suu galantsele muigele: «Oo, madaam, te olete liht-salt oivalises meeleolus!»

Ja koolivend Särg raputas nüüd pead ja ütles:

«Ei, ei, kallis poiss, ühe korrektiivi pean ma su jutus siiski tegema — gümnaasiumipäevil olin ma kahjuks kuulus peamiselt oma stupiidsusega. Sa küsisid vist, kui kaua ma tegutsen finantsalal. Päris täpne ja aus olles — üsna lühikest aega. Kuud paar tagasi olin ma nimelt... mõisaomanik.»

«Oo, mõisaomanik?» hüüdis Pärt Tiitus ja laskus taht-mata ettepoole kummargile.

Kuna kaunis proua Agnes oli vahepeal söögikaardi asemel pihku võtnud veinikaardi ja silmitses tähelepa-nelikult jookide nimestikku, tekkis vanade koolivendade vestlusse tilluke paus. Ants Särg oli otsinud kustki sisemisest taskust musta ning jämeda sigari, niisutas seda keelega, puhus üle laua kangesti kibedaid suitsu-pilvi, mis panid Pärt Tiituse läkatama. Oli ikka veel veider kujutleda, et sellest kohmetust ja mõneti isegi rumalast poisist, keda kõik naersid ja pilkasid, on kas-vanud vahepeal selline tähtis tegelane, selline suur-magnaat nii põllunduse kui panganduse alal... Pärt Tiitus vaatas taas vargsi kaaslase otsekui viksitud juuk-seid, silmitses selle laupa ristavat kerget haavaarmi, siledaid põski, jämedat nina, mille ümaralt mustnevad sõõrmed liikusid aeg-ajalt nagu lõhnu püüdes. Ja kuna ta viisakalt vaikis, et mitte pealetükkivana näida, hak-kas härra Särg varsti ise oma elust jutustama — pearis-kaudselt, kuid visalt, nagu teevad seda tavaliselt ikka väga tähtsad inimesed. Ta ütles, nõjatades oma prisked põsekaared peopesade najale ja hõõrudes vasaku käe sõrmeotstega kord üht, kord teist suunurka:

«Jah, kallis poiss, sa pead nimelt teadma, et mul on siiski üllatavalt vähe aimu kõigest, mis on ühenduses

maaharimisega, karjakasvatamisega, piimaasjandusega, peekonisigade kasvatamisega, karusloomade aretamisega. Sest nagu sa mäletad, põlvnen ma ju linnast. Teoreetiliselt oleks muidugi lihtne vastavatest käsiraamatutest kõige vajalikumad teadmised pähe tuupida, aga kui sul endal pealegi asja vastu vähemgi huvi puudub, siis aitab ka see pähetuupimine üsna napilt — pead uskuma ainult igasuguseid konsultante-petiseid! Ma ei liialda ega valeta ainsagi tähega, kui ma sulle praegu ütlen, et selle suurmaaomaniku osas valutas isegi minu vaene keelepära, kuna ma pidin tahes-tahtmata tarvitama oskussõnu, mis jäid mulle sisuliselt vaid hiina keeleks. Oo issand, vanapoiss, mu naist lasksime igasuguseid maiuspalasid valida, ise aga unustasime selle sootuks! Mis sa arvad, mis me telliksime?»

«Kuidas ... kuidas sa heaks arvad,» ütles Pärt Tiitus ja kummardas nüüd väga viisakalt. «Armuline proua?»

«Õhtusöögi olen, nagu mu mees juba tähendas, ammugi välja valinud, jookide osas pole ma aga asjatundja,» vastas ilus Agnes.

«Oo, siiski, siiski!» hüüdis Pärt Tiitus.

«Ei, jätkem,» ütles ilus Agnes.

«Noh, siis sina, vennas Ants!»

«Mine nüüd, ikka sina ise!»

«Ma palun sind tõsiselt!»

«Paike, mina palun sind veelgi tõsisemalt!»

«Otsusta nüüd, otsusta!»

Ning koolivend Särg otsustaski viimaks lakooniliselt.

«Noh, olgu siis pealegi nii. Mina pooldan igatahes ... midagi kergemat. Kõigepealt näiteks hästi külm viin, nii et klaas sellest higistama hakkaks, sinna juurde mõningad ... hmm-hmm ... lõhelõigud ... Praadi võiks saata pudeli ungari rislingiga, ja üsna lõpuks martell või o'sotärn musta, aga võimalikult magusama kohviga.

Muide, olgu sulle informatsiooniks öeldud — niisugune pehme dieet on nimelt tingitud mu neetud maokatarrist. Noh, kuidas on, kas lepid?»

«Suurepärane, suurepärane!» hüüdis Pärt Tiitus.

Ning läheduses ootava ooberi uuesti laua juurde kutsunud, kordas ta sellele koolivenna nimestiku peaaegu sõna-sõnalt, lisades enda poolt vaid üsna lõpuks:

«Igaks juhuks veel ka pudel rummi. Ärge ainult mandleid jumala pärast liiga pruuniks kõrvetage.»

«Kuulen, härra Tiitus,» kummardas oober sügavalt ja libises jälle mööda parketti minema.

Koolivend Särg imes ikka suurte sõõmudega oma musta sigarit ja oleks nagu tahtnud end paksude suitsupilvede taha peitu poetada. Ta tähendas hetke pärast:

«Noh, omavahel öeldud, nüüd läks see küll hoopis teisiti, kui me alguses kavatsesime. Mina ja Agnes, me mõtlesime nimelt sind kui vana head sõpra täna õhtuks o m a kalliks külaliseks paluda, kahjuks jäin ma aga pisut hiljaks ja nüüd oleme meie siis s i n u külalised. Noh, loodame, et me saame seda sulle juba kõige lähemas tulevikus kuhjaga tasuda.»

«Aga kuulge ometi, härra direktor!» hüüdis Pärt Tiitus ja jäi ise erutatult ootama, missugust mõju see austav «härra direktor» avaldab. Ning kuna koolivend Särg näis säärast viisakat pöördumist loomulikuks pidavat, jätkas ta hetke pärast juba hoopis julgemalt: «Suur au, suur au mulle! Ja lubage ühtlasi tähendada, härra direktor, et nõnda, nagu teie tahtsite, seisab isegi veidi vastuolus maksvate kommetega. Sest mina, andke andeks, härra direktor, ma olen ju Tartus nagu oma kodus, kuna aga teie ja teie armuline proua viibite siin ajutiselt. Läbisõidul kuhugi kuurorti, kui ma ei eksi? See tähendab — välismaale . . .?»

«Osalt jah,» vastas koolivend Särg.

Tekkis jälle hetkeline vaikus. Pärt Tiitus tundis end taas veidi ebakindlaks muutuvat, kuna ta teadis kogu aeg, et oleks vaja lõbustada eeskätt seda imeilusat daami, kes vaatab teda praegu uurides ripsmete varjust. Kuid kummalisel kombel oli kogu tema sellealaline suur oskus täna nagu laiali valgunud, nagu haihtunud, nagu õhku auranud. Ta tegi paar põgusat ja üsnagi kohmetut tähendust ilusa suve kohta; kaunis proua noogutas vaid vaevumärgatavalt ja naeris taas oma mõistatuslikku heledat naeru. Ja Pärt Tiitus läks lausa üleni higiseks, püüdes kõigest jõust mõnd huvitavat kõneainet leida, mis aga ei õnnestunud, ja ta pidi korduvalt neelatama, kuna suhu hakkas äkki sülge kogunema. Siis alustas orkester inglise valssi, ja ta oli juba vajalikku kummardust tegemas, kui tema südamesse lõi uuesti kange kahtlus: kas maksab? mis siis, kui talle järsku ära öeldakse?!

Kui šampusepudel ühes praetud mandlitega esimesena lauale toodi, pidas koolivend Särg jälle vajalikuks oma edurikkast elust rääkida. Ta ütles, kuivatades taskurätiga vuntse:

«Nojah, ja siis ma mõtlesin, et... tehkem kogu selle põllumehemängimisega lühike lõpp ja... asi topsis. Milleks ennast vägivaldselt pingutada, kallis sõber, sest nõnda võib ennast täiesti rööbastest välja töötada. Hästi — võtsin kätte ja likvideerisin kogu selle an-ti-paatse värgi. Ja mulle näib isiklikult küll, et pangadirektori osa läheb mulle palju paremini.»

«Täiesti usutav, täiesti usutav!» hüüdis Pärt Tiitus. Ja tõstes klaasi veidi värisevate sõrmedega silmade kohale: «Kui te lubate, armuline proua!»

Koolivend Särg ütles:

«Võib olla, et ma eksin, aga mulle paistab siiski, nagu oleksin ma võimeline kõigeks, mis on ühenduses lin-

naga, mitte kunagi aga selleks, mis lõhnab mulla järele. Katsu mind mõista — ma ei suuda lihtsalt sisse elada. Iga samm, mis sa teed, paistab olevat täiesti üleliigne, rumal, naiivselt lapsik ja... labane. Viimaste aastate jooksul hakkavad matsid küll jälle moodi minema, eriti just positiivsed, paksude panthabemetega matsid, kes nälgivad ise ja näljutavad peret, aga... minule see ikka ei passi. Käidagu kus kurat!... vabanda, mammi, et ma tahes-tahtmata vanduma pean. Ka sel juhul, kui me vaatame pangamehele tõesti kui tüüpilisele liiakasuvõtjale, tundub ta mulle mõnest hallparunist või isegi mõnest mõisasüdame-omanikust siiski hoopis kultuursemana, minupoolest koguni — õilsamana!»

«Kahtlemata...! Jah, see on täiesti õige, härra direktor, täiesti õige!» noogutas Pärt Tiitus.

Vaikus.

«Omal ajal, kui ma minister olin, pidin ma aga tegelema... väliskaubanduse probleemidega. Noh, pagan, s e e oli juba midagi!» ütles koolivend Särg.

Pärt Tiitus neelatas mandli kurku ja hakkas sellise hooga köhima, et tal ęndal sellest pisarad silmi valgusid. Ta kuulas teenistusvalmilt, tähelepanelikult. «Nõnda, nõnda — pagan võtaks — see mees on istunud isegi valitsuses!» mõtles ta miskipärast ahastades. Kuid ta püüdis oma uut segadusehoogu maksku mis maksab varjata, kummardas vaid endisest veelgi väledamini ja pomises:

«Usutav... muidugi, muidugi. Ma mäletan veel selgesti, kuidas ma sel korral teie edu üle rõõmu tundsin... härra minister. Me juhtusime just samal päeval, kui teid kabineti liikmeks kutsuti, omavahel kokku, ja ärge pidage seda edvistamiseks — see olin mina, kes tegi ettepaneku teie auks klaasi tõsta...»

Kaunis Agnes hakkas taas naerma, vaikis aga jälle kohe, varjas oma vallatuid sõstrasilmi. Ja koolivend Särg ütles:

«Tänan, sõber. Muide — see oli kindlasti minu elu üks keerulisemaid ajajärke. Sa oleksid nägema pidanud, kui alatuid intriigivõrke mu ümber vahetpidamata sepitseti, et mind mu vastutusrikkast rollist salakavalalt välja lüüa. Ja nõnda viidigi mind viimaks niikaugele, et ma pidin alistuma ja loovutama koha... oma kõige kurjemale vingumehele.»

«Ojaa, niisugust võitlustaktikat meil Eestis juba tuntakse! Võite siiski kindel olla, härra minister, meie kõigi sümpaatia oli teiega,» deklareeris Pärt Tiitus.

«Tänan, sõber,» ütles koolivend Särg.

Kõrtsi kogunes üha enam lõbusat rahvast; sumin suurenes, õhk muutus väga suitsuseks. Jõudis kohale külm viin jääanumas, jõudsid kohale praed ja ungari risling, jõudis kohale prantsuse konjak musta kohviga. Kõhtu tekkis mõnus raskusetunne, vein läks pähe. Oli ülimõnus olla, ja ainus asi, mis Pärt Tiituse südamele veel muret tegi, oli see, et ta ei osanud koolivenna kauni naisega endiselt õiget kontakti leida.

Siis aga tuli juhus ise talle appi, — proua Agnes ise tegi talle ettepaneku tantsima minna. Ning libisedes sujuvalt üle läikiva parketi, muutus Pärt Tiitus korraga kirjeldamatult julgeks, kummardus oma daami väikese roosa kõrvakese kohale ja sosistas, hoolimata sellestki, et ta saksa keel oli alati hirmus nõrk ning vigane olnud:

Plau wii täär süüdsee himmel,
sint teine augen so plau...
Root wii täär väin aus španjen,
sint täine lippen so root...

Häiss ist täin temperament,
häiss wii tass foier brennt...
Šlang pist tuu wii eine pinie.
Linie hat alles pei tiir...»

«Oo-o...!» hüüdis ilus Agnes lõbusalt.

Pärt Tiitus laulis jälle:

«Käine frou kann šööner sein,
wii tuu,
käine frou hat so'fiil šarm,
wii tuu...
All' mäine grüüssen,
all' mäine küssen
saagen tiir tass aine, —
käine frou kann šööner sein,
wii tuu-u!»

«Oo!» kordas ilus Agnes lõbusalt.

Hommik oli juba akende taga, kui koolivend Särjele teatati, et teda nõutavat telefoni juurde. Pärt Tiitus jäi ilusa Agnesega kahekesi. Ta oli oma hingelisest sisetakistusest juba ammugi üle saanud; ta rääkis nüüd üpris ladusasti kerget seltskonnainimese-juttu; talle näis, nagu oleks ta jälle tugev ja painduv nagu hea vanaaegne vibumees. Ta jutustas koguni mitu hoopiski mitte väga süütut anekdoodikest, mille üle nad mõlemad südamest naersid. Ja ta tahtis kõnelda veelgi midagi hästi vaimukat ning hästi pikantset, kui härra Särje tagasitulek teda segas. Ja ta muutus kohe viisakaks ning truuks kamraadiks, kuna koolivenna nägu paistis ju... nii murelikuna ja nii kohkununa.

«Ebameeldivad teated?» küsis ta viisakalt.

«Sinnapoole, sinnapoole, kallis poiss,» vastas härra Särg napilt.

Nende sõnade juures sosistas sõber naisele midagi kõrva, seegi näis kohkuvat ning tõusis, — jah, neil olevat nüüd kahjuks väga kiire... Pärt Tiitus protesteeris nõrgalt ja tahtis kaasa minna, arve õiendamine võttis aga aega ja teda ei saadud oodata. Ja siis jäi ta

veel väheks ajaks istuma, nõjatus mugavalt vastu toolileeni ja katsus äsja kogutud muljeid sirgesse ritta korraldada, kuni teda sundis ringi vaatama familiaarne patsutus pikast istumisest kangeks jäänud kuklale.

See oli üks neid väheseid ja kauaaegsemaid sõpru, vorstijupina lühike ning paindumatu notar Tarvas. Ja Pärt Tiitus ütles kohe naeratades:

«Aa, see oled sina. Kust sa tuled?»

«Eks ikka sealt, kust tulevad harilikult kõik öökõrtside kunded: koduselt orgialt,» vastas küsitav. Ning istudes ratsa toolile, veidi üleannetu ja veidi lodev, päris ta omakorda: «Kui ma saali astusin, istusid sa siin kahe tegelasega, — nende noad-kahvlid on veel laual, nad ise on aga kadunud. Kuhu? Nad mõlemad on nimelt minu lähemad sõbrad ja ma oleksin nendega mõne sõna kergemeelset juttu ajanud. Mind peeti aga vahepeal ühe teise bandiidikarja poolt kinni, ja nüüd on nad, nagu paistab, jalga lasknud.»

«Ah minu koolivend oma auväärse prouaga?» küsis Pärt Tiitus. «Nad läksid tagasi võõrastemajja.»

«Oma... prouaga? Hoohoohoo-o!» naeris notar Tarvas.

«Jah.»

«Võõrastemajja? Võõ-ras-te-majja?!»

Väike paks mees lausa norskas ja möirgas, tagus endale kämmaldega vastu kintse ning äigas käeseljaga põskedelt naerupisaraid.

Ja äkitselt turgatas Pärt Tiituse hinges esimene kuri kahtlusesäde; ta pühkis taskurätikuga higi ja pomises luurates:

«Kas pole, vana, — see poiss tegi igatahes karjääri. Ta on praegu vist ühe meie suurema harupanga direktor...?»

Notar Tarvas hirnus ning norskas jälle.

«Särg... ja pangadirektor!» hüüdis ta luksudes.

Pärt Tiitus ütles kähinal:

«Nojah... mulle paistis, et... Aga võib olla, et ma eksisin... Õieti... mis ta praegu teeb... see meie Särjeke?»

Notar Tarvas oli oma «bandiidikarja» juurde tagasi minemas. Ta peatus veel kord ning vastas:

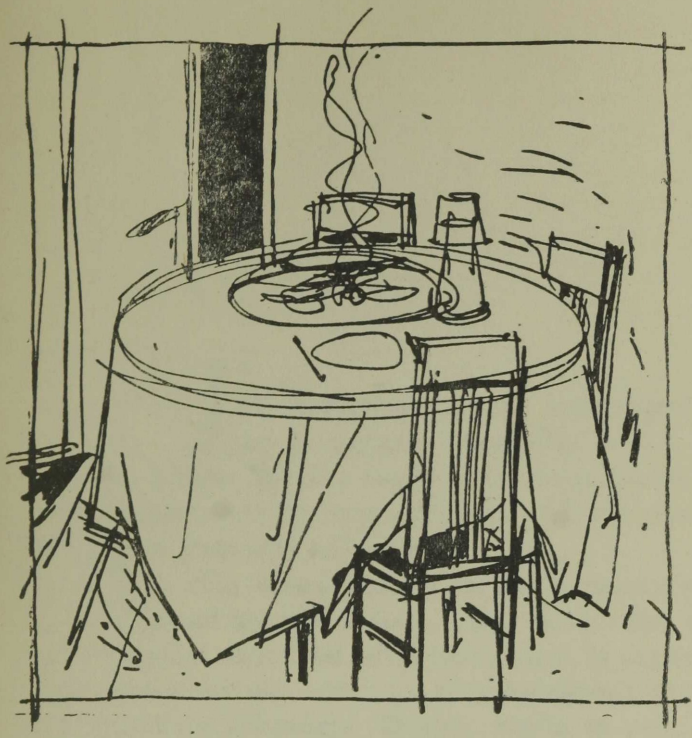
«Meie Särjeke on minu kodulinnas näitlejaks. Peaasjalikult koomilised osad... saad aru. Vanad rahajõmmid, variserid-seltskonnategelased, sarvedega abielumehed ja teised selletaolised oinad. Noh, ma lähen, jumal õnnistagu sind!»

Pärt Tiitus noogutas nõrgalt peaga, ei öelnud midagi. Ta istus nüüd nii vaikselt, et isegi tema südame tuksumine oli selgesti kuulda. Kuna ta oli joodud nipsidest-napsidest samuti purju jäänud, libises ta äkki hädaohtlikult lähedale kramplikule, häbistavale alandatunutule, mis ei ununeks iialgi maailmas, kui pikale ta elupäevad ka veniksid.

Viimaks tõusis ta ja lahkus, tikksirge nagu alati.

Väljas sadas tihedat, kuid meeldivalt sooja vihma; tänavasillutis auras sellest ühtlaselt mustana ja läikis nagu pigi.

1936

Hilinenud söömaaeg

Jüri Remmelgas, vana keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa,* piinles ka täna nende veidrate ja imelikult pikkade unenägude käes, mis olid teda eriti möödunud sügisest peale vaevama hakanud.

See oli õieti rida kiviraskeid viirastusi loendamatuid ruume sisaldavast suurest majast, kuhu ta oli nagu ära eksinud. Ta otsis sealt teed välja lootusetult ja asjatult; ta läbis loendamatuid uksi; ta näis korduvalt tagasi tulevat vanadele kohtadele. Esialgu suutis ta rahu ja tasakaalu säilitada, siis aga kaotas ta selle ning jooksis, aina jooksis, tormas, aina tormas. Ja lõpuks ta lausa kihutas edasi, pea kuklas, hõlmad tiibadena sirgu, tõugates meeleheitlikult uksi, mis kargasid ta ees käratult lahti, et ta kannul samas uuesti sulguda. Ning siis pidi ta nagu kangesti ruttama hakkama, sest ta töötas ju assistendina ülikooli laboratooriumis, aga võib ta siis jälle hilineda, sel ajal kui vana ise (issand jumal, kuidas ta ometi oli oma maailmakuulsa õpetaja nime unustanud!) on täpne nagu hea kronomeeter . . .?

Ja nagu alati, nõnda jõudis Jüri Remmelgas, vana keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa,* ka täna just enne ärkamist oma viirastusliku

eksirännaku viimase lülini. Äkki kerkis tema ette peaaegu taevani tõusev hall müür, mille tuhmis, hallituselaigulises pinnas oli säärane tohutu hulk ahastust, et ta tundis end seda vaadateski kokku langevat, tühiseks tolmuks muutuvat. Siis oleks teda nagu pikkamisi tõstma hakatud, pisitasa, pi-si-ta-sa, kuid lakkamatult, ning just sel hetkel, kui selle taevaniküündiva müüri õudus oli nuttusisendavaks sihituks meeleheiteks kasvamas, tegi ta silmad lahti ja ärkas nagu kohkunult.

Nõndaks — oli jälle varane hommik. Päike oli juba tõusnud, akendest voolas sisse seda selget aprilli-alguse kargust, milles võis veel haista viimase jääkirme külmust, sulava maapinna lõhnu, suuri halle munakive, millele on langenud öö jooksul sillerdavateks piiskadeks kogunenud kaste. Toas valitses vaikus, kogu linn näis magavat, vaid õige harva kostis kustki sõitvate vankrite mürinat ja kuhugi ruttavate autode tuututamist. Eesriiete vahelt paistis kitsaid ribakesi sügavsinisest kevadtaevast, need ribad olid nagu veenired, nagu suurest merest irdunud nõrekesed, mis ei kulge enam kuhugi, seisavad paigal ja kuivavad. Naine magas kõrvalvoodis, näis koheva sulgteki all veelgi lihavamana kui ta niigi juba oli, pööras kärsitult pead, oli rahutu. Ja vana teadusemees, vajudes jälle kohe oma tavalisse sügavasse kurvameelsusse, laskis pilgul valusa igavustundega toas ringi käia, seal midagi nägemata, kõigest hajameelselt üle libisedes.

Jüri Remmelgas, kuulus keemiaprofessor ja mitme ülikooli *doctor honoris causa,* lamas nõnda hulk aega üsna liikumatult, viibis praegugi veel äsjaste viirastuste mõju all. Kui ta aeg-ajalt silmad sulges, tundus talle, nagu oleks ta veel väga noor ja peaks kellegi kiuste endale avarat teed raiuma, tajudes aga samal ajal kogu

kehaga ka reaalsuse rasket paratamatust, — oma kõrget vanust. Jumal taevas, jah, ta pole ju enam midagi muud, kui vaid läheneva surma pehkinud koda, ta on vaid mineja, ta on vaid see, kes varsti jäädavalt lahkub... mõtles ta kibestunult-nukralt. Nad olid ta sügisel kohalt vallandanud ja pensionile saatnud; nad olid temaga halastamatult lõpparvet pidanud nagu kunagi kellegagi, kes ei seisa oma õigel kohal; nad olid ta sõna otseses mõttes hävitanud, need hoolimatud kollanokad, kes tunnustasid veel vaid iseendid! Ja ometi näis temale, vanale hea nimega töömehele endale, et see kõik on vale, suur eksitus, — ta pole ju õieti veel elama hakanudki, väga ning väga paljud tööd seisavad veel poolikult! — Kas võib aeg siis tõesti lõpule jõuda sellise salakavalusega, sellise hääletu hoovusena, kus tunnid ning päevad otsekui lendavad sinust üle ja kaovad varga kombel, ilma et sa nende kulgu märkaksidki...?

Siis tulid jälle hädad nagu alati, piinad nagu eile, nagu tunaeilegi. Kell lõi mõtliku kuminaga kuus. Kuid tal polnud laugudel enam uneraasugi... Aga kaua sa nõnda tegevusetult lakkegi vahid, pagan võtaks, mõtles ta. Ja viimaks hakkasid kondidki naha all sellest tegevusetusest valutama: valutasid õlad, valutas selgroog, valutasid abaluud, valutasid ja krudisesid isegi kaelalülid, kui ta aeg-ajalt pead pööras ja hajameelselt ringi vaatas.

Jüri Remmelgas, kuulus keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa,* lükkas teki kõrvale, kuna see näis äkki raskena nagu raudriie. Ta tõstis jalad voodiotsale ja jäi neid ainiti vaatama; ta silmitses kaua ning üksikasjaliselt läbi kollaka naha paistvaid peeneid luid, neist üle ristuvaid ja edasi-tagasi põiklevaid veresooni, ülespoole kiskuvate servadega

paks: küüsi, pikki musti karvu, mis katsid sääri ja näisid ihu kõhnuse tõttu ebaloomulikult tihedaina. Ta hakkas närviliselt varbaid liigutama, jah, ta pidi seda tegema, ta ei saanud teisiti, ilma selleta oleks ta endale laipa meenutanud, laipa, mida on äsja ette valmistatud viimseks pesemiseks... (Muide, neid kiireid ja erutatud liigutusi sundis teda tegema ka piinav hirm gangreeni eest, mis oli mõni nädal tagasi ta hinge asunud.)

Kui kell jälle lööma hakkas — nüüd ometi viimaks seitse! — läbis teda äkki kerge, nagu lahendust pakkuv rõõmuviirg. Soo, seitse, juba varsti võib ta riietuma hakata, et minna oma tavalisele jalutuskäigule... mõtles ta. Nainegi ärkas, haigutas, hingeldas liigsest priskusest, ajas enda sügavate ohete saatel püsti, hakkas taarudes-vaarudes kuhugi minema, pesuväel, raskena ning suurena. Imelik küll, kuidas aastad olid muutnud neid mõlemaid, nii teda ennast kui tema vana head teekaaslast! mõtles kuulus keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa*. Ta mäletas ju ometi nii imeselgesti aega, mil tema ise oli tüse ning tugev, Karmen aga meenutas veel saledat tütarlast... nii oma ihult kui oma hingelt. Veidrad, väga veidrad on su tujud, isand Surm: üht püüad sa lõppenuna ja kõhnana, teise järele sirutad sa aga käe üle lõkendava tervise...!

Korraga haaras vana teadusemeest tahtmine millegi vastu protesteerida, midagi otsustavalt tagasi tõrjuda, ära õiendada mingi parandamatu eksitus, millest olenes ju nii määratult palju. Ta süda hakkas valutama ja ta katsus endale kiiresti ning kartlikult kinnitada, et küllap on veel aega elamiseks nii temal endal kui ta naiselgi. Ja et oma rasket meeleolu veidigi hajutada, hakkas ta nüüd mõtteid mõlgutama vajadusest juba hom-

mikul, kohe pärast jalutuskäiku, raamatukokku minna... mõningate küsimuste pärast, mis vajasid juba ammugi täpsustamist.

Varsti oligi ta endaga valmis, tõmbas eeskojas palitu selga ja väljus sirgena, pea seljas, iga sammu juures kepiga vastu kiviseid trepiastmeid kõpsutades, nõnda nagu ta oli harjunud seda tegema alati, kui mõtted teda nii või teisiti rõhusid ja rahutuks tegid.

Ent parajasti, kui ta jalgväravat avas, lükati teise korra aken pahura kolinaga pärani ja Karmen hüüdis oma tavalise kärsitusega talle järele:

«Oota nüüd, Jüri... ära kihuta! Säh, võta see klaas kaasa ja too mulle tagasi tulles tilku.»

Vana teadusemees teeskles, nagu ei kuuleks ta neid sõnu.

Ja naine kordas nüüd juba lausa vihaselt:

«No võta, võta see klaas kaasa, ära vigurda! Mul endal pole aega minna, varsti tuleb passija... tarvis on tolmu võtta ja akende pesemisega algust teha.»

«Mis kiire sul sellega...! Küllap ma pärastpoole jõuan,» vastas taat tagasi vaatamata üle õla ja lisas veelgi sammu, nagu endamisi kartes, et ta peab lõpuks siiski sellele käredale korraldusele alistuma.

Oli ilus hommik, — jah, tõepoolest, kas see kõik, mida ta täna nägi, polnud lausa nagu ime! Öösel linnas luusinud öökülm oli maa kõvaks kahutanud ja see kõmises iga sammu all kuidagi tumedalt, ometi aga ka kuidagi lõbusalt-meeldivalt; päikesepoolsel nõlvakuküljel olid esimesed rohulibled oma õrnad ladvad mullast välja pistnud ja hakkasid juba haljust rajama; puud seisid küll veel paljastena, taevas iidse Toomemäe kohal aga meenutas oma sügava sinaga mitte ainult edenevat kevadet, vaid juba lähenevat suvegi. Inimesed tõttasid, olid kõik kuidagi rõõmsalt elevil, vestlesid

valjude häältega. Igaühel neist oli näol mingi suur mõte, ja see ning teine riivas teda oma kärsitus tõttamishoos, ja talle naeratati, ja ta naeratas samuti. Ja ta märkas, et ta käis nüüd imelikult kiiresti-kärmesti, jah, kas ta ei vehkinud paaril korral isegi kepiga, ja kas ta uhiuued, alles mõni päev tagasi ostetud poolsaapad polnud ehk siiski veidi liiga suures vastuolus tema rohkete eluaastatega . . .? Ilm tõmbus järsku tuuliseks, puude lehitute latvade ümber hakkas kohisema ning vilistama. Aga päikest oleks nagu veelgi juurde tulnud, — päikest lausa voolas juba, päikest olid täis majade rasked kiviseinad, päikest peegeldus laiali heledatelt plekk-katustelt, päike hüples ning mängis nendesamade raagus puude latvade sees, mille ümber tuul praegu aina vilistas, aina kohises. «Päike, päike, armas, hea soojendav päike . . .» kordas ta sosinal, pisut nukraks muutudes. —

Kui väsimus kontidesse puges, istus vana kuulus keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa* varemeis Toomkiriku müüri läheduses seisvale lumivalgele pingile, toetas kepi otsapidi vastu maad, kergitas liiga ereda valguse pärast kulme ja . . . naeratas õnnelikult, — hiljutine rahutus ja nukrus olid oma teed läinud, öistest piinadest polnud varjugi järele jäänud. Ja samas tundis ta korraga nälga — päris tavalist nälga, päris igapäevast inimlikku nälga. Imelik, imelik, kust küll järsku säärased maised ihad, hehehee? mõtles ta lõbusalt, — pagana pihta, eks see olnud ju pealegi päris maamehelik rasvane seakarbonaad, mis talle äkki meenus! Juba mitmendat-setmendat aastat sõi ta vaid lahjasid taimetoite, — sada sorti suppe, sada sorti salateid, mis lõhnasid niiske mulla järele, värsket kurki, värskeid porgandeid riivitult, värskeid porgandeid hautatult, värskeid porgandeid koos kuremarja-

dega, värskeid porgandeid koos õunapüreega, värskeid porgandeid koos sidrunimahlaga... ptüi! Jah, muidugi, selle pikaajalise rohelisel konveieril toitumise jooksul oleks pidanud liha ihkav murdja tas ju ammugi kärvanud olema, — millest pagan järsku sellised jahisaagist elava koopamehe kujutlused? Aga parata polnud midagi, nõnda see oli, — ümberringi voogavas karges kevadõhus võis koguni selgesti haista praerasva ja selle rasvaga tublisti läbi imbunud hapukapsa erutavat lõhna, seda veidi raskevõitu, tihedat, omapärast kindlusetunnet virgutavat lõhna, nõnda nagu see oli ta patustel nooruspäevadel nii mõnegi luksusliku söömingu-joomingu mõnulevaks eelastmeks olnud...

Jüri Remmelgas, kuulus keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa*, mõtles korraga lausa teadusliku asjalikkusega, et tõepoolest pole ju olemas mingisugust absoluutset vanuseastet, millele peaks kaljukindlalt surm järgnema. Jah, nii see on — nii mõnigi ta kunagistest kolleegidest reisis püha Peetruse õunaaeda korras hoidma juba viiekümne-aastasena, mõned aga jõudsid muretus ja vilkas meeleolus peaaegu sajanda vahejaama künnisele! Ja ikka veel lausa rasvast nõretavat seakarbonaadi kujutledes ütles ta nüüd enda eest oma tõelisi mõtteid varjamata, et tema ise on ju alles seitsekümmend saanud, ja et küllap tema ise elab veel vähemalt kümme aastakest!

Ta vaatas kella — see oli juba pool üheksa. Linn sumises nüüd kärsitult, hingas sügavasti, tõukas mööda valgusest ergavaid tänavaid edasi-tagasi loendamatute juhuslike häälitsuste ebamäärast kära, mis ühines aegajalt ühtlaseks, monotoonseks, veidi väsitavaks üminaks.

Ja vana kuulus keemiaprofessor ning paljude ülikoolide *doctor honoris causa* ei teadnud järsku, mida

edasi teha, mida nüüd ette võtta. Kuid ta p i d i midagi tegema, ta p i d i tingimata midagi ette võtma! Ta oli ammugi arstide ja proua Karmeni tungival nõudel suitsetamisest loobunud, aga täna tundus talle tubakaski jälle kuidagi romantilisena, millegi säärasena, mille järele maksab siiski igatsust tunda. Ning siis ei suutnud ta enam kuidagi laiseldes paigal püsida ja kõigi nende neetud kaduvuseprobleemide üle halbu mõtteid haududa — kurat nendega, mulla alla võib minna kord ka ilma eriliste targutamisteta!

Ta ajas enda vihaselt-reipalt püsti, läks pikkade vetruvate sammudega Toomkiriku varemetest mööda, lausa traavis järsust nõlvakust alla. Tal polnud küll ühtki kindlamat kavatsust, ometi aga jätkas ta teed sellise kindluse ning enesestmõistetavusega, nagu käib oma käimisi harilikult inimene, kes on juba ammu mingile vääramatule otsusele jõudnud. Ainult hetkeks peatus ta Suurturul, vaatas silmi kissitades raekoja kella, õiendas selle järgi oma suurt ja massiivset hõbeuuri. Siis pomises ta endamisi: «N-noh ... s-soo!» ning võttis paari raske veomasina eest osavalt kõrvale põigeldes suuna jõe poole, mille mõlemal kaldal kaubitsesid talumehed igal hommikul küll toiduainetega, küll varase aedviljaga.

Varsti haaras Jüri Remmelga, kuulsa keemiaprofessori ning paljude ülikoolide *doctor honoris causa,* enda hõlma elurõõmsatest teenijatest ning auväärsetest kodanikukaasadest koosnev hoovus, hõõrus-veeretas teda edasi, tõukas, libistas, lükkas, vedas kaasa. Ja vankrite ning kärude pikkadest ridadest, mille kohal hõljus inimhigi, hobusekuse ja hapukapsaste raske lõhn, pudenes ta hinge nagu veelgi enam vahepeal juba hääbumisel olnud elujulgust, julget vajadust ägedalt vastu astuda kõigele sellele, mis oli ha-

kanud teda tasapisi, kuid visalt õigelt teelt kõrvale suruma.

Ta ostis paksu ning jutuka kaubamoori laualt liitri mulluseid talvesibulaid, neid vastu kevadet alati nii meeldivalt-naljakalt kipra tõmbuvaid õunu, mis olid talle veel kõrges meheeas meelde tuletanud üpris varast lapsepõlve. Mingist sisemisest erutusest peaaegu värisedes surus ta enda käratsevast rahvahulgast välja, läks jõeäärsele puiesteele, istus tühjale pingile, hakkas sööma. Kuid õunad olid sitked (või seisis küsimus siiski ta hammastes...?), ta mugis neid kõigest jõust, ja alles üpris suurte pingutuste järel andis see vaevanägemine siiski mõningaid tagajärgi. Hambatüükad tundusid nüüd küll helladena ja igemed kipitasid, kõhus tundus aga selle-eest tugevust ning kindlust — hoopiski mitte sellist rahuldamatust, nagu harilikult pärast iga sorti püreesid ning salateid. Ta mõtles miskipärast kavalalt-ülemeelikult naeratades, et õiget maitset ükskõik ka kui heast toidust tunneb ikka vaid see inimene, kes selle toidu ise peeneks närib, mitte aga see, kes kugistab seda teiste poolt hakitud-jahvatatud kujul. Ja endamisi õnnelikult naeratades läks ta tagasi turule, laskis end inimvoolust jälle kaasa haarata, ennast võhivõõraste poolt edasi tõugata, võetud sihist kõrvale suruda, vastu tökati ning sõnniku järele lehkavaid vankreid lükata.

Kuid see ülima rahulduse tunne ei kestnud kuigi kaua, juba varsti tuli nälg tagasi. Midagi nagu puuris ning hõõgus sisikonnas; see puurimine ja hõõgumine algas kohe kurgus, läbis mao, pani sooled valjusti korisema. Ta seni laiselnud seedeelundid oleksid nagu järsku virgunud ja üheksainsaks iseseisvat elu elavaks loomaks ühinenud, kes vahib otsides kõikjale ringi, et midagi hamba alla leida. Ja kui paks valgepäine küla-

piiga ta läheduses isukal-aplal ilmel pekitükkidest kirju vorsti ja suhkrusaia kallale asus, pööras ta pea kõrvale ja neelatas sülge, mida hakkas järsku suurel hulgal suhu kogunema.

Pisut hiljem läks Jüri Remmelgas, kuulus keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa*, sellesse turuossa, kus seisid oma külluse all lausa looka vajunud lihalauad. Ta käis edasi-tagasi, vaatles ning valis ja ostis viimaks mehise tüki rasvast lambakülge. Ja korraga polnud tal enam aega, — ta hakkas korraga koju ihkama. Paksu kollasesse jõupaberisse mähitud pakikest sõrmekonksus hõljutades kujutles ta kahjurõõmsalt, millise näo teeb küll köögi-Anni, nähes teda sisse astuvat säärase toreda lihakamakaga, ja mis küll ütleb tema vana armas teekaaslane, tema kallis Karmenike, kui ta selle lihakamaka põntsatades otse saalilauale viskaks . . .! Ta naeris selle kujutluse juures lühidalt ja ülemeelikult, ta valge habemetutt hüppas sellele ülemeelikule naerule kaasa, ning jälle üles Toomemäele jõudnud, kihistas ta sõbralikult-pilkavalt tolle koomilise paarikesegi kulul, kes oli leidnud endi arvates tõesti üpris sobiva koha oma kevadisteks kudrutamisteks ja esimesteks (Võib-olla, võib-olla, kes teab!) suudlustekski.

Ja nüüd ütles ta koguni kuuldavalt, vehkides ikka poisikeselikult sõrmekonksus rippuva lihapakiga:

«Oh, seda noorust, oh-oh, seda noorust küll!»

Jah, nõnda, nagu ta äsja mõtles, nõnda see ka juhtus: ta tekitas majas tõesti väga palju segadust ja lausa pahandustki. Temaga tülitseti ja kurjustati; teda sõideldi, talle tehti etteheiteid, — kallis aeg, kuhu see nüüd kõlbab, kas ta ise siis aru ei saa! Aga see kõik ei tähendanud midagi ja ta ei mõtelnudki vabandamisele, — oodaku nad vaid, need närvilised peenutsejad,

küllap nad veel näevad, et õigus asub tema poolel, mitte aga nende poolel! Ta kuulas ja kuulas ja kuulas ja kuulas, siis muutus see tänitamine talle viimaks igavaks ja ta tõusis toolilt; ta teeskles tigedat meelt, põrutades jalga nii tugevasti vastu põrandat, et naine kohe vait jäi. Muidugi, kes teab — võib ju olla, et see vaitjäämine polnudki ehk kohkumisest, vaid hoopiski üllatusest, aga nõnda see juhtus, ja ta tundis end võitjana...

Kui tüdruk käsu sai liha kohe keema panna, heitis vana kuulus keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa* ise pikali kušetile ja neelatas ootuseärevuses sülge. Korraga kuulis ta naist endale ütlevat, juba hoopis leplikumalt, juba hulga leebemalt:

«Jah, armas mees, nüüd sa lähed tõesti kergemeelseks.»

Vaikus.

«Oh-jeh, no see on küll suur hoolimatus oma tervise vastu,» ütles naine.

Vaikus.

«Kui sa ise vähemalt ei teakski, missuguseid toite arstid sulle keelavad, missuguseid sulle su maksa ja sapi huvides soovitavad!» ütles naine.

Vaikus.

«Aga mis seal teha, kui üks sinu aastates inimene veel nõnda kepsu lööma hakkab...!» ütles naine ja muutus taas tärkama hakkava pahameele pärast veidi pilkavaks.

Ning nüüd leidis aset veel uuski ime sel ilusal aprillihommikul, — mees, kes polnud enam mitmekümne aasta jooksul nagu kord ja kohus torisenudki, muutus äkki päris tõsiselt vihaseks, kolistas väljasirutatud jalaga vastu tooli ja ütles silmi välgutades:

«Vait, pagan võtaks! Ma ei saa aru, kas siin majas muud enam ei olegi, kui sinu alatine tänitamine! Vait, noh, ütlen ma... ja sellega ka jäägu! On arusaadav, ah?»

Kui naine haavununa kõrvaltuppa tõmbus, hakkas vana kuulus keemia-professor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa* endamisi mõtteid mõlgutama. Imelik küll, et minevik teda täna sellise selgusega kummitama kippus! Silmi sulgedes ei valmistanud talle näiteks pisimatki raskust end kolmekümne-aastaseks tugevaks meheks kujutleda, andekaks nooreks teadlaseks, kes võib juba tillukest mõnu tunda oma algavast kuulsusest. Ja ta laskis ikka uusi ning uusi pilte möödunud ajast vaimusilma eest mööda libiseda, kuni tuli viimaks uni ja kuni ta sügavasti magama jäi.

Kuid ta ärkas juba üsna varsti, — see, mis ta uuesti üles raputas, oli veider, kuid selge unenägu, nagu oleks ta kellelegi noorele naisüliõpilasele kohtumise määranud ja peaks nüüd kähku-kärmesti minema hakkama. Ta taipas aga isegi magades, et midagi sellist polnud tegelikult olemas, virgus jälle kohe, naeratas ja tõusis istukile. Põgus tukastus oli toonud hinge kerge nukruse, see nukrus pani südame valutama... Või valutas ta süda ehk sellepärast, et ta ei suutnud tõelisuses ulmadega sammu pidada...? Või oli tal koguni kahju, et too kohtumine noore naisüliõpilasega oli pärit vaid viirastuste-maailmast...? Ta ajas enda püsti, läks akna juurde ja vahtis kaua hajameelselt unistele kevadistele tänavatele, mille hallil sillutisel sädelesid siin-seal nagu tillukesed säravad täpikesed.

Siis tundis ta jälle nälga, vaatas kella ja märkas, et ta oli maganud siiski tervelt tund aega — osutid lähenesid juba üheteistkümnele! Ta mõtles kuidagi pakiliselt ja rutates, et tänane hommikueine jääbki hiljaks;

et nüüd varsti peaks ta o m e t i v i i m a k s süüa saama; jah, nad võiksid seal köögis ju pisutki kiirustada... mis nad seal o-me-ti nõnda venitavad! Kustki teadvuse ja alateadvuse kitsalt piirimaalt kasvas äkki välja valuvalmistav vajadus tõtata, millegagi õigeks ajaks valmis saada, mitte hilineda. Kui aga suures tühjas korteris kõik endiselt vaikseks jäi, lükkas ta söögituppa viiva vaheukse lahti, põrutas kurjaks saades jalaga ja hüüdis inetu, veidi kriiskava häälega:

«Hei, pagan võtaks... kaua ma pean siis ootama?»

Vaikus.

«Hei-i, kaua ma pean ootama, küsin ma?» kordas ta veelgi häält tõstes.

Vaikus.

Ning jälle tundis ta vajadust abitult nutma hakata, küllap vist sellest sügavast üksiolemisest, mida sisendas talle järsku kõikjal majas valitsev surnuaiarahu. Ja kuna tema äsjasele hüüatusele ikka veel vastust ei järgnenud, lükkas ta läheduses seisva tooli ootamatult tärkavas vihahoos ümber, hakkas seda jalgadega peksma ja karjus kurjalt:

«Kurat teid võtaks, kas te olete kõik kurdiks jäänud, ah! Ma tahan süüa! Süüa, aru saate, noh!»

Ometi viimaks avanes kööki viiv vaheuks. Priimuse ühetooniline surin paiskus tubadesse. Ja naine, peaaegu ümmargune nägu kuumusest õhetav, küsis hooletult:

«Sa vist hüüdsid?»

«Hüüdsin, jah! Jah, jah, ma hüüdsin!» kärkis mees aina edasi. Ja siis lisas ta juba veidi rahulikumalt, kuna talle paistis lakkamatult, nagu võiks ta enda erutus hommikusöögi veelgi kaugemale edasi nihutada: «Ma palun, Karmen... ma pa-lun, tehke seal ometi kiiremini! Kas sa siis ei mõista, ma ei saa ju enam kauem oodata!»

«Teeme, teeme, kui sa ise meid ainult ei sega,» sõnas naine üleolevalt-halvustavalt ja läks tagasi kööki.

Kuna möödumisel olev vihahoog oli taati rängasti väsitanud, heitis ta kohe uuesti kušetile. Ta ootas nüüd kannatlikult, silmad suletud. Ja ikka ei kadunud ta hingest kummaline vajadus rutata, ja ikka vaevas ning piinas teda kange kartus saatuslikult hiljaks jääda. Ta süda lõi nii tugevasti, et roided naha all sellest lausa võpatasid, jalgades surises veidralt, maksa kohal tundus suruvat raskust. Ta haistis sügavate sõõmudega õhku nuusutades keeva lambaliha vänguseni mahlakat lõhna, värskeid kapsaid, sibulaid, isegi sinepit ning pipart.

Oli korraga kohutav kujutleda, et ta peaks kõigest sellest, mis seal uksepragude kaudu end meelde tuletas, loobuma, eemale minema, ilma jääma. Ja ta tõusis uuesti, hakkas jälle kärsitult edasi-tagasi käima, murdis luiseid sõrmi, mille liigesed krudisesid tasakesi, otsekui oleks neisse kuiva liiva puistatud.

Siis istus ta sohvaäärele ja jäi kuulama, kuna keegi tuli läbi söögitoa; ning varsti hüüdis naine teda ootamatu sõbralikkusega:

«Jüri, palun nüüd sööma! Palun, pa-lun nüüd sööma, Jürike!»

«Jajah, kohe...» vastas kuulus keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa* pisut valju häälega ja teeskles ükskõiksust.

«Jü-üri, kas sa tuled juba?» hüüdis naine veelgi hellemalt, otsekui püüdes sellega oma viimaste päevade jämedusi heaks teha.

«Jah, tulen, tulen,» vastas mees, surus käed põlvedele, hakkaski end püsti ajama.

Kuid kummalisel kombel oli ta nüüd nii väsinud, et

isegi ta piht ei lasknud end enam välja sirutada. Ta upitas ja upitas ja upitas, aga nõrkus näis järjest suurenevat, kui ränku pingutusi ta seejuures ka tegi. Oii vaikne, lambaliha lõhna imbus aina juurde. Päike paistis üle suure asparaaguse otse ta kuklasse; ja seesama päike valgus mööda ta selga kord-korralt madalamale, aina madalamale, pudenes sohvale, voolas sealt põrandale. Siis sai ta jalad viimaks ometi alla, toetas end taas kätele, kuid jäi keskkehast endiselt looka... ja ta pea oli nii raske ja paistis asuvat nii madalal, et ei maksnud enam mõeldagi selle õlgadeleupitamisest... Jah, kas see tema vaene vana pea ei lamanud praegu nagu kehast eraldi, sellest sootuks kaugel, hall, väsinud, sügavaist mõtetest õõnsaks kulunud teadlasepea, keskkoht juustest paljas, kõrvad veidi harevil...? Ja kui ta nüüd jälle neist igaõistest loendamatutest ustest läbi tungima hakkas, hallile krobelise pinnaga umbsele seinale aina lähemale, sellele hallile määrdunud seinale, mis kehastas nagu kogu ta möödunud elu, ei teinud ta endale teed enam kätega, vaid just selle kohutavalt suure ning õõnsaks kulunud teadlasepeaga, mida ta tõukas otse enda ees, nagu muinasaegne sõdur müürilõhkujat...

Kui köögikuumusest hõõguv naine uuesti söögituppa astus, lamas vana keemiaprofessor ja paljude ülikoolide *doctor honoris causa* ikka veel oma veidras poosis, — kirjul sohvariidel upakil, sinakaks tõmbunud põsed sügavale patjade vahele surutud.

Jah, nõnda see läks, ta kartus oli õige olnud — tal oli kiire, ta oleks pidanud veelgi enam ruttama. Sest kõik, mis tegemata oli, jäigi tegemata... Tema päevad olid temast üle läinud, nad olid kadunud, nad olid hääbunud nägematult ja salaja; need päevad olid nüüd lõppenud, tal polnud neid enam.

Aga päike paistis endisele inimesele ikka veel kuklasse. Ja see päike valgus ikka veel mööda ta selga alla... ja selle päikese kiired ulatusid tema kuivade peenikeste jalgadenigi ning voolasid sealt põrandale...

Ja sama päike paistis ka raskel tammelaual auravale suurele lihavaagnale.

1930

Kaks sõpra

1.

Taadid istusid aias, puudest ja põõsastest ümbritsetud lagedal murulapikesel ja mängisid kaarte. Keegi ei lausunud suure ärevuse pärast sõnagi, kuivanud liigeste kohalt sõlmelised näpud otsisid taskust raha, värisevad käed heitsid seda rebenenud põhjaga rumm-mütsi, paber kahises, vaksed mündid kõlisesid.

Kuulus sepp Ottaavel pidas panka ja oli erutatud nagu noor poiss. Hommikust saadik oli õnn teda lausa kätel kandnud, aga ta oli juba elutark mees ja teadis oma ammuste kogemuste varal, et seesama õnn võib talle varem või hiljem ülemeelikult saba keerutada. Pühapäevane päike heitis suure hulga eredat valgust üle seegihoonete katuste, see valgus pudenes põõsastesse laiali, see rõõmus, pidulik valgus paiskus nagu voogav laine vastu põletikulisi õunapuutüvesid ja hargnes iga maailmakaare poole, et viimaks maasse imbuda või heledatelt asjadelt tagasi põrgata ja uuesti õhku haihtuda. Ja kõikjalt võis selgesti kuulda maise elu pikaldast ning sumisevat kulgemist: juurvilja-aias kõhisid ja käätsatasid naised, läbi lahtiste akende tinistasid ametimehed välja oma lonkavat keelpillimängu.

Kärbsed ja mesilased sumisesid. Plangu tagant tänavalt kostis paljude linna poole ruttavate jalgade tüminat; eemal mereäärsel karjamaal turtsusid tüdrukud naerda, küllap vist nende tulisoolaste naljakeste üle, mida edevad poisid seal tegid.

Vana Aadam, kunagine kaluriteartelli kippar ja kaugesõidu pootsman, kah nimekas ning terves ümbruses tuntud mees, istus sel ajal mugavalt vastu noort tamme toetudes sõbra selja taga, tundis selle suure võidu puhul pakitsevat kadedust, ei mänginud aga ise kaasa, kuna tal oli täna tagavaraks veel teisigi põnevaid plaane. Muidugi, ärgu keegi sellepärast arvaku, nagu oleks ta ilma rahata, oo, seda ta ei ole, ta põuetaskus krabiseb praegu enam kui kolm krooni, ja kui ta kord kaardi tõmbaks, siis ta vast näitaks neile alles, neile lollidele ja kohmitsevatele maarottidele! Kuid ta jättis selle otsustava kaardi siiski tõmbamata ja kujutles vaid, kuis ta esitab varsti sõbrale, sellele õnnelikule ja kangele sepameistrile, oma suured kavatsused... Ta lõbusat kavalust peegeldav nägu kiskus aina enam naerule ja ta hakkas kahe käega oma vanadusest läikivat puujalga silitama, tundes sügavat mõnu juba ainsast mõttest, kuis nad astuvad varsti seegi väravast välja, tema ja see vana Ottaavel, ja kuis nad lähevad... lähevad... noh, küllap nad ise juba teavad, kuhu nimelt nad siis lähevad...!

Aadam, kunagine kaluriteartelli kuulus kippar ja kaugesõidu pootsman, sulges silmad ja hakkas ümisema uljast meremehelaulu, mis oli moes just siis, kui ta oma esimese pika reisi tegi. Kuid ta paksude kulmude alla peidetud pilk nägi kõik, mis ta ümber sündis. Sepp Ottaavel jagas jälle kaarte; nii, see on viimane ring, ja kui poiss veel vastu peab, võib ta oma tänahommikust võitu arvata vähemalt viiele kroonile! Kaotuses

olevate taatide silmad pilkusid vihaselt, nad näisid nüüd lausa kurjadena, üks kui teine neist urises midagi arusaamatut habemepuhmasse. Õhk virvendas päikesekiirtes ja muld tiheda muru all hingas ja lõõtsutas nagu elav ihu.

Sepp Ottaavel vaatas endast pahemal istuvat poolpimedat ätti ja küsis ikka väga erutatud häälega:

«Lase käia, Toomas, lase käia, — kui palju eest ostad?»

Läbi lumivalge, tihedalt üle suu rippuva vuntsipõõsa kuuldus üksainus sõna:

«Kõik!»

Murul lebas terve kamalutäis vaskmünte, keegi hakkas neid kokku korjama, üle lugema ja mütsi asetama, poolpime ätt tõstis kaardid vastu vesist ninaotsa. Ta uuris neid kaua ja hoolikalt, tihkamata aga kelleltki abi küsida. Viimaks ütles ta, avades jälle kuivanud huuled vaid õige lühikeseks hetkeks:

«Küll! Ai-tab!»

Aadam, osav kalur ja julge ookeanide-kündja, libistas oma puujalga rohul närviliselt edasi-tagasi, nihkus sõbrale hästi lähedale, piilus üle selle õla. Tuli soldat, tulid kaks emandat, siis tuli kuningas ja siis lõi sepp võidukalt selili poti üheksa. «Kakskümmend üks... hehehee,» ütles keegi kurjalt-parastavalt naerdes. Ja sepp-võidumees noogutas edevalt:

«Jah, ei mina ise saa kah ei vähem ega rohkem kui kakskümmend ja üks.»

Ülejäänud kolm mängumeest olid juba oma veerinuist lahti saanud. Siin majas oletas igaüks oma naabri peatset surma ega jätnud sellele sentigi võlgu, — maksis vaid sularaha. Aadama tuju muutus aga järjest rõõmsamaks: nüüd varsti peaks see lõppema, nüüd varsti on jõukamategi näpud põhjas! Ning kui õnnelik

võitja kaaslaste ahnete pilkude all kogu oma saagi mütsist kamalusse kallas, ajas ta enda püsti, ringutas mõnusal meelel ja kutsus salapäraselt:

«Ants-pojuke, tule ivake kõrvale, ma räägin sulle ühe toreda loo.»

Nad olid sõbrad juba poisikesepõlvest peale, need kaks kuulsat mürtsumeest; nüüd nad lõpetasid siin seegivaikuses koos oma maiseid päevakesi; ja nagu see oli alati olnud, nõnda oli see ka praegu: Aadam-meremees võis oma süllapikkuse sõbraga teha, mida vaid tahtis, heasüdamlik hiiglane ainult torises veidi ja täitis kuulekalt kõik ta käsud-korraldused. Nad läksid kaugemasse aiasoppi, eemale nii teistest taatidest kui siinseal sosistavatest eitedest, istusid pingile ja nõjatusid mõnusal meelel vastu selle päikesest sooja leeni. Lõvipeaga sepameister ootas uudishimulikult, silmad pisut kissis, ja Aadam, kunagine kippar ning kaugesõidu pootsman, kissitas samuti oma ainsat praegu veel hästi nägevat vesist silma ja ütles:

«Vaata, vanapoiss... Mis sa arvad, kui me teeksime täna ühe väikese väljasõidu?»

Sepameister laskis enda mõtlikult vimma, uuristas sõrmega kõrvas, — just nagu selleks, et paremini kuulda; viimaks küsis ta pikkamisi:

«Ku-hu?»

«Niidu metsa, Niidu metsa, no kuhu siis mujale!» vastas kippar Aadam rohkem hüüatades kui rahulikult rääkides. «Või oled sa siis unustanud, pai mees, — seal on ju täna pritsimeeste iga-aastane rohelisse-sõit, ja märulit tuleb seal päris kindlasti, ha-ha-haa!»

«Hmm... seda jah...» noogutas sepameister ja oleks sellest teatest nagu hoopis elavamaks muutunud. Ta kuivanud laubanahka mööda jooksid edasi-tagasi peened kurrud, — ta näis midagi mõtlevat, midagi meelde

tuletavat, isegi ta helesinised silmad hakkasid tasapisi nooruslikult sädelema. Küllap talle meenus vist, kuidas nad olid ennevanasti sellistel rohelisse-sõitudel ikka esimesed ja kuidas nad olid sealt lahkudes ikka viimased, tema ja see Aadamake, kes oli tal alati sabas nagu paharet... Ja küllap talle meenus seegi, kuidas nad käisid kahekesi neil rohelisse-sõitudel vanas mõisapargis ringi nagu kaks möirgajat lõukoera, meelde tuletades iga vastujuhtuja patte ja patukesi ja nende pattude ja patukeste pärast üht kui teist tasapisi klobides... Oojah, see oli alles aeg, see oli tõesti alles suur ja vägev aeg... see oli aeg, mis oli otsast otsani täis mehetempe ja millest kõneldakse veel praegugi, kümneid aastaid hiljem...! Ja mida rohkem vana kuulus sepp Ottaavel sellest kõigest mõtles, seda rahutumaks ta muutus — käsi puges nagu iseenesest põuetaskusse, krabistas seal paberraha, kõlistas seal metallmündikesi, tiris sealt päevavalgele piibu ja hakkas seda lahtiselt kuuetaskusse jäänud tubakaga täitma. Siis suitsetas ta tükike aega suurte mõnusate sõõmudega, ja korraga näis talle, nagu poleks ta hoopiski mitte nii vana, nagu ta tõepoolest oli: vähemalt kümme aastat olid ta turjalt kadunud, oma teed läinud. Ja suur mees läks veidi haledakski, kui ta nüüd oma laia ja kondise kämbla puujalgse sõbra õlale asetas ning noogutades sõnas:

«Nojah... või's minulgi midagi selle vastu on, kui sa oled juba asja ära otsustanud... Võiks jah küll väikese ringi sisse visata... paarid napsid rüübata, paarid õlled juua, suitsuvimmakest näsida... ja mõnele rätsepasellile ehk kõpsaka lagipähegi koputada...» Ja kohe lausa poisikeseliku uljusega teist silma kissitades, nagu oleks tuul sellesse tolmu toonud: «Ju sa seda niipidi ikka mõtlesid, vana, ah?»

«No nõnda ikka, nõnda ikka,» noogutas vana ookeanide-kündja ja naeris samuti; tal puudusid peaaegu kõik esihambad ja ta nägu tõmbus sellest naeratusest hulga lühemaks.

Kuulus sepameister kraaksatas edevalt:

«Ja täna me võime ju endile ka üht-teist lubada — meie armsa asutuse liikuv mängukassa on ju praegu viimase kopikani minu põuetaskus, ha-ha-haa! Juhtugu's kord ka sedamoodi, et see kassa kasudega käiku lastakse, mitte aga sedasi nagu seni: täna võidab see, ja homme võidab see, ja tunahomme koguni see, aga värava taha ei tilgu meie kapitalidest mitte punast krossigi. Kuidas sinu enda tagavaradega on?»

«Minu enda tagavaradega? Minu enda tagavaradega on . . . mää!» vastas ookeanide-Aadam ja vaatas kõrvale.

Kuid sõber ei hakanud pikemalt uurimagi, kehitas vaid korraks suuremeelselt õlgu ning tähendas hoolimatusega, mis on jõukatele meestele ju nii iseloomulik ja mõistetav:

«Noh, kurat temaga, jätkub meile minugi vabariigikroonidest!»

«Jätkub, Ants-pojuke, jätkub,» noogutas kippar Aadam ja oleks nagu mingi raske südamevaeva käest lahti pääsenud.

Vanadel igipõlistel sõpradel oli veelgi tahtmist ühe kui teise asja üle neid veidi suurustavaid mõtteid mõlgutada, polnud aga parata, tuli lõpetada, — äsjased kaasmängijad vedasid end ükshaaval juurde, aimates nähtavasti tänase võitja kurja kavatsust. Nad kükitasid murule, moodustasid sepameister Ottaaveli ja kippar Aadama ümber tiheda kinnise ringi, piilusid sepast õnneseent oma kustuvate silmadega. Nad rääkisid kaua ja üksikasjaliselt väga ilusast ilmast, mis tõotavat nüüd kindlasti püsima jääda. Igatahes polevat vihma nii-

pea karta, — kui keegi seda ei usu, pandagu kõrv vastu ta puujalga ja kuulatagu, kuidas jooksva selle koiaukudes nagu pöörane ringi kihutab, naljatas kippar Aadam. Selle peale heietas Martin, upsakas mees rannapurjekalt-kivilaevalt, kuidas kuradi koterman tahtnud teda ja ta «Anna-Luiiset» ühes meeskonnaga lausa päise päeva ajal ravale loovida. Viljasaak kujunevat tänavu paremaks kui ühelgi eelneval aastal, noogutas väga asjalikult ja targalt endine pudupoodnik Juhkam, kes oli asunud siia alles mõni kuu tagasi ühes oma musta sabakuue, triibuliste pükste ning sündinud kaupmehe igavese aplusega; ta polnud veel uskuma hakanud ühtki siinset tõsielulist lookest. Kõigi silmaterad olid nende sõbralikkude ja leebete sõnade juures aga teravad ja tigedad nagu pussiotsad; nende ripakile vajunud laugude veretav puna näis hoiatavat ja ähvardavat; nad naersid küll lausa laginal, kuid selle naerugi tagant võis iga silmapilk aimata nende üha kasvavat erutust. Ja siis ei suutnudki nad enam rahulduda sääraste kaudsete juttudega, vaid asusid otse asja juurde.

«Nujah-nuh, eks ta nõnna ju ole, kuidas ühel või teisel meist parajalt õnne on,» targutas pudupoodnik Juhkam, silus väriseva kämblaga oma siit-sealt nõelutud püksipõlve ja kohendas kuuekaeluse hästi kõrgele, et määrdunud triiksärk selle alt liiga välja ei paistaks. «Mis s'al parata, sina said täna ikka ilusa noosi, et oi-oi-oi kohe . . . hehehee!»

«Sain!» noogutas sepameister Ottaavel, ja äkiline nagu ta vahel oli, näis ta isegi oma pikad vuntsid püsti lükkavat. «Sain jah! A'a mis sina sellest kokku loed? Mina sinu sõrmedele vahtimas ei käinud, kui sa aina rasvas ja siirupis ringi ujusid, lagipea ei paistnud kah sellest libedast saastast välja!»

«Ära nüüd, ära, vennas, kohe jälle viha kisu... nagu kuri ilm!» hüüdis endine pudupoodnik Juhkam.

«Selge on, mis seal viha kiskuda, kopikaid koorisid sa meilt täna üsna kõvasti, ei jätnud enam järele pakikese mahorkagi jaoks,» ütles kivilaeva-Martin ka omalt poolt.

«Ahah, ahah, no mitu tükki neist siis meie kapteni kassast pärit olid, et ka tema uni paistab läinud olevat?» õrritas sepameister, kuid muutus siiski ivake sõbralikumaks.

Kolmas kaasmängija, valge habemetutiga poolpime ätt, õõtsutas end aeg-ajalt edasi-tagasi, meenutas nõnda saaki luuravat röövlindu ja jutustas üpris läbipaistva loo, kuna rohkemaks ei jätkunud tal ei julgust ega mõistustki:

«Näe, mõni aasta tagasi elas siin üks niisugune pillaja saks, kes viis iga mängust võidetud pennikese kohe kõrtsi või toppis selle naiste nahka. Tal paganal oli kah alati õnne, seda ei saa ju salata, — võitis nagu vanakurat. Ja ikka kohe, jah — kas kõrtsi või naiste juurde. Nõnda ta tassis meie raha majast välja nagu igavene kratt. Noh, jumal tänatud, et ta lõpuks lusika laua alla viskas... Leidus, näe, julge ja hakkaja poiss, kes talle öösel padja molule lükkas... kogemata, tähendab.»

Sõbrad taipasid liigagi hästi sääraste sõnade varjatud mõtet. Aadam sai pahaseks. Ta oli alati põhimõtteliselt haavunud, kui keegi püüdis targem olla temast endast või tema sõbrast. Ja ta ütles tüli norides:

«Noh, ime küll! Kas ta's ei võinud selle võidetud rahaga nõnda teha, nagu see talle meeldis? Sest võidetud raha, see on võitja omandus. Visaku vette või kinkigu mõnele kahtlasele eidele. Kuidas sina's mõtled, Karla?»

«Jah, aga... kui me kõik hakkame niiviisi talitama, siis me ei näe mitte kunagi enam oma vaevaga teenitud krossikesi,» ütles pudupoodnik Juhkam. «Mina võidan täna ja raiskan ära, sina võidad homme ja raiskad ära, teised võidavad tunahomme ja raiskavad kah ära. Olge head, nii me jääme varsti ju päris vaeseks. Sedasi ikka ei tohiks, kulla vennad.»

Seppa hakkas säärane jutt juba tüütama. Ta tõusis ja ütles:

«N-noh, eks katsugu keegi mulle patja suule panna. Kogemata, tähendab...! Küllap saame siis selle kange mehe enda matused... kah kogemata, hahahaa!»

«Einoh, see padjalugu, see oli ainult naljaks räägitud!» kohkus poolpime ätt ka ise oma julgusest.

Sepameister Ottaavel hakkas juba minekule pöörduma, kuid ütles siiski veel üle õla:

«Eks me näe, eks me näe, kuidas asjad neil siinseil mail arenema hakkavad!»

Aadam kikutas naerda, pilgutas murul kükitavatele ättidele kavalalt silma, komberdas sõbrale järele. Sellised olukorrad olid meeldinud talle vanasti ja meeldisid talle ka praegu veel. Sa mu meie, kui siin järsku lööminguks läheks, no küll see vana Ottaavel saaks siis jälle kord puistata ja härja häält teha! mõtles ta kuidagi nooruslikult-ülemeelikult.

Kuna nad olid istunud siiani särgiväel, peadki paljad, läksid nad nüüd majja ja tõmbasid kuued selga. Vana sepameister seisatas isegi peegli ees, — see edev inimene, kes oskas hinnata oma välimust isegi siin, ühisseegis. Ja siis kõndisid nad kõrvuti otse väravast välja, käed taskus nagu suurtel asjameestel, ega hoolinud midagi läbi plangupragude piiluvatest tigedatest silmapaaridestki, mis saatsid neid kuni raudteevahi putkani.

Kell oli juba kaksteistkümmend saamas ja pühapäe-

vasel uulitsal oli rohkesti kõndijaid. Majade tagant läigatas meri, kaugel paremal ümises südalinn, tuul puhus ja tolm keerles pikas reas seisvate agulimajade vahel. Kõrvetav kuumus kiskus seintest värvilõhna, mis levis laineliselt, avatud akendest paistis õitsvaid pelargooniaid, taevavõtmeid, piklikkude lehtedega toasibulaid, suuri palme ja raagus harudega toakuuski. Siin-seal väravate kõrval asetsevail pinkidel istus mehi ning naisi, kes vestlesid sõnahaaval, ja munakividel hüpeldes kihutas mööda kolm süsimusta sõiduautot, pehmetel patjadel hõljumas lõbusad seltskonnakesed, kes tulid nähtavasti öistelt pillerkaaritamistelt.

«Sa s-saadan... ma juba vaatasin, et kas kipuvad tõesti riidu norima!» ütles Aadam ja püüdis sõbraga kõigest jõust sammu pidada.

Ent ta kange ning paindumatu puujalg takistas teda tublisti, ja sepp vastas vaid üpris lühidalt, noogutades ise paljutähendavalt üle õla:

«Nnohh... kurrask!»

Mida enam nad seegist kaugenesid, seda suurejoonelisem tuju hakkas vallutama nende vanu meeli. Mis pagan nad seal vaestemajaski maanutavad, ilm on ju täna otse kullaga kaaluda; iga mõistlik inimene ihaldab vahetevahel mõnd tillukest pidutsemist, et mitte turjale sammalt kasvatada...! Nad hakkasid rääkima üha suurema hooga, nad tõstsid häält, nad vehkisid aeg-ajalt kätega, nad kõlistasid ikka ning jälle taskus olevaid metallmünte, poetades neid läbi sõrmede. Kui kuskil avatud akende taga grammofon mängima hakkas, kippus sepameister sellega isegi kaasa laulma, kuni teda segas jälle puujalaga noorpõlvesõber, kellel oli täna juttu rohkem kui kunagi seni.

Varsti jõudsid nad jõe äärde, tuli pääseda vastaskaldale. Tehil askeldas salk edevaid rõivaid kandvaid

poisse ning tüdrukuid, — küllap vist selliseid, kes peavad end saksikuiks. Mahukas paat libises lähemale. Taadid rühkisid sellele vastu, puudutades juhuslikult oma seegilõhnaliste kuubedega neid uhkeid noori; ja üks härra ütles läbi kitsaste moevurrude: «Hei, sina seal... ära nühi mind oma kaltsudega!» Ja vana sõjakuse turgatav pärm mattis järsku kogu tekkiva nukrameelsuse, pani südamedki kloppima, tegi vanadusest paatunud ajud veel kord leidlikuks: sepp pistis käe taskusse, võttis sealt suure hulga vahetusraha ja hõikas paadimehele, kes lõi parajasti oma pootshaagi tehipostisse:

«Ahhoi, poja, mis maksab üks ekstraots?»

«Kroon,» vastas ülevedaja.

Ja sepp, paadi hetke pärast kaldast lahti tõuganud, ütles tehile jäänud saksikuile, kes nõudsid käratsedes tagasipöördumist:

«Ei, ohei! Oodake aga järgmist rongi, armulised härrased.»

Siis istus ta suurelisena täävipingile ja hakkas raha lugema.

2.

See oli lõbus ning seiklusrikas päev — seda päeva ei saanud laita! Polnud vaja erilist kujutlusvõimet, et lasta end siin kõikjal mõjustada minevikumälestustest, mis rändasid, tegid meele aeg-ajalt härdaks, sundisid meenutama mitmesuguseid lugusid ning esitama vastamisi ikka üht ning sama küsimust: «Kas mäletad?» Kuna kumbki neist polnud kodulinnast ega selle väikestest lõbudest hulgal ajal eemale saanud, pudenes neile kogu aeg peale midagi väga-väga tuttavat, midagi nukrat ning ainuomast. Ja ehkki nad mõlemad olid kiirest käimisest üsna väsinud, otsustasid nad siiski ühes kirju rahvahulgaga pisut kaasa jalutada.

Niidu mõisa park oli täna otse kubinal täis pidulikus meeleolus inimesi, nii mornide nägudega aguli omasid kui edevaid linnavurlesid; nii kaelarätte kandvaid ja raskepäraseid töömehi ning tumedates seelikutes töönaisi kui värvilistes särkides härrasid ja vaudena ülesmukitud uhkeid prouasid. Äärelinnatüdrukute südamlik vadin ulatus valjuhäälsena ning rõkkavana kaugele üle peente preilide viisakast ja vaiksest vestlemisest, noorisandate teravmeelitsevatest naljadest, paksude käsitöölisemandate lõõtsutavast-ähkivast kihistamisest. Lagedal ja väga liivasel platsil, mida ümbritses pinguletõmmatud nöör ja valvasid piletita lõbuihaliste eest agarad valvurid-korrapidajad, tantsiti juba nobedasti; orkestri silmipimestavalt läikivad pasunad tagusid kesksuvise kuuma õhu nagu veelgi kuumemaks ning kuidagi jupiliseks-laiguliseks; leidlikud kavalerid olid rohelised ja roosad (rohelised olid hinnaalandusega ja need tuli muretseda soldatitel ning pritsimeestel endil) piletid nööpnõeltega kaabude või mütside ette kinnitanud. Siis hakati kuskil laulma, ja sepameister Ants, nägu sellest laulust lausa rõõmsal naerul, pilgutas sõbrale silma ja ütles aeglaselt jalalt jalale õõtsudes:

«Noh, ma lähen siis ivakeseks ringi vaatama. Istu kuhugi lagedamale kohale, et ma su kohe üles leiaksin.»

«Ool rait, söör,» noogutas meremees Aadam.

See oligi kõige mõistlikum, sest vanal vahval kipparil polnud ju kuigi mõnus oma ainsa jalaga otsekui sügavas jahukastis ringi sõtkuda. Ta otsis endale tantsuplatsi ja maantee vahel asuval künkal hästi ülevaatliku asupaiga, vinnas enda sinna pikali, otse nohises ja norskas suurest mõnutundest. Ta võttis pea paljaks, asetas mütsi enda kõrvale murule; nüüd sädeles ta kaalikpaljas kolp kaugele nagu pruun klaasmuna.

Varsti tuligi vana sepameister hulga õllepudelitega tagasi, heitis sõbra kõrvale; ja siis ei lausunud kumbki neist hulgal ajal ainustki sõna, — jumal hoidku, nad olid ju jälle üle mitme-setme aja rohelisse-sõidul, neil oli nii häbemata hea olla... ja nad kustutasid ju janu...!

Ning nende pikk ühine minevik tõusis taas üles oma sügavast ning külmast hauast, — nad pidid seda vaatlema, ammumöödunud päevad aina tulid ning tulid, armas aeg, kas need päevad polnud siis seda väärt, et neid veel kord meelde tuletada! Ja kas see tänane polnud siis täpipealt nõnda, nagu oli kõik kunagi ammu-ammu, kui nad veel väga noored olid: istumine päikesest soojal paljal murul, õlleimemine otse jahedast pudelikaelast, — maksab siis säärase mõnusa asja juures veel tühja-tähja lobiseda, veel tühje ja tarbetuid sõnu teha? Jämedate tüvede vahel õõtsus kerge tuuleke ja sepameistri tihedad, kuid ju ammugi lumivalged juuksed värisesid selles tuulekeses vaevumärgatavalt.

«Jaaaah, pagana pihta, no on siin ikka mürada saanud...!» ütles kippar Aadam venitades ja vaatas läbi kissis laugude kõrge sinise taeva poole, mis paistis läbi hõljuvate okste. Ta oli nüüd päris ristselili heitnud, päike paistis talle otse näkku, ta asetas käsivarre laubale, et säästa ereda valguse eest oma viimasel ajal üha haigemaks jäävaid silmi. Aeglaste ning mõnusate tuigetega jooksis kuum leek mööda sooni edasi-tagasi, — küllap see oli vist juba toosama õlletilgake, mis ta oli siin äsja joonud... Ja ta ütles nagu endamisi, rohkem vaid selleks, et tegelda oma mälestustega: «Kas sul on veel meeles, Ants, kui siin uhati kord nii rängalt, et... Sina olid, mina olin, Henrik oli ja Jäss ning Eedugi tulid hiljem juurde... Sai sel õhtul üsna mehemoodi kolgitud «Kuld Lõvi» kelnereid, kes sõitsid oma

liblikatega siia r-ropendama. Hoo-hoo-hoo... päris naerma ajab, kui ainult meelde tuletada! Sina lahmisid rusikaga, mina koputasin ühele pussimehele pokseriga lõua pihta, mõned poisid põrutasid litsikutsarite revolvritele vastu kividega, ja üsna lõpuks, kui nad juba paadis istusid, andis Eedu sellele kõige kangemale pusklejale... sellele va tsirkusemaadlejale... ankruketiga üle küüru... h-haa-haa-haa! Kas sul, vana, on see märul veel meeles, ah?»

«No on, on, on! Kuidas siis, muidugi on!» vastas vana kuulus sepameister naerdes.

Rüübati jälle õlut, vaadati jälle pea kohal värelevaid puuoksi, nende puuokste vahelt paistvat sügavsinist taevast, millest vajusid parajasti üle kerged valged sulgpilved. Ja nüüd hakkas vana kuulus sepameister ise rääkima, toetades pea peopesadele, nagu püüdes seda loomusunniliselt eemal hoida emakesest maamullast, mis teda ju ammugi ootas:

«Armas aeg, saab niisugune madin siis üleüldsegi ununeda, sihuke suur sõda, hohohoo-o! Sa lugesid praegu üles küll need kõige kangemad mehed, aga osavõtjaid oli sellekordsest mahtrast ju hoopiski rohkem. Väiksed poisiklunnidki olid platsis, — kes sähmas linnahärradele peoga liiva silmi, kes vedas meie omadele kive ja kaikaid kätte. Lõpupoole... hohohoo... ep olnud kerge vahet teha isegi sõprade ja vaenlaste vahel, — su vennas Mart — olgu talle, mehikesele, maakamar kerge! — äigas mulle sihukese kõlksu kuklasse, et mina-mehike olin ninali maas nagu vaene nott kihnlase nuia all. Aga tuleb mulle praegu meelde peale loo nende litsikutsaritega veel üks teinegi lugu... seal omaaegses Niidu kõrtsi rahvamajas. Oi sa mu armas ajakene küll, kui-das — seal — sai — sel — korral — alles kisatud — ja röögitud...! Nagu tapatallis, hoho-

hoo! Ma kõiki asju ju enam ei mäleta, aga vaat seda ma mäletan nagu omaenda isiklikku pulmapidu, kuidas meie väike Otu seal Jirusalinna ärahävitamist tegi. Lühike, nagu ta oli, löömameheks ta ju ei kõlvanud... olgu temalegi, vennikesele, maakamar kerge... Noh, ja eks tema siis talitanud jälle oma kombel. Kui meie aias põõsaid siledaks rullisime ja oma uimasekspõrutatud vimmamehi sinna peitu toppisime, seisis tema letitoas ja sihtis muudkui neid odavaid õllepudeleid nende kalliste veini- ja peenviinapudelite pihta! Ikka klirr ja ikka klõrr! ikka klirr ja ikka klõrr! Kuni riiulid olidki tühjad, hehehee! Kas on veel meeles, kippar, aah?»

«On, on! No selgesti on veel meeles!» kinnitas ookeanide-kündja Aadam.

Kui õlu otsa sai, toodi tuttavalt moorilt-salakauplejalt ivake viinagi. Sigines veel juurde paar vana tuttavat — endised sõbrad ja töökaaslased, kes tegid maamunal samuti juba oma viimaseid tiirukesi. Jäädi märkamata purju; löödi laulu ja lärmitseti; naerdi kuklasseheidetud peaga lajatavat naeru, trambiti pisut tantsu, viskuti selili murule ja siputati poisikese kombel jalgu. Keegi ei suutnud ette kujutada, et nende elumõõt hakkab täis saama. Ainult üsna-üsna harva aeti ivake tõsist juttugi, aga see edenes üpris visalt, ja juba kippusid mõned taadid mujalgi ringi vaatama. «Ohh-ai-ai-aa-a, l-lase l-len-na-ta-a!» luikas lühikest ning jändrikku kasvu hall veovoorimees nagu pasunat puhudes ja vehkis lõbusalt kord ühe, kord teise käega. Ja Mangu Topp, pikka kasvu, kuid väga kõhn kingsepp, hakkas luikajale kohe kaasa luikama, tehes seda nii hirmus valjusti, et hulk võõraid pidulisi neid vaatama kogunes — poisse ning piigasid, noori ja vanu, kellele tegi nalja nende varstiste kalmukodanikkude uhke ning uljas tuju.

Ja jälle tuli keegi taarudes-vaarudes puhveti poolt,

süli täis õllepudeleid; ja jälle avati neid pudeleid tugevate ning osavate löökidega vastu maad; ja jälle käis vanade mürtsumeeste seas ringi pilgeni viina täis teeklaas; ja jälle oli keegi end püsti upitamas, et tammuda kangeid jalgu trampides peenes liivas... Siis jäid mõned taadid norinal magama, käed-jalad muretult laiali aina kõrvetavamaks muutuvas päikeselõõmas ja magusas vaigulõhnas, mida hoovas veidi kaugemalt algavast noorest männikust harvade laiade lainetena.

Kaks igipõlist sõpra pidasid veel vastu, — oi-jah, nüüd alles tahtsid nad tegutseda, nad pole ju ometi ainult selleks parki tulnud, et end siin puugikombel täis imeda ja kogu päev norsates koonu vastu taevast upitada! Ka nemad olid küll tublisti purjus, aga nad polnud seda üleliia.

Nad konutasid veel ivake aega tühjade pudelite juures ja arvasid siis üksmeelselt, et oleks tarvis korraks patseerimagi minna.

«A-ga ainult sel juhtumisel, vana, kui see sul ülejõu ei käi,» ütles sepameister Ants hoolitsedes.

«Kus sa nüüd, jäta jutt, kustsaadik see peaks mul siis ülejõu käima!» lõi vana kuulus kippar Aadam muretult käega.

Sõbrad tõmbasid kuued hoolikalt sirgu, läksid truult kõrvuti käies künkast alla. Tillukese laua juures, mille taga istus korrapidajalindiga kohev proua, ostsid nad endile igaks juhuks isegi tantsupiletid, kinnitasid need noorte poiste kombel mütsi ette, taarusid-vaarusid nööriringi, trampisid teineteisest kinni hoides küll polkat, küll valssi... nagu kunagi mehed muiste...! Siin-seal naerdi, kuna leidus ju küllalt neid, kes armastasid oma ligimeste kulul nalja saada, ja vana vahva kippar Aadam sai juba vihaseks. Kuid kuulsat sepameistrit

huvitas siiani vaid laulmine. Ja kui nad rahvasummast jälle teele välja jõudsid, hakkas pasunakoor uuesti mängima, ning sepameister Ants, põrutades tükike aega loole kaasa, hüüdis äkki lausa noore kuke agarusega:

«Oota, oota, vana, see on polka, ma lähen teen veel paar tuuri, sellest senisest oli nagu ivake vähevõitu!»

Kippar Aadam hoiatas, naerdes samuti ülemeelikult:

«Ah jäta, Ants! Teab, kas maksab enam.»

«Miks ei maksa, maksab küll!» vastas uljas sõber ja oligi keerlevate paaride vahel kadunud.

Kippar Aadam jäi üksi. Ta oli tänase päevaga küll üpriski rahul, kuid ometi jäi selle juures nagu üht-teist puudu — kas ta ei pidanud vahest veel midagi ette võtma, veel midagi joonde ajama? Ta surus puujala liivasse, nõjatus küljega vastu vahtratüve. Inimesed saalisid temast vahetpidamata mööda, rõõmsad ning ülemeelikud... Trummimees tundis igatahes oma tööd, oi-jah, — õhk aina värises ja lõi vastu kõrvu, ja suur bass möiratas härjana, ja muudki pillid täitsid auga oma ülesande. Kuid ometi oli ka selles müriseVas mängus midagi puudu, midagi ebatäiuslikku: imelik küll, kas praeguse aja inimesed ei oska siis üldse midagi sellist, nagu osati vanasti?! Ja Aadam, kunagine kippar ja kaugesõidu pootsman ning praegune seegielanik, hakkas kogu tänase maailma vastu tigedat vimma kiskuma, mis aina tihenes ja tihenes nagu sügisene udu, kuni teda vallutas äkki kange tahtmine kellelegi vähemalt jalg ette panna või kellegagi vähemalt mürtsatades vastamisi joosta.

Ta pingutas silmi, katsus tantsijatekeerises sõpra üles leida, nägigi viimaks selle suurt, sõjakalt kuklasse heidetud pead, mis paistis eemalt vaadatuna täiesti lumivalgena. Nõnda jah — niisiis läkski see vana sikk oma jalgu väsitama! mõtles kippar Aadam. Ta muutus ühegi

tõsisema põhjuseta aina vihasemaks, torises endamisi iga tühise puudutuse puhul. Kui jalutajad teda juhuslikult riivasid, tegi ta lausa valju häälega halvustavaid märkusi. Ta ei tundnud siin peaaegu kedagi, aga ta oli miskipärast kindel, et enamiku linnaprouade elukombed ei või vist kuigi eeskujulikud olla ... säärastel emaahvidel, kes pidasid endid ise ei tea kelleks! Ning järsku prahvatas tas esile säärane vastikusehoog, et ta ei saanud kuidagi teisiti, kui pidi sagedasti ja suure suuga sülgama hakkama, kuni keegi pidas vajalikuks teda keelata:

«Vanapapa, hei, jäta nüüd järele! Lased nagu... kana! Näe, tuligi minu saapa peale!»

Mõnes muus olukorras oleks kippar Aadam isegi ehk vabandanud ja vaiksena eemale tõmbunud, täna aga ta lausa röögatas vastu:

«Suu kinni, klunn... va hoburästas... kui sa ei taha, et ma sulle veel sutsaku habemessegi sihin!»

«Tohoh! Sa, vanapapa, oled ju päris põrguline, hohohoo!» hüüdis poiss, surus käed sügavale taskutesse ja naeris nii, et metsaalune lajatas.

«Suu kinni, jah!» ütles taat veel kord. «Sihin sulle teise sutsaku habemesse, jah... või sinna, kus teised mehed oma habet kannavad!»

Poiss hirnus jälle:

«Hohohoo!» Ning rinna hoovõtmiseks õhku täis tõmmanud, sülgas ta omakorda taadi tolmusele saapale.

Ja nüüd susistas kippar Aadam läbi vaevu avanevate huulte, korjates hammaste taha sülge nagu siug mürki.

«Jäta mõnitamine, sa taevasikk! Ma peaksin sulle küll paar heledat sõrmenukkidega vastu numbrilauda koputama, aga ma ütlen sulle parem — mine ära, no mine, mine nüüd kohe ära, kui sa ei taha, et su ema oma ainsa poja kaotab!»

Ning enne veel, kui oma noorusjõule julge poisiklutt taipas kõrvale hüpata, lirtsutaski taat sellele päris meelega otse kahe silma vahele, sähvas rusikaga kärmesti ja täpselt nagu välgunoolega samasse kohta, ja toksas järgmisel hetkel oma läikimakulunud puujalaga vastu vastase säärtki, just sinna kohta, kus mõjus iga tühisemgi hoop lausa lõikavalt valusasti.

Kuid ta oleks pidanud ennast sel korral vist siiski taltsutama, jah, see oleks kindlasti targem olnud. Sest näis, nagu oleksid need painduvad hagijad kogu aeg seda silmapilku varitsenud, — nad asusid talle järsku igast küljest kallale. Nad müristasid naerda, nad irvitasid ta üle, nad tegid ta kulul halba nalja. Nad tõukasid teda siit ja tõukasid teda sealt, nad andsid talle kergeid mükse küll pahemalt, küll paremalt... Nad olid nagu vilkad uulitsapoisid ümber suure tigeda koera — halastamatud ja lõbusad, sügavat mõnu tundes iga oma õnnestunud vembu üle. Ja lõpuks tundis ta end koguni kinni võetavat ning kuhugi tiritavat, tantsuplatsist üha kaugemale, vana kuhjalava juurde, mis asus pargi taga luhal.

Siis hüüdis ta oma vana sõpra esimest korda — nagu kunagi minevikus, mil nad olid teineteise eest alati truult väljas:

«Ants, ahhoi-i, Ants...!»

Kuid teda ei kuuldud, ja siis hüüdis ta oma vana sõpra veel teistki korda:

«Ants, ahhoi, A-n-t-s!»

«Jah, ma tulen, pea vastu!» kõlas nüüd kustki üsna lähedalt. «Pea vastu, vend Aadam, ma juba tulen!»

«Ära karda, vana... pean... vastu-u!» vastas kunagine ookeanide-kündja. Aga vana sepameister Ants jäi siiski veidi hiljaks, — need noored ja agarad kutsikad said Aadama enne ta päralejõudmist pikali suruda,

keegi tõi jooksujalu teiba ja torkas selle kippari käistesse. Ja ep olnud neil noortel ning agaratel kutsikatel aimugi aumehelikkusest, nad rebisid ju katki oma vastase ainsa särgigi!

Nüüd aga olid nad oma vaimuka naljaga valmis ja jooksid kisades ning käratsedes eemale, ja kippar Aadam jäi abituna lebama, kogu vana keha kramplikult välja sirutatud... nagu Kristusel ristil. Ning sattudes jälle liiga kaugeleulatuvasse äärmusse, sel korral küll hoopis teisesuunalisse, puhkes ta järsku nutma, aegajalt vaid pead liigutades, et pisarad teda ei pimestaks.

Ent siis tuli sõber Ants, siis tuli vana kakleja sepp-Ants, ja malk oli sel ligi saja-aastasel mehemürakal käes, — leidus siin siis üldse selliseid, kes pidid julgema talle teel vastu sattuda? Ta isegi jooksis veel, see suure lõvipeaga hiidrauk! Ja kuna talle ühtki vastupanu ei osutatud, viskas ta oma malga minema ning kummardus kohe vana sõbra kohale, et teda avitada, nõnda nagu nad olid üksteist elus ikka vastamisi avitanud.

«Kas need penipojad sulle haiget kah tegid, Aadam... vennas?» küsis ta vaikselt.

«Ei,» vastas kippar Aadam ja püüdis varrukatesse torgatud teibast vabanedes kohe püsti hüpata. Kuid nad olid teda siiski liiga tugevasti murdnud, need lipse ja maniskeid kandvad ning nalja armastavad alevipoisid: vaevalt sai ta jalule, kui ta uuesti istukile kukkus. «See on vist seljas, see häda, mis mind takistab,» ütles ta ja äigas põskedelt viimased pisarad. Ta oigas nüüd tasakesi ja katsus tahapainutatud käega ristluid. Sealt olevat pagana valus, ütles ta ja vajus jälle külili murule. Ja kui nad olid seal kaua tummadena teineteisele silma vaadanud, kummardus kuulus sepameister veel kord lamaja kohale ja ütles tõsiselt:

«Ei ole midagi, vennas, ka sellest saame üle. Ma kannan sind.»

«Kui sa aga... jaksad...» pomises kippar Aadam ega kavatsenudki vastu vaielda.

«Noh, mine ikka, miks ma ei jaksa,» ütles sepameister Ants.

Ja siis võttis ta viimast korda kokku oma jõuriismed, upitas vana kippari õlale ja hakkas raskel sammul läbi uudishimulike-sõõri suure tee poole rühkima. Sõbra käed rippusid kuni ta astuvate õndlateni, neid aeg-ajalt puudutades.

Ja päike säras endiselt, ja tuul õõtsus endiselt, ja taevas pea kohal oli endiselt südasuviselt sinine ning väga kõrge. Ja nagu enne, nõnda tagus nüüdki pasunakoor sooja õhu kuidagi rütmiliselt värisema, otsekui püüdes seda maapinnast lahti rebida ja kõrgele valgete pilvede alla paisata.

Ei — tõepoolest — kas keegi seal praegu nende kahe lahkuja üle ei naernud...?

1936

Hirm

1.

Henrik Alamaa, samanimelise lagendikutalu vanaperemees, lükkas adranina mullasse, peatas hobuse ja sidus sellele kaerakoti pähe. Peaaegu kogu vikiväli oli ümber küntud. Ta võis oma tööga rahul olla, — milleks siis ikka rutata, puhkust vajas nii loom kui ka tema ise.

Ta heitis selili murule ja vaatas vastu rüngaspilvelist taevast, kust vahtis alla ere juulipäike, soojendades maad ja valmistades vilja. Rukkinurm temast pahemal ootaski juba lõikusekorda, tore, rõõmsaid lootusi andev rukkinurm! Harvad nõrgad tuulehood tõid sealt teravat ning kuiva leitsakut. Ja kuna nuriseda polnud sel aastal ka millegi muu üle, täitis vanaperemehe südant soe, peaaegu hell tunne... vaatamata isegi sellele, et teda vaevas juba mitmendat nädalat mingi raske aimus: iga silmapilk oli nagu midagi väga halba juhtumas, ükskõik kuhu ta ka läks, igal pool oleksid teda nagu kurjad silmad luuranud. Ja nagu ikka viimasel ajal, nii pidi ta tänagi mõtlema, et sellest päevast peale, mil ta Kristjanilt, oma rindelesaadetud ainsalt pojalt viimaseid teateid sai, on möödunud juba enam kui poolteist pikka ning murelikku kuud...!

Ilm oli väga ilus, nii ilus, nagu see polnud taadi mälestust mööda juba ammu enam olnud. Hobune näris ühetasaselt krõmpsutades tolmust laiandirohtu, adraraud sätendas päikese käes, harvad tugevad iilingud jooksid üle lagendiku ja teradest rasked viljapead kummardusid nende ees sügavale alla. Ja Henrik mõtles pikkamisi ning veidi uniselt, et millest see küll tuleb, see praegune lõhkumiseiha, mis on kogu maailma haaranud...? Inimesi hüüti kokku teiste samasuguste inimeste vastu; kõik nad läksid välja laulu ning naeruga; polgud marssisid läbi linna ja naised ning tüdrukud pistsid soldatite püssiraudadesse lõhnavaid lilli: minge, olge vahvad, purustage, märatsege, tapke ja põletage! Nuteti, kuid nuttki tundus neil hirmsatel päevadel pigemini magusana kui mõruna. Issand jumal seal kõrgel pilvede taga — missugune kohutavalt suur ja hullukstegev jõud peab see küll olema, mille abil rebid sa kogu maailma lahti tema igapäevastelt kindlatelt alustelt — talumehe mulla küljest, töölise masina tagant, isa laste juurest, noore poisi oma tütarlapse embusest...? Minnakse kasvõi vabatahtlikult, kui pole veel sundust... Ja kes hoolib siis enam söötijäävatest põldudest...? ja kellel on siis veel kahju roostetavatest tööpinkidest ja tööriistadest? ja kes langetab siis veel pisara vaikiva vabriku pärast, mille ehitamisest võtsid osa tuhanded ja tuhanded kätepaarid...? ja kes peatub siis veel tules lõõmavate kodukollete juures, mille soojuses sündisid, kasvasid ja elasid oma elu ära paljud põlvkonnad...?

Ning juhtus jälle nagu tavaliselt, nagu nüüd alati, — nagu sellistel jõudehetkedel, mil aju asus mõtteid sünnitama, ei osanud nendega aga nagu kord ja kohus midagi peale hakata: kuhugi hinge sadestuvale halvale eelaimusele lisandus veel pikaldane ning näriv hirm...

Ta ise on juba elatanud mees, ta on juba aastais lesk, mis küll saab, kui need õudsed tapatalgud nõuavad ohvriks ka Kristjani, tema ainsa poja, ainsa elava olendi, kellele on antud edasi viia nende, Alamaade, kunagi kaugete aegade hämaruses leegile puhkenud elutulukest...?

See valus kujutlus pani taadis tänagi kõik suure jõuga, valusalt kokku tõmbuma. Otsekui terav nuga oleks talle äkki kehasse tunginud — läbi kudede, läbi liha, läbi kontide... Jah, mis siis, kui see kuskil kaugete aegade hämaruses alguse saanud tuli äkitselt kustub? kui see pidevas voolus kulgev lüliderida äkki katkeb? kui üsna juhuslikult vaenulikust püssirauast väljalendav kuul teeb kõigele halastamatult lõpu? Ja Henrik surus hambad tummas ahastuses nii tugevasti vastamisi, et ta pea sellest survest valutama hakkas, — ta oleks tahtnud suure häälega kisendada juba ainsa mõtte juures, et kunagi võivad neile nurmedele seemet visata võõrad käed, et kunagi võib seda mulda siin niisutada võõras higi, et kord tõesti võib aeg tulla, mil üle Alamaa talu põldude laiutab end kellegi teise veri... igavesest ajast igavesti...!

Henriku kurk hakkas kuivama, nagu tige painaja oleks temast äkki üle vajunud. Ta ei saanud enam rahulikult oma kohal lamada. Ta tõusis esmalt põlvili ja ajas enda siis hoopiski püsti.

Ta jäi väheks ajaks umbusklikult ringi vahtima, kulmud kortsus, pea nagu puseldes kummargil. Ta oli pikka kasvu mees, — vanaduski polnud suutnud teda veel kõveraks murda, — ta ulatus nägema kaugele üle tasase lausmaa. Siin haljendas kaer; seal eemal tõmbusid odrapõllud kulukollaseks; pahemal laius suur kartuliväli, mille serv näis silmapiirini välja ulatuvat; ja kaugel paremal seisid reas piklikud heinatirbid, mida

väike tööpere polnud veel mahti saanud katuse alla vedada. Vesise ning loduse karjamaa taga, kus võis aimata ähmjassinakaid linnatorne, oli tuul sulgpilvi taevasse tõstnud, teisal aga palistas laotuse serva hambuline metsaviir. Ja otsekui väikesed jõuetud putukad askeldasid inimesed ja loomad keset seda piiritut-rannatut avarust, — veeresid laialiasuvate talude poole kõrged heinakoormad, kolisesid kivinukilistel laiaditel tühjad vankrid, oli siin-seal juba alanud rukkilõikuski ja rautsid välkusid naiste heledate pearättide kohal nagu haljad mõõgad, mis tõusid ning vajusid kuidagi ühtlaselt, nagu inimkõrvale kuuldamatu muusika sunnil.

Henrik võttis oma jämedate, peaaegu muldmustade sõrmedega piibu suust ja ohkas sügavasti. Jah, ta oli selles kindel, kogu loos on süüdi Kristjan ise, see kangekaelne poisike, kes oli kaks aastat tagasi igasugusest katsestki sõjaväeteenistusest vabaneda jonnakalt keeldunud. Jumal paraku, kas see lollpea tõesti mõtles, et suur Vene keisririik läheb ilma temata hukka, lendab ilma tema kaasavehkimiseta uperkuuti, hävib ilma tema toetava õlata nagu muistne Baabülon! Ometi polnud selles talus siin millestki puudu, — isegi mitte kuldrubladest. Ehkki nende kogumine ja kirstupõhja talletamine oli nõudnud higi ning vaeva enam kui ühelt sugupõlvelt — kas kellelgi oleks üldse meelde tulnud Kristjani päästmiseks raha pärast nutta, talule peremehe säilitamiseks selle kirstupõhja talletatud raha pärast pisaraid valada! Ja kui ainult meelde tuletada kõiki neid teisi perepoegi, kes ostsid end vabaks koguni tühiste summakeste eest ning jäid edasi isaisade maad harima tänu vaid mõnesajale närusele paberrublale! Kas Alamaa lagendikutalu ainus poeg on nende kavalate ja osavatega võrreldes nüüd siis palju ausam ja

palju kiiduväärsem? Või kui ta seda ongi, kas selles aususes ning kiiduväärsuses pole liialt palju hädaohtu kogu siinsele tublile elukorrale, ühe tööka suguvõsa olevikule ning tulevikule?

Taadile meenusid kõnelused, mis tal sel puhul Kristjaniga, selle jonnakaga olid olnud. Tal tarvitses vaid silmad sulgeda, et näha oma liha ning verd määrdunud hallis sinelis, kõrges papaahas, mõõk küljel ja säärikukandadel kannused — nõnda nagu ta oli oma kodu külastanud kord möödunud sügisel, oktoobri keskpaiku. Ses vaikivas, tigedate silmadega rindemehes oli Henrik juba esimesest hetkest peale midagi võhivõõrast märganud, midagi säärast, mis ei kuulunud siinsesse ümbrusse, avarate põldude ja suitsu järele lõhnavate hoonete vahele. Ja siis see toimuski, see lühike, nagu teraskõvadest sõnadest koosnev tere-vestlus:

«Kuidas sul seal ka läheb?»

«Noh, läheb kah.»

«Ega seal hädaohustki vist puudu ole?»

«Ah hädaohust? Ah et ega sellest puudu ole? Noh, isa võib ju arvata, et lumepallide või mullamätastega me seal ühest kaitsekraavist teise ei loobi.»

Henrikule näis neid poja lühikesi ja pilkavaid vastuseid meenutades, nagu seisaks selle kinnine, otsekui keskendatud nägu veel praegugi ta ees. Ja siis olid nad jälle üpris rahulikult mööda laiandit edasi sammunud, ringi vaatamata, uduse päeva tuhmid valguselaigud sõdurist poja mõõgatupel ja pisaratest koondunud niiskus taadi enda kulmukarvadel... Oli see siis tõesti Kristjan, tema hea poeg, kes pelgas veel kuueteistkümne-aastase poisina tapetava sea heledat ruigamist ega võinud seda vaadata hiljem lahatunagi...?

Keegi tuli mööda rohtunud kraavikallast, kahe kolletava rukkivälja vahel edasi astudes, ja viljapead puudutasid aeg-ajalt selle tulija halli vammust. See oli Ärman, seitsmeteistkümne-aastane sulane, — küllap tal oli vist midagi tähtsat teatada või peremehelt midagi küsida. Taat pistis käed — seda liigutust ise märkamata — taskusse ja jäi ootama, mõteldes endamisi, et rahulikul ajal oleks ta seda nolki vaevalt oma pereliseks palganud. Nüüd aga tundis see nolk end täisväärtusliku mehena ja hindas oma väärtust, — noored, üksijäänud perenaised ei püüdnud teda mitte üksi adra taha, vaid pakkusid talle oma sõprustki. Nüüd olid nad teineteisele juba üsna lähedal... kas vahimees ei käinud viimaks kirja toomas...? jumal paraku, kui tema paha aimus oligi viimaks täitunud...?! Läbi taadi hirmunud hinge vilksatas rida tarretavat külmust tekitavaid kujutlusi: Kristjan on langenud ja juba muldagi maetud... Kristjan on raskesti haavatud ja kisendab asjata abi järele... Kristjan on lahinguväljale unustatud ja kägarasse tõmbunud valu pärast, nõnda nagu seda oli tema, Henriku, noorem vend, müüritööline, kord linna hospidalis pärast kolmanda korra tellinguilt alla sillutisekividele kukkumist! Ja taadi harilikus olukorras koguni lahkelt kostvas hääles võis aimata nüüd üpris rohkesti kurja kähedust, kui ta lähenejale paar sammu vastu astus, käed närviliselt taskusse surus ja pisut liiga valju häälega hüüdis:

«Noh, mis seda Ärmanit siis nüüd nõnda taga ajab?»

Kuid tähtsal nolgil oli rääkida siiski millestki hoopis muust. Ta tammus jalalt jalale ja ütles täismehe asjalikkusega:

«Nät'sa, peremees, mul tuli pähe niisugune mõte, et mis oleks, kui meie kah täna suure heinaveoga algust

teeksime? Ilm on ju nagu kullatükk. Ega muud midagi, kui võib järsku nõnda juhtuda, et sadu kaela tuleb. Ja ülepea — m i n u l e paistab, et rukkilõikusega sai natuke rumalasti tehtud. Tera on alles pehmevõitu.»

Henrik hingas sügavasti, maigutas abitult suud, hakkas jälle piipu laadima, et kaotatud tasakaalu tagasi saada. Jumal paraku, kas see ei juhtu peaaegu iga päev: keegi tuleb temalt midagi küsima või temale midagi ütlema, tema aga mõtleb kohe, et nüüd nad ongi siis lõppude lõpuks pärale jõudnud, need oodatud hiiobisõnumid. Ja ta muutus poisi vastu veidi tujukaks, ehkki ta teadis, et see pole milleski süüdi; hoides oma suurte raskete sõrmede vahel põlevat tikku, mille leek ulatus juba pöidlaküünt kõrvetama, ütles ta pikkamisi:

«Ah Ärman muretseb selle heinaveo pärast... ? Noh, küllap jõuame, pole viga. Issandal jumalal on päevi ja maamehel on visadust. Ja sinu jutt selle kohta, et rukkitera veel pehme on, — sa ära pane pahaks — aga see jutt ei ole küll päris arukas. Ega sa enam lihtne künnipoiss ole, sa oled juba ikka sulaseseisuses ja peaksid teadma. Täna on see ehk tõesti ivake pehme, homme aga — katsu hammustada, ja ülehomme pudeneb põrmu, kust sa teda enam kotti ei püüa. Laske aga edasi, see peab nii olemagi.»

«Seda mõtlesin ju ma ise kah, aga... Ma arvan siiski, et...» pomises Ärman ja vaatas hellitatud inimese solvunud ilmega kuhugi kõrvale.

Aga taadi meel muutus juba järgmisel silmapilgul ta vastu palju sõbralikumaks. Ja kui poiss hakkas end minekule seadma, peatas ta teda karmilt:

«Oota, mees, ära kihuta! Või lasksid oma kopsu üle maksa minna? Vanema inimese peale ei vihastata, tema

sõnadest õpitakse. Vaatasin praegu — rohmitsete nagu kunagi ustavad majalised issanda viinamäel, ja minul kui leivaisal pole sulle midagi ette heita... peale selle, et mõtle oma peakesega ikka ja üksipäinis sulasemõtteid, peremehemõtetega saan veel mina ise hakkama. Istu siia maha ja teeme ka suitsu.»

«Mis siin suitsu teha või... Pole seda nagu õppinudki...» ütles poiss ja punastas häbelikult. Ja ta nõjatas selja vastu viltuvajunud adrakurge, pühkis higist laupa ja jäi ootama, kuni teda uuesti kõnetatakse.

Kuid taat oli ta juba unustanud — taat heitis jälle pikali, taat vaatas jälle vastu taevast. Kasteheinad kahisesid ta kõrvade ümber, tuulehood hõljusid üle kuivade suviste nurmede, valged rüngaspilved seisid taevas nagu määratu suured valged lumehanged. Kas see polnud loendamatute esivanemate higi ning vaev, kas see polnud minevikku kulgenud aastasadade väsimatu rabelemine, mis hingas talle praegu näkku kuidagi ihaldavalt-kuumalt, kuidagi nõudvalt-januselt? Millal küll tuleb Kristjan, tema poeg, tagasi neilt hädaohtlikkudelt käikudelt, millest osavõtmist pidas ta endale nagu mingiks kohustuseks? millal võib tema, väsima hakkav inimene, silitada pead oma lastelastel, et ahel ei katkeks? Need polnud halemeelsed igatsused, mis tas jälle võimust võtsid, ei, see oli pigemini päikesest kuum muld, mis andis suuna tema soovidele, mis mõjutas tema mõttekäiku, see oli uhke ja tugev maaharija-veri, mis püüdis igavese, jätkuva elu poole ega leppinud millegagi, mis meenutab lõppu. Ja siis lamas ta hulk aega suletud silmil, sile maapind näis teda enda vastu tõmbavat, jah, ta oli selle embuses ega suutnud end lahti rebida. Ja ta pidi nagu kaua ja kärmesti mööda lõpmatusse sirguvaid radu edasi sammuma, et põhjali-

kult järele mõtelda kõige üle, mis teda viimasel ajal riivas ning puudutas.

Taat puhkas nõnda ligi tund aega, — tal polnud kiiret, väsinud hobune krõmpsutas ikka veel kaeru ja targutav sulane oli ammu juba oma teed läinud. Küntud maa ta selja taga hakkas kuivama, aurama, üha enam laskus sellele muusträstaid, varblasi, suuri halle vareseid ja sinakalt läikivate sulgedega kirikuhakke, vilkaid linde, kes sõimlesid väsimatult ning sõjakalt. Eemal rukkinurmel hakkasid naised laulma. Ja siis pidi taat enda nagu viirastavast unest lahti raputama, — lõunatund oli möödas, töö ootas, ta pidi seda edasi tegema.

Ta äestas künni peeneks, külvas viki maha, äestas veel kord ja rullis põllu suure hoolega laudtasaseks. Linnud käisid ikka salkadena ta kannul, et ahmida toitvaid teri, ta ei püüdnudki neid eemale peletada: mis siis, elagu ning saagu söönuks need kodutudki! Ta ei mõtelnud enam millelegi, ometi aga lasus ta südamel nagu ränk kivi, mis rõhus ja pigistas. See oli imelik salavaev, kas see ei tahtnudki siis üldse enam järele anda? Päike kaldus metsa taha, õhtu hakkas saabuma, kärmed käed tõstsid kokku rukkivihke; ta nägi üha enam napru pikkadeks ridadeks kasvavat, jändrikud ja rahulikud, nagu kõik siin läheduses.

Ning köietanud väsinud ruunakese ädalamaale, hakkas ta raskelt astudes kodu poole minema, tühi seemnekott seljas, külimit kaenlas.

Kui ta rukkinurme juurde jõudis, rautsivate naiste manu, kes lõkerdasid lõbusalt, tegi noor sulane jälle tee äärde asja ja kõnetas teda. Poiss ütles:

«Õhtuni on veel aega. Selle põllulapiga saame me valmis, nagu poleks midagi. Homme läheksime juba... sinnakanti.» Ta näitas nende sõnade juures kuhugi taa-

male, kuhu langes parajasti suure, loojuvat päikest katva pilve vari.

«Hea küll,» vastas Henrik.

Ja iga sammuga, mis ta kodule lähemale astus, hakkas ta süda üha enam valutama, otsekui peaks nüüd tõesti midagi ülitähtsat sündima, midagi, mis tuleb nagu äike... vägevana ja purustades.

2.

See oli imelik õhtupoolik, tõepoolest: sellist õhtupoolikut polnud taat siiani veel tajunud. Ta oli näinud murelikke päevi ka minevikus, jah, kas ta polnud neid näinud koguni rohkestigi, aga siis oli see ikka kuidagi teisiti, kuidagi s o o t u k s teisiti... Pere tuli koju, naised ja poisid askeldasid siia-sinna, pajad aurasid tulelõkkel ja lüpstavate lehmade piim sorises vahutades lüpsikutesse, — see oli kõik nagu eile, nagu üleeile, nagu alati. Ta istus, popsis piipu, teadis kogu aeg, et oleks üht-teist talitada, ometi aga ei tulnud ta kuidagi toime tõusmisega. Kõik temas oli äkki rontraskeks muutunud ja seisis paigal. Ja kui ta jälle ivakeseks tukkuma jäi, haaras teda kummaliselt kauge unenägu, nagu seisaks ta kuskil suure vee ääres ja nagu voolaks temast lakkamatult mööda vali korin: need olid tihedad mudamullid, mida kerkis põhjast pikkade ridadena ja mis lõhkesid viimaks ebamäärase, inetu heli saatel.

Kui toit lauale toodi, sõi ta kärmesti mõne pala ja kobis kohe tagakambrisse. Kuigi uks peretuppa oli nüüd hoolikalt suletud, võis ta kuulda iga sõnakese, mis seal lausuti. Poisikeseohtu täismehed kiitlesid oma vägitegudega, heitsid kahemõttelist nalja, naersid sügavat rin-

nahäält kõmistades, tüdrukud kihistasid nendega kaasa, vanasulane, kuuekümne-aastane poolpime ätt, pomises ka omalt poolt midagi, ehkki temale ei pööratud, nagu ikka, tähelepanu. Jumal paraku, see oli küll aeg — ehkki need keksid kuked teadsid teda asuvat otse siin kõrvaltoas, ei pidanud nad siiski vajalikuks oma suuvärke veidi taltsutada; supitaldrikute kohale kummardudes ei valinud nad kõneainet, jumalaleiba murdes nad lausa ropendasid; iga sõna oli nende suu jaoks küllalt hea ja nad paiskasid kuuldavale kõik, mis sülg iganes suhu tõi.

Kuna kogu maailm hakkas taadi hinges pikkamisi tülgastust tekitama, riietas ta enda viimaks lahti, heitis voodisse ja katsus kohe uinuda. Kuid uni ei tulnud ega tulnud — ta lebas suletud silmadega liikumatult oma kohal; pimedal vaateväljal puhkesid tantsima tuhkjaspunased sõõrid, ja need sõõrid tüütasid, ja need sõõrid panid jälle ahastama... Harv vihm lõi vastu katust, vastu seinu ja vastu aknaid, sadu oli alanud vist juba tükike aega tagasi, jah, imelik küll, et ta polnud seda seni isegi märganud. Õhk kitsas ruumis oli aga sellele alanud sajulegi vaatamata endiselt umbne ja otsekui kägistas teda, — näis, nagu oleks tema rindu suruma hakanud kustki kaugelt-kaugelt mõjuv nähtamatu hiiglajõud, mis käis tast üle nagu rull üle kuiva tõuvälja... Ja ta küsis endalt äkki, et mis küll teeb praegu, selsinatsel silmapilgul tema ainuke, tema poeg, see, kellest oli nüüd äkki olenema hakanud kogu tema elutee viimane jupike...

Taat sirutas enda voodis välja, kuulis kuiva puu kerget naginat, vahtis nüüd pärani silmadega otse enda ette, järjest tihenevasse pilvise ilma pimedusse, mida hoovas sisse lakkamatult läbi väikeste, otsekui hõõgumalöönud ruutude. Korraga tabas teda ootama-

tult üks juhuslikuna näiv mälestus, ja see mälestus muutus ta südames silmapilkselt nagu kidaliseks okkaks: ei, tõepoolest, kas Kristjani viimane kiri polnud üleliia kortsunud ja üleliia... isegi määrdunud...? Ja ilma et tal oleks tarvitsenud end rohkem pingutada, teadis ta, et õieti polnudki see ju mingi juhuslikult pähetulnud mälestus — see oli kivikõva tõde, ta oli sellele mõtlemast siiani vaid hoidunud! Sest ta teadis üpris selgesti isegi seda, et ümbrik oli kohati katki hõõrdunud, et ühest nurgast oli välja rebenenud peaaegu sõrmelaiune tükike, et selle rebestunud koha kaudu paistis silma koguni osa valgest kirjapaberist. Ning suutmata selle kivikõva tõe külmas varjus kauemini lamama jääda, ajas ta enda nagu palavikuhoo tõttu lõdisevate õlgadega sängi äärele istukile, süütas pudelikaelasse torgatud lambarasvast küünla ja avas lausa hüplevate sõrmedega kummutisahtli, et kõigis ja kõiges v e e l k o r d vastuvaidlematult veenduda.

Jah, nõndaviisi — see kiri oli tõesti siin; ta vaatas aga nüüd vaid postitemplit ega paistnud üldsegi hoolivat muudest pisiasjadest. Ta pidi hulk aega teraselt pingutama, et oma vanade väsinud silmadega ähmastest numbritest jagu saada; siis hakkas ta pikkamisi ja täpselt aega arvestama, jah, ta polnud eksinud, too viimane tervitus oli tema kätte jõudnud juba kolm nädalat tagasi! Kolm nädalat — see on äraseletatult peaaegu kuu aega, või veelgi täpipealsemalt: kakskümmend ja üks päeva! Ta mõtles piinast põksuva südamega, et siiani polnud kunagi nii pikki vaheaegu esinenud, jah, Kristjan oli teatanud endast ja sellest, et tal seni ikka hästi läheb, harilikult üsna tihti... Ja justkui oleks tema enda suurem hoolitsemine asja parandada võinud, otsustas ta äkki, et ta läheb juba varahommikul vallamajja, põrutab vahimehe üles ja... pärib sellelt

lähemalt, kas pole ehk siiski vahepeal mingit uuemat teadet pärale jõudnud...?

See üsna ootamatult sündinud kavatsus andis taadile juurde nagu uut jõudu. Ta heitis tagasi voodisse, muutus pikkamisi uniseks ja jäigi viimaks magama.

Ning kohe hakkas ta nägema kummaliselt kõveraks kooldunud, katkendlikke ja otsekui kellegi poolt räbalaiks kistud unenägusid. Kuid need unenäod olid ikka kuidagi ühenduses Kristjaniga, ta ainsa pojaga. Ta seisis nagu aida ees, ja päike paistis, ja keegi, kes oli talle võhivõõras, tuli rutates otse üle põldude, ja see tulija hüüdis juba kaugelt, et olgu ta nüüd valmis, sest oodatav on lähedal! Oo-da-tav? mõtles ta ja mõistis kohe, kellest talle nõnda teatatakse. Ja ta läks tuppa ning hakkas kiiresti ümber rõivastuma. Ta pani selga tuliuue kirikuülikonna, mida ta polnud kandnud enam kordagi pärast naise matuseid; ta tõmbas jalga uhiuued pikkade pehmete säärtega saapad; ta sidus kaela suurte ruutudega siidrätiku ning otsis välja oma paksu hõbeuuri, seades kaua selle rasket ketti, mis ulatus põiki üle rinna, otse läbi vesti nööpaugu, ühest taskust teise. Ja nüüd oli ta valmis; ja nüüd pidi ta kohe minema hakkama... Aga järsku märkas ta, et ta jalad olid ikka alles paljad, — kuhu küll olid kadunud need uhiuued pikkade pehmete säärtega saapad, mille lõhnagi ta praegu veel haistis? — Ja kaua ning visalt otsis ta mööda voodialust, kuid nüüd mitte enam säärikuid, vaid oma edevaid kummikülgedega kamasse, neid, mida ta oli kandnud laulatuse ajal altari ees...

Ent ta ei leidnud ka neid kustki... ka need olid kadunud nagu tina tuhka... Ja ta aina roomas ning roomas mööda hämaraid nurki, kuni ta leidis end taas keset seakummelitega kaetud suurt taluõue seisvat ja valjusti nuuksudes kõrge suvetaeva poole vahtivat, sest

nüüd teadis ta tõesti päris kaljukindlalt, et oodatav peab tulema... otse sealt valgete pilvede tagant.

Ja siis kõndiski see oodatav kärmesti lähemale, otse kõrge suvetaeva sinetusest, otse suurte valgete rüngaspilvede vahelt, püss seljas, puusal pikk kõver mõõk, mille rõngastelt ning naastudelt peegeldus tagasi silmipimestavalt ere päike. Taat teadis, et see ongi Kristjan, tema ainus poeg, ja üha sellest mõteldes nägi ta Kristjanit järjest lähemale tulevat, — nägi nüüd isegi tema vaskseid sinelinööpe, kuulis nüüd isegi tema kannuste heledat kõlinat. Ja ta ootas ikka ühetaoliselt valutava südamega, et Kristjan kasvõi veidigi madalamale laskuks, oma kodunurmele alla tuleks, laiandile pöörduks ja ettesirutatud kätega oma isa juurde ruttaks, isa juurde, kes teda need aastad aina ootas ja ootas ja ootas ja ootas...

Ning siis see sündiski, — jah, jumal olgu tänatud, siis see sündiski! Kristjan hakkas tõesti kord-korralt madalamale laskuma, ja nüüd seisiski ta juba oma kodutalu põldude vahel, ja nüüd pöörduski ta laiandile, ja nüüd oligi ta siin, oma vana isa juures, kes oli teda need aastad aina oodanud ja oodanud ja oodanud ja oodanud. Ja nüüd seisid nad vastamisi kuivalt lõhnava rukkinabra kõrval, ja nad vaatasid teineteisele teravalt silma. Ja Henrik küsis, tundes iga sõna juures sedasama ebamäärast, seletamatut hingevaeva, mis teda viimaste nädalate jooksul nii valusasti vaevas:

«Noh, poeg, kas ka sinu sõdimised on ometi kord sõditud?»

«Jah, taat, nüüd nad on mul sõditud, need minu sõdimised,» vastas Kristjan, ei andnud talle kätt ega noogutanudki, pöördus äkki ja sammus jälle minema, ikka mööda sinist taevaalust, ikka üle lumivalgete rüngaspilvede astudes ning hüpates.

See veider unenägu katkes koguni ootamata — tuli tühjus, ta üle vajus mingi hall, nagu suitsuvinane hämarus. Silmi avades nägi Henrik, et öö oli juba möödas ja et aknaruudud hõõgusid kerges koidupunas. Nõnda siis oli ta maganud üsna kaua, jah, on aeg, ta võiks minema hakata. Ta hing oigas ikka endiselt raske, ülekohtusena tunduva murekoorma all. Kogu maja magas alles: kuuekümne-aastane vanasulane norskas läbi oma paksude vuntside, otsekui oleks talle midagi suule surutud, keegi rääkis ja naeris, üks tüdruk ärkas, ohkas, käis korraks väljas.

Henrik tõusis tasakesi, pani riided selga. Kui ta kikivarbail kõndides läbi kambri ning vööruse läks ja ukse lahti lükkas, puhus talle näkku karastavat tuulekest, mis lõhnas ka täna kaugete lagendikupõldude järele, öö jooksul jahtunud mulla järele, mahalangenud kaste järele. Taevas oli küll üleni paksus hallis pilves, kuid ei sadanud enam, terajas valge udu, mis oli vahepeal üle kogu ümbruse vajunud, meenutas tihedat ning sooja vaipa.

Ta läks magavate hoonete vahelt läbi, väljus karjaväravast, sammus edasi piki kitsast ning kõverat rada, mis käändus laiandilt ära paremale. Tõotas tulla päikesepaisteline ilm, sest põldude kohal oli udu lausa vastu maad heitnud ja näis pikkamisi mullasse pugevat. — Nüüd, mil ta tajus äkki kogu endagi kehaga seda kõikjal laial lagendikul valitsevat õnnistusrikast rahu, pidi ta paratamatult taas leplikuks muutuma: jah, nõndaks see on, ei ole see ju inimese enda teha ega korraldada, ei see, kuis oleks parem, ei ka see, et su eluteele su jõudu proovivaid raskusi veereks. Möödunud päevast saadik polnud siin valmivate viljade ja juba koristatud põldude vahel midagi muutunud, kõik oli endine ja oma kohal, siiski aga tajus ta peaaegu

igal sammul mingisuguse sügava mõtlikkuse ning endassesüvenemise juuresolekut. Ja siis hakkas kuskil läheduses, maasse imbuva udu ning kõrge sinise taeva vahepeal, lõõritama lõoke, see tilluke hall lind, ilma kelleta oleksid meie kevadised ning suvised nurmed nagu tummad, nagu ahastades kohale tardunud.

Vallamaja asus tillukese maa-alevi juures, ja Henrik oli juba pärale jõudmas, kui ta nägi äkki mööda teist teeharu alla küla poole suunduvat pikakasvulist meest, kes kandis kaenlas mingit pakikest. Polnud kahtlust — see oli valla vahimees, vana Oolupi Peeter... Taat peatus, tundis verd suure hooga südamest eemale voolavat, — ta ei osanud kahe viimase aasta jooksul üldse enam kujutada, et see ametimees võib peale kirjade laialikandmise veel midagi muudki teha-toimetada ja et külas võiks peale tema, Alamaa Henriku, ka veel keegi teine kirja oodata või koguni seda saada. Issand taevas, kas seal, rindel, on siis tõesti aset leidnud... see kõige halvem?! mõtles ta ning ta põlved värisesid. Ja ta hakkas vahimehele kiiresti-kärmesti mööda kraavikallast järele jooksma, ise kogu aeg valju häälega hõigates:

«Hei, Peeter, Peeter... pea nüüd kinni, Peeter!»

Vahimees kuulis teda kohe ja vaatas tagasi. Nüüd hakkas ta Henrikule koguni vastu tulema, aeg-ajalt kepile toetudes, sest ta oli juba aastates mees ja ta jalad olid kanged ning haiged. Ja kui nad üsna teineteise ligidale jõudsid, peatus ta kuidagi asjalikult-ametlikult ning ütles veidi järsult:

«Tere, Alamaa.»

«Tere, Oolup-Peeter,» vastas Henrik. «Juba nii vara käid sa oma käimisi...»

«Jah, sest päise päeva ajal on ju kuum,» ütles vahimees.

Vaikus. Henrik vahtis üksisilmi vahimehe kaenla all olevat pakikest ja küsis viimaks pisut jõuetu ja pisut hädise häälega:

«Kas sul on ehk... minu jaoks midagi?»

Ja vahimees vastas, püüdes tast kogu aeg mööda vaadata:

«Jah, Alamaa, sinule see ongi.»

Henrik sirutas käe välja ja võttis vastu nii pakikese, mida vahimees kaenlas kandis, kui ka ümbriku, mille ta põuetaskust välja otsis. Ta katsus kõigest jõust tagasi hoida värinaid, mis algasid sõrmeotstes ja valutasid varsti kogu ta keha. Ja vana sõbra hääl tuli nüüd nagu väga kaugelt, kui see viimaks lausus:

«Jah, mis seal parata, nõnda sünnib tänapäeval enamikuga meist — üks saab oma kompsukese kätte varem, teine hiljem. Minule on tulnud sealt juba kaks niisugust saadetist, ja ega ma ju tea, et ei tule veel kolmaski. Aga elan, näed, edasi. Ei tõuse ju käsi sellekski, et endale poomisnööri ümber kaela panna.»

«Ta oli mul ju... ainuke majas,» ütles Henrik.

«Ei hoolita nüüdsel ajal sellestki,» kehitas vanamees õlgu ja jättis jumalaga. Sest ta teadis, mis see tähendab, — säärasel katsumisehetkel tahab inimene ju ikka üksi olla. Ja ta kõrge kogu kadus varsti helekollaste rukkihakkide vahele, mille varju ta rada teda viis.

Kui Henrik viimaks koju jõudis, käis igapäevane töö põldudel juba täie hooga. Lagendik lõhnas tugevamini kui kunagi varem sel imeilusal suvel, tuul pani kõik ümberringi lainetama, ainult varjulisemates kohtades sillerdas rohulatvadel veel kastepiisakesi. Hallid hooned näisid teda uudishimulikult silmitsevat, — ahah, või sealt ta nüüd tulebki, see murtud mees, kes ei kõlba enam millekski!

Pisut hiljem jõudis Henrik põllule. Ärman, noorsulane, rääkis jälle heinaveost. Aga peremees vastas talle tänagi:

«Ei, rautsige aga edasi. Küllap meil leidub aega kõige jaoks.»

Ja vaikivana ning veidi väsinuna hakkas ta valmislaotud parmaid kokku vedama. Jah, elu tahtis elamist ja töö ootas teda, ta pidi seda edasi tegema.

Ja t u l e b elada, t u l e b töötada! See on kõik.

1936

Elumehed

1.

Oli igav, lausa hullul kombel igav, — väljas sahisev hall sajuilm surus end läbi aknaruutude tuppagi. Tuuletut õhku täitis tihe udu, mis mähkis suured mõisahooned ühetaolisse hämarusse; märg maa auras. Vanadelt pargipuudelt — vahtratelt, tammedelt, pärnadelt ja paplitelt — pudenes aeg-ajalt rabinal alla jämedaid piisku. Kaldajärsakuid lakkuv lai ning laisk lausmaajõgi läigatas tüvede vahelt tinasena ja tüütavana — määratu hulk hallikaspruuni, leiget vett, mille maa endast rabade, soode ning loendamatute ojade kaudu välja tõukas.

Et midagi muud teha polnud, vestlesid nad täna üsna tühistest asjadest. Eedu, puusepa-poiss, kes seisis üsna akna juures, ütles Värdile, autojuhile, kes istus ulja hooletusega ratsa toolil, et ta põhjanööridesse «seal roo ääres» polevat jäänud juba ligi nädala jooksul mitte ainsatki kalapoega, — nad ei hoolivat enam ei rammusatest vihmaussidest, ei ka elavast söödasärjest... tuline kurat neid võtaks! Selle peale naerdi kuskil hämaras nurgas vaikselt ning armunult... Aga ka see naer katkes juba hetke pärast nagu kohkunult; ja nüüd polnud kuulda jälle midagi muud, kui vaid tihedate ning peente vihmapiiskade tasast kahinat, mis kostis kord katuselt,

kord otse seina tagant, kord tolmustelt, tinakarva hallidelt akendelt.

«Kas havi kah ei võta?» küsis Värdi asjatundliku inimese asjalikkusega.

«Kus ta, tõbras, võtab! Muidugi ei võta!» siunas Eedu.

«Hmm-jaa!» venitas Värdi. «Valivad, tähendab?»

«Valivad, jah, lurjused,» noogutas Eedu.

«Sööt, vennas, vajab sul ehk paremat ettevalmistust,» arvas Värdi pärast pikka ja asjalikku mõtisklust.

«Või arvad, et ma pole seda teinud! Olen! Olen iga ussiraiska isegi rõõsas piimas leotanud!» ütles Eedu samuti alles natukese aja pärast.

«Ikka ei tee väljagi?»

«Ei tee, noh — seda ma ju räägin, et ei tee.»

Ja teistele toasolijaile üleolevalt tähelepanu osutamata, hakkasid nad jälle piinavat tüdimust tundes otse enda ette vahtima, kaks kaheksateistkümne-aastast asjameest, suurekasvulised ja heledad, otsekui oleks ka neid endid alles hiljuti rõõsas piimas leotatud.

Voodiotsa kõrval vanal rõivakastil istus Eedu noorem õde Marta, see ebatavaline tüdruk, — suur raamatute lugeja ning seiklusfilmide vaataja, — kiigutas aeg-ajalt põlvele tõstetud jalga ja silmitses oma läikivat kinganina. Ta näis teistest kõigist noorem (ja seda ta ka oli — ta sai alles hiljuti seitsmeteistkümne-aastaseks) ning seetõttu oli ta endamisi kindel, et iga teinegi tüdruk tema läheduses mõtleb täna, nagu ta ise, vaid ühele ning samale inimesele: Eerikule, merekooli kasvandikule, kes olevat öösel koju jõudnud. Ometi aga polnud sellist oletatavat huvi märgata, — ümberringi lobiseti samuti tühjast-tähjast, nagu tegid nood kaks seal laua juures, või jälle vaikiti, nagu tegid need teised temast pahemal ning paremal. Ja Marta, Eedu noorem õde, hakkas

järsku kangesti kartma, et Eerik ei tulegi viimaks; et nad ootavad teda asjatult; et nad ei saa teda täna üldsegi näha, seda tähtsat mõisapoissi, kellega tema, Marta, oli üles kasvanud peaaegu kõrvuti asuvates moonakatubades, kes aga kohendas praegu tiibu hoopis ulatuslikumate lendude jaoks.

«Ta vist magab alles,» ütles Marta viimaks.

Aga teised toasolijad teesklesid ikka endise osavusega, kuigi kõigi nägudele sigines aeg-ajalt pinnale murdvat põnevust.

Tallmeistri tütar Helga, see kidakeelne, tige ning väga uudishimulik plika, küsis aga ilmse pilkega:

«K e s sul seal magab alles? K e l l e s t sa seal räägid, et ta sul alles magab?»

Teistegi silmist langes Martale nagu imestavaid pilke, mis pidid samuti tõendama, et nemad ei tea tõesti, kes sellel Martal veel võiks magada. Ja ta muutus järsku säärase lapsiku pilkamise pärast tulivihaseks, heitis jala jälle põlvele, raputas oma tumedaid juuksekiharaid ja ütles sõideldes:

«Ah... vigurdate kah, lollikesed! Just nagu te ise ei teaks, kellest ma räägin. Mis te's muidu võidu ukse ja akende poole kõõritate!»

«Ah, et kõõritame ise muudkui ukse ja akende poole?» ütles Oskar, kohalolijaist kõige vanem: ta oli nimelt juba kahekümne-aastane. Ja see hoopis täiskasvanud mees vaatas nende sõnade juures lõbusa pilguga ringi, väärutas siis pead ja lisas suure hulga kiiresti üksteisele järgnevaid küsimusi. «Kes siin siis sedasi uste ja akende poole kõõritab? Kas sina, Eedu? Või sina, Värdi? Või sina, Ella? Või ehk koguni teie seal voodiäärel — Miina, Arnu ja Krissen? Kuriloom võtaks küll, mis te siis sedasi teete, — Marta, näe, peab teie üle nüüd päris pahandama kohe!»

Naerdi lühikest, kuid mõnusat naeru, — noh, pagana pihta, kust sa seda nalja saad, kui sa ise ei tee!

Aga Marta polnud suule kukkunud, oh ei, Marta oskas vastata endast targematelegi. Ja ta punastas korraks vaid üsna kerge punaga, kortsutas siis kohe kurjalt kulmu ja ütles:

«Mis te irvitate nagu lollakad! Pidage parem suud kinni.»

«Plika, mokk maha! Tead küll, millal lapsed võivad rääkida!» ütles vend Eedu ja haigutas laisalt. Ning põristades sõrmedega vastu paberossikarpi, ütles ta jälle oma vana sõbra poole: «Oleks, et mõni roosärgki, kuradi kurat, otsa läheks! Muul ajal ta, sunnik, on näljane nagu vanasaadan, tänavu aga ei puudutaks ta, l-lontkõrv, vist kooki moosigagi. Mõnda lutasaba olen ju näinud, aga mis see aitab. Katsusin kord hariliku õngega, — ühe haugi nina ees solgutasin elavat sööta ligi pool päeva... M-mitte kui midagi! Liigutab muudkui hända ja ujub edasi. Mina — järele. No viimaks ajas hinge nii ääreni täis, et tõmbasin teisele latiga üle küüru. Siis kadus, saadananahk, kalda alla urgu!»

«Aeg on ka kuum, ehk sellepärast,» arvas Värdi.

«Kuum see ju muidugi on, seda olen ma isegi mõelnud,» noogutas Eedu.

Aga Marta, ta noorem õde, ei suutnud ikka veel sellega leppida, et ta üle oli äsja nalja heidetud. Ta krimpsutas halvustavalt nina ja ütles:

«Päh, silmakirjateenrid! Hea küll, olgu — mängige aga pealegi pimesikku!»

«Ma ei saa aru, mis sa niisugusest jutust ülepea jahvatad,» ütles Eedu vanema inimese etteheitva tooniga.

«Ah mis ma niisugusest jutust jahvatan?» küsis Marta.

Värdi, autojuht, vahtis nüüd armukadedalt kulmude

alt, sõbra õde meeldis talle juba jõulust saadik, neil oli juba väike vahekordki, tüdruku liiga suur huvi tulevase merekaru vastu pani ta südame lausa taguma. Aga ta oskas oma mõtteid varjata ja jätkas jälle äsjast vestlust kaladest ja nende püüdmisest.

«Mõned kinnitavad, et ahvenad ja latikad on kuuma ilmaga veidi haiged või sedasi...» sõnas ta viivitades. «Et muudkui kükitavad kuskil urus ega pista sealt mitmel ajal ninagi välja. Mina ju ei tea. Aga kui sa nüüd praegu ütlesid, et kasvõi nuta, aga mitte ei saa kala pead ega kala hända kätte, tuli see mulle meelde. Võib ju olla, kes teab.»

«Aga miks siis ei või olla, muidugi võib olla,» noogutas Eedu.

Ta tahtis veel midagi lisada, ei saanud aga selleks enam mahti, sest otse sel hetkel kuuldus vöörusest rasket astumist. Näis, nagu tuleks sealt maailmatu suur hiiglane ränkades sõjamehesaabastes: trah, trah, trah! Sadas endiselt vihma, tihedat, sooja, auravat kevadsuvist vihma. Ja kuigi kõigi toasolijate südamed hakkasid hoopis kõvemini tuksuma, oli see jällegi Marta, kes ei häbenenud oma mõtteid lausa välja ütelda. Ta hüppas kärmesti püsti ja sosistas:

«O-i, tulebki, tulebki! On, jah, tema! Sellepärast, et ma tunnen teda juba... ta sammudest!»

«St!» tehti talle siit-sealt.

Ja nüüd teeskles temagi selle põneva õhtupooliku jooksul esimest korda: ta istus kähku-kärmesti oma kohale tagasi, ajas selja sirgu ja tõmbas kleidiserva korralikult põlvedele.

Jah, nad polnud eksinud, see oli tõesti Eerik! Ta tuli nüüd sisse. Ta tuli sisse uhkena, uljana, toredana, üks käsi sügaval taskus, teine ühes päranilükatud uksega välja sirutatud! Ta tuli sisse nagu kunagi tulevane

meredevallutaja — surmtõsine, kuid sõbralik, päikesest ja tuulest tõmmuks pargitud, kuid ometi ka peen ja väga galantne, terava pilguga, mis peab vajaduse korral kasvõi tihedast udust läbi nägema, kuid ometi ka lahke ning tähelepanelik kõigi vastu, kes peaks iganes ta abi vajama! Ta tuli sisse uhiuues ja ilusas vormirõivastuses — kaherealises kuues, lumivalges kraes ja valge põhjaga kaptenimütsis! Aga õnnetuseks vähendas seda uhkust, uljust ning toredust üks tühine asjaolu — ta kasv ei vastanud ta rasketele sammudele ja ülimehisele hoiakule, jah, mis seal parata, just viimase aasta jooksul, kui teised toasviibijad olid eriti tublisti pikkust ja laiust juurde võtnud, just viimase aasta jooksul oli Eerik-merekaru juures kõik endiseks jäänud, ja ootajad märkasid kohe, et ta oli oma vanadest sõpradest praegu vähemalt peajagu lühem...

«Ter-re,» ütles Eerik hiljuti väga jämedaks murdunud põriseva häälega, hoides ukselinki ikka veel peos.

Ja Värdi, autojuht, naeris nüüd üleolevalt ning hüüdis:

«No tere, jah, vana. Ainult ära meid oma jäleda kõuekõminaga pakku kohuta, — näed, mina juba võpatasin lausa, kui... hohohooo!»

Eerik punastas veelgi tõmmumaks, ei vastanud aga midagi ja teretas kõiki toasolijaid kättpidi. Jah, just nõnda, eks vaadaku igaüks: ta pole küünevõrdki keks ega edev, muidugi, kas ta pole siis nende lihtsate poiste ning tüdrukutega kord samu mänge mänginud ja samu ulakusigi teinud! Ja ta istus lahkesti tänades pakutud toolile, vaatas tagasihoidliku muigega ühelt teisele... pidi silmad äkki imestusest pärani ajama! Plikad, kes olid talle veidi enam kui poolteist aastat tagasi siit lahkudes meelde jäänud kõhnukestena ja kartlikkudena, vaatasid talle nüüd vastu nagu kunagi valmis naised —

päid kergelt viltu hoides, väljakutsuvalt-kavalalt kulmude alt, rinnad puhevil...

«Nii et said kah siis lõpuks mahti meie maile vaadata,» ütles Eedu ükskõikselt.

«Jah, tänavu oli õnne. Paariks nädalaks,» noogutas Eerik.

Marta küsis:

«Kas sealt kauemaks ei lastagi, kui ainult... paariks nädalaks?»

«M-mis seal lasta või...» põristas Eerik. Ja et teised näisid lähemat seletust ootavat, lisas ta alles pika põnevusepausi järel: «Kust seda aegagi rohkemaks võtta! Tuleb ju merd sõita. Igal suvel oma mitu-setu kuud, tähendab. Mineval aastal, nagu teada, läks ju koguni nõnda, et minule isiklikult ei saadudki puhkust anda. Ainult kolmeks päevaks leidsin mahti tädi poole suvitama sõita — tädimees, kaugesõidukapten Kulmann käis kangesti peale, et polnud võimalik ära ütelda.»

«Oli kuulda, jah,» noogutas Eedu.

«Muidugi, vahel kipub see raskeks minema...» põristas Eerik.

Teisedki toasolijad noogutasid asjalikult: arusaadav, arusaadav, mis seal enam pikalt seletadagi! Nad läksid vähehaaval hoopis julgemaks, pingulolek kadus nii nende hoiakust kui ka nägudelt. Jah, selge, mis pagana pihta pididki nad teda siis häbenema, — ta oli ju tä-pi-pealt samasugune Eerik nagu vanastigi, kui ta polnud veel sinna kõrgesse kaptenikooli sõitnud. Isegi ta juuksed olid ju nagu vanasti, — ta oli neid kõigi tundemärkide järgi küll tublisti õlitanud, nad hoidusid aga sellelegi vaatamata kukla kohal turri, just nagu oleks talle hari pähe kasvanud, ning küllap neil vahepeal koguni täiskasvanuks saanud noorukitel oli vist oma äsjase ootamise pärast veidi piinlikki, ja selle erutuse pärast,

mida nad olid tundnud, kuigi nad püüdsid seda üksteise eest varjata: «Pagan võtaks, kas nad siis tõesti nii rumalakesed olid, et...!»

Kuid oli siiski üks, kes ei tundnud kohalejõudnud päevakangelase üle pisimatki pettumust, — ikka see Marta, ikka see ninatark! Sel ajal, kui Eerik sinna kõrgesse kaptenikooli läks, käis ta alles õele väikeseks jäänud hilbukestes, oli kõigest neljateistkümne ja poole aastane ja hoidis teiste endataolistega mõisarentniku suurt karja. Maailm, milles ta siis elas, riivas vaid üksikuid punkte pidi seda maailma, kuhu kuulus täna puhkusele tulnud tulevane merekaru, kui ka kõik need teised, kes temaga praegu siin ühes toas istusid. Eeriku lahkumise ajal oli ta sellesse kõrvuni armunud olnud, ja ehkki see armutunne oli nüüd ammugi mööda, oli ta Eerikust kõigele vaatamata üpriski suures vaimustuses, hoolimata isegi autojuht Värdi, oma uue südamepeiu juuresolekust.

Kuna keegi muu ikka veel midagi lausuda ei taibanud, niheles Marta veidi aega rahutult oma kohal edasitagasi ja paiskas korraga välja terve hulga põnevaid küsimusi:

«Kas merel on kah tore sõita ja purjetada? kas mõni su koolivendadest on oma laevaga juba põhja kah läinud? või on keegi neist ehk niisama juhuslikult ära uppunud? või on mõni neist kuskil võõras sadamas mõne vär-r-vilise naise pärast maha löödud? ja millest küll see niisugune suur tarkus inimestele järsku sisse tuleb, et nad võivad sõita otse lagedal ja laial veel ja mõistavad seal ilma ühegi kaldamärgita õiget sihti pidada?»

Värdi kiivus hakkas jälle ennast tigedalt püsti ajama. Kuid kange mees ei lasknud seda välja paista, pilgutas vaid sõpradele silma ja hüüdis käega lüües:

«Kuulete, ah, mis ta seal küsib, h-hohohoo! Just nagu meietaoliste lollikeste arunatuke jaksaks seda mõista... h-ho-ho-hoo!»

«Ooh, küllap teiegi seda mõista jaksate, ega see olegi ju nii hirmus keeruline,» ütles Eerik lahkelt. Ja kuuenööbid ehtsa meremehe aeglaste ning kindlate liigutustega lahti teinud, solgutas ta käes paksu uuriketti, mille küljes rippus midagi lamedat-ümmargust, seletades samal ajal veidi õpetlikult, hoolega võimalikult lihtsamaid sõnu otsides: «Mis puutub nüüd sellesse, et kas merel on kah tore sõita ning purjetada, siis pean ma täie vastutustundega ütlema, et on küll tore. No täitsa tore on, jahah. Ja põhja pole läinud ega surma pole saanud veel ükski minu sõpradest-koolivendadest. Et teile lähemalt selgeks teha aga seda küsimust, kuidas me võime sõita lausa lagedal ja laial veel ilma ühegi maamärgita, siis pean ma teid kõiki küll veidi lähemale paluma. Jah, tulge, tulge siia... ja vaadake, olge head... näe, seda.»

«Mis asja-h?» küsiti põnevalt ja nihkutigi ligemale.

«Seda, näe,» kordas Eerik. Ta asetas selle imeliku ja lame-ümmarguse asja, mida ta ennist oma paksu uuriketi küljes kõlgutas, ettesirutatud peopesale, ja kõik nägid, et see oli väike klaaskaanega karbike. Selle klaaskaanega karbikese sisemuses hüples ja värises aga mingi nõelake, üks ots sinine, teine ots punane.

Auto-Värdi unustas silmapilguks oma suure ja põletava armukadedusegi, kissitas uudishimulikult teist silma ning küsis:

«Mis viguri-riist see siis on? Mõni uut sorti uur või?»

«Ei ole uur, see on kompass,» vastas Eerik ikka lahkelt, vähemagi üleolekuta.

Eedu kordas, püüdes teistest loomusunniliselt ivake targem olla:

«Ah-haa! Ah see ongi siis... kompass?»

«Jah, see ta ongi, kompass. Vaadake, vaadake hästi lähedalt,» ütles Eerik.

Ja nad vaatasidki hästi lähedalt, kaelad õieli. Kuid nad ei märganud midagi säärast, mis oleks küsimuse neile tõesti selgeks teinud. Ja need, kes julgesid täiesti siiralt väljenduda ega kartnud selle tõttu rumalaina paista, ütlesid nagu ühest suust:

«Hmmh, aga mis seal's nõnda vaadata on, me ei näe mitte kui midagi!»

Eerik naeratas nüüd pisut üleolevalt, — jah, ta ei saanud teisiti, säärane lihtsameelsus pani ju kõigele krooni pähe! Ta ütles:

«Ei, vabandage mind lahkesti, see pole õige, et te ei näe. Mui-du-gi näete! Aga te ei mõis-ta veel seda, mida te näete, vaat sinna on koer maetud... või nagu saksa vanad kaugesõidukaptenid armastavad ütelda — *«Da ist das Hund begraben!»* Siin on, palun lahkesti tähele panna — alus maailmakaartega: ost, west, süd, nord. Need neli suunda, ärge seda unustage, on kõi-ge tähtsamad. Ja siin on, palun lahkesti, magnetnõel. Ja kui see kompass seisab praegu vaikselt laual, siis... te ju näete, kuhu on sihitud nõela üks ots ja kuhu on sihitud nõela teine ots. Nord ja süd, kas pole? Või meie keeles — põhi ja lõuna. Nii. Noh, kui me nüüd teame, kuhu magnetnõel kogu aeg näitab, kas me ei või siis kogu maailma läbi rännata ai-nult kaardi järgi? See tähendab — ilma et me peaksime alati teed ja teetähiseid vahtima. Mis te arvate, kas ei või, ah?»

«Miks ei või, muidugi võime,» ütles Eedu huupi.

«Õi-geh, võimeh,» noogutas Eerik.

Ja Värdi, armukade autojuht, teeskles samuti, sülgas nurka ning hüüdis:

«V-vaata r-roisku! No siis on sinu amet, tuleb välja, veel palju lihtsam kui minu oma. Muudkui pane kompass kaardi peale ja ki-hu-ta aina!»

Ent nüüd pidi Eerik-merekaru jälle muigama, — oh seda püha lihtsameelsust küll, hahahaa! Ja pidades oma kohuseks esitada n e i l e s i i n ka veidi üksikasjalisemaid seletusi, et n a d s i i n vähemalt aimaksidki, milles asi õieti seisab, vedas ta pöidlaküünega mööda oma imeriista klaaskaant pikkamisi edasi ning tagasi, köhatas hääle puhtaks ja ütles:

«Jah, seda küll, kui kaardile joonistatud meridiaanid langeksid ühte maakera magnetiliste meridiaanidega.»

Vaikus.

«Aga kas nad ei... ei lange siis ühte?» küsis Eedu.

«Vaat selles see igavene häda seisabki, et ei lange ühte,» vastas Eerik. «Kompass aga, — tema näitab just ja nimelt nende viimaste sihti.»

Kuulajad noogutasid nüüd tähelepaneliku ilmega, isegi tüdrukud ei sädistanud nagu tavaliselt ja pilgutasid põnevalt silmi. Ja auto-Värdi küsis ka omakorda:

«Ah ei lange ühte? No mis kuradi vigur see siis on?»

Eerik muigas juba kolmandat korda.

«Vigurit pole seal midagi, see on päris loomulik asi,» ütles ta. «Nad ei lange ühte nimelt sellepärast, et maakera on ju ümmargune, meie kaardid aga lamedad, ta-sa-pin-na-lised. Nii. Ja nüüd — mis on selle tulemus? Noh, sellele küsimusele pole keeruline vastata, kui me ivake sügavamalt järele mõtleme. Kahe nimetatud meridiaani vahel tekib nimelt niisugune nurk, mis on igas paigas i-se-su-gu-ne, mille nimi on igal pool aga üks ja sama. N-nii. Ja vaat see ongi see nõndanimetatud deklinatsiooninurk. D e k l i n a t s i o o n, jah... saate aru!»

Vaikus.

«Ah-s-soo-o, ah see ongi de-kli-natsioon!» ütles Värdi.

«Jah, just, see ongi d e k l i n a t s i o o n,» kordas Eerik.

Ning Eedu, puusepapoiss, kes arvas nähtavasti, et ta äsjane avameelne teadmatuse ülesnäitamine oli üleliigne, püüdis oma hea nime jälle ausse seada. Ta noogutas asjalikult ja lausus aruka mehe taiplikkusega:

«Nojah, m-muidugi, eks igal pool ole ju oma keerulised konksud juures. Tarvis on need lihtsalt välja uurida, ja asi vask.»

«Jah, seda küll, ega teisiti ju ei saagi,» nõustus Eerik.

«Nõnda, et see teie suur kompass on siis ju täitsa hull riistapuu,» pistis Marta, see raamatute lugeja ning põnevate seiklusfilmide vaataja, ka omalt poolt jälle sõna vahele.

«Einoh, seda just ütelda ei saaks, — kui me teda kord hästi põhjalikult tundma õpime, siis pole ta just e-ri-ti keeruline,» muigas Eerik ja punastas järsku, kuna ta pilk kohtus koguni ootamatult tüdruku pilguga. Ja et oma erutust teiste eest varjata, nuuskas ta hästi põhjalikult ning kaua nina ja rääkis siis edasi: «Nüüd aga kujutlegem niisugust magnetnõela, mis ei tiirle vabalt mitte ver-ti-kaal-se, vaid ho-ri-son-taalse telje ümber. N-nii. Ja mis tuleb ilmsiks? Tuleb ilmsiks see, mida võis oodatagi — meie magnetnõela suund kaldub kõrvale ka ristloodsest tasapinnast: põhja poole minnes hakkab enam maa poole kalduma nõela üks ots, lõuna poole minnes hakkab enam maa poole kalduma nõela teine ots. N-nii. Ja see nurk, mis niiviisi tekib — horisontaalse tasapinnaga, tähendab — ongi see nõndanimetatud in-kli-nat-siooni-nurk. Aga üldiselt võttes pole inklinatsioon praktiliselt enam nii tähtis kui deklinatsioon.»

«Muidugi,» noogutas Eedu ja haigutas täie suuga.

Aga Värdi, autojuht, tõusis samal silmapilgul tooliga kolistades, raputas hoogsalt-naljakalt oma helekollast juuksesalka ja ei püüdnudki enam teeselda. Ta tõmbas suu halvustavalt viltu ja ütles:

«Nõnda, et sinu teada on meil tegemist ainult kahe linatsiooniga — dekliga ja inkliga. Vale, vennas, on veel olemas ka kolmas linatsioon, ja nimelt lollinatsioon. Kas sa pole sellest tõesti veel kuulnud?»

«Lollinatsioon?» kordas Eerik.

«Jah, lollinatsioon,» ütles Värdi.

«Lol-li-nat-si-oon?»

«Täpselt — lollinatsioon.»

Ja siis juhtus õnnetus — korraga pääses jälle valla kõik see, mille oli kaugelt tulnud asjamees oma suure tarkusega vangis hoidnud. Kõigepealt hakkas naeru kihistama Eedu, puusepapoiss, siis rõkkasid talle kaasa voodiveerel istuvad tüdrukud, lõpuks hirnatas mürinal-põrinal kõige vanem ja kõige pikema taipamisega Oskargi. Värdi aga, uhke oma teravmeelsusele, ringutas nagu suur kass, toppis käed taskusse ja ütles pilkavalt:

«Noh, ära sellepärast näost ära kuku — mis sellest siis ikka, et sa kõiki neid linatsioone peast ei tea. Kasvad, saad suuremaks, küllap õpid veel nii mõndagi juurde...!» Ja ta lahkus võidurõõmsalt toast, pea kuklas.

Vihm väljas jäi üle; mindi mõisaküüni tantsima. —

2.

Kogu õhtupooliku kuni videviku saabumiseni istus Eerik tagakambris ja vahtis tusasel pilgul läbi endise aednikumaja tillukesteks ruutudeks jagatud akna välja.

Ta meel oli pahur, sügav nördimus surus nutumaigu kurku. Mida enam ta äsjaste sündmuste üle järele mõtles, seda mustema värvi need ta silmis omandasid, — ta tundis end solvatuna, häbistatuna, inetul kombel väljanaerduna, tema, peaaegu ainus inimene lähikonnas, kes püüab kõrgete sihtide-eesmärkide poole! Ja ikka valjemini ning valjemini hakkas ta kõrvus helisema vanade lapsepõlvekaaslaste pilkav naer, kui need talle oma nurkadest vastu irvitasid, edevalt kohevile aetud sellest jõhkardist, s-sellest n-neetud auto-Värdist!

Eerik polnud küll kuigi suur suitsumees, aga nüüd olid ta närvid kurjal kombel pingul, ja nüüd ei saanud ta mitte kuidagi keelduda üles otsimast «Manoni» karpi, mille ta oli külakostiks toonud oma vanale armastavale isale... Jah, nii see oli — suits rahustas, ta võis jälle palju kainemalt kõiki asju kaaluda ning veel kord hindamise alla võtta. Tuba muutus siniseks, kitsad narmalised pilvekesed hõljusid vaikselt nurgast nurka. Kui ta üsna vaikselt oli, kuulis ta isegi oma valutava südame väsinud tuksumist.

Kuna kedagi parajasti kodus polnud, suitsetas ta seni, kuni pea enam kanget tubakat ei tahtnud. Siis heitis ta veidikeseks ajaks külili voodisse ja hakkas kissis laugude vahelt lakke vahtima, lugedes vähemalt sajandat korda üle kõik naelapead ja oksanukikesed, mis elustasid luitunud värvi lamedat üksluisust.

Järsku otsustas ta kaljukindlalt, et nõnda ei tohi see siiski jääda, — ta pole ometi mõni selline, kes laseb end teotada ilma ühegi karistuseta. Jah, küllap ta oskab juba midagi välja mõtelda, midagi, mida see kaltskaabakas ei unusta niipea! mõtles ta hambaid kiristades. Suur erepunane tasumisiha haaras ta hingest kinni ja ta kujutles hästi veristes värvides, kuis ta tormab

varsti selle nurjatu irvhambaga otsustavasse lahingusse. Ja just sel ajal, kui ta seda kõike tajus, endamisi vaagis, jäi ta järsku magama ning nägi kohe pika ja põneva unenäo: ta oli kustki maailmatu toreda ja kõvera türgi mõõga hankinud ja kihutas oma vihatud vaenlast nüüd sellega vehkides taga — jooksutas teda üle lagedate põldude ja läbi tihedate metsapadrikute, kuni sellel lurjusel polnud enam kuhugi põgeneda. Ja siis tappis ta tema ainsa vägeva hoobiga... ain-sa vägeva hoobiga, mis pani õhu ümber ta pea lausa vinguma ning vilistama. —

Eerikul, tulevasel merekarul, polnud aimugi, kui kaua ta oli nõnda maganud, aga kui ta ärkas, oli ilm juba üsna hämar. Isa ja ema pomisesid köögis tasakesi vestelda, püüdes hoiduda segamast reisiväsimusest veel roidunud poja und; hallide ruutude tagant paistis kuuvalgus; tuul oli valjemaks muutunud ja surus aina rahutumaks tõmbuva laia lausmaajõe sulinal vastu liivaseid kaldajärsakuid. Ja ikka veel tantsiti vanas mõisaküünis kõige moodsamaid lugusid, — lõõtspilli labane tuiamine katkes vaid harvadeks silmapilkudeks, et jälle sama visalt jätkuda... rõõmuks ja õnneks neile jämedatoimelistele inimestele, kes olid teda, Eerikut, täna nii jõhkralt kohelnud...

Ta ajas enda istukile, muiatas halvustavalt suud. Kuid ta pidi siiski tahes-tahtmata kuulama jääma. See kõik meenutas talle nii kangesti möödunud poisikeseaastaid, mil ka tema ise ühes nende lollikestega seal nukilisel savipõrandal ringi kepsles. Ja tal polnud vaja teha kuigi suuri pingutusigi, et seda konarlikku savipõrandat nagu ilmsi enda ees näha, ja pimedaid nurki, kuhu ähmane laternatuli iialgi ei ulatunud, ja poisse ning tüdrukuid, kes on end neisse nurkadesse peitnud ja seal, soovimatute silmade eest varjul, teineteisest

kinni hoiavad, näod õhetavad, silmad loiud nagu noortel lammastel... Ja ta võis järsku seda pidutsemist haistagi — peent-peent savitolmu, tüdrukute odavaid lõhnaõlisid, poiste leitsaknätsket higi- ja tubakahaisu, põldudelt hulkumast tulevate paarikeste rõivastesse jäänud kastet, külma udu, mida neelavad suurte sõõmudega vastamisi lahti seisvad suured küüniväravad. Ja ta pidi tahes-tahtmata meenutama ka aegu, mil ta oli piilunud sääraseid pidutsemisi ihaleva pilguga kustki kaugemalt; aegu, mil ta oli kõiketeadva karjapoisina nurgas seisnud või uudishimust pakitseva südamega kellelegi karjamaale järele hiilinud; aega, mil ta oli teinud juba oma esimesi isiklikke tantsusammegi, käsivars uljalt ümber omavanuse ärevusest higistava tüdruku... Ning mida enam ta kõigest sellest mõtles ja kõike seda oma vaimusilma ette manas, seda suurem rahutus hakkas teda piinama, kuni talle muutus väga raskeks leiutada vajalikult soolaseid sõnu, et jätkata oma vanade sõprade manamist ning siunamist.

Ta süütas veel ühe paberossi, imes seda ahnelt, teda haaras korraga tahtmine välja minna ja... lootsikuga jõele sõita. Jah, pagan võtaks, mis ta siin ikka konutab, niigi on ta terve pika päeva laiseldes surnuks löönud, parem vaadakem jälle kord ringi, sest pagan seda teab, millal ta uuesti siia tagasi pääseb...!

Eerik pani kingad jalga, tõmbas kuue selga ja võttis varnast oma valge põhjaga ilusa meremehemütsi. Ta läks läbi köögi. Kui ema talt küsis, kuhu ta säärasel kellaajal veel minna kavatseb, vastas ta lühidalt ja järsult: ta pea olevat magamisest valutama hakanud, ta tahtvat end veidi lahutada ja värsket õhku hingata. Siis seisis ta ivake aega ristselili lükatud vööruseuksel ja vaatas kerget igatsust tundes kuhugi taamale, —

nagu mingi nägematu jõud kiskus ta silmad selle vana küünilogu poole . . .!

Veidi hiljem trampis Eerik, merekooliõpilane, läbi aia otse üle muru. Maa oli kaetud paksu kastega ja mustsõstarde mõru, kuid meeldiv lõhn tungis talle kogu aeg ninasse. Ta oli sellest kojutulekust unistanud kahe aasta jooksul peaaegu iga päev, peaaegu iga tund, imeilusast suvehommikust, mil ta hüppaks maha pealinnast tulevast rongist, sõuaks otse mõisa kohalt üle jõe ja astuks kuklasse heidetud peaga oma vanadele teedeleradadele: siin ma seisan, olge lahked ja imetlege! Ta oli loendamatuid kordi kujutlenud, kuis kogu mõisarahvas ta ümber kokku jookseb, suure huviga iga ta sõnakest kuulab, nii mõnegi uudise kõrva taha kirjutab, uudise, mis on seisnud siiani nende harimatute inimeste eest suletuna otsekui isakese Moosese seitsmes raamat. Muidugi, tema, Eerik, poleks ju uhke ega edev, ta võiks neile pajatada nii ühest kui teisest põnevast loost! oli ta endamisi nõnda unistades-kujutledes kindlasti nõuks võtnud. Aga nüüd — olge lahked! — eks te näinud, millega kõik tema head kavatsused täna lõppesid! Alatu, pilkava naerumõirgega, mis oli ta hinge tunginud nagu kõrvetav laine, jättis endast sinna järele lakkamatu valupakitsuse, otsekui oleks ta elus juhtunud midagi väga-väga halba ning väga-väga inetut.

Ja õiglane pahameel oma kunagiste nooruskaaslaste vastu kasvas, aina kasvas. Ta jõudis järsakuservani, läks mööda rada alla, istus jõekaldale, otse märjale liivale; ta vahtis udusesse vette, ja selle lakkamatu voolamine kiskus jälle nutu kurku. Ja äkki haaras teda koguni luuleline mõte vabasurmast, mis sunniks kõiki siinseid puu- ja põikpäid hirmu ning kahetsuse pärast nutma. Jah, selge, nii ta teebki, ja las nad siis nutavad!

ja las nad siis halisevad! ja las nad siis maadlevad oma piinava südametunnistuse käes! mõtles ta.

Kuid alt jõelt tulev udu oli nii kurjal kombel külm ning karm, et ta jättis kavatsuse surra juba üpris peatselt. Ja ta tõusis kontideni tunginud niiskuse pärast üleni värisedes oma kohalt ning jalutas hea tükikese aega mööda kõrget kallast edasi-tagasi, jalgu iga sammu juures hästi tugevasti vastu vettinud maad põrutades, et pisutki sooja saada.

Ta tahtis parajasti jasmiinipõõsaste vahel asuvale pingile istuda ja veidi puhata, kui ta selja tagant kuuldus äkki lähenevaid samme. Need tulid otse küüni poolt; jumal seda teab, kes teda praegu otsib, — parem ta poeb õigeaegselt varju, parem ei anna ta ennast täna enam kellegagi kokku! mõtles ta ärevalt.

Kuid ta ei saanud seda kavatsust teoks teha, kuna teda oli juba märgatud. Või oli teda ehk märgatud juba hoopis varemgi, ka see on ju võimalik! Ja ta peatus vastutahtmist, põksuva südamega, kui üks hääl teda hämarusest tasakesi hüüdis:

«Ee-rik! Härra Eerik!»

See oli heledas kleidis tüdruk, — öö oli aga siiski liiga tume, raske oli kohe üles arvata, k e s ta nimelt oli. Kuid Eerik oli küllalt taktiline, et mitte küsida. Ja ta ütles vaid, silmitsedes enda ees seisjat tähelepanelikult:

«Nah . . .?»

«Ma . . . ma . . . otsisin sind igalt poolt. Miks sa tantsima ei tulnud? Ja ega's mina üksi, kõik m õ i s t l i k u d inimesed ootasid sind!»

Eerik oli seda agarat häält kindlasti kuskil kuulnud, — see võis olla vaid Marta, tolle suure suuga autojuhist irvhamba noor armsam! Ja tabatud korraga min-

gist kahjurõõmsast ning tigedast eelaimusest, lausus ta kohe:

«M-mõistlikud inimesed? Hmm-m! Ma tahaksin niisuguseid tõesti kord näha saada, neid sinu m-mõistlikke inimesi! Muuseas — vaata, Marta, mis ma sulle ütlen: ära mind parem sinna kutsugi, niikuinii ma ei tule!»

«Aga miks ometi, miks sa's ei tule?!» hüüdis tüdruk, lähenedes talle veelgi.

«Toorutsete ainult... ja siis veel kutsute,» ütles Eerik nii sügava ja nördinud häälega, et ta sellest kurgus kõdi tundis.

«Mis sa's igast tühisest asjast välja teed!» sõitles Marta. «Tule ikka, noh, ära kerkle!»

Ja kuna nad olid vahepeal tagasi kaldanõlval vingerdava raja juurde jõudnud, läksid nad seda mööda jälle hoopis alla, üsna vee äärde.

Siin leidus külluses tillukeste abitehikeste külge seotud lootsikuid, ja Eerik ütles:

«Kui sa just teada tahad, ma tulin välja ainult selleks, et tunnikeseks või teiseks sõudma minna. Meie seal, me oleme ju värskete meretuultega nii harjunud, et me ilma nendeta enam magamagi ei jää. Ja kui pole ehtsaid meretuuli, siis... olgu vähemalt aseainegi. Aga tuleb välja, et ma olen täna ivake laisk ega viitsi vist sedagi teha.»

Marta ei lausunud midagi, vaatas korraks vaid üle õla ja astus lähemasse lootsikusse. Ja alles siis, kui ta juba pärapingil istus, kutsus ta uuesti:

«Ei, päris tõesti, lähme n'd ikka tantsima! Kas jah, Eerik? Praegu on kell alles kaksteist, ega seal nii varakult ju ei lõpetata.»

Aga Eerik, tõugates lootsikut juba kaldast eemale, jäi enda juurde kindlaks:

«Ei, ma ei lähe. Ma ei taha! Muuseas — see töllerda-

mine ei meeldi mulle ülepeagi, — viimane kord, kui me oma künaga Marseille's olime, ei läinud ma teistega seltsis isegi mitte kaldale.»

«Noh, kes sind usub, küllap läksid ikka kaldale ja küllap lõid ikka tantsu kah,» ütles Marta ja võttis tüüripuu pihku.

Veidi aega vaatasid nad vaikides vee kohal hõljuvasse uttu. Õhk lõhnas mädanevast pilliroost, savist, märjast liivast, sadade aastate vanusest kõntsast, mis kattis paksu korrana jõepõhja, sõlmelistest kalmusejuurtest. Aeg-ajalt tõusis veepinnale suuri mulle, mis lõhkesid ja lehkasid umbekasvanud linaleo muda järele. Ja siis hakkas tüdruk jälle rääkima kompassist, otsekui oleks ta sellele kavalale abiriistakesele mõtelnud kogu õhtupooliku.

«Kui nüüd päris tõsiselt rääkida, kas sellega... noh, tead, sellega, mis sul seal uuriketi küljes rippus... võib eksimist kartmata sõita ka päris uduste ilmade ajal?» küsis ta kohmetult.

Eerik mõtles esialgu, et teda pilgatakse, taipas aga kohe, et see küsimus esitati talle päris siira huvi sunnil, ja vastas kindlalt:

«Võib! Jah, ka p ä r i s uduste ilmade ajal — võib!»

«Nii et... muudkui purjeta aga? Muudkui vahi aga selle riistapuu numbrilauda ja... aina purjeta?»

«Jah, muudkui aina purjeta.»

«Ja kasvõi mitusada kilomeetrit ilma tagasi vaatamata? Mitu-mitu-mitusada kilomeetrit? Või ehk koguni mitu t u h a t kilomeetrit?»

«Täitsa ükskõik, kas mitu s a d a kilomeetrit, või mitu t u h a t kilomeetrit.»

«Kas miljon kilomeetrit kah... on tühine asi?»

«Jah, miljon kilomeetrit on kah tühine asi!»

Vaikus.

Ja tüdruk kargas järsku hoopis teisele jutuainele. Ta kummardus salapärasel ilmel ettepoole ja sosistas vaevalt hingeõhuga:

«Kuule... mis sa talle nüüd teed?»

«Kellele?» küsis Eerik.

«Värdile, noh! Sellele... tobedale!» vastas tüdruk.

Eerik vaatas Martale otsa ja nägi ta suuri tumepruune silmi nende sõnade juures hämaruses otsekui põlema hakkavat: kuuvalgus heitis neile oma rohekat kuma, mis tekitas mulje hüplevatest sädemetest. Ta mõtles kärmesti, et küllap see plika tuli temalt andestust paluma oma rumala peiu idiootliku tembu pärast. Kuigi ta polnud teadnud midagi sellist oodata, muutus ta kohe väga tähtsaks, — noh, kannatagu, nüüd alles peavad nad teda põhjalikult tundma õppima! Või arvavad nad siin, et tema, Eerik, on tõesti mingisugune kollanokk, kes laseb endaga mängida...?

«Noh, eks me näe, eks me näe,» ütles ta ja põristas jälle nii sügavalt häält, et tal kurgus sellest kõdi hakkas.

«Õpetada tuleb teda, vaat see on minu arvamine!» sosistas Marta erutatult.

Eerik sattus nüüd sellisesse vihahoogu, millist polnud tüdruk ta juures märganud nende ühistel kaugetel nooruspäevadelgi. Ta kiristas hambaid ja ähvardas:

«Vana tõhk, vaata, kes ta on! Ma ei taha ju praegu veel midagi ütelda, aga see on kindel, et ta mind veel mäletama peab!»

«Mis sa... mis sa temaga teed?» uudishimutses Marta jälle.

Ja Eerik vastaski nüüd täpselt ning kindlalt:

«Ma lasen, ja kõik. Nagu... nagu põldpüü lasen ta maha.»

«O-oih!» ütles tüdruk, mõtles pisut ja küsis sosinal: «Kas sul püstol on?»

«On! Jah, kui mõtelda ainult, m-missugune lurjus!» hüüdis Eerik kohe veidi rahulikumaks muutudes ja väärutas põlastavalt pead. «Isegi viisakust pole sellel sulil kolme krossigi eest! Aga eks see ole ikka nõnda — oma lõugu ei osata parajal ajal taltsutada, pärast aga, vaat siis on häda, kui mõni mees need liiga laiad lõuad lihtsalt lõhki lööb!»

Kuna nad olid hästi madalale kohale jõudnud, kus polnud karta ümberminekuohtu, tõusis Marta äkki pärapingilt ja istus Eeriku kõrvale. Ta võttis sellelt teise aeru ja hakkas samuti sõudma. Ivakese aja pärast ütles ta nagu muuseas:

«See ei puutu muidugi minusse, aga inetu oli see tõesti kuulda, kuidas ta sind seal sedasi solvas. Sina seletad ja räägid kõik nii ilusasti, et siin teklinatsioon ja seal iglinatsioon, tema aga ajab järsku suu kõrvuni ja paneb sekka: «Lollinatsioon!» Vaat nõnda ei julgeks mina ütelda oma vihavaenlaselegi. Jah, ei julgeks, piinlik oleks! Tema aga, näed, julges, temal aga, näed, ei olnud piinlik! Ja just sellepärast ma ütlengi, et ta on... alatu inimene!»

«No muidugi alatu,» noogutas Eerik tõsiselt ning lisas veel kord: «Eks vaatame, eks vaatame, kumb meist pärast naerab, kumb nutab! Eks vaatame!»

Nad olid nõnda väga üksmeelsed, nad ühtlustasid suure osavusega isegi sõudmistakti. Eerik mõtles endamisi, et nõnda siis veedab ta praegu aega ühes oma vihamehe pruudiga; ja see mõte tegi talle lausa rõõmu. Kuu oli kaotanud osa oma suurusest ning seisis nüüd üpris väikesena küla kohal. Vesi loksus; vesi oli rohekasmust; vesi näis paigal seisvat ja tõukas paati edasi kergete nõksatustega. Ja järsku hakkas Eerikut rahu-

tuks tegema mingi sisemine ärevus, mis ei sündinud aga nagu tas endas, vaid kuskil temast väljaspool.

«Sa taevane arm küll, kuidas mina tahaksin kah hea meelega meremeheks saada!» ohkas Marta viimaks. «No nii tahaksin, et...! Sõidaksin, reisiksin, hulguksin läbi kõik kuumad ja külmad kohad, kasvõi minupärast Hiiumaagi! Aga kus ma's saan, ma olen ju tüdruk! Aga vaat seda teen ma siiski, et kui ma kord mehele lähen, siis ai-nult meremehele. Olgu see kasvõi lihtne madrus, peaasi, et... meremees! Ja kui-das ma teda ootaksin... jee-e-rum! Ööd läbi ja päevad otsa! Tema aga muudkui kihutaks, ja kihutaks, ja kihutaks ühelt merelt teisele. Kas pole tore, ah? Mina nutku ja kaevaku niipalju kui ma tahan, mitte midagi see ei aita: meest ei tule ega tule! Aga siis ühel ilusal päeval koputab ta uksele ja hõikab: «Lase sisse, Marta, lase sisse!» Ja kui mina lähen siis ust lahti tegema, näengi teda kohe enda ees. Kas pole tore, ah?»

Eerik naeris.

«On küll, miks see siis tore ei ole,» ütles ta.

Kuid seal meenus talle midagi, ja ta ütles, uuesti väga tõsiseks muutudes:

«Sellest ei tule sul midagi välja. Terve mõisa-asundus räägib, et sa lähed Värdile, s e e m e e s aga siputagu või siidi, meremeest tast niikuinii ei saaks, — sihukesed lontrused oksendab meri endast lihtsalt välja.»

«Mina? Vär-di-le?! Häh!» ütles Marta halvustavalt ja jätkas kohe: «Ja meremees, tema on ju peale selle, et ta saab palju rännata, ka väga julge ja vahva. Nagu kurat kohe! Ütle talle ainult paar paha sõna, ja vaat kui tõmbab sulle nii, et...! Kasvõi pussiga, kui see tal peos juhtub olema... Meie omad aga siin, — mis need kah on?! Nagu lambad! Aastas kord ikka juhtub, et

lähevad omavahel karvupidi kokku, aga siis toksivad üksteist kah ainult rusikatega ja lõksutavad niisama vanamooride kombel lõugu! Näe, sinagi ju ütlesid, et sa Värdile ei kingi... et võtad muudkui revolvri ja kihutad talle kuuli rindu... Jäägu siis keegi teda leinama või ärgu jäägu, see on juba tema enda asi ja sinule see korda ei lähe, sina muudkui põmmutad ainult!»

«Just nimelt — minule see korda ei lähe,» kinnitas Eerik.

Marta hakkas äkki väga nobedasti sõudma, naeris pisut, surus järsku kogu oma sooja külje vastu Eeriku külge.

Ja noor merekaru ütles:

«Selge! Sellepärast, et teisiti ei saa! Olgu küll, et mul on tast kahju, aga — e i s a a teisiti!»

Marta jutustas, ise aeg-ajalt neelatades:

«Kord, tead, hulkusin ma sadamas... Ühel õhtul, tähendab... Mul polnud midagi teha ja ma vaatasin niisama ringi. Ja sa jummal, kui kuus meest pöörasid äkitselt kokku... kolm musta ja kolm valget! No ma ütlen sulle, Eerik, kinos ei ole ma kah midagi sihukest näinud. Enne veel kui jaole saadi, oli mitu meest pikali maas. Aga need olid ainult lihtsad madrused, mis siis veel saab, kui kaptenid ja pootsmanid omavahel kokku lähevad!»

«Nojah...» ütles Eerik ebamääraselt.

Nad istusid nüüd nii lähestikku, et ta võis tunda isegi seda, kuis tüdruku veri kärmesti läbi soonte tormas: tuks-tuks, tuks-tuks, tuks-tuks. Vaiksed ööhääled muutsid Eeriku nukrameelseks ja ta pidi äkki mõtlema, et õigupoolest on ta ju maailmas kohutavalt üksik ja kohutavalt mahajäetud. Ta sai juba ammugi aru, et ta hing vajab kellegi sõprust, et ta hingel on tarvis, et

keegi teda armastaks, tema järele igatsust tunneks, tema pärast ivake kannatakski! Kui ta praegu käe välja sirutaks ja selle hoopis teisele poisile kuuluva tüdruku enda vastu pigistaks, — ei tea, mis Marta selle peale ütleks? Ja siis ta läkski lausa uskumatult julgeks ja silitas värisevate sõrmedega üle tüdruku hämaruses valendava põlve, tajudes sealt oma kehasse voolama hakkavat otsekui tillukesi elektrilaineid.

Ta oli kindel, et Marta ta käe täis üllast pahameelt endast eemale tõukab ja talle kibedaid etteheiteid teeb. Ometi ei juhtunud midagi säärast, kuuldus vaid sügavat ja hardunud ohkamist. Ja see ootamatu võit tegi ta väga edevaks, ta õiendas pea kuklasse, naeris ja ütles:

«Nüüd tuleb vist küll tagasi kaldale sõuda, muidu hakatakse meid veel kahtlustama... jumal teab, milles.»

«Las aga kahtlustavad,» ütles Marta ükskõikselt.

Korraga — kumbki neist ei taibanudki õieti, kuidas see just juhtus — kummardusid nende pead kokku ja nad suudlesid. Eerik polnud küll mingi võhik, — ta oli seda teinud paaril korral varemgi, — ometi aga ei sattunud ta huuled täna õigesse kohta. Kõigepealt näis see olevat ninaots, niiske ja pisut külm, kohe selle järel rabas ta järgmise musu vastu tüdruku kulmu. Kurat võtaks neid naisi, milleks nad õieti nõnda rabelevad! siunas ta mõttes. Ja aina suuremast õhinast haaratuna võttis ta viimaks tarvitusele kogu oma hiiglajõu (ta oli ju isegi džiu-džidžut õppinud!), muutus halastamatuks ega eksinud tõesti enam...

«Jumal, kui tu-u-gev sa oled! Öeldakse küll alati, et kui keegi sinult musu tahab võtta — hakka vastu. No ma tahaksin näha, kuidas mõnele sinutaolisele saab vastu hakata...!» sosistas Marta häbelikult. Ja ta ko-

hendas seda üteldes rätiku jälle õieti pähe, — varsti tuleb ju tagasi minna, ja kust sa tead, kes sulle veel vastu võib juhtuda!

Eerik ootas, kuni kange südamekloppimine pisut järele andis ja teda jälle laskis rääkida. Ta köhatas kõminal, sülgas ehtsa meremehe kombel üle parda ja ütles:

«Ooh, mis tugev ma's ikka... Sina aga ära pahanda, kui ma sulle ehk kogemata... liiga tegin. Mis seal parata, sihuke ma kord juba olen... Annan ausõna, — edaspidi katsun ma ennast vaos hoida.»

«Jä-ta, kus ma siis pahandan!» hüüdis Marta tasakesi.

«Tänan, südamest tänan, et sa mind mu tooruse pärast endast ära ei tõuka,» ütles Eerik ausa mehe väärikusega ja seadis oma valge põhjaga kaptenimütsi samuti jälle otse pähe.

Selle järel istusid nad tükike aega sõnagi lausumata. Tüdruk laskis pea Eeriku õla najale. Vesi loksus, tuul puhus, udu läks vahel nii paksuks, et nad ei näinud enam vastu lootsikukülgi sulisevat vettki. Nõnda, nõnda, see siis ongi armastus esimesest silmapilgust peale, millele ei jaksa keegi vastu seista! mõtles Eerik, kortsutas kulmu, tõmbas suunurgad karmilt alla.

Ent kui õigel kohal see karmus täna ka oli, ta ei suutnud seda siiski kauaks säilitada. Ta ohkas ja sosistas hellalt-sentimentaalselt, nagu teeb sellises pinevas olukorras iga kaheksateistkümne-aastane hakkaja poiss:

«Marta, oh-h Martake, kui sa ainult teaksid...! Kui... sa... ai-nult... te-ak-sid...!»

«Jah, mis on?» küsis tüdruk naeratades.

«Ma... ma... ma... jah, ma...» kogeles Eerik.

«No räägi ometi, kallis, räägi ometi!» julgustas tüdruk.

«Ma... ma kardan nii väga, et sa seda kõike juba kahetsed!» sosistas Eerik.

«Kahetsen? Kes? Mina? Ei noh, usu, mitte midagi ma ei kahetse. Sellepärast, et... ma teadsin ju kohe, kui me kokku saime, millega see tänane öö lõpeb,» ütles Marta ikka naeratades. Ja Eerikule hästi lähedale nihkudes, lisas ta uuesti väga ärevalt: «Aga ma mõtlen... tead, mida?»

«Jah? Mis asja sa's mõtled?»

«Mõtlen, et kui tore ja vah-va võib see küll olla, kui sa selle Värdi nüüd varsti ette võtad...!»

Eerik ajas enda sirgu, köhatas veel kord ja ütles:

«Ja võtangi! Vannun sulle kõigi kur-r-radite nimel — võtangi!»

Siis ei lausunud kumbki neist hulgal ajal jälle sõnagi. Lai lausmaajõgi lakkus kuuldavalt paadipära ja liivaseid kaldajärsakuid.

3.

Kogu järgneva nädala jooksul tundis Eerik, tulevane meredevallutaja, end väga õnnelikuna. Ka temal oli ju nüüd o m a tüdruk; ja kuna ta oli selle tüdruku pealegi visas võitluses ettekavatsetult üle löönud (aga et see kõik oli tõesti nõnda toimunud, selles oli ta täiesti veendunud), tundis ta end nüüd veidi küünilise ning võluva elumehena, kellele ei suuda vastu panna ka kõige vooruslikumad vooruslike seas...

Ent ta muutus siiski tüki ettevaatlikumaks kui ta oli seda oma päralejõudmise esimesel päeval. Ta ei kippunud maailma asjadest targutama enam kuskil mujal, kui vaid kodus, oma lihaste vanemate seltskonnas.

Kuid selle-eest oli ta siin ka väga jutukas. Ta rääkis

hardunult kuulavale isale ning emale võõrastest maadest, kus elatakse hoopis suurejoonelisemalt kui ükskõik millises kääbusvabariigis Balti mere kaldal; ta selgitas neile Euroopa vägevate impeeriumide koloniaalpoliitikat, mis olevat mõnel juhul pärismaalaste suhtes — tõsi küll — liiga karm ja liiga vali, ilma milleta poleks meil aga siin ei head roosuhkrut, ei pipart, ei kardemoni ega safranit, ei apelsine ega greipfruite, ei sidruneid ega tühipaljast riisigi! Ta jutustas pikalt ning laialt Ameerikast, sellest imedemaast, kus peaaegu iga päev saab mõni hakkaja saapaviksija või ajalehepoiss miljonäriks, mõni miljonär patsatab aga, vastuoksa, saapaviksijaks või ajalehepoisiks.

Peale selle ütles ta otsustavalt, et ajalehtedes kirjutatavat sagedasti väga suuri rumalusi, — jah, neid ei maksvat kunagi päris tõsiselt võtta, nad ei teadvat isegi vahel, kas must on ikka päris kindlasti must ja kas valge on ikka päris tõesti valge. Ja jõudetundidel, kui tal polnud teha parajasti midagi muud peale lebamise kuskil põõsakese vilus, veendus ta üha enam oma üleolekus kõigest ümbritsevast; kuni talle hakkas viimaks paistma, et seda tema üleolekut kõigest ümbritsevast mõistavad paratamatult ka kõik teised, kõik arukad ja erapooletud mehed, kes suhtuvad temasse õiglaselt.

Kuna tal oli nüüd varjata ka suur ning tähtis täiskasvanud mehe saladus (ulja abielurikkuja saladus), hakkas ta senisest palju rohkem suitsetamagi — tema enda arvates südametunnistuse-piina pärast... Vaevalt veel nähti teda kuskil ilma prantsuslikult huule külge kleepunud sigaretita või ehtsate inglaste seas levinud pikavarrelise piibuta, mille kohta tähendas ta kord hoopis juhuslikult, et see olevat sõbramehekingitus kelleltki Norra auriku tüürimehelt. Ja ta oskas vahel käsi nii jumalikult-hooletult taskus hoida, et Marta kinni-

tuse kohaselt leidus inimesi, kes pidasid teda suvitavaks härrasmeheks, nagu neid juhtus vahel siia vana mõisapargi ning kalarohke jõe romantilisi õhtuid nautima...

Saabusid kuumad ilmad, ja äkki nähti teda aias ringi liikumas peaaegu alasti, niuete ümber vaid kleenukesed ujumispüksid. Ta pikutas nõnda puude all murul, võttis lageda kingukese lagipeal päikesevanne, jooksis vahel läbi terve mõisa-asunduse, et järsult pea ees alla jõkke sukelduda.

Kui Värdi, autojuht, oma hirmsa ja lausa ähvardava välimusega veomasinal kuhugi kaugemasse maanurka sõitis, tulid teised mõisanoored, kellel polnud põhjust talle viha või vimma kanda, vahel õhtuti temaga vestlema. Tal polnud loomulikult midagi selle vastu, muidugi, pagan võtaks, oli ta siis mõni ninaupitav kehkenpüks, kes ei oska lihtrahvast kohelda! Tõmmati paberossi ja sigarette; kaalutleti kõigekülgselt meremehe-elu suuri eeliseid tavalise maismaa-mehe omaga võrreldes; üks kui teine rääkis sosinal oma lähematest kavatsustest, enamiku noorte poiste pilgud olid sellejuures suunatud üle põldude paistva sadamalinna poole, kust viisid laiali loendamatud teed loendamatutesse sinimaadesse, ja ta andis nii ühele kui teisele tulusat asjatundjanõu, kuidas oleks kõige kindlam punkrisantsu teha. Ja kord, kui ta oli eriti heas ning jutukas meeleolus, otsis ta kustki sahvrist välja oma poisikesepõlise vana armsa kitarri, tõmbas paar korda nagu otsides sõrmedega üle keelte ja laulis korraga nii sügava häälega, et aknaklaasid lausa põrisesid:

«It is ö'ö long uei tuu Tippereeri,
It is ö'long uei tu'gou-u...»

Kõik kuulasid vaikides, silmad imestusest suured. Ja Eedu küsis:

«Mis see on, ameerika keel või...?»

«Ei, see on inglise keel, ja see laul on Suur-Britannia madruste kõige armsam laul,» vastas Eerik.

«Jum-mal... ja küll sul on ikka hää-ä-l-l!» imestas Marta, vahtides teda armunud pilguga.

«Jah, mul on ta üle terve kooli kõige tugevam, — harjutus teeb ju meistriks, nagu vanasõna ütleb...» noogutas Eerik napisõnaliselt ega tahtnud sellest enam pikemalt kõnelda, sest eks ole ju kirjutatudki, et «oma kiitus läheb haisema»...

«Mis kiitus see on! Jah, see pole kellegi kiitus — igaüks ju kuulis, kuidas sa praegu... põrutasid nagu tõrrepõhjast!» vaidles Marta ega mõtelnudki oma tunnetest sõprade ees saladust teha.

Kõige ilusamad ja armsamad olid siin liivasel jõekaldal siiski hilised suveõhtud, kui kogu asundus oli juba magama läinud, jajah, kas nende hiliste suveõhtutega sai üldse maailmas midagi võrrelda! Sellistel nõiduslikel suveõhtutel hiilis Eerik vargsi minema, läks vanasse õunaaeda ja jäi ootama. Marta käis linnas siidivabrikus, ja et töö seal polnud nähtavasti kuigi raske, ei ütelnud ta peaaegu kunagi ära mõnest jalutuskäigust mööda pimedaid metsateid, sõudmisest jõel või kenast ning erutavast pikutamisest kuskil kastesel murul.

Muide — sellel nirgina elaval tüdrukul oli kogu maailma elule oma kindel vaade, — ta teadis, mis talle meeldis ja mis talle mitte ei meeldinud. Ta võis rääkida vahel koguni hoogsaid sõnu oma naiseõigustest, millega pole kellelgi kõrvalisel tegemist, kuigi ta ise oli naise-east veel üpriski kaugel.

Nõnda tundsid nad sellest endi arvates nii hirmus patusest elust üpris suurt lõbu, ja sel ajal, kus kogu mõisa-asundus aina ähkis ning puhkis sügavas unes, oli

neil tõesti, millest kõnelda. Marta armastas üle kõige jubedust, — kõike säärast, mis ajab kananaha ihule ja sunnib üle õla selja taha piiluma. See jubedus ei tarvitsenud olla just ebamaine ega tegelda tontide ja vaimudega, see pidi aga kindlasti seotud olema tapmisega, õnnetu armastusega või — mis veelgi parem! — kuratliku kiivusega.

Ta oli üldse pisut omapärane inimene, see väikest kasvu, sügavate mustade silmadega tüdruk, — kui mitmendat korda juba püüdis ta Eerikule tõendada, et tõesti südamelähedase sõbratari pärast maksvat kakelda ainult nõnda, et kas saa ise surma või saab surma su neetud vastane. Sest ilma selleta — issand ja jumal! — kas on ilma selleta siis üldsegi mõtet võitlust alustada, parem juba sõimeldagu niisama vastamisi, nagu teevad seda turunaised paremate kaubitsemiskohakeste pärast! Muide — ehtsad meremehed olevat ju klass omaette, neist ta ei kõnelevat, nemad muidugi niisama tühja suutuult ei tee! Ja ta ei väsinud ikka ning jälle pajatamast sellest uhkest löömingust, mida ta oli kord nägema juhtunud otse omaenda silmaga ja millest oli ta kinnitust mööda osa võtnud mõni mitu musta ja mõni mitu valget madrust... ja peale selle veel terve hulk nõndanimetatud mulattegi. —

«Ma ju rääkisin sulle — suurem osa oli pärast löömingut maas nagu maugud ja neid tuli lihtsalt ära kanda,» ütles ta sosinal.

Ning Eerik, tulevane merekaru, kinnitas ka omapoolse karmi hoolimatusega:

«Noh, selge, k u i v a l t ju niisugune asi ilmaski ei lõpe!»

Ühel päeval tuli Eerikule Tallinnast suur pruunide külgedega reisikohver, mille ta oli tädi juurest välja tellinud. Ta ütles isale, et selles olevat üht-teist väga

hädavajalikku, milleta ta ei saavat siin kuigi hästi läbi.

Kogu järgmise päeva lehitses ta pakse raamatuid, uuris neid kortsus kulmul, varsti vedeles neid kõikjal, isegi voodis. Õhtul söögilauas kõneles ta aga uuematest vaadetest füüsikas, mis teadvat kinnitada, et kogu maailm koosnevat ainult positiivsetest tuumadest ja negatiivsetest kestadest, mis tiirlevat nende positiivsete tuumade ümber.

Oma sõnade tõenduseks koputas ta kontsaga vastu põrandat ja ütles: «Puu?» Noh, see on ainult nimetus, ja piirduda vaid selle nimetusega on tühipaljas naiivne realism — ka puu polevat sisuliselt midagi muud kui maailmatu hulk negatiivseid kestasid, mis tiirlevad ümber positiivsete tuumade — «Leib?» ütles ta ja pigistas tüki sepikusisu oma kahe sitke sõrme vahele. Jälle ainult labane sõnakõlks, ai-nult labane sõnakõlks — ei olevat leibki mitte midagi muud kui vaid trobikond negatiivseid kesti positiivsete tuumade ümber. Ja heeringa ning kupakartuli kallale asudes tõstis ta tüki tulisoolast kala kahvli otsa ning lõpetas selle tõendavate väidete esitamise otsustavalt ning lühidalt:

«Heeringas? Ainult leppesümbol, muud midagi, tegelikult koosneb aga heeringaski ai-nult ja üksipäinis negatiivsetest kestadest ja positiivsetest tuumadest!» Aga kui isa ja ema talle midagi kaasa rääkida ei mõistnud, põristas ta pisut aega sõrmenukkidega vastu vana plekktoopi, tõusis, tõmbas lumivalged püksid jalga ja läks jälle välja jalutama.

Tuli laupäevaõhtu. Kuna teised mõisanoored olid küüni juures lõbutsemas, hiilisid Eerik ja Marta kõigile märkamata mööda kõrvalisi teid asundusest minema. Ööbik laksutas, noored kased lõhnasid. Juba mitme päeva jooksul polnud enam tilkagi vihma sadanud ja

rohulatvu painutav paks kaste tundus eriti jahedana — tekkis tahtmine end kasvõi päris paljaks koorida ja märjas rohus lihtsalt püherdada . . .!

Suurte leppade varjus suudlesid nad veidi ja seisid pisut aega käsikäes. Nende südamed tuksusid peaaegu vastamisi. Ja siis jätkasid nad jälle tasakesi teed, leides end viimaks laialt ning vaikselt nõmmerajalt, mis viis läbi kanarbiku ning joovikaküngaste.

Viimaks jõudsid nad noorde männitihnikusse, mis varjas veidi maad kaugemal algavat suurt raba nagu must eesriie. Külg külje kõrval kasvavate puude all oli nii vaikne, et võis kuulda isegi seda, kuis mingi lind kuskil kaugemal laulis, kuis nende jalge ette sadas maha mõni kuiv oksaraas, kuis alla liivasele murule pudenes mõni läinudaastane käbi, kuis läbi mustikavarte jooksis ning krabistas saaki otsiv siil.

Eerikul hakkas veidi kõhe. Kõikjal liikusid varjud, siin ning seal oleks nagu keegi seisnud, sealt või tealt oleks talle nagu keegi järele vaadanud. Muide — kord olid turbalõikajad kuskil siin läheduses välja kaevanud kaks seotud käte ning jalgadega laipa (üldise arvamise järgi kunagi ammu-ammu, hallis minevikus hukatud abielurikkujad), ja sellest saadik nähti siin nutvaidnuuksuvaid mardusi peaaegu igal sügisel, kui ööd kõige troostitumad olid. —

Veel tükikese maad edasi sammunud, muutus Marta väga vaikseks, vaatas pahemale ja paremale, näis terase pilguga ümbrust uurivat ja ütles viimaks, et soo, et nüüd olevat nad siis kohal. Jah, ta ei eksivat, see sündinud tõesti tä-pi-pealt siinsamas. Eerik pidagu ometi silmad lahti, see olevat ju tões-ti liivaauk, s e e s a m a liivaauk, kuhu veel üsna hiljuti, ainult kümmekond aastat tagasi üks teine armukade mees oma tapetud sõbra maha mattis! Ja Eerik kujutagu ainult ette: ta

olevat oma võistleja maha löönud otse petise tüdruku akna all ja selle laiba külmavereliselt tühja jahukotti õmmelnud... see hir-mus inimene, kes... Ning suure põnevuse pärast ise peaaegu värisedes lõpetas ta sügava ohke saatel:

«Jumal seda teab, miks nüüd enam midagi niisugust ei juhtu! Küllap vist sellepärast, et vanasti olid poisid ja tütarlapsed pal-ju-u kuumema verega kui meie ajal...?»

«Vanasti? Millal see hirmus lugu siis juhtus?» küsis Eerik, kelle huvi sellegi verise sündmuse vastu hakkas kohe pikkamisi langema.

«Ma ju ütlesin, et sellest on tagasi nii umbes kümmekond aastat... Nii et nende rabast leitutega võrreldes on see ju päris värske lugu, üldiselt aga... noh, meie sinuga olime siis veel väikesed lapsed...» vastas Marta ja ohkas nagu millegi pärast kahetsust tundes.

Vaikus.

Ning korraga surus põnevusenäljane tüdruk enda tugevasti-tugevasti vastu Eeriku külge ja küsis sosinal:

«Kui nüüd tõesti peaks juhtuma, et sina kah oma vihamehe maha lased, mis sa temaga pärast surma peale hakkad?»

Eerikul oli tunne, nagu oleks talle puude ja põõsaste vahelt jäist külma vastu hõõgunud. See pani ta võppuma, kiskus ta ihu kananahale. Ja ta pomises kogeldes:

«Kui-das — kuhu ma tema pärast surma panen?!»

«Nojah, sa ise ju lubasid, et lased talle kuuli rindu... Ja siis sa ei saa teda ju ometi niisama lihtsalt mu akna alla vedelema jätta. Ja peale selle olgu sulle öeldud, — kui sina ei tapa teda, siis tema tapab kindlasti meid mõlemaid, nii sinu kui minu. Ja ega's sa

seda hirmsat teotamist, mis ta sulle su kojujõudmise päeval näkku ütles, ju kah unustada ei saa,» rääkis Marta.

Eerik tõmbas suu mossi ja ei vastanud enam midagi. Ja tüdruk kordas uuesti äsjast küsimust:

«Jah, mis sa ise arvad, mis sa temaga pärast surma teed?»

Eerik vaatas kõrvale, vaikis endiselt. Marta katsus nüüd pisut teistsuguseid abinõusid. Ta tegi näo, nagu mõtleks ta pinevalt, ja heietas siis:

«Näed, püüan siin praegu meelde tuletada, aga ei mäleta ega mäleta...! Missuguse hullu nimega ta sind seal ümber ristis...? Ahah, tuligi meelde, — ta ütles sulle vist lollinatsioon! Lollinatsioon, jah... Õi-ge-h!»

Ja sihil ta nüüd oligi — noore merekaru süda kargas ometi viimaks viha täis. Kopsu kohinal õhku tõmmates sõnas ta otsustavalt, valju häälega:

«Lollinatsioon ütles, jah...! Aga oodaku, küll ma talle veel näitan seda lollinatsiooni!»

«Muidugi näita talle, teisiti see ei kõlbagi. Seda enam, et mina, kes ma olin juba samahästi kui tema naine, kuulun ju nüüd sinule.»

«Selge!»

Ja kui nad veel pisut aega teineteise vastu surutult olid paigal seisnud, sosistas Marta järsku nii ärevalt, et sõnad ta suus mitmel korral segi läksid:

«Jah...! Ja vaat sellepärast pean ma sulle nüüd tahes-tahtmata ütlema, et ta ongi juba tagasi... Jah, ega sa vist ei teagi veel, — ta ongi, jah, juba tagasi. Kella kaheksast saadik. Kui ta mind küüni juurde otsima läheb... i-issand küll, mis siis võib juhtuda!»

«Kes on juba kaheksast saadik tagasi?» küsis Eerik, ja sõnad temagi suus kippusid iga hetk segamini minema.

«Kes! Värdi, noh!» ütles tüdruk.

Eerikul hakkas järsku väga paha. Endise hea sõbra ja praeguse «sarvedega vihamehe» (nõnda nimetas ta vahel pilkavalt Värdit) pikk ning sõjakas kogu ilmus tema ette pimedusse; tal oleks nagu midagi kurku kinni jäänud, aga nii palju, kui ta ka neelatas, ei saanud ta seda «midagi» siiski alla. Ja ta küsis ootamatult nõrgaks muutunud häälega, ilma, et ta oleks seda hääle vaibumist ise märganud:

«Kaheksast... saadik...?»

«Jah, just kaheksast saadik. Täp-selt kohe! Ma ise vaatasin ju kella, kui ta meile sisse astus. Tuli veel niisuguse mürina ja kärinaga, et seinad värisesid, ja vandus ja kiristas hambaid nagu pöörane... ja ütles, et täna minevat veel mölluks! Täitsa õnnekombel sain ma ta meelevalla alt jalga lasta ja sind hoiatama tulla. Nüüd aga pean ma vist küll kah küüni juurde minema — muidu võib ta meid tõesti veel otsima hakata.»

«Tahad... tahad... kah küüni juurde minna?» küsis Eerik, äiates käeseljaga üle äkitselt higistama hakanud lauba.

«Nojah! Või arvad sa ehk muudmoodi?»

«Loomulikult, et tuleks kuidagi... muudmoodi...» ütles Eerik, — ta vaatas ja rääkis praegu selleks, et üldse midagi rääkida, et Marta teda viimaks araks ei peaks. Hiljutine viha selle rumala «lollinatsiooni» pärast oli tast juba lahkunud, — on tal siis tõesti neid iga sorti sekeldusi vaja, mis võivad ühel heal päeval tõesti tapmisega lõppeda ja ta vanglasse viia! mõtles ta pahuralt Martat kõõritades. Ja ta oli parajasti mõnd hästi usutavat ettekäänet otsimas, et armsama peast neid veriseid võitlusekavasid hajutada, kui tüdruk talle lausa kõrva sosistas:

«Vaata, tead sa, mul on tast ju kahju, sellest lapsikust poisikesest... ta on ju alles nii noor ja rumal, et... Aga praegu ei ole ju midagi muud peale hakata! Haavas su hinge — tasugu! Nii nagu oleks tulnud sinulgi tasuda, kui sina tema hinge oleksid haavanud! Is-sand, kui jube... Oleks ta veel üksik, aga tal on ju lesk ema ja mitu väikest õde-venda. Ma... ma tõesti ei oska sulle mingit nõu anda, kuidas ja mil kombel temaga tuleks talitada.» Ja ta küsis jälle sosinal ja väga ärevalt, eredad sädemed suurtes lapsesilmades:

«Kas sa annad talle varsti... naha peale? Varsti, eks ole?»

«Ju näeb, kuidas ta ise ennast üleval peab,» pomises tulevane meredevallutaja higistades.

Sel ööl magas ta väga rahutult. Ta ärkas tihti ja pidi iga kord akna poole vaatama. Õhk oli nagu täis hirmsat hädaohtu; kuskil läheduses oli nagu valmimas midagi saatuslikku, mida võib inimene taluda vaid üksainus kord kogu elu jooksul. Pill küüni juures mängis kuni hommikuni, poisid laulsid ja hirnusid naerda, tüdrukute kõrged hääled segunesid nende madalasse torinasse... samuti kuni hommikuni. Äkki pidi Eerik ilma ühegi mõistliku põhjuseta kujutlema, nagu oleks ta ühes kilkajas ära tundnud oma armsama hääle. Muidugi, see on lollus, — Marta oli talle ju lahkudes truudust vandunud ja lubas otsekohe koju joosta. Aga ometi ei saanud ta endas ärganud rahutust kuidagi tagasi suruda. Ja siis mõtles ta korraks isegi sellele, et oleks kõige targem, kui ta ka ise s i n n a läheks, — ta võiks ju teha seda hästi tasa ja targu, nõnda et see toores ning labane inimene teda ei märkagi.

Kuid juba kohe jättis ta selle plaani. Ta aimas oma süü täit suurust; juba ainsa mõtte juures, et ta sealolek võidakse avastada, hakkas tal hirm. Ja ta lebas aina

edasi, uinus järsku lühikeseks ajaks, ärkas jälle ja uinus varsti uuesti.

Üsna koidu eel hakkas sadama. Tihedad tugevad piisad põristasid vastu aknaruute, kõik sahises ja kahises, keegi oleks nagu kobava käega vana maja silitanud. Kui ta akna poole vaatas, nägi ta, et kogu ümbrus oli jälle halli uttu mattunud; et seda udu näis tulevat küll alt jõelt, küll otse märjast maapinnast, küll tihedate pilvedena allarippuvast ähmasest taevast. Ja siis hakkas tuul aina valjemaks muutuma, kuni oligi korraga käes kange vesikaaretorm, — see vajus kohisedes üle linna, hakkas korstnas kiunuma ning vilistama, plank ragises selle hoopeandvate iilingute käes, metsa sume mühin eemal põldude taga meenutas suurte murdlainete vihast tõttamist.

Eerik tõmbas endale tooli akna alla, võttis raamatu ja püüdis heleda suvetaeva valgustusel pisut lugeda. Kuid tõepoolest ta ainult teeskles lugemist; ta silmad nägid vaevalt raamatulehti, mida ta aeg-ajalt pööras. Ta kuulas pingutatult ja ta süda põksus nagu kuhugi kiirustades. Poisid laulsid nüüd kahemõttelisi laule; tüdrukud kisasid; aeg-ajalt joosti läbi vihma ning tuule majast majja, küllap vist üksteist vastamisi koju saates. Ja siis... siis... jah, siis see juhtuski: umbes kella kahe või kolme paiku nägi Eerik viha ja valu pärast värisema hakates, kuidas Marta ja Värdi kahekesi käsikäes alla jõe poole läksid, millestki hoolimata, tähelepanu pööramata isegi vägevale marumöllule, mis rebis nende riiete kallal.

Veel ivake aega hiljem kuulis Eerik kedagi vööruses kolistavat. Uks löödi lahti ja sisse taarus-vaarus puusepapoiss Eedu, see sõbramees kõigile. Ja Eerik muigas teda nähes pilkavalt, — eks sa ikka vaata, või sihuke nolgike on enda kah juba purju võtnud, eks sa ikka

vaata, kuidas ta jalgadel lõngub ja suurt piipu imeb, hahahaa! Ja iga silmapilk kuhugi vastu põrgates või midagi ümber tõugates kuulutaski sõber vaevalt liikuva keelega, et teda olevat saatnud autojuht Värdi i s e ja et tal olevat viimaselt Eerikule üle anda üht kui teist. kasvõi näiteks see väike soome tuuts ja see pisike naelane pakike marlit... haavade sidumiseks pärast n-naha peale saamist, h-ho-hohoo!

«Soome tuuts...? Ja marli haavade sidumiseks... pärast naha peale saamist...?» kordas Eerik veidi hädiselt-abitult.

Ja Eedu noogutas ning seletas, visates enda laatsakile voodiveerele:

«Jah, vana vennas, kurb see ju on, aga sinu eluga on nüüd lips läbi... a-ru saad! Täna ta ei viitsi vist sinuga siia jõudu katsuma tulla, aga homme lubas ta su kindlasti maha lüüa, nagu... nagu... p-pardipoja!»

«Mi-mi-mis ta minust siis tahab?» küsis Eerik.

«Ah mis ta sinust tahab? Kuule, mitte midagi. Tal olevat sinuga ainult üks väike omavaheline asi ära õiendada... nõnda-ütelda üks kana kitkuda.» Ning hakates salapäraselt sosistama, usaldas purjus puusepapoiss oma vanale sõbrale nüüd kogu suure uudise: «Meie tüdruku-tühja pärast, muud midagi! Mis sa selle kitsega kepsutama hakkasid, just nagu mõnd kopsakamat lestasjalga poleks maailmas leidunud. Ise ju tead, et ta on juba ammust saadik Värdi pruut. Värdi aga sihukest vabajooksu, nagu teie Martaga teete, ei salli. Noh, ja nüüd lööb ta su lihtsalt surnuks ja viib võssa, et sa ei saaks enam ta elu nurja ajada... h-hohohooo!»

«Ka-ka-katsugu aga!» ütles Eerik ja hakkas üha enam kokutama.

Ning ulatades lõdvalt käe, et jälle oma teed minna, ütles Eedu väga asjalikult:

«Noh, good bai. Ja pea meeles, et ta lükkas selle töö homseni edasi sellepärast, et ta on täna l-liiga t-täis... aru saad, sa surnud mees!»

Kui õnnetustkuulutava sõbra sammud tormikohinasse kadusid, tõusis Eerik pikkamisi püsti ja pühkis lauba käterätiga higist kuivaks. Ta pea kumises, ta pesi end külma veega, ta süda valutas, valutas, valutas ja valutas! Ta elu oli muutunud korraga hirmus tühiseks ja odavaks ja ta mõtles, et kui üks mees kaotab armastatud naise, siis on ta kaotanud... samahästi kui kõik. Ning ta hakkas endalegi ootamatult kibedasti nutma... ta hakkas nutma suurte, kuumade mehepisaratega, mis üle põskede veeredes näisid kõrvetavat nagu elav tuleleek.

Oli juba hiline hommik, kui Värdi ja Marta oma jalutuskäigult tagasi tulid... sama teed mööda, kus oli temagi selle südametu tüdrukuga alles hiljuti hulkumas käinud... kaldast üles... otse üle hoovi. Ja seda nähes tegi Eerik oma kaljukindla otsuse, — jah, ta ei suutnud enam rahulikult neid ülisuuri kannatusi taluda. Ta avas hiljuti Tallinnast saabunud kohvri ja otsis üsna selle põhjale asetatud vanade sokkide vahelt välja kaheraudse püstoli, suure nagu nuia. Sündigu siis saatust-mööda, ta tahab võidelda!

4.

Nõnda oli meie noor merekaru endamisi päris kindel, et see hirmus vihavaen tema ja ta võistleja vahel võib laheneda tõesti vaid verise kokkupõrkega; et selles oodatavas verises kokkupõrkes jääb alla nimelt tema, Eerik; et seega on tänavune imeilus suvi tema elus viimne, — ju varsti on temaga kõik lõpetatud,

ju varsti peab ta mulla alla minema ja kõigest lahkuma!

Ja Eerik tundis end nii hirmus õnnetuna, — ta muutus enda meelest nii tillukeseks-tillukeseks, et tal polnud enam julgust üldse toast lahkuda ega tahtmist majast sammugi kaugemale minna... Aga ometi poleks võinud keegi ta kohta ka argpüks ütelda, ei, seda poleks võinud teha ka kõige suurem laimaja; sest talle ei tulnud isegi mitte mõttesse Värdit karta: mis siis, eks astugu platsi ja katsugu oma ähvardused teoks teha!

Suurema jao oma nüüd alati tühjast ajast kulutas Eerik sellest ööst peale vaid unistustele ning kujutlustele. Tal hakkas endast vahel lausa põletavalt kahju. Säärastel nõrkusesilmapilkudel mõtles ta end inimeseks, kellele valmistatakse verist ülekohut, keda kõik vihkavad ja põlgavad, keda on reetlikult petnud isegi need, kes peaksid talle vähemalt tänulikudki olema! Ja ta elav mõttelend hakkas sellele kujutletavale lakkamatule ülekohtule vastukaalu soetama värviküllaste ning põnevate lugudega, kus ta mängis alati kangelaslikku peaosa...

Jah, just nimelt nõnda ta teeb: ta lõpetab juba varsti väga heade paberitega kooli; ta saab oma käsutusse suure merestiimri; ühel saatuslikul päeval päästab ta oma meeskonna ja iseenda elu hädaohtu seades hiiglasuurelt reisilaevalt mitu tuhat inimest ja saab ainsa päeva jooksul kuulsaks üle kogu vana ja uue maailma, — ajalehed avaldavad üksikasjalisi kirjeldusi ta vägitegudest, paksud žurnaalid trükivad ära määratu suuri ülesvõtteid kotkapilgulisest, kurbtõsise näoga noorest eesti meremehest, kelle kogu olemine räägib vaid sügavast elutüdimusest ning süngest surmapõlgusest. Ja kas seegi hallipäine vaikiv kapten pole siis tema, Eerik, kes on tulnud pärast pikki

aastaid kestnud eemalolekut vaatama oma kehva sünnipaika ja vaeseid vanemaid; kes tahtis seda kohustuslikku sõitu sooritada küll kõigile märkamata, keda tervitavad aga siiski kodulinnas suured rahvamassid, tundes temas ära oma lemmikpoja, kelle aust ja kuulsusest langes neilegi osake...!

Tihti läks aga Eerik oma unistustes veelgi kaugemale. Ta kujutles end sel traagilisel küllasõidul kokku saavat ka Martaga, oma kunagise reetliku noorusarmastusega. Nad näevad teineteist üsna juhuslikult ja nende vestluski oleks vaid üsna-üsna napisõnaline. Või mis pikka juttu saab seal ollagi: noor, kuid surmani väsinud vaene naine vaatab teda suurte silmadega, nagu paludes, et minevikul lubataks veel kord kasvõi viivukski oma külmast hauast üles ärgata. Tema, Eeriku, paljukannatanud süda on aga kustunud, lõplikult ja jäädavalt külmaks kiviks hangunud... Andestada ja vabandada? Noh, ta polevat tõesti enam pahane, jumal sellega — kogu tema nurjunud noorusega, — aga samuti ei saavat ta ütelda ka midagi muud, kui «kõike õnne nii tänaseks kui edaspidiseks...» Ja siis pistab ta käe pikkamisi põuetaskusse ning võtab sealt mõnesuguse rahasumma, et anda seda Värdile, sellele joomarist autojuhile, ühes karmi manitsusega end kindlas-ti parandada ja oma naise ning laste elu tin-gima-ta uuele järjele seada...!

Jõudnud kohani, kus too räbaldanud hädavares tema käe järele haarab, et seda tänumeeles suudelda, pidi Eerik end alati kindlalt kätte võtma, — ta tundis, et kui ta veel pisut maad edasi fantaseerib, võib ta ise oma headuse üle suure häälega nutma puhkeda.

Harilikult tõid aga säärased kujutlused talle rohkesti kergendust. Ja siis polnud ta nagu enam liiga õnnetugi; ta pidi nagu kõigega leppima hakkama, olgu

kasvõi näiteks sellega, et Marta ja Värdi olid alles äsja mööda jõekallast alla jooksnud. Ning siis lamas ta vahel tundidekaupa oma kõval asemel, nõjatas kukla peopesadele ja nautis omaenda hinge tasast pakitsemist, mis meenutas juba armistumisel oleva haava magusvalusat sügelemist.

Ent oli ka päevi, kus ta mõtted olid hoopis kurjemad, hoopis halastamatumad, hoopis roimarlikumad. Sellistel päevadel ei suutnud ta leiutada küllalt kohutavaid tasumisviise ei petisele piigale, ei sulist sõbrale, küllalt kuratlikke, küllalt valuvalmistavaid, nõnda, et seda mäletaksid hirmuvärinaga nii asjaosalised ise kui kõik kõrvalseisjadki, kes tema loost ja ta tegudest kunagi kuulma juhtuvad... Või siis lihtsalt, — ta laeks praegu mõlemad püstolitorud, laeks need kuni piripardani, läheks neile kahele silmnäolt järele ja kõmmutaks nad maha nagu... alatud koerad!

Kas tal pole selleks siis õigust, ah? Kas tema, inimene, keda on avalikult naeruvääristatud, peab siis tõesti tapetava lamba kombel vait olema ega tohi enda eest välja astuda... aah?

Aga paaril korral kujutles ta seda verist lugu hoopiski nõnda: Värdi tuleb talle noaga või mõne muu ränga löögiriistaga kallale, tema aga võitleb paljaste rusikatega ja tapab oma vastase viimaks... üheainsa osava lõuahaagiga... Ja siis kasvas ta enda meelest lausa kohutavaks vägimeheks, — otsekui teiseks Rinaldoks või Morandoks... või kõige vähemalt Heinrich-Anton Leichtweisiks... meheks, kes avitab kõiki hädalisi, suhtub aga ühegi halastuseta kõigisse l-lurjustesse.

Muide, ta sooritas kord ühe sellelaadilise julguseproovigi: kesknädala õhtul, kui ta võistleja tuli vilistades läbi vana mõisapargi, pistis ta oma suure kahe-

raudse püstoli taskusse, jättis mõttes jumalaga kalli isa ning kalli emaga ja — läks! Trah, trah, trah! kulgesid ta rasked sammud majast välja, üle kivikõvaks tallatud hoovi. Trah, trah, trah! tagusid ta paksude taldadega matkasaapad vastu teeporisse sõtkutud telliseid ja paetükke. Trah, trah, trah! põrutasid ta jalad taktis oma veriste mõtetega. Ja kui Värdi, autojuht, hooletul sammul hoonete varjust nähtavale tuli, teda siiski märkamata, surus ta hambad kramplikult vastamisi ning hüppas kärmesti aidaesikusse, suure puutüvest õõnestatud küna varju, millel tapeti harilikult sigu, seadis püstoli laskevalmis ja ootas kortsus kulmul, mil vaenlane teda ründama hakkab.

Kuid juhtus nõnda, et vaenlane ei hakanudki teda ründama, ja sel õhtul ei saanud Eerik jälle kaua und laugudele. Ta viskles rahutult küljelt küljele, tal oli kangesti halb olla... Kuigi ta ei tunnistanud seda äsjast aidaesikusse lipsamist häbiväärseks põgenemiseks, oli ta tuju nüüd siiski ivake sandivõitu. Ta kuulis iga pisimatki häälitsust, mis mõisa-asunduses sündis: koerad ulusid kuu poole, karjalautades inisesid lehmad, siin-seal avas keegi ukse ja jäi veidikeseks ajaks välja. Aga kui jõe poolt hakkasid kuulduma tasased aerulöögid, ei saanud ta teisiti, kui pidi voodist kikivarvul välja ronima ja kardinate vahelt õue piiluma. Ja ta oli väga rõõmus, kui ta nägi üle kaldajärsaku kerkivat kolme sonis poisipead, mitte aga Martat... ja s e d a t e i s t...!

Kuid siis leidis aset sündmus, millest näis pikkamisi välja kasvama hakkavat koguni ootamatuid tõdesid ja mis näis peitvat endas läheneva lahenduse algidusid, — neljapäeva hilisõhtul koputati Eeriku aknale ja halli ruudu taha ilmus see, keda ta oleks kõige vähem oodata julgenud: ta petis armsam kogu oma maises olemuses!

Tüdruk piilus ärevalt siia-sinna, nägi siis Eerikut, naeratas sellele ja tegi kutsuvaid viipeid. Oli jälle kuuvalge öö, ainult üsna kergeid uduribasid venis esile vanade õunapuude vahelt. Ja kogu maailma elust tüdinud õnnetu merekaru rõivastus rutates, võttis kingad lahtiselt kätte ning hiilis vargsi läbi eeskambri, südames ebamäärane aimus, et iga silmapilk peab juhtuma midagi väga tähtsat ning vä-ga otsustavat.

Marta ootas nurga varjus, hingeldas ning värises samuti kange erutuse pärast. Ta katsus isegi pisut nutta ja haaras oma kahe peenikese käsivarrega armsamast kinni: «Jumal kaitsku sind, Eerik, ometi viimaks võime me jälle kahekesi olla!» Ta pruunid silmad näisid ka täna sädemeid heitvat, — neis polnud tõepoolest midagi muutunud, need olid armsad ja rahutud nagu ikka ja alati... Ning kui nad olid kärmesti astudes majadest hästi kaugele jõudnud (Eerikul kingad ikka näpu otsas), suudles Marta teda äkki otse huultele ja ütles nuttes:

«Oh sa kallis Jeesuke küll, kuidas ma kartsin, et ma sind iial enam näha ei saa! See oli kõige koledam nädal, mis ma olen kunagi üle elanud. Ma... ma värisen päris, kui ma sellele tagasi mõtlen!»

«Mis siis oli? Juhtus ehk midagi halba?» küsis Eerik, istus murule ja hakkas jalgu kängitsema.

Ja Marta seletas, hoides temast ikka veel kinni:

«Kas sulle pole siis räägitud, kuidas ta mind ähvardab! Ütles alles eile, et niipea, kui ma sinuga veel jalutama lähen, niipea võtab ta meid mõlemaid kinni ja uputab jõkke! Ja siis ma ei saanud sulle sõnagi saata, sest tema ju, sa tead isegi, kui armukade ta on! Ju-mal ise olgu tänatud, et ta pidi jälle paariks päevaks ära sõitma!»

«Ta siis sõitis jälle ära?» küsis Eerik, kohe veidi julgemaks muutudes.

«Jah, ta sõitis ära, ja see on ju jumala õnn, et ta ära sõitis,» kogeles Marta, rahunes pikkamisi ja oleks nagu äkki midagi meelde tuletanud: ta pistis uue hooga nuuksuma.

Eerik ütles korraga oma kõige jämedama häälega ning väga vihaselt:

«Nooh, ta ise tänagu jumalat, oma loojat! Sellepärast, et ma juba pidingi talle põrgut tegema. Tahtsin teda eile maha kõmmutada, aga tal läks korda aita lipsata. Ja inimesi oli kah liikumas, ei tahtnud teda, tühja, kõigi nähes ära hävitada. Näe, vaata!» Ja vihane merekaru tiris nende sõnade juures taskust välja oma kaheraudse püstoli, suure nagu nuia.

Marta küsis, silmad põnevusest lausa pärani:

«Mis asi s e e on?»

«Kui sa varsti paari kõva kärtsatust kuuled, siis tea, et laskja olin mina!» ütles Eerik, huuli kurjalt kinni pigistades.

«Ah . . . ah sina? Ja mis asi see on?» kordas Marta.

«See on meie, meeste, keeles püstol,» ütles Eerik.

«Noo, või see ongi püstol? Nii et kui ma paari kõva kärtsatust kuulen, siis oled laskja sina, mitte tema?»

«Jah, siis olen laskja mina, mitte tema,» ütles Eerik.

Vaikus.

Marta sosistas ivakese aja pärast:

«Oh, kuidas mul oli alati, kui ta mind endaga kaasa sundis, hirm nahas. Ma lihtsalt värisesin kohe! Sellepärast, et ma kartsin, et sa juhtud meile järsku vastu . . . Aga sina, näed, ei juhtunud. Miks? Vaat mina küll aru ei saa, kuidas sa võisid rahuliku südamega pealt vaadata, kui Värdi-taoline mehike su tundeid haavas . . . ja su südamearmsama tundeid!»

Eerik taipas ka ise, et ta polnud esinenud küllalt mehisena. Kuid ta katsus endale vabandust leida ja sõnas õlgu kehitades:

«Ma ju ei teadnud, et ta sind ... väevõimuga sunnib.»

Tüdruk kehitas samuti õlgu:

«Väevõimuga! Kas väevõimuga või mitte, see pole tähtis. Kui ma ka vabatahtlikult oleksin temaga kaasa läinud, õige poiss poleks sellega ikka tohtinud leppida!»

«Nojah, aga see oleks siiski hoopis teine asi,» arvas Eerik.

Kuid Marta muutus nüüd lausa ägedaks ja ütles:

«Tuhknai oled, vaat mis! Kui on ikka truudust vannutud ja suudeldud, siis ... memm olla ka enam ei tohi! Oh, kui ma praegu mõtlen, et sa oleksid võinud tõesti oma hirmsa püstoliga mindki järsku kõmmutama hakata ... ja mu nagu püüpoja maha lasta!»

«Ei, sind ma ei puuduta eluilmaski, ükskõik kui valus mul endal ka oleks,» ütles Eerik tasakesi ja nagu pidulikult.

Tüdruk mõtles, kortsutas kulmu.

«Kas siis kah mitte, kui me juba mees ja naine oleksime ja kui ma sind täit-sa meelega petaksin?» küsis ta viimaks.

«Jah, siis kah mitte,» kinnitas Eerik.

Aga selline aumehelikkuski ei meeldinud Martale, ja ta sõitles sama ägedalt nagu hetk tagasi:

«Sellepärast, et sa ... pole kellegi mees, tead!» Ning kui Eerik jälle midagi vastata ei mõistnud ja kangekaelselt-solvunult vaikis, hakkas ta veelgi heledama häälega kaeblema: «Ei, tõsijutt, no küll on ikka kole lugu ...! Kui ome-ti-i keegi mind sellest õudsest inimesest vabastaks! Ma ei salli teda silmaotsaski! Ta on mulle liht-salt vastik! Aga mis ma, nõrk naisterahvas, saan parata, pean talle nagunii mehele minema, mul

pole ju sõpra, kes mu au ja hea nime eest välja astuks! Sina kah, kellele ma olen isegi truudust vandunud, ime veel, et sa ka omalt poolt mu üle ei naera! Aga kust minagi tean, võib olla, et naerad kah...!»

«Mar-ta!» hüüdis noor merekaru valuliselt.

«Marta, Marta, jah! Mis sa martatad! Mis sa võtad mu nime ilmaasjata suhu!» hüüdis tüdruk nuuksudes, rahunes jälle kohe ja rääkis nüüd kiiresti-kärmesti, pilk üle armsama pea kuhugi uduse jõe poole pööratud: «Jah, kahju küll, et me oleme nii-i erisugused inimesed... Mina näiteks tean juba ammust ajast, mis ma sinu asemel teeksin, see tähendab siis, kui mina oleksin sina ja sina oleksid mina... Kui ma saaksin näiteks teada, et Eedu ja Värdi laupäeva öösel kalale lähevad, võtaksin ma sae kätte ja saeksin lootsiku päraotsa põh-ja-ni läbi. Ja prao paneksin mõne niisuguse ainega kinni, et keegi ei märkaks ja et vesi sisse ei tuleks. Ja ise ma jääksin kaldale passima, revolver või püstol peos. Eedu ja Värdi tulevad ja lähevad kohe lootsikusse ja sõuavad kohe jõele... ja ei märka mit-te kui midagi. Jah... Aga kui nad hakkavad nööre vaatama ja Värdi paadipärasse põlvili laseb, laguneb paat kohe kaheks tükiks. Sest mina, kui ma sinu asemel oleksin, teaksin täp-selt, et Eedu ujub nagu kala, olgu riietes või olgu ilma riieteta, Värdi aga vajub põhja... na-gu ki-vi... Ja paras talle, las vajub! Eks ta katsugu siis veel vaeseid tütarlapsi võrgutama tulla... ja nende au röövima! Niisugune kaabakas... kes ta juba ammust ajast on... jah!»

«Kas... kas ta on siis... su au ära röövinud?» küsis Eerik hirmunult neelatades.

«Kas on, kas on! See pole sinu asi, sinust ju niikuinii selle au kaitsjat ei ole... va hädavares!» vastas Marta jälle valjusti nuuksatades.

Sel ööl läks Eerik koju alles siis, kui ilm ju ammugi valge oli. Nad olid jumal teab kus ringi hulkunud; nad olid pärastpoole Värdi-taolise tolmukübeme sootuks unustanud ja omaendi tuleviku üle nõu pidanud; ja Eerik oli nüüd täis julgust ja südidust ning läks raskelt astudes üle hoovi, — trah, trah, tr-rahh, trrahh-h! Ta ei hoolinud sellestki, kas keegi teda näeb või ei näe, ta oli otsustanud, ta vaid... kaalutles. Jah, muidugi, ta polnud küll veel midagi kindlat välja mõtelnud, aga ta teadis, et kui mitte täna, siis homme peab ta tingimata midagi välja mõtlema: ei saa ta ju enam kauemaks oma tüdrukut kaitseta jätta, tal tuleb sellele türannile ja despoodile lõpuks siiski valjad pähe ajada! Ja kui ta vöörusesse astus, unustas ta enda sel määral, et tal ei tulnud meelde oma hilist kojujõudmist vanemate eest varjata, — ta astus majjagi sama raske sammuga, nagu ta äsja üle hoovi tuli: trah-trah, trahh-trahh, tr-rahh ja trrahh!

Siis lamas ta ligi keskhommikuni unetult voodis, ei läinud söömagi, suitsetas ühe sigareti teise järel. Ning kui ta viimaks suikuski kergesse ja väga põgusasse unne — nägi ta end ühes Martaga, oma kalli tütarlapsega, suure ookeaniauriku komandosillal seisvat. See oli nüüdsest peale nende elulaev, nad juhtisid seda julgelt, karisid kartmata...

Ööl vastu laupäeva oleks keegi Eerikut nagu kuhugi minna käskinud. Ta sattus kohe väga ärevasse meeleollu, tõusis, pani riided käsikaudu kobades selga, väljus toast. Ta hiilis läbi uduse kuuvalguse, pea kummargil; ta möödus vanadest mõisahoonetest, mis heitsid raskeid varje; ta juurde lonkis suur must koeravolask, lõuad hallid elutargast vanadusest, vaatas talle otsa ja oleks nagu kaastundlikult noogutanud. Ja kõikjal läheduses oli nüüd midagi hirmus suurt ning hirmus saatus-

likku — neis maad ligi surutud paekivist katusealustes, tihedaks padrikuks muutunud õunaaias, maapinnas jalge all, mis hõõgus päeva jooksul tagavaraks kogutud soojust...

«N-noh,» ütles Eerik pikkamisi ja silitas koera kukalt. «Noh, vana vennas, näed nüüd, missugusteks need maailma asjad kipuvad minema...»

Vana halli habemega valvur istus ta ette murule ja sügas end tagumise jalaga kõrva tagant, nagu mõistaks-taipaks ta tõesti, missuguseks see elu kipub minema, aga nagu ei suudaks ta sinna juba ammugi midagi parata. Ja Eerik lõi halvustavalt käega, tõstis kuuekrae jaheda udu pärast üles ning ütles tusaselt:

«Lollike! Oled siiski alles lollike, armas vennas!»

Pisut hiljem otsustas ta tagasi koju minna, pöördus aga selle asemel hoopis vastassuunda ja läks alla jõe poole. Ta jalad vajusid sügavale niiskesse liivasse. Ta nägi enda ees auravat veepinda, nõjatus tuulest viltu lükatud vanale remmelgale ja vaatas piki hämarat randa pahemale; ta pilk peatus nagu iseenesest kitsal ning kipakal lootsikul, — ahah, ahah, kas mitte sellega ei sõidagi homme kalale Värdi, tema ja ta õnne surmavaenlane! Ja haaratud järsku vääramatust teadmisest, m i l l e k s n i m e l t oli ta sel hilisel öötunnil siia jõe äärde tulnud, jooksis ta mööda kitsast rada koju tagasi, et tuua sealt väikest käsisaagi, mille abil pidi s e e sündima.

Sel silmapilgul hüüti teda kuskilt põõsaste tagant. Ta kohkus nii kangesti, et ta ei suutnud enam õhkutõstetud jalgagi maha panna.

Ta pööras pikkamisi pead ja veendus, et ta polnud selle hüüdja isikus tõesti eksinud... Ja kui Värdi, autojuht, talle veelgi lähemale tuli, hakkas ta viha ja eru-

tuse pärast lausa värisema, pistis käe kärmesti põue, võttis püksirihma vahelt püstoli ja ütles:

«Stopp, ma hoiatan sind, — seisa paigal! Veel üks samm, ja saad kohe oma osa!»

«Hull, mis sa jändad!» ütles Värdi naerdes.

Eerik sihtis aga talle teist silma kissitades otse südamesse ja hüüdis:

«Sa kuulsid, mis ma ütlesin, jah? Pai-gal seista! Kui keegi jändab, siis pole see igatahes mina... mõistad! Niipea, kui sa veel jalga tõstad, nii kohe panen ma sulle põõna... mõistad, aah!»

«Tobu! Tobu mis tobu!» laotas Värdi käsi.

Nad seisid nõnda hea tükikese aega vastamisi, vahtisid teineteist põrnitsedes kulmude alt, ootasid. Nad olid täielikud vastandid: üks valgevereline, suurt kasvu ja pisut lõnges, teine tõmmu ning väike, kuid ilmselt väga sitke. Aga ometi oli neil ka üpris rohkesti ühist, — nad mõlemad polnud veel päris üheksateistkümneaastased, nad mõlemad olid kangesti otsustavad ja kangesti kuumaverelised.

Värdi, autojuht, ütles viimaks halvustavalt muiates:

«Loll poisike oled, täitsa loll. Tähendab, et mul oli õigus, kui ma sind omal ajal umbes nõnda ka nimetasin. Hea küll, noh, ma ise olin ju sel korral kah natuke põrunud... ja olin seda pärastpoolegi veel... aga nii põrunud nagu sina, pole ma veel kunagi olnud. Ma tean ju küll, kes sind tagant kihutab. Või arvad, et ei tea, h-haa-haa-haa?»

«Mind, vabandage väga, mu härra, ei kihuta mitte keegi tagant... peale teie tooruse, millele ma olen nõuks võtnud lõpu teha!» ütles Eerik resoluutselt ja hoidis pead väärikalt püsti.

«Mis sa salgad, narrike. Muidugi kihutab!» naeris Värdi.

Ja et üldse midagi lausuda, küsis Eerik, meie noor merekaru, nüüd siiski viimaks veidi ebakindlaks muutudes:

«Noh... eks ütle siis, kurat ja põrgu, k e s mind tagant kihutab!»

«Eks ikka see, kes mindki kihutab,» vastas Värdi ja naeris juba kolmandat korda. «Jah, eks see ikka, kes käis ligi paar nädalat mu kannul nagu vari ja muudkui sosistas: «Löö ta maha! Löö ta maha!» Purjus peaga võtsingi viimaks tuld ja saatsin sulle väljakutseks oma sõjakirve, see tähendab oma uhke pussi... hahahaa... ole hea ja anna see mulle tagasi! Aga pärast ma ei kannatanud seda ässitamist enam välja ja ütlesin talle, et pea suu! Et mine, kui veri sulle nii kangesti meeldib, tapamajja või käi veel tihedamalt kinos oma armsaid kohopoisid ja kankstereid vaatamas! Noh, sõimas mind siis argpüksiks ja ledis sinu juurde, et mind omakorda kadedaks teha ja sind takka kihutada. Ja sina, tobuke, lähedki marru, just nagu kannaksid sa selle ilusa valge mütsi sees kapsapead, mitte aga aruka mehe pead... hahahaa! Vaata, Eerik, sa vennas issandas, — mina olen ju elukutseline autojuht ja kannan endaga iga päev kaasas hoopis uuemamoelist riistapuud kui see sinu esiisade aegne tulenui... ja minu suurtükis on sinu kahe lasu asemel tervelt seitse lasku... aga mul ei tule meeldegi sind ühe veidravõitu lestasjala pärast laskma hakata.»

«Kas ta... kas ta tõesti ütles sulle, et sa peaksid mulle... kallale kippuma?» küsis Eerik ja maigutas suud — ta keel ja kurk olid äkki kuivama hakanud.

«Vaata, näe... löön kasvõi kahe käega risti ette, kui sa mind muidu ei usu!» hüüdis Värdi ja tegigi nõnda. «Ja kinnitas pealegi, et sa olevat ähvardanud temalt au

röövida, hahahaa! Kas ta tuli nüüd hiljuti sind tagant ässitama, ah? Kas tuli, ah?»

«Ei... tulnud,» pomises Eerik.

Aga Värdi naeris ikka lõbusalt ning ütles:

«Lori, tuli küll! Noh, praegu aga pane kahur ilusasti tagasi vöö vahele ja ajame paar sõna päris tõsist täitsamehe-juttu.»

Eerik pistis püstoli tõesti tagasi püksirihma vahele. Ta oli ikka veel väga erutatud ja pidi rahustava suitsu tegema. Sealjuures ei unustanud ta ehtsat aumeheviisakust, — ta ulatas sigaretikarbi ka oma verivaenlase nina alla. Punased tulukesed hõõgusid pimeduses; kaks vimmameest vaatasid teineteist jälle usutledes; suurt kasvu valgevereline muigas taas sõbralikultpilkavalt ja väikest kasvu mustavereline vastas talle nüüd samaga. Siis hakkasid nad pikkamisi minema, külg peaaegu vastu külge, otse üle hämara mõisaõue, ning Eerik ütles asjalikult:

«Kui sul aega on, tule minuga kaasa. Ma annan sulle su tuutsi tagasi.»

«Kiiret ta tühjaga ju ei ole, aga... võib küll,» noogutas Värdi.

Ja kui nad olid jälle veidi maad vaikides edasi läinud, — ikka kõrvuti, ikka teineteist küljega aeg-ajalt puudutades, — köhatas Eerik kurgu puhtaks ja asutas kohmetult, nagu vaid enda jaoks:

«Vaat tee, mis tahad, — niisugusest asjast ma küll aru ei saa. Mis pagana pärast ta meid m õ l e m a i d sedasi takka kihutas? Pagana veider tüdruk, tõsijutt!»

«Mis seal ikka imestada, see on selgem kui selge! Ainult et sa ise oled veel liiga noor ega näe teda läbi,» heitis Värdi käega, süütas uue sigareti ja seletas kohe ka veidi täpsemalt:

«Kanadki tunnevad ennast toredasti, kui kuked üksteist nende pärast kannustega rapsivad. Martat aga ajab hulluks veel tema igavene seiklusjanu. No ja eks ta iseloom kah muidugi... Ja nõnda siis tulebki välja, et temal on täitsa ükspuha, kes tema pärast kakeldes võitjaks jääb, kes punase harja pähe saab ja lahinguväljalt longates jalga laseb. Peaasi, et ta aga hiljem kelkida ja kiidelda saaks, et sedasi ja teisiti, et minugi pärast on, näete, mehed oma rammu proovinud! Tea-me neid juba, neid naisi!»

«Einoh, seda küll, et kes neid ei tea,» noogutas Eerik, kuid oli oma tooniga sõbrast siiski hoopis tagasihoidlikum, — Värdi oli tast tervelt poole aasta võrra vanem ning võis ta sõnu kergesti kiitlemiseks pidada. Aga jumal paraku, on ta siis kunagi midagi n i i s u g u s t teinud?!

Peale selle ei lausunud nad enam midagi. Nad suitsetasid vaid vaikides. Ja kui sigaretid lõpukorrale jõudsid, viskasid nad need peaaegu ühel ning samal ajal raja kõrvale rohusse.

Öö muutus aina raugemaks; häälitses tasakesi vaid lai lausmaajõgi.

1936

Tänamatus

Martin, miilitsamees, pikutas aias põõsaste vilus, jälgis ajaviiteks enda kohal hõljuvaid sakilisi sõstralehti ja vaatas nende vahelt läbi taeva poole, mille äärtele hakkas pikkamisi halle pilvi kogunema. Ta oli äsja kesakündmise lõpetanud ning pidas praegu lõunatundi. Oli lausa kohutavalt kuum. Läbi sõstralehtede langes ta näole tillukesi päikeselaike, mis libisesid vilkalt sinna-tänna. Üks pilv kauge sinetava metsa taga meenutas nii pagana kangesti alles mullu nähtud lopsakat kaunistust vallakirjutaja kaasa toredal kübaral... Kukla all rohus tundus midagi arglikult liigutavat — nähtavasti mõni putukasmatikas — ja kuskil naaberküla kandis lauldi aeg-ajalt hoogsalt ning lõbusalt: kevadel tsaariga ja ohvitseride kuldsete pagunitega arveid õiendanud soldatid pühitsesid ikka veel oma suurvõitu, niisutades seda eesti talumeeste hea koduõllega ja kange koduviinaga, mida nad paistsid lausa armastavat...

Martin, miilitsamees, teadis, et ta endagi lähemas naabruses keedetakse kõvale keelule vaatamata neid kangeid joomaaegu, ja kuna ilm kippus aina lämmatavamaks muutuma, hakkas ta äkki endamisi patuseid kujutlusi kujutlema. Jah, kui hea oleks temalgi praegu õlletoopi kallutada, kui mõnus oleks temalgi praegu

oma kurgus kesvamärja jahedat kangust tunda! Juba hommikust saadik põletas päike nagu suur tulekamakas, pilved — nagu need praegusedki — olid liiga kerged, et anda õiget varju selle tulikuiva ja tulikuuma lõõsa eest, mida hoovas põldudele ja väljadele otsekui tohutu suure ahjusuu kaudu, selle neetud tulikuuma ja tulikuiva lõõsa eest, millest oleks nagu kõik ümberringi pragunema ning pihustuma kippunud! Ja ta mõtles kuidagi väsinult-väsinult ning tigedalt, et varematel aegadel, kui ta polnud veel selline ametimees ja mil tal polnud veel seda kuradi sidet käe ümber (mida ta küll muide kunagi ei kandnud!), võis ta nagu iga tavaline ristiinimene mõne vana sõbra manu sisse jalutada, laua äärde istuda ning oma soovi avaldada, — ta võis lõbutseda ja laulu lüüa kasvõi järgmise hommikuni välja... peaasi, kui see talle endale südame järgi oli!

Seda mõteldes tundis miilitsamees Martin äkki sügavat vastikust kõige vastu, mis kuidagi piirab jumalast loodud olevuse vaba tahet, — isegi viina- ning õllekeetmist, just nagu peaks kellelgi kahju olema sellest viljapiskust, mida talumees nõnda raiskab. Siis ohkas ta veel kord sügavasti ja sulges pahaselt silmad, et leida maa ning taeva palava hinguse eest kaitset... vähemalt unenägudeski.

Kui miilitsamees Martin nüüd tõesti väheks ajaks magama jäi, nägi ta end revolutsiooni teinud vaba soldatina-sõjamehena kuskil salakambris istuvat ja ühes teiste omataolistega karm-külma õlut joovat. Kõik käis mingis hullus hoos ringi — trumm mürtsus, lõõtspill räuskas ja irvitas, lõbusad jalad trampisid lõbusaid tantse, tema aga, kelle õlgadelt oli kellegi kõikvõimas käsi maha lükanud igasugused tõkkeid seadvad kohustused, — tema aga jõi! Jah, näeb jumal, — nii see oli: ta jõi, ta neelas, ta kugistas, aina kugistas, ja ta kõri-

sõlm tõukas alla terveid toobitäisi korraga — klonks, klonks, klonks, klonks! Ent imelik asi: ometi ei muutunud tema tööväsimusest nõrkemisel olev keha sellest vabast ning vägevast joomisest teps põrmugi tugevamaks, — kuumus vaevas teda endiselt, kogu ihu tahtis endiselt koost laguneda ja põrmuks pudeneda. Ja äkki tuli keegi tantsu ja pillilugusid laiali pillates ta juurde, võttis ta käest kinni, katkestas otsemaid selle lõpmatuseni kestva ja asjatuks osutuva õllejoomise, väärutas pead ning ütles laitvalt:

«Miilitsamees Martin, hohoii, sina miilitsamees Martin küll!»

Kui Martin-miilitsamees seda kutset kuuldes silmad kohe lahti tegi ja ikka veel tolle veidra unenäo meelevalla all viibides üles vaatas, pidi ta juba päris tõsiselt kohkuma. Ta krapsas kärmesti püsti, ajas oma palja karvase rinna sõjamehelikult ette ja kõpsutas isegi paljaid kandu. Kuid juba kohe läks see hirm üle: ta tundis enda ees seisvas toredas härrasmehes ära oma otsekohese ülemuse, kohaliku miilitsavanema, — tühise mehe, kelle vastu polnud ta kunagi veel ei kartust ega aukartust tundnud! Jah, muidugi, see ta oli — vürtspoodnik Kodres, see suure jutuga luiskaja ja igavene liialdaja ning kehkenpüks.

Kuid ta polnud seda lõuapuud ja tatraveskit veel kunagi saksikus linnaülikonnas näinud, — lakknahksetes säärikutes, kõige uuema moe järgi õmmeldud kalifeedes ning põõnaga frentšis. Ja sestap ei mõistnud ta esialgu õiget seisukohta võtta. Alles tükikese aja pärast venitas ta veidi halvustavalt, kuna äsjane kohkumine näis talle täiesti tarbetuna ja tal hakkas isegi häbi, et ta oli lasknud end s-sel-le l-lontkõrva poolt nõnda üllatada:

«Hmh ... sina! Kus kah õige toredaks läinud ... nagu

mõni pupujuku. No eks istu ja kõneleme edasi, kui sul asja oli!»

Noore miilitsaülema nägu säilitas lausa surmtõsiduse. Ta vaatas umbusklikult luurates kord pahemale, kord paremale, kükitas siis murule ja hakkas ärevalt seletama. Nii ja sedasi — jah, ta olevat hiilinud siia mööda kõrvalteid ja kraavikaldaid; ta olevat end varjanud nagu see, kes käib patuteid... nagu ütleb piibel... h-hoo-ho-hooo! Ta olevat enda tundmatukstegemiseks veel eile hilisõhtul linnas käinud ja advokaadist vennalt selle jahirõivad laenanud...! Seda kõike äreva sosinaga jutustades kükitas tähtis mees otse murul, pidi põlved liigse lihavuse pärast laiali hoidma, ja higi lausa voolas suure pingutuse pärast mööda ta kangesti punaseid põski alla, ja tal tuli kurja vaeva näha, et teravatel-teravatel saapaninadel balansseerides tasakaalu säilitada. —

Miilitsamees Martin kuulas tähelepanelikult, pea kummargil, ja vaatas üle salapäratseva ülemuse õla kuhugi taamale, toa poole. Kuigi ta aimas päris kindlasti, missuguste vägevate plaanidega oli too kehkenpüks enda siia vedanud, pidas ta siiski paremaks lollikest teeselda ja küsis viimaks süütu lihtsameelsusega:

«N-noo...? V-vaata-h ikka-h...! Teab, kes need's olid, kes sind taga kihutasid?»

«Kuidas — kes mind taga kihutasid?» kordas miilitsavanem pahaselt silmi kissitades. «Kas sa's ikka veel aru ei saa, et seda oli ju tarvis!»

Martin-miilitsamees ajas suu arusaamatult lahti.

«Ah... ah oli tarvis...? No mis sa kostad... Hehehee... oled kah ikka...! Selge jumalapäev väljas, sina, naljaveli, aga hiilid mööda põõsataguseid ja roomad mööda kraave! Kas sa suitsu tahad?»

«Ei!» ütles isand Kodres nüüd koguni vihaselt ja

sosistas kohe ka ivake täpsemalt, mida ta kavatses ja kuidas nad peaksid seda, mida ta kavatses, teostama.

«Ahhaa! Saan aru, saan aru — miks sa's seda kohe ei ütelnud!» torises Martin-miilitsamees. Ta vaatas ikka veel üle ülemuse õla. Ta mõtles pingutatult, kulm kortsus. Ta kujutles läbiotsimisi, mis see sunnik tahab siin jälle korda panna, kujutles seda pidevat vihkamistki, mis naabrimehed juba praegugi ta vastu oma südames kannavad ja tänasest peale veelgi enam kandma saavad. Eeh, kui hea oleks praegu ringi liikuda ühegi mureta, ise kõike kaasa tehes, selle asemel et miilitsaside ümber käsivarre tõmmata ja oma vanu lõbusaid naabrimehi kimbutama minna. Mehi, kellega ühes on maailmas sisse tõmmatud nii mõnigi sõlmeke ja tühjaks joodud nii mõnigi näärikapake! Ning võttes piibu suust ja toppides seda veidi aega ühest taskust teise, sellele siiski sobivat kohta leidmata, küsis ta nagu ülemuse jutule veelkordset kinnitust otsides:

«Nii et viskame muudkui võrgu jälle vette...? Ei tea, keda me's täna püüdma läheme?»

«Sutsu vanameest ja seda ühe jalaga Kuusiku Reinu,» vastas miilitsavanem endistviisi salapäratsedes. Ja kuna ta ise oli oma plaanidest nähtavasti vaimustatud, lisas ta kohe välkuvi silmi: «Eks vaatame, eks vaatame, kas nad, paganad, jälle läbi mõrrasilmade puhtalt välja libisevad! Ma olen nüüd nii täpipealseid andmeid kogunud, et ma võiksin neile endilegi kõiki päevi nimetada ja meelde tuletada, mil nad siin kahe viimase kuu jooksul oma viinaköökidele ja õllevabrikutele auru sisse ajasid. Noh, kuradi pihta, täna peavad need vanad kurjategijad mind veel tundma õppima! Igatahes on mõlemal meistril, keda ma nimetasin, kroonuleib vähemalt kolmeks kuuks kindel!» Ning kohe lausa kärkides: «Sina kah, mees, ära vea seanahka, tee kähku! Peame

ju veel Jürkagi juurest läbi minema, tema kah sleppi võtma.»

«Eks ma teen kähku, jah, mis n'd mina... minu taga pole see kroonu kunagi stoppama jäänud,» noogutab Martin-miilitsamees.

Nende sõnade juures läks Martin pikkamisi astudes üle õue, pani tillukese jalgvärava enda kannul haaki, pistis külma piibu jälle suhu. Maja nurga varjust korraks veel tagasi vaadates nägi ta, et isand Kodres oli parajasti pikali murule heitmas, — küllap vist selleks, et oma suurest kavalusest ja suurest agarusest väsinud peale veidi puhkust anda. Ta otsis tülika ülemuse jaoks hästi soolaseid sõimusõnu ja mõtles korraga, et õieti oleks kallitele naabritele tarvis hoiatav sõna saata...

Ikka neist rasketest kahtlustest puretud, astus miilitsamees Martin tuppa, istus sängiäärele, vehkis suhu ning silmi kippuvaid kärbseid kahe käega eemale, tõmbas siis vanad saapakotad jalga ja tuhlas kaua ning hoolega kummutisahtlis ringi, et leida sealt kätte oma ametimärki, «s-seda neetud varrukasidet». Kuid ta ei leidnud otsitavat eset, — kurat teda võtaks, küllap need poisimolkused on sellega jälle politseinikke mänginud, mõtles ta südametäiega ja hakkas nüüd viimaks ometi piipu täis laadima. Ja ta näis nõnda oma tillukesi talitusi talitades väljas ootava kõrge ülemuse sootuks unustavat, nõjatas küünarnuki padjale, sulges silmad ja jäi niiviisi kauaks ajaks lössutama, kuni talle järsku aiast hüüti:

«Hei, sa mees... kurat... tee ometi rutemini!»

Martin liigutas end tujutult ja vastas alles pärast kolmandat kurja hõigatust:

«M-mh, mu'ku kamandad! Teen nagu jõuan, rutemini ei saa!»

Akna taga vannuti, sammud tulid läbi vööruse, uks löödi lahti. Isand Kodres jäi lävele seisma, lakknahksetes säärikutes jalad iseteadvalt laiali. Veidi aega vahtisid nad teineteist nagu pahuralt tunnistades. Ja ülemus küsis viimaks, tõmmates kühmus ninajuurika kohale kolm sügavat kortsu ning minnes üle ametlikule toonile:

«Mis s e e siis tähendab? Miilitsamees Martin, kas ma käskisin teid rutata või ei käskinud ma teid mitte rutata?»

Miilitsamees Martin krimpsutas väsinult nägu, lõi lootusetult käega ja ütles:

«Oh jäta, kulla poehärra, see sõnas ja teos kerklemine! Kus teietab järsku... ja puha! Asi ep ole ju põrmugi nii lihtne, nagu sa oma saksa-peakesega arvad. Lapserajakad on mu käisemärgi ära kaotanud, ei saa ma ju ometi selle asemel vana käterätikut pruukida!»

«Soo-soo... hmjaa... kena ikka küll!» ütles ülemus, kortsutas veel kord ninajuurikat ja köhatas paukudes. «Mis kurat sa oled siis niisuguste asjadega hooletu! Ära unusta, mis ma sulle nüüd teatavaks teen: tõmban su sõjakohtu alla, kui sa oma kohustusi meie rahva ja ajutise valitsuse vastu ei täida! Oled juba elatanud inimene ja peaksid teadma, kui valvsad ja hoolikad peame me olema! Eks sa mõtle ise, mis siis võib juhtuda, kui su käeside mõne meie vastase meelevalla alla satub...!»

«Jääh, mis ma niisuguste asjadega hooletu olen...!» pomises Martin. Ning piiludes ikka oma paksude kulmupõõsaste varjust käremeelse poehärra higiseid põski, katsus ta oma õnnetust kohe ka kuidagi põhjendada: «Saan ma neil siis igal sammul sabas sörkida. Kaltserdasid siin terve eilse päeva ringi, püüdsid üksteist küll õlletegemiselt, küll viinaajamiselt... ja lõid

sihukest lärmi, et... Antsust poeg — tema on mul ju ivake napakas — tema ristiti ülemusehärra Kodreseks... ja loomulikult pidi tal ka teie ametimärk olema... Hullvaimud... andsid talle pärast tagantotsa kõva keretäie... nagu teilegi munapühade ajal anti! Küllap nad selle hirmsa rabelemise ajal mu lindi nahka panidki...»

Säärase jutu peale läks miilitsavanem Kodres veelgi ametlikumaks, põrutas jalga ja käratas:

«Kuulge, kuulge, kulla mees, ma hoiatan teid veel kord! Ärge levitage endast kõrgemate ametiisikute kohta laimu! Minule pole keegi keretäit andnud ei munapühade ajal, ei enne ega pärast neid pühi! Ja kiirustage, kii-rus-tage ometi! Minupoolest tulgegi kasvõi käterätikuga, aga... tu-le-ma te peate! Jah, ajage aga, ajage jalad kõhu alt välja, ärge venitage enam midagi.»

Nüüd näis tõesti, nagu venitaks Martin-miilitsamees päris meelega. Ta oli harilikult üks arukamaid külamehi, praegu aga paistis ta lihtsameelsemana kui ükskõik kes teine. Ta tegi nutuse näo ja ütles:

«No ei saa, noh! Issanda jumala nimel — näete ju ise, et ei saa!» Ning jälle sõnaohtralt, oma keelduvat seisukohta põhjendada püüdes: «Pole lihtsalt võimalik, mõista ometi! Külakoeradki naeraksid mu üle, kui ma sinuga ühes läheksin nagu mõni kõige harilikum kodanik... ilma et mul oleks midagi küljes, mis mu ametit tõendaks. Eks sa vaata nüüd ise... ja teata ka teistele enesetaolistele suurtele ülemustele... kui hädapärast meil, võimukandjatel, korralikku mundrit tarvis läheks!»

«Mina kui valla miilitsavanem käsin teid kol-mandat korda: tehke ruttu ja tulge kaasa!» muutus isand Kodres veelgi kurjemaks.

Ja alles pärast pikka kauplemist, olles enne pikalt ning põhjalikult kortsus kulmul mõttesse süvenenud, pidas Martin-miilitsamees võimalikuks olukorraga leppida. Ta kehitas õlgu ja torises pahaselt:

«Noh, kui just sihukese keiserliku käsu korras... mis seal's ikka... Eks ma võin's tõesti nii sind kui ennast narriks tegema tulla...»

Juhtus imelikul kombel nõnda, et poisimolkused polnudki Martin-miilitsamehe käesidet kuhugi ära kaotanud, jah, kas sa ikka näe, see rippus ju üsna nähtaval kohal, mis pagana tõttu polnud ta seda seal juba varem märganud! Nüüd tuli aga ilmsiks uus häda: kärbseraisad olid tolle nii vajaliku ametitunnuse hirmsasti mustaks teinud, — sellel polnud enam ainustki päris laitmatut kohakest.

Martin-miilitsamees heitis ülemusele abitu pilgu, pomises endale habemesse raskeid sajatusi ja läks kööki. Ta ei rääkinud küll lähemalt, mis ta seal kavatseb teha, varsti aga sai see niigi mõistetavaks: kambrisse ootama jäänud ülemusele kostis kõrvu kanget sulinat. Ning vähe aja pärast tuli Martin-miilitsamees tagasi, istus jälle sängiäärele ja ütles juba hoopis lahkemal häälel, nagu sellega oma äsjase jonnakuse pärast vabandust paludes:

«Soo, nüüd ei lähe enam kuigi kaua aega. Las taheneb ivake!»

«M i s sul seal taheneb?!» küsis isand Kodres ja läks äkki pähe voolava vihavere pärast punaseks.

«Mh, kuidas — mis mul taheneb? No käeside, noh!» vastas Martin-miilitsamees.

Isand Kodres ei lausunud enam midagi, ainult ta näovärv muutus kiiresti punakastõmmust peaaegu vahakollaseks. Ta surus hambad kokku, istus samuti, vahtis üksisilmi aknast välja, nohises ja ähkis, koputas aeg-

ajalt erutatult kepiga vastu põrandat. Viha kees ta soontes lausa tuleleegina ja ta mõtles aina uuesti ning uuesti, et juba esimesel parajal juhul nõuab ta endale kohapealseks abiliseks hoopis teise mehe, — jah, nõnda see on, see karvanäss on ju peast täiesti lage, tal pole vist niigi palju arukust juuste all kui... kui... mõnel koolipoisil.

Härra Kodres süütas paberossi, see aga ei mekkinud, ta tõusis ja hakkas rahutult mööda tuba ringi tampima, käed kalifeetaskutes, pea vihaselt kummargil. Ja ta oli meeletust tapaihast otse lämbumas, kui Martin-miilitsamees järsku ütles:

«Ole nüüd kallis inimene ja võta istet, ära vii mu laste und majast minema, hehehee! Ma olen varsti valmis, ega mul siin enam kuigi kaua ju ei lähe.»

«Muidugi, — kaua sul siin siis ikka läheb — kõige rohkem ehk poole ööni!» ütles isand Kodres tigedalt.

Ja Martin arvas, uuritsedes küünega kõrva:

«Kus ta nüüd poole ööni...! Ilm on kuum nagu vanakuradi rehetuba, küllap see käeside peaks juba varsti korras olema.»

Vaikus. Kuskil hoonete vahel kopsis keegi midagi taguda ja laste metsik lärm puhkes otse avatud akende taga. Martin-miilitsamees piilus kulmude alt ja arutles juba teist korda, et s i i s k i oleks kõige targem tegu armsatele naabritele hoiatav sõna saata. Ja hetk hiljem tõusis ta, haigutas laisalt ning sõnas:

«Noh, näe, kurjustad küll, aga olemegi nõnda kaugel... Lähen kohe ja vaatan, kas mu ametimärk on juba kuiv. Siis võiksime kohe ka astuma hakata... Ma ju mõistan — sul on õigus ärev olla, — ep ole ju kuigi hea, kui me liiga hiljaks jääme, uudised sihukestest haaramistest võivad vahel otse nagu õhu kaudu edasi lennata.»

«Muidugi! Selles see asi ju seisabki!» kärkis lihav poodnik ikka väga pahase häälega.

Martin-miilitsamees väljus laatsides. Isand Kodres käis veel vähe aega raskete vägimehesammudega nurgast nurka, tõmbas endale viimaks tooli ja istus sellele ratsa. Ta äsjane ulakas meeleolu oli juba ammugi hajunud, jah, pagan võtaks, nii võib ju kogu tema peensuseni läbimõeldud plaan jälle uppi lennata! Ta pidas end ustavaks rahvasulaseks, ta oli õiglane ja karm, ta armastas siin ning seal ütelda, et puskari- ja õllekeetmine on hirmus pahe ja see tuleb välja juurida täiesti ja lõplikult...! Ja et enne mingu tema kui poehärra kogu äri pankrotti, enne kui ta püüaks seda päästa nende põrgujookidega vööritsemise kaudu! Ja ta pidi ikka ning jälle mõtlema, et kindlasti oleks ta tänasel käigul tubli edu, kui see kohmakas mats ainult veidigi kiiremini teeks, see ahv, see idioot, see... see... kahejalgne harjasloom, kes kõlbaks miilitsas teenimise asemel puuri pista ja laatadele näitamiseks saata! Kuna ta ei leidnud oma alluva kohta küllalt ränki ning tabavaid iseloomustusi, sülgas ta viimaks vihaselt, puhus läbi sõõrmete kolm suurt suitsupilve järgemööda, hüppas uuesti püsti ja hakkas uuesti edasi-tagasi käima.

Ent minutid lendasid ja aeg kulus, Martin-miilitsameest polnud aga ikka veel näha. «No kuhu see togu siis ometi nii kauaks jääb, kui ta kord juba ei tule, kurat teda võtaks!» pomises poehärra kuuldavalt. Siis astus ta akna alla, vaatas ritta asetatud lillepottide vahelt välja, ei näinud aga otsitavat ikka kuskilt, — kostis endiselt vaid laste metsik kisa ja kuskil kopsiti jälle midagi. Kuumust hõõguvalt lagendikult tulev lõunatuul puhus talle näkku, ta pühkis käeseljaga ninaotsalt tilkuvat higi, pilve vari libises üle õuemuru. Aga

oodatavat ei tulnud ega tulnud...! Ei tulnud ega tulnud! Ja surudes venna tuliuue nokkmütsi sügavale üle otsaesise, väljus isand Kodres viimaks tujutult ning hüüdis juba vöörusest:

«Martin, ah-hoi, kurat, kus sa oled?»

Vaikus.

«Martin, ah-hoi, kus sa naljatilk oled?!» kordas miilitsavanem Kodres veelgi valjemini.

Ikka vaikus.

Ning vihane ülemus pani nüüd käed lehtrina suu juurde, paisutas häält ja põrutas kolmandatki korda:

«Mar-tin-n, sa s-saadan, kus sa oled, vasta juba kord! Ma käsin sind, miilitsamees Martin, vasta juba kord ja ilmu kohe välja!»

Endiselt vaikus.

Ning alles üsna-üsna hulga aja pärast tuli kustki hoonete vahelt nähtavale triibulises seelikus ning sõnnikuste jalgadega talumoor, vaatas teda uudishimulikult kulmude alt, mugis vaenulikult huuli ja seletas iga sõna juures imelikult oma laia ning lamedat nina liigutades:

«Ah Martinit otsid, vah? Et kus ta on, vah? Mine siit otse edasi... ikka edasi... ja pööra siis vasakule. Vaat seal on meie sealaut... Vana orikas, lits, oli uksealuse hommikul lahti tustinud, Martin hakkas seda praegu joonde säetama. Otse edasi ja siis vasakule... kas said aru? Küllap sa näed juba ise, kui sa seal ümberringi vaatad.»

Isand Kodres ümatas pahaselt midagi vastu, läks otse üle hoovi. Ta kujutles veristes üksikasjades, kuidas ta haaraks praegu taskust revolvri, kuidas ta «selle karvanässi» vastu seina suruks, kuidas ta tulistaks, tulis-taks! Sülg tõusis suhu, ta pidi vahetpidamata neelatama, säärikukontsad kippusid kõikjale kinni jääma.

Ta komistas sinna ning tänna — kurat ja põrgu, nüüd ta siin alles näitab, k e s ta on ja m i d a ta võib! Ja jõudnud varsti vana viltuvajunud logudiku ette, mille varjust kuulduski nobedat kopsimist, ütles ta sõnu vaevaliselt välja rääkides, kuna need kippusid suure ärrituse pärast segi minema ja üksteise otsa jooksma:

«M-mis sa siin venitad! Tu-tule juba, ku-kuradi vedelvorst!»

«No nät'sa, see pagana kuumus on mu ju hoopiski tobuks teinud... mitte ei mäletanudki, et sa tuppa jäid!» ütles Martin-miilitsamees ja naeris korraga rõõmsalt. «Einoh, mu pea ei ole kunagi just hea olnud, aga niisuguste ilmadega ei kõlba ta enam naelagi seinalöömiseks. Ole nii kallis ja istu kuhugi, ma taon siin veel paar teivast maasse, ep ole ju sünnis tööd poolikuks jätta. Sa vaata ainult, millega see lojus on hakkama saanud! Kärss on tal endal sulaselgest pehmest lihast, — kes meist neid vastlate ajal vähe on nahka pannud, — aga lõhub, lurjus, maast kasvõi kümnenaelased kivid välja! Et võta lihtsalt malk ja anna teisele nii, et... Istu, istu, armas poehärra ja ülemus, ole kallis mees, istu, noh! Lõpetan kohe, ja siis muudkui paneme täie hooga minema.»

«Kuulge, ma kordan teile... ja sel korral tões-ti viimast korda...» ütles miilitsaülem Kodres rohkem ussi kombel susistades kui inimese kombel kõneldes.

Aga Martin oli nüüd jutuhoos, lõi kirve ninapidi uksepakusse, süütas piibu ja jätkas isand Kodrese kurja meeleolu tähele panemata:

«Kui põhjalikumalt järele mõtelda, siis me alles mõistame, kui suur vahe on ikka inimese liha ja sea liha vahel. Seal on su käsi, näe, nagu labidas... Aga eks sa katsu selle labidasuuruse käega niisugune auk sõnnikusse saada! Küüned on sul varsti pealt läinud,

nahk on sul varsti räbalates, sõrmeotstest vahivad sul varsti kondid välja... Aga siga võib juba maast-madalast oma koonu silmini mullasse ajada, ja pole tal viga mitte vistartki.»

Miilitsavanem nõksatas ähvardavalt sirgu. Ta tõmbas silmad kissi ja ütles:

«No nüüd aitab! Kohe maast lahti ja... minema.»

«Ja loomad on veel mitmes asjas hoopis teistsugused kui meie sinuga,» ütles Martin-miilitsamees. «Oleks veel, et ta kaabiks mulda jalgadega, nagu teeb seda, ütleme, koer. Aga näed, ta ei kaabi mulda jalgadega! Tema ei pane jalga juurdegi, tema muudkui lõhub ninaga. Aga nagu sa näed, ei tee see talle mitte kui midagi. Mul läks kord odratanguputru süües kivikilluke hambaauku — kolm päeva tagantjärele kõrvad huugasid valu pärast, temal, sunnikul, on aga lõuad vahel kõrvust saadik liiva ja kruusa täis...»

«Mhh... korrat...!» ütles isand Kodres väga jämeda häälega.

Ning jälgides ise silmadega mööda põllulaiandit tulevat poega Eedut, seda keskmist, lõpetas Martin-miilitsamees oma arutelu äkki kuidagi ootamatult, nagu seda katki käristades:

«Jah, noh, mis sa ikka teed, loom on loom ja inimene on inimene. Kuidas sa arvad, — võiksime ehk nüüd juba kord minema hakata? Ma kõbin selle laudarisu joonde pärast, õhtupoolikul...»

Siitpeale arenes kõik hoopis kiiresti, lausa nagu ratsutades. Mõlemad ametimehed seadsid sidemed ümber käsivarre, püstolid vaadati veel kord üle — nii, nõndaviisi, see on tehtud, pole karta enam ühtki üllatust! Martin rääkis suure hooga mitmesugustest asjadest, naljatas, oli ülisõbralik: härra ülemus vaadaku ainult, see on kõik t e m a vili, seal kasvab t e m a rukis, seal

haljendab tema oder, seal on siiluke tema kartuleid! Nii et härra ülemus võivat uskuda, tema, Martin, olevat tänavuse aastaga rahul, kuigi ta pole selline hallparun nagu Jürka, tema ametivend. Siis jõudsid nad ainsa läheduses asuva talu õueaia taha ja Martin läks kohe teenistusvalmilt sisse, et kutsuda kaasa veel kolmandatki asjameest, sedasama Jürkat, kellest nad just praegu kõnelesid.

Kuid ta tuli juba varsti tagasi ja ütles, et ta polevat otsitavat kodust leidnud — naabrimees sõitnud nimelt veskile, ja nõnda pidavat nad siis minema ainult kahekesi. Poehärra Kodrese tuju muutus veelgi halvemaks, ta ei lausunud enam üldse sõnakestki, ta pöördus vaid kärmesti suurelt teelt kõrvale ja hakkas mööda laiandit alla minema. Martin-miilitsamees pidi suurt vaeva nägema, et talle järele jõuda.

Pärast mõneminutilist kiiret kõndimist astusid tähtsad võimukandjad sisse madalast jalgväravast, mis kräunus hädiselt, vaatasid peaaegu ühel ajal luurates ringi ja keerasid läbi päraniseisva ukse vöörusesse. Sealt läksid nad edasi lämmatavalt umbsesse rehetuppa. Õhk, mis neile näkku hoovas, lõhnas hapukalt. Miilitsavanem Kodres mõtles, jälle veidi rõõmsamaks muutudes, et kindlasti leiab ta neist umbsetest ruumidest midagi ka konfiskeerimiseks, protokolli pistmiseks ning ligiviimisekski. Ja ta teretas ähvardava häälega, nagu kunagi see, kellelt pole vaesel patusel enam midagi head oodata:

«Jõudu, peremees... me oleme miilitsast, teate! Tulime teid läbi otsima, mõistate! Kõige parem oleks, kui te ise juba heaga kogu kupatuse kätte annaksite... aru saate!»

Laua ääres istus vimmas seljaga ja määrdunud tööriietes hiigeltaat, nüüd see määrdunud tööriietes ja

vimmas seljaga hiigeltaat tõusis oma kohalt, nüüd see vimmas seljaga ja määrdunud tööriietes hiigeltaat tuli külalistele poolel teel vastu. Tal oli üpris muhe ilme, — võib olla, et ta oli ehk veidi vintiski, — ta teretas ametimehi kättpidi ja ütles ohates, et oh, et mis nüüd temal, et ei temal olevat siin läbi otsida mitte kui midagi... jah, ärgu ta peale pahaseks saadagu, aga see olevat tõesti ainult isandate kalli aja ilmaasjata raiskamine, parem juba mindagu kohe edasi! Ja ta muutus koguni nii julgeks, see määrdunud rõivastega, vimmas seljaga ja halli habemega hiigeltaat, et Martingi pidi ta pärast hirmu tundma: kas siin ei minda ehk säärase pilkava hääle ja näoga juba liiga väljakutsuvaks...?

Isand Kodres kaotaski kohe kannatuse ning kärkis karmilt:

«Mis te siin veiderdate, vanamees! Tooge aga, tooge kohe oma kraam välja, nii need keedukatlad kui need aparaadidki! Noh, mis te vahite, hakake aga, hakake kord juba liikuma.»

«Otsi! Kõik seadusevastase, mis sa iganes leiad, saad endale,» ütles taat ja naeris suud pärani ajades.

Ja korraga muutus Martingi väga valjuks ja tigedaks ning ütles paljutähendavalt:

«Nonoh, vana, ära kerkle midagi, küllap otsime kah! Või mõtled sa, et me oleme tulnud siia sinuga nalja heitma? Magadiskotid kah saavad sul täna läbi tuulatud, pane tähele, Peeter. Härra ülemus, ehk hakkame peale just sellesama toaga siin?»

«Kasvõi sellega,» nõustus isand Kodres.

Üsna lühikese aja jooksul oskasid nad kogu maja pahempidi pöörata, need kaks agarat miilitsameest. — Ülemus nuhkis isiklikult kõigis nurkades ringi nagu suur rott, Martin järgnes talle kõikjale ja nuusu-

tas iga asja ka omakorda üle. Nad ronisid parsile; nad tuhnisid ahjukummil; nad sorisid voodite all ja kiskusid riiulitest ning kappidest välja seal rippuvad rõivad. Nad olid leidlikud nagu head koerad — terava haistmisega, usinad ja truud vabariigile ning ajutisele valitsusele. Kuid nad ei leidnud midagi karistusväärset, jah, isegi aidas ja loomalautades polnud midagi ära peidetud.

Viimaks kühveldasid nad vandudes laiali kartulisalvedki ja sorisid vana täägiga ringi lambasõnnikus, — pagan võtaks, kas nad on siis tõesti jälle hilinenud! Ja kui nad olid nõnda ligi kaks tundi asjata vaeva näinud, jäi isand Kodres keset hoovi seisma, pühkis higi ja lausus õigustatud meelepahaga:

«Korrat! Sa korradi korrat!»

«Jah, näed, siin pole mitte kui midagi peale vee ja piima,» ütles Martin. Ning piiludes usutledes kulmude alt, esitas ta kohe veidi vimmashäälse küsimuse: «Pagan nüüd teab, kas maksabki enam edasi minna, — küllap me jääme täna samasugusteks pikanina-poisteks igal pool mujalgi. Keegi lontkõrv luiskas teile jälle suud-silmad täis, nagu mitu korda varemgi. Või vaatame ehk siiski veel siin ja seal ringi...?»

Isand Kodres sügas kukalt ja lõi käega.

«Ei, olgu pealegi, lähme minema,» ütles ta. «Et keegi oleks mu suud-silmad täis luisanud, seda ma ei usu, aga küllap need meistrimehed nägid, kui ma külla tulin, ja riputasid tolmu jälgedele. Sina kah oma igavese venitamisega... ehid ennast nagu Tallinna linna, mis ei saa ega saa kord katuse alla. Noh, kaome!»

«Mina...? Issa-pojuke, härra ülem — ma pole ju ometi varnast võtta nagu mõni elukutseline kuupalgamees!» hüüdis Martin solvunult.

Nad lahkusid kahtlusaluselt õuelt, pöördusid põl-

dudevahelisele rajakesele. Martin hakkas jälle suure hooga oma viljakandvatest nurmedest rääkima, loodetavast saagist, kuradi-kuradi-kuradima lehmaraisast, kes kippuvat ahtraks jääma, kuigi teda on kevadest peale pullitatud juba kaks korda, ning muidu päris kõbusast ruunakesest, kelle kabjad olevat aga talvel rabedaks läinud ega pidavat enam rauanaelu kinni. Kuna isand Kodres käis jälle väga kärmesti, sörkis ta selle kannul peaaegu pooljoostes, tallas oma suurte kottadega mesililledes ja kasteheintes ringi, vandus vahepalaks veidi liiga pikale venivat põudagi, — jah, härra Kodres võivat uskuda, suvivili kippuvat mõnes paigas juba kollaseks tõmbuma... Siis jõudsid nad linna suunduvale suurele maanteele, ja isand Kodres, miilitsavanem, lausus üle õla, ise silmapilgukski peatumata:

«Jumalaga, lollpea!»

«Jumalaga... sinule endale kah, härra ülem,» noogutas Martin-miilitsamees.

Kui poehärrat viljade vahel enam näha polnud, tõttas ta aga kärmel sammul külla tagasi, läks mööda tuldud teed tuttavale taluhoovile, lonkis teeseldud hooletusega jälle majja. Suur hiidtaat, vimmas seljaga ja suure habemega, istus ikka veel laua juures ning suitsetas piipu. Ja Martin-miilitsamees ütles naeru kõhistades:

«Sohh, nii, jonkas ometi kord minema, jumal tänatud! Ole nüüd kena mees ja anna mulle ivake juua. Nii kuradi moodi kuum, et... Kurk kah juba krabiseb nagu naiste krouspaber, hehehee! Näe, mu poiss jõudis sulle sõna ikka päris parajal ajal kätte tuua... Einoh, naabrite asi, mis me's ikka...!»

Hiigeltaat kolistas pangega, kadus väheks ajaks välja ja tõi viimaks ootajale suure pilgeni täis plekktoobi.

Martin pühkis vurre, võttis mütsi pidulikult peast, lõi nalja tehes pimeda nurga poole risti ette. Siis rüüpas ta... rüüpas... ja jäi äkki imelikult kohmetuks ning ütles pikkamisi:

«Kurat, mees, mis sa narri mängid — see on ju vesi!»

«Vesi, jah, ikka vesi. Ja mihuke hea vesi veel, et oi-oi-oi!» noogutas hiigeltaat. Ja just nagu alles nüüd külalise mõtet taibates, lisas ta väga tõsisel ilmel: «Einoh, kus sa sellega, egas meie ole ometi n i i s u g u s e d. See on rumal jutt, et meie kah õllevirret või seda va viinalaket keedame, ei minul ole majas mitte tilgakestki, mis oleks hapust kernupiimast palju kangem!»

Martin-miilitsamees asetas toobi lauale, sülgas ega lausunud midagi.

Koju minnes käis ta aga samuti väga kiiresti ja vehkis samuti vihaselt kätega, nagu oli seda äsja teinud isand Kodres, tema kuri ülemus.

1936

Siimon kaotab kihlveo

1.

Siimon ruttas all-linna poole — rõõmsal sammul, tolmupilvekesed jalgade ümber.

Oli vaikne ning ilus õhtupoolik. Park kõnnitee kõrval muutus madalale kalduvas maipäikeses järjest tumedamaks, rasked pikad varjud langesid üle rohu, tihedalt asuvad tüved näisid eemalt tumeda sammastemetsana. Valgus oli kõikjal nagu imepeenikeseks võrguks hajunud, meenutades vanade pärnade, vahtrate ning tammede vahel tillukesi läikivaid lombikesi, hallil tänavasillutisel aga ühtlaselt voolavat laia jõge. Kuigi kõrvetav põud oli lõppenud möödunud ööl kestva ning kosutava vihmasajuga, tundus õhus siiski veel rohkesti seda varast kuiva kuumust, mis oli takistanud seni isegi pungade puhkemist. Ja ühes vanade puumajade teravalt lõhnava leitsakuga pani see Siimoni juba varsti tervest kehast higistama.

Muide, see võis olla ka tema enda aina kasvavast lihavusest: mõni aasta tagasi toimunud soodne elumuutus hea teenistuskoha näol oli mõjunud progressiivselt mitte üksi ta vaimusse, vaid ka ta kehasse. Ta paisus lausa silmanähtavalt; ja nagu nüüd korduvalt, nii mõtles ta ka täna, et oleks vist viimane aeg enda eest jälle pisut enam hoolt kanda... kui mitte muul kombel, siis

vähemalt jalutades, hommikuti võimeldes, pingutusi nõudvaid matku sooritades, kuniks pole veel hilja, kuniks ta käed ning jalad pole veel lõplikult uppunud pehmesse rasvapolstrisse!

Siimon võttis kübara peast, krimpsutas väsimusest pahurana nägu, vehkis kätega. Äsjane rõõm isa oodatava külaskäigu ning värske ja ilusa ilma üle oli ammugi hääbunud; kuid soodne tõuge, mida see oodatav külaskäik ja imekaunis ilm olid talle mitmesuguste tulevikuplaanide ja -kavatsuste sepitsemiseks andnud, ei kadunud siiski, jah, see püsis edasi. Ta mõtles jälle suuri ning ulatuslikke mõtteid; ta voolis neid mõtteid üha täiuslikumaks; ta soojendas end nende suurte ja ulatuslikkude mõtete paistel nagu kass päikese käes. Juba kaheksa pikka aastat oli ta elanud peaaegu vahetpidamata linnas, eemaldudes siit vaid paariks kesksuviseks nädalaks; juba kaheksa pikka aastat polnud ta vanematekoju külla saanud; juba kaheksa pikka aastat tundis ta selle üha edasilükkuva küllamineku järele öösiti kibedat igatsust...! Ja korraga haarasid teda imelikud, halemeelsed mälestused laiadest viljaväljadest, — suurest, silmapiirini ulatuvast Kesk-Eesti lagendikust, heina niitmisest lõhnavate põõsaste vahel, piki kitsaid põllupeenraid logisevatest vankritest, mille veerel istudes oli ta kunagi nii heal meelel jalgu kiigutanud. Ta nägi end töötavat nagu vääriline vääriliste seas — siin tõstab ta kanderaamile kive, seal veeretab ta palke hunnikuks, täna puhastab ta väljavahelisi kraave, homme pistab ta kirve vöö vahele, et isa ja vendadega kaasa raielanki minna! Ja ulatuslikud ringid läbi metsade; ja sumpamine pehmetes rabalodudes; ja madalad saja-aastased männikääbused virvendavas õhtuehas...! Ei, muidugi: üleliigsed rasvad p e a v a d ta kehast kaduma! ta lihased p e a v a d jälle teraskõ-

vaks ja sitkeks karastuma! kõvad käsnad peavad taas tema pihkudesse tekkima! jah, jah, ta peab maksku mis maksab uuesti liikvele minema, nõnda nagu see on ühe temataolise mehemüraka vääriline, selle asemel, et end käesolevalgi suvel kuskil mereran-nal loiult praadida, liivasse uuristatud augus idioodiks haududa! Ning ta oli praegu lausa kaljukindel: mida lähemale suudab ta enda tagasi nihutada selle lihtsa ja jõuliselt tugeva elu külje alla, millest ta oli kord kartnud, et see teda võib lõmastada, seda edukamalt suudab ta võidelda ka oma füüsilise mandumise, oma samm-sammulise allakäigu vastu!

Siimon naeratas neid veidi pateetilisi ja veidi hüp-pelisi mõtteid mõlgutades kogu oma ümmarguse linna-mehe-näoga — see naeratus ulatus nüüd üle suunur-kade kuni tillukesi kõrvanibusid harevile ajavate pak-sude lõuapäradeni. Ja pistes käe nagu loomusunniliselt põuetaskusse, kompas ta veel kord alles eile pärale jõudnud telegrammi, mis näis talle sel hetkel hiigla tähtsana, otsekui kogu nähtava maailma naba, mille ümber ta elu siitpeale tiirlema hakkab.

Kui Siimon mõne minuti pärast raekoja ette jõudis, oli hiljuti alanud tusk taas oma teed läinud. Ja ta mee-led olid elevil, nagu kunagi inimesel, kelle saatus on ootamatut ja otsustavat pööret tegemas. Ikka näis talle (ja nõnda oli see paistnud talle kogu möödunud öö ning päevagi jooksul!), nagu poleks ta praegugi enam hoopis see inimene, mis ta oli eile, tunaeile, ületunaeile, veelgi varem. Ta vaatas kella. Rongi tulekuni oli aega veel üle kahe tunni. Kodunt väljudes oli ta kavatsenud vahepeal kohvikusse sisse astuda ja seal istuvate sõp-radega pisut muretut juttu ajada või malet mängida, nüüd aga paistis talle, nagu võiks ta end selle kavat-setud käiguga lubamatult reeta. Pagana pihta, jah, või

jälle sinna suitsukoopasse, mõtles ta halvustavalt. Ja otsustaval ilmel pahemale keerates sammus ta kohe mööda sumisevat tänavat alla jõe poole, mille kohal lamavad vanad sillakaared näisid eemalt vaadatuina halli hiigelväravana.

Ta peatus üsna kaldaserval ja jälgis pisut aega jõkke visatud tühja paberossikarpi, mis ujus pikkamisi pärivett alla. Ta tundis äkki, et õigupoolest pole tal ju kuigi palju tahtmist end veelgi enam väsitada, oma rauget keha veelgi enam higistama ajada, — see l-loll trampimine mustas linnatolmus on nüüd küll kõike muud kui oma füüsilise karastumise eest hoolekandmine! mõtles ta endamisi muiates.

Kui kaks lõbusat aerutajat, keda ta oli eemal lotjade varjus silmanud, ta kohale jõudsid, pöördus ta laisalt ja otsis silmadega pinki, kuhu oma lõtvunud kehamürakat jälle ivakeseks ajaks puhkama upitada. Ahah, seal siiski on üks vaba koht! nentis ta ja tundis selle hea leiu üle tõsist rõõmu...

Kuid enne veel, kui ta pärale jõudis, hüüti teda järsku kärarikkalt:

«Hei, hal-l-loo-o, härra tölner... sa neetud liiakasuvõtja!»

Siimon tundis nagu lunastavat vabanemist, vaatas üle õla tagasi ja nägi, et see, kes talle sealt panstokki keerutades lähenes, oli Aadam Lukk, vana tore rahukohtunik. Ta tõstis surmamineva gladiaatori kombel käe, läks sõbrale vastu ja ütles lõbusalt, tarvitades surmamineva gladiaatori tervitustki:

«Ave, ave, sa tõe ja õiguse vahva rüütel, *morituras te saludat!»*

«Mis kuradi morituurus! Morituurus, hahahaa!» möiratas kohtunik Lukk täie häälega. «Kuhu sa lähed? Jalutad?»

«Jalutan, teie ausus. See tähendab — kavatsesin jalutada, aga mõtlesin ümber. Tänavad on öisele sajule vaatamata nagu pannid pliidil. Kuhu sina lähed?» päris Siimon.

«Eks minagi... tuulutan ennast pisut,» ütles kohtunik Lukk.

«Ilmad hakkavad — nagu paistab — paremuse poole tüürima.»

«Jah, tuleb loota, tuleb loota.»

Kõnniti veidi aega vaikides kõrvuti, jõuti sillale, nõjatuti selle paksule kaitsemüürile. Siimon vaatas sõpra kõrvalt. See higistas samuti, kannatas samuti suvise linna kuuma ning kuiva lõõma käes. Vana mehe paksud, pisut rippuvad põsed punetasid nagu tulepaistel, ta paljas pealagi läikis, ta lühikeseks pügatud harjasjuuksed jämedate kaelavoltide kohal seisid püsti nagu siiliokkad. Tal olid laiad, libamisi langevad õlad, kühmas härjaturi, väikesed pruunidesse kingadesse kängitsetud jalad ja paks kõht, mida hoidis koos peaaegu vaksalaiune triibulisest kummiriidest vöö. Ta silmad olid kitsad ja terashallid, ei omanud aga terashallide silmade tavalist kalkust ning naeratasid kogu aeg selle heatahtliku muhedusega, mille pärast teda sõprade seas küll hinnati, mis ei soodustanud teda aga tema liiga aeglaselt tõusval ametiredelil. Ja jälle ilma ühegi põhjuseta veidi sentimentaalseks muutudes libistas Siimon pilgu vana kamraadi linnutiibu meenutavatelt vuntsidelt tagasi jõe poole, tundis vajadust avameelne olla ning seletaski kohe lähemalt:

«Vaata, sa vana paragrahvi-väänaja, ma sain nimelt taadilt kirja. Ta tuleb mulle külla. Juba täna õhtuse rongiga. Kas see pole tore, ah? Kardan, et sa ei oska iialgi kujutleda, mihuke mees ta mul on ja kuidas mind rõõmustab teda jälle üle hulga aja näha saada!»

Kohtunik Lukk pilgutas kiiresti-kiiresti silmi. Oli, nagu oleks ta pidanud kuuldud uudise üle pikemalt järele mõtlema, selle nagu kord ja kohus läbi seedima. Ta nõjatus kogu raskusega jämedale kadakakepile; ja Siimoni üllatuseks küsis ta järsku nagu ilmse umbusuga:

«Nii, ahah? Ja see rõõmustab sind, nagu paistab, päris kaunikesti?»

«Aga muidugi! Aga loomulikult!» hüüdis Siimon heameele pärast hambaid välgutades.

«Hmm . . .! Uskumatu, uskumatu, vennas morituurus!» ütles kohtunik Lukk.

Siimon tõsines jälle pikkamisi. Ta ei teadnud korraga, mida vastata. Ja see teadmatus tundus väga ebamugavana, jah, see teadmatus tegi talle isegi pisut haiget. Alles tükikese aja pärast küsis ta kogeldes:

«Uskumatu? Mispärast siis — uskumatu?»

«Jah, uskumatu, uskumatu! Pole midagi parata, — tõesti us-ku-ma-tu!» kordas paks õigusemõistja. Ning päris kohe nagu ootamatult kasvava uudishimuga: «Kui vana sa õigupoolest oled, vennas morituurus?»

«Sain paari kuu eest kolmekümne kolme aastaseks,» vastas Siimon.

Kohtunik Lukk küsis edasi:

«Ülikooli lõpetasid seega juba . . .?»

«. . . kümme aastat tagasi.»

«Ja tuttavad oleme me omavahel . . .?»

«. . . noh, umbes niisama kaua.»

«Nõndaks, nõndaks,» ütles kohtunik Lukk jälle mingi salapärase alatooniga, muigas, haigutas siis laisalt. Seda tehes avanes ta tavaliselt üsnagi väiksena paistev suu laialt ja sügavalt nagu kahele jalale tõusnud begemotil. Ta ajas oma alati vidukile hoiduvad silmad järsku üsna pärani, ja Siimon märkas, et need polnudki tal nii väikesed, nagu talle seni näis.

«Ahah, ahah, aeg läheb, tähendab, kuradi kärmesti,» ütles kohtunik Lukk, tehes suu ette naljatava ristimärgi.

Siimon, tundes end äkitselt pahaseks muutuvat, küsis nüüd omakorda:

«Mis pagana ülekuulamist sa minule õige korraldad? Ja mille üle sa nii väga imestad... pärast seda, kui ma ütlesin, et mu isa mulle külla tuleb?»

«Ah mille üle ma imestan? Imestan, vennas morituurus, selle üle, mille üle ei saa imestamata jätta,» ütles kohtunik Lukk. «Niisuguseid veidraid härrasinimesi nagu sina ei liigu ju tänapäeval ringi just eriti tihedalt, kuigi meie üldarv on kahtlemata vä-ga suur. Või on see siis sinu enda meelest tavalise inimese tunnus, kui keegi säärane härrasmees tunneb järsku heameelt oma isa küllatuleku üle, vaatamata sellele, et ta isa pole just kuigi suur ja tähtis auväärsuse-põrakas. Sest kui ma ei eksi, on sinu isa ju tõesti päris lihtne ja tavaline argipäevakodanik. Tööline, talumees või kalur... kas polnud nõnda?»

«Jah, ta on väikemaapidaja,» noogutas Siimon ega tundnud end ikka veel päris mugavasti.

«Näed sa! Aga ise oled sa — kes? Ise oled sa kõrge pangadirektor, esimest marki tölner teiste kurikuulsate tölnerite seas! Ja rõõmustad siiski! Rõõ-mus-tad!» hüüdis kohtunik Lukk nüüd nii valjusti ja pidulikult, et Siimon tahtmatult võpatama pidi. Ja kui nad siis veidi aega vaikides teineteisele otsa vahtisid, lisas paks mees järsku heatahtlikku naeru kihistades: «Tubli poiss oled, morituurus! Võid uskuda, — niisugusena meeldid sa mulle senisest veel kümme korda rohkem. Ja et sind selle iseäraliku hingeseisundi puhul hästi põhjalikult läbi katsuda — kas me ei läheks tunniks või teiseks kuhugi istuma? Sest ka selles osas on sul õigus: täna-

vad praevad täna tõesti nagu pannid pliidiraudadel. Klaas kohvi? Hääletan poolt! Pudel õllekest kuskil jahedas kõrtsinurgas? Hääletan poolt... kahe käega! Mida sina targemaks pead, ah?»

Siimon vaatas kella. Ja vana sõbra nüüd mõistetavaks muutunud mõttekäigu tõttu jälle sentimentaalselt neelatades, seletas ta kohe tänuliku valmisolekuga:

«Olgu need sinu poolt tehtud ettepanekud pahelised või vooruslikud, kurat nendega. Igal juhul teen ma kaasa. Lähme. Aga siis juba parema meelega kõrtsi kui kohvikusse, need viimases järjekorras mainitud urud on praegusel kellaajal maani tomu täis, kõrtsid on aga selle-eest jahedad ja lahedad, nagu... Rong tuleb, muide, pisut enne poolt üheksat, — jõuame, kui ruttame.»

«Jõuame, jõuame, miks me siis ei jõua!» hüüdis kohtunik Lukk.

Nad hakkasid kohe nobedasti astudes üle laia turuplatsi minema, ikka kõrvuti, ikka võidu higistades.

Tuletõrjeauto sõitis mööda Raekoja tänavat alla, valades kuumale kivisillutisele tihedaid ning peeni veeojasid.

2.

Kui Siimon oma vana ja paksu sõbra kannul «Sinimandriasse» astus, oli see täiesti tühi. Külalisi polnud veel liikumas, kelnerid istusid igavust tundes letiruumis; leti taga, sealpool loendamatuid pudeleid ja suupisteid, tukkus härra Jugar ise. Oli nii vaikne, et võis selgesti kuulda liimipaberi küljes vaevlevate kärbeste pirinat, otsekui oleks kuskil suletud ukse taga mingisugust igavat pilli häälde seatud.

Õlut klaasidesse valades tundis Siimon vajadust veelgi edasi kõnelda. Ta ütles:

«Muuseas, teie ekstsellents, eeloleval suvel kavatsen ma puhkeaja maal mööda saata. Aitab juba sellest neetud vedelemisest, kurat võtaks! Kuurordid ja... kuurordid! Kuursaalid ja... kuursaalid! Parem juba end vahetevahel jälle korralikult liigutada ja veidi kaalugi maha võtta.»

«*Servus,* tölner! Tuleb välja, et sa poetad täna mitte sõnu, vaid pärleid,» ütles kohtunik Lukk ja jõi klaasi suurte sõõmudega tühjaks. Ja asetanud enda hästi mugavalt sohvale, teine jalg nagu lapsel istmiku all, lisas ta hoopis tõsisemalt:

«Õieti ütelda — ma pidasin sind samasuguseks väljakujunenud keldripolüübiks, nagu on seda enamik meie nõndanimetatud haritlasi. Eksisin, anna andeks! Rõõmustan nüüd seda enam. Ja terviseks, tölner...! Sa enda arvates morituurus!»

«Terviseks, haljas õiglusemõõk,» ütles Siimon.

Joodi vaikides.

Siis asetati tühjad klaasid vaikides tagasi lauale.

Siis joodi jälle vaikides.

Siis mõnuleti veidi aega niisama, jalad laua alla sirutatud, seljad vastu pehmet sohvaleeni.

Siimon ootas, et sõber jälle rääkima hakkaks. Kuid kohtunik Lukk sulges silmad, upitas pea kuklasse ja näis tukkuvat. Ja alles tüki aja pärast ajas ta enda jälle sirgu ning ütles küünarnukke lauale toetades:

«Eks ole, vennas tölner, sa morituurus, — kogu aja jooksul, mil me teineteist tunneme, pole me veel kordagi juttu puhunud sinust ja sinu kodustest. Aga päris aus olles pean ma tähendama, et ma ootasin, ootasin midagi niisugust. Alguses kärsitult, siis teatud uudishimuga. Siis lõin käega, — vaikid ja salapäratsed nagu

kõik teisedki sinu liigi esindajad. Aga täna, näed, täna tegid äkki suu lahti. Sünnib, tähendab, imesid meiegi päevil!»

Siimon punastas, kehitas õlgu ja pomises:

«Ah ootasid, et ma kõneleksin sulle oma kodust ja kodustest?»

«Nimelt, nimelt, vennas tölner,» noogutas kohtunik Lukk.

«Mhh, veider!»

«Võib-olla. Aga minuga on see, näed sa, alati nõnda, kui ma mõne uue tutvuse juurde saan.»

«Alati?»

«Jah, alati, kui ma mõne uue tutvuse juurde saan. Sest nii on juba minu komme, — nõnda on mul kord juba veres. Aastakümnete harjumus, võiks ütelda.»

Siimon toetas küünarnukid lauale, piilus korraks ukse poole, mille tagant kostis nüüd unest virgunud härra Jugari jämedat, maamesilase põrina taolist bassi, vaatas uurides sõbrale silma. Läbi avatud akende sisse tungiv linnamüra kasvas aeg-ajalt nagu kõrge laine, et samas jälle tasapisi taanduma hakata. Ja kui suure kõhuga kohtunik ikka veel midagi ei lausunud, ning kuna sõbra veidrad sõnad hakkasid teda lausa vaevama, küsis Siimon viimaks ettevaatlikult:

«Pagan seda teab, aga su mõttekäik on minu jaoks liiga raske. Seleta, palun, selgita, — mis sa oma jutuga mõtled?»

Kohtunik Lukk virgus nagu ülitähtsaist mõtteist, muigas korraga oma tumekollaseid suitsetajahambaid paljastades, tõmbas teise suunurga naljakalt viltu. Viimaks ütles ta laisalt, tekitades Siimonis tunde, nagu lakuks ta iga lausutud sõna enne suust väljalaskmist hoolikalt siledaks:

«Mis seal seletada või selgitada. Igal meist on ju oma

väike veidrus, ja üht säärast veidrust oman minagi. Näed sa, marodöör, ma olen nimelt teatud mõttes korjaja, kollektsionäär, hahahaa! Ainult ma ei korja ega kollektsioneeri marke, ma korjan, kollektsioneerin inimesi. Ja mitte igasuguseid inimesi, vaid *inimlikke* inimesi. Ja niipea, kui ma ühe sihukese leian, kohe — sopsti! taskuraamatusse. Üks, kaks, kolm, neli... ja ikka nõnda edasi. Ja vajalikud andmed: nimi, eesnimi, isanimi, mis aastal sündinud, silmade värv, kas erilisi tundemärke leidub. Ja ma pean ütlema, et ma olen siiamaani korjanud ainult paar-kolmkümmend sellist veidriku-eksemplari. Ja-jah, ära pungita silmi midagi, kallis liiakasuvõtja, — kahju küll, aga mitte rohkem kui paar-kolmkümmend eksemplari. Või — et sa veelgi selgemini minust aru saaksid — ma kollektsioneerin juurtega intelligente. Mõistad, ah — *juurtega intelligente*. Veider kirg, kas pole? Noh, skool, sa seltskonna poolt austatud kõrilõikaja!»

«Skool,» noogutas Siimon, vahtis sõpra jälle hulk aega nagu usutledes silmanurkadest, tühjendas klaasi, hakkas seda kohe uuesti täitma. Sellega valmis saanud, venitas ta nagu endamisi: «Juurtega intelligendid? Veider termin!»

«Jah, ma kollektsioneerin nimelt juurtega intelligente, vennas, ja ainult ja üksi *juurtega* intelligente,» ütles kohtunik Lukk.

Vaikus.

«See tähendab?»

«See tähendab täpselt seda, mis ma ütlesin.»

Siimon krimpsutas kärsitult nägu, mõtles pingutades, naeris siis äkki ja küsis:

«Ja mina olen siis üks neist... juurtega intelligentidest?»

«Aga kelleks sa, paike, ennast siis ise pead? Oled

seda, oled seda!» hüüdis kohtunik Lukk võltsi paatosega käsi laotades ja hakkas õllepudelit peaaegu poole meetri pikkusi ringe joonistades mööda lauda edasi-tagasi tiirutama. Ning korraga rääkis ta ootamatu ägedusega, just nagu kartes, et ta vastas istuv sõber püüab temaga vaidlusse astuda: «Eks sa tea ju, kallis mees, kui palju on viimasel ajal räägitud meie haritlastest ja suurtest puudustest, mida meie haritlaskond omab. Karjerism, onupojapoliitika, kambakraatia korporatsioonide kaudu, eetiliste printsiipide puudumine ja nõnda edasi ja nõnda edasi. Teiste sõnadega — organismi üldhaigestumine. Kuid samal ajal: haiguse olemasolus oleme me küll teadlikud, aga seda välja arstida keegi meist ei oska. Või õigemini: arste on musttuhat, ja igaüks neist paneb oma diagnoosi, ja kõik nad soovitavad midagi. Üks ütleb nii, ja teine ütleb naa, ja kolmas ütleb nõnda, ja neljas ütleb sedasi. Iga tark nõuandja kõmistab muudkui oma sügavat rinnahäält, nagu teeb seda meie armas härra Jugar praegu seal oma leti taga ja vaidleb kibedasti teiste niisama tarkade nõuandjatega. Aga tuumani ei ole suutnud tungida mitte keegi meist. Või kui ehk, siis ainult tuuma servmise servani. O-sa-liselt, tähendab. Ja osaliselt nimelt selles mõttes, et nähakse ainult järeldusi, mitte aga põhjusi. Õigemini — nähakse ainult mentaliteedi suunda, ei tajuta aga mentaliteeti ennast, mis kõiki neid nimetatud hädasid põhjustab. Mina aga, vennas morituurus, olen neid põhjusi ja kõnealust mentaliteeti nägema hakanud, ja seda juba kaua-kaua varem, kui neid haledaid jutte üldse veel kõnelda osati. Ja nende põhjuste, selle mentaliteedi nimetus ongi meie haritlaskonna, meie intelligentsi juuretus. Kas sa mõistad mind, tölner, või ei mõista? Juu-re-tus, jah. Ja see algab juba koolipingilt. Igaüks

tahab muudkui «kuskilt» «kuhugi» jõuda. Ja sealjuures selle «kustkiga» niipea kui vähegi võimalik tingimata katkestada. See tähendab — katkestada oma minevikuga, oma päritoluga, oma sünniümbrusega. Tüdrukud ja poisid talumajadest; tüdrukud ja poisid töölisaguleist; poisid ja tüdrukud väikestest rannaküladest; poisid ja tüdrukud meie hallidest maa-alevitest! Püütakse, pingutatakse, unistatakse, igatsetakse. Ja — häbenetakse. Häbenetakse just seda oma minevikku, just seda oma endist elu, häbenetakse just nimelt oma sünnikohta, häbenetakse... oma vanemaid! Ühesõnaga: häbenetakse seda aluspinda, kus on kunagi itmeid aetud, kust on kord välja kasvatud. Haritud olla ja teatud kutset omada, see oleks nagu väärtus omaette, selle kaudu kuulutaks nagu hoopis eraldi seisusse ja kõigest muust sõltumatusse kasti. Aga kallis armas tölner ja marodöör, kallis armas morituurus, — see on ju eksitus! See on ju vale! See on ju suur enesepettus, mille küüsis sipeldakse juba aastasadu. Ja selles enesepettuses ning vales on süüdi juba meie isa-isa-isa-isad, ja isa-isa-isad ja isa-isad ja isad... ja lõpuks me ise. «Õpi, vennas! pinguta, vennas! püüa, vennas! katsu, vennas, sellest alatust seisusest ja madalast päritolust välja rabelda, milles meie, su esivanemad ja su vanemad, oleme elanud ja elame...!» Aga see on ju hul-lu-meel-sus, see on ju enesetapmine! Iga taim vajab ju mulda, et kasvamiseks ja loomulikuks edasiarenemiseks pidevat elujõudu ammutada. Ja kui üks muld tõesti enam ei rahulda, siis peab selle a s e n d a m a. A-senda-ma, kuuled, ah? Mitte mingil juhul ei tohi aga libiseda õhukesele jääkirmele, mille all asub tühjus. Ei tohi, ei to-hi, vennas! Lahendage see küsimus, ja ühes sellega on lahendatud paljud muudki probleemid, mis on teid vahepeal kohutama hakanud. Ja kõigepealt —

ärge punastage oma karvaste käte pärast, ärge punastage: need teie karvased käed ongi just see hea tõutunnus, mille järgi te võite alati teada, et haridust omandades ei jää te maailma üksikuks libisejaks õhukesel jääpinnal, mille all asub tühjus. Teie aga, lollikesed, rebite meelega katki need nähtamatud nabanöörid, mille kaudu te võiksite just seda toitu saada, mis teile aina uut elujõudu annaks! Kas sa mõistad mind, tölner, ah? Kas mõistad, sa morituurus, ah?»

Siimon pilgutas silmi, otsekui oleks ta liiga eredasse valgusse vaadanud. Ta tundis end äkki imelikult häbelikuks muutuvat ja tal oli kindel tahtmine sõbrale vastu vaielda. Ta pomises pahuralt:

«Mõistan... muidugi. Aga ma pean ütlema, et sa liialdad täna veelgi hullemini kui harilikult.»

«Nii, nii, või veelgi hullemini kui harilikult?» kordas kohtunik Lukk. Hetke jooksul näis ta taltuvat, muutus aga samas jälle ägedaks ja jätkas: «Ei, siiski, tölner, ma ei liialda. Parem vaatle ja pane tähele, ja sa näed, et mul on õigus. Kui paljud meist püüavad igal juhul oma päritolust vaikida! Või kui mitte vaikida, siis vähemalt seda kaunistada. Ja kui vähestel meist on kombeks aeg-ajalt näiteks oma vanemaid, oma isa ja ema, enda juurde võtta! Aastad tulevad ja lähevad, ja tulevad uuesti ja lähevad uuesti, aga niisugused sündmused ei tule ega lähe, ei tule uuesti ega lähe uuesti. Sest — hä-be-ne-takse. Tõsiselt ja sügavasti, ja kogu keha ning hingega. Neerudega ja maksaga ja... ja... kõige muu krempliga, mida meie nahk katab. Ja needki harvad korrad, mil see sünnib, — kunas on küll juhtunud, et neid vanemaid vahel ka oma tuttavatele näidatakse? Ning just sääraseid, kes on igasuguse ühenduse — ma mõtlen siira ja otsekohese ühenduse — neid sünnitanud ja kasvatanud keskkonnaga kaotanud,

samal ajal ka uusi, ühiskonna elus hädavajalikke ühendusi juurde sõlmimata, nimetangi ma juurteta intelligentideks. Nii, vennas tölner. Ja ma kordan: see ongi üks suurem põhjus neile mitut sorti haigusehoogudele, mida me ise oleme viimasel ajal nii nobedasti analüüsima hakanud. Kõrvaldage see valehäbi, ja paranemine algab juba üleöö. Sest — usu — meie, haritlasedki, peame kuhugi kuuluma, ühenduses olema mingi ühiskonnakihiga, mitte aga õhus rippuma, kord pea ülespoole, kord pea allapoole! Aga kahjuks — just nii me kogu aeg ripume. Ja sina ripud kah, sinagi, jah, ei ole erand!»

«Liialdad,» ütles Siimon jälle.

«Ei, ma ei liialda,» ütles kohtunik Lukk.

«Ei, siiski, sa liialdad,» ütles Siimon.

Ja hakates joodud õlle tõttu kergelt punetama, tegi paks kohtunik korraga ettepaneku:

«Tubli, ärgem asjata suud kulutagem, mis oleks, kui me sõlmiksime siin praegu ühe väikese kihlveo, kaks vana aumeest, kelleks me endid ju ikka peame?» küsis ta kavalalt silma pilgutades... «Sa ei ole, nagu ma aru sain, terve rea aastate jooksul oma isa näinud, ja täna, mil sa teda endale külla ootad, oled sa pealtnäha väga õnnelik. Ja küllap sa oled õnnelik ka tõepoolest... see tähendab subjektiivselt. Ja paistad selletõttu tõepoolest juurtega olevat. Aga kas sa, tölner, oled sajaprotsendiliselt kindel, et sa neid lõppude lõpuks siiski ei häbene, oma isa ja oma ema ja oma õde-vendi, ja üleüldse oma päritolu, oma ürgset sünnimulda? Mina ütlen, et häbened. Aga sina ise?»

«Ei, ei häbene!» hüüdis Siimon ja raputas naerdes pead.

«Mina ütlen — häbened! Sellepärast, et ka sina oled ju, nagu ma kõnelesin, juurteta,» kordas kohtunik Lukk.

«Usud ise küll, et oled juurtega ja et ei häbene, aga häbened siiski, sest oled juur-te-ta!»

«Ei, ei häbene,» ütles Siimon ja naeris jälle.

Kohtunik Lukk upitas enda pisut kikimale.

«Veame kihla,» ütles ta. «Kes kaotab, teeb välja ühe istumise. See tähendab — korraliku laua ühes korralikkude viinade ja korralikkude suupistetega.»

«Võib,» ütles Siimon ja ulatas sõbrale käe.

Raekoja kell lõi seitse. Telliti veel kaks pudelit õlut.

3.

Ühel päikeseküllasel varahommikul, paar nädalat hiljem, tammus Siimon tusasel ilmel läbi jaamahoone, astus trepist alla ja suundus otse omnibussi poole, mille sõidule valmistuv mootorimürin lõikas valjusti läbi kõikjal valitseva vaikuse. Ta oli parajasti käsipuust kinni võtmas, kui teda äkitselt hüüti:

«Hoi-i, hohoi, tölner!»

Siimon oleks meelsasti hästi pika hüppe teinud, et kiiremini bussi jõuda ja end häbelikult kuhugi nurka suruda. Kuid selle asemel pigistas ta sõrmed vaid veidi tugevamini ümber libeda kepikonksu ja vaatas pikkamisi üle õla tagasi.

Kohtunik Lukk lähenes talle kübaraga tuult lehvitades ja hüüdis juba kaugelt:

«Oota nüüd, tölner, ja kannata... ja mingem parem jalgsi!»

«Jah, hea küll,» pomises Siimon ning laskis sõiduki käsipuust pahuralt lahti.

Omnibuss hakkas kohe liikuma; ta jälgis seda silmadega kuni tänavanurgani.

Sõber peatus ta kõrval, pühkis higi ning ütles:

«Tore ilm, tölner, pagana tore ilm! Saatsid vist kedagi?»

«Isa,» vastas Siimon järsult ja kuidagi nipsakaltlühidalt.

«Ah-haa!» hüüdis kohtunik Lukk, pungitas korraks silmi, noogutas oma suurt pead. Ja jätkas kohe lõbusalt: «Mina aga, näed, saatsin oma perekonda: naist ja poegi. Paari päeva pärast loodan ka ise neile järele kihutada. Millal siis sinu liiakasuvõtjate kõrge nõukogu sulle puhkust annab?»

Siimonile näis, nagu sädeleks vana naljahamba ning veidriku silmis nende sõnade juures midagi pilkavat, midagi, mis hakkas teda kohe vihastama. Kuid ta katsus end kõigest jõust vaos hoida ja vastas õlgu kehitades:

«Esimesel.»

«Nii, nii? Ja siis muidugi maale looduse sülle, nagu sai ühisel nõul ja jõul otsustatud?» küsis kohtunik Lukk.

«Mis kuradi maale! Mille kuradi pärast sinna?» turtsus Siimon.

«Ahah! Kuhugi kuurorti, tähendab... mõne kuurhausi lähedale?» uuris paks kohtunik ikka kuidagi tasakesi, nagu sõnadega silitades.

«Jah muidugi — kuurorti! Jah... jah... nimelt mõne kuurhausi lähedale!» käratas Siimon.

«Noh, noh, kulla mees, mis sa siis sellepärast nõnda paugud, katsuksid ehk ivake viisakamalt,» muigas kohtunik Lukk.

Vaikus. Nad seisid veel pisut aega, vahtisid kaugusse, hakkasid siis minema. Õhk ümberringi oli väga puhas ja väga selge, — puud aedades hingasid värskust ja hall kivisillutis tundus jahedana. Üksikud jalakäijad ruttasid mööda kõnniteede heledaid paetahvleid alla

linna poole, üks auto viskus nurga varjust välja sellise hooga, nagu oleks tal kuri kannul.

Kui nad parajasti Toomemäele jõudsid, pistis kohtunik Lukk käe Siimoni kaenla alla, naeris järsku lõbusalt ja küsis:

«Noh, kumb võitis?»

Vaikus.

«Kumb võitis?» küsis kohtunik Lukk uuesti.

«Sina!» vastas Siimon viimaks läbi hammaste.

«Niisiis õhtul, kui sul midagi selle vastu ei ole, näeksin ma meelsasti, et sa mu triumfieinest osa võtaksid,» ütles kohtunik Lukk, naeris ikka veel ja tegi oma jämeda kerega puise kummarduse.

Siimon peatus poolel sammul. Ta nägu oli vihast kõver, ta silmad pildusid lausa tuld.

«Kuhu, kuhu — õhtul?» kisendas ta kähinal. «Mitte kuskile ei tule ma sinuga... aru saad! Säh, raha on siin — söö, joo, mis üle jääb, jäta endale!» Ja ta viskas sõbra jalge ette paar kirjut rahapaberit, millest tuul kohe kinni haaras ja need tee kõrvale murule kandis.

Kohtunik Lukk tõmbas kulmud pikkamisi kortsu.

«No oled sa ikka päris ehtne väike siga!» ütles ta pead väärutades, kergitas kübarat ja läks mööda kallakut teed mäest alla.

Siimon hakkas samuti sihitult kuhugi tõttama. Varsti jõudis ta tühja kõrvaltänavasse ja vähendas kiirust, kuni ta liikus viimaks edasi veel vaevu-vaevu astudes.

Hommik edenes, nihkus virgalt päeva poole. Ja ta tundis end korraga väsinuna, väga väsinuna.

1940

Isa ja pojad

Jaan sulges sepikoja ukse, peatus korraks keset õue, läks siis naise juurde, kes oli teda juba ammu oodanud. Asetanud oma suure tahmase ning pahkliku käe Mareti käsivarrele, ütles ta julgustades:

«Nonoh, memme, nonoh, nonoh! Miks siis kohe nõnda norgu jääda!»

Naise kahvatu, sisselangenud suu tõmbus korraga kramplikult viltu, ja järgmisel silmapilgul näis kogu see väike inimene otsekui sulama hakkavat: pisarad lausa purskusid mööda ta põski alla, veeresid piki sügavaid vanadusekortse kuni lõuani, kukkusid sealt ükshaaval jaki rinnaesisele, mis võppus suure hooga esiletungivatest nuuksetest.

Oli hiline õhtu, läänetaevas kolletas, säras paiguti sügavpunasena. Maa hingas lõppeva juunipäeva umbset lõõska, mis sünnitas madalate põldude kohal kergete lainetena edasiveerevaid põuaudu ribasid, puud seisid vaikselt; laial lagendikul mustavad metsatukad hajusid algavasse hämarusse. Ja linn põhja pool oleks end nagu kartlikult peita tahtnud — sügavsinise taeva eest, mida ei tohtinud enam usaldada, õrnade valgete pilvede eest, mille tagant võis nüüd iga silmapilk surm ja hukatus ilmuda.

Korraga sõnas naine ahastades:

«Oh issand küll . . . hoia ise meid sellest viletsusest ja vaevast, mis nüüd jälle algab!»

Jaan kortsutas kulmu, peatus ja ütles pahuralt, ehkki ta oleks praegu nii meelsasti hoidunud igasugusest sõnelusest:

«Jah, viletsusest ja vaevast me ei pääse — see on kindel. Aga vaevalt küll maksaks sul jälle oma issandatega peale hakata.»

Tekkis hetkeline vaikus. Nad käisid nüüd kõrvuti, vanad ja murelikud, ja Jaan mõtles, et õigupoolest peaksid nad saatusele tänulikudki olema: nii Mihkel kui Henrik olid juba ligi neljakümne-aastased ega kuulunud seega mobilisatsiooni alla. Ja veel pisut hiljem mõtles ta, et iga üksiku inimese tarkus selles peabki seisnema, et oma elu hoida ja sellisteski tormipaginates püsima jääda, nagu see oli hiljuti puhkenud.

Oma arutlustele veenvat kinnitust otsides hakkas ta nüüd meelde tuletama Esimest maailmasõda, isiklikke kokkupuuteid sellega — lahinguid, millest ta kunagi oli osa võtnud, ammugi unustusse vajunud üksikasju, mis hakkasid nüüd minevikuudust ta ette kerkima. Meenusid tulikuumad suvepäevad, mil see kõik algas; meenus põlevate metsade ning külade suits silmapiiril; meenus tulekahjude hõõguv kuma kaugete lagendikkude kohal; meenus hirm ja kohkumine inimeste südameis, keda üllatati nende tööde ja talituste juures teatega meeletu tapatalgu puhkemisest. Ja siis pikad-pikad okupatsioonikuud täis julma võitja halastamatust, täis omavolitsemist, metsikut karmust, mis hävitas tulega ning tappis poomisnööri ja püssikuuliga, mis alandas plaanikindlalt täiskasvanuid ja kurnas ning näljutas jõuetuks valmivat noorust, et see ei muutuks talle hädaohtlikuks oma pakatavas elujõus. Otsekui mingi nähtamatu, kuid seda täitmatum elajas oleks laisalt meie linnade ja

külade kohal lössutanud, elajas, kes imes pikkamisi tühjaks kogu eestlaste maa, viis siit ära kõik vähegi väärtuslikuma, haaras nagu ablas kaaren oma küünte vahele pisimagi raasu, mida ta vaid kuskil haistis.

«Ega tea veel sedagi, kuidas meie endi omadega läheb,» kogeles naine ja sepale näis, nagu tuleksid need vähesed hirmunud sõnad otse tema enda hingest, kuigi ta ei tahtnud seda avalikult tunnistada. Ja nagu kunagi inimene, keda on tabatud mingilt häbiväärselt teolt, ütles ta hetkelise vaikimise järel kortsus kulmul kauget taevaranda silmitsedes: «Kuidas meie endi omadega...? Mis seal's ikka — tuleb käsk, astuvad ritta nemadki. Igaüks, keda kutsutakse, peab tänapäeval valmis olema oma rahuliku aja tööriista ümber vahetama sõjariista vastu. See puuk tuleb ju mida varem, seda parem külili põrutada.»

Naine ohkas, pühkis vargsi põski ja ütles siis vaevaltkuuldavalt:

«See kõik võib ju õigus olla, aga... Kasvasid... sirgusid... õppisid ametit... Nõukogude riik on suur ja lai — ehk nad jäetakse meil siiski puutumata... sinule abiks ja minu vanadele silmadele rõõmuks...»

«Soo! Ja sinu ja minu ja nende endi eest peaks... kes väljas olema? Teised? Aga ka need teised sündisid kord ja kasvasid ja sirgusid... ja õppisid ametit... Ja kas neil teistel ei ole kedagi, kellele töö juures abiks ja silmadele rõõmuks olla!» ütles Jaan valjult.

Nad olid parajasti läbi vööruse minemas, kui eemalt hoovilt järsku lähenevaid samme kuuldus. Keegi hüüdis uljalt häält paisutades:

«Tervist, ema! Ja tere ka sulle, taat!»

«Jah, tere,» ütles Jaan, vaatas üle õla ja nägi, et seal nad ju praegu seisidki, need mõlemad, kelle saatuse pärast nad emaga nõnda muretsesid.

Henrik, too noorem, tuli kärmel sammul üle õue, naeris kogu näoga ja lükkas mütsi kuklasse, pühkides suure pruuni peoga otsaesist. Ta oli sepp nagu isagi. Ja ta oli välimuseltki peaaegu samasugune nagu isa: kõrget kasvu, tõmmu näonahaga, tugeva kongus ninaga ja musta lõuahabemega, mis tegi ta hoopis vanemaks, kui ta tõepoolest oli. Aga ta silmad olid helesinised ja lahked nagu emal, ja kui ta nende helesiniste ning lahkete silmadega nüüd vanematele otsa vaatas, oleksid nad nagu mingit ärevat saladust varjanud, saladust, mida ta ei tahtnud veel avaldada.

Sel ajal kui noorem vend ikka veel oma muretut, üle kogu näo valguvat naeratust naeratas, ütles vanem vend Mihkel asjalikult ja kuivalt, sirutades isale oma vaiguse palgiparvetajakäe, mis tundus peaaegu kivikõvana:

«Õhtust.»

Astuti kööki, istuti, nõjatati küünarnukid lauale, vaadati üksteist nagu usutledes silmanurgast või kulmude varjust. Jaan surus selja kogu jõust vastu toolikorju ja kuulas ise selle hädaldavat naginat, naine toetus pliidimüürile ning liigutas rahutult oma põlle alla peidetud sõrmi. Tulel podises vana katkise servaga pada, täites väikese ruumi tihedate aurupilvedega, mis lõhnasid kartulisupi järele.

Henrik asetas mõlemad käed laualt põlvedele, vaatas neid tähelepanelikult ja ütles korraga väga tõsiseks muutudes:

«Noh, näete — algaski, pagan... sõda, tähendab. Ajas vingu ja torru juba mitu aastat, nüüd aga võttis kätte ja lõi lausa leegi välja. Kargas, elajas, meilegi kallale.»

«Jah, sedapsi küll, et kargas ka meile kallale,» noogutas isa pikkamisi.

Ja Mihkel, kes oli jälle oma mõistlikku vaikusse

vajunud, kortsutas vennale pahaselt kulmu ning seletas pisut miitingulise tooniga, mis tundus ta juures isegi koomilisena:

«Aeg tuleb raske ja ränk, selles osas ei maksa silmi kinni pigistada. Ja igaüks meist, kes jaksab püssi või piiki kanda, peab nüüd teadma... kurat ja kaheksa... kus on teda praegu hoopis hädalisemalt vaja kui siin alasi või pootshaagivarre küljes kõõlumas. Ja sellepärast meie poisigagi... s'sa s'saadan... otsustasime, et... s'sarvik teda s'söögu...!»

See pikk sõnavõtt käis tal silmanähtavalt üle jõu, ja et endaga kuidagi hakkama saada, vandus ta viimaks iga sõna juures. Kuid täna ei pandud seda talle pahaks, täna seda isegi vist ei märgatud.

Henrik ütles silmi välgutades:

«Jah, tuleb muidugi minna.»

Ja ema värisev hääl küsis pliidi juurest:

«Jumal hoiaks... kuhu siis?»

«Rahvakaitsepataljoni, kuhu's mujale... s'saadanaid maamulda matma.»

«See tähendab, eeskätt n e i d saadanaid, keda Hitleri kõrilõikajad mõtlevad meile õhust kaela pilduda,» seletas Henrik ja välgutas jälle uljalt silmi.

Tekkis pikk ja miskipärast piinarikkana tunduv paus. Isa hinges süvenes uuesti too kummaline vastuolu, mida ta oli äsja tundnud — ta teadis kogu olemusega, et nõnda on õige, kuskil selle kaljukindla teadmise läheduses kääris aga ka valus aimus, et niisiis ongi kätte jõudnud ränk katsumiseaeg temale isiklikultki. Ja püüdes veel kord kõike teha, et tekkinud olukorda kuidagi parandada, ütles ta viimaks kangesti madalaks muutuva häälega:

«Kas te, head inimesed, olete ka järele mõelnud, mis te sihukese ruttamisega kätte saate?»

Ema nuuksus kätt nagu häbi pärast näo ees hoides, noorem poeg vaatas üksisilmi oma põrandat kõpsivat säärsaapanina, kuid jäi tehtud otsusele ilmselt kindlaks. Ja Mihkel, vanem poeg, sattus jälle korraga hoogu, lõi rusika lauale, vandus ja hüüdis:

«Oleme mõtelnud, taat, oleme mõtelnud... kurat ja kaheksa! Ja kui avalik olla — teadsime juba ette, et te meid ei mõista ja kära tõstate. Aga ka omaeneste südametunnistusele tuleb meil mõtelda, ärge seda unustage!»

Ta vandus jälle, kõhis, seegi harjumatu pingutus käis tal ülejõu. Ja noorem vend ruttas talle nüüd appi ning sõnas noogutades:

«See on õigus. Ja peaasi ikka: praegu tuleb sõdida, ja eks siis sõdigemgi. Ühed saavad otsa, teised astuvad nende asemele. Aga kui meid, nooremaid, väheks kipub jääma, astute teie, habemed, meie asemele. Ja olgu meil ka kui raske tahes, üks on kindel ja jääb kindlaks viimsepäeva õhtuni — selle leiva, mis meie maa kannab, sööme edaspidigi ära me ise, mitte mingisuguste röövlinägudega me seda pala poolitama ei hakka!»

Henrik vaikis, hakkas jälle suitsetama, ja alles praegu võis märgata, et see rõõmsaloomuline, veidi kergemeelnegi inimene oli tugevasti erutatud ja näis põlevat mingi nähtamatu leegi käes.

Ning isa, vahtides jälle kohmetult oma laual lebavaid, peaaegu mustaks suitsunud käsi, küsis viimaks vaikselt:

«Jah... aga... kuidas teie naised niisugusele ruttamisele vaatavad?»

Pojad naeratasid peaaegu ühekorraga. Ja kui isa ning ema ikka küsival ilmel neile otsa vaatasid, ütles Mihkel õlgu kehitades:

«Ära unusta, taat, et meie naisedki saksapiitsa oma turjal ei talu.»

«Nad ei katsugi siis teid tagasi hoida?»

«Ei.»

«Olgu küll, et nad on laste-emad?»

«Just selle tõttu, taat, just selle tõttu.»

Isa lõuapärad surutusid vastamisi, kerkisid sõlmedena, lükkasid hallid habemekarvad harjasena turri. Ta teadis, et see, mis ta nüüd ütleb, omab suurt tähtsust, on otsustav kogu tema edaspidise elu jaoks, asetab tema vähesed ülejäänud päevad hoopis uuele alusele. Ta oli seni midagi vaid hämaralt aimanud, nüüd nägi ta aga päris selgesti, täie pilguga. Ta ajas enda pikkamisi sirgu, surus selja jälle ägedasti vastu toolileent, ja siis istus ta oma kohal hoopis kindlamana kui seni, hoopis suuremanagi, jah, ta oli isegi nagu hulga nooremaks muutunud. Ja ta ütles viimaks lihtsalt, nagu poleks tal vaja nende sõnade puhul isegi häält kõrgendada:

«Hea küll, poisid, see jääb siis nõnda. Sest ka meie memmega ei talu oma turjal saksapiitsa. Eks ole nii, ema?»

«Jah... muidugi...» vastas naine läbi näole surutud sõrmede ja nuttis aina edasi.

Kõik vaikisid, vaatasid mõtlikult enda ette. Suur mure oli maale tulnud, nad teadsid seda. Aga nad teadsid ka seda, et nad ei tohtinud nõrgaks muutuda, et nad pidid selle mure ees kindlalt püsti jääma.

Õhtu edenes, kolmanda sõjapäeva õhtu. Läänetaevas hakkas veelgi enam punetama ja linn roheliste põldude taga surus end nagu veelgi lähemale kastesele maapinnale, mis mattus pikkamisi valgetesse aurupilvedesse.

1941

Karm kangelane

Elus tabas teda tihti ebaõnn, ja aja jooksul hakkas ta seda ebaõnne kaaskodanike pahatahtlikkuseks pidama: kõik püüdsid teda ta teel takistada, mitte keegi ei suutnud ega tahtnudki teda väärilisеks hinnata. Nõnda kasvas temas varjatud, umbne inimpõlgus ja soov oma äparduste eest kellelegi tasuda. Ning nüüd siis olidki ta salaunistused ometi viimaks täide läinud; äkki avanes ta ees pead pööritama panev avar tee; ja nüüd võis ta ütelda täie veendumusega: ka tema aeg oli kätte jõudnud, ka temale olid saabunud mäkketõusu toredad päevad!

See tema mäkketõus algas juba sakslaste kolmandal linnasviibimise päeval. Keegi tema endisi töökaaslasi, kes teenis kord endale ülalpidamist temaga ühe ning sama pangapuldi taga, soovitas tal uutele peremeestele hästi lähedale hoida. Ta haaras sellest sõbralikust nõuandest kahel käel kinni ja kujutles lausa palavikulistes unistustes: siin ta varsti seisab, suur ja vägev ja tähtis, ja juba homme-tunahomme on ka tema üks nendest, kes otsustab ühes karmide võitjatega oma kodumaa tuleviku ning nende saatuste üle, kes teda alles hiljuti pilkasid ja naeruks tõstsid!

Kogu esimese sõjatalve töötas ta linnas. Mida enam tundis ta neil kohanemis- ning muhenemispäevadel

vaenulikku suhtumist nii endasse kui oma agaratesse võitluskaaslastesse, seda sügavamat rahuldust ta kibestunud hing tajus. Las nad vahivad pealegi altkulmu, las see rämps, kellele ometi kord ta õige koht kätte näidati, põrnitseb pealegi ja tunneb ta kordaminekute üle kadedust! Ning eriti suur heameel võttis tas võimust veel siis, kui ta kevadsuvel oma kodukohta saadeti... salajaste ülesannetega, mille najal ta lootis veelgi kõrgemale jõuda ja mida ei tohtinud esialgu ükski elav hing aimata.

Juba teist kuud elab ta nüüd jälle üle hulga aja väikeses tagamaakülakeses, metsade ja rabade keskel, kus möödusid kord ta nooruseaastad. Kui ta siia tuli, seletas ta igale uudishimulikule, et ta asus oma vanasse kodukurusse vajadusest kõrvale jääda saabunud ärevatest sündmustest, tõepoolest aga lootis ta nõnda jälile saada meestele, kes selles vaikses ümbruses end varjasid ja talvel sakslastele-võidumeestele tuska tegid nii raudteed rikkudes kui tähtsal automagistraalil sildu purustades. Ja temap see ju oligi, kelle andmete põhjal pillati laiali naabervallas tegutsenud vastupanupesa; ja temap see oligi, kes juhtis võimude tähelepanu väikesele, kuid agarale partisanisalgale, kelle arvele kirjutati kahe eriti verejanulise omakaitseohvitseri poomissurmaga karistamine; ja temap see oligi, tänu kellele leidsid hiljuti siin ümbruses ringi tuhninud ss-lased üles rahvatasujate relvalao... Ning see tänanegi arveteõiendamine — kas seegi polnud ainult ja üksipäinis tema väsimatu valvsuse vili, tema oskus ühendada esimesel vaatlusel hoopiski seosetuina tunduvaid fakte ja teha järeldusi pisiasjadest, mis paistavad tavalisele inimesele tühistena...!

Ja nüüd seisab ta, karm ning tugev, põleva maja ees, rahul oma töö tulemustega, õigustatult uhke oma leid-

likkusele ning teravmeelsusele. Punakas, nagu verehelki viskav leek valgustab ta jändrikku kogu, tema kõhna ranget nägu, ta rõugearmilist lõuga, mis tõmbleb aeg-ajalt nagu tühje närimisliigutusi tehes. Tugevamini kui kunagi seni täidab teda joobnustav teadmine, et vaevalt küll oleks keegi teine nii lühikese ajaga hakkama saanud nii paljude asjadega, ja korraga näib talle, nagu poleks ta enam nii väikest kasvugi nagu tavaliselt, vaid nagu oleks ta mõne viimase kuuga suureks ning vägevaks sirgunud... sama suureks ning vägevaks nagu see tema vastas seisev pikk SD-ohvitser...

Ta upitas õlad loomusunniliselt tagasi, ajas rinna püsti, surus käed taskus nii tugevasti rusikasse, et sõrmenukid sellest valutama hakkasid. Ja kuigi ta vaatas kogu aeg otse enda ette, tehes näo, nagu ei läheks talle korda välgatavate hammastega, julma naeru möirgavad automaaturid, kes askeldasid nõtkel hundikoerakõnnakul põleva maja ümber, ei ka veidi kaugemal seisvad mõtlikkude nägudega talumehed, nägi ta ometi väga selgesti nii ühtesid kui teisi... Sama selgesti, nagu ta nägi kolme mahalastutki vaikselt kahiseva sirelipõõsa kõrval — särgiväel keskealist naist, kelle ülespoole pööratud näol ja paljastel säärtel aeg-ajalt väreles kustuva leegi sünge valgus, suurekasvulist säbrus habemega meest, kes lamas külili ja kelle jalad olid põlvist veidralt kõveraks tõmbunud, otsekui oleks ta enne mahalangemist parajasti jooksusammul kuhugi tõtanud, ning üsna noorukest poissi, keda oli enne hukkamist nähtavasti julmalt pähe pekstud — ta nägu oli tardunud verest lausa must...

Nii, nõndaviisi, see lugu oli, tähendab, samuti lõpule jõudmas, süüdlased olid karistatud, hädavajalik kord oli enda jälle maksma pannud täie halastamatusega,

täie valjusega. Tuli hakkas kustuma, kevadsuvine öö lähenes lõpule. Ja kui ahervarte ümber sootuks tühjaks ning vaikseks muutus — lahkusid nii nuhtlejad kui needki, kellele see läbikaalutud nuhtlus pidi vajalikku hirmu ning kartust sisendama —, hakkas rutates oma teed minema ka tema, püüdes järele jõuda naabritalu majalistele, kes suundusid mööda kitsast, paksus kasteses rohus keerlevat jalgrada otse üle külakarjamaa.

Kuid ta ei jõudnud eesminejatele veel järele, kui keegi udus seisva lepapõõsa varjust järsku välja astus ja teda tasakesi hüüdis:

«Kas sina oled, Hans?»

Väike karm kangelane peatus ning pöördus, kuigi asjade säärane käik talle põrmugi ei meeldinud — ta oli kogu oma välisele rahule vaatamata veel väga erutatud, ja kui kergesti poleks see erutus võinud tähelepanelikus ning kavalaloomulises vennas mõningaid kahtlusi äratada! Kuid polnud enam midagi parata, ja pealegi oli ta ju inimene, kes oskas endale midagi kasulikku leida ka pealtnäha kõige sandimaski olukorras. Ning sestap ta mõtles:

«Hea, vä-ga hea! Nõnda ma saangi kõige otsematest allikatest andmeid selle kohta, mis inimesed sellest tänasest asjast arvavad.» Ja ta vastas kohe sõbralikult, poolel sammul peatudes: «Jah, see olen mina. Pagana pihta, kuidas ma sind varem... juba s e a l ei märganud...!»

«Juhtub vahel, mis seal imestada.»

«Ei noh, tões-ti veider, kuidas... Sina ju mind ikka märkasid?»

«Märkasin. Märkasin, märkasin.»

Paus.

Ja vanem vend küsis viimaks nagu muuseas:

«Koju lähed?»

«Jah, ma lähen koju,» vastas väike karm kangelane.

«Vaat kui kena, et ma nüüdki sind märkasin. Üks tee, seltsis minnes on... ivake mõnusam,» ütles vanem vend.

Mõni aeg sammusid nad jälle sõnalausumata, nagu kumbki enda ette millegi üle mõtteid mõlgutades. Edeneva juunihommiku vaikuses oli kuulda vaid rukkiräägu karedaid häälitsusi, kui see lakkamata — otsekui nendega sammu pidades — kohta vahetas. Kord kostis ta nagu sõimlev käätsumine kuskilt vasakult, kord paremalt, kord kaugelt eest, kord hoopiski selja tagant. Üksikult kasvavate madalate arukaskede otsas sädistasid virgad vindid — koit ulatus juba vaksavõrra üle taevaranna, kuigi ka eha polnud veel päriselt kustunud.

Järsku ütles vanem vend nagu meelega sõnu venitades:

«Jah, eks ole vist nõnda, et... kahju küll, aga inimesed on ju tõesti liiga kergemeelsed. Ikka veel ei suuda nad mõista, et praegu käib maailmas vihane ning kuri võitlus ja et niisugustel aegadel ei maksa mängida...»

Väike karm kangelane vaikis hetk aega valvsalt, ei suutnud seda hädavajalikku umbusku aga kuigi kaua säilitada, — oli siiski nii hea teada, et isegi siinses vaenulikus õhkkonnas leidub neid, kes ei õigusta mitte ainult karistatavaid, vaid ka neid, kes karistavad; et vähemalt ta enda lihane vend osutub siiski arukaks meheks, kelle järel ei maksa enam valvet pidada. Ja endalegi märkamata kiirust lisades seadis ta enda nüüd üsna viimase kõrvale ja ütles väga asjalikult, siiski pisut häält kõrgendades:

«Jah, see on tõesti nii, nagu sa räägid. Mina, ma olen

küll poliitilistes küsimustes võhik ja erapooletu, aga siiski, siiski! Näen ja märkan ma ju ikka, kas pole...! Mit-te ega mitte ei taheta mõista! Mit-te kõige vähematki kujutlust pole paljudel meie uuest korrast ja selle korra e-le-men-taar-se-matestki nõuetest. Kuid nii ei saa ju ometi, ei saa-a! Võitlus, mis praegu käib, pole mitte üksi vihane ja kuri, nagu sa täitsa õigesti märkisid, ei, see võitlus on ot-sus-tav! Mõistad mind, kas jah, — ot-sus-tav. Ja selle tõttu... jah, selle tõttu... ongi ju täitsa loomulik, et vahel on tarvis käiku lasta ka... hm-m... ühesõnaga, ka kar-mus.»

«Jah, see on õige, karm tuleb olla,» ütles vanem vend.

Ning noorem vend noogutas usinasti-heakskiitvalt: «Nimelt, nimelt, nimelt, nimelt!»

Paus.

«Tjaah...» venitas vanem vend ebamääraselt.

«Mui-du-gi!» hüüdis noorem vend, andis jälle järele endas käärivale rõõmsale erutusele ja jätkas nüüd veelgi hoogsamalt, otsekui kuhugi hilineda kartes: «Võtame kasvõi selle praeguse loo. Nagu ma tähendasin, olen ma poliitilistes asjades võhik ja erapooletu, — ma tahan ainult vaikselt oma väikest tagasihoidlikku tööd teha, las suur maailm tegeleb ise oma pakiliste ja suurte asjadega. Aga korralagedust pole ma siis-ki kunagi sallinud ega salli ka praegu. Sest kõige aluseks maailmas on ai-nult ja üksipäini distsipliin, jah. Sakslased, näed, suudavad seda nii luua kui hoida. Muidugi, muidugi, karmus on kurb asi, aga ka vä-ga vajalik asi. Jah, karmus on mõningal juhul lausa möödapääsmatu asi, mitte millekski kõlblikku l-lol-li haletsemist tuleb aga igal juhul hukka mõista, kuna see ei vii meid kuhugi välja. Süüdlased pidasid sidet partisanidega... nagu ma kuulsin... varustasid neid toiduga ja arva-

tavasti ka vajaliku informatsiooniga... Nad avastati, nad võeti kinni... Selge, et neid tuleb vaadelda kui pesuehtsaid punaseid, kui uue Euroopa verivaenlasi... Mis te arvate, mu härrad, mis sakslased oleksid pidanud nendega ette võtma, kui teile paistab, et see, mis nad nüüd tegelikult ette võtsid, oli ülekohus? Eeh, mõtleme oma südames, mis me iganes mõtleme, aga olgem ka ausad! Ja ausus seisab praegu nende poolel, kes möönavad oma südametunnistusele või tõekspidamisele vaatamata, et see samm oli... õige samm... igal juhul kasuks meie väikesele, paljukannatanud rahvale ja tema rahule. On selge, vennas, eks ole?»

«On. On selge,» noogutas vanem vend.

Ja noorem vend jätkas:

«Kaastunne vaenlase vastu aktiivse võitluse olukorras, see pole midagi muud kui vaid rumal, naeruväärne nõrkus, mis võib sulle endale maksma minna nii rohkesti ainelisi kulutusi kui kullaga vaetavat verdki. Ma pole — ja ma kinnitan seda veel kord — ei kommunist ega fašist, ma olen vaid inimene, kes austab ja armastab tõde. Kui täielikku objektiivsust säilitada, siis peab küll tunnistama, et tänapäeval on vähe olla lihtsalt sangar, tänapäeval peab olema ka k-a-r-m sangar. Kas pole nii, vennas?»

«On, on, nii, — tänapäeval on, jah, vähe olla lihtsalt sangar, tänapäeval peab tõesti olema ka k-a-r-m sangar,» kinnitas vanem vend.

Noorem vend naeris äkki närviliselt, kohkus ise sellest naerust, vaikis silmapilkselt. Ta tajus ähmaselt, et ta oli oma jutukusega liiga ettevaatamatuks muutunud, oma sõnarohkuses heale luurajale ettenähtud piirid ületanud. Ta vaatas altkulmu kõõritades vanema venna poole, ei näinud aga uduses hämaruses selle

nägu ja mõtles kohe end loomusunniliselt rahustada püüdes, et too, kelle soontes voolab temaga üks ning sama veri, ei saa ometi teda kahtlustada, talle halba teha. Ning jälle kuidagi ebaloomulikult naeratades, jätkas ta uue hooga:

«Jorisetakse, irisetakse, ahastatakse, mõistetakse hukka — julmus, toorus ja jumal teab, mis kõik veel kokku! L-lollid, peaksid ometi taipama: sõda on sõda! Ja kui vana rabakaraski Šveigi sõnu tarvitada... h-hahahaa... siis pole sõda teps meelakkumine... h-hoo-hoo-hoo! Kui on vaja, tuleb hävitada, kui on vaja tuleb... tappa! Käesoleval korral on selgem kui selge, et verelaskmine, mida saksa poisid toimetavad, on hädavajalik ka meie, õigete eestlaste... hmm-m... rassile. Noh, mis siis ikka, eks voolaku pealegi, see sant veri... seni kuni meie rahvusorganism jälle puhtaks saab. Südametunnistus? Kel-le südametunnistus kel-le suhtes? L-lollus! Kaastunne? Kel-le kaastunne kel-le vastu? L-l-lollus! Nii üks kui teine on ainult nõrgukeste ajaviide, vohh! Tugev sooritab teo, mis ta vajalikuks peab, ja ei kahetse seda... jah! N-nõrguke ähib ja puhib isegi pärast kana mahakoksamist... h-huhuhuu!»

Vanem vend ootas, kuni kõneleja oma mõttekäigu lõpetas ja pikast jutust väsinuna hinge tõmbas. Ta ütles viimaks mõtlikult:

«Kinnitasid siin küll, et sa poliitikaga ei tegele ja erapooletu oled... Minule aga paistab, et sa pooldad seda praegust nii suu kui südamega...»

«Mina...? Seda p r a e g u s t...? Mis sa nüüd, kulla mees! Vahel tulevad ju tõesti igasugused mõtted pähe. aga...» pomises noorem vend.

Vaikus.

Oli juba aeg enam vasakule käänata, et mitte udus

õigest teeotsast mööda sattuda. Kuid vanem vend ei paistnud seda märkavat, läks otse edasi soise lepiku poole ja ütles äkki kuidagi vägivaldse tooniga, tumedalt, otsekui peaks ta end kõigest jõust rahulikuks sundima:

«Ma jätsin va kõrvi õhtul... sinna. Nüüd oleks vaja teda vaadata. Koju läheksime siis juba mööda maanteed, sest see on ohutum kui kõik teised rajad.» Ja katkestatud jutulõnga juurde kiirustamata tagasi pöördudes, jätkas ta: «Nojah, paistab, et sul ka selles tükis õigus on. Ka mina mõtlen, et see on tõesti nõnda, kuigi ma teen poliitikaga veelgi vähem tegemist kui sina seda endast kõneled. Jah, nimelt, — sõda on sõda...! Kui on vaja hävitada, tuleb ka hävitada, kui on vaja tappa, tuleb ka tappa. Ja õ i g e asja eest tuleb tappa ka siis, kui sa satud rinnutsi kokku kasvõi oma... otsese veresugulasega.»

Vaikus. Vanem vend imes aeglaselt piipu ja mõtles jälle nähtavasti mingi küsimuse üle asjalikult järele.

Ja noorem vend kinnitas veel kord, rõhutades nüüd iga sõna:

«Just, selge! Jah, ka siis! Jah, ka säärasel juhul, kui sa tõesti rinnutsi kokku satud kasvõi oma otsese veresugulasega.»

Sel silmapilgul juhtus temaga midagi imelikku, midagi kohutavalt ootamatut: mingi jõhker ning toores jõud surus kinni ta suu, see jõhker ning toores jõud võttis talt kogu rammu, nõnda et ta ei saanud mahti enam häälitsedagi. Ja tihedate puude vahelt üles kerkiv täiskuu valgustas nüüd vanema venna kõhna-kõhna nägu, mis oli praegu nii külm ja rahulik, et sellest hinge paaniline hirm tekkis.

Nad vaatasid vaikides teineteisele otsa. Väike karm kangelane tundis kogu oma olemusega, et tal pole enam

mingit lootust ei armule ega põgenemisele. Nagu kuskilt väga kaugelt jõudis ta kõrvu tasane hääl, mis sõnahaaval ütles:

«Ära asjata rabele — see oleks lootusetu ja ülearune, astu aga edasi, nii on kõige parem. Esimese katse puhul metsa lipsata — saad ju ise aru...! Su sõbrad on nii lähedal, et meil tuleks sind lõpetama hakata näe sellega.» Ja pöördudes samal ajal kolme seltsimehe poole, kes olid kinnipüütud karmi kangelase sidumise lõpetanud, näitas ta oma küljel rippuvat pussnuga. Siis ütles ta sõpradele: «Rutake, selle looga on vaja valmis saada nii kiiresti kui vähegi võimalik.»

Edasi läks kõik tõesti väga lihtsalt ja tõesti väga kiiresti. Väikesele karmile kangelasele tundus, nagu kõiguks maa ta jalge all, nagu oleksid ta saapatallad äkitselt kontkõvaks muutunud. Kuigi öö oli tuuline, hakkas tal kuum. Ta vaarus iga sammu juures, teda toetati ning lükati; aga vähe aitas seegi abi, nüüd polnud kontkõvad mitte üksi ta saapatallad, vaid ka varbad ning põiadki. Ja äkki oleks tast nagu keeristorm läbi käinud, ta hakkas kohutavast nõrkusest üleni värisema, ta nägu tõmbles, ta põlved murdusid kokku.

«Kas sa ei jõua enam?» kuulis ta tuttavat häält endalt küsivat. Imelikul kombel oli see hääl väga sarnane isa-kadunukese häälega — kuskil kaugel-kaugel lapsepõlves oli see teda kord rahulikult veendes, kord etteheiteid tehes mingi suurema eksimuse puhul sõidelnud. Ja ta pomises kaeblikult, vaevaltkuuldava kähinaga, kuigi riidetükk oli ta suust ju ammugi välja võetud:

«Jah... jah... vend... vennas... Ma ei jõua enam...»

Ja sama asjalik hääl vastas talle kohe veelgi rahulikumalt, ikka pisimagi vihavimmata:

«Hea küll, kaugemale polegi ju enam vaja... Võib ka... siinsamas.»

Peatuti. Korraga — ta ise ei märganud, kuidas see juhtus — vajus väike karm kangelane põlvili märjale rohule, pomisedes palveid halastusest ja armuandmisest, mis olevat issandale meelepärane. Kiiresti-kiiresti kuuldus ta kuivanud huultelt tasane sosin, justkui mingi suruva hiiglaraskuse poolt välja pigistatud, nagu ränga tõkke tagant vaevaga lahti pääsenud. Ja ta jätkas mangumist isegi siis veel, kui teda hakati juba üle kuulama:

«See oled siis sina, kes meid juba kevadest saadik püüdis välja nuhkida ja meid sakslastele üles andis.»

«Ei, mitte mina, mit-te mina...! Kallis, armas vennas, usu, see on arusaamatus...! U-su, vennas, see ei olnud mina, kes... nõnda...!» hädaldas ta.

«Milleks veel valetada, tunnista parem puhtsüdamlikult üles,» ütles vanem vend kurjalt.

Kuid väike karm kangelane katsus ikka veel salata:

«Ei, jumala eest, see polnud mina! Ma võin teile vanduda kõigi... kõigi ja kõige nimel, mis mulle armas... see ei olnud mina.»

Jälle saabus lühike vaikus, mis tundus talle halastamatult tigedana ja surmavalt ähvardavana. Ja selle järel ütles vanem vend, siludes nagu aru pidades üle oma suure pruuni lauba:

«Asjata viidad nii meie kui enda aega, me teame ju kõik. Ja sa peaksid küllalt taibukas olema, et sellest vastavaid järeldusi teha. Su laul on lauldud. Me oleme ühe ema lapsed, sina ja mina, aga ma olen kindel, et kui ta, meie ema, veel elaks, ei püüaks ta küll mingil juhul mu kätt su küljest kõrvale juhtida. Ja ka sina ise suurustasid ju alles praegu, et kui on vaja, siis tuleb ka tappa, et kui on vaja, siis tuleb ka hävitada.

Sinu otseste pealekaebamiste tagajärjel on siin tapetud viis inimest ja hävitatud mitu kodukollet. Ja sa tead, kuidas need inimesed surid... Miks sa ise siis roomad?»

Väikese karmi kangelase pea hakkas värisema ja kummardus veelgi lähemale maale, — jah, ta tõepoolest roomas, ta seisis nüüd peaaegu neljakäpuli. Ja ergutatud viimasest värisevast lootusesädemest ta lausa karjus oma ülestunnistuse:

«Jah, jah, jah, ma olen süüdi! Aga saage ometi aru — mind sunniti! Andke andeks... kinkige... kinkige mulle elu, ma ei tee enam!»

Ta hakkas valju häälega nutma, surudes oma pisarates põse kellegi saapanina vastu, mis nihkus aga kiiresti eemale, otsekui kartes end määrida.

Vanem vend ütles pikkamisi:

«Tõuse üles, ära alanda ennast vähemalt oma elu viimasel minutil!» Ja lisas, pöördudes vaikselt pimeduses seisvate seltsimeeste poole: «Oodake siin. See on minu häbi ja ma ise pesen selle maha.»

Väike karm kangelane võttis enda tõesti kokku, tõusis vaevaliselt püsti. Siis kadusid nad metsahämarusse; ja silmapilk hiljem oli kõik lõppenud.

Tuuline juuniöö hingas nüüd rahu ja puhtust, otsekui oleks ta vabanenud millestki väga ülearusest ja kohutavalt häbiväärsest. Põldude kohale tõusis hahkjas valgus ja tihedate lainetena edasivoogav udu lõhnas nõrgalt hävitatud kodukolde suitsu järele.

1942

SISUKORD

Ühe suli elulugu 7
Eeva Sauluse okkaline rada 77
Sõiduauto nr. 719 ehk Taaniel Sangerneebo uus õnneaeg . 141
Pojad 201
Headuse võit 217
Kolm aumeest 229
Masside ärataja 241
Härra abiõpetaja uus nägu 253
Hea hingekarjane 267
Mark Loorensoni viimne võitlus 279
Koduigatsus 337
Joosep ja Maria 385
Pärt Tiituse eksitus 425
Hilinenud söömaaeg 447
Kaks sõpra 465
Hirm 489
Elumehed 509
Tänamatus 565
Siimon kaotab kihlveo 587
Isa ja pojad 607
Karm kangelane 617

Якобсон Аугуст Михкелевич
ОПОЗДАВШАЯ ТРАПЕЗА
Повести и рассказы
На эстонском языке
Оформление и иллюстрации:
В. Толли

Эстонское Государственное
Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Toimetaja T. Huik
Kunstiline toimetaja R. Pangsepp
Tehniline toimetaja A. Tõnisson
Korrektorid M. Sepp ja E. Multer

Ladumisele antud 17. III 1961. Trükkimisele antud 16. V 1961. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 39,5. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 32,39. Arvutuspoognaid 25,63. Trükiarv 10 000. MB-03839. Tellimise nr. 1089. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind rbl. 1.09.

7—3

August Jakobsoni «Valitud teoste» sarjast on raamatukauplustes saadaval:

7. VANA KAARDIVÄGI. Romaan 3 jaos epiloogiga. Illustr. E. Maisaar. 1957. 339 lk. Hind 72 kop.

8. METSALISE RADA. Romaan 5 jaos epiloogiga. Illustr. E. Vaher. 1957. 415 lk. Hind 95 kop.

9. UUS INIMENE. (Ühe eduka mehe rõõme ja muresid.) Romaan 5 jaos. Illustr. R. Kaljo. 1956. 363 lk. Hind 77 kop.

10. VAIKNE ÕHTU. (Igavesed eestlased I.) Romaan. Illustr. R. Kaljo. 1958. 424 lk. Hind 86 kop.

11. OKTOOBRITUUL I. (Igavesed eestlased II). Romaan. Illustr. R. Kaljo. 1959. 375 lk. Hind 74 kop.

12. OKTOOBRITUUL II. (Igavesed eestlased III.) Romaan. Illustr. R. Kaljo. 1959. 383 lk. Hind 76 kop.

Rbl. 1.09

A-23888